

JUS NATURÆ

METHODO SCIENTIFICA
PERTRACTATVM.

PARS TERTIA,

DE MODO DERIVATIVO

ACQVIRENDI DOMINIUM

ET JVS QVODCVNQVE
PRÆSERTIM

IN RE ALTERIVS:

VBI ET AGITVR

DE

OFFICIIS CIRCA SERMONEM,

JVRAMENTIS AC VOTIS,

NEC NON

USVCAPIONE ET PRÆSCRIPTIONE

AVTORE

CHRISTIANO WOLFIO

POTENTISSIMI BORVSSORVM REGIS CONSILIARIO INTIMO, FRIDERICIANÆ PRO-CANCELLARIO, JVRIS NATURÆ ET GENTIVM ATQVE MATHEMATVM PROFESSORE ORDINARIO, PROFESSORE PETROPOLITANO HONORARIO, ACADEMIÆ REGIÆ SCIENTIARVM PARISIÆ SOCIETATVMQVE REGIARVM BRITANNICÆ ATQVE BORVSSICÆ MEMBRO.

CVM PRIVILEGIIS

HALÆ MAGDEBVRGICÆ MDCCXLIII.
PROSTAT IN OFFICINA LIBRARIA RENGERIANA.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO

PRINCIPI

AC DOMINO

DOMINO

FRIDERICO

REGI BORUSSIÆ, MARGGRAVIO

BRANDENBURGENSI, SACRI ROMANI IMPERII

ARCHI-CAMERARIO ET PRINCIPI ELECTORI, SUPREMO SI-

LESIÆ DVCI, PRINCIPI SUPREMO ARAVSIONENSI, NOVI

CASTRI ET VALENGIÆ, NEC NON COMITATUS GLACENSIS,

GELDRIÆ, MAGDEBURGI, CLIVIÆ, JULIACI, MONTIVM, STE-

TINI, POMERANIÆ, CASSUBIORVM, VANDALORVM ET ME-

GAPOLIS, NEC NON CROSNIÆ DVCI, BURGGRAVIO NORIM-

BERGENSI, PRINCIPI HALBERSTADII, MINDÆ, CAMINI, VAN-

DALII, SVERINI, RACEBURGI, OST-FRISIÆ ET MURSII, CO-

MITI HOHENZOLLERÆ, RUPPINI, MARCÆ, RAVENSBERGI,

HOHENSTEINII, TECKLENBURGI, SVERINI, LINGÆ, BURÆ ET

LEERDAMI, DOMINO RAVENSTEINII, ROSTOCHII, STAR-

GARDIÆ, LAUBENBURGI, BUTOVIÆ, ARLAYÆ

ET BREDÆ

&c. &c. &c.

REGI AC DOMINO MEO LONGE

CLEMENTISSIMO

REX AVGVSTE

Ides, firmissimum illud societatis humanæ vinculum, non modo privatis, verum etiam populis eorumque Rectoribus sanctissima esse debet. Quodsi enim ea ab omnibus intemerata tenaciter conservetur, maxima

DEDICATIO.

xima inde in totum genus humanum
redundat utilitas. Ea de causa omni
tempore fides maximi habita, nec quic-
quam magis exosum fuit perfidia. Su-
premi etiam rerum in his terris Mo-
deratores haud postremam gloriæ suæ
partem hanc fecerunt, quod fidem
servarent. Exemplo est AVGV-
STVS, qui se bonæ fidei esse profes-
sus est probe gnarus, quod non effica-
cius detur medium, quo summæ Po-
testates & subditorum, & Gentium a-
nimos sibi conciliare valent, quam ser-
vando fidem. Urget eam æternum
illud ac immutabile Jus, quo Gentes
inter se utuntur, & quæ de eodem in

DEDICATIO.

præsenti opere demonstrantur, in eandem tanquam centrum collineant. Quamvis autem fides non minus doctorum veritatem, quam constantiam requirat; haud raro tamen & simulandum, & dissimulandum est, ita ut jam olim in proverbium abierit: nescit regnare, qui simulare nescit, & taciturnitas, inter præcipuas illorum virtutes locum commeruit, quibus negotia publica curæ cordique sunt. Immo subinde etiam a pactis fide integra disceditur, ut, qui hoc facit, fidem datam fefellisse minime dicendus fit. Singula hæc in hac continuatione accurate discutiuntur, ut metuendum non fit,

ne

DEDICATIO.

ne his principiis usus judicium de fide unquam deproperet. Primum & secundum Juris hujus tomum MAJESTATIS TVÆ augusto Nomini inscripsi, ut ex eo consequeretur opus meum splendorem & auctoritatem. Patere igitur, REX CLEMENTISSIME, ut eodem quoque superbiat, qui nunc prodit, tertius. Munificentiaæ Tuæ debetur, ut operi huic continuando tantum temporis impendere liceat, quantum commodum ac opportunum videtur. Quicquid adeò ad augendam & amplificandam scientiam posthac collaturus sum, id totum Tuum existimari debet. Quamobrem
nulla

DEDICATIO

nulla mihi prætermittenda occasio,
qua non modo MAJESTATI TVÆ
gratum animum tester, sed & Munifi-
centiæ tam singularis memoriam po-
steritati commodem. Supremus ille
rerum omnium Moderator, HEROS
INVICTISSIME, cum Jus Tuum ar-
mis vindicandum esset, ea victricia esse
jussit, ut, quod sine iis habere non po-
teras, eorum vi fueris consecutus. At-
que ita providentia divina contigit, ut
patria mea Potestati Tuæ subjiceretur,
& nunc mecum TE Regem suum co-
lat ac veneretur. Peregrinus vene-
ram in Terras Tuas, sed postquam Si-
lesia univèrsa & in ea Vratislavia, ubi
natus

DEDICATIO.

natus & educatus fui, MAJESTATI
TVÆ paret, subditum indigenam fe-
cit nativitas, & duplici vinculo adstri-
cta est fides mea. Tanto major ita-
que animum meum tenet sollicitudo,
ut Voluntati Tuæ ex affe satisfaciam.
Cum Tomum secundum Juris Naturæ
MAJESTATI TVÆ humillima
mente offerrem, pro eo, quo animus
Tuus, REX SAPIENTISSIME, in
scientiam propendet, affectu Tuam
quoque mihi significasti voluntatem de
opere cœpto omni assiduitate conti-
nuando. Quamprimum ea mihi in-
notuit, summo totus perfusus sum gau-
dio. Ecquid enim mihi exoptatius
):(:):(: esse

DEDICATIO.

esse potest, quam Tanto placuisse
Monarchæ, qui non solum scientias
protegit, sed eas ipse sibi quasi pro-
prias fecit & de iis statuere valet? In-
cendit hoc ardorem meum omnes in-
genii vires omnemque mentis aciem
in id intendendi, ut veritatem huma-
no generi utilem ad eum certitudinis
gradum evehere pergam, ad quem
huc usque non contemnendam ejus par-
tem perducere studui. Cum hacte-
nus firmiter persuasus fuerim, me non
mihi, sed generi humano vivere, ac
tempus omne, donec vixero, eidem
inferviendo consumendum esse; MA-
JESTATIS quoque TVÆ jussu
ad

DEDICATIO.

ad hoc me nunc obligatum agnosco. Quamobrem ne desit publicum testimonium, quam sim dicto audiens, & orbis universus intelligat, quod munificentia Tua mihi constitutum est salarium, esse Munus Regium in Genus humanum collatum, Tertium, qui nunc prodit, Tomum Juris Naturæ submissa ac venerabunda mente ante pedes MAJESTATIS TVÆ deponere debui, certissima spe fretus fore, ut eundem, quemadmodum antecedentes, gratiofo vultu respicias. Faxit Deus, ut difficillimis hisce temporibus consilia ac molimina MAJESTATIS TVÆ omnia eundem

):():(2

for-

DEDICATIO:

fortiantur successum, quem habuerunt
arma! Ita vovet

REX AVGVSTE,

AVGVSTÆ MAJESTATI
TVÆ

subiectissimus & devotissimus
CHRISTIANVS WOLFIVS.

PRÆFATIO.

Vm Jus naturæ omnes regat actus hu-
manos, nihil quoque occurrit in omni
Jure positivo, de quo non disponat Jus naturæ,
utut non semper eodem modo. Quamobrem
nemo mirabitur, quando viderit, nos de iis pro-
lixè agere, quæ in Jure civili tradi solent, ac ter-
minis ibidem receptis uti. Illud necessarium erat,
siquidem instituto nostro satisfacere velimus, quod
sufficenter indicavimus, cum primam Juris natu-
ræ partem in lucem proferremus: hoc vero con-
sultum nobis visum fuit, ut absque ulla difficulta-
te statim pateret, quinam sit Juris naturæ ac civi-
lis consensus, quinam dissensus. Neque enim

PRÆFATIO.

ideo ex Jure naturæ proſcribenda ſunt, quæ ad idem pertinent, quia in Jure civili tradi ſolent; quemadmodum nec ex Theologia naturali exiſſe jubemus, quæ ex principiis rationis de Deo demonſtrari poſſunt, quia in Theologia revelata inculcari ſolent. Nituntur Doctores Juris civilis autoritate Juris Romani & Legislatorum, quorum ſequi tenentur voluntatem, quemadmodum Theologi autoritate Scripturæ Sacræ, quam normam dogmatum ſuorum agnoſcunt, & librorum ſymbolicorum. Sed Philoſophus, qui in Mundo rationali domicilium ſuum habet, veritatum univerſalium nexum humano generi manifeſtat, ac ideo Jura ex intima hominis eſſentia atque natura ita deducit, ut pulcherrimus ille nexus, quo inter ſe coherent, in apicem proferatur. Nihil adeo affirmat ſine ratione, nec admittit rationem niſi ex juribus anterioribus petitam, ita ut tandem omnium ratio ſufficiens in ipſa eſſentia ac natura hominum agnoſcatur. Diffuſum omnino eſt Jus naturæ, nec adeo arctis limitibus circumſcribitur, quemadmodum vulgo putatur. Agnoſſe hoc videtur GROTIUS, vir acuminis minime vulgaris, eruditionis præclaræ ac modæſtiæ (qui virorum magnorum character eſt), ſingularis; cum enim opus exitium de Jure belli & pacis concluderet, in

PRÆFATIO.

in quo jus illud explicandum sibi proposuerat, quod inter populos plures & eorum Rectores intercedit (a) se non omnia dixisse monet, quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo se invidentem non habiturum, ultro & gratiam relaturum. Nemo itaque jure conquesti poterit de operis nostri prolixitate: quamvis enim fines Juris nostri multum prorogate videamur, lubentissime tamen confitemur, nos non dicere omnia, quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit, ut alii longius progressuri & magis abdita eruturi ex iis deducere valeant, quæ adhuc desiderantur. Quemadmodum enim ea, quæ alii tradiderunt, nobis profuisse grati profitemur ad opus nostrum cõdendum, ita quoque nostra aliis profutura confidimus ad magis præclara dandum, nec adeo invidentes nos habebunt, ultro & gratiam iis referemus, qui semina a nobis sparsa in aliorum hortis læte efflorescere non sine voluptate contuemur, & quibus pro labore, quo aliis intervindo consumimur, gratia major rependi nequit, quam si nos doceant, qui ante a nobis didicerant. Quod si vero quidam fuerint adeo sordido ingenio & mala men-

cc

(a) lib. 3. c. 25. §. 1. n. 1.

PRÆFATIO.

te præditi, ut, postquam ex nostris profecerunt, os ad contumeliam præbentes ea cavillentur ac nos suggillent, ad gloriam, quam meritis in scientiam se consequi posse desperant, contemptus ac conviciorum via grassantes; eorum me miseret, quod se fideliter non didicisse artes palam faciant omnibus, cum mores ipsorum non fuerint emolliti, sed feri manserint. Ab istiusmodi moribus ego semper abhorruì, qui grato adhuc animo persequor (b) *Gemmam Frisium*, ex cujus libello de Arithmetica practica in prima pueritia regulas Arithmeticæ practicæ, ipsam etiam extractionem radicum, proprio Marte didici. Nemo igitur a me expectet, ut infrunitorum hominum boatu me ad rixandum de lana caprina compelli patiar, qui a proposito tempus omne, quod adhuc superest, in opere cœpto continuando collocandi nunquam desistam. Qui meliora meis dare possunt, eos ut dent hortor, quemadmodum dudum hortatus sum, gratam & mihi, & aliis operam præstaturi. Enimvero nec est, quod quis existimet, quasi numerus propositionum de iis, quæ tradidimus, minui potuisset. Patebit nimirum suo loco, quod nullam apposuerimus, nisi

(b) Elem. Math. Tom. V. Comment. de scriptis mathem. c. 2. §. 14.

PRÆFATIO.

nisi quæ in aliis demonstrandis usui est: immo si attentam mentem ad legendum sequentia afferre voluerit, haud difficulter animadvertet, subinde in sequentibus demum demonstranda esse, quæ ante tradi poterant, ne desint demonstrandi principia, siquidem vel eorum usum in demonstrandis sequentibus prævidere potuissemus, vel circumstantiæ præsentis eorum cogitationem animam subire sivissent. In Psychologia se parum versatos probant, qui sibi persuadent facultatum inferiorum usum libertati nostræ totum subjectum esse, ut vel negligentia, vel hebetudini mentis tribuendum sit, si qua de re non incidit cogitatio, cujus aliquo in loco propter usum sequentem non prævidendum mentio fieri poterat. Multis multa in potestate sunt, ab aliis demum expectanda ex intervallo, modo de iis cogitandi non deesset occasio. Absit adeo, ut quis existimet, ab alio dari non potuisse, quæ ab ipso data sunt, quasi defecissent vires sibi demum concessæ. Longe aliter sentiunt viri magni & præclaris in scientiam meritis eminentes, quorum testimonia facile adduci poterant, si quis probationem exigeret. Notandum præterea est, nos in scribendo eorum etiam rationem habere, qui methodi analyticæ compotes fieri gestiunt. His adeo artificia invenien-

:(): ()

di

PRÆFATIO.

di ipso opere veluti insciis & aliud quasi agendo instillare vitium est, ut adeo non excusationem, sed laudem, si quam habere vellemus, mererentur, quæ a sciolis intempestivo carpenti pruritu atro carbone notantur, vel ab iis, qui animum huc non advertunt, superflua putantur. In hac parte tertia Juris naturæ agitur de modo acquirendi dominium & jus proprium aliud quodcumque in genere derivativo, cum de modo idem acquirendi primitivo egerimus in parte secunda. Quoniam vero jus consistit in potentia morali agendi, quæ nulli usui est, nisi simul adsit potentia agendi physica, in qua possessio consistit; ideo quoque modus acquirendi possessionem una explicandus nobis fuit. Ad utrumque requiritur & actus dominium vel jus transferentis, & actus acquirentis. Actus igitur istos distincte explicare & cur translatici & acquisitivi sint demonstrare debuimus. Retinuimus terminos artis, ejus jam ante indicavimus rationem & quod fecimus in ceteris quoque Philosophiæ partibus & in sequentibus observabimus, quemadmodum fieri debere ac utiliter fieri alibi jam ostendimus (c). Enimvero jura & possessiones non semper statim transferun-

(c) §. 147. Discurs. prælimin.

PRÆFATIO.

feruntur, sed frequentissime homines ad dandum vel faciendum sese sibi invicem obligant, ita ut actus in futurum promineant. Quamobrem modus, quo perfecte sese sibi invicem obligare possint, quam distinctissime evolvendus nobis fuit, & quomodo is vim suam ab obligatione naturali, quæ a lege naturæ venit, trahat ostendendum erat. Ea de causa amplam instituimus de promissione tractationem, cum ex ea descendat obligatio dandi & faciendi externa atque perfecta. Nemo autem miretur, quod de promissionibus demonstraverimus, quæ vulgo de pactis & contractibus tradi solent. Neque enim solum ex demonstrationibus nostris liquet, singula promissionibus convenire, quæ demonstrantur, sed & pactis ac contractibus, quorum hi ab istis naturaliter minime differunt, eadem non convenire, nisi quatenus promissionem continent & per eam actus obligatorii efficiuntur. Perficitur obligatio mutuo consensu sufficienter declarato: cui fini cum inserviat sermo, officium quoque hominum circa sermonem expendendum nobis erat, ut dilucide constaret, quid circa eum præcipiat lex naturæ, vel permittat, quid ex adverso prohibeat. Interest humani generis, ut, quan-

PRÆFATIO.

do sese sibi invicem obligant, certa sit eorum, qui se obligant, fides. Quamobrem cum fides veritatem dictorum supponat, non erit tuta, nisi de hac tibi constiterit. Dictorum vero veritas, moralis scilicet, quæ verborum cum actibus internis exigit consentum, probari aliter nequit, quam per testem conscientiam, aut Deum. Et hæc ratio nos impulit, ut in præsentî Tomo Juris naturæ de asseveratione quoque & jurejurando ageremus. Quoniam vero etiam contingere solet, ut dominus partem quandam vel particulam juris sui in alterum transferat, vel in gratiam alterius eadem se privet; nostrum quoque esse duximus in genere nonnulla tradere de modo constituendi alteri jus in re sua. Demique cum jus certum acquirere nequeamus nisi a domino, difficilis vero, immo in plurimis, si non plerisque casibus impossibilis est inspectio, num a domino rem sive corporalem, sive incorporalem acceperis; dominium & jura cetera ab aliis acquisita incerta evadunt ac in perpetuum incerta manerent, nisi præsumtionibus locum faceret ipsa lex naturæ: ultimo igitur loco egimus de derelictione præsumta, quæ quantum conveniat Juri naturæ clarissime, nisi toti fallamur, evicimus, &

quo

PRÆFATIO.

quomodo inde nascatur usucapio & præscriptio demonstravimus, ut appareat, quid in ea sit juris civilis, quid vero veniat ab æterna illa ac immutabili lege, a qua Gentibus recedere nefas est. Quemadmodum vero jus externum ab interno sollicite ubivis discernimus, nec ea tantummodo docemus, quæ ad Justitiam externam spectant, verum etiam quæ virtuti materiam præbent in Moralibus suo tempore usui futura; ita idem in præsentî quoque observavimus argumento, ne quod impune fit inter homines recte fieri putetur, nec ex peccato alieno alter sentiat damnum, quod peccans tanquam pœnam promeritam ferre debebat. Equidem non diffiteor, opus de Jure Naturæ, quale animo concepimus, fore amplum atque diffusum, siquidem cum mole illorum librorum comparetur, qui hætenus de Jure naturæ conscripti publice prostant; non tamen reprehendi potest prolixitas, quamdiu non demonstretur, nos tradere a Jure naturæ aliena, aut quæ Juri omni penitus perspiciendo nullam affundere possunt lucem. Juri naturæ eam tribuimus amplitudinem, quam revera habet, cum omnes omnino regat actiones hominum liberas, alias præcipiendo, alias permittendo, alias denique pro-

PRÆFATIO.

hibendo, ita ut in Jure positivo nullus ne fingi quidem possit casus, qui ex Jure nostro suam non habeat definitionem. Nec hanc ignorare licet, quando Jus positivum ab ea in diversum abit. Quoties enim Jus positivum dat licentiam agendi, Jus autem naturæ denegat Jus; vir justus agere non vult, quod impune fieri potest, siquidem jure suo hoc facere nequit conscientiam puritatem conservaturus. Externa justitia permittit, ut a virtute discedatur; sed interna justitia a virtutis tramite ne latum quidem unguem unquam recedere licet. Quæ justitia externa tanquam malum necessarium tolerantur, non tollunt ea, quæ virtutis sunt, felicitatis unicum fundamentum. Hanc consequendi medium præscribit Jus naturæ, cujus adeo notitia ad illam consequendam necessaria. Luculentius ea patebunt, quando theoriam naturalem Juris civilis ex jure naturali condendi, cujus jam aliquoties mentionem iniecimus, demonstraturi sumus. Qui adeo judicium suum deproperando sibimetipsis nocere noluerint, eos non mei, qui præcoces, immo iniquas aliorum censuras dudum contemnere didici, sed ipsorummet gratia rogo, ut de opere nostro non sibi sumant judicium, nisi toto con-

PRÆFATIO.

conspicere, ubi absolutum fuerit: nullus enim dubito fore, ut aliter sentiant, modo non obstitit mentis hebetudo, vel cæco affectuum impetu in transversum agatur animus. Ego non aliud intendo, quam ut veritatis agnitione homines evadant justi ac virtuosissimi, cumque æterna ista lex, quam explicandam mihi proposui, me ad hoc obliget, ut, quicquid a me proficisci potest, id lubentissime ad veritatis agnitionem conferam, ex eo, quod debeo, præmium nullum exspecto. Satis mihi erit, si aliis me acutioribus lucem quandam accenderit, qua usi, ad magis abdita penetrare, aut iis, quæ dedit, meliora pervidere valeant. Quod si Deus vitam & vires eo usque conservaverit, ut ad Artem inveniendi, qualem animo concepimus, pedem promovere detur; luculentissime me demonstraturum confido, aliorum quoque errores, aut imperfecte ab aliis tradita haud raro necessaria esse, ut, quæ ad veritatem recta ducit, via pateat. Quamobrem ego iis etiam gratiam rependere soleo, qui errore suo viam ad veritatem liquidam mihi comonstrant, ad quam sine eo pervenire mihi non datum fuisset, nec ideo me iis acutiorum reputo, qui nisi ipsorum acumine adjutus eam videre potuissent.

PRÆFATIO.

tuiffem. Paradoxa forfan hæc videbuntur non nullis: aft qui in Astronomia & Philofophia naturali attentionem fuam defiderari non paffi funt, nec principiorum psychologorum, per quæ patet facultatum noftrarum ufus, ignorantia laborant, nihil a me dictum deprehendat, quod non multiplici documento probari poffit. Non addo plura, quæ his magis paradoxa videri poterant, etfi ad redarguendam fciorum temeritatem conducant, quoniam ea capere non cujusvis eft, hic autem loci pro dignitate doceri minime poffunt. Halæ, d. VI.

Aprilis, A. 1743.

JURIS NATURÆ

PARS TERTIA,

DE

MODO ACQVIRENDI DOMINI- VM ET JVS QVODCVNQVE, PRÆSER- TIM IN RE ALTERIVS, DERIVATIVO.

CAPUT I.

De Modo acquirendi derivativo in genere,

§. 1.

*I quis acquirere debet dominium vel jus quod-
dam proprium ab alio, necesse est ut hic domini-
um vel jus istud in ipsum transferat. Quoniam
enim nemini dominium rei suæ (§. 338.
part. 2. Jur. nat.), nec jus quodcunque aliud
acquisitum invito auferri potest (§. 336.
part. 2. Jur. nat.); dominium vel jus, quod*

*Quomodo
dominium
vel jus pro-
prium ac-
quiratur ab
alio.*

*alteri competit, tuum fieri nequit, nisi is velit, ut jus sibi com-
petens sit tuum, consequenter verbis vel factis hanc voluntatem,*

(Wolffii Jur. Nat. Pars III.)

A

quæ

quæ sibi est, sufficienter declarat. Enimvero qui verbis vel factis sufficienter declarat, se velle ut jus, quod sibi competit, sit alterius, jus suum in alterum transfert (§. 661. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem si tu acquirere debes dominium, vel jus quoddam proprium ab alio, necesse est ut hic dominium vel jus istud in te transferat.

E. gr. Si liber meus est, tuus fieri nequit, nisi ego velim, ut sit tuus, adeoque sufficienter indicem, me hoc velle, consequenter nisi ego dominium ejus in te transfero (§. 661. part. 2. Jur. nat.). Similiter mihi competit jus re mea utendi (§. 136. part. 2. Jur. nat.), nec pati teneor, ut tu eadem me invito utaris (§. 121. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem si tibi competere debet jus eadem utendi, necesse est, ut ego velim, tibi esse debere jus re mea utendi, consequenter jus utendi in te transferam (§. 662. part. 2. Jur. nat.).

§. 2.

*Acceptatio
quid sit.*

Accipere vel acceptare dicimur, quod ab altero offertur, si verbis vel factis (sub quibus etiam non facta comprehenduntur) sufficienter declaramus, quod dari vel fieri velimus, quod alter se dare vel fieri velle sufficienter verbis vel factis declarat.

E. gr. Si dicis, te mihi dare velle nummum aureum, & ego sufficienter indico me velle, ut des, munus hoc acceptare dicor, seu me nummum accipere velle dicendus sum.

§. 3.

*Voluntatis
expressa & tacita
tacita dif-
ferentia.*

Voluntas expressa dicitur, quæ verbis sufficienter declaratur; *expressa & tacita* vero, quæ ex factis vel non factis, aut alio quocunque modo colligitur.

Ita expressa voluntas est, quando dicis, te mihi nummum aureum, quem porrigis, dare: tacita vero, si rogo ut des, & tu mihi filens eundem porrigis.

§. 4.

An volun-

Quoniam voluntas præsumta probabiliter ex quibusdam indiciis

indiciis colligitur (§. 245. part. 2. *Jur. nat.*), voluntas vero, quæ *tacita* verbis non declaratur, sed aliunde quocunque modo colligitur, *tacita est* (§. 3.); *omnis voluntas præsumta tacita est.* Quæ *con-* *nam* tamen voluntas, quæ verbis non declaratur, sed aliunde *ita* colligitur, non minus certo, quam probabiliter colligi potest, voluntas vero præsumta non est, quæ certo colligitur (§. 245. part. 2. *Jur. nat.*); *voluntas tacita omnis non est præsumta.*

§. 5.

Similiter *Noluntas expressa est*, quæ verbis sufficienter de- *Noluntas* *claratur*; *tacita vero*, quæ aliunde colligitur. *expressa* &

Ita expressa noluntas est, si quæris ex me, an nummum au- *tacita qua-* *reum*, quem manu tenes, tibi dare velim, & ego respondeo, *nam sit.* *quod non*; aut si eundem capio & sepono, noluntas tacita est.

§. 6.

Patet vero eodem prorsus, quo ante (§. 4), modo, *volun-* *An volun-* *tatem omnem præsumtam esse tacitam*, sed non ex adverso *tas præ-* *tatem omnem tacitam esse præsumtam.* *sumta sit*

Vulgo noluntas tacita sub tacita voluntate quæ *tacita* & *non factum sub facto comprehenditur.* *contra.*

§. 7.

Dominium vel jus quoddam proprium transferri nequit nisi in *Acceptatio* *acceptantem.* Qui enim dominium vel jus quoddam in alte- *ad transla-* *rum transfert*, is verbis vel factis declarat, se velle, ut domi- *tionem do-* *nium vel jus quodcunque sibi competens sit alterius* (§. 661. *mini vel* *part. 2. Jur. nat.*). Quodsi ergo alterius fieri debet, necesse est, *juris pro-* *ut velit id esse suum*, consequenter ut alter jus suum in se *prii requi-* *ferat* (§. cit.). Etenim si vel maxime ponamus, jus quoddam *sita.* *proprium*, veluti dominium rei, in te transferri sola volunta- *te transferentis*, quamvis ipse id habere nolis; dum non vis, id *statim derelinquere dicendus fores* (§. 249. part. 2. *Jur. nat.*), *adeoque dominus esse desineres*, dum esse incipis (§. 250.

part. 2. Jur. nat.): Quod utique absurdum: Quamobrem si jus, quod alter in te transferre vult, actu transferri debet, necesse est ut verbis vel factis sufficienter declares, te velle ut hoc faciat, seu ut jus, quod ipsi competeat, sit tuum. Qui vero voluntatem suam hoc modo declarat, jus, quod sibi offertur, acceptat (§. 2). Patet itaque dominium vel jus quoddam proprium transferri non posse nisi in acceptantem.

Dominium rerum communium, quamprimum fiunt propria, occupando acquiritur (§. 175. *part. 2. Jur. nat.*). Sed ad occupationem non sufficit actus, quo res redigitur in eum statum, ut tua esse possit; verum etiam requiritur actus, quo declares, te velle, ut tua sit (§. 174. *part. 2. Jur. nat.*). In modo acquirendi derivativo, qui, quando res non sunt amplius communes, sed propria, in locum occupationis, tanquam originarii modi acquirendi succedit, translationis actus succedit in locum illius, quo res reducitur in eum statum, ut tua esse possit, actus vero acceptationis in locum istius, quo animus rem sibi habendi declaratur. Sine acceptatione adeo non intelligitur actualis dominii translatio, quemadmodum sine animo rem sibi habendi non concipitur occupatio, seu originaria dominii acquisitio. Dominus adeo rei, quæ est alterius, nemo efficitur nisi & domini, & propria voluntate: neutra sola sufficit, ut dominium vel jus quoddam proprium acquiratur ab alio.

§. 8.

Acceptationis divisio, *Acceptatio expressa* est, quæ fit voluntate expressa: *tacita* vero, quæ voluntate tacita absolvitur, ac *presumpta* denique, quæ voluntate nititur presumpta.

Nimirum quia voluntas diuersis modis declarari, vel etiam presumi potest, voluntas alia expressa, alia tacita, alia denique presumpta est (§. 3. *huj.* & §. 245. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum acceptatio in declaratione voluntatis consistat (§. 2.), ipsa quoque in expressam & tacitam subdividitur, ac tacitæ quædam species presumpta habetur.

§. 9.

§. 9.

Ad actualem translationem domini vel juris cujusdam requiritur domini, & persona, in quam dominium sive jus transfertur, consensus. Etenim qui dominium vel jus quoddam in alterum transfert, sufficienter significat se velle, ut dominium vel jus sibi competens alteri competat (§. 661. part. 1. Jur. nat.). Et acceptans, in quem transfertur (§. 7.), sufficienter declarat se velle, ut sibi competat dominium vel jus, quod competit domino (§. 2.), consequenter dominus & persona, in quam dominium sive jus quoddam transfertur, idem fieri volunt. Quoniam itaque consentit, qui vult ut hoc fiat, quod fieri vult alter (§. 658. part. 1. Phil. pract. univ.); ad actualem domini vel juris cujusdam translationem omnino requiritur domini & personæ, in quam dominium sive jus transfertur, consensus.

Consensus ad actualem translationem juris requisitus.

Nimirum ad translationem domini vel juris cujusdam requiruntur duæ personæ, una, quæ dominium vel jus transfert, altera, in quam transfertur. Utraque in translationem consentire debet. Quicquid igitur ab altero acquiritur, voluntate alterius tibi volenti acquiritur. Quamdiu pars altera non consentit, nulla fieri intelligitur translatio.

§. 10.

Si quis petit a domino, ut dominium vel jus quoddam in se transferat, & dominus petenti annuit; acceptatio præcedit: si vero dominus sua sponte offert translationem domini vel juris cujusdam sui in non petentem, & hic in translationem consentit, acceptatio sequitur voluntatem domini jus suum transferendi. Etenim cum acceptatione declaretur, nos velle ut ab altero dominium vel jus in nos transferatur (§. 2.); si hoc fieri a domino petimus, petito annuente jam constat, nos translationem velle, consequenter non opus est, ut denuo voluntatem nostram eidem declarem. Quamobrem acceptatio in hoc casu præcedit voluntatem domini jus suum in nos transferendi. *Quod erit unum.*

Quando acceptatio præcedat, quando sequatur voluntatem domini jus transferendi.

Si vero dominus sua sponte nobis offert translationem domini vel juris, & nos eandem acceptamus, per se patet acceptationem sequi voluntatem domini jus suum in nos transferendi. *Quod erat alterum.*

Quoniam ad actualem domini translationem acceptatio requiritur (§. 7.); ne de translatione facta dubium oriri possit, probe omnino notandum est, posse etiam acceptationem precedere voluntatem domini dominium vel jus in alium transferendi.

§. 11.

Modus do- *A domini unice voluntate pendet, quomodo dominium sive jus*
minii vel quoddam suum in alterum transferre velit. Etenim domino com-
petit jus de re sua disponendi, prout sibi visum fuerit (§. 118.
juris trans- *part. 2. Jur. nat.), atque eodem jure excludit ceteros omnes*
ferendi un- *de definita-* *(§. 120. part. 2. Jur. nat.).* Quamobrem cum ipsi competat jus
tur. *rem suam alienandi, consequenter dominium transferendi (§.*
662. part. 2. Jur. nat.), tam pure, quam sub quacunque condi-
one (§. 672. part. 2. Jur. nat.), tum etiam jus quoddam ad actum
quemcunque vi domini sibi licitum sive pure, sive conditiona-
le in alium transferendi (§. 678. part. 2. Jur. nat.); ab ipsius uni-
ce voluntate pendet, quomodo dominium sive jus quoddam
suum in alterum transferre velit.

Nimirum standum est aliis voluntate domini, ne libertas naturalis violetur (§. 156. part. 1. Jur. nat.): non tamen ideo voluntas domini nulla regitur lege, cum libertas non tollat obligationem naturalem (§. 159. part. 1. Jur. nat.) deturque non minus rerum suarum abusus (§. 168. part. 2. Jur. nat.), quam usus (§. 167. part. 2. Jur. nat.), etsi ille non impediendus (§. 169. part. 2. Jur. nat.), hoc tamen non obstante lege naturali prohibitus (§. 170. part. 2. Jur. nat.). Unde non omnis alienatio seu domini ac juris proprii translatio laudatur, quocunque tandem modo fiat, sed haud raro censuram incurrit, nec immerito quippe obligationi cuidam naturali adversa, veluti prudentiae, cui studere debemus (§. 258. part. 1. Jur. nat.), vel virtuti cui-
dam

De modo acquirendi derivatio in genere. 7

dam morali contraria: Alienatio autem non tam in se reprehenditur, quam quatenus labem quandam aliunde contrahit.

§. 12.

A domini voluntate unice pendet, in quem dominium vel quod- Item in dam jus suum transferre velit, & utrum transferre velit, nec ne. Ete- quem & nim- vi libertatis naturalis domino permittendum, ut in deter- num trans- minandis actionibus suis, consequenter etiam in translatione latie fieri domini vel juris quoddam sui suum sequatur iudicium (§. 156. debeat. part. 1. Jur. nat.), nec ulli competit jus exigendi rationem, cur hoc faciat, vel non faciat, quamdiu nil facit contra jus ipsius (§. 158. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem a domini voluntate unice pendet, in quem dominium vel jus quoddam suum trans- ferre velit, & utrum transferre velit, nec ne.

Translatio domini & juris cujuscunque sui in se licita (§. 665. part. 2. Jur. nat.): vi autem libertatis naturalis in ea a voluntate cu- juscunque alterius independens (§. 152. part. 1. Jur. nat.), nec in alie- nando dependet dominus nisi a seipso (§. 153. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem ipsius est, quid statuere velit, utrum rem alienare ve- lit, nec ne, utrum in te transferre velit jus, vel in alium: sit ita, quod voluntas ipsius regatur lege naturali, cui si adversatur, pec- eat, tibi tamen injuriam minime facit (§. 440. part. 1. Phil. pract. univ. & §. 859. part. 1. Jur. nat.). Nemo vero naturaliter ju- dex est conscientie alterius (§. 157. part. 1. Jur. nat.). Jus puniendi eum, qui te læsit, tibi quidem competit (§. 1061. part. 1. Jur. nat.), vel eum, qui injuria te affecit (§. 549. part. 2. Jur. nat.); sed nullum competere potest jus puniendi peccantem absque ulla in ipsum injuria, cum tale jus foret libertati naturali adversum (§. 158. part. 1. Jur. nat.).

§. 13.

Quoniam a voluntate domini unice pendet, utrum do- *An nuda* minium, vel jus quoddam proprium transferre velit, nec ne, *voluntate* & in quem transferre velit (§. 12.); *quamprimum dominus suffi-* *domini* *cienter significat, se dominium vel jus quoddam sibi proprium in ali-* *transfere-* *um tur domi-*

nium vel unum transferre, accipiens nuda voluntate ipsius statim efficitur dominus jus in acci- rei corporalis, vel incorporalis, qua transfertur, consequenter nuda pientem. domini voluntate sufficienter declarata transfertur dominium vel jus quoddam proprium in accipientem.

Hinc ipsi Jcti Romani, etfi ad actualem dominii translationem requisiverint rei traditionem, non diffitentur §. 40. I. de rer. div. & l. 9. ff. de acquir. rer. dom. nihil tam conveniens esse æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi. Quænam vero de traditione tenenda sint, de iis mox dispiciemus.

§. 14.

Translatio juris vel tanquam communis, vel cum exclusione sui, vel sine exclusione sui, consequenter velut proprii. Similiter quoniam a domini unice voluntate pendet, quomodo dominium vel jus quoddam suum in alterum transferre velit (§. 11.); dominium, quod in alterum transfert, transferre potest unum (§. 2. part. 2. Jur. nat.), vel tanquam sibi cum ipso commune (§. cit.).

E. gr. Si alteri concedis perpetuum usum Bibliothecæ tuæ, qui tecum in iisdem ædibus habitat, sed ea conditione, ut idem tibi quoque pateat; jus utendi libris tuis in alterum transfers tanquam commune. Similiter si alteri concedis jus hauriendi aquas ex puteo tuo, sed ea conditione, ut ipse quoque tibi reserves jus aquas ex eodem hauriendi; jus hauriendi aquas ex puteo in eum transfers tanquam commune. Enimvero si usum Bibliothecæ tuæ alteri ea lege concedis, ut solus libris utatur, tu vero nullo uti velis, nisi eo concedente, jus utendi libris tuis in alterum transfers tanquam proprium.

§. 15.

Translatio juris in al- posse vel ea lege, ut ipsum eodem rursus excludere possis; vel ne ipsum rerum vel rursus eodem excludere valeas. Per eandem rationem constat, te jus in alterum transferre cum, vel si- ne retentio- ne juris al-

Ita usum Bibliothecæ tuæ vel ea lege alteri concedere potes, ut tibi integrum maneat eundem ipsi non amplius concedendi, vel ita ut tibi integrum non sit usu ejusdem eum rursus excludere,

De modo acquirendi derivativo in genere. 9

dere, seu non pati, ne eadem amplius utatur. Et idem eodem modo intelligitur de jure aquas ex puteo tuo hauriendi, rursus excludendi, quod alteri concedis.

§. 16.

Quando dominium in alterum vel jus quoddam ea lege transfertur, ut tibi integrum sit eodem rursus alterum *Translatio juris revocabiliter* excludere; *translatio fieri dicitur revocabiliter*: aut *irrevocabiliter* & *biliter*, quando tibi non reservas jus eum, in quem dominium *irrevocabiliter* five jus quoddam transfulisti, eodem rursus excludendi. *Atque hinc intelligitur, quodnam jus sit revocabile; quodnam vero irrevocabile. Patet etiam, se in alterum jus quoddam transferre posse vel revocabiliter, vel irrevocabiliter.*

Exempla paulo ante allata (not. §. 15.), propositionem ac definitionem presentem illustrant.

§. 17.

Immo quia a voluntate domini unice pendet, quomodo *Translatio juris in personam vel in rem facta.* jus suum in alterum transferre velit (§. 11.), istud *trans-ferre potest vel in personam immediate, vel in rem quandam alienam, ita ut idem competat possessori ejus, quicumque fuerit, seu ut spectetur tanquam jus rei inharens.*

Ita jus hauriendi aquas ex puteo meo vel transferre possum in te, vel in aedes tuas, ita ut hoc jus competat cuicumque istarum possessori & aedibus inhæreat quasi tanquam suo subjecto.

§. 18.

Ex eadem ratione patet, *Translatio* dominium vel jus quoddam *trans-ferri posse vel in personam certam, veluti Sempronium, Cajum, domini vel Mævium, vel incertam, ut rei fiat dominus, vel jus acquirat, qui juris in personam cer-* voluerit ac potuerit.

Prius obtinet in emptione venditione, ubi emtor efficitur do- *tam & in-* minus certam.
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) B

minus rei emta voluntate venditoris; posterius in derelictione rei suae, ubi voluntate domini rem suam derelinquentis efficitur dominus, qui eam occupaverit, etsi dominus rem suam derelinquens ignoret, quinam eandem occupaturus sit: quod exemplum extat §. 46. I. de rer. div. Poterat etiam translatio juris in rem alienam facta ad translationem ejus in personam incertam, reduci quatenus translatio fit in possessorem rei, quicumque tandem is fuerit (§. 17.). Rectius tamen haec ab ista distinguitur, quatenus translatio juris in personam incertam fit immediate, translatio vero in rem alienam nonnisi ea mediante personae competere potest, ita ut non personae, sed rei, quemadmodum modo diximus (not. §. cit.), inhæreat tanquam subiecto.

§. 19.

*Quæda jus
possidendi
transfere-
tur.*

Cum dominio etiam transfertur jus possidendi. Jus enim possidendi non competit nisi domino (§. 157. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem jus possidendi a dominio inseparabile est. Quod si ergo in te transfero dominium rei meae, in te etiam transfero jus possidendi, consequenter jus possidendi cum ipso dominio transfertur.

Pater adeo ad transferendum jus possidendi nullum peculiarem actum requiri: sed quam primum nuda voluntate domini sufficienter significata accipiens efficitur dominus (§. 13.), jus quoque rem sive corporalem, sive incorporalem possidendi eidem competit.

§. 20.

*Quomodo
transfere-
tur.*

Quoniam jus possidendi cum ipso dominio transfertur (§. 19.), dominium vero transfertur in accipientem nuda domini voluntate (§. 13.); nuda etiam domini voluntate transfertur in accipientem jus possidendi.

§. 21.

Actus quo

*Eodem actu, quo dominium transfertur in accipientem, non ac-
quiritur*

De modo acquirendi derivativo in genere. ¶

quiritur possessio. Etenim dominium transfertur in accipientem nuda domini voluntate sufficienter indicata (§. 23.). Enimvero nemo non videt, hoc modo nondum rem ipsam redigi in eum statum, quo physice possibile est, ut de ea pro arbitrio disponere possis instar domini. Quoniam itaque si possessionem acquirere velis, res possidenda facto quodam redigi debet in eam statum, quo physice possibile est, ut de ea pro arbitrio tuo disponas instar domini (§. 762. part. 1. Jur. nat.); evidens omnino est, eodem actu, quo dominium transfertur in accipientem, non acquiri possessionem.

E. gr. Si ego dico, vendo tibi librum meum, quem Sempronio commodavi, pro tanto pretio, & tu tantum pretium mihi solvis; qui meus erat liber, jam tuus est, nondum tamen eundem possides. Eo igitur actu, quo dominium in te translatum fuit, nondum acquisivisti possessionem. Nimirum dominium tanquam jus consistit in facultate morali de re pro arbitrio tuo disponendi (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ. & 118. part. 2. Jur. nat.): ut vero dominium, tanquam jus tuum, exercere possis, necesse est ut etiam potentiam seu facultatem physicam habeas de re tua pro arbitrio tuo disponendi (§. 649. part. 2. Jur. nat.), consequenter ut rem possideas (§. 740. part. 2. Jur. nat.). Quatenus igitur dominium habes, de re pro arbitrio tuo disponere tibi licet: quatenus vero eam possides, quod vi domini licet, actu facere potes. Atque hinc evidenter patet, cur dominium & possessio a se invicem distinguantur, & a se invicem separari possint.

§. 22.

Quoniam adeo dominus non eodem actu te facit possessorem rei, quæ ante fuerat sua, quo facit dominum (§. 21.); alius adhuc requiritur actus, quo possessio in te transfertur ac a te ac-

quisitur, præter eam, quo dominium in te fuit translatum.

Exemplum, quod modo dedimus (not. §. 21.), idem manifeste sequitur.

fecto loquitur. Etenim si tibi vendo librum, quem Sempronio commodavi, liber jam tuus est, etiam si Sempronius adhuc eundem habeat: tu tamen eum non possides, nisi vel penes te sit, vel tua voluntate maneat apud Sempronium tanquam tuus. Nemo non intelligit, non nudam voluntatem domini, ut res sit tua, efficere, ut liber, quem habet Sempronius, veniat in tuam potestatem, vel apud Sempronium tua voluntate adhuc maneat tanquam tuus, a te ipse commodatus. Ergo præter illum voluntatis actum, quo dominus in te transfert dominium, alius omnino requiritur, quo efficitur, ut liber vel sit penes te, vel Sempronius eum tanquam a te sibi commodatum retineat, quamdiu tibi visum fuerit.

§. 23.

*Traditio
quid sit &
quomplex.*

Actus, quo transfertur possessio, dicitur *Traditio*: qui si positivus fuerit, *Traditionem positivam* appellare lubet; si negativus, *negativam* vocamus. Traditio negativa etiam *quasi traditio* appellari solet. Communiter dicitur *res tradi*, & proprie quidem res corporalis, præsertim mobilis; res vero incorporales *quasi tradi* dicuntur. Enimvero cum traditione rei efficiaris possessor ejus, adeoque actus, quo res traditur, is ipse est, quo possessio transfertur; hunc ipsum actum *Traditionem* appellare lubet.

Non addimus exempla, quibus definitiones præsentibus illustrantur, ne nobis anticipanda veniant, quæ in his, quæ mox sequuntur, demonstranda sunt.

§. 24.

De quo traditio consistat.

Quoniam qui rem possidere debet, eam in potestate sua habeat necesse est (§. 463. part. 2. Jur. nat.), traditio vero actus est, quo possessio in aliquem transfertur (§. 23.); *traditio consistit in actu, quo res redigitur in potestatem ejus, in quem dominium translatum est, consequenter in eum statum, quo huic potestatis*

tentia physica est de re jam sua pro arbitrio suo disponendi (§. 461. part. 2. Jur. nat.)

§. 25.

Si dominus tibi rem tradit eo animo, ut sit tua; in te accipientem Quando possessio & possessio simul transfertur, non tamen uno eodemque actu, sed duplici actu concurrente. Si enim dominus rem tibi tradit eo animo, ut sit tua; necesse est ut voluntatem suam sufficienter significet. Quamobrem cum nuda voluntate dominium transferatur in te accipientem (§. 13.) ; eo ipso dominium rei, quam tibi tradit, in te transfertur. Enimvero traditione rei transfertur quoque possessio (§. 23.) Patet itaque si dominus tibi rem tradit eo animo, ut sit tua; in te accipientem dominium & possessionem simul transferri. Quod erat primum.

Enimvero quoniam dominum in te transfertur, quatenus dominus declarat traditionem rei fieri eo animo, ut res sit tua; possessio autem in te transfertur, quatenus hac declaratione facta res actu traditur, per demonstrata; dominium & possessio non transfertur uno eodemque actu. Quod erat secundum.

Denique quia dominus animum, quo rem tibi tradit, declarat, dum eam tradit, per demonstrata; porro liquet, dominium & possessionem transferri duplici actu concurrente. Quod erat tertium.

Hæc propositio probe notanda & accurate perpendenda, ne dubium moveat definitio traditionis paulo ante data (§. 23.). Jæti Romani traditionem inter modos acquirendi dominium, qui sunt juris naturalis, seu, ut ipsi loqui amant, juris gentium, referunt §. 41. I. de rer. div. unde Doctores inferunt, jure Romano ad translationem domini requiri traditionem, præsertim cum l. 20. C. de pact. dicatur, traditionibus & usu capio-

abus, non nudis pactis dominia rerum transferri. Negat
Grotius de J. B. & P. l. 2. c. 6. ad dominium transferendum ju-
 re naturali requiri traditionem, & hinc l. 2. c. 8. §. 25. infert;
 traditionem non esse modum transferendi dominium de jure
 naturali. Enimvero vi propositionis presentis patet, posse et-
 iam traditione naturaliter transferri dominium, quatenus eidem
 inest significatio voluntatis dominii transferendi antea non-
 dum declaratae, ad dominii autem translationem per se non
 requiri traditionem, qua opus est ad transferendam possessio-
 nem. Et hoc respectu etiam traditio inter modos acquirendi
 dominium de jure naturali referri potest, etsi negetur hoc ju-
 re sine traditione dominium, transferri non posse. Diversa
 enim sunt per traditionem a dominio factam transferri posse
 dominium, & absque traditione dominium transferri non pos-
 se, seu eam ad omnem dominii translationem esse absolute
 necessariam: id quod nec *Juris Romani* visum, qui non uno
 in casu translationem dominii fieri admittunt de jure etiam ci-
 vili, quemadmodum jam annotavit *Grotius* lib. 2. c. 8. §. 23.
 Etsi autem concedatur, de jure etiam naturali eo, quem prae-
 sens propositio explicat, modo dominium transferri posse;
 non tamen ideo in Jus naturae recipi potest definitio traditio-
 nis, quam dedit *Siruvius* in *Jurisprudencia Romano-Germani-
 ca forensi* lib. 2. tit. 1. §. 57. quod sit actus, quo dominium
 ab eo, qui habet potestatem & animum quid transferendi, in
 alium accipientem transfertur: cum nemo non agnoscat, tra-
 ditionem non esse nisi actum, quo res redigitur in potestatem
 alterius, ut ipsi comperat potentia physica de eadem pro arbi-
 trario suo disponendi, consequenter si traditur ei, in quem do-
 minium jam translatum fuit, vel eo ipso momento, quo tradi-
 tur, transfertur, esse actum, quo possessio transfertur. Unde
 patet ratio definitionis nostrae, quam de traditione paulo ante
 (§. 23.) dedimus. Quod alias jam monuimus, hic denuo in-
 culcamus, in Jure naturae opus esse acumine subtili ad distin-
 guenda ea, quae diversa sunt, ne ea confundendo in errores &
 contradictiones inextricabiles incidamus. Et quamvis voca-
 buli

buli significatus vulgaris admodum restrictus sit, ita ut traditio non dicatur nisi de re mobili, quam a porrigente accipit alter; in scientiis tamen dudum receptum est ac recipi debet, ut ad formandos conceptus universales terminis artis, qui ex communi sermone desumuntur, tribuatur significatus quidam generalis, qui particulari in communi sermone vñtato inest & si tibi opus fuerit, per fictiones, quæ sunt in numero toleranter verorum, extenditur, ut omnem universalitatem consequatur, quam habere potest.

§. 26.

Dominus, qui rem non possidet, hoc tamen non obstante dominium suum transferre potest in alium. Quando enim dominus possessionem amittit, non tamen ideo dominium amittit (§. 257. part. 2. *Jur. nat.*), sed idem adhuc animo retinet (§. 258. *domino rem part. 2. Jur. nat.*), consequenter dominium habet, etiam si rem non possideat. Quamobrem cum dominium in accipientem nuda domini voluntate transferatur (§. 13.), nec eodem actu, quo dominium transfertur, ab accipiente etiam acquiratur dominium (§. 21.); hoc non obstante, quod rem suam non possideat dominus, dominium tamen suum in alium transferre potest.

Ponamus Sempronium possidere librum furto tibi sublatum. Cum adhuc sis dominus (§. 522. part. 2. *Jur. nat.*) & Sempronius tibi eum restituere debeat (§. 523. part. 2. *Jur. nat.*), immo ubi restituere nolit, tibi comperat jus eundem vindicandi (§. 544. part. 2. *Jur. nat.*); nil sane obstat, quo minus dominium in Mevium transferas, ut adeo liber, quem Sempronius possidet, jam fit Mevii, huic restituendus, & in casu restitutionis denegatæ ab eodem vindicandus.

§. 27.

Si res mobilis manu porrigitur ab eo, qui dominium transfert, Quomodo res mobilis & ab tradatur.

Ab altero manu apprehenditur, in quem dominum fuit translatum, vel eo ipso momento transfertur; eidem ab illo traditur, vel brevius: si transferens dominium rem mobilem manu porrigit & accipiens eandem manu apprehendit, res mobilis traditur. Etenim si transferens dominium rem mobilem manu porrigit & accipiens eandem manu apprehendit, res mobilis in eum redigitur statum, quo accipiens potentiam physicam habet de ea, tanquam re sua, pro arbitrio suo disponendi. Quamobrem cum in hoc actu traditio consistat (§. 24.); res mobilis traditur, si qui dominium transfert rem mobilem manu porrigit & accipiens eandem manu apprehendit.

Communi sermone tradere non significat nisi rem manu porrigere, ut ab altero manu apprehendatur. Atque adeo proprie loquendo traditio non est nisi rerum mobilium. Enimvero quando dominus, qui dominium rei suae in alterum transfert, rem tradit eo fine, ut alter in quem jus suum transtulit, eandem possideat, cum sine possessione re sua uti non possit, dominia vero usus gratia introducta sint (§. 211. part. 2. Jur. nat.); ubi res mobilis a domino traditur ei, in quem dominium transtulit, traditio fit actus, quo possessio transfertur. Quoniam vero etiam res immobiles & incorporales in dominio sunt, & eorum dominium non minus transfertur, quam mobilium; ex vocabulo communis sermonis efficitur terminus artis, qui non minus de rebus immobilibus & incorporalibus, quam de mobilibus usurpari potest. Atque adeo vocabulo tribuitur significatus quidam generalis, qui inest traditioni rei mobilis de manu in manum factae possessionis transferendae gratia. Unde resultat traditionis definitio, quam paulo ante dedimus (§. 23.).

§. 28.

Res certa & *Res certa* dicitur, quae sufficienter quomodocunque indiget, ut ab aliis sui similibus distingui possit: quo eodem sensu,

fenſu, *Personam* quoque *certam* dicimus & jam diximus in ſu-*ta ac incerta* prioribus (§. 18.). Unde etiam patet, quænam *res* & *per-
sona incerta* dicenda ſit. *quenam di-
catur.*

E. gr. Si dico, ædes meas tibi do, quæ ſitæ ſunt in platea hoc nomine indigitari ſolita inter ædes Caji & Sempronii, res, quam tibi do, certa eſt. Immo ſi ædes proprias ipſemet inhabito, & dico, me tibi legare ædes meas, quas inhabito, vernaculo ſermone mein *Wohnhaus*; res, quam lego, non minus certa eſt. Similiter ſi rem mobilem, quam tibi vendo, oculis tuis uſurpandam exhibeo, vel librum in reposito-
rio collocatum digito demonſtro; res in utroque caſu certa eſt. Notandum vero in re indigitanda, ut ſit certa, non adeo ſcrupuloſe eſſe inquirendum, ne ſuperflua admittantur, quemadmodum ex definitionibus ea exulare jubentur. Ceſſat enim hic ratio, quæ ex definitionibus ſuperflua arcet, tanquam principis ad recte ratiocinandum adhibendis, adeoque accurate determinandis. Sufficit nimirum in præſenti, ut iis, quorum intereſt, conſtet, quid transferatur vel tradatur. Ex hac ipſa vero ratione, quod iis, quorum intereſt, conſtare debeat, quænam ſit res illa ſive corporalis, ſive incorporalis, cujus dominium transfertur, vel translatum fuit, liquet, in re ſufficienter indicanda, ut certa ſit, non modo rationem eſſe habendam perſonarum, quibus certa eſſe debet, ſed & temporis, quo certam eſſe neceſſe eſt.

§. 29.

Si quis rem certam mobilem, cujus dominium in te tranſtulit, Alius modus vel nunc transfert, te auferre jubet; eandem tradit. Etenim ſi tradendi quis rem mobilem, cujus dominium in te tranſtulit, vel nunc rem mobilem transfert, te auferre jubet; eo ipſo declarat, velle ſeſe ut *lem*. eam detineas tanquam tuam, conſequenter ut eam poſſideas (§. 150. part. 2. *Jur. nat.*). Et quia res certa eſt, cujus dominium in te translatum, ſufficienter quoque indigitatum eſt, *C* quæ-

quænam illa res sit, ut eam ab aliis sui similibus distinguere queas (§. 28.), consequenter probe nosti, quamnam auferre debeas. Quodsi ergo eam actu aufers, possessionem ejus acquiris. Quamobrem cum iustus rem certam, cujus dominium in te translatum fuit, vel jam transfertur auferendi sit actus, quo possessio in te transfertur ab eo, qui dominium transtulit, vel transfert; hic autem actus traditio sit (§. 23.); si quis rem certam mobilem, cujus dominium in te transfert, auferre jubet, eandem tibi tradit.

Ostenditur etiam hoc modo. Quoniam res certa sufficienter indigitatur, quocunque tandem modo id fiat, ut ab aliis sui similibus distingui possit (§. 28.); si quis rem certam mobilem, cujus dominium in te transtulit, vel nunc transfert, te auferre jubet, perinde omnino est ac si eandem tibi porrigeret, ut eam apprehendere posses apprehensam ablaturus. Enimvero si transferens dominium rem mobilem manu porrigit & accipiens manu apprehendit, ea ipsi traditur (§. 27.). Traditur igitur etiam res mobilis, si quis a transferente dominium eam auferre jubetur.

Praxi communi convenit propositio præsens: hoc tamen non obstante ea demonstranda fuit, ut constet rem revera tradi ipsius definitionis, quam dedimus. Quo ipso etiam intelligitur, definitionem non esse angustiore suo definito, sed talem, qualem ipsa praxis exigit. Hæc ideo monemus, ne scioli rem arduam consecisse sibi videantur, si reprehendant, alia demonstrari, quæ ipsorum judicio demonstratione nulla indigere videntur.

§. 30.

*Traditio-
rum immo-
bilibus.* Si quis jubet te rem certam immobilem possidere, cujus in te transtulit dominium, & hoc in ea te exercere patitur; eandem tibi tradit. Etenim si dominium rei immobilis certæ transferens te

te eam possidere jubet, eam res certa sufficienter ab eo indigita-
tata sit, ut ab aliis sui similibus distingui possit (§. 28.); quam-
nam rem possidere debeas tibi exploratum est. Et quoniam
jussu seu voluntate ipsius dominium in ea exercere potes, res
reducta est in eum statum, quo tibi competit potentia physi-
ca de eadem pro arbitrio tuo disponendi (§. 118. 649. part.
2. Jur. nat.). Consistit autem in actu dominium transferen-
tis, quo res redigitur in eum statum, ut de ea pro arbitrio
tuo disponere possis, traditio (§. 24.) Ergo res immobilis ti-
bi traditur, si ea fuerit certa & dominium transferens te jube-
at eandem possidere ac patiatur dominium in ea te exercere.

Communi loquendi modo res immobiles, quæ manu te-
neri ac alteri porrigi nequeunt, nec ab hoc manu apprehendi
possunt, tradi non dicuntur nisi improprie, sed significatui
generali, qui respondet termino artis (§. 23.), convenit rerum
etiam immobilium traditio.

§. 31.

Quoniam res immobilis traditur, si dominium transfe- *Actus ad*
rens te eam possidere jubet ac dominium in ea exercere pa- *traditionem*
titur (§. 30.) *res immobilis traditur declaratione voluntatis, quod rei immobi-*
eam ab hoc momento possidere debeas, & patientia exercitii domini. lis requisiti.

Nimirum quam primum dominus vult te rem, quam tuam
esse voluit, possidere & tibi liberum est dominium in ea exer-
cere, rem possidere incipis, cum tibi jam sit potentia physica
de re disponendi, sine qua possessio non constituitur (§. 740.)
part. 2. Jur. nat.). Actus prior positivus est, alter negativus.
Atque adeo patet ad rei traditionem adhiberi quoque posse
actus negativos, quemadmodum supra sumimus (§. 23.).

§. 32.

Apprehensio vocatur actus, quo quis possessionem acqui- *Apprehensio*
rit. *Communiter res apprehendi dicitur, & proprie quidem* *quid sit.*
res

res corporalis mobilis: res vero corporales immobiles & res in corporales quasi apprehenduntur. Enimvero cum apprehensione rei fias possessor ejus, adeoque actus, quo res apprehenditur, is ipse est, quo possessionem acquiris; hunc ipsum actum Apprehensionem appellare lubet.

Nimirum communi sermone apprehendere non significat nisi manum applicare ad rem mobilem, ut eam teneas & auferre possis. Atque adeo proprie loquendo apprehensio non est nisi rerum corporalium mobilium, veluti si manum applicas ad librum, ut eum tenens auferre possis. Enimvero quando quis rem apprehendit eo animo, ut eam detineat tanquam suam, seu de ea tanquam sua pro arbitrio disponere possit; apprehensio est actus, quo possessionem acquiris rei corporalis mobilis (§. 761. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum res non minus immobiles & incorporeales possideantur, quam mobiles; ex vocabulo communis sermonis efficitur terminus artis, dum eidem tribuitur significatus generalis, qui inest apprehensioni rei corporalis mobilis acquirendæ possessionis gratia factæ. Idem adeo obtinet in vocabulo apprehensionis, quod supra annotavimus de vocabulo traditionis (not. §. 27.).

§. 33.

Quoniam qui possessionem rei acquirere vult, rem possidendam facto quodam redigere debet in eum statum, quo physice possibile est, ut de ea pro arbitrio suo disponere possit instar dominii (§. 761. part. 2. Jur. nat.), apprehensio vero actus est, quo possessio acquiritur (§. 32.); apprehensio consistit in actu, quo quis rem redigit in eum statum, quo physice possibile est, ut de ea pro arbitrio suo instar domini disponat, consequenter quo eam redigit in potestatem suam animo sibi habendi (§. 461. part. 2. Jur. nat.)

Quodsi magis arridet, apprehensionem quoque definire licet per actum, quo res redigitur in potestatem tuam, seu quo redigitur in eum statum, quo tibi competit potentia physica de

In quo apprehensio consistat.

de re pro arbitrio tuo disponendi. Unde ex hac definitione deinceps colligitur, quod apprehensione animo possidendi facta, hoc est, eo animo, ut actu de re tanquam tua pro arbitrio disponas, possessio acquiratur. Idem tenendum de traditione, si eam definire velis per actum dominium transferentis, quo res recipitur in eum statum, ut ei, in quem translatum dominium, competat potentia physica de re tanquam sua pro arbitrio disponendi (§. 24.), seu dominium exercendi (§. 118. part. 2. Jur. nat.). Hinc enim deinceps infertur, ad possessionem transferendam requiri traditionem. Ex dictis manifestum est, quemadmodum duplex requiritur ad translationem domini actus, alter transferentis, alter accipientis; ita similiter ad transferendam possessionem duplici opus esse actu, nimirum altero transferentis, qui subinde negativus esse potest, seu non factum, altero accipientis. Actus transferentis appellatur traditio, accipientis apprehensio, quemadmodum actus dominium transferentis non invito usu loquendi recepto *oblatio* appellari potest, actus vero accipientis acceptatio vocatur (§. 2.).

§. 34.

Si dominium transferens rem certam eo fine accipienti vel propius, vel e longinquo demonstrat, ut eam apprehendat; eam ipsi res tradatur tradit. Quod si enim res fuerit certa, ab aliis sui similibus demonstrat eam distinguere, aliter eandem apprehensurus (§. 28.), adeo do-
que ipsi constat, quamquam apprehendere debeat. Quod si ergo dominium transferens eam accipienti eo fine demonstrat, vel propius, vel e longinquo, ut eam apprehendat, hoc ipso indicat, se velle ut eam apprehendat, consequenter possideat (§. 32.) & passurum, ut dominium in immobili exercent, aut rem mobilem auferat. Enimvero si transferens dominium accipientem jubet rem mobilem certam auferre, vel declarat, quod immobilem possidere debeat ac patiatur dominium in ea ab ipso exerceri, res traditur (§. 29. 30.). Ergo etiam ea traditur, si dominium transferens rem certam eo fine acci-

pienti vel propius, vel e longinquo demonstrat, ut eam apprehendat.

Modus traditionis præsens non minus rerum mobilium, quam immobilium est, quemadmodum ex demonstratione abunde liquet. Convenit tamen in proximis rebus immobilibus, qui de manu in manum juxta communem loquendi usum tradi non possunt, præsertim si res apprehendenda e longinquo demonstratur, veluti fundus vicinus in turre, qui casus est *Celsi* l. 18. ff. de acq. vel amitt. poss. Casus rei mobilis est, si digito monstrò librum in mensa a te apprehendendum.

§. 35.

Alius traditionis modus. Si res, cujus dominium in te transfertur, quacunque de causa jam sit in potestate tua & dominus permittat, ut in eadem permaneat tanquam tua; eam tibi tradit. Etenim si res quacunque de causa jam sit in potestate tua, tibi competit potentia physica de eadem pro arbitrio tuo disponendi (§. 461. part. 2. Jur. nat.). Quod si ergo dominium in te transfert dominus, cum hoc in jure de re pro arbitrio suo disponendi consistat (§. 118. part. 2. Jur. nat.), potentia physica etiam superaccedit moralis (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.). & tu evadis dominus (§. 13.), ut adeo jam de re ista tanquam tua pro arbitrio disponere possis (§. 124. part. 2. Jur. nat.). Perinde adeo est ac si rem dominio restituisses, & hic translato dominio eandem tibi tradidisset (§. 24.) Patet itaque, rem tibi tradi, si re, quæ quacunque de causa in potestate tua est, a transferente dominium in eadem tanquam tua permanere permittatur.

E. gr. ponamus Titium tibi commodasse librum quendam suum, & eum tibi dono datum ut retineas permittere; eum tibi tradidisse videtur. Similiter si ex contractu locationis conductionis habitas in ædibus Mævii & hic ex causa venditionis

cas te inhabitare tanquam tuas permittat; ædes tibi tradidisse censetur.

§. 36.

Si quis literis aut documento quodam literario declarat, se possessionem rei immobilis certæ in te cum dominio transferre, & passurum, tradendi ut dominium in ea exerceas; eam tibi tradit. Etenim si quis literis aut documento quodam literario declarat, se possessionem rei immobilis certæ in te cum dominio transferre, & passurum, ut dominium in ea exerceas, perinde omnino est, ac si rem certam immobilem te possidere juberet & in ea dominium exercere pateretur. Enimvero si transferens dominium te rem immobilem certam possidere jubet & in ea dominium te exercere patitur; eam tibi tradit (§. 30.) Tradit igitur etiam eandem; si literis aut documento quodam literario declarat, se possessionem rei immobilis certæ in te cum dominio transferre, & passurum, ut dominium in ea exerceas.

E. gr. vendo tibi ædes meas & exhibito documento literario declaro, te eas possidere debere & de iis tanquam res tua ut disponas me passurum; ædes tibi tradidisse censeor.

§. 37.

Quoniam voluntas non minus literis, quam verbis ore prolatis sufficienter indicatur, quæ non modo statim te facit dominum (§. 13.), sed etiam cum patientia exercendi a te dominii possessionem in te transfert (§. 36.); dominium non minus, quam possessio etiam ab absente per literas transferri potest. *absente.*

E. gr. ponamus me absentem tibi scribere, me tibi vendere agrum meum pro pretio his mille thalerorum Mævio solvendorum, & te hoc pretium huic solvere; absens per literas in te transtuli dominium. Quod si jam porro tibi scribam, me possessionem agri tibi venditi in te transferre, & passurum, ut, finita messe, eundem colas tanquam tuum, absens per literas eum tibi tradidi.

§. 38.

*Modus tra-
ditionis rei
immobilis
ad traditio-
nem mobi-
lium proxi-
me accedens*

Si transferens dominium eo fine te in rem immobilem introducit, ut in ea dominium exerceas; eam tibi tradit. Etenim si transferens dominium eo fine te in rem immobilem introducit, ut in ea dominium exerceas; perinde omnino est ac si rem mobilem manu porrigeret & tu manu eandem apprehenderes, cum res immobiles non manu teneri, quemadmodum mobiles, queant, pedibus tamen iisdem insistere detur, consequenter unum idemque sit, rem mobilem manu tenere & immobili pedibus insistere, utroque actu corporali in contactu rei & corporis nostri consistente. Verum enim verò si transferens dominium rem mobilem manu porrigit & accipiens eam manu apprehendit, rem mobilem tradit (§. 27.). Traditur etiam rem immobilem, si translato dominio, te in rem immobilem introducit eo fine, ut dominium in ea exerceas.

Ex demonstratione liquet, modum traditionis rei immobilis præsentem ad modum traditionis rei mobilis ipso sermone communialem proxime accedere. Quamobrem hanc demonstrationem aliis, quæ dari poterant, præferre maluimus. Ita nullo fere negotio inferri poterat ex eo, quod res tradatur, si transferens dominium rem certam immobilem possideri jubet & in ea dominium exerceri patitur (§. 30.).

§. 39.

*Modus tra-
ditionis re-
rum incor-
poralium.*

Si qui jus quoddam, seu dominium rei incorporalis in se transfert, te istud exercere patitur; rem incorporalem tibi tradit. Quod si enim patitur te exercere jus, quod in te transfuit, eo ipso res incorporalis redacta est in eum statum, quo tibi competit potentia physica de ea pro arbitrio tuo disponendi: quod per se patet. Enimvero in actu, quo res redigitur in eum statum, quo tibi competit potentia physica de ea pro arbitrio tuo disponendi consistit traditio (§. 24.). Ergo rem incor-
pora-

poralem tibi tradit, qui ejus dominium seu jus quoddam in re transfert, si hoc te exercere patitur.

Ex demonstratione liquet, si significatum traditionis generalem retineas, non opus esse, ut res incorporales quasi tradi dicantur: quasi traditionem enim tantummodo dixerunt, qui significatum traditionis in communi sermone receptum cum significatione termini technici confuderunt, quemadmodum eadem de causa inter veros & fictos tradendi modos distinxerunt.

§. 40.

Si qui dominium rei suae in te transtulit eam tanquam tuam alia. Alius modus quadam de causa in potestate sua retinet; eam tibi tradidisse censetur. traditionis
Etenim in hypothese propositionis praesentis perinde est, ac *rei corporalis.* si rem, cujus dominium in te transtulit, actu tradidisset, & tu alia de causa eam tanquam tuam in potestatem ejus redegisses. Cum igitur agnoscat, se rem non amplius possidere, sed tanquam tuam tua tantummodo voluntate detinere, tibi vero possessionem competere; dubitandum sane non est, quin in hypothese propositionis praesentis in te translata sit possessio. Quamobrem cum actus, quo transfertur possessio, traditio sit (§. 23.); in hypothese propositionis praesentis res tibi utique tradita censeri debet.

E. gr. Si librum meum tibi vendo, tuo autem consensu eum ad certum usum tanquam a te mihi commodatum retineo, eum utique tibi tradidisse censendus sum. Etenim cum rogatus a me censearis ut res in certum usum apud me remaneat tanquam tua; dominium exerces, & ego a te idem exerceri patior. Est igitur res in eo statu, ut tibi non desit potentia physica de eadem tanquam tua pro arbitrio tuo disponendi. Quamobrem res tibi tradita omnino videtur (§. 24.). Propositio praesens communiter ita effertur, quod res tradatur, si quis constituit, se rem ante suam nunc alieno nomine possidere,

dere, phrasi Istorum Romanorum, veluti *Celsi* l. 18. ff. de acquir. vel amitt. poss. Sed ne videamur terminum possessionis æquivocum reddere (§. 150. part. 2. *Jur. nat.*); ab ista phrasi abstinere maluimus.

§. 41.

*Brevi manu
traditio
quanam sit.*

Res *brevi manu* tradi dicitur, quando actus traditionis inesse intelligitur alii cuidam actui, quo aliud quid agitur ad dominii exercitium spectans. Quod vero *brevi manu* traditur a transferente dominium, id ab accipiente *brevi* quoque *manu accipi* vel *apprehendi* dicitur.

Brevi manu accipere dixit *Ulpianus* l. 43. ff. de Jur. dot. Quamobrem cum acceptio rei supponat ejus traditionem (§. 2. 23.); brevi quoque manu traditio fieri dicitur. Exemplum dedit *Ulpianus* l. 3. ff. de don. inter vir. & uxor. si donaturum mihi jussero uxori meæ dare. Perinde enim, ac si habendum atque si ego acceptam & rem meam factam uxori meæ dedissem. Hic tu disponis de re, quam tibi donaturus erat alter, tanquam de tua, dum dominium ejus tua voluntate in uxorem tuam transfertur: id quod utique ad dominii exercitium pertinet (§. 665. 649. part. 2. *Jur. nat.*) Enimvero hoc facere non poteras, nisi donaturus te dominium exercere pateretur, consequenter hoc ipso actu negativo eam tibi traderet. Quamobrem cum tibi res tradita censeatur, dum tibi donaturus jussu tuo rem tradit uxori tuæ, traditio tuo nomine fit, atque adeo jussu tuo ut rem, quam tibi donaturus erat, det uxori, inest traditio rei, qua a te in uxorem transfertur possessio. Brevi adeo manu rem uxori tradis, quatenus actui, quo aliud quid ad dominii exercitium spectans agitur, nimirum quo in casu præsentis res jussu tuo alienatur, inest actus traditionis, qui a te fieri debebat re ante tibi tradita, & hoc pacto brevi manu uxor a te accipit, quod brevi manu a te ipsi traditur. Quod si attentius rem consideres facile perspicias, rem brevi manu tradi & accipi posse, quatenus moraliter possibile non est, ut quid actu

actu fiat, nisi aliquid, quod actu fieri debebat, tanquam factum supponatur, quia physice possibile ut hoc fiat, etiam si illud factum actu non fuerit.

§. 42.

Quoties igitur hoc agitur, ut perinde sit ac si res tradenda ex potestate accipientis venisset in potestatem transferentis & ex potestate transferentis denuo revenisset in potestatem accipientis, vel ac si tradatur ex potestate transferentis venisset in potestatem accipientis & ex potestate accipientis denuo revenisset in potestatem transferentis, vel ac si ex potestate transferentis venisset in potestatem accipientis & ex potestate accipientis tanquam rursus transferentis in potestatem tertii tanquam ab ipso accipientis, cum traditio consistat in actu, quo res redigitur in potestatem eius, in quem dominium translatum est (§. 24.), brevi autem manu res tradatur, quando actus traditionis inesse intelligitur alii cuidam actui, quo aliud agitur ad dominii exercitium spectans (§. 41.); in omnino casu traditio sit brevi manu.

Habemus adeo principia, per quæ dijudicari potest, quando traditio brevi manu fiat. Equidem non nego, nos termino traditionis brevi manu in jure naturæ carere posse: quoniam tamen de re eadem significata in jure naturæ agendum, & juris naturæ etiam hic usus est, ut lucem affundat juri civili, ad intimius inspicendum omnem ejus rationem, termini quoque in jure civili recepti retinendi sunt.

§. 43.

Quoniam perinde est, ac si res tradenda ex potestate accipientis venisset in potestatem transferentis & ex potestate transferentis denuo revenisset in potestatem accipientis si dominium transferens rem permittat in potestate accipientis, tanquam ipsi propriam, quæ jam alia quacunque de causa in potestate ipsius est, quando vero hoc agitur ut perinde sit ac si

res tradenda ex potestate accipientis venisset in potestatem transferentis & ex potestate transferentis denuo revenisset in potestatem accipientis, res brevi manu traditur (§. 42.); si dominium transferens rem permittat in potestate accipientis tanquam ipsi propriam, quæ jam alia quacunque de causa in potestate ipsius est, eam ipsi brevi manu tradit.

Hunc modum traditionis convenire juri naturæ ante ostendimus (§. 35.). Atque adeo videmus, verum esse, quod modo annotavimus (not. §. 42.), traditionem brevi manu jus naturæ non ignorare. Idem eodem modo patet de aliis modis traditionis brevi manu. Exemplum modi præsentis dedimus supra (not. §. 35.).

§. 44.

*Alius modus
traditionis
brevi manu.*

Similiter cum perinde sit, ac si res ex potestate transferentis venisset in potestatem accipientis & ex potestate accipientis denuo revenisset in potestatem transferentis, quando transferens rem alia quacunque de causa in potestate sua tanquam accipientis retinere constituit, quando vero hoc agitur, ut perinde sit ac si res ex potestate transferentis venisset in potestatem accipientis & ex potestate accipientis revenisset in potestatem transferentis, res brevi manu tradatur (§. 42.); si qui dominium rei suæ in te transfudit eam tanquam tuam alia de causa in potestate sua retinet, eam tibi brevi manu tradit.

Traditionem fieri, si dominium rei suæ transferens eam retinere in potestate sua constituit alia de causa, supra ostendimus (§. 40.). Quod vero traditio ista fiat brevi manu, hic ostenditur. Exemplum vide superius (loc. cit.).

§. 45.

*Alius adhuc
modus tra-
ditionis bre-
vi manu.*

Immo cum perinde sit, ac si res ex potestate transferentis venisset in potestatem accipientis & ex potestate accipientis tanquam rursus transferentis in potestatem tertii tanquam

ab

ab ipso accipientis, quando transferens dominium rem dare jubetur ab accipiente tertio cuidam, quando vero hoc agitur, ut perinde sit ac si res ex potestate transferentis venisset in potestatem accipientis & ex potestate accipientis tanquam rursus transferentis in potestatem tertii tanquam ab ipso accipientis, res brevi manu tradatur (§. 42.) ; *si dominium transferens ab accipiente jubetur eam dare tertio, res brevi manu huic traditur.*

Hic est casus, quo traditionem brevi manu illustravimus supra (not. §. 41.). Quodsi desideres, ut demonstretur, traditionem revera fieri in hoc casu, quemadmodum de ceteris modis traditionis brevi manu idem ostendimus; ne quid prætermisisse videamur, quod prætermittendum non erat, propositionem sequentem subijcere lubet.

§. 46.

Si dominium rei transferens eam tertio tradere jubetur ab accipiente, accipiens rem tertio tradidisse censetur. Etenim si tu dicis, te mihi donare nummum aureum & ego jubeo te eundem tradere Titio; hoc ipso sufficienter significo, me donum acceptare (§. 2.) & eundem donare Titio, ac velle ut tu meo nomine eundem ipsi tradas. Quando igitur a te meo jussu traditur Titio, perinde omnino est, ac si a te traditum apprehendissem & dominio in Titium translato eundem rursus tradidissem. Quamobrem si dominium rei transferens eam tertio tradere jubetur ab accipiente, accipiens rem tertio tradidisse censendus est.

Demonstrationem applicavimus ad casum particularem, ut evaderet clarior.

§. 47.

Longa manu res tradi dicitur, quando res tradenda oculis tuis subjicitur, eo fine ut eam apprehendas, consequenter longa manu posses. quid sit.

possessionem acquiras (§. 32.). Unde *longa manu accipi aut apprehendi* dicitur, quod *longa manu* traditur.

Traditionem *longa manu* *Javolenus* l. 79. ff. de sol. & lib. exemplo rei debitæ in conspectu creditoris positæ declarat, nimirum si rem, quam mihi debes, in conspectu meo ponere te jubeam. Hoc enim facto effici ait, ut tu statim libereris & mea esse incipiat, quod jam rei possessio a nullo corporaliter detenta mihi acquiratur. Actus autem, quo possessio in me transfertur, traditio est, (§. 23.), quemadmodum is, quo possessio acquiratur, apprehensio (§. 32.).

§. 48.

*Quando res
longa manu
tradatur.*

Quoniam res tradenda in conspectum tuum deducitur, si transferens dominium vel propius, vel e longinquo eo sine tibi demonstrat, ut eam apprehendas, quando vero hoc fit, res *longa manu* traditur (§. 47.); *Si transferens dominium eo sine rem tradendam vel propius, vel e longinquo demonstrat, res longa manu traditur.*

Traditionem fieri hoc in casu, ostendimus supra (§. 34.): quod vero ea fiat *longa manu* hic evincitur. Exempla vide superius (not. §. cit.).

§. 49.

*Alius modus
traditionis.*

Similiter patet, si transferens dominium rem certam mobilem in conspectu tuo positam, vel in loco tibi noto reconditam te auferre jubet, rem *longa manu* tradi. In casu priori id statim patet (§. 47.); in posteriori vi imaginationis oculis tuis quasi præfens sistitur (§. 92. *Psych. empir.*), ut adeo perinde sit atque si in conspectum tuum deduceretur, vel tibi e longinquo demonstraretur. Unde porro conficitur, rem *longa manu* tradi (§. 48.).

Notorium est, imaginationem, quando rerum absentium ideas producit, vice sensuum fungi.

§. 50.

Quamprimum res a dante traditur & ab accipiente apprehenditur; possessio in accipientem translata est. Etenim traditio est mento post actus, quo dominium transferens, consequenter dans (§. 675. *sessio trans part. 2. jur. nat.*), possessionem transfert (§. 23.), & apprehenditur actus, quo accipiens possessionem acquirit (§. 32.) Quamprimum vero dans possessionem transfert, eam habere desinit, & quamprimum accipiens eam acquirit, eandem habet: quod per se patet. Quamobrem quamprimum res a dante traditur & ab accipiente apprehenditur; possessio in accipientem translata est.

Interest subinde, ut constet, quinam sit possessor. Quamobrem definiendum erat momentum, quo possessio in accipientem actu translata censetur.

§. 51.

Quoniam possessio in accipientem actu translata est, a quo quamprimum res a te traditur & ab accipiente apprehenditur (§. 50.); eo ipso momento, quo accipiens rem, qua traditur, apprehendit, possessor evadit.

Hoc, quod facile patet, intelligendum est in eo casu, quo quis rem possidere incipit a domino, vel ab eo, qui ante eum possidebat, possessore anteriore consentiente.

§. 52.

Si rem certam mobilem jussu dominium transferentis auferas, quando res eam apprehendis. Etenim quando transferens dominium te jubet rem certam mobilem auferre, eam tibi tradit (§. 29.) consequenter possessionem in te transfert (§. 23.). Quamobrem ubi eam auferas, non modo eam possidere te velle significas, verum etiam in potestatem tuam actu redigis (§. 461. *part. 2. jur. nat.*). Quoniam itaque in hoc actu consistit apprehensio

prehensio (§. 33.); rem certam mobilem dum jussu transferentis aufers, eam apprehendis.

Quoniam dominus, in te dominium jam transtulit, voluntate ipsius jam tu factus es dominus (§. 13.), vel si dum transfert eam auferre jubet, eo ipso momento dominus efficeris (§. cit.), consequenter res tua est, quam te auferre jubet (§. 124. part. 2. jur. nat.) Cum verò eam aufers, potentiam habes physicam de ea pro arbitrio tuo tanquam te tua disponendi: quod per se patet. Eam igitur eo ipso momento, quo aufers, possidere incipis (§. 740. part. 2. jur. nat.).

§. 53.

Modus apprehendendi rem immobilem.

Si quis a transferente dominium eo fine in rem immobilem se introduci patitur, ut eandem ipsi tradat, eum apprehendisse censetur. Etenim si quis a transferente dominium eo fine in rem immobilem se introduci patitur, ut eandem ipsi tradat, perinde est, ac si transferens rem mobilem in conspectu accipientis positam ab eo auferri juberet, & hic eandem auferret. Sed si rem mobilem certam jussu dominium transferentis aufers, eam apprehendis (§. 52.). Ergo etiam rem immobilem apprehendisse censendus es, si a transferente dominium eo fine in rem immobilem te introduci pateris, ut eam tibi tradat.

Res mobiles aliter in potestatem nostram venire nequeunt, quam si manu apprehenduntur: unde apprehensio proprie loquendo actus est, quo res mobiles in potestatem nostram veniunt, quemadmodum supra jam monuimus (not. §. 32. Res immobiles manu apprehendi & auferri nequeunt, ut alio ponantur, quam sint loco. Quamobrem si dominus, qui dominium in nos transtulit, nos in rem immobilem introducit eo fine, ut ab eo momento in eadem dominium exerceamus, perinde omnino est, ac si rem mobilem manu nobis porrigeret, vel in conspectu nostro poneret eo fine, ut eandem manu apprehendamus tanquam nostram. Vtroque nimirum in casu missum facit omne dominii exercitium, ac id a nobis ut exercetur

citium, ac id a nobis ut exerceri possit, quantum in se est, facit. Quodsi ergo a transferente dominium hoc sine nos introduci patiamur, ut certi evadamus, ab hoc momento nos non impeditos dominium in re immobili exercere posse; perinde omnino est, ac si jussu ipsius rem mobilem manu apprehenderemus, aut in conspectu positam auferremus. Utroque nimirum in casu res, quæ a domino traditur, jam venit in eum statum, ut dominium actu exercere valeamus, neque adeo etiam amplius quid desideretur ex parte nostra. Traditione itaque res, cuius dominium translatum, ex potestate domini dimittitur, & apprehensione ab accipiente in potestatem suam recipitur.

§. 54.

Si accipiens a transferente dominium rem certam vel propius, vel e longinquo sibi demonstrari patitur, ut in eo dominium exercere possit; rem apprehendisse censetur. Etenim si transferens dominium voluntate accipientis eidem rem certam vel propius, vel e longinquo demonstrat, ut in ea dominium exercere possit; hoc ipso declarat, sese dominium in ea ab ipso exerceri velle, consequenter amplius rem possidere nolle, atque adeo pati, ut ipse in eadem dominium actu exerceat. Facto igitur accipientis res venit in potestatem suam e potestate transferentis (§. 461. part. 2. Jur. nat.). Quoniam itaque in actu accipientis, quo eam reducit in eum statum, ut ipsi competat potentia physica de ea pro arbitrio suo disponendi, consequenter quo venit in potestatem suam (§. 461. part. 2. Jur. nat.), apprehensio consistit (§. 33.); si accipiens a transferente dominium rem certam vel propius, vel e longinquo demonstrari sibi patitur, ut in ea dominium exercere possit, rem hoc ipso apprehendisse censetur.

Non est quod excipias de re mobili, dum demonstrata auferatur, eam demum apprehendi: etenim in hoc casu ablatio
(*Wolffii Jur. Nat. Pars III.*) E rei

rei non est actus, quo acquiritur demum possessio, sed potius actus possessorius. Res a te possideri jam dicenda est, etiam si non statim eandem auferas, cum veluti deposita apud transferentem spectetur, qui eam non amplius detinet tanquam suam, sed tanquam tuam, consequenter proprie eam possidere dici nequit (§. 150. part. 2. Jur. nat.).

§. 55.

Modus apprehensionis longa manu.

Quoniam transferens dominium rem longa manu tibi tradit, quam eo fine vel propius, vel e longinquo tibi demonstrat, ut eam apprehendere possis (§. 48.), longa autem manu apprehenditur, quod longa traditur (§. 47.); si accipiens a transferente dominium rem certam vel propius, vel e longinquo sibi demonstrari patitur, rem longa manu apprehendit (§. 54.).

§. 56.

Modus apprehensionis jam in potestate nostra est.

Si res, quæ jam est quacunque de causa in potestate tua, consentiente eo, qui dominium transfert, tanquam tuam retinere constitui rem, quæstuitis; eam apprehendis. Etenim si rem alienam in potestate tua habes tanquam alienam quacunque de causa, eam tamen consentiente domino, qui dominium in te transfert, adeoque voluntate sua rem facit tuam (§. 13.), in potestate tua eandem retines, eam possides (§. 464. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem hoc ipso, quod constitui rem, quæ alia quacunque de causa in potestate tua est, consentiente dominio, qui dominium in te transfert, tanquam tuam retinere, possessionem acquisis. Enimvero actus, quo acquiritur possessio, apprehensio est (§. 32.). Ergo rem apprehendis, si res, quæ jam quacunque de causa in potestate tua est, consentiente domino, qui dominium transfert, tanquam tuam retinere constitui.

De modo acquirendi derivativum in genere. 3

Nihil hic asseritur, quod non minus menti Jctorum Romanorum, quam veritati consentaneum. Dominium & possessio non transferuntur eodem actu (§. 22.), etiam si simul transferantur (§. 25.). Nec qui rem in potestate sua habet, eam possidet (§. 463. part. 2. Jur. nat.), consequenter tanquam suam detinet (§. 150. part. 2. Jur. nat.). Ad possessionem itaque non sufficit nuda rei detentio, sed requiritur etiam animus eam detinendi tanquam suam. Quamobrem ut res, quæ non in potestate tua est, non modo sit tua, verum etiam eam possideas; necesse est ut dominus constituat eam apud te remanere tanquam tuam & tu eandem retinere velis tanquam tuam. Ita nimirum translationi domini superadduntur actus tum ex parte transferentis, tum ex parte accipientis, quibus transfertur possessio, hoc est, traditio & apprehensio rei.

§. 57.

Quoniam res, quæ jam in potestate tua est, brevi manu traditur, si consensu dominium transferentis eam in potestate tua tanquam tuam retines (§. 43.), res autem brevi manu apprehenditur, quæ brevi traditur (§. 41.); si rem, que manu jam quacunque de causa in potestate tua est, consensu dominium transferentis in eadem tanquam tuam retines, eam brevi manu apprehendis (§. 56.).

Probe notandum est, requiri consensum domini ut decretum num sit loco apprehensionis.

§. 58.

Si quis literis aut documento quodam literario declarat, se possessionem rei immobilis certa in te cum dominio transferre & passus appretum, ut dominium in ea exerceas, & tu hoc acceptas; ipsa apprehensione eam apprehendis. Etenim si res certa est, sufficienter quocunque modo tibi jam indigitata, ut eam ab aliis sui similibus distinguere possis (§. 28.). Perinde igitur est, ac si do-

minium transferens eam tibi e longinquo demonstraret. Quod si ergo literis vel documento quodam literario declarat, se possessionem rei istius una cum dominio in te transferre; perinde omnino est ac si eam tibi demonstrasset eo animo, ut in ea dominium exercere possis (§. 740. *part. 2. Jur. nat.*). Quod si ergo tu, quod ab ipso tibi offertur, acceptas; perinde est ac si rem immobilem tibi eo fine e longinquo a transferente dominium demonstrari patiaris, ut in ea dominium exercere queas. Etenimvero si rem certam immobilem e longinquo tibi eo fine demonstrari patiaris, ut in ea dominium exercere valeas, eandem apprehendere censeris (§. 54.). Eandem igitur etiam apprehendis, si transferens literis aut documento quodam literario declarat, se possessionem ejus cum dominio in te transferre & passurum, ut dominium in ea exerceas, & tu hoc acceptas.

Ostenditur etiam hoc modo. Si quis literis aut documento quodam literario declarat, se cum dominio possessionem rei immobilis certæ in te transferre ac passurum, ut dominium in ea exerceas; eo ipso sibi adimit potentiam physicam de ea re amplius pro arbitrio suo disponendi. Et quia tu hoc acceptas, consequenter declaras, te velle dominium in ea exercere, nec permissurum, ut, qui dominium in te transtulit, idem amplius in ea exerceat (§. 2.); res jam redacta est in eum statum, quo non impeditus dominium in ea exercere potes. Quamobrem cum in eo actu, quo rem redigis in eum statum, ut physice possibile sit de ea pro arbitrio tuo a te disponi, apprehensio consistat (§. 33.); si quis literis vel documento quodam literario declarat, se possessionem rei immobilis una cum dominio in te transferre & passurum, ut in ea dominium exerceas, tuque hoc acceptas, hac ipsa acceptatione rem apprehendisse censeris.

Exemplum vide superius (*not. §. 34.*).

§. 59.

Quoniam in casu propositionis præcedentis acceptatio *An domini-* etiam per literas fieri potest ab absente, hac ipsa autem ac- *um* & pos-
ceptatione non modo dominium acquiritur, verum etiam *sessio in ab-*
accipiens rem apprehendisse censetur (§. 13. 58.); *dominium sentem*
non minus, quam possessio per literas etiam in absentem transferri
potest.

E. gr. ponamus me tibi absenti scribere, quod tibi vendam agrum meum pro pretio bis mille thalerorum & possessionem in te transferre ac passurum, ut eundem statim colas tanquam tuum, & te per literas respondere, quod hæc omnia acceptes, ac pretium mihi ut solvatur curare; nullum est dubium, quin, si jus naturæ spectes, hoc ipso factus sis & dominus, & possessor agri, qui antea fuerat meus, & quem ego tanquam meum possidebam. Etenim ager tuus est, voluntate mea dominium in te translato (§. 13.), cumque ego patiar dominium in eo a te exerceri, nil obstat quo minus etiam absens agrum coli jubeas tuo nomine, adeoque tibi jam competit potentia physica agrum colendi, consequenter dominium in eo exercendi (§. 649. part. 2. *Jur. nat.*). Quis ergo non dicat, te eum possidere (§. 761. part. 2. *Jur. nat.*)?

§. 60.

Si rem penes eum, qui dominium in te transtulit, alia qua- *Alius mo-*
cunque de causa permanere permittis aut constituis; eam apprehen- *dus: appre-*
ditte censeris. Etenim si quis dominium rei cujusdam in te *hensio.*
transtulit, res tua est (§. 13.). Quamobrem si permittis
aut constituis, ut penes transferentem remaneat alia quacun-
que de causa tanquam tua, de ea tanquam tua pro arbitrio
tuo disponis. Cum adeo res hoc modo redigatur in eum
statum, quo physice possibile est, ut de ea pro arbitrio tuo
instar domini disponas, in istiusmodi autem actu consistat
apprehensio, quo res in talem statum redigitur (§. 33.); si

rem penes eum, qui dominium in te transtulit, alia quacunque de causa permanere permittis aut constituis, eam apprehendisse censis.

Actus nimirum apprehensionis inesse intelligitur actui, quo rem tanquam tuam alia de causa permanere constituis apud eum, cujus ante fuerat. Sine potentia enim physica, quæ apprehensioni debetur (§. 33.), nemo actu disponere potest de re sua cum effectu. Ne autem per ambages incederemus, quomodo actus apprehensionis alteri insit, demum declarare nolumus.

§. 61.

Modus alius apprehensionis brevi manu.

Quoniam in hypothese propositionis præsentis, cum consensus dominium transferentis supponatur, quod per se patet, res brevi manu traditur (§. 44.), quod vero brevi manu traditur, brevi etiam apprehenditur (§. 41.); *quodsi rem penes eum, qui dominium in te transtulit, alia quacunque de causa permanere permittis aut constituis, eam apprehendisse censis brevi manu (§. 60.).*

Nempe te rem apprehendisse patet per præcedentem (§. 60.): quod vero ista apprehensio facta sit brevi manu, in præsententi evincitur.

§. 62.

Quando acceptatione res immobilis apprehendatur.

Si dominium rei certa immobilis transferens voluntatem suam declarat, quod eam ab hoc momento possidere debeas, & se passurum, ut statim dominium in ea exerceas, tu vero hoc acceptas; ipsa acceptatione eam apprehendisse censis. Quoniam perinde est, si quis voluntatem suam verbis ore prolatis, siue in scripturam redactis declaret, acceptatione autem res immobilis apprehensa censetur, si dominium transferens eo modo voluntatem suam declaret, quo declaratio fieri soletur in hypothese propositionis præsentis per literas, aut in instru-
mento

mento quodam seu documento literario (§. 58.); apprehensio rei immobilis a te facta quoque censei debet in hypothesi propositionis præsentis.

Forſan erunt, qui exiſtimaturi ſunt, declaratione voluntatis ab eo, qui dominium transfert, facta, quod accipiens ab hoc momento rem poſſidere debeat & ipſe paſſurus ſit, ut dominium in ea exerceat, jam rem immobilem conſtitui in eo ſtatu, quo phyſice poſſibile eſt, ut accipiens dominium in ea actu exerceat, conſequenter cum voluntate transferentis quemadmodum dominum (§. 13.), ita etiam poſſeſſorem eſſe factum (§. 740. part. 2. Jur. nat.). Erimvero cum nemo rem poſſidere dicendus ſit, niſi eam poſſidere velit, ut adeo etiam animus ad poſſeſſionem acquirendam requirant JCTſi Romani l. 3. ff. de acq. l. amitt. poſſ. & poſſeſſionem protinus amitti ſtatuant, ſi nolis fundum poſſidere, etiamſi in eo ſis l. c., neceſſe omnino eſt, ut voluntatem poſſidendi ſive verbis, ſive factis declares, ſi eam poſſidere velis: id quod acceptance fieri in caſu præſenti palam eſt (§. 2.). Neque eſt, quod porro objicias, ad acquirendam poſſeſſionem requiri etiam actum aliquem corporalem l. c. conſequenter abſque iſtiusmodi actu nullam intelligi apprehenſionem (§. 32.). Pro actu enim corporali etiam in Jure Romano habetur, ſi res tradenda oculis uſurpatur l. 18. ff. de acquir. poſſ. Supra vero jam oſtendimus (§. 49.) perinde eſſe, ſive res oculis, ſive vi imaginationis quaſi oculis præſens ſiſtatur: quod poſterior utique obtinet, ſi res immobilis tradenda, eſſi abſens, fuerit certa (§. 28.). Videmus adeo proſitionem præſentem eſſe admittendam tanquam veram, etiamſi principiis Juris Romani inſiſtas.

§. 63.

Si res incorporalis, veluti jus quoddam, inheret rei corporali. Modus tradendi, res incorporalis una cum corporali traditur & apprehenditur. denique & Quando res incorporalis, veluti jus quoddam, inheret rei apprehenſibili corporali; res incorporalis poſſidetur per corporalem, niſi denique rem

mium

*incorpora-
lem cum
corporali.*

mirum qui rem corporalem detinet tanquam suam (§. 150. part. 2. Jur. nat.), hoc ipso etiam incorporalem, utpote eadem inhærentem, detinet. Quoniam itaque traditio & apprehensio sunt actus, quibus possessio a possessore transferitur in possessorem novum, seu quibus quis efficitur possessor ab eo, qui antea possederat (§. 23. 32.); si res incorporalis, veluti jus quoddam, inhæret rei corporali, res incorporalis una cum corporali traditur & apprehenditur.

E. gr. ponamus ædibus, quarum dominium in te transferitur, inhære jus prospiciendi in prædium vicinum. Si tibi traduntur ædes, jus quoque in prædium vicinum traditur, & si ædes apprehendis, jus quoque in prædium vicinum prospiciendi apprehendis, nec opus est peculiari actus ad jus tradendum ex parte transferentis, neque actus peculiaris requiritur ad apprehendendum jus istud ex parte accipientis.

§. 64.

*Modus ali-
us appre-
hendendi
rem incor-
poralem.*

Si eo, qui jus quoddam in te transfert, patiente ipsum exercere incipis, jus istud apprehendisse censeris. Etenim si jus quoddam, patiente eo, qui idem in te transtulit, exercere incipis; tibi omnino competit potentia physica jure isto utendi. Quamobrem cum jura possideantur facultate physica utendi & usu (§. 744. part. 2. Jur. nat.); quando jus istud exercere, seu eodem uti incipis patientia transferentis, actu hoc jus tanquam res incorporalis redactum est in eum statum, quo id possides. Quamobrem cum in tali actu consistat apprehensio (§. 32.); si eo, qui jus quoddam in te transfert, patiente ipsum exercere incipis, idem apprehendisse censeris.

E. gr. Si jus venandi in districtu quodam in me transfers. istud apprehendisse dicendus sum, si te patiente in eodem venari incipio.

§. 65.

Si jus quoddam in te transferens declarat, se pati, ut ab hoc momento illud exerceas, & tu hoc acceptas; jus seu rem incorporalem apprehendisse censeris. Patet nimirum, jus hoc pacto redactum in eum statum, quo tibi competit potentia physica eodem pro arbitrio tuo utendi, aut alio quocunque modo de eodem disponendi. Quamobrem cum in istiusmodi actu consistat apprehensio (§. 32.); jus in te translatum apprehendisse censeris.

Nimirum ad possessionem rei incorporalis sufficit si ea utendi facultas physica tibi fuerit (§. 744. part. 2. Jur. nat.) Ea autem adesse intelligitur, quamprimum nemo est, qui te jure tuo usum impedire potest. Si enim alius te impedire audeat, is de possessione vite dejicit (§. 745. part. 2. Jur. nat.), aut possessionem turbat (§. 748. part. 2. Jur. nat.). Immo si hoc facere audeat, qui jus in te transtulit; ipse pro turbatore habendus, cum ipsi nec dominium, nec possessio juris istius amplius competat. Clariora hæc evadent ex doctrina de pactis, vi cujus constabit, se passurum ut hoc facias dicentem haberi pro actu patientem.

§. 66.

Quamprimum quis rem possidere non vult, quam possedit hactenus; possessionem protinus amittit. Quod quis habere non vult, id quoque habere dicendus non est. Quamobrem si quis rem possidere non vult, quam hactenus possedit, possessionem adhuc habere dici nequit. Quamprimum itaque quis rem possidere non vult, quam hactenus possedit, eam protinus amittit.

Nec obstat, si adhuc rem detineat, cum ad possessionem non sufficiat nuda detentio, sed præterea requiratur animus eam sibi habendi (§. 150. part. 2. Jur. nat.) Hinc Paulus l. 3. ff. de acquir. l. amitt. poss. recte ait: Si in fundo sis, & tamen nolis eum possidere, protinus amittes possessionem. Vnde mul-

to adhuc clarius patet, quomodo etiam sola acceptatione possessio acquiratur, prævio jussu transferentis, ita ut ea sit loco apprehensionis (§. 58. 62. 65.). Quamprimum nimirum acceptatio a te facta, transferens rem, quæ adhuc in potestate ipsius est, detinet tanquam tuam, adeoque perinde est atque si eam alia de causa apud ipsum remanere constituisset, ut adeo apprehensio brevi manu facta videatur (§. 61.). Arque hoc modo patet, possessionem solo animo amici posse.

§. 67.

Num si res a possidente traditur, possessio vacua sit. Si qui rem possidet eam tradit, dum eam tradit, possessio vacua est. Etenim cum traditio sit actus, quo possessio transfertur (§. 23.); si qui rem possidet alteri eam tradit, facto hoc declarat, se rem, quam possidet, amplius possidere nolle. Sed qui rem, quam hactenus possedit, possidere non vult, protinus possessionem amittit (§. 66.). Quamobrem quamprimum qui rem possidet, eam alteri tradere vult, protinus possessionem amittit, consequenter, dum tradit, eam amplius non habet. Quoniam itaque nec alius est, qui eandem possidet, antequam tradita ab accipiente apprehenditur (§. 32.); dum ea traditur, possessio vacua est.

Non obstat, si res vel maxime adhuc sit, vel etiam remaneat consensu accipientis in potestate transferentis, ex iis patet, quæ modo ad præcedentem propositionem annotavimus (not. §. 66.).

§. 68.

Traditio supponit possessionem vacuum. Si res traditur, possessio vacua esse debet, seu nemo alius rem possidere debet. Etenim si qui dominium transtulit rem tibi tradere vult, possessionem in te transferre debet (§. 23.). Enimvero si alius rem possidet, transferens possessionem non habet, adeoque eam in te transferre nequit, seu te possessorem rei, cujus in te dominium transtulit, efficere nequit. Patet itaque,

si res

si res traditur, neminem alium eam possidere debere, seu vacuam esse debere possessionem.

Non confundenda possessio est cum nuda rei detentione. Etsi enim Doctores Juris civilis hanc naturalem possessionem appellare soleant, nos tamen, ad evitandam æquivocationem (§. 143. *Disc. pralim.*), eum qui rem non detinet tanquam suam, seu animo sibi habendi, quemadmodum vulgo loquuntur, non possidere, sed rem in sua potestate tantummodo habere dicimus (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*). Vnde vocabulum possessionis naturalis in alio sumimus significatu (§. 765 *part. 2. Jur. nat.*), nec in Jure naturæ possessionem civilem appellare volumus, quæ a lege civili non venit.

§. 69.

*Si dominus dominium rei, quæ consensu ipsius quacunque de causa Modus trans-
ferri est penes alium, seu in alius potestate, in se transfert & te eam dendi & ap-
possidere jubet, tu vero utrumque acceptas; ea tibi tradita & a te apprehendendi
apprehensa censetur.* Etenim si dominus dominium rei suæ in rem, quæ
te a se transferri sufficienter significat, acceptans voluntate consensu do-
ipsum statim efficeris dominus (§. 13.), consequenter res tua *mini est pe-*
est (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*). Iam cum porro te rem, dum *mes alium*,
adhuc consensu ipsius quacunque causa est penes alium, te
possidere jubeat, *per hypoth.* hoc ipso sufficienter significat se
eam amplius possidere nolle, consequenter possessionem pro-
tinus amittit (§. 66.), cumque tu hoc acceptes, *per hypoth.* perin-
de omnino est ac si res ex potestate eius, qui consensu domini
eam habet, rediisset in potestatem transferentis & potestati tuæ
subjecta consensu tuo venisset in potestatem ejus, qui eam ha-
bet (§. 2.). Enimvero si ea actu facta fuissent, res tibi tradi-
ta (§. 24.) & a te apprehensa fuisset (§. 33.). Quamobrem
a transferente quoque tradita & a te apprehensa censetur, si
dominus dominium rei suæ, quæ consensu ipsius quacunque

de causa est penes alium, seu in potestate ejus, in te transfere-
rens eam te possidere jubet, & tu utrumque acceptas.

E. gr. ponamus me tibi vendere librum, quem Titio com-
modavi, ac jubere, ut eum tibi ab eodem a me admonendo resti-
tui cures. Quod si hoc acceptes, librum tibi tradidisse videtur &
tu eundem accepisse videris. Sane dum nosti librum esse Ti-
tio commodatum, & in hoc consentis, ut tibi a Titio restituatur,
eidem librum tu commodasse videris. Idem eodem mo-
do facile intelligitur de re quacunque immobili, quam Sem-
pronius conduxit.

§ 70.

*Quod is sit
species tra-
ditionis bre-
vi manu.*

Quoniam in hypothese propositionis præcedentis actus
traditionis inesse intelligitur actui, qui celebratur, quando
vero hoc accidit, res brevi manu traditur & apprehenditur
ab accipiente (§. 47.); *modus, quo res traditur & apprehenditur
in hypothese propositionis præcedentis, species quadam traditionis & ap-
prehensionis brevis manu est.*

Nil refert, quocunque modo ei, qui consensu transferentis
rem in potestate sua habet, innotescat actus inter transferentem
& acceptantem celebratus, sive is præsens fuerit, sive absens
a transferente, sive a te quocunque modo ea de re certior red-
datur. Neque enim consensus ipsius requiritur ad alienatio-
nem rei, quam in potestate sua habet, quam absque eo vali-
dam esse ex antea demonstratis abunde intelligitur. Si quod
forte dubium alicui oriatur ex causa, cur res in ejus potestate
sit in casu particulari, qui sumitur; id omne sua veluti sponte
evanesceat per ea, quæ suo loco de contractibus demonstraturi
sumus.

§. 71.

*Symbolum
quid dica-
tur.*

Symbolum dicitur res, quæ res alia repræsentatur, cujus loco
adhibetur. *Symbolum adeo signum est (§. 952. Omsl.)*

Hinc

Hinc *Struivus*, quando de traditione agit, quod in Jurispr. R. G. libr. 2. tit. 1. §. 61. symbolum vocat, in syntagmate Juris civilis Exerc. 41. §. 57. signum dicit. Ita claves, quando representant res inclusas & eorum loco adhibentur, symbolum appellantur.

§. 72.

Traditio symbolica dicitur, in qua symbola adhibentur, seu *Traditio symbolica* quæ fit per symbola.

Eodem sensu cognitionem symbolicam diximus in oppositione ad intuitivam (§. 289: *Psych. empir.*). Terminus traditionis symbolicæ non occurrit in Jure Romano, ab ejus tamen interpretibus in Jus civile introductus ad discernendos quosdam traditionis modos a Jure Romanis propositos. Significatum traditionis symbolicæ quidam latius extenderunt, ut ea denotetur actus traditionem representans, consequentur ipse actus, quo possessio transferri censetur, sit signum traditionis: quo significatu latiori utitur *Müllerus* in Notis ad Syntag. *Struivii* l. c. (not. §. 71.), cognitionem symbolicam dividens in eam, quæ fit brevi manu, & eam, quæ fit longa manu, ut omnes modi traditionis, qui in Jure Romano occurrunt, ad certas species reduci possint. Et hi negant, in traditione symbolica semper adhiberi debere rem ab ea, cujus possessio transfertur, diversa. Terminorum significatus arbitrarius est (§. 36. *Log.*), præsertim ubi primum introducuntur (§. 147. *Disc. pralim.*), ut adeo ad logomachias delabantur, qui idcirco ferram contentionis inter se recipere volunt. Equidem cum Dd. modos traditionis in Jure Romano occurrentes ad certas species ideo reducant, ut terminorum ope, quibus eadem indignantur, memoria facilius retineantur, arbitrium non adeo liberum censeri debet, ut omni destituatur ratione, cur termino cuidam strictiorem potius, quam laxiorem significatum imponere velis; nondum tamen hinc sequitur, significatum unum rectius tribui altero, cum perinde esse possit, sive casus quosdam referas ad traditionem symbolicam, sive ad aliam traditionis speciem,

ciem, modo tot sint termini & singuli eo modo definiantur, ut casus omnes sub omnibus contineantur. Id vero adhuc in quæstione est, num in Jure Romano ullus occurrat casus, in quo traditio symbolice fieri dicenda sive in significato laxiori, sive in strictiori ex mente Jstorum Romanorum, hoc est, num Jsti Romani voluerint in traditione symbola rerum loco adhiberi, vel actum quendam alium tanquam signum traditionis pro traditione haberi. Sane qui perpendit, traditionem symbolicam subdividi in eam, quæ fit brevi manu, & eam, quæ fit longa manu, quemadmodum ab iis fieri modo observavimus, quibus significatus laxior sese probat, & quid sit traditio brevi & longa manu facta (§. 41. 47.); de eo, quod dixi, minime dubitabit. Quid vero nobis ea de re videatur, ex sequentibus elucescet.

§. 73.

An res symbolice tradi possint.

Traditio symbolice fieri potest. Etenim si dominus voluntatem suam sufficienter declarat, quod tu rem possidere debeas, ipse vero passurus sit, ut dominium in eadem exerceas; quocumque tandem id fiat modo, res tradita censetur (§. 29. 31.). Quoniam igitur voluntas non minus verbis, quam factis declaratur, & posteriori modo hoc fiat, si res quædam alia, qua res tradenda significatur, manu porrigitur, ut a te apprehendatur, & per eam possessio rei, cujus dominium in te translatum, in te translata intelligi debeat, istiusmodi autem res symbolum sit (§. 71.); quin traditio symbolice fieri possit dubitandum non est.

Non ab simili modo ostendi poterat, in significato etiam laxiori traditionem symbolice fieri posse. Ceterum exemplum traditionis symbolicæ est, si quis tibi tradit claves ea intentione, ut res inclusæ tibi traditæ subintelligantur.

§. 74.

Apprehensio symbolica quid sit.

Apprehensio symbolica appellatur, in qua symbolum aliquod adhibetur. Quem-

Quemadmodum nimirum traditione symbolica res tradita; ita apprehensione symbolica res apprehensa subintelligitur, consequenter quemadmodum dimissio possessionis symboli significat dimissionem possessionis rei, quam denotat, ita acquisitio possessionis symboli ipsius rei possessionem acquisitam denotat.

§. 75.

Apprehensio symbolice fieri potest. Etenim in apprehensione symbolica symbolum adhibetur (§. 74.); quod rem apprehendendam repræsentat (§. 71.). Quamobrem cum dominum transferens, dum symbolum manu porrigit, hoc ipso declarat, se rem, quam repræsentat, amplius possidere nolle, & passurum, ut tu dominium in ea exerceas, tu vero manu idem apprehendens vicissim hoc facto declares te rem istam possidere ac dominium in ea exercere velle, consequenter quod a transferente tibi offertur acceptes (§. 2.), istiusmodi autem acceptance apprehensio, quemadmodum ex supra demonstratis intelligitur, fiat (§. 5 & 65. 69.); quin res symbolice apprehendi possit dubitandum non est.

Num apprehensio symbolice fieri possit.

Cum traditio fiat accipienti, atque adeo actus apprehensionis cum actu traditionis semper concurrat, Juri Romani; quando de illo loquuntur, hunc semper adesse supponant, consequenter de apprehensione non discrete loquuntur, etsi non minus quam a nobis demonstratum fuit, ad translationem possessionis & traditionem & apprehensionem requirant probe perspicientes, possessionem nisi utroque actu concurrente acquiri minime posse. Unde facile patere poterat, apprehensionem symbolice fieri debere, si symbolica sit traditio.

§. 76.

Traditio & apprehensio symbolica per rem quamcunque fieri potest. Etenim traditio & apprehensio symbolica fit per symbola bolum. *Quale esse debeat symbola bolum.*

la (§. 72. 74.), adeoque per rem, quæ rem aliam repræsentat, cujus loco adhibetur (§. 71.), nempe hic rem, cujus dominium voluntate domini in te translatum (§. 13.); vel nunc transfertur una cum possessione (§. 25.). Enimvero res ista, quæ alterius loco adhibetur, alteram non repræsentat, nisi quia tu vis, ut eam repræsentet, consequenter quam per rem quamcunque aliam repræsentare potes. Quamobrem cum a tua unice pendeat voluntate, utrum per hanc potius, quam per rem aliam eam, cujus possessio transferenda, repræsentare velis; traditio & apprehensio symbolica per rem quamcunque fieri potest.

Nimirum cum res, per quas traditio & apprehensio symbolica fit, sint signum rei, cujus possessio transferenda (§. 71.); ea in numero signorum artificialium sunt (§. 958. *Ontol.*). Dominium sola voluntate domini transfertur in accipientem sola hujus voluntate (§. 13.), adeoque non opus est, ut ad ipsum transferendum adhibeatur symbolum aliquod. Symbola igitur non sunt nisi signa rerum, quarum possessio transferenda. Videntur etiam symbola in transferenda possessione superflua. Etenim cum rem, cujus possessio transferenda, nemo alius possidere debeat (§. 68.); si qui dominium transtulit sufficienter significat, se velle ut, eam ab hoc momento possideas tu & se passurum, ut tu dominium in ea exerceas, tu vero hoc acceptes, modo res tibi certa sit, non impeditus in ea dominium exercere vales, quamprimum volueris (§. 28.), consequenter res jam est in eo statu, quo tibi competit potentia physica exercendi domini, atque adeo possessio a te acquisita (§. 740. *part. 2. Jur. nat.*). Et petet ex demonstratione possibilitatis traditionis & apprehensionis symbolicæ (§. 73. 74.), hac ipsa declaratione mutua voluntatis transferentis & accipientis mediante symbolo transferri possessionem, nec symbola nullum habere effectum, nisi a mutua transferentis & accipientis voluntate. Cur igitur opus est symbolis ad id, quod sine istis eodem modo fieri debe-

poterat. Enimvero symbola non sine omni utilitate adhiberi possunt. Declaratio voluntatis mediante simbolo facta efficitur magis certa, cum quid actum fuerit per ea magis constet, præsertim ubi significatus communi usu approbatus. Faciunt etiam subinde ad rem, cujus dominium transfertur, certam efficiendam (§. 28.), veluti si per claves, quibus median- tibus fit traditio, transfertur possessio rerum inclusarum, ut inde accipienti constet quarum rerum etiamsi non visarum transla- tum sit dominium una cum possessione, vel aliis pateat, qua- rumnam rerum possessio in accipientem fuerit translata (§. 28.). Subinde signum sunt possessionis acquisitæ, etiamsi tua volunta- te res adhuc maneat in alterius potestate. Immo dari etiam possunt casus, in quibus symbolorum oblatione declaratur voluntas verbis non commode declaranda. Non igitur de sunt rationes, cur in statu etiam naturali ad traditionem sym- bolicam delabantur homines: in statu autem civili peculia- res adhuc superaccedere possunt rationes, quæ non sunt hu- jus loci.

§. 77.

Si claves traduntur eo fine, ne quid rerum inclusarum auferatur, nec ea permittantur, aut eas eodem fine signentur, ne scilicet per- mutentur, vel etiam hoc fine, ut fiant certæ; actus iste traditio sym- bolicæ non erit. Etenim in hypothese propositionis præsentis cla- ves non representant res inclusas, nec earum tradendarum lo- co adhibentur, consequenter symbola non sunt (§. 72.). Et quoniam propter eas traditio facta intelligi nequit, nec cla- vium traditio pro symbolica traditione haberi potest, si cla- ves traduntur eo fine, ne quid rerum inclusarum auferatur, ne- que permittantur (§. 73.). *Quod erat demonstrandum.*

Similiter si res eo fine signentur, ne permittantur, vel ut sint certæ, signatio rerum non representat actum, quo transfertur possessio, consequenter patet, nec in significatu

laxiori traditionis symbolice cum pro traditione symbolica haberi posse (not. §. 72.). *Quod erat alterum.*

Exempla casus prioris sunt, si venditor tradit emtori claves horrei, vel cellæ vinariæ, qui frumenta vel vina emit: Posterioris vero exempla sunt, si emtor dolia vini sigillo suo firmat, vel trabes signat.

§. 78.

*Modi tradi-
tionis brevi
symbolica
non confun-
dendi.*

Si claves tradantur eo fine, ne quid rerum inclusarum, quarum dominium in te translatum fuit, auferatur, neve eadem permutentur, vel ut tu eas auferre possis, quamprimum volueris; item si res, quarum dominium in te translatum, eo fine signentur, ne permutentur, vel ut fiant certa, aut etiam rastos iisdem apponantur, ne quid earum auferatur te inscio ac invito; traditio & apprehensio facta brevi manu. Etenim si claves tradantur eo fine, ne quid rerum inclusarum, quarum dominium in te translatum fuit, auferatur, neve eadem permutentur, vel ut tu eas auferre possis, quamprimum volueris; hoc ipso facto declaratur ex parte transferentis, quod de rebus illis amplius nil quicquam pro suo arbitrio disponere velit, & accipiens actu de ea disponit; illo consentiente, consequenter res perducta est in eum statum, quo accipienti competit potentia physica de rebus, quarum dominium in ipsam translatum fuit, disponendi pro arbitrio suo. Actui igitur, qui celebratur, inest actus traditionis & apprehensionis (§. 24. 23.). Quoniam itaque brevi manu in hoc casu fit traditio & apprehensio (§. 41.); si claves tradantur eo fine, ne quid rerum inclusarum, quarum dominium in te translatum fuit, auferatur, neve eadem permutentur, vel ut tu eas auferre possis, quamprimum volueris; traditio & apprehensio brevi manu facta. *Quod erat primum.*

Quod si res, quarum dominium in te transferatur, eo fine

De modo acquirendi derivativo in genere. ¶

a te signentur, ne permutentur, vel ut fiant certæ, consequenter ut constet, quanam sint res istæ, quarum dominium in te translatum, hoc ipso actu de iis tanquam tuis disponis, & quia transferens hoc fieri patitur, tacite declarat sese amplius eas possidere nolle. Unde porro eodem prorsus, quo ante, modo patet, si res, quarum dominium in te transfertur, eo sine signentur, ne permutentur, aut ut certæ fiant, traditionem & apprehensionem brevi manu factam fuisse. *Quod erat secundum.*

Denique si rebus, quarum dominium in te translatum, custos a te apponatur, ne clam auferantur ab alio; eodem prorsus, quo in casu secundo, modo conficitur, traditionem & apprehensionem factam fuisse brevi manu. *Quod erat tertium.*

Traditioni & apprehensioni non obstat, quod res, quarum dominium in te translatum, alia de causa maneat apud transferentem (§. 35. 40.). Ceterum traditionem & apprehensionem iis modis fieri, quos propositio præsens declarat, agnoscere Juri Romani. Ideo *Martianus* l. 9. §. 6. ff. de acq. rer. dom. Si quis, inquit, merces in horreo repositas vendiderit, simul atque claves horrei tradiderit emtori, transfert proprietatem mercium ad emtorem: cum quo consentit *Papinianus*, qui hoc facto confestim emtorem dominium & possessionem adipisci asserit, etsi non aperuerit horrea l. 74. ff. de contr. emt. Similiter *Paulus* l. 1. §. 21. ff. de acq. vel am. poss. vina tradita videri pronunciat, cum claves cellæ vinarie emtori traditæ fuerint. Et *Javolenus* l. 51. d. t. cum *Labone* ait; possessionem adipisci nos, si acervum lignorum emero & eum venditor tollere me iusserit, ego vero custodiam apposuerim. Denique *Paulus* l. 14. ff. de per. & comm. rei vend. videri trabes traditas pronunciat, quas emtor signasset. Ex propositione præcedente liquet, traditionem & apprehensionem, de qua loquitur præsens, symbolicam non esse, quia non supponitur,

claves representare debere res inclusas, nec signationem & custodis appositionem representare debere actum traditionis & apprehensionis. Quodsi igitur quaesiveris, num JCrī Romani pro symbolica eam haberi voluerint, interpretes Juris Romani id quidem unanimiter asserunt, sed non tam probant, quam sumunt. Sane si symbolica esse debet traditio & apprehensio, necesse omnino foret, ut lege praescriberentur symbola loco rerum adhibenda & actus representativi traditionis, non vero sufficeret, ut definiretur quo facto traditio facta videri debeat, quatenus scilicet eidem locus non est nisi traditione subintellecta: quod posterius in legibus citatis obtinere videtur. Sed nemini ea de re litem movebimus, praesertim cum in Jure Naturæ parum intersit, quid senserint JCrī Romani & quid videatur Interpretibus eorundem, nec in Jure civili ullum effectum Juris habeat, sive placita JCrī Romanorum Dd. interpretentur de symbolica traditione, quæ eo sensu symbolica non est, quò vocabulum accipi solet, sive alio sensu quocunque modos istos traditionis symbolicos appellare malint. In Jure naturæ sufficit demonstrare, quod istis modis traditio & apprehensio fieri possit, seu, quod perinde est, possessio iis modis transferatur: in Jure autem civili abunde sufficit, si ex Jure naturæ constet, placitis JCrī Romanorum inesse veritatem, ut legum æquitas agnoscat, cum satis exploratum sit Romanos voluisse, ut Legibus insit veritas, nec in iis regnet solum legislatoris arbitrium.

§. 79.

Num modi quidam traditionis & apprehensionis non sunt ficti, in quibus res mobilis non manu, nec immobilis apprehensio de tangitur, hoc est, modis istis revera transferatur possessio a transferente in accipientem, nec tantummodo transferri fingitur. Etenim ex illa traditionis & apprehensionis notione demonstravimus, etiam iis traditionis & apprehensionis modis, in quibus

bus res mobilis non manu, nec immobilis pede tangitur, accipientem revera effici possessorem rei, cujus dominium in ipsum translatum, a transferente, non vero tantummodo sumitur tanquam factum, quod factum non est. Quoniam itaque nemo non concedit, fictum minime esse, quod revera fit, non vero tantummodo sumitur, quasi fiat, cum revera non fiat; modi isti traditionis & apprehensionis ficti non sunt, in quibus res mobilis non manu, nec immobilis pede tangitur.

Non inanis est in Jure Naturæ disquisitio, an modi traditionis & apprehensionis sint veri, an ficti. Etenim in hoc Jure demonstrandum est, quosnam modos transferendi possessionem probet Jus Naturæ, hoc autem non admittit fictos, sed veros, cum Legibus naturalibus insit veritas, nec merum in iis regnet arbitrium, quemadmodum hebetioribus videtur. Immo nec veritas a legibus positivis abesse debet, siquidem in iis nihil deprehendi debet, quod recte reprehendatur: id quod agnovisse Jctos Romanos, nemo acutiorum in dubium revocabit. Hi casu emergente definituri controversias de possessione translata, hoc vel isto modo eam transferri pronunciarunt. Ac ideo in Pandectis, quæ ex illorum scriptis compilatæ sunt, varii occurrunt modi, quibus possessio transferri dicitur. Cum possessio non concipiatur sine potentia physica de re disponendi pro arbitrio suo, veluti de quolibet ejus usu; nemo non statim videbat, te rem mobilem, cujus in te translatum dominium, possidere, ubi ea de manu in manum sensu communi traditur: quod cum in immobilibus non succedat, contactui manu facto substituerunt pedibus factum. A recepto igitur usu loquendi jam recesserunt Jcti Romani, dum res immobiles tradi dixerunt (§. 139. *Log.*). Quamvis enim interpretes Juris Romani hanc traditionem rerum immobilium ad modos tradendi proprios referre soleant, quando in eas introducimur iisque pedibus insistamus; non tamen dissentent, hanc appellationem communi usui loquendi non satis convenire, dum

traditionem rerum mobilium de manu in manu factam modum tradendi maxime proprium vocant, neque enim inter significatum proprium & improprium cadit intermedius, etsi quod improprie dicitur a significato proprio magis vel minus recedere possit. Quando itaque traditio ad res immobiles extensa efficitur terminus artis, quod ante erat vocabulum in communi sermone usitatum, eidem quoque qua termino artis tribuendus erat significatus non minus rebus immobilibus, quam mobilibus conveniens. In presenti negotio res traduntur a transferente & apprehenduntur ab accipiente eo fine, ut transferatur possessio, illo eam dimittente, hoc vero eandem acquirente. Quamobrem definienda omnino est traditio per actum transferentis, & apprehensio per actum accipientis, quo transfertur possessio, quemadmodum a nobis factum (§. 23. 32. not. §. 25. & not. §. 33.). Atque hic significatus termini technici proprius est, etsi juxta communem loquendi usum improprius dicens sit (§. 148. Log.). Omnis adeo traditio & apprehensio, cui definitio ista applicari potest, propria habenda (§. 349. Log.). Quoniam itaque modi omnes, qui vulgo a Doctoribus ficti in oppositione ad veros, quibus res proprie tradi dicunt, appellantur, a definitione ista minime abeunt, prouti ex demonstrationibus anterioribus liquet; nulla sane ratio est, cur eos pro fictis habeamus. Ceterum si quis modum traditionis & apprehensionis proprium appellare velit non nisi eum, in quo adest contactus rei sive manu, sive pede factus; fictum vero, in quo istiusmodi contactus abest; per nos hoc faciat, neque enim terminos istos ex Jure civili eliminari volumus, ubi docendi gratia introducti, ut memoriarum discipulorum consulatur, modo sibi caveat, ne quod fictum dicitur fictum esse dicat, & res cum verbis confundens ex notione fictionis de ipsa possessione, qua traditione a transferente dimittitur, & apprehensione ab acquirente acquiritur, ferat iudicium a veritate alienum.

§. 80.

Præstare significatu generali idem est ac dare & facere. *Præstare*

Quando igitur dicimur obligati ad aliquid præstandum, hoc ipso significatur nos obligatos esse, sive ad aliquid dandum, sive etiam ad faciendum. *Dare* quid significet, explicavimus alias (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*): *facere* vero significat quamlibet actionem externam liberam, qualiscunque tandem ea sit. Nimirum homo non habet nisi res & facultatem liberam agendi, unde pendent actiones ipsius liberæ, quæ introductis dominis æquiparantur rebus, quæ sunt in dominio nostro (§. 436. *part. 2. Jur. nat.*): suntque res vel corporales, vel incorporales (§. 496. 497. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem nemo alteri obligari potest, nisi vel ad dandum rem quandam corporalem aut incorporealem, vel ad aliquid faciendum. Unde præstatio omnis absolvitur dando & faciendo. Quemadmodum vero actio libera vel positiva est, vel negativa (§. 24. *part. 1. Phil. pract. univ.*); sub facto etiam non factum comprehenditur.

§. 81.

Translatio juris, quod nobis competit ad id, ad quod præstandum alter nobis obligatur, dicitur *Cessio*. Hinc *ius sit. nostrum alteri cedere* dicimur, quando idem in alterum transferimus, vel etiam id, ad quod nobis jus est.

Ita e. gr. jus pignoris, quod habemus in re aliena, alteri cedimus, dum sufficienter declaramus nos velle, ut jus istud, quod nobis competebar, jam alteri competeat. Similiter si alter mihi obligatus est ad solvendum centum aureos, & ego in te transfero jus, quod mihi est, solutionem illorum exigendi; tibi hoc cedo, vel etiam debitum centum aureorum tibi cessisse dicor.

§. 82.

Qui alteri jus suum cedit, dicitur *Cedens*; is vero, cui ceditur, *Cedens* & *Cessionarius* appellatur. Sic *cessionarius*.

quinam dicantur.

Sic si ego tibi cedo debitum centum aureorum, ut, qui mihi debebantur, jam debeantur tibi, & tibi competat jus solutionem exigendi, quod mihi competeat; ego cedens audio, tu vero Cessionarius vocaris.

§. 83.

Quomodo fiat cessio.

Cessio fit mutuo consensu cedentis & cessionarii sufficienter declarato. Etenim cessio est translatio juris, quod mihi in re aliena competit, vel ad id, quod alter mihi præstare debet (§. 84.). Enimvero jus suum in alium transfert, qui verbis vel factis declarat sufficienter se velle ut jus, quod sibi competeat, sit alterius (§. 661. part. 2. Jur. nat.); transferri autem nequit nisi in accipientem (§. 7.), consequenter etiam hic verbis vel factis sufficienter declarare debet, quod velit jus alteri competens sibi competere (§. 2.). Quamobrem cum cessionarius sit, cui jus ceditur, cedens autem, qui idem alteri cedit (§. 82.); cessio fit, si cedens sufficienter verbis vel factis declarat, se velle, ut jus, quod sibi competeat, competeat alteri, & cessionarius itidem verbis vel factis sufficienter declarat, velle sese, ut jus, quod competeat alteri, sibi competeat. Consensus autem consistit in eo, quod unus fieri velit, quod fieri etiam vult alter (§. 658. part. 1. Phil. præf. univ.). Ergo cessio fit mutuo consensu cedentis & cessionarii sufficienter declarato.

§. 84.

Quomodo cessio tran- Quoniam cessio fit mutuo consensu cedentis & cessionarii sufficienter declarato (§. 83.), *quam primum cedens suff-* seatur jus de *ficienter quomodocumque declarat, se velle, ut jus suum sit alterius,* uno in alte- & cessionarius hoc acceptat, cessionarius jus acquirit, consequenter *rum.* cessionarius acquirit jus sua & cedentis voluntate.

§. 84.

...

E. gr.

E. gr. Titius mihi debet centum aureos: ego hos centum aureos tibi dono. Enimvero ut eos exigere possis a Titio, ego tibi cedo jus eos exigendi. Cessio facta intelligitur, quamprimum ego declaro hoc jus tibi competere debere & tu vicissim declaras, quod id tibi competere velis. Tua igitur & mea voluntate acquiris jus decem aureos, quos mihi debebat Titius, ab eo exigendi. Eodem modo tibi cedere possum jus violentum possessorem vi de possessione dejiciendi.

§. 85.

Quicquid facere licuisset cedenti, id etiam licitum est cessionario. Etenim cessione juris jus cedentis in cessionarium transfertur (§. 81.), adeoque cessionarius personam cedentis representat. Quoniam itaque licitum est, ad quod faciendum jus habemus (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*); quicquid facere licuisset cedenti, id etiam cessionario licitum est.

E. gr. in casu donationis centum aureorum, quos mihi debet Titius, quando jus eos exigendi tibi cedo, tibi in statu naturali competit jus belli in Titium, si eos solvere noluerit, & jus eidem auferendi res, quarum pretium centum aureos non excedit: In statu autem civili competit actio, seu jus tuum adversus Titium prosequendi in foro. Jure Romano cedi potissimum dicuntur actiones: Sed cum actiones sint jura nobis competentia, quippe in locum belli succedentes in statu civili, quemadmodum suo loco ostendetur, a significato recepto non abhorret cessio jurium, quo termino etiam utuntur interpretes juris Romani. Vid. *Müllerus* in Notis ad *Struvsii* Syntag. Exerc. 23. lib. 18. T. 4. §. 78. n. B.

§. 86.

Cessionario non plus licet, quam quod licuerat cedenti. Etenim Quantum cessionarius acquisivit jus, quod cedenti competeat (§. 82.). sic jus cessionario. Quamobrem cum cedenti non esset licitum, nisi quod vi juris cessionario. cessi facere poterat (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*); nec cessionario.

fionario plus licitum esse potest, nisi quod vi hujus juris facere poterat, adeoque cessionario non plus licet, quam quod licuerat cedenti.

Non plus juris cedens in cessionarium transferre potuit, quam ipse habuit, cessionario autem non facere licet, nisi quod jure sibi concessio facere potest, quatenus scilicet qua cessionarius quid facit: id quod tacite supponi poterat.

§. 87.

Qualis sit obligatio juri cesso respondens.

Ad quod cedenti quis obligatur; ad idem quoque obligatur idem cessionario. Quoniam enim in cessionarium transfertur a cedente jus, quod ipsi competit ad id, ad quod præstandum alter ipsi obligatur (§. 81. 82.), cessionarius in locum cedentis succedit, ac ideo ad quod quis cedenti obligabatur, ad idem quoque obligatur idem cessionario.

E. gr. Si tu mihi debes centum auros, & ego jus meum cedo Titio, Titio centum aureos debes, seu tu obligaris ad centum aureos solvendum.

§. 88.

Num cessione mutetur obligatio ejus, cujus respectu jus quoddam ceditur.

Quoniam cessionario ad idem obligaris, ad quod cedenti obligatus eras (§. 87.); *obligatio tua cessione non mutatur.*

Talis nimirum manet obligatio, qualis erat ante, & tanta manet, quanta fuerat ante. Si mihi debes centum aureos, & hi solvendi sunt in nundinis proximis; nec Titio, cui jus meum cessi, plus debes, quam centum aureos, nec iidem solvendi sunt eidem nisi in nundinis proximis.

§. 89.

An cessio fieri possit sine consensu ejus adversus

Cessio fieri potest inscio ac invito eo, qui cedenti ad aliquid præstandum obligatur. Quoniam enim cessionario non plus licet, quam quod licuerat cedenti (§. 86.), nec obligatio, qua cedenti tenebaris, cessione mutatur (§. 88.); cessione nil fit, quod

est

est contra jus tuum. Enimvero cedens vi libertatis facere potest quod ipsi lubet, independenter a voluntate tua (§. 53. part. 1. Jur. nat.), quam diu nil facit contra jus tuum (§. 158. part. 1. Jur. nat.). Ergo etiam in alterum jus suum ad id, ad quod præstandum tu ipsi obligaris, transferre potest te incio ac invito, consequenter te incio ac invito cessio fieri potest (§. 81.).

Vulgo definitioni cessionis inferitur, quod fiat incio ac invito eo, adversus quem fit. Enimvero quod demonstrari potest ex ceteris, quæ in definitione sumuntur, eidem inferendum non est (§. 730. Log.).

§. 90.

Si cessio quomodocunque foret contra jus quoddam tertii cuiuscunque, ea fieri non debet. Vi enim libertatis naturalis facere non licet, quod est contra jus alterius (§. 156. part. 1. Jur. nat.), consequenter nemo hoc facere debet. Quamobrem nec jus quoddam cedi debet alteri, si cessio quomodocunque foret contra jus quoddam tertii cuiuscunque, seu in hoc casu cessio fieri non debet.

Dari istiusmodi casus, in quibus cessio foret contra jus quoddam tertii, adeoque conjuncta est cum injuria alterius (§. 859. part. 2. Jur. nat.), patebit suo loco. Atque tunc vi hujus principii colligetur, eam esse illicitam.

§. 91.

Dum jus ceditur, a cedente quoque traditur & a cessionario apprehenditur. Quoniam enim cessio fit mutuo cedentis & cessionarii consensu, cedens sufficienter declarat, se jus in cessionarium transferre & passurum, ut id exerceat, cessionarius vero item declarat, sese velle ut hoc jus sibi competat & se idem exerciturum (§. 658. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter

quod offert cedens acceptat (§. 2v). Enimvero si cedens in cessionarium jus suum transfert & id ab eodem exerceri patitur, idem tradit (§. 39.), & si cessionarius hoc acceptat, ipsum apprehendit (§. 65.). Quamobrem dum jus ceditur, a cedente quoque traditur & a cessionario apprehenditur.

Recte adeo interpretes Juris Romani affirmant, cessionem esse loco traditionis in rebus incorporalibus. Nimirum cessione cedens missam facit potentiam physicam exercendi juris, quod in cessionarium transfert, quia ipse hoc jus exercere non vult, & cessionarius, cui cedens non resistit, quo minus idem exerceat, non impeditus idem exercere valet, atque adeo cessione transfertur in cessionarium a cedente possessio (§. 744. part. 2. *Jur. nat.*) qualis actus est traditio ex parte transferentis, apprehensio ex parte accipientis (§. 23. 32.). Ceterum non fingi subtilitates, quibus carere poteramus, clarius adhuc constabit, quando de cessione in statu civili verba faciemus: ubi etiam patebit, cur ibidem potissimum dicantur cedi actiones.

§. 97.

*Jus belli
competens
cessionario.*

Cessionario competit jus belli adversus eum, qui cedenti ad aliquid præstandum obligatur, nisi id sibi cessionario præstare velit, in statu naturali. Quodsi enim cedenti is, qui eidem ad aliquid præstandum obligatur, id ipsum præstare non vult, suum, consequenter & jus suum (§. 925. part. 1. *Jur. nat.*), tribuere non vult (§. 923. part. 1. *Jur. nat.*), adeoque ipsi adversus hunc in statu naturali jus belli competit (§. 1104. part. 1. *Jur. nat.*). Atqui cessionario idem facere licitum, quod cedenti facere licuisset (§. 85.), consequenter idem jus competit, quod cedenti competeat (§. 170. part. 1. *Phil. præf. univ.*). Ergo in statu naturali cessionario competit jus belli adversus eum, qui cedenti ad aliquid præstandum obligatur, nisi id sibi cessionario præstare velit.

De modo acquirendi derivativo in genere. 61

In hoc jure belli, quod obrinet in statu naturali, fundatur cesso actionum, quibus locus est in statu civili, quemadmodum suo loco ostendemus.

§. 93.

Quoniam cessionario competit jus belli adversus eum, *Quomodo in* qui cedenti ad aliquid præstandum obligatur, nisi id sibi *cum trans-* cessionario præstare velit, in statu naturali (§. 92.); *in cessione-* *narium cum jure ad id, ad quod quis cedenti præstandum obligatur,* *transfertur etiam in statu naturali adversus debitorem jus belli, nisi* *id præstare velit ipsi cessionario.*

Non mirum Jus belli una cum jure ad id, quod præstari debet, in statu naturali simul transferri. Cum enim hoc jus sit perfectum (§. 908. *part. 1. Jur. nat.*); eidem jus cogendi inest, nisi obligatus præstare velit, quod debet (§. 235. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Jus vero cogendi alterum, si obligationi suæ satisfacere noluerit, quod per se inest omni juri perfecto, est jus belli in eum, qui obligationi suæ satisfacere recusat (§. 687. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 94.

Quoniam jus belli est jus vi persequendi jus suum *vis licita in* adversus eum, qui idem nobis tribuere non vult (§. 1103. *cum, adver-* *part. 1. Jur. nat.*); cessionario autem competit jus belli in eum, *vis quem jus* qui præstare ipsi non vult, quod cedenti debebat, nunc sibi *ceditur.* debet (§. 93.); *cessionario vi adigere licet eum, qui sibi præstare* *non vult, ad quod præstandum obligatus cedenti.*

Cum jura ad id cedantur, ad quod præstandum tertius obligatur cedenti (§. 81.); specialiora, quæ tradi poterant, tunc rectius patebunt, quando modos exposuerimus, quibus istiusmodi obligationes contrahuntur.

§. 95.

Jus suum remittere dicitur, qui sufficienter significat, Remissio ju-

ris quid sit. se nolle, ut alter sibi præstet, ad quod præstandum obligatur. Unde etiam *remitti* dicitur id, ad quod præstandum alter obligatur, consequenter *debitum* (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

E. gr. Si tu mihi dare debes centum aureos, mihi competit jus solutionem exigendi & nisi solvere volueris, quemadmodum debes, vi ad solutionem te adigendi, ut alios jam taceamus actus, ad quos mihi ex obligatione tua jus nascitur. Quodsi sufficienter declaro, me nolle, ut hos centum aureos mihi solvas, & tibi debitum remitto, & jus meum solutionem a te exigendi, & si solvere nolueris, ad solutionem te vi adigendi, immo jus quodcumque aliud, quod mihi ex obligatione tua nascitur, remitto. Eodem modo idem patet, si tu mihi obligaris ad aliquid faciendum, vel etiam patiendum, ut a me fiat, veluti si mihi competat jus agrum tuum hoc anno colendi & ego eundem colere nolo, sed permitto, ut tu eundem colas. Vernaculo sermone dicimus sich seines Rechtes begeben, quemadmodum wir uns sein Recht einem andern abtreten, si idem cedimus.

§. 96.

*Debitor qui
nam dica-
tur.*

Qui ad aliquid præstandum nobis obligatur, vocatur *Debitor*.

Debet enim id præstare, ad quod præstandum, hoc est, dandum vel faciendum obligatur (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Brevitatis adeo gratia debitor appellatur.

§. 97.

*Effectus re-
missionis ju-
ris.*

Quamprimum jus tuum remittis, debitor ab obligatione sua liberatur, & jus tuum extinguitur. Etenim dum jus tuum remittis, sufficienter significas, te nolle, ut alter tibi præstet, ad quod præstandum tibi obligatur (§. 95.). Quoniam itaque ad hoc præstandum non nisi tibi obligatur *per hypoth.* a tua unice voluntate pendet vi libertatis naturalis, utrum ve-
lis,

lis, an nolis, hoc tibi ab ipso præstari. Quamobrem quamprimum jus tuum remittis, ad nihil præstandum tibi amplius obligatur, adeoque remissione hac juris tui ab obligatione sua liberatur debitor (§. 96.). *Quod erat alterum.*

Quoniam jus tuum, quod remittis, totum pendet ab obligatione alterius (§. 95.), adeoque in ea rationem sufficientem habet (§. 851. *Ontol.*), sublata obligatione, jus eidem respondens subsistere nequit (§. 70. *Ontol.*). Quamobrem cum remissione juris tollatur obligatio debitoris, *vi num. 1.* jus quoque tuum subsistere amplius nequit, consequenter extinguitur. *Quod erat alterum.*

Cum jus remittitur, non transfertur in alterum, quemadmodum in cessione (§. 81.), ut facta remissione alii competat, quod antea tibi competebat; nec fit nullius, quemadmodum in derelictione (§. 251. *part. 2. Jur. nat.*), ut idem occupare possit, qui voluerit (§. 252. 253. *part. 2. Jur. nat.*), sed idem prorsus expirat, ut in numero rerum incorporalium non amplius reperiat.

§. 98.

Qui sufficienter declarat, se nolle ut totum, quod præstare partem juris debet, alter sibi præstet; partem juris sui remittit. Jus enim totum remittit, qui sufficienter significat se nolle, ut alter præstet, ad quod præstandum sibi obligatur (§. 95.). Quamobrem si tantummodo declarat, ut totum, quod præstare debet, sibi præstet, adeoque se velle, ut partem saltem ejus præstet; is partem juris sui remittit.

Nimirum si id, quod præstari debet, divisionem admittit, aut plura continet, quorum unum absque altero fieri potest, debitum consideratur tanquam totum ex pluribus partibus compositum, consequenter etiam jus ad omne, quod debetur, nobis competens, spectatur tanquam totum ex partibus

tibus constans, ut adeo perinde fit sive dicas jus remitti ex parte, sive affirmes, partem juris remitti.

§. 99.

*An remissio
juris sit mo-
dus acqui-
rendi.*

Remissione juris jus nemini acquiritur. Etenim quamprimum jus tuum remittis, idem extinguitur (§. 97.), adeoque a te non transit in alium. Remissione itaque juris jus nemini acquiritur.

Patet adeo remissionem juris non esse modum acquirendi: per legem tamen continuitatis fictione subinde non inutili pro modo acquirendi haberi potest tanquam termino, unde incipit translatio juris in alium, vel in quo definit. Quemadmodum enim in Arithmetica cyphra considerari potest tanquam numerus, a quo incipit numerorum series, in Geometria circulus instar ellipsis, cujus diametri sunt in ratione æqualitatis, parabola instar ellipsis, cujus foci intervallo infinito a se invicem distant, in Physica quies tanquam motus infinitæ parvæ celeritatis, aut infinitæ tarditatis, ita etiam in Moralibus nemo spectari potest tanquam persona. Quod si enim sumamus jus transferri in quandam hominum multitudine, hanc continuo imminui posse apparet, donec non relinquatur nisi persona una, & tandem nulla, sive nemo: qui casus ultimus est casus remissionis juris. Hæc annotamus in gratiam eorum, qui ad profundiora adspirant, scientiam Juris naturalis ad eam universalitatem olim reducturi, quam habere potest.

§. 100.

*An remit-
tendo resti-
tutionem rei
trans-
feratur.*

Si quis remittit jus suum, ne, qui rem suam in potestate habet, eandem ipsi restituere teneatur; non remissione juris dominium rei transfertur in eum, qui eam in potestate sua habet, sed quia dominus vult eam fieri alterius, vel non esse suam. Etenim hac remissione juris, qui rem in potestate sua habet, tantummodo liberatur ab obligatione eam restituendi, & jus tuum urgen-
di

di restitutionem extinguitur (§. 95.), consequenter hoc actu dominium nondum transfertur. Quoniam tamen jus urgenti restitutionem non remittit nisi quia vel vis rem fieri ejus, qui eam tenet, vel eam in rerum tuarum numero esse non vis; in casu priori voluntate tua dominium a te transit in eum, qui rem habet (§. 13.), in posteriori rem derelinquis (§. 249. part. 2. *Jur. nat.*), quæ cum fiat nullius (§. 251. part. 2. *Jur. nat.*), occupando is dominium acquirit (§. 252. part. 2. *Jur. nat.*). Atque adeo patet, quod erat demonstrandum.

Si qui fuerint, quibus propositio præsens dubia videtur, aut prorsus falsa, id inde est, quod communiter restitutionem rei remittere dicamur: si enim eam restituere non teneris, eandem retines, adeoque tua est. Enimvero remissio restitutionis est factum, ex quo colligitur te eam habere nolle, consequenter non remissione restitutionis transfertur dominium, sed actu voluntatis, quo eam alterius esse statuis. Hic actus vero adesse debet, antequam remissionem restitutionis decernis, etsi eam non significes alteri nisi dum declaras, te restitutionem ipsi remittere. Dominium itaque transfertur actu voluntatis, qui remissione restitutionis tanquam facto sufficienter significatur. Hinc etiam rem sua sponte restituere volenti dicere solemus, quod eam retinere debeat, vel quod eam habere nolimus. Atque hic casus ordinarius est: casus derelictionis vero minus frequens. Num alter obtineat, ex circumstantiis particularibus colligitur. Qui principia psychologica perspecta habent, ut actus humanos in notiones distinctas resolvere possit; ii mimias subtilitates minime accusabunt.

§. 101.

Qui poenam remittit, jus puniendi remittit. Poenam enim *An pænã rēa* remittit, qui eum, quem licite punire poterat, non punit, consequenter poenam remittens jus puniendi habet (§. 170. part. 1. *cies remissio: Phil. pract. univ.*), & puniendus (§. 1061. part. 1. *Jur. nat.*) ad *nis Juris.*

(*Wolffs Jur. Nat. Pars III.*)

I

poe-

poenam patiendum obligatur (§. 1071. part. 1. Jur. nat.), atque adeo qui poenam remittit sufficienter significat se nolle, ut alter patiat, ad quod patiendum obligatur. Quoniam itaque præstatio continet etiam facta (§. 80.) & sub factis etiam comprehenduntur non facta, veluti in casu præsentis omissionis resistentiæ, si qui puniendi jus habet te punire voluerit, qui vero sufficienter significat se nolle, ut alter sibi præstet, ad quod præstandam obligatur, jus suum remittit (§. 95.); jus puniendi remittit, qui poenam remittit.

In demonstranda propositione præsentis non utimur nisi principiis, quæ ubivis recepta sunt. Nemo igitur in dubium revocare potest, quod remissio pænæ sit species remissionis juris, consequenter ad eam applicari debeant, quæ de hac demonstrantur (§. 248. Log.).

§. 102.

*Jus quasi-
tum quid sit.*

Jus quasi-tum dicitur, quod actu nobis competit.

E. gr. Si sponsalia celebrasti publica cum persona ad matrimonium habili, hæc obligatur ad matrimonium tecum consummandum & tibi competit jus exigendi consummationem, quemadmodum suo loco demonstratur sumus. Jus igitur habes quasi-tum ad matrimonium cum persona ista consummandum.

§. 103.

*Renunciatio
quid sit &
renunciatio ei fieri dicitur.*

Juri suo renunciare dicitur, qui sufficienter in gratiam alterius significat, se jus quasi-tum habere nolle. Hinc *Renunciatio ei fieri* dicitur, in cujus gratiam renunciatur.

Ita fidejussor renunciat beneficio divisionis, tanquam juri pro se constituto, adeoque vi legis sibi competenti, consequenter quasi-to, in gratiam creditoris, ut, cum plures sint fidejussores, ipse tamen eidem in solidum teneatur. Filia renun-

ciat.

De modo acquirendi derivativo in genere. 67

ciat hæreditati paternæ in gratiam fratris, ut, cum ipsa simul succedere aliquando posset in bonis paternis, frater solus succedat.

§. 104.

Quoniam igitur *renuncians* sufficienter significat se in gratiam alterius jus quoddam quæsitum habere nolle (§. 103.); *nunciatio* se ei, cui renunciat, obligat, quod jure suo adversus ipsum uti nolit, nisi. *Et hic acquirit jus non patiendi, ut eodem adversus se utatur.*

Ita fidejussor renuncians beneficio divisionis sese obligat creditori, quod nolit eodem uti, si quidem debitor principalis non fuerit solvendo, & ipse acquirit jus in solidum exigendi ab eodem solutionem, quam a debitore principali consequi nequit. Similiter filia renuncians hæreditati paternæ in gratiam fratris huic sese obligat, quod ab hæreditate paterna abstinere velit, ipsi omnia bona patris defuncti soli relicta; hic vero consequitur jus sororem excludendi ab hæreditate paterna, alias successuram una cum ipso in bonis patris defuncti.

§. 105.

Patet hinc, *renunciatione non transferri in eum, cui renunciat, jus quod habes, sed ex obligatione eodem adversus ipsum non utendi oriri jus alterius.* *An renunciatio sit species trans-*

In exemplo primo, quod dedimus, id manifestum est. Ex enim beneficium divisionis, cui renuncias, non acquirit creditor; sed jus non patiendi, ut eodem utaris adversus ipsum, quod ex obligatione tua nascitur, vi renunciationis acquirit. In altero exemplo idem non adeo manifestum videtur. Quoniam enim frater, postquam filia in gratiam ipsius hereditati paternæ renunciavit, in bonis patris defuncti solus succedit, sorore sua exclusa; jus succedendi renunciatrici antea competens in fratrem translatum videtur. Quod si tamen rem curatius perites, nec hic quicquam difficultatis superesse perspicitur. Quando nimirum filia renunciat hæreditati paternæ; ab ea

abstinere obligatur, patre mortuo, ac frater ipsius acquirit jus non patiendi, ut hæreditatem adeat. Cum itaque jam nemo sit præter filium, qui hæreditatem adire possit, patre mortuo, in bonis ejus solus succedere debet. Accurate igitur loquendo dici nequit, jus tuum succedendi in fratrem a te per renunciationem fuisse translatum; sed perinde est, ac si sorore mortua sine liberis frater solus superstes succederet.

§. 106.

*Num renun-
ciatio sit vo-
luntatis.*

A voluntate renunciantis unice pendet, utrum juri suo renunciare velit, nec ne, & quomodo renunciare velit. Nemo enim jus suum alteri, sine connatum sit (§. 64. part. 1. Jur. nat.), sine acquiretum vi auferre potest (§. 336. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum renuncians se obliget, alteri, quod jure suo quaesito, adeoque actu sibi competente (§. 192.), adversus ipsum auti nolit (§. 104.); huic jus est eum cogendi ut hoc faciat. Facit igitur hoc libera voluntate, adeoque ab hac unice pendet, utrum juri suo renunciare velit, nec ne, & quomodo renunciare velit.

Renuncians se propria voluntate obligat ei, in cujus gratiam renunciat, cum jus cogendi alterum ad renunciandum contradictionem involvat. Quodsi enim tibi competit jus alterum cogendi ad renunciandum, alter tibi jam obligatur ad non utendum jure suo adversus te, consequenter tibi jam competit jus non patiendi ut eodem adversus te utatur. Non igitur opus est, ut ingratiam tui renunciet (§. 104.), cum jam habeas, quod per renunciationem consequi intendis, alteri vero non competat jus, cui renunciare debet. In casu particulari hoc manifestius est. Quodsi enim creditori competit jus te cogendi, ne beneficio divisionis utaris adversus ipsum, ubi plures tecum fidejusserunt; utique jam habet, quod per renunciationem consequitur. Ecce igitur opus est, ut renuncians demum significes, te hoc facere nolle, cum jam obligatus sis ad non faciendum?

§. 107.

Quoniam *renunciatio* a voluntate renunciantis pendet *Quomodo* (§. 106.); igitur *fieri potest tam pure, quam sub certa conditione renunciatio a renunciante pro libitu determinanda, & vel in totum, vel ex part, parte.*

Non est, quod objicias, leges subinde positivas præcipere renunciationem, ut adeo renunciatio fieri debeat, ac ea de causa necessaria appolletur, veluti quando mater ad suscipiendum liberorum tutelam SCto Vellejano & secundis nuptiis renunciare tenetur, Nov. 94. c. 2. Nov. 118. c. 5. auth. matri & avia. C. quand. mat. tut. off. fung. Cum enim hæc necessitas nonnisi conditionata sit, nimirum si velit tutelam suscipere; renunciatio ab ipsius voluntate pendet, quatenus tutelæ susceptio ipsius arbitrio relicta: quod ut magis pateat, sequentem addere lubet propositionem.

§. 108.

Si ad actum quendam requiratur alterius consensus, & hic consentire nolit, nisi juri cuidam tuo renuncies; renunciatio a tua voluntate pendet. Etenim in hypothese propositionis præsentis a *pothetica* tua unice voluntate pendet, utrum ab actu isto abstinere, *cessitas obstat* an juri tuo renunciare malis. Quoniam igitur tibi integrum *libertatis* est ex duobus hisce eligere, quod tibi placuerit; ubi renunciare *libertatis* mavis, quam ab actu, ad quem requiritur alterius consensus, abstinere, libere renuncias (§. 941. *Psych. empir.*). In hypothese adeo propositionis præsentis adhuc a voluntate tua *dependet* renunciatio (§. 851. *Ontol.*).

Videmus adeo subinde etiam in statu naturali, *seposita* lege positiva, ipso jure naturali renunciationem esse hypothetice necessariam; eam tamen libertati voluntatis minime obstat. Ne vero quis existimet, exemplum de tutela matris modo *allatum* (not. §. 107.) huc minime quadrare; probe per-

pendendum est, consensum liberorum præsumtum lege sustineri: id quod in civitate fieri debere suo loco constabit.

§. 109.

*An ob eam
renunciatio
dici possit co-
acta.*

Quoniam actio coacta non est, quæ a voluntate tua dependet, ut non nisi te volente committatur, quamvis eam ommittere malles (§. 580. part. I. Phil. pract. univ.), a tua autem voluntate pendet renunciatio, si ad actum quendam requiritur consensus alterius, & hic consentire nolit (§. 109.); *renunciatio coacta non est, quæ sit consensus alterius ad actum quendam consequendi gratia, absque illo consensu minime validum.*

Probe hoc notandum est, ne in casu particulari renunciatio videatur cum injuria renunciantis conjuncta, quemadmodum haud raro fieri solet.

§. 110.

*Jus delatum
quodnam sit.*

Jus tibi deferri dicitur, quod num acquirere velis, an nolis, in solo tuo arbitrio positum est.

E. gr. Hæreditas tibi defertur, quando in testamento valido institutus fueris hæres: in tuo enim arbitrio solo positum est, utrum dominium in omnibus bonis defuncti acquirere velis, nec ne, nec quisquam est, qui volentem prohibere possit, quo minus acquiras.

§. 111.

*Repudiatio
juris quid
sit.*

Jus repudiare dicitur, qui sufficienter significat se jus tibi delatum habere nolle.

Ita hæreditatem repudiat, qui in testamento valido hæres institutus eam adire recusat. Imperium repudiat, qui in Regem electus idem accipere non vult.

§. 112.

*Repudiatio
ad quodnam
jus spectet.*

Quoniam jus delatum repudiamus (§. 110.), jus vero delatum nondum acquisivimus (§. 102.); *repudiatio pertinet ad jus nondum acquisitum.*

Patet

Pater adeo differentia, quæ inter repudiationem, renunciationem & remissionem juris intercedit. Nimirum repudiatio est juris nondum acquisiti; renunciatio vero & remissio juris acquisiti. Remittitur vero jus ad id, ad quod præstandum alter nobis obligatus est (§. 95.); renunciatur juri, quod adversus alterum uti poteramus (§. 103.). Actus adeo diversos, quibus jure quodam nos privamus, seu eodem ultro cedimus, satis a se invicem discrevimus non contra receptum usum loquendi. Vid. *Schardius* in Lexico Juridico. Probe autem is observat, renunciare, repudiare, remittere ad finem habere significationem, ut adeo renunciatio, repudiatio & remissio per fines discerni possint. Renunciamus enim juri quæsito, ut alter inde commodum consequatur; repudiamus jus acquirendum; ut ipsi incommodum aliquod evitemus; remittimus jus quæsitum; ut alterum ab obligatione sua liberemus. Ecce igitur tibi fines diversos, quos diversis istis actibus consequi studemus.

§. 113.

Repudians jus, quod repudiat, in alium non transfert. Etenim *An repudi-* qui jus repudiat, tantummodo significat, se jus sibi delatum *atio sit mo-* habere nolle (§. 111.), consequenter non declarat, se jus *das jus* quoddam, quod sibi competit, alterius esse velle; *Quam-transferen-* obrem cum jus in alium non transferat, nisi qui declarat, se *di-* velle; ut jus, quod sibi competit, sit alterius (§. 66 1. part. 2. *Jur. nat.*); qui jus repudiat, idem in alium non transfert.

Repudiatio igitur, cum non transferat jus in alium, non est modus acquirendi, licet ea in causa sit, ut alius jus quoddam acquirere possit, qui alias idem acquisiturus non fuisset. Ita si hæreditatem repudias, hoc ipso actu nemo eandem acquirit, licet alius, cui post te eadem lege defertur, eandem acquirere non potuisset, nisi tu eam repudiasses. Similiter si Sempronius Rex electus fuerit, sed regnum sibi delatum repudiat, hoc ipso actu

aëtu nemo alius imperium acquirît, etsi repudiatio in causa sit, ut alius eligatur, qui alias electus minime fuisset.

§. 114.

*Repudiatio
spontanea.*

Repudiatio fit sua sponte, seu proprio motu. Repudias enim jus tibi delatum (§. 111.), quod adeo num acquirere velis, an nolis, in solo tuo arbitrio positum (§. 110.). Quamobrem cum tua sponte fiat, ad quod faciendum te ipse determinas, nulla habita alterius ratione (neque enim alio sensu sua sponte fieri quid hic dicitur); repudiatio tua sponte fit.

Differt nimirum hac in re a renunciatione, quæ fit in gratiam alterius, ut adeo plerumque renunciæ voluntati alterius satisfactorius, qui commodum sentit ex renunciatione. Etsi vero etiam contingere possit, ut ex repudiatione a te facta emergat commodum alterius, id tamen nonnisi ex accidente est, nec a te intenditur tanquam finis, quemadmodum ex modo dictis liquet.

§. 115.

*Abdicatio
juris quid
sit.*

Jure suo se abdicare dicitur, si quis sua sponte declarat, se jus quoddam in te collatum, quod ipse in alium transferre nequit, diutius habere nolle.

E. gr. magistratu se abdicare dicitur, qui magistratum ante tempus deponit. Facit enim hoc sua sponte, quod munere isto diutius fungi nolit: neque vero hoc munus alteri conferre potest pro arbitrio suo, consequenter jus, quod habet, in alium transferre nequit. Phrasis hoc sensu accipitur l. 2. §. 3. ff. de orig. jur. Et quamvis subinde in latiori significato accipere, tum ut omnem evitemus æquivocationem, quemadmodum methodus scientifica requirit (§. 144. *Dis. pralim.*), tum quod nulla necessitate significatus ad alia extendatur.

§. 116.

Quoniam jus, quo nos abdicamus, in alium pro arbitrio nostro transferre non valemus (§. 115.); per se patet *jure suo jus transferendi in alium se abdicantem jus, quo se abdicat, in alium non transferre.* *An sit modus*

Hinc porro conficitur, quod abdicatio juris non sit modus acquirendi, etsi perinde ac repudicatio (nos, §. 112.) in causa sit, ut alius jus quoddam acquirere possit, qui alias idem non acquisivisset. Quoniam enim tu magistratu te abdicas, alii locum facis. Ne autem quis miretur, vel prorsus reprehendat quod de modo acquirendi in genere agentes verba faciamus, de remissione, renunciatione, repudiatione & abdicacione juris; tenendum est, ubi agitur de modo acquirendi, ibi etiam agendum esse de causis, quæ acquirendo juri locum faciunt.

§. 117.

Naturaliter homo jus suum alteri cedere, idem etiam remittere Cessio & re- potest, quando hac cessione vel remissione nihil fit contra jus tertii. missio juris
Etenim vi libertatis naturalis permittendum est, ut unusquisque in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, consequenter, faciat, quod sibi videtur, quam diu nil facit contra jus tuum (§. 156. part. 1. Jur. nat.). Quamdiu itaque nemo est, contra cujus jus aliquid fit, si quis jus suum ad id, ad quod præstandum alter ipsi obligatur, in alium transfert, consequenter cedit (§. 81.) vel etiam non vult, ut alter sibi præstet, ad quod præstandum obligatur, consequenter jus suum remittit (§. 95.), naturaliter homo jus suum alteri cedere, idem etiam remittere potest.

Simpliciter seu absque ulla restrictione affirmari nequit cessionem & remissionem juris esse naturaliter permissam. Dantur enim omnino casus, in quibus ex permissa non sunt, veluti si cessio in potentiolem tui vexandi causa, aut remissio in fraudem creditorum fiat, quemadmodum suo loco videbimus. Ex
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) K notio-

notione cessionis & remissionis juris demonstrari nequit, quod ea pro lubitu fieri, vel non fieri possit: sed pendet hoc a jure libertatis naturalis, quemadmodum actiones humanæ ceteræ omnes, & ea de causa tam cessio, quam remissio eandem restrictionem habet, quam libertas naturalis, & utraq; est valida, etiamsi imprudenter & contra jus imperfectum alterius, aut contra officium erga se ipsum facta.

§. 118.

Renunciatio, repudiatio & abdicatio juris quando naturaliter permittenda.

Naturaliter homo cuilibet juri suo quaesito alterius renunciare, sibi delatum repudiare & jus suum abdicare potest quamdiu nil sit contra jus tertii. Vi enim libertatis naturalis permittendum est, ut unusquisque in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, consequenter faciat quod lubet, quamdiu nil sit contra jus perfectum tertii (§. 156. part 1. Jur. nat.). Quamdiu itaque nil sit contra jus perfectum tertii, si jure tuo quaesito renuncias, vel tibi delatum repudias, vel etiam jus tuum abdicas, tibi omnino permittendum, ut renuncies, ut jus tibi delatum repudies, ut jus tuum abdicas, consequenter naturaliter hoc facere potes.

Eadem hic tenenda sunt, quæ modo de cessione & remissione juris (not. §. 117.) annotavimus. Nemini scilicet est jus contradicendi & impediendi, quo minus jus cedatur, remittatur, repudietur, abdicetur, vel juri renunciatur, nisi ei, cujus jus perfectum tali actu violatur. Sane ipsum dominium, quemadmodum abunde constat ex iis, quæ in parte secunda Juris naturalis a nobis demonstrata sunt, a libertate naturali habet, quod dominus de re sua pro lubitu disponere possit, nec naturaliter abusus ab alio impediri queat, etiamsi charitati adversetur, veluti cum quis rem perdere, quam egeno dare mavult.

§. 119.

Indigentia

Introducitis rerum dominiis, nemo res omnes per se habere potest, quæ

qua ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo & hominum anima perfectionem acquirendam requiruntur, ac in multis adhuc auxilio & opera aliorum non minus, quam rebus alienis quilibet indiget. Et hæc indigentia tanto major est, quanto longius a vitæ simplicitate receditur. Patet hoc a posteriori, modo animum advertere velis ad eas res, quibus homines indigent ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam, tam naturales, quam industriales & artificiales; tum etiam ad operas, quibus indigemus indies. Inprimis autem perpendendum est, quotnam requirantur operæ, quinam rerum artificialium seu instrumentorum apparatus, antequam res industriales ad actum perducantur, & quam longa sit causarum series, a quibus actus rerum artificialium dependet, ita ut homo unus ne uni quidem rei artificiali producendæ solus sufficiat. Satis superque hoc apparet, si quidem consideres materiam, quæ in rerum artificialium productione specificatur, & ad specificationem requisita instrumenta, atque subsidiarias operas. Qui levi saltem attentione utitur, abunde perspicit, dominiis introductis fieri non posse, ut unusquisque rebus suis sit contentus, nec indigeat alienis, ut sua opera perficere solus possit, quæ fieri debent sui causa, nec opus habeat aliena. Hanc vero indigentiam esse tanto majorem, quanto longius a vitæ simplicitate receditur, statim patescit, si eam (§. 68. part. 2. Jur. nat.) cum nostro vivendi genere conferas, quod non omnium idem est, uno a simplicitate vitæ magis recedente, quam altero.

hominum
introductio-
ne dominio-
rum non
sublata.

Ostenditur etiam a priori hoc modo. Res vel sunt corporales; vel incorporales (§. 496. 497. part. 1. Jur. nat.). Corporales vel sunt immobiles, vel mobiles (§. 148. 149. part. 2. Jur. nat.), & in harum numero sunt etiam se moventes (§. 236. part. 2. Jur. nat.). In numero vero incorporalium sunt jura etiam & facultates animæ (§. 498. part. 1. Jur. nat.). Et corporales vel pure natura-

turales sunt, vel industriales, vel artificiales (§. 503. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*). In vitæ simplicitate homines rebus pure naturalibus maxima saltem parte contenti (§. 68. *part. 2. Jur. nat.*): multiplicato tamen genere humano vitæ etiam simplicitas res industriales exigit (§. 72. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam communio primæva absque charitate subsistere nequit, ne quidem in simplicitate vitæ (§. 77. *part. 2. Jur. nat.*), hæc vero cum sit virtus, qua alios diligimus tanquam nosmetipsos (§. 620. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter omni studio pro virili id agimus, ut alter sit felix, ac cavemus, ne fiat infelix (§. 617. *part. 1. Jur. nat.*), ut non dicam omnes omnino homines, sed saltem plerique eandem colant fieri vix posse haud difficulter unusquisque largitur, qui quales sint homines a posteriori perspexit; multiplicato genere humano in ipsa adhuc simplicitate vitæ discessum fuisse facile conjiciet, consequenter quia communionem primævam sublata dominia introduci necesse est (§. 140. *part. 2. Jur. nat.*), res pure naturales in dominium deductas & industriales suas factas fuisse intelliget. Coeperunt igitur homines primum res se moventes & res mobiles alias ad victum atque amictum necessarias cum casis & tuguriolis suis tanquam rebus artificialibus (§. 505. *part. 1. Jur. nat.*), & ubi tam multiplicatus hominum numerus, quam de vita commodius transigenda cogitatio sedes fixas eligi persuasit, fundos etiam, tanquam res immobiles (§. 149. *part. 2. Jur. nat.*), dominio subicere: quo facto non modo ea, quæ natura sua sponte in fundis producit, consequenter res pure naturales (§. 503. *part. 1. Jur. nat.*), verum etiam quæ eadem nonnisi interveniente opera humana largitur consequenter res industriales, (§. 504. *part. 1. Jur. nat.*) sua fecerunt tanquam fructus (§. 956. *part. 1. Theol. nat.*) jure fruendi (§. 135. *part. 2. Jur. nat.*), quod dominio inest (§. 136. *part. 2. Jur. nat.*).

nat.). Et quoniam hominis actiones tam internæ, quam externæ liberæ æqui parantur rebus, quæ sunt in dominio ipsius, & hinc etiam opera non minus, quam cultura & cura rerum (§. 436. 437. *part. 2. Jur. nat.*), dominiis rerum introductis omnes etiam hominis actiones tam internæ, quam externæ liberæ, & hinc etiam omnis opera, omnis rerum cultura atque cura accensendæ fuerunt rebus, quæ sunt in dominio. Et quoniam res quoque incorporales dominio subjici possunt (§. 217. *part. 2. Jur. nat.*), veluti jus piscandi in certa fluvii parte (§. 218. *part. 2. Jur. nat.*), jus aucupii in certo fundo (§. 228. *part. 2. Jur. nat.*), vel capiendi aves certæ tantum modo speciei (§. 229. *part. 2. Jur. nat.*), jus venandi in certo fundo (§. 276. *part. 2. Jur. nat.*), vel venandi feras certæ speciei (§. 277. *part. 2. Jur. nat.*) & his gemina; ubi hominibus placuit, istiusmodi quoque jura in dominio esse cœperunt. Vbi res se moventes & fundi in dominium fuerunt deducti, rei pecuriæ, agriculturæ, horticulturæ opera danda erat, ædificia quoque tam habitationi, quam œconomix rurali commoda extruendæ erant: cogitandum quoque erat de instrumentis commodis ad rem œconomicam faciendam necessariis. Atque adeo ad res artificiales parandas animum applicare cœperunt homines (§. 505. *part. 1. Jur. nat.*): quarum numerus & varietas admodum augeri cœpit, ubi successive de vita commodius atque jucundius transigenda cogitare cœperunt homines, donec tandem singula in eum venire statim, in quo nunc sunt, multiplici opera & cura requisita, antequam res artificiales ad actum perducî possent, ut adeo unius hominis opera & cura minime sufficeret ob multiplicem & varium admodum laborem ad unius actum requisitum. Res artificiales fiunt specificatione & supponunt materiam habilem (§. 339. *part. 2. Jur. nat.*). Vnde si materia fuerit alie-

na, res artificialis communis est specificantis & domini materiae (§. 340. part. 2. *Jur. nat.*), consequenter si specificans fuerit dominus materiae, eadem tota est specificantis solius. Introductis adeo dominiis res quoque industriales & artificiales in dominio esse cœperunt, quæ in communiione primæva communes esse debebant (§. 29. part. 2. *Jur. nat.*). Cum non omnia possimus omnes, ad res industriales & artificiales multiplicandas ne quid desit, quod vitæ necessitas, commoditas & jucunditas exigit, partienda fuit opera inter homines, quemadmodum hodie factum videmus. Itaque hinc intelligitur, quod introductis rerum dominiis alius habeat res pure naturales, alius industriales, alius artificiales, alius denique in dominio suo non habeat nisi operas, quas aliis præstare potest, vel curam, quam rebus alienis impendere valet, quamdiu unusquisque retinet quod suum est, & quod originarie vel quasi acquisivit. Nemo igitur dominiis rerum introductis res omnes habere per se potest, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo & animæ perfectionem acquirendam requiruntur, ac in multis adhuc auxilio & opera aliorum non minus, quam rebus alienis omnes indigemus.

Quoniam in vitæ simplicitate homines paucis indigent (§. 69. part. 2. *Jur. nat.*), consequenter tanto pluribus rebus opus habent, quo longius ab eadem recedunt, id quod etiam ipsa simplicitatis vitæ ratio cum ea, quæ nunc nobis est, vivendi ratione collata prodit (§. 68. part. 2. *Jur. nat.*); ex ipsa demonstratione anteriore abunde patet, indigentiam operarum & rerum alienarum tanto esse debere majorem, quo longius a vitæ simplicitate receditur.

Ad demonstrationem propositionis præsentis majore luce collustrandam plurimum facit, si distinctam actus rerum industria-

strialium & artificialium notionem consequi studeamus, qui, quatenus hæ contingentes sunt, determinatur per seriem contingentium, quæ a se invicem dependent ut effectus a sua causa (§. 83. *Cosmol*) analysi nunquam a nobis terminanda (§. 87. 90. *Cosmol.*), quatenus vero eadem res industriales & artificiales sunt, in rebus naturalibus tanquam causis terminatur, quemadmodum ex notione rerum industrialium & artificialium colligere licet (§. 504. 505. *part. 1. Jur. nat.*). Exemplo unico eoque maxime vulgari rem declarare lubet: sufficit enim hoc ad excitandam attentionem in aliis. Videamus itaque quomodo actus indusii determinetur, seu quomodo fiat, ut indusium existat. Conficitur ex linteo opéra netricis, quæ linteum secat in partes opè forficis & partes consuit trajiciendo acum filum duplicatum trahentem, acubus in aciaris servatis, ne earum facile faciat jacturam, ut taceamus res alias, quæ commoditati ipsius inserviunt, veluti digitale, quo munit digitum ne eidem noceat duritie sua acus per linteum adurgendæ, cistulam, in qua res suas condit & culcitellam, cui linteamina affligit. Materia, nimirum linteum, est corpus artificiale, & tale quoque est filum duplicatum, talia sunt instrumenta, quibus utitur, forfex & acus, talia quoque sunt suppellex ejus, veluti aciarium, cistula, culcitella. Has igitur res existere necesse est, antequam indusium fieri possit, aut saltem fieri possit commode. Opera vero netricis, quam ea adhibet, supponit artem, habitum exercitio acquirendum. Linteum texitur a textore ex filis lineis opè machinæ textoriæ & radii, quo manibus excusso trajiciuntur fila transversa per stamen, ut taceamus instrumenta alia, quibus præterea opus habet. Fila ducuntur ex lino, quod in rerum industrialium numero est, quatenus sub vegetabilium genere continetur; artificialibus vero connumerandum, quatenus multo labore nec sine instrumentis præparandum, antequam ex eo nendo fila duci possunt. Multivaria opus est opéra, ut linum ex semine agro commisso crescat ac deinde nendo efficitur aptum, quam hic describi & molestum foret, & superfluum. Forfices
confi-

conficiuntur perinde ac acus ex chalybe singularibus opificiis, instrumentorum peculiarium apparatus requirentibus. Chalybs paratur ex ferro, ex metallifodinis eruendo & arte metallurgica a scoriis separando. Opus etiam est instrumentis ad fila duplicanda. Quod si ergo notionem adæquatam actus omnium rerum artificialium, a quibus dependet actus indusii, analyfi eo usque continuanda, donec ad res pure naturales pervenias, venari & operas omnes humanas huc requisitas accurate discernere volueris; vel hoc uno exemplo convinceris, dominiis rerum introductis neminem esse, qui non indigeat multis, quæ aliis sunt, & aliorum operis, siquidem vitam comode ac jucunde transigere, immo etiam animam pro virili perficere velit. Hinc etiam intelligitur actum rerum artificialium plures admodum diversas requirere operas, quæ in eundem hominem minime cadunt, quam industrialium, harum tamen actum dependere ab actu artificialium, quatenus ad res industriales producendas necessarius est usus instrumentorum, quæ sunt in artificialium numero. Quod si historia omnium artium, etiam manuarum, veluti opificiorum & earum, quæ istis viliores reputantur, prostaret, nexus rerum artificialium & industrialium multo foret clarior ac in omnium oculos facile iucurreret, multo etiam magis pateret, fieri minime posse, ut unus homo per se habeat omnia, rerum dominiis introductis, quæ vitæ necessitas, commoditas atque jucunditas, immo ipsa animæ perfectio exigit. Non piget hæc paulo expressius inculcare, propterea quod alibi etiam animam ad ea attendi opus erit.

§. 120.

*Communi-
catio opera-
rum quid
sit.*

Operarum Communicatio dicitur earundem in usum alio-
collatio.

Ita operas suas communicat cum domino agri, qui eundem ejus jussu exercet, cum ipse exercere eundem non possit. Tuam mecum communicas operam, si mihi MSC. quoddam describis. Idem facit linteo, qui ex meo lino linteum texit.

§. 121.

§. 121.

Introductis dominiis operarum communicatio æquipollet translationi dominiis. *Qualis sit dominiis in-*
 Introductis enim dominiis operæ æquiparan-
 tur rebus, quæ sunt in dominio nostro (§. 437. *part. 2. Jur. introductis. nat.*), consequenter qui operam suam in alterius usum confert, dominium rei suæ in eum transferre videtur. Quamobrem cum operam suam cum altero communicet, qui in ejusdem usum eandem confert (§. 120.); operarum communicatio dominiis introductis translationi dominiis æquipollet.

§. 122.

Quoniam translatio dominiis datio est (§. 675. *part. 2. Dare & Jur. nat.*), operarum autem in usum alterius facta collatio seu *facere in* communicatio translationi dominiis dominiis introductis *quantum æquipollet* (§. 121); *operarum quoque communicatio intro-*
ducit dominiis dationi æquipollet. Et quia dare idem est, ac dominium rei suæ in alterum transferre (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*), *facere quoque perinde est ac dare introductis dominiis* (§. 121.).

Posterius etiam colligi poterat ex eo immediate, quod omnes actiones hominis tam internæ, quam externæ æquiparentur rebus, quæ sunt in dominio ipsius (§. 436. *part. 2. Jur. nat.*). Hinc adeo porro patet, si ego tibi do & tu facis, quod tu mihi vicissim dare censendus sis. Neque putandum est, eum, qui res nullas habet, nihil habere, quod dare possit: multa enim habere existimatur, qui multa facere potest. Hæc notasse proderit in sequentibus.

§. 123.

Introductis dominiis homines sibi invicem obligantur ad domi- *Obligatio*
nia transferenda & operas communicandas. Introductis enim do- *transferen-*
 miniis nemo per se res omnes habet, quæ ad vitæ necessita- *di dominia*
 tem, commoditatem atque jucunditatem & animæ perfectio- *& commu-*
 (Wolfii *Jur. Nat. Pars III.*) L nem

*nicandi ope-
ras.*

nem acquirendam requiruntur, ac in multis quilibet adhuc non minus aliorum auxilio & opera, quam rebus alienis indiget, hac indigentia tanto majore existente, quanto longius a vitæ simplicitate receditur (§. 119.). Enimvero unusquisque hominum ad perfectionem alterius statusque ipsius conferre obligatur per ipsam essentiam & naturam suam, quantum conferre valet (§. 222. part. 1. Phil. pract. univ.) conjunctis viribus eandem promovendo (§. 221. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem introductis dominiis homines sibi invicem obligantur ad dominia transferenda & operas communicandas.

Translatio igitur dominiorum & communicatio operarum, quæ eidem æquipollet (§. 121.), non tantummodo est necessitatis physicæ, verum etiam moralis, etsi sine physica non locus esset morali. Neque putandum est, quod sufficiat adesse necessitatem physicam, quæ hominibus imperat translationem dominiorum & communicationem operarum: etenim ex morali consequuntur, quæ ex physica deduci minime possunt. Quamobrem propositio præsens probe notanda,

§. 124.

*Obligatio
mutua ad
dandum &
faciendum.*

• Quoniam homines sibi invicem obligantur ad dominium transferendum (§. 123.), transferre autem dominium idem est ac dare (§. 675. part. 2. Jur. nat.), facere autem perinde est ac dare (§. 122.); homines sibi mutuo ad dandum & faciendum obligantur, prouti unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 232. part. 1. Phil. pract. univ.).

Qualis vero sit hæc obligatio & quodnam ex ea jus nascatur, mox distinctius explicabitur.

§. 125.

*Res quandam
ab alio nobis
comparatur.*

Rem ab alio sibi comparare dicitur, qui dominium rei, quæ alterius est, sibi acquirit.

Ita si tu dominium libri tui in me transfers, ego eum accipiens

piens dominium ejus acquirō. Librum igitur a te mihi comparasse dicor.

§. 126.

Homini competit jus, dominiis rerum introductis, res ab alio sibi sibi comparandi. Etenim homines sibi invicem obligantur, *comparandi ab alio.* dominiis rerum introductis, ad dominia rerum suarum transferendum (§. 123.). Quamobrem cum accipiens voluntate transferentis statim efficiatur dominus (§. 13.), consequenter dominium rei, quæ erat alterius, sibi acquirat, ex obligatione autem transferentis oriatur jus accipientis (§. 23. part. 1. Jur. nat.); dominiis rerum introductis hominibus competit jus dominium rerum, quæ sunt alterius, sibi acquirendi. Quoniam itaque res ab alio sibi comparat, qui earum, quæ sunt alterius, dominium sibi acquirat (§. 125.); dominiis rerum introductis homini competit jus res ab alio sibi comparandi.

Quale sit hoc jus & quæ porro de eodem notanda, suo loco ostenditur. Sufficit hic constare, quod licitus sit actus comparandi res ab alio, si in genere spectetur. Neque enim hic agimus de translatione domini nisi in genere. Absit autem ut existimes superfluum esse, ut demonstretur, hominibus competere jus res ab alio sibi comparandi: videbimus enim suo loco non absque ratione hoc a nobis factum esse. Ceterum cum superius ostenderimus (§. 12.), a domini unice voluntate pendere, utrum dominium rei suæ transferre in alium velit, nec ne; mirum forsan videbitur nonnullis, qui fieri possit, ut sibi mutuo ad translationem domini sui obligentur. Etenim translatio domini a domini libertate pendet vi libertatis naturalis, quemadmodum ex demonstratione superiore patet (§. 12.), libertas autem non tollit obligationem naturalem (§. 159. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum obligatione naturali transferendi dominium rei suæ, quæ nimirum ipse carere

potes, alter vero indiget, prouti mox clarius evincemus, consistit libertas transferendi dominium, quando & in quemnam domino visum fuerit. Obligantur homines ad dominia rerum suarum in se invicem transferenda; sed ego non in singulari obligor ad dominium rei meæ in te transferendum, quando tibi visum fuerit.

§. 127.

Quando non teneamur dominium rei nostræ transferre in alium.

Nemo tenetur dare alteri, quo ipse opus habet, seu dominium rei suæ transferre in alterum, qua ipse indiget. Quodsi enim ipse indiges re, qua indiget alter, & cujus in se dominium a te transferri vellet, officium erga te ipsum colliditur cum officio erga alium (§. 206. part. 1. Phil. pract. univ.). Sed quando officium erga se ipsum colliditur cum officio erga alios, officium erga se ipsum vincit (§. 229. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem dominium rei suæ in alterum transferre non teneris, qua ipse indiges, seu alteri dare non debes, quo ipse opus habes (§. 208. part. 1. Phil. pract. univ.).

Num igitur ipse eo indigeas, quod alter tibi dare a te vellet, vi libertatis naturalis tuo permittendum est iudicio (§. 156. part. 1. Jur. nat.).

§. 128.

Quando jus rem ab alio nobis communicandi nullum.

Quoniam jus alterius ex obligatione tua oritur (§. 23. part. 1. Jur. nat.), tu vero ad dominium rei tuæ in alium transferendum non obligaris, qua ipse opus habes (§. 127); nec alteri jus est ad eam rem a te sibi comparandam, qua ipse opus habes (§. 125.).

§. 129.

Opera communicatio quando non precepta.

Porro cum facere perinde sit ac dare (§. 122.), nemo autem alteri dare teneatur, quo ipse opus habet (§. 127.); quando non nemo etiam obligatur ad alteri faciendum, si sibi non vacat.

Non

Non vacat mihi facere, si vel mihi quid faciendum eodem tempore, vel ad faciendum alteri jam obligatus sum. Vtroque casu perinde est ac si tibi rem dare deberem, qua ipse carere non possum.

§. 130.

Quoniam nemo obligatur alteri ad faciendum, si sibi non vacat (§. 129.); nemini quoque dominis introductis ad operas a te comparandas, quando tibi non vacat.

Hinc injustæ, quas moves, sunt quærelæ, si quis operas suas tibi locare non vult, quando ipsi non vacat: neque enim facit quid contra jus tuum, dum facere non vult, quod fieri velles.

§. 131.

In communiione positiva dominium nonnisi unum est. Etenim in communiione positiva dominium in re indivisa pluribus conjunctim competit (§. 126. part. 2. Jur. nat.), adeoque nulli dominium competit in hac, nulli in ista, nulli in illa parte. Patet itaque non singulorum, qui sunt in communiione, dominium quoddam esse in certa quadam rei parte, sed dominium perinde ac rem, quæ in dominio plurium simul est, esse indivisum. In communiione adeo positiva dominium nonnisi unum est.

Ad illustrationem propositionis præsentis faciunt, quæ alibi annotavimus (not. §. 126. & 127. part. 2. Jur. nat.), hic relegenda.

§. 132.

Si res communis inter eos, qui sunt in communiione positiva, dividitur, tot oriuntur dominia, quot sunt persona, inter quas dividitur, seu quot constituuntur partes separatae, & communiio positiva ex divisione interit. Quodsi enim res communis inter eos, qui sunt in rei communiione positiva, dividitur, singuli acquirunt dominium & quomodo com-

munio positiva intereat.

um in ea parte, quæ unicuique tribuitur. Quamobrem tot oriuntur dominia, quot sunt partes separatæ, seu, si in una parte non nisi unum dominium consequitur, quod hic supponitur, quot sunt personæ, inter quas res, quæ erat communis, dividitur. *Quod erat unum.*

Quoniam itaque unicuique eorum, qui erant in communione positiva, dominium competit in certa quadam parte, facta divisione *per demonstrata*; non amplius omnes conjunctim in re indivisa dominium habent. Quamobrem cum communio positiva desinat, quamprimum non amplius omnes conjunctim in re indivisa dominium habent (§. 126. part. 2. *Jur. nat.*); si res communis inter eos, qui sunt in communione positiva, dividitur, communio positiva interit. *Quod erat alterum.*

Quod si res dividitur in plures partes, quam sunt personæ, & uni tribuuntur partes plures una; partes plures uni cedentes habentur pro una, & divisio in plures commoditatis tantummodo gratia fit, ut unicuique facilius pars rata tribui possit. E. gr. Ponamus rem quandam tribus esse communem ea lege, ut unus pro tribus, secundus pro duabus partibus & tertius pro una parte dominus sit. Totum si dividitur in sex partes, ut unus tres, secundus duas & tertius unam accipiat; idem nonnisi in tres partes inæquales divisum intelligitur, quæ sunt in ratione 3. 2. & 1. nempe pars primi ad partem secundi in sesquialtera, ad partem tertii in tripla, & pars secundi ad partem tertiam in ratione dupla. Totum divisum revera est in tres partes, quarum prima ad secundam in ratione sesquialtera, secunda ad tertiam in dupla est. Oriuntur adeo ex hac divisione tria dominia, adeoque tot, quot sunt personæ, inter quas res divisa, vel quot sunt partes separatæ in dominia particularia deductæ.

§. 133.

Si res communis dividitur inter eos, qui sunt in communione Quando ex positiva, & plures dominium acquirunt in eadem parte conjunctim; communione communio positiva, qua ante erat, interit & nova oritur quoad plures positiva alia dominium in eadem parte obtinentes. Etenim si res communis nascatur, dividitur inter eos, qui sunt in communione positiva, quamvis plures dominium acquirant conjunctim in eadem parte, non tamen omnes conjunctim dominium retinent in re tota. Quamobrem cum communio positiva non subsistat, nisi omnes conjunctim in re tota indivisa dominium retineant, quod ante habuerant (§. 126. part. 2. Jur. nat.); communio positiva, quæ ante erat, interit, etiam quando res communis dividitur, & plures dominium conjunctim acquirunt in eadem parte. Quod erat unum.

Quoniam tamen plures in eadem parte conjunctim dominium acquirunt, per hypothesein, & hæc quoad ipsos spectatur tanquam res indivisa, quod per se patet, ubi vero plures conjunctim dominium habent in re indivisa, communio positiva est (§. 126. part. 2. Jur. nat.); ideo patet, communionem positivam novam oriri quoad plures dominium in eadem parte obtinentes. Quod erat alterum.

Communione novam, quæ oritur, non esse eandem cum veteri, facile patet ex objecto, quod cum antea esset res tota, nunc est nonnisi pars quædam, ejus mutato autem objecto, mutatur etiam communio, seu non eadem persistit. Fieri etiam potest, ut pars una maneat his, alia aliis communis, consequenter ut loco communionis unius orientur plures juxta dominia separata. Sed de his disertius dici non est opus. Sufficit ostendisse, divisione rei communis semper interire communionem, quæ ante erat, sive deinceps orientur dominia plura separata, sive communionem novam inde resultent. Plura autem loco unius oriri dominia, etiam si plures prodeant facta divi-

divisione communiones palam est, cum tot etiam sint dominia diversa, quot communiones positivæ diversæ existunt (§. 126. part. 2. *Jur. nat.*). Non hic attenduntur personæ, cum dominium in eadem re unum idemque sit, cuicumque personæ tandem competat, nec per hoc mutetur jus, quod transeat ex persona una in aliam, aut ex una in plures & contra.

§. 134.

*Quomodo
res dividen-
da commu-
nis.*

Quando a communiōne positiva receditur, res pro rata dividenda inter eos, qui in eadem sunt. Quilibet enim, qui in communiōne positiva est, pro parte rei communis dominus est (§. 127. part. 2. *Jur. nat.*), consequenter ubi res dividitur, eam unusquisque accipere debet partem, pro qua dominus est. Quoniam itaque res pro rata dividitur inter eos, qui in eadem communiōne sunt, si in ea dividitur ratione, quam habent ad se invicem partes, pro quibus illi domini sunt; quando a communiōne primæva receditur, res pro rata inter eos dividenda, qui in eadem sunt.

Nimirum si singuli fuerint dominus pro parte æquali, veluti si tres fuerint pro parte tertia, ut uni tantumdem juris in re indivisa competat, quemadmodum alteri; res dividitur in tres partes æquales & unicuique cedit pars tertia, ita ut jam dominium unicuique competat in parte tertia a toto distincta separatum. Quodsi vero unus fuerit pro tribus, alter pro duabus partibus rei indivisæ dominus res dividenda est in duas partes inæquales, quæ sunt inter se ut 3 ad 2, vel, quod perinde est, in quinque partes æquales, quarum tres constituunt partem majorem, duæ reliquæ minorem. Quoniam totum quodcumque qua totum representari potest per lineam rectam; divisio in casu quocumque procedit per problema, quo recta data dividi jubetur in partes numero datas, quæ sunt ad se invicem in ratione data.

§. 135.

Qui sunt in communione positiva lucrum & damnum pro rata participant. Etenim qui sunt in communione positiva conjunctim dominus sunt (§. 127. part. 2. Jur. nat.). Lucrum igitur & damnum eorum commune est & utrumque spectatur tanquam res communis inter eos, qui in communione positiva sunt, dividenda. Enimvero si res communis dividitur inter eos, qui sunt in communione positiva, communio positiva interit (§. 132.), consequenter ab ea receditur, eaque de causa res communis pro rata inter illos dividitur (§. 134.). Ergo qui sunt in communione positiva lucrum & damnum pro rata participant.

Quomodo
lucrum &
damnum in
communio-
ne positiva
dividen-
dum.

Ostenditur etiam hoc modo. In communione positiva plures conjunctim in re indivisa dominium pro rata (§. 126. part. 2. Jur. nat.), habent, consequenter etiam jus ad lucrum uni cuique pro rata esse debet. Lucrum igitur, quando inter ipsos dividendum, pro rata participant. *Quod erat unum.*

Enimvero cum damnum ex re proveniens ferre debeat rei dominus, quod per se patet, quilibet autem in communione positiva pro parte dominus sit (§. 127. part. 1. Jur. nat.); quilibet etiam pro ea parte damnum ferre debet, pro qua dominus est. Qui ergo in communione positiva sunt damnum pro rata participant. *Quod erat alterum.*

Patet adeo damnum & lucrum inter eos dividi, qui sunt in communione positiva per regulam societatis, inferendo nimirum: ut summa partium ad partem quamlibet, pro qua quis dominus est, ita lucrum vel damnum commune ad partem unicuique competentem. In demonstratione priori supposuimus damnum spectari debere tanquam rem iis, qui in communione positiva sunt, pro rata communem. Quoniam enim damnum in jactura rei consistit (§. 486. part. 2. Jur. nat.), res negativa est similis numeris negativis. Quemadmodum

(Wolffii Jur. Nat. Pars III.)

M

itaque

itaque ad salvandos conceptus universales numeri negativi seu quantitates negativæ in Mathesi tractantur tanquam numeri, ita etiam res negativæ instar rerum haberi possunt in Moralibus quæ sunt verarum rerum, perinde ac numeri negativi verorum numerorum defectus.

§. 136.

Quid faciendum, si pars unius prægravet.

Si utilitas ex re percipienda non fuerit magnitudini partium proportionalis; is, cujus pars prægravat, tenetur alteri ad aliud præstandum, quod æquivalet ei, quod deest. Qui enim sunt in communione positiva, lucrum & damnum pro rata participant (§. 135.). Quoniam itaque quavis facta divisione eam adhuc percipere debet utilitatem, quam ex re indivisa communi percipiebat, ne alter locupletior fiat cum ipsius damno (§. 585. part. 2. Jur. nat.); si utilitas ex re percipienda non fuerit magnitudini partium proportionalis, consequenter pars unius prægravet, is, cujus pars prægravat, utique tantundem alteri restituere tenetur, in quantum locupletior factus (§. 586. part. 2. Jur. nat.), adeoque alteri tenetur ad aliud præstandum, quod æquivalet ei, quod deest.

In communione positiva jus in re commune est (§. 126. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum res dominio subjiçiantur propter usum, quem habere possunt (§. 211. part. 2. Jur. nat.); Si qui pro æquali parte domini sunt, eandem quoque ex re indivisa percipere debent utilitatem. Rata igitur eorum, qui sunt in communione positiva, minime æstimanda ex magnitudine partium rei communis, sed ex utilitate, quæ ex re communi percipitur. Facta divisione nullius conditio fieri debet deterior, quam erat in communione, nec alterius conditio per hoc fieri debet melior, quod tua fit deterior: id enim omnino perinde est ac si alter fieret locupletior ex re tua (§. 584. part. 2. Jur. nat.). Ceterum cum nondum egerimus de pretio rerum, nec de pecunia, communi pretii rerum omni-

um mensura, propositionem præsentem non nisi terminis generalibus enunciare licuit. Hisce perspectis quod propositione præsentis præcipitur, ex eo etiam sequitur, quod nemo dolo vel culpa sua efficere debent, ut alter minus habeat, quam habere debet (§. 579. part. 2. *Jur. nat.*). Habet enim omnino minus, quam habere debet, qui, cum pro parte tertia esset dominus re indivisæ, duis equidem tertiam partem accepit, sed ex parte tertia non tertiam utilitatis partem percipit, quam perceperat, quamdiu esset in communione.

§. 137.

Si res communis dividi non possit, qui totam solus accipit, ceteris tenetur ad præstandum aliud, quod rata æquivalet. *Quid faciendum, si res enim res communis dividi non possit, physice impossibile est, communis ut unusquisque eam ejus accipiat partem, pro qua dominus est, consequenter unus solus eandem accipiat necesse est.* *dividi non possit.* Quoniam tamen nemo locupletari debet alterius cum damno (§. 585. part. 2. *Jur. nat.*); ceteris singulis, qui cum ipso in communione sunt, aliud quid præstare tenetur, quod tantundem valet, quantum valet pars rei sibi debita. Quamobrem si res communis dividi non possit, qui totam solus accipit, ceteris tenetur ad præstandum aliud, quod ratæ æquivalet.

Poterat etiam propositio præfens ostendi hunc in modum. Ponamus rem, quæ dividi minime potest, esse in communione trium pro æqua parte. Quod si a communione recedendum, dividenda est in tres partes, ut uni cuilibet cedat pars una (§. 134.). Ponamus ergo, cum res dividi minime queat *per hyp.* eam dividi in tres partes 1, 0 & 0, ac te accipere partem 1, hoc est, rem indivisam. Tua ergo pars prægravat, adeoque teneris ceteris duobus singulis ad præstandum aliud, quod æquivalet ei, quod ipsorum parti deest (§. 136.) Quoniam singuli accepere 0, unicuique tantum deest, quan-

tum valet pars tertia ejus, quod tu accepisti, scilicet pars tertia totius rei. Quamobrem singulis quoque ad præstandum aliud teneris, quod æquivalet parti tertiæ totius rei. Atque adeo patet, si res communis dividi non possit, qui totam solus accipit, ceteris teneri ad præstandum aliud, quod rata æquivalet.

Demonstrationem posteriorem addidimus in gratiam eorum, qui ad altiora adspirant suo tempore ad conceptus universales reducturi doctrinas Juris naturæ, quemadmodum supra monuimus in simili casu (*not. §. 99.*). Notandum vero, quando pars nulla habetur pro parte, seu o exprimit partem ipsius 1, non nihilum sumi pro aliquo absolute consideratum, sed absentiam partis adesse debitæ considerari tanquam partem, cui deest, quod ex parte prægravante suppleri debet, quatenus qui nihil habet, minus habere dicendus est, quam habere debet, adeoque in serie eorum, qui minus habent, quam habere debent, constituit terminum primum, & ex eo, quod abest, intelligitur, quod ex parte prægravante suppleendum. Nihili relativa considerati datur aliqua notio, ex qua de ipso ratiocinari datur, quemadmodum de ente positivo, & ob quam mentitur speciem entis. Qui in arte inveniendi versati sunt, iis non ignota loquor. Clariora autem hæc evadent, si quando ars characteristica combinatoria seu speciosa generalis fuerit inventa (§. 297. *Psych. empir.*). Quod si 1 referat totum in partes tres dividendum & $\frac{1}{3}$ sit pars prima prægravans $= \frac{2}{3}$ $\times \frac{2}{3}$; erit $o = \frac{1}{3} - \frac{1}{3}$: unde si ex parte prægravante suppletur, quod deest, prodit $o \times \frac{1}{3} = \frac{1}{3}$. Si quibus nugari videar, qui toleranter vera ignorant; ii per me pro modulo ingenii sui judicent: patiantur vero mihi in pretio esse, quæ ab ipsis contemnuntur, quia mihi usui sunt, quibus ipsi uti nesciunt.

§. 138.

Cur, si commune divi- nequit, uni assignatur tota, alter vel ceteri jus suum eidem committunt.

nim si res duobus vel pluribus fuerit communis, singuli pro parte domini sunt (§. 127. part. 2. *Jur. nat.*), adeoque si res communis dividenda, quilibet ratam suam, hoc est, partem sibi debitam accipere debet. Quamobrem cum nemo alteri invito jus, quod habet in parte sibi debita, auferre possit (§. 336. part. 2. *Jur. nat.*), necesse est ut ceteri jus suum ad partem sibi debitam transferant in eum, cui res tota indivisa assignanda. Quoniam itaque jus suum alteri cedit, quod sibi ad aliquid competit, si idem in eum transfert (§. 81.); ubi commune inter duos vel plures dividendum & res, quæ dividi nequit, uni tota assignatur, alter vel ceteri jus suum eidem cedunt.

Nimirum quando agitur de communi dividendo, qui sunt in communi obligantur ad partem debitam unicuique assignandam, & unicuique adeo jus est exigendi, ut pars sibi debita assignetur. Quamobrem ubi permittit, ut unus accipiat rem totam indivisam, quia dividi nequit, jus suum omnino eidem cedit (§. 81.). Hæc addere visum est, ne cessionem juris invita definitione sumfisse videamur non satis perspicuis.

§. 139.

Si commune inter duos vel plures dividendum dividi nequit, Quando & ambo vel plures rem indivisam totam habere volunt; naturaliter communitio negotium non habet exitum, sed communitio, invitis etiam iis, qui in invitis iis, ea sunt, subsistit. Etenim si commune inter duos vel plures dividendum dividi nequit, negotium exitum habere nequit, nisi uni tota indivisa assignetur, consequenter alter vel ceteri jus suum eidem cedant (§. 138.). Quoniam vero qui jus suum alteri cedit, idem in eum transfert (§. 81.), a domini vero voluntate unice pendet, utrum jus suum in alium transferre velit, nec ne (§. 12.); nemo etiam eorum, qui sunt in com-

munione, cogi potest, ut invitus jus suum cedat alteri. Quamobrem ubi plures rem, quæ dividi nequit, totam indivisam habere volunt, nemini quoque tota assignari poterit, adeoque naturaliter negotium, quo agitur de communi dividendo, exitum habere nequit. *Quod erat unum.*

Enimvero quamdiu nemo eorum, qui sunt in communiione, dominium in re tota indivisa solus acquirit, tandiu manet idem omnibus conjunctim. Quamobrem si communi inter duos vel plures dividendum dividi nequit & plures rem indivisam totam habere volunt, communiio subsistit etiam ipsis invitis (§. 126. part. 2. *Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Non est quod excipias, negotium exitum habere, si qui in communiione sunt, pro parte inæquali domini sunt: rationi enim conveniens esse, ut ceteri jus suum cedant ei, qui pro majori parte dominus est, cum prætere minime possint, ut is jus suum cedat ei, qui pro parte minore dominus est. Nam quod rationi convenientius est non statim jus dat, quod aliunde non habes. Neque etiam semper rationi convenientius est, ut, qui pro majore parte dominus est, ei jus suum cedant ceteri, veluti cum re magis indigeat qui pro minore parte dominus est. Videbimus tamen suo loco, quod lege positiva ob istius modi rationes rem totam uni assignare detur.

§. 140.

Quomodo negotium de communi dividendo tandem exitum inveniat.

Quoniam *negotium, quo agitur, de communi dividendo, naturaliter exitum habere nequit per se, si plures vel omnes rem totam indivisam habere volunt (§. 139.); quando idem exitum habere debet, necesse est ut consensu eorum, qui sunt in communiione, definiatur modus, quo determinari debeat, cuinam sit assignanda.*

Quando omnes aut saltem plures rem communem dividendam habere volunt totam, quæ dividi nequit, unicuique suæ esse debent rationes, cur eam potius habere, quam jus suum alteri cedere velit (§. 70. *Ontol.*). Libertati autem naturali repugnat.

pugnat, ut quis sibi sumat iudicium de rationum valore determinaturus, quænam aliam vincere debeat (§. 156. *part. 2. Jur. nat.*). Vnde patet, rationes meliores ne quidem sufficere ad terminandum negotium de communi dividundo, etiam si qui sunt in communiione in eo consentiant, ut res cedat ei, cui meliores sint rationes, cur eam habere velit. Nemo enim facile concedet rationes alterius suis esse meliores, adeoque nihil agetur, quamdiu statur libertate naturali. Nullum igitur restat medium, quo negotium ad exitum pervenire possit, nisi ut communi consensu eligatur modus, quo determinetur persona, cui tota assignanda. Quales vero sint istiusmodi modi, ex quibus eligi potest, qui se probaverit omnibus, suo loco ostendemus. Sufficit exempli loco indicasse, quod sorti definitio controversiæ committi possit. Patet autem, dum in electionem huiusmodi modi consentitur, unumquemque tacite jus suum cedere personæ incertæ, veluti in exemplo dato ei, quem fors definiaverit. Atque adeo intelligitur absque cessione juris negotium de communi dividundo exitum habere non posse, sit ita quod cessio personæ incertæ faciendæ facilius persuadeatur iis, qui jus suum certæ cedere nolunt, propterea quod illi adhæret spes rem acquirendi, consequenter jure suo non cedendi, ut adeo cessionem juris in eventum dubium collocans eodem cedere sibi non videatur, & invitus eodem cedere malit, qui sua sponte cedere non vult. Ea est quamvis non una de causâ plurimorum indoles, ut nolentes trahi, quam volentes duci malint.

§. 147.

In communiione positiva nullus actus dominii validus absque consensu omnium, qui in eadem sunt. In communiione enim positiva omnes conjunctim, qui in eadem sunt, dominus rei sunt communis (§. 127. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter volitiones omnium communium simul constituunt actum voluntatis domini: quod cum fieri minime possit, nisi omnes conjunctim idem velint, eadem *positiva.*

eadem vero volentes consentiant inter se (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*); consensus omnium in communione positiva constituit actum voluntatis domini. Quoniam itaque per naturam domini nullus domini actus validus absque voluntate domini (§. 118. 120. *part. 2. Jur. nat.*); in communione positiva nullus actus domini validus absque consensu omnium, qui in eadem sunt.

Quicquid igitur agitur in administratione rei communis omnium consensu fieri debet. Ita si domus fuerit communis, non poterit locari sine omnium consensu. Principium hoc fecundissimum est, cum actus domini sint longe plurimi, ad quos applicari debet.

§. 142.

Alienatio rei communis absque omnium consensu minime valida. Quoniam dominus seu qui plenum dominium habet, rem alienare potest (§. 665. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque alienatio actus domini est, nullus vero actus domini in communione positiva validus absque consensu omnium, qui in eadem sunt (§. 141.); alienatio quoque rei communis valida non est absque consensu omnium eorum, qui in communione positiva sunt, seu, nemo, qui in communione positiva est, rem communem absque consensu eorum, qui in eadem sunt, alienare potest.

Ita domus communis a te solo, inconsultis ceteris ac invitis, alienari non potest.

§. 143.

An pro parte dominium rei communis in alium transferri possit. Quilibet, qui in communione positiva est, ratam suam in alium transferre est. Quilibet enim, qui in communione positiva est, pro parte dominus est (§. 127. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque pro rata jus in eadem habet. Quoniam itaque a domini unice voluntate pendet, utrum dominium vel jus suum in alium transferre velit, nec ne, & in quem transferre velit

(§. 12.);

(§. 12.); quilibet, qui in communione positiva est, jus quod in re communi habet, adeoque ratam suam in alium transferre potest.

E. gr. Si fueris pro quinta parte dominus rei communis, jus tuum in alium transferre potes, ut ipse fiat pro parte quinta dominus.

§. 144.

Si qui in communione positiva est ratam suam in alium trans- Quale jus fert, jus, quod habet in re indivisa, non vero in ea parte, pro qua transferat dominus est, a toto separata dominium transfert. Etenim quam-tur, rata diu communio positiva subsistit, tam diu unusquisque, qui in translata. eadem est, nonnisi jus in re indivisa habet, minime vero dominum in parte v. gr. tertia a toto separata, ubi pro parte tertia fuerit dominus (§. 126. 127. part. 2. Jur. nat.). Quoniam itaque nemo in alterum transferre potest jus, nisi quod habet, quod per se patet; si qui in communione positiva est ratam suam in alium transfert, jus quod in re indivisa habet, non vero in ea parte, pro qua dominus est, a toto separata dominium transfert.

Duo diversa esse jura dominium commune in re indivisa pro parte v. gr. tertia & dominium separatum in parte tertia, aut potius re, quæ ante fuerat pars tertia alterius, nemo non admittere tenetur. Qui in communione positiva est, ei jus primum competit, non alterum (§. 126. part. 2. Jur. nat.), alterum enim demum acquiritur facta divisione (§. 132.) Ius igitur primum, quod actu habet, non vero quod acquirere debebat transferre potest.

§. 145.

Quoniam rem alienat qui dominium ejus in alium trans-Quando fert (§. 662. part. 2. Jur. nat.); si quis pro quarta parte fuerit do- alienatio minus, partem quartam a re separatam alienare nequit absque con- partis rei sensu communis (Wolffii Jur. Nat. Pars III.) N valida.

sensu ceterorum (§. 142. 144.). Idem eodem modo intelligitur de parte qualibet alia.

Si pars v. gr. quarta rei alienanda ab eo, qui pro parte quarta dominus est; necesse omnino est, ut pars ista ante a tota re separetur, atque eidem assignetur: id quod sine consensu omnium fieri nequit. In hoc enim casu perinde est ac si res communis divideretur, unus in parte sibi debita dominium separatum acquireret, ceteri vero in altera tanquam re indivisa dominium conjunctim commune (§. 133.). Alienatio igitur partis facta ab eo, qui pro parte dominus est, non fit jure alienantis, sed jure omnium, qui in communiione sunt & conjunctim in alienationem consentiunt. Est nimirum actus domini, (§. 665. part. 2. *Jur. nat.*), quod cum omnibus sit commune (§. 126. part. 2. *Jur. nat.*), alienatio valida esse nequit absque consensu omnium (§. 141.) & omnium jure communi fit, qui non minus rem totam, quam partem ejus quamlibet alienare possunt, quando omnibus conjunctim visum fuerit.

§. 146.

*An invitus
ut maneat
in commu-
nitione positi-
va naturæ
dominii con-
veniat.*

*Naturæ domini repugnat, ut quis invitus maneat in commu-
nitione positiva.* Etenim in communiione positiva nullus actus domini validus absque consensu omnium, qui sunt in eadem (§. 141.), consequenter qui pro quinta parte dominus est, non potest de quinta rei parte inconsultis ac invitis ceteris disponere pro arbitrio suo. Quoniam itaque dominium est jus disponendi de re sua pro arbitrio suo (§. 118. part. 1. *Jur. nat.*), naturæ domini repugnat, ut quis aliis in consultis ac invitis de ea disponere minime possit, consequenter eidem quoque repugnat, ut quis invitus in communiione positiva maneat.

Quamdiu una omnium est voluntas, adeoque plenissimus consensus, communiio positiva nil habet, quod sit domini naturæ adversum: qui enim pro quinta parte dominus est, dum consentit ut hoc modo disponatur de re tota, de quinta parte
sibi

sibi debita pro arbitrio suo disponit. Quamdiu autem de parte sibi debita non aliter disponere vult, quam consensu omnium de re tota disponitur; volens, non invitus in communione manet: ast ubi aliter disponere vult, nec ceteri consentire volunt, tum invitus manet in communione, nisi divisione dominium separatam in ea parte acquirat, pro qua dominus est. Atque tum parum convenit dominio, ut quis non pro arbitrio suo de quinta rei parte disponere possit, pro qua dominus est.

§. 147.

Quoniam naturæ dominii repugnat, ut quis invitus maneat in communione (§. 146.); nisi singularis adsit obligatio, ne possit, ut in communio tollatur, seu nisi prohibitum sit, ne tollatur, ab eo, qui pro-
An quis cogi possit, ut in communione tollatur, seu nisi prohibitum sit, ne tollatur, ab eo, qui pro-
hibendi jus habet, nemo cogi potest ut invitus maneat in communione positiva ma-
positiva. *neat.*

Ex communionis positivæ notione minime fluit, eam non posse tolli (§. 126. part. 2. *Jur. nat.*). Nemo eorum, qui in communione est, adeo alterum cogendi jus habet, ut in eadem maneat. Adversatur hoc libertati naturali (§. 153. part. 1. *Jur. nat.*). Quodsi ergo a communione positiva recedi minime possit, singularis adesse debet obligatio, vi cujus in eo permanere tenentur, qui juri suo renunciare nolunt. Quoniam a domini unice voluntate pender, quomodo dominium in alios transferre velit (§. 11.); ecur dubitandum est fieri posse, ut quis dominium sub lege communionis manentis in aliquos conjunctim conferat? Vulgo simpliciter dicitur, neminem cogi posse, ut invitus maneat in communione, & dum ratio redditur, recensentur multa incommoda, quæ in eadem ex dissensu eorum consequuntur, qui rem communem habent, veluti quod communio sit mater discordiarum, quod dominium separatam in parte sit utilius dominio communi pro parte in re indivisa & quæ sunt hisce gemina. Enimvero si quid tibi utile est, non ideo jus ad id habes, quia utile (§. 265. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Sed jura primitiva ex obligatione aliqua primitiva oriuntur (§. 44. part. 1. *Jur. nat.*), derivativa

autem fluunt ex obligationibus & juribus aliis se prioribus (§. 46. part. 1. Jur. nat.). Rationes igitur, quas diximus, motiva quædam sunt, cur quis a communione recedere malit, quam in eadem permanere, non vero jus dant ab eadem recedendi.

CAPVT. II.

De Obligatione circa Sermonem.

§. 148.

*Quomodo
loquendum,
ut ab aliis
intelligaris.*

Qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert usus loquendi. Qui enim vult ab aliis intelligi, is uti debet vocabulis, quibus auditis in mente audientium excitantur notiones, quas ipse loquens cum iisdem conjungit (§. 117. Log.). Quoniam itaque audito vocabulo ejus rei idea in mente resuscitatur, quam cum vocabulo sæpius una percipimus (§. 273. Psych. empir.); qui ab aliis vult intelligi, vocabulis eas tribuere debet notiones, quibus res repræsentantur iis in communi sermone indigitatæ. Enimvero qui vocabulis eas tribuit notiones, quibus res repræsentantur iis in communi sermone indigitatæ, iisdem utitur prout fert usus loquendi (§. 139. Log.). Quamobrem qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert usus loquendi.

Ecce tibi necessitatem physicam modi loquendi, ubi ab aliis intelligi volueris. Cave autem ne eam confundas cum necessitate morali, seu obligatione (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.). Neque enim sequitur, si vis intelligi, hoc modo loquendum, ergo natura obligaris ad hoc modo loquendum, nisi præsupponas te obligari ad ita loquendum, ut ab altero intelligaris: qualis obligatio in omni casu non adest. Secus adeo faciens parum sapienter ac imprudenter agis (§. 678. Psych. rat & §. 256. part. 1. Jur. nat.), sed nil facis quod est contra jus perfectum alterius (§. 239. part. 1. Phil. pract. univ.).

Ante-

Antequam igitur confet te a communi usu loquendi recedere non debere vi legis naturalis, evincendum omnino est te ad ita loquendum obligatum esse, ut ab altero intelligaris. Sunt equidem qui ut obligationem vocabulis utendi in significato recepto tueantur, pactum tacitum hominum comminiscuntur de vocabulis non aliter quam in communiter recepto significato utendis. Sed cum pactum tacitum niti debeat voluntate præsumta, num propositio præsens sit sufficiens ratio eam præsumendi non immerito dubitatur.

§. 149.

Quoniam qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, *Fundamentum prout fert usus loquendi (§. 148.); qui ad mentem suam alteri tum obligatam significandam obligatur vocabulis uti debet in eo significato, quem tamen observandi communitatis fert usus loquendi.*

Nimirum tunc valet regula communis: Qui obligatur ad *munem* finem, is etiam obligatur ad usum mediorum, sine quibus *usum lo-* nem consequi non datur. Unde vero fit obligatio ad mentem *quendi.* suam alteri significandam, suo patebit loco: neque enim una ejus eademque causa semper est.

§. 150.

Veritas moralis est convenientia verborum cum cogitationibus nostris: Ut adeo verum dicat, qui ea cogitat, qua se cogitatio- *Veritas mo-* *ralis quid* *re dicit, veluti quod judicet hoc esse verum, quod pro vero a se ha-* *fit.* *beri ait; quod velit, quod se velle, nolit revera, quod se nolle dicit.*

Non confundenda est veritas logica cum veritate morali. Logice enim verum, si quod affirmas fuerit, quod negas non fuerit (§. 505. Log.): at moraliter verum est, si dicas hanc esse mentem tuam, & ea mens tua sit, non attenda veritate logica, ubi de judicii sermo fuerit. Veritati morali inest veritas logica, quatenus id in mente tua est, quod verba significant, adeoque quod moraliter verum est subjective verum est etiam logice, licet objective falsum esse possit, ubi logice consideratur.

§. 151.

Quando moraliter verum dicitur, qui quod falsum est dicit.

Si quod esse putas esse dicis, cum non sit & contra, moraliter verum loqueris. Etenim si esse vel non esse dicis quod esse vel non esse putas, etiam si in casu priori non sit, in posteriori sit; verba tua cum cogitationibus tuis conveniunt, hoc est, quod significant, illud est. Enimvero si verba tua cum cogitationibus tuis conveniunt, moraliter verum loqueris (§. 150.). Ergo moraliter verum loqueris, si quod esse putas esse dicis, cum non sit & contra.

E. gr. Si quis ex te quærit, num Mævius sit domi, &, dum putas eum esse domi, cum non sit, responde quod sit; moraliter verum dicis. Ex adverso si putas eum non esse domi, cum sit, quæsitus respondens, quod non sit, moraliter verum dicis. Ast in utroque casu logice falsum est, quod dicis. Patet adeo quomodo dicendo falsum loquamur verum.

§. 152.

Falsitas moralis quid sit.

Falsitas moralis est disconvenientia verborum cum cogitationibus nostris. Falsum adeo loquitur, qui aliter cogitat, quam se cogitare dicit, veluti si dicat hoc esse falsum, quod pro vero habet, vel si judicet esse verum, quod pro falso a se haberi ait, si velit, quod se nolle, vel nolit, quod se velle affirmat.

Opponitur falsitas moralis falsitati logicæ, quæ est disconvenientia verborum cum rebus (§. 505. Log.) Nimirum veritas & falsitas moralis atque logica non idem habent objectum: moralis versatur circa cogitationes, seu actus internos animæ, quorum tibi conscius es (§. 23. Psych. empir.), logica autem circa res, quas cognoscimus. Si de veritate vel falsitate morali sermo fuerit, id tantummodo quæritur utrum ea cogites, nec ne, quæ verba tua significant, v. gr. si ex te quæritur, num Titius sit domi, & tu respondes: Titius est domi, num tu putes eum esse domi. Ast si de veritate vel falsitate logica quæstio est, tum quæritur, num sit, quod esse affirmatur, vel non sit, quod

quod esse negatur, veluti cum tu dicis: Titius est domi, num revera sit domi, an non sit. Differentiam veritatis moralis a veritate logica & falsitatis moralis a falsitate logica probe perspicere plurimum refert: multa enim hinc pendent in moralibus, quæ alias non satis intelliguntur, quemadmodum suo loco constabit.

§. 153.

Si quod esse putas non esse dicis, cum non sit, & contra, moraliter falsum loqueris. Etenim si quod esse putas non esse dicis, cogitationes tuæ ac verba tua inter se non conveniunt, licet non sit, quod non esse dicis. Similiter si quod non esse putas, esse dicis, cogitationes tuæ cum verbis tuis minime conveniunt, quamvis sit, quod esse dicis. Quoniam itaque moraliter falsum loqueris, quando cogitationes tuæ ac verba tua inter se non conveniunt (§. 152.); falsum moraliter loqueris, si quod esse putas non esse dicis, etiamsi non sit, vel quod non esse putas esse dicis, quamvis revera sit.

Quomodo
falsum lo-
quamur di-
cendo ve-
rum.

E. gr. Quæro ex te, num Titius sit domi, tu putas eum non esse domi, & respondes, quod sit domi, etiam si hic domi sit, moraliter falsum loqueris, neque enim verba tua significant quod cogitas. Similiter si tu putas Titium esse domi, qui non est, & respondes, quod non sit domi, moraliter denuo falsum loqueris, cum aliud loquaris, aliud cogites, adeoque verba tua non conveniant cum cogitationibus tuis. In utroque casu logice tamen verum est, quod dicis. Atque adeo patet, quomodo dicendo verum moraliter falsum loqui possimus.

§. 154.

Veriloquium est sermo moraliter verus.

Moraliter verum est, si verba, quæ profers, animi tui sensa exprimunt (§. 150.). Hinc veriloquium est, si dicas te hoc facere velle, quando tibi est animus hoc faciendi; si dicas, Titium primum strinxisse gladium, ubi hoc ab ipso factum esse putas.

Veriloqui-
um quid sit.

§. 155.

§. 155.

An supponat
veritatem
logicam.

Quoniam veriloquium est sermo moraliter verus (§. 154.), moraliter vero verum esse potest, quod logice falsum est (§. 151.); *veriloquium non supponit veritatem logicam, nec per ipsum veritas logica probatur.*

Nimirum moraliter verum loqui potest, qui dicit falsum (§. 151.). Quamvis adeo certus sis alterum moraliter verum loqui, non tamen hinc colligere potes, quod hoc sit verum.

§. 156.

Falsiloqui-
um quid sit.

Falsiloquium est sermo moraliter falsus.

Moraliter falsum est, si verba, quæ profers, sint a mente tua aliena (§. 152.). Hinc falsiloquium est, si dicas te hoc facere velle, quando tibi est animus non faciendi, vel te hoc facere nolle, quando tibi est animus faciendi; item si dicas Titium primum strinxisse gladium, ubi hoc ab ipso factum non esse putas, aut num factum sit, ignoras. Qui enim affirmat, se nosse fatetur quod affirmat: qui ignorantiam confiteretur, nec affirmare, nec negare audet, sed iudicium suspendit.

§. 157.

Quoniam falsiloquium est sermo moraliter falsus (§. 156.), moraliter vero falsum esse potest, quod logice verum est (§. 153.); *falsiloquium non supponit falsitatem logicam, nec per ipsum probatur falsitas logica.*

Nimirum moraliter falsum loqui potest, qui dicit logice verum (§. 153.). Quamvis adeo certus sis alterum moraliter falsum dicere, non tamen hinc colligere datur, quod sit falsum.

§. 158.

Veriloqui-
um, & falsi-
loquium

Veriloquium actio externa sincera est; falsiloquium simulata.
Veriloquium est sermo moraliter verus (§. 154.). Quamobrem cum sermo actio externa sit (§. 567. part. 1. Theol. nat.), idem-

idemque moraliter verum est, si verba cum cogitationibus nostris consentiunt (§. 150.), quas esse actiones internas constat *quales sine actiones.* (§. 567. part. 1. *Theol. nat.*), sincera autem sit actio externa, quæ cum interna consentit (§. 714. part. 2. *Phil. pract. univ.*); veriloquium actio externa sincera est. *Quod erat unum.*

Similiter falsiloquium est sermo moraliter falsus (§. 156.). Quamobrem cum sermo sit actio externa (§. *part. 1. Theol. nat.*), idemque moraliter falsus sit, si verba cum cogitationibus nostris, actibus internis (§. 567. part. 1. *Theol. nat.*), minime conveniunt, seu ab iisdem dissentiunt (§. 152.), simulata autem sit actio externa, quæ ab interna dissentit (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*); falsiloquium actio simulata est. *Quod erat alterum.*

Si verba cum cogitationibus nostris conveniunt, eas, quas habemus, cogitationes significant, adeoque iisdem minime contrariantur, consequenter cum iisdem consentiunt (§. 714. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Ex adverso si verba cum cogitationibus nostris non conveniunt, eas, quas habemus cogitationes non significant, sed potius contrarias, adeoque ab iisdem dissentiunt (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*)

§. 159.

Homo obligatur ad animi sui sensa alteri significanda, quando sine hoc officio cuidam naturali, vel obligationi cuidam, qua alteri in quis obligati singulari tenetur, satisfieri nequit. Quando *Quando* officio enim jure naturali *ad animi* satisfacere tenetur (§. 224. 142. part. 1. *Phil. pract. univ.*), & sui sensa al- *quoniam* obligationi contractæ, qua alteri in singulari teneris, *teri signifi-* similiter satisfaciendum, nisi is te ab ea liberare velit (§. 236. *canda.* part. 1. *Phil. pract. univ.*), quod hic non fieri supponitur, obligationi quoque contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfacere debemus. Quodsi ergo alterutri harum satisfieri *(Wolfii Jur. Nat. Pars III.)* O nequit,

nequit, nisi animi nostri sensa alteri significemus, quin ad eadem ipsi significanda obligemur dubitandum non est.

Vi libertatis naturalis permittendum unicuique, num animi sui sensa nobis significare velit, an nolit (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam tamen libertas non tollit obligationem naturalem (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter vi ejusdem tibi non licet omittere, quod est officii tui erga alios (§. 222. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nec animi tui sensa celare alterum licet, quando hoc fieret cum neglectu officii tui erga ipsum. Quodsi facto quodam tuo obligationem contraxisti, qua alteri in singulari teneris, sponte libertati naturali quoad ea renunciaisti, quæ illa exigit: id quod unumquemque facere posse, ipsa libertas naturalis insinuat (§. 106.). Quodsi ergo ea exigit, ut animi tui sensa alteri significes, hoc utique faciendum, nec jus te defendit libertatis naturalis, ubi hoc facere nolueris.

§. 160.

*Idem porro
expenditur.*

Quoniam ad officia erga alios, quæ sunt officia humanitatis (§. 655. *part. I. Jur. nat.*), alteri imperfecte tantummodo obligamur (§. 659. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque alteri ad ea nonnisi jus imperfectum competit (§. 238. *part. 1. Phil. pract. univ.*), jus vero, quod respondet obligationi, qua alteri in singulari tenemur, perfectum est (§. 908. *part. 1. Jur. nat.*), homo vero alteri obligatur ad animi sui sensa significanda, quando sine hoc officio cuidam naturali, vel obligationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari tenetur, satisfieri nequit (§. 159.); *homo obligatur ad animi sui sensa alteri significanda, quando ipsi jus imperfectum, vel perfectum ad hoc competit.*

Patet adeo neminem a te exigere posse, ut animi tui sensa eidem significes, nisi jus minimum imperfectum ipsi competat ad notitiam cogitationum tuarum, quo violato justa demum ipsi conquerendi causa est, quod eas sibi sufficienter indicare nolueris. Si nullo jure hoc præterdit, libertati tuæ relictum est,

est, quid facere velis, immo quod hoc prætendat juri libertatis adversatur, ita ut tibi sit de eo conquerendi causa justa.

§. 161.

Ad veriloquium obligamur, quando alteri ad animi nostri sensa Quando *ve-*
indicanda obligamur sive perfecte, sive imperfecte. Quando enim al-
teri obligamur ad animi nostri sensa indicanda, necesse est ut ver-
ba, quæ facimus, adhibeantur, quibus auditis intelligitur, quæ *lege natura-*
animo nostra sententia fideat, consequenter ut verba cum cogi-
tationibus nostris conveniant. Quamobrem cum veritas moralis
in convenientia verborum cum cogitationibus nostris confi-
stat (§. 150.), sermo, qui ex illis constat, moraliter verus esse
debet. Enimvero sermo moraliter verus veriloquium est (§.
154.). Ad veriloquium adeo obligamur, quando alteri ad
animi nostri sensa indicanda obligamur sive perfecte, sive im-
perfecte.

Videmus adco, quando veriloquium fit lege naturali præ-
ceptum (§. 164. *part. 1. Phil. pract. univ.*), Omnis enim obli-
gatio vel naturalis est, vel a naturali vim suam habet. Vnde
alteri ad animi nostri sensa indicanda obligamur, vel quando
lex naturæ præcipit ut hoc faciamus, vel quando ea jubet, ut
obligationi sponte contractæ satisfiat.

§. 162.

Quoniam ad animi sensa alteri indicanda obligamur, *Idem ulter-*
quando sine hoc officio cuidam naturali, vel obligationi cui-
dam contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri *us expendi-*
dam contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri *ne-*
quit (§. 159.), seu quando alteri jus ad hoc competit, ut ipsi
animi nostri sententiam dicamus (§. 160.), ad veriloquium
vero obligamur, quando alteri ad animi nostri sensa indican-
da sive perfecte, sive imperfecte obligamur (§. 161.); *ad ve-*
riloquium obligamur, quando sine eo officio cuidam naturali, vel obli-
gationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri

nequit, seu quando ipsi jus imperfectum, vel perfectum ad hoc competit, ut animi nostri sensa eidem aperiamus.

Vi hujus principii in quocunque casu dato semper dijudicare licebit, utrum veriloquium sit præceptum, nec ne, ita ut nec sine peccato omitti, nec falsiloquium eidem substitui possit (§. 440. part. 1. *Phil. pract. univ.*): qui enim verum dicere tenetur, nec veritatem celare, nec falsum dicere debet. Istud peccatum omissionis, hoc peccatum commissionis est (§. 24. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Ut vero clarius appareat peccatum commissionis legi naturæ, quæ veriloquium urget in casu propositionis præsentis, adversari, sequentem addere lubet propositionem.

§. 163.

Quando animi sui sensa non sine celanda.

Quoniam qui ad hoc faciendum obligatur ad contrarium non faciendum simul obligatur (§. 722. part. 1. *Jur. nat.*), ad veriloquium autem, consequenter ad verum moraliter dicendum (§. 154.), obligatur, qui sine veriloquio officio cuidam naturali, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenetur, satisfacere nequit, seu qui verum non dicendo faceret hoc contra jus vel perfectum, vel imperfectum alterius (§. 162.); *veritatem, consequenter animi sui sensa* (§. 150.), *alterum celare non debet, quando officium aliquod erga alium, seu obligatio contracta, qua alteri in singulari tenetur, exigit, ut verum loquatur, seu animi sui sensa indicet, aut si alteri cuidam jus sive perfectum, sive imperfectum ad hoc est, ut verum loquatur, seu animi sui sensa indicet.*

Qui verum non dicit, quando dicere debet, sed celat, is utique omittit, quod facere debebat (§. 24. part. 1. *Phil. pract. univ.*), atque adeo celare veritatem, quando ad veriloquium obligamur peccatum omissionis est. Constat itaque peccatum hoc omissionis repugnare legi naturæ, qua ad veriloquium obligamur.

§. 164.

Quando ad veriloquium obligamur, a falsiloquio abstinere debemus, seu falsiloquium illicitum est. Quando enim ad veriloquium obligamur, cum veriloquium sermo sit moraliter verus (S. 154.), verba nostra cum cogitationibus nostris convenire debent (S. 150.), consequenter cum lex præceptiva sit simul prohibitiva contrarii (S. 722. part. 1. Jur. nat.), prohibitum est uti verbis, quæ a cogitationibus nostris dissentiunt, adeoque ab iis abstinendum (S. 163. part. 1. Phil. pract. univ.). Enimvero sermo, qui constat ex verbis a cogitationibus nostris dissentientibus, moraliter falsus (S. 152.), adeoque falsiloquium est (S. 156.). A falsiloquio igitur abstinere debemus, quando ad veriloquium obligamur, consequenter falsiloquium illicitum est (S. 170. part. 1. Phil. pract. univ.).

Contradictoria sunt verum loqui & verum non loqui. Sed qui falsum loquitur non loquitur verum (S. 150, 152.). Ergo qui obligatur ad loquendum verum, ei permissum non est loqui falsum. Manifestum itaque est in eo casu, quo ad veriloquium obligamur, falsiloquium illicitum esse. E. gr. Si tibi animus non est mutuo mihi dandi pecuniam, & cum necesse sit ut mihi dicas, num mutuo dare velis, non licet dicere ac verbis fidem tuam adstringere, quod dare velis.

§. 165.

Quoniam ad veriloquium obligamur, quando sine eo Idem ulteriori officio cuidam erga alios vel obligationi cuidam contractæ, us expendiqua alteri in singulari tenemur, satisfieri nequit, seu quando alteri jus est ad animi nostri sensa cognoscenda sive perfectum sive imperfectum (S. 162.); a falsiloquio autem abstinere debemus, quando ad veriloquium obligamur (S. 164.); falsiloquium illicitum est, seu ab eo abstinere debemus, quando sine veriloquio officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in

singulari tenemur, satisfieri nequit, seu quando alteri jus sive imperfectum, sive perfectum est ad animi nostri sensa cognoscenda.

§. 166.

*Undenam
falsiloquium
illicitum
reddatur.*

Quoniam falsiloquium repugnat officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, si sine veriloquio neutri satisfieri possit, quando autem satisfieri nequit sine veriloquio, falsiloquium illicitum est, & ab eo abstinere debeamus (§. 165.); *falsiloquium, quod repugnat officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, illicitum est & ab eo abstinendum.* Et eodem modo patet, *falsiloquium illicitum esse, quod est contra jus sive perfectum, sive imperfectum alterius.*

Atque adeo patet, falsiloquium in se non esse illicitum, sed illicitum effici repugnantia cum officio erga alios, vel obligatione, qua alteri teneris in singulari, aut, si mavis, cum jure sive perfecto, sive imperfecto alterius; quando enim repugnat officio erga alios imperfecto, cum jure alterius imperfecto pugnat, quando autem repugnat officio perfecto, aut obligationi, qua alteri in singulari teneris, cum jure perfecto alterius pugnat. Falsiloquio itaque in se non inest moralis quædam turpitudine, sed eam trahit ab actu moraliter turpi, qui eidem accedit.

§. 167.

*Quando
veritas re-
ticenda &
veriloquium
illicitum.*

Si veriloquium pugnat cum officio aliquo erga alios, vel obligatione contractæ, qua alteri in singulari tenemur, hoc est, si vera dicendo contra officium vel obligationem contractam, qua alteri in singulari tenemur, agamus; a veriloquio abstinere debemus, seu veritas reticenda. Idem etiam valet, si veriloquium est contra jus alterius sive perfectum, sive imperfectum. Cum enim obligatio sit necessitas agendi moralis (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), nemo non concedere tenerur, quod officio non minus tanquam
actio.

actioni, ad quam omittendam obligamur (§. 224. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quam obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, sit satisfaciendum (§. 120. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter quod omittendum sit, quicquid contra officium istud, vel obligationem istam est (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi ergo veriloquium pugnat cum officio aliquo erga alios vel obligatione contracta, qua alteri in singulari tenemur, seu, quod perinde est, si vera dicendo contra officium istud, vel obligationem istam agimus, id omnino omittendum, consequenter ab eodem abstinendum, adeoque veritas reticenda (§. 154.). *Quod erat primum.*

Porro nemo quicquam facere debet, quod est contra jus alterius, sive id perfectum sit, sive imperfectum (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*). Ergo nec verum loqui debet, quando hoc fit contra jus alterius, consequenter a veriloquio in hoc casu abstinendum (§. 154.), seu veritas reticenda. *Quod erat alterum.*

In casu igitur propositionis præsentis veritatem reticere non modo permixsum, sed prorsus præceptum est, ita ut peccet, qui eam eloquitur. E gr. etiam si noveris, ubinam is sit, quem aggressor quærit; non tamen id eidem indicare teneris, quin potius tibi tacendum, quasi nescires, ubinam sit. Atque adeo patet veriloquium quoque illicitum dari.

§. 168.

Si veriloquium pugnat cum officio erga te ipsum, seu si verum Casus alter, dicendo contra officium erga te ipsum agis; veriloquium illicitum est quo veriloquium ab eo abstinendum. Ostenditur eodem modo, quo propositionis præcedentis partem primam demonstravimus. *illicitum.*

Veriloquium in se spectatum nullam habet moralitatem quemadmodum iis videtur, qui absolute affirmant, hominem ad dicendum verum obligari; sed ab aliis actibus, ad quos accedit,

cedit, habet, ut vel sit debitum, vel illicitum. Actus vero isti vel respiciunt alios, vel nosmetipsos. Quamobrem ex officiis erga alios & nosmetipsos atque obligationibus contractis, quibus aliis factis quodam nostro tenemur, dijudicandum num ad veritatem dicendam obligemur, an vero eam reticere debeamus, vel non dicere detur. Ad hæc qui animum non advertunt, difficultatibus inextricabilibus implicantur, quæ vero nullæ sunt, ubi ea, quæ modo diximus, expenduntur.

§. 169.

*Et veritas
recitanda.*

Quoniam veritas reticenda, quando a veriloquio abstinendum (§. 154. 150.), ab eo autem abstinendum est, si verum dicendo contra officium erga te ipsum agis (§. 168.); *si verum dicendo contra officium erga te ipsum agis, veritas reticenda.*

§. 170.

*Quando
veritatem
dissimulare
licet.*

Quoniam veritas reticetur, si animi tui sensa quomodocunque occultas, ne alteri innotescant (§. 150.), consequenter si ea dissimulas (§. 717 part. 2. *Phil. pract. univ.*); veritas autem reticenda, si verum dicendo contra officium erga te ipsum agis (§. 169.); *animi tui sensa dissimulare licet, si verum dicendo contra officium erga te ipsum agis (§. 159. part. 1. *Phil. pract. univ.*).*

Nimirum ad veritatem reticendam obligati sumus, quando verum dicendo contra officium erga nosmetipsos agimus, consequenter tunc animi nostri sensa alteri indicare illicitum est. Quod si ergo verendum, ne ex facto quodam nostro ea colligat, neve ex alio resciscat, quænam sint; cavendum omnino est, ne hoc fiat, consequenter cogitandum est de modo ea occultandi. Lex adeo naturæ, quæ nobis dat jus ad eos actus, sine quibus obligationi nostræ satisfacere non possumus (§. 159. part. 1. *Phil. pract. univ.*), omnino etiam dat jus ad eos actus, quibus animi nostri sensa occultantur, quando a veriloquio abstinendum. Atque ideo animi sui sensa hoc in casu

casu licitum est (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Nimirum dissimulatio medium est, quo obtinetur, ne veritas, quæ reticenda, te tacente, alteri aliunde innotescat. In casu particulari ex circumstantiis facile dijudicatur, an ad veritatem reticendam sufficiat tacere, seu non loqui, an vero dissimulatione opus sit.

§. 171.

Si veriloquium repugnat officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari teneris, veritatem dissimulare licet. quo veritas Idem valet, si veriloquium sit contra jus imperfectum, vel perfectum tem dissimulæ alterius. Quod si enim veriloquium repugnat officio cuidam erga alios vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari teneris, vel etiam si fuerit contra jus imperfectum, aut perfectum alterius, veritas reticenda (§. 167.). Quoniam itaque veritas reticetur, si animi tui sensa quomodocunque occultas, ne alteri innotescant (§. 150.), consequenter si ea dissimulas (§. 717. part. 2. Phil. pract. univ.), lex autem naturæ nobis dat jus ad eos actus, sine quibus obligationi nostræ satisfacere non possumus (§. 159. part. 1. Phil. pract. univ.); eadem quoque nobis dat jus ad dissimulanda animi nostri sensa, quando veriloquium officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, seu juri alterius imperfecto, aut perfecto repugnat, consequenter hoc in casu animi sui sensa, adeoque veritatem (§. 150.), dissimulare licet.

Quemadmodum in dicenda & reticenda veritate (not. §. 167.), ita etiam in ea dissimulanda non modo respiciendum est ad nos, verum etiam ad alios, ut appareat, quid fieri liceat.

§. 172.

Si sine falsiloquio officio cuidam erga te ipsum, vel erga alios, aut obligationi contractæ, qua alteri in singulari teneris, satisfieri ne-falsiloquium quit; falsiloquium licitum est. Idem valet, si falsum non dicendo vi-licitum est.
(Wolfii Jur. Nat. Pars III.)

olatur jus alterius sive perfectum, sive imperfectum. Cum enim obligatio sit necessitas moralis agendi (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), officium vero tam erga te ipsum, quam erga alios sit actio, ad quam omittendam obligamur (§. 224. 226. part. 1. Phil. pract. univ.); officio erga nosmetipsos & erga alios non minus satisfaciendum, quam obligationi, qua alteri in singulari tenemur. Enimvero lex naturæ dat nobis jus ad omnes actus, sine quibus obligationi nostræ satisfieri nequit (§. 159. part. 1. Phil. pract. univ.). Ergo dat etiam jus ad falsiloquium, quando sine eo officio cuidam erga nosmetipsos, vel alios, aut etiam obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri nequit, consequenter in hoc casu falsiloquium licitum. *Quod erat primum.*

Nemo quicquam facere debet, quod est contra jus alterius (§. 910. part. 1. Jur. nat.), adeoque jus alterius nullo modo violare licet (§. 239. part. 1. Phil. pract. univ.). Quod si ergo falsum non dicendo violatur jus alterius sive perfectum, sive imperfectum, cum lex naturæ det nobis jus ad eos actus, quibus obligationi nostræ satisfacere non possumus (§. 159. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter hi actus liciti sint (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.); falsum dicere tum licet, consequenter falsiloquium licitum. *Quod erat secundum.*

Exemplum habemus in obstetricibus Ægyptiacis, quæ à Rege jussæ necare in partu masculos infantes mulierum Hebræarum hoc minime fecerunt, sed Regi persuaserunt mulieres Hebræas tanta facilitate parere, ut, antequam vocatæ adesse possint, partus jam sit in lucem editus. Sine ipsorum enim falsiloquio vita masculorum Hebræorum servari minime potuisset: immo nec propriæ salutis consulere licuisset obstetricibus. Exemplum aliud extat apud *Plinium* lib. 3. epist. 16. ubi *Arria* falsiloquio solatur *Patum* maritum. Ægrotabat nimirum *Pater*, ægrotabat & filius, uterque mortifere. Cum filius decessisset

parentibus carissimus, funus ei ita paravit & exequias duxit, ut ignoraret maritus, & quotiescunque cubiculum intraret, marito interroganti, quid ageret puer, respondebat eum bene quievissse & libenter cibum sumfisse. Erat hic falsiloquium medium avertendi periculum mortis a marito, quod partim a terrore, partim a nimio angore animi imminere videbatur.

§. 173.

Si quis rem falsam dicturus dicit se rem falsam dicere, falsiloquium non est, seu, qui se falsum loqui dicit, cum velit, falsum non loquitur. Si quis enim dicit se rem falsam dicere, is fatetur se quod dicit pro vero non habere. Quamobrem cum ipsi sit animus rem falsam dicendi *per hypoth.* verba ejus a mente ipsius non discrepant, quippe ad animi ejus sensa intelligenda sufficientia, scilicet quod pro falso habeat, quod dicit. Quoniam itaque falsiloquium non est sermo, qui constat verbis a mente loquentis non discrepantibus (§. 156. 157.); si quis rem falsam dicturus dicit se rem falsam dicere velle, falsiloquium non est, seu, quod perinde est, qui falsum loqui volens se falsum dicere dicit, falsum non loquitur.

An falsiloquium sit, si quis dicit se rem falsam dicere.

Nimirum quod dicit logice quidem falsum est, sed moraliter verum loquitur, quatenus quod falsum est pro falso habet, atque sufficienter significat, se hoc pro falso habere, ne is, cui loquitur, sibi persuadeat, velle eum, ut pro vero habeatur quod dicit, aut ne existimet ipsum videri velle, quod pro vero habeat, quæ dicit. Ita *Ovidius* in libris *Metamorphoseos* moraliter falsum non loquitur, cum res falsas, hoc est, quod logice verum non est, se dicturum satis significaverit. Nec falsiloquii redarguitur *Æsopus*, nec ejusdem redarguuntur alii fabularum conditores, cum satis innuant, se quod logice falsum est dicere velle. In eundem censum veniunt, qui historias fictas conscribunt. Vulgo dicitur: Qui se mentiri dicit, non mentitur: ubi mendacium sumitur pro omni falsiloquio & tacite supponitur, quod dicat quæ a mente ipsius aliena

sunt, veluti quod narret tanquam facta, quæ facta non fuisse novit. Nimirum si propositio determinata esse debet, probe distinguenda sunt, quæ sumuntur. Sumitur autem in propositione præsentem quoad objectum, quod logice falsum fit quod dicitur, quoad subjectum respectu facultatis cognoscendi, quod loquens norit, quod dicit esse falsum, respectu facultatis appetendi, seu voluntatis, quod velit dicere quod logice falsum est, respectu verborum vero, quibus utitur, ut iisdem significet, se velle dicere, quod logice falsum est. Hisce sumtis vel fine probatione intelligitur, verba a mente loquentis non discrepare, consequenter ipsum moraliter verum loqui, nec sermonem ejus esse falsiloquium.

§. 174.

Quando falsiloquium dicitur, si quis falsa dicens se falsa dicere velle ait.

Si quis rem falsam pro vera habet & se rem falsam dicere velle ait, falsiloquium est. Etenim si rem falsam pro vera habet & se rem falsam dicere velle ait, verba ejus a voluntate ipsius discrepant, seu cum cogitationibus ipsius minime conveniunt. Enimvero si verba alicujus cum cogitationibus ipsius minime conveniunt, moraliter falsum loquitur (§. 152.), consequenter sermo ejus falsiloquium est (§. 156.). Ergo etiam falsiloquium est, si quis dicit se rem falsam dicere velle, rem vero falsam, quam dicit, pro vera habet.

Ostenditur etiam hoc modo. Quoniam moraliter falsum loquitur, qui non esse dicit, quod esse putat, etiamsi non sit (§. 153.), falsum quoque loquitur, qui rem falsam pro vera habens se rem falsam dicere velle ait, consequenter sermo ipsius falsiloquium est (§. 156.).

Nimirum hic sumitur quoad objectum, logice falsum esse quod dicitur, quoad subjectum vero respectu facultatis cognoscitivæ, quod loquens pro vero id habeat, respectu facultatis appetitivæ, quod velit falsum dicere, respectu denique sermonis, quod verba discrepent a mente ipsius. Vnde de novo vel fine probatione intelligitur, qui rem falsam pro vera habens

habens dicit se rem falsam dicere velle, falsum loqui, etiam si logice falsum sit, quod loquitur. Simpliciter adeo dici nequit, quemadmodum vulgo dicitur: Qui dicit se mentiri, non mentitur, etiam si mendacium & falsiloquium habeantur pro synonymis. Vult dicere verum & verba profert moraliter verum loquentis; sed dum videri vult dicere falsum moraliter falsum est, quod velit falsum dicere.

§. 175.

Qui moraliter falsum loquitur, verum dicere vult videri. Qui intentio enim moraliter falsum loquitur, is profert verba cum cogitationibus suis minime convenientia (§. 152.), adeoque a mente sua discrepantia. Quoniam hoc sciens ac volens facit, vult utique ut is, cui loquitur, sibi persuadeat, eam ipsi esse mentem, quam verba significant. Quamobrem cum is verum dicat, cum cujus cogitationibus verba convenient, consequenter cujus mentem significant verba, quæ profert (§. 150.); verum dicere vult videri, qui moraliter falsum loquitur.

Intentio falsum moraliter dicentis omnino est, ut alter ex verbis suis sibi concipiat mentem ab ea, quam habet, prorsus diversam, cum ipsi animi sui sensa innotescere minime velit, sed pro vero haberi, quod dicit. Quæ intentio abest ab eo, qui, cum falsum sciens ac volens dicit, se falsum dicere velle significat. Intentio ista semper requiritur, ut sine ea falsiloquio non sit locus (§. 153.).

§. 176.

Qui moraliter falsum loquitur, animi sui sensa occultare studet. Qui enim moraliter falsum loquitur, verum dicere vult videri (§. 175.). Vult igitur alterum, cui loquitur, sibi persuadere, aliam prorsus esse mentem loquentis, quam revera habet. Quamobrem cum nolit animi sui sensa eidem innotescere, ea utique occultare studet. *Quod falsum loquens animi sui sensa occultare studeat.*

Falsiloquio igitur utitur ad occultanda animi sui sensa. Quamobrem quando dicit se rem falsam dicere velle, quam tamen pro vera habet; alterum quod sentit cognoscere vult, non tamen vult videri, quod ita sentiat. Hic casus est eorum, qui errores propagare volunt, videri tamen nolunt, quod errorem istum foveant, veluti cum ad errores confutandos studio proferant argumenta parum valida.

§. 177.

Quatenus dissimulatio insit falsiloquio. Quoniam sensa animi sui occultare studet, qui moraliter falsum loquitur (§. 176.), qui vero animi sui sensa occultare studet, ea dissimulat (§. 717. part. 2. *Phil. pract. univ.*); *Qui moraliter falsum loquitur, animi sui sensa dissimulat*, consequenter cum sermo moraliter falsus falsiloquium sit (§. 156.), *falsiloquium dissimulationem veri continet* (§. 150.).

Veriloquii & falsiloquii naturam intimius perspicere tene-
mur in usum moralem. Quamobrem cum in jure naturæ non modo ea pertractemus, quæ ad jus istud externum spectant, cujus potissimum in justitia habetur ratio, verum etiam ea tradamus, quæ virtutis sunt; ideo de veriloquio & falsiloquio demonstramus, quæ usui isti serviunt.

§. 178.

Quatenus simulatio insit falsiloquio. *Qui moraliter falsum loquitur, mentem ab ea, quam habet, diversam simulat.* Qui enim moraliter falsum loquitur, ejus verba cum cogitationibus ipsius disconveniunt (§. 152.), seu iisdem contrariantur, consequenter mentem ab ea, quam habet loquens, prorsus diversam significant, & externa actio ab interna dissentit (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum in hoc dissensu consistat simulatio (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*), & mentem eam simulemus, quam verba falsum loquentis innuunt; qui moraliter falsum loquitur, mentem ab ea, quam habet, diversam simulat.

Atque

Atque adeo videmus, quod falsiloquio insit & dissimulatio & simulatio, sed diverso respectu. Dissimulat enim qui falsa loquitur verum, simulat falsum, seu dissimulat quod est, simulat quod non est. Vult enim ab eo, cui loquitur, credi eam sibi esse mentem, quæ non est; hanc vero non esse, quæ est. Hanc igitur dissimulat, illam simulat. Simulatio adeo in falsiloquio & dissimulatio non insunt eodem respectu.

§. 179.

Qui moraliter falsum loquitur, vult ut is, cui loquitur, pro vero habeat, quod dicit. Qui enim moraliter falsum loquitur, *Falsiloquii finis.* ejus verba cum cogitationibus ipsius disconveniunt (§. 152.), consequenter per ea significatur mens loquentis ab ea, quam habet, prorsus diversa. Quamobrem cum sciens ac volens falsum loquatur, adeoque verbis utatur, quorum vi is, cui loquitur, mentem loquentis prorsus diversam sibi concipit ab ea, quam habet; loquens omnino vult, ut hoc faciat is, cui loquitur. Vult igitur ut is, cui loquitur, pro vero habeat, quod dicit.

Experientia hoc satis confirmat, ut adeo non dubitem fore haud paucos, qui existimantur sunt, hoc sine probatione sumi debere: sed hi non perpendunt, quod etiam demonstranda sunt, quæ a posteriori cognoscuntur, ut certior sit propositionis universalitas, & evidentior veritas.

§. 180.

Quoniam logice verum est, quod affirmatur, si revera *Idem ulterius* est, prout affirmatur (§. 506. Log.), quod vero negatur, si re- *us expendi-* vera non est, prouti negatur (§. 507. Log.), qui vero falsum, *tur.* moraliter loquitur vult, ut pro vero habeatur, quod dicit (§. 179.); *Qui moraliter falsum loquitur, vult ut is, cui loquitur, judicet, quod loquens affirmat, revera esse prouti affirmat, quod vero negat, revera non esse, prouti negat.*

E. gr.

E. gr. Dicis Titio, te non profecturum ad nundinas, cum tibi sit animus proficiscendi. Moraliter adeo falsum loqueris (§. 152.). Eo fine hoc facis, ut alter credat, tibi esse animum non proficiscendi consequenter te moraliter verum loqui (§. 150.). Quodsi vero credat, moraliter verum esse quod dicis; logice quoque veram esse hanc propositionem arbitratur, tu non profecturus es ad nundinas. Hinc quando sermo incidit, num ad nundinas sis profecturus, te profecturum esse negat. Ut hoc pro vero haberet voluisti, atque adeo moraliter falsum locutus es, ut Titius judicaret revera non esse, quod negasti, prouti scilicet negasti. Similiter si Sempronio dicis te fuisse in horto, cum ibi non fueris; moraliter falsum loqueris. Eo fine utique hoc facis, ut is credat, te in horto fuisse, consequenter te moraliter verum loqui. Quodsi vero credat, te moraliter verum loqui; logice quoque verum esse putat, te in horto fuisse. Ut hoc pro vero habeat, tu voluisti, adeoque moraliter falsum locutus es, ut Sempronius judicaret revera esse, quod affirmas, prouti affirmas. Quodsi quis ex te quaesiverit, num systema Tychonicum sit verum, & tu respondes esse verum, cum tamen pro falso habeas; moraliter falsum loqueris. Hoc autem facis eo fine, ut alter credat, te systema mundi Tychonicum pro vero habere. Quoniam enim dogma aliquod non ideo verum agnoscitur, quia tu istud verum esse dicis, cum hic assensus niti debeat rationibus, non autoritate; nec aliud velle te sumendum, quam te pro vero habere, quod verum dicis, nisi aliud ipse dixeris vel aliunde appareat. Veritas & falsitas moralis non supponunt nisi veritatem & falsitatem logicam facti, minime autem doctrinae. Quamobrem quotiescunque de doctrina sermo est, seu de veritatibus universalibus; veritas & falsitas moralis non intelligitur nisi de iudicio, quod fers de veritate & falsitate propositionis tanquam actu interno mentis.

§. 181.

Verax ☉

Verax dicitur, qui verum moraliter loquitur, quando,
alteri

alteri animi sui sensa indicare tenetur. Quamobrem *Veracitas*, quæ & *Veritas* dicitur, virtus est, qua quis moraliter verum loquitur, quotiescunque alteri animi nostri sensa indicare tenemur. *veracitas quid sit.*

Est nimirum veracitas virtus, quæ dirigit sermonem, ut is fit legi naturæ conveniens. Sermone non alio fine utuntur homines, quam ut animi sui sensa sibi invicem significant. Quemadmodum vero vi libertatis, quæ homini natura comperit (§. 144. part. 1. *Jur. nat.*), is independens est a voluntate alterius (§. 153. part. 1. *Jur. nat.*); a sua quoque voluntate pendet, utrum animi sui sensa tibi significare voluerit, nec ne, consequenter hoc non semper facere tenetur, quotiescunque alius voluerit. Quoniam tamen libertas non tollit obligationem naturalem (§. 159. part. 2. *Jur. nat.*), nec vi ejusdem quicquam facere licet, quod est contra jus alterius (§. 156. part. 1. *Jur. nat.*); ideo a tua voluntate minime dependet, utrum animi tui sensa alteri indicare velis, nec ne, ubi ad ea cognoscenda alteri jus quoddam est, & tu ad ea indicanda ipsi obligaris. Quamobrem virtutis est, ut animi tui sensa alteri significes, quando oportet, & in significando ea cautione utaris, ne ex verbis tuis præter voluntatem tuam concipiat mentem tuam prorsus diversam ab ea, quam habes, adeoque sensa animi tui significes alteri, quomodo oportet. Videmus itaque quænam virtus sit veracitas, aut, si mavis, veritas (a quo tamen vocabulo nos libentius abstinemus ad evitandam ambiguitatem in loquendo), nimirum quæ sermonem dirigit legi naturæ convenienter, cui is non minus subicitur, quam ceteræ actiones humanæ, cum in harum numero etiam sit loquela.

§. 182.

Mendax dicitur, qui moraliter falsum loquitur, quando *Mendacium* alteri animi sui sensa indicare tenetur. Quamobrem *Mendacium* vitium est, quo moraliter falsum loquitur ad animi sui sensa alteri indicanda, seu ad moraliter verum dicendum *quid sit.*

(*Wolffii Jur. Nat. Pars III.*) Q obli-

obligatus, consequenter cum sermo moraliter falsus falsiloquium sit (§. 156.), mendacium, quatenus sumitur pro actu, non pro habitu, est falsiloquium pugnans cum obligatione, qua tenemur alteri ad animi nostri sensa significanda.

Sunt qui falsiloquium omne mendacium appellant vocabula pro synonymis habentes; sed cum mendacium tanquam vitium opponant veracitati seu veritati tanquam virtuti, haud raro in casu particulari in difficultates incidunt inextricabiles. Mendacium nullo non tempore infame vitium fuit habitum apud omnes gentes. Quamobrem necesse est, ut quod vitiosum est in falsiloquio ab eo, quod vitio caret, distinguatur ac mendacii notio legi naturæ convenienter determinetur, ne quod ea permittitur tanquam eidem adversum ad vitiam referatur. *Grotius* cum iis sentit, qui omne falsiloquium pro mendacio habent, quamvis deinde casus quosdam excipiat, in quibus falsiloquium careat turpitudine. Sumit nimirum naturaliter hominem esse obligatum ad non aliter utendum verbis, quam ut significant, quod significare debent ex communi hominum instituto, propterea quod in hoc tacite consenserit, se vocabulis aliter uti non velle. Omne adeo falsiloquium repugnat obligationi moraliter verum loquendi in omni casu, quæ ex pacto tacito est. Quodsi hanc obligationem agnoscas genuinam, definitio nostra mendacii cum sententia *Grotii* etiam subsistit. Enimvero pactum istud tacitum de vocabulis in recepto significato semper sumendis, quatenus animi nostri sensa semper sufficienter indicant, nobis minime probatur, tum quod ipsum probatione sufficiente destituitur, tum quod per ea, quæ a nobis demonstrata sunt, istiusmodi pactum miri minime potuerit.

§. 183.

An mendacium sit illicitum. Omne mendacium illicitum est, & quidem sua natura, seu in se spectatum. Etenim falsiloquium illicitum est, quod repugnat officio cuidam erga alios, vel obligationi contractæ, qua al-

teri

teri in singulari tenemur, seu quod est contra jus perfectum vel imperfectum alterius (§. 166.). Sed istiusmodi falsiloquium, quod pugnat cum obligatione, qua alteri ad animi nostri sensa significanda tenemur, consequenter cum officio aliquo erga alios, vel obligatione quadam contracta, qua ipsi in singulari tenemur, quodque adeo est contra jus vel perfectum, vel imperfectum alterius, mendacium est (§. 182.). Mendacium itaque illicitum est. *Quod erat primum.*

Enimvero falsiloquium per repugnantiam cum obligatione, qua alteri tenemur, vel jure ipsius vertitur in mendacium, nec absque ea mendacium concipitur (§. 182.). Est igitur mendacium in se spectatum, seu natura sua illicitum. *Quod erat alterum.*

Mentiri nunquam licet: cavendum vero est ne mentiri dicatur, qui non mentitur. Sane ipse Deus dixit Abrahamo a mente sua aliena, cum eum filium suum unicum, eumque valde dilectum, sibi immolare juberet. Impossibile autem est, ut Deus mentiatur. Similiter Salomo lites meretricum diremturus dixit, se velle infantem vivum dissecare gladio & unicuique dare partem dimidiam, cum nihil minus in animo haberet, quam interficere infantem innocentem. Non tamen ideo mentitus est. Nimirum in utroque casu falsiloquium non pugnat cum obligatione animi sui sensa indicandi ei, ad quem verba fiebant. Quicumque mendacium abominantur, id ipsum tanquam rem in se turpem considerant. Si vero ad mendacium non requisiveris nisi verborum a cogitationibus seu animi tui sensis discrepantiam, nulla inde turpitudine intrinseca agnoscitur, quæ in propatulo est, ubi pugna cum obligatione, qua ei, cui loqueris, teneris superaccedit. Atque adeo facile patet, ut mendacium in se spectatum improbari possit, ipsum absque hac pugna concipi non debere. Vbi vero hoc pacto concipitur, tanquam vitium virtuti, nimirum veracitati,

opponitur, quemadmodum ex collatione definitionum veritatis & mendacii statim liquet.

§. 184.

Cur ei, qui tacere potest, falsiloquium non permittitur.

Qui tacere potest, ei moraliter falsum loqui non licet. Etenim qui tacere potest, is non obligatur ad animi sui sensa alteri significanda, alias enim moraliter verum loqui teneretur (§. 150.). Quamobrem libertati ipsius relictum est, utrum animi sui sensa tacendo occultare, an loquendo alteri eadem manifestare velit (§. 156. part. 1. Jur. nat.), nullum vero ipsi jus est verbis suis inducendi alterum, ut sibi concipiat mentem ab ea, quam habet, prorsus diversam, consequenter moraliter falsum loquendi (§. 152.). Quoniam itaque id facere non licet, ad quod nobis jus nullum est (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.); nec ei, qui tacere potest, moraliter falsum loqui licet.

E. gr. Si Titius ex te non quærit, num profecturus sis ad nundinas, nec tu obligaris ad significandum ipsi, quid apud animum tuum statueris: tacere potes, ubi volueris, ne propositum tuum eidem innotescat. Nulla igitur cum urgeat ratio, cur te non profecturum esse ad nundinas dicas, ubi proficiscendi animum habes; nec tibi licet dicere ultro, quod profecturus non sis, ut Titius sibi concipiat mentem ab ea, quam habes, diversam.

§. 185.

Cur moraliter verum loqui teneatur, nisi tacere velit.

Qui tacere non vult, cum possit, is ad moraliter verum loquendum obligatur. Etenim qui tacere potest, ei moraliter falsum loqui non licet (§. 184.). Quodsi ergo tacere non vult, cum possit, necesse est ut moraliter verum loquatur, adeo-que ad moraliter verum loquendum obligatur (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.).

Nimirum quemadmodum in demonstratione propositionis præ

præcedentis jam ostendimus, quando alteri ad animi tui sensa significanda non obligaris, adeoque tacere potes, libertati tuæ relictum est, utrum tacere, an animi tui sensa alteri significare volueris. Quamobrem si tua sponte te offers ad posterius faciendum, ultro ad moraliter verum loquendum te alteri obligas: id quod ex doctrina de pactis inferius clarius elucescet.

§. 186.

Si quis moraliter falsum loquitur, cum tacere possit; falsiloquium mendacium est. Qui enim tacere non vult cum possit, is ad moraliter verum loquendum (§. 185.), consequenter ad animi sui sensa ei, cui loquitur, significanda obligatur (§. 150.). Est autem falsiloquium mendacium, quando ad animi tui sensa ei, cui loqueris, significanda, obligaris (§. 182.). Quamobrem si quis moraliter falsum loquitur, cum tacere possit, falsiloquium mendacium est.

An falsiloquium tum sit mendacium.

Cur moraliter falsum loqui, quam tacere malis, in casu quo vis particulari ratio quædam adfit necesse est (§. 70. *Ontol.*), quam non semper eandem esse experientia probat. Pro diversitate autem rationis turpitudine mendacii nunc major esse potest, nunc minor, facile æstimanda vi principiorum moralium ratione in casu dato data. Fieri etiam potest, ut quis non tacendo agat contra officium quoddam erga se ipsum, vel etiam erga alium quendam, ab eo, cui loquitur, diversum. Enimvero hoc falsiloquium minime excusat: quin potius qui falsum moraliter loquitur duplici modo peccat, tum quia non tacet, cum tacere deberet, tum quia falsum loquitur, quando falsiloquium erat illicitum.

§. 187.

Mentiri dicitur, qui moraliter falsum loquitur, quando ad verum loquendum, seu alteri animi sui sensa significandum obligatur. *Mentiri quid sit.*

Gellius Noct. Attic. lib. 11. c. 11. distinguit inter mentiri &

mendacium dicere. Qui mentitur, inquit, ipse non fallitur, sed alterum fallere conatur: qui mendacium dicit, ipse fallitur. Unde facile patet, quod mentiri ipsi idem sit ac moraliter falsum dicere, seu verba proferre ab animi sui sententia discrepantia, eo sine ut alter inde concipiat mentem loquentis ab ea, quam habet, diversam; mendacium autem dicere non aliud significet quam dicere rem falsam, quam loquens putat esse veram, veluti si mendaci fidem habens tanquam verum narret, quod ab ipso audivit. Sed nollem ego mendacium appellare sermonem logice falsum, qui subjective spectatus ne quidem falsiloquii nomen meretur (§. 156.), quamvis si verba satis explicentur, nullum hinc metuendum sit veritatis præjudicium. Ceterum quod mendacium dicens non mentitur, etiamsi omne falsiloquium pro mendacio habeas, in significatu *Gellii*, ex superioribus patet (§. 151.).

§. 188.

An nunquam mentiri sit licitum.

Mentiri nunquam licet. Etenim qui mentitur, falsum moraliter loquitur, quando ad animi sui sensa significanda obligatur (§. 187.). Enimvero cum mendacium omne sit illicitum (§. 183.), nunquam moraliter falsum loqui licet, quando ad animi nostri sensa alteri significanda sumus obligati (§. 182.). Mentiri igitur nunquam licet.

Vulgo mentiri, mendacium dicere & mendacium loqui pro synonymis habentur. Quamobrem nulla adest urgens ratio ut logice falsum dicere ad mendacium referatur cum *Gellio*, & hinc mendacium dicere & mentiri a se invicem distinguantur.

§. 189.

Quando verba æquivoca non sint falsiloquium.

Si verba loquentis duplicem admittunt significatum, quorum alter a mente ipsius discrepat, alter cum eadem convenit, & in significato posteriori ea adhibet loquens; moraliter falsum non dicit, sed verum dicit. Etenim qui verba ore fundit, quæ cum cogitationibus ipsius conveniunt, seu eam, quam loquens habet, men-

mentem significant, moraliter verum loquitur (§. 150.). Quamobrem cum talia sint verba loquentis in hypothefi propositionis præsentis & ipse iisdem utatur in eo significato, qui cogitationibus ipsius convenit; quin moraliter verum loquatur dubitandum non est. *Quod erat unum.*

Similiter qui verba ore fundit, quæ a cogitationibus suis minime discrepant, moraliter falsum minime loquitur (§. 152.). Quoniam itaque loquens verbis utitur in eo significato, quo a cogitationibus suis non discrepant *per hypoth.* in hypothefi quoque propositionis præsentis moraliter falsum non loquitur. *Quod erat alterum.*

Fieri potest, ut quis incautus ambigue loquatur non advertens, quod verba etiam alium habere possint significatum: possunt vero etiam subesse rationes, cur ita loqui malit. Quamobrem si de moralitate sermonis istiusmodi iudicium ferendum, casus hi probe a se invicem sunt distinguendi. Cavendum itaque, ne falsiloquii, multo minus mendacii redarguamus loquentem, si verba ambigua eum admittunt sensum, qui a mente loquentis discrepare aliunde intelligitur, sit ita quod nos ea ita interpretati fuerimus.

§. 190.

Ambigue loqui dicitur, qui utitur verbis, quæ ex communi usu loquendi plures admittunt significatus. *Ambiguitas in loquendo*

Ambiguitas in loquendo oritur vel ex vocabulis singulis, quid sit. vel ex verborum quorundam complexione, non una de causa. Sed de hoc alibi rectius dicetur.

§. 191.

Quoniam ambigue loquitur, qui utitur verbis ex communi loquendi usu plures significatus admittentibus (§. 190.), *Ambiguitas in loquendo* si quis vero verbis duplicem significatum admittentibus eum *quando non* tribuit, qui cum mente sua convenit, moraliter falsum non *sit falsil-* dicit, *quium.*

dicit, sed verum (§. 189.); *ambigue loquens non ideo falsum moraliter loquitur, quod ex ejus verbis colligi possit mens ab ea, quam habet aliena, ubi ipse iisdem tribuit significatum a mente sua non discrepantem, sed verum potius moraliter loquitur.*

Nemo non admittere tenetur, si verba loquentis plures admittunt significatus, in eo significato eadem accipienda esse, quem non invito communi usu iisdem tribuit loquens. Cum enim plures habere possint significatus, libertati ipsius relictum est, in quoniam ea accipere velit (§. 156. part. 1. Jur. nat.), neque in se quicquam vitii habet quod in hoc potius iisdem utatur, quam in alio, quem etiam habere poterant, communi loquendi usu utrumque æqualiter probante. Si hoc permittum esse non debet, singularis adfit necesse est ratio, cur libertas ejus restringatur ad hunc potius, quem alterum eligendum. Hæc vero ratio non alia esse potest, quam jus quoddam tuum (§. cit. part. 1. Jur. nat.), quod quale esse possit inquirendum.

§. 191.

*Quando
ambiguitas
in loquendo
sit impru-
dentia.*

Si qui alteri animi sui sensa significare voluerit, ambigue loquitur; imprudens est. Etenim qui ambigue loquitur, verbis utitur, quæ ex communi usu loquendi plures admittunt significatus (§. 190.), consequenter cum nonnisi unus exprimat mentem loquentis, fieri omnino potest, ut ex iis alter, ad quem verba fiunt, concipiat mentem ab ea, quam loquens habet, prorsus diversam, adeoque loquentis animus eidem non innotescat (§. 119. Log.). Loquens adeo, dum utitur verbis ambiguis alteri animi sui sensa significaturus, facit quod vi circumstantiarum præsentium non facere debebat. Quamobrem cum imprudens sit, qui facit, quod vi circumstantiarum præsentium facere non debebat (§. 776. part. 1. Phil. præct. univ.); si ambigue loquitur, qui alteri animi sui sensa significare voluerit, imprudens est.

Et si

Ersi adeo non falsiloqui, multo minus mendacii redargui possit qui ambigue loquitur; non tamen ideo probanda est ambiguitas in loquendo.

§. 192.

Quoniam imprudens est, qui alteri animi sui sensa significaturus ambigue loquitur (§. 191.), actio autem imprudentis culposa est (§. 777. part. 1. Phil. pract. univ.); *ambiguitas in loquendo culposa est, quando alteri animi tui sensa significare vis.* *Quando sit culposa & vitanda.* Cumque culpam quamlibet vitare debeamus (§. 299. part. 1. Jur. nat.); *ambiguitas etiam in loquendo vitanda est, quando animi tui sensa alteri significare vis.*

Atque adeo videmus peccari adversus naturæ legem, si ambigue loquamur, ubi alteri animi nostri sensa significare voluerimus. Hoc probe notari velimus, ne, dum mendacium ab ambigue loquente removemus, videamur omnem ambigue loquendi licentiam admittere.

§. 193.

Si quis alteri ad animi sui sensa significanda obligatur & prævidet, quod ambigue loquentis verba alter accepturus sit in significatu ambiguitas a mente sua discrepante, aut minimum veretur, ne hoc fiat; ab ambiguitate in loquendo abstinere debet & ambiguitas in loquendo mendacio equipollet, si ea intentione ambigue loquatur, ut alter mentem mendacio suam concipiat aliam, quam habet. Quod si enim alteri sensa significare teneris & prævides, quod ambigue loquentis verba alter accepturus sit in significatu a mente tua discrepante, hoc tamen non obstante ambigue loquaris; necesse omnino est, ut velis, alterum ex verbis tuis concipere mentem ab ea, quam habes, profus diversam, ac ea de causa ambigue loquaris, ut hoc fiat. Perinde igitur est, ac si sciens ac volens utaris verbis a mente tua discrepantibus. Enimvero qui sciens ac volens utitur verbis a mente sua discrepantibus, moraliter

falsum loquitur (§. 152.), & quando moraliter falsum loquitur, si ad animi sui sensa indicanda alteri obligatur, falsiloquium mendacium est (§. 182.). Quamobrem ambiguitas in loquendo mendacio æquipollet, si alteri ad animi tui sensa significanda obligatus utaris verbis ambiguis, etiam si prævideas eum verba tua in significato a mente tua discrepante accepturum esse, ac ea intentione ambigue loquaris, ut hoc faciat.

Quod erat primum.

Est vero mendacium omne illicitum (§. 183.), adeoque ab eo abstinendum (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque ambiguitas in loquendo mendacio æquipollet, quando alteri ad animi tui sensa obligatus ambigue loqueris, etiam si prævideas, eum verba tua in significato a mente tua discrepante accepturum esse *per demonstrata*; ipsa etiam in loquendo ambiguitas illicita est in hoc casu & ab ea abstinendum. *Quod erat secundum.*

Quodsi vereris, ne alter verba tua in significato a mente tua discrepante accipiat, hoc tamen non obitante hoc facis, necesse est ut habeas animum moraliter falsum loquendi (§. 152.). Quoniam itaque ad veriloquium obligamur, quando alteri ad animi nostri sensa significanda obligamur (§. 161.), consequenter a falsiloquio abstinere debemus (§. 164.); a volitione quoque moraliter falsum loquendi, consequenter ab eo actu, quem includit in hypothese propositionis præsentis, abstinendum. Quamobrem patet ab ambiguitate in loquendo abstinendum esse, ubi ambigue loquens obligatus est ad animi sui sensa alteri significandum, verendum autem, ne verba ambigua accipiantur in sensu a mente loquentis discrepante ab eo, cui is loquitur. *Quod erat tertium.*

Quodsi in eo casu, ubi verendum, ne is, cui loqueris, verba ambigua accipiat in significato a mente tua discrepante, ea

ea intentione ambigue loquaris, ut hoc fiat, cum in hypothefi propositionis præfentis falſiloquium mendacium, fit (§. 182.); quin habeas animum mentiendi dubitandum non eſt. Patet igitur, cum actus mentiendi voluntatem involvens mendacio æquipolleat, ambiguitatem in loquendo æquipollere mendacio, quando quis ambigue loquitur ea intentione, ut alter inde concipiat mentem ab ea, quam habet, diverſam, ubi ad animi ſui ſenſa eidem ſignificanda obligatur. *Quod eras quartum.*

Vitium inhæret animo, non actui externo, qui quod vitioſus fit ab animo facientis habet. Quamobrem discrepantia verborum ab animi ſenſis in ſe ſpectata nihil vitii habet, ſed tum demum vitioſa intelligitur, quando ſpectatur tanquam dependens a libera voluntate loquentis, qui ſcilicet vult uti verbis, ex quibus alter mentem ſuam colligere nequit, cui tamen eandem patefacere debebat. Quodſi adeo ſpectes animum loquentis, qui ad mendacium requiritur, & eum, qui a deſſe ſupponitur ambiguitati loquendi in caſu propositionis præſentis, unus idemque eſt. Qui in mendacio a deſt animus mentiendi, idem etiam a deſt in caſu propositionis præſentis. Vnica hæc differentia intercedit, quod in caſu poſteriori præferas verba ambigua minime ambiguis, ut mendacium excuſare & te, ubi neceſſe fuerit, contra ejus imputationem defendere poſſis. Præterea hoc conſiderari meretur, quod, quando prævides alterum, cui loqueris, verba ambigua in ſignificatu a mente tua discrepante accepturum, animum ad mentiendum eſſe propiorem, quam ubi tantummodo verendum, ne id fiat, niſi forſan tibi valde metuas ab eo, cui loqueris, ſi quidem mentitus fueris, vel aliunde incommoda ex mendacio redundatura evitare ſtudeas.

§. 194.

Si quis alteri ad animi ſui ſenſa ſignificandum non' obligatur, cumque tacere poſſet, ambigue loquitur, quia prævidet, eum verba

R 2

Alius caſus ambiguitatis in loquendo illicita.

ambigua in significato a mente sua discrepante accepturum esse, aut saltem probabile ipsi videtur, quod hoc sit futurum; ambiguitas in loquendo mendacio æquipollet, adeoque ab ea abstinendum. Si quis enim prævidet, eum, cui loquitur, verba sua in significato a mente sua discrepante accepturum esse, aut saltem probabile ipsi videtur, quod hoc futurum sit, & ideo ambigue loquitur; perinde est ac si sciens & volens moraliter falsum loqueretur (§. 152.). Quare cum hoc faciat, cum tacere posset, alteri ad animi sui sensa significandum non obligatus; perinde omnino est, ac si sciens & volens moraliter falsum loquatur, cum tacere possit. Quoniam itaque falsiloquium mendacium est, si quis moraliter falsum loquitur, cum tacere posset (§. 186.); ambiguitas in loquendo mendacio æquipollet, si quis alteri ad animi sui sensa significandum non obligatur, cumque tacere posset, ambigue loquitur, quia prævidet eum verba ambigua in significato a mente sua discrepante accepturum esse, aut probabile saltem ipsi videtur, quod hoc sit futurum. *Quod erat unum.*

Est vero mendacium omne illicitum (§. 183.), adeoque ab eo abstinendum (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum ambiguitas in loquendo in hypothese propositionis præsentis mendacium sit *per demonstrata*; in hac quoque hypothese ab ambiguitate in loquendo abstinendum. *Quod erat alterum.*

Posterius etiam inferri poterat ex eo, quod ei falsum moraliter loqui non liceat, qui tacere potest (§. 184.). Et tota propositio præsens reduci poterat ad præcedentem, quatenus qui tacere non vult, cum posset, ad moraliter verum loquendum alteri obligatur (§. 185.), ut adeo, cum antea non obligatus esset, non tacendo contrahat obligationem alteri animi sui sensa significandi. Ceterum quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, ad præsentem quoque trahenda sunt.

§. 195.

Si quis verbis ambiguis utitur eo fine, ut alter inde concipiat mentem ab ea, quam habet, diversam; ambiguitas in loquendo pro falsiloquio habenda. Etenim qui verbis ambiguis utitur eo fine, in loquendo ut alter inde concipiat mentem ab ea, quam habet, diversam; verbis istis uti dicendus est in eo significato, qui a mente sua discrepat, cum quoad intentionem loquentis perinde fit, ac si ea significatum alium non haberent. Quoniam itaque moraliter falsum loquitur, qui verbis utitur a mente sua discrepantibus (§. 152.), adeoque sermo ipsius falsiloquium est (§. 156.); ambiguitas etiam in loquendo pro falsiloquio habenda, si quis verbis ambiguis utitur eo fine, ut alter inde concipiat mentem ab ea, quam habet, diversam.

Verbis utimur tanquam signis, quibus ei, cui loquimur, indicare volumus quod cogitamus. Quodsi adeo alteri loquamur, verbis eum tribuimus significatum, in quo ea ab ipso sumi volumus, consequenter id significare ipsi volumus, quod ut ex verbis nostris colligat intendimus. Nemo igitur in dubium vocare potest, verba ambigua sumi a loquente in eo significato, qui ab eadem discrepat, quando eo fine ambigue loquitur, ut alter inde concipiat mentem ab ea, quam habet, diversam. Non sufficit nosse, quod verba tua etiam habere possint significatum cum mente tua convenientem, cum nolis ut alter, cui loqueris, eum significatum verbis tuis tribuat, alias iisdem non usus, siquidem tibi de eo certo constaret. Intentio tua, dum ambigue loqueris, hæc est, ut alter, cui loqueris, ex verbis tuis concipiat mentem ab ea, quam habes, diversam: qui moraliter falsum loquitur, vult itidem ut hoc faciat alter (§. 180.), atque adeo intentio tua in hypothesi propositionis præsentis eadem est cum intentione moraliter falsum loquentis. In veritate autem & falsitate morali verba referuntur non ad facultatem cognoscitivam, sed ad voluntatem,

quemadmodum ex ipsis definitionibus facile intelligitur (§. 150. 152.)

§. 196.

*Quando
ambiguitas
in loquendo
faciat ad
dissimulan-
dum animi
sensa.*

Si quis prævidet, alterum verba ambigua in significato a mente ipsius discrepante accepturum; ambigue loquens animi sui sensa dissimulat. Quodsi enim prævidet alterum verba ambigua in significato a mente tua discrepante accepturum esse; ubi ambigue loqueris, verba ambigua in causa sunt, ne alteri animi tui sensa innotescant, consequenter iisdem hæc occultas. Quamobrem cum animi sui sensa dissimulet, qui ea quomodocunque occultat (§. 717. part. 2. Phil. pract. univ.); si prævidens alterum verba ambigua in significato a mente tua discrepante accepturum ambigue loqueris, animi tui sensa dissimulas.

Nimirum qui ambigue loquitur, quando prævidet, alterum verba ambigua in significato a mente ipsius discrepante accepturum; is utique ambiguitate in loquendo intendit, ut hoc faciat, consequenter animi sui sensa occultare, adeoque dissimulare vult. Quodsi vellet ea alteri innotescere, ambigue non loqueretur,

§. 197.

*Quando
licita, etiam
si is fallatur,
cui loqui-
mur.*

Quoniam ambigue loquens, qui prævidet, alterum verba ambigua in significato a mente sua discrepante accepturum, animi sui sensa dissimulat (§. 196.); *Quotiescunque animi sui sensa dissimulare licet, ambiguitas quoque in loquendo licita est, etiamsi prævideamus, alterum verba nostra in significato a mente nostra discrepante accepturum esse.*

Fallitur omnino, qui ex verbis nostris colligit mentem ab ea, quam habemus, prorsus diversam. Sed fallitur, dum ipse nullum jus est animi nostri sensa cognoscendi. Nihil igitur inde adversus hoc concluditur, quod tu in causa sis, ut ipse fallatur circa rem, quam nosse ipse non est. Pœnam dat curiositati, a qua abstinere debet.

§. 198.

§. 198.

Si veriloquium repugnat officio cuidam erga alios vel obligationi Idem specia-
contracta, qua alteri in singulari teneris, & tu prævides alterum ver-
ba ambigua in eo significatu accepturum, qui a mente tua discrepat; minatur.
ambigue loqui licet. Etenim si veriloquium repugnat officio
 cuidam erga alios aut obligationi contractæ qua alteri in sin-
 gulari teneris, veritatem dissimulare licet (§. 171.). Quoti-
 escunque animi sua sensa dissimulare licet, ambiguitas in lo-
 quendo etiam licita est, quamvis prævideamus, alterum ver-
 ba in significatu a mente nostra discrepante accepturum (§.
 197.). Quamobrem si veriloquium repugnat officio cuidam
 erga alios vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari
 teneris, ambiguitas in loquendo licita est, etiam si prævideas
 alterum verba ambigua in significatu a mente nostra discre-
 pante accepturum.

§. 199.

Si veriloquium sit contra jus imperfectum vel perfectum alteri-
Porro ex-
us, & tu prævideas alterum verba ambigua in significatu a mente penditur.
tua discrepante accepturum, ambigue loqui licet. Etenim cum ve-
 ritatem dissimulare liceat, quando veriloquium est contra jus
 imperfectum, vel perfectum alterius (§. 171.); propositio
 præfens eodem modo demonstratur, quo præcedens (§. 198.).

De veritate propositionis præcedentis & præsentis dubitare
 nequit, qui vel obiter animum ad eam advertit. Ambiguitas
 in loquendo medium est animi sui sensa dissimulandi (§. 196.).
 Quamobrem cum animi sui sensa dissimulare in casu propo-
 sitionis utriusque licitum (§. 171.), nec ambiguitas in loquendo
 in se spectata illicita; ambigue loqui licere in casu isto nemo
 dubitabit.

§. 200.

Si verum dicendo contra officium erga te ipsum agis, & prævi-
Casus alius.
des

des alterum verba ambigua in significato a mente tua discrepante accepturum, ambigue loqui licet. Quoniam animi tui sensa diffimulare licet, si verum dicendo contra officium erga te ipsum agis (§. 170.); propositio præiens eodem modo demonstratur, quo anterior (§. 198.).

Relegenda hic sunt, quæ supra annotavimus de dissimulatione veri in casu propositionis præsentis.

§. 201.

Casus alius. Si sine falsiloquio officio cuidam erga te ipsum, vel erga alios aut obligationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari teneris, satisfieri nequit, vel falsum non dicendo violatur jus quoddam sive perfectum, sive imperfectum alterius; ambiguitas in loquendo licita, ubi prævides, alterum verba ambigua in significato a mente tua discrepante accepturum. Etenim in hypothefi propositionis præsentis falsiloquium licitum est (§. 172.). Enimvero si quis prævidet alterum verba ambigua in significato a mente sua discrepante accepturum, ac ideo ambigue loquitur; ambiguitas in loquendo pro falsiloquio habetur (§. 195.). Ambiguitas igitur in loquendo licita est, ubi prævides alterum verba in significato a mente tua discrepante accepturum, si sine falsiloquio officio cuidam erga te ipsum, vel erga alios aut obligationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari teneris, satisfieri nequit, vel falsum non dicendo violatur jus quoddam sive perfectum, sive imperfectum alterius.

Erunt forsan, qui sibi persuadebunt propositionem præsentem cum duabus præcedentibus coincidere, adeoque præter necessitatem propositionum numerum augeri, propterea quod veriloquium officio vel obligationi cuidam contractæ repugnat, aut contra jus alterius est, quando sine falsiloquio isti satisfieri nequit, vel falsum non dicendo hoc violatur. Enimvero si vel maxime uterque casus semper una existeret, ita ut unus absque

absque altero nunquam dari posset; non tamen ideo superfluum foret demonstrare, quod in utroque ambiguitas in loquendo licita sit, propterea quod pro diversitate circumstantiarum, in quibus constituitur agens, nunc attentio trahitur in repugnantiam veriloquii cum officio, vel obligatione contracta, qua alteri in singulari teneris, aut cum jure quodam alterius, nunc in nexum necessarium falsiloquii cum officio aut obligatione ista, quatenus eidem satis faciendum, aut omissi falsiloquii cum violatione juris alterius. Ad utrumque igitur casum cum parati esse debeamus, necesse est ut in utroque etiam demonstretur, quidnam obtineat, etiamsi sit idem. Neque vero verum est unum idemque esse, num veriloquium dicatur repugnare officio, obligationi contractæ aut juri cuidam alterius, an vero sumatur, sine falsiloquio officio vel obligationi satisfieri non posse, aut falsum non dicendo violari jus alterius. Etsi enim verum sit, si sine falsiloquio officio vel obligationi satisfieri nequit, aut falsum non dicendo violatur jus alterius, veriloquium repugnare officio, vel obligationi, aut juri cuidam alterius; non tamen propositionem convertere licet asserendo: Si veriloquium repugnat officio vel obligationi tuæ, aut juri cuidam alterius, sine falsiloquio isti satisfieri nequit, & falsum non dicendo jus hujus violatur. Neque enim semper necesse est, ut falsum loquaris: sæpe sufficit, ut taceas, vel ut veritatem alio quocunque modo dissimules. Quæ etiam ratio est, cur non ex iisdem principiis ostenderimus, ambiguitatem in loquendo esse licitam in utroque casu.

§. 202.

Quodsi alteri ad animi tui sensa significanda non obligaris, & Casus alius.
cum tacere non detur prævideas fore, ut alter anceps hæreat, quemnam significatum verbis ambiguis tribuere debeat; ambiguitas in loquendo licita est. Quodsi enim alteri ad animi tui sensa significanda non obligaris, libertati tuæ relictum est, num eadem ipsi significare velis, an nolis (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ. (Wolffii Jur. Nat. Pars III.)

§. 156. part. 1. Jur. nat.). Quod si ergo nolis alteri animi tui sensa significare, ubi prævides eum fore ancipitem, quemnam verbis ambiguis significatum tribuere debeat; verbis ambiguis impedis, quo minus ea ipsi innotescant. Quamobrem cum tibi tacendum non sit, *per hypoth.* ambigue loqui licet, ubi prævides, fore, ut alter anceps hæreat, quemnam significatum verbis ambiguis tribuere debeat.

Dantur omnino casus, ubi interroganti respondendum, nec tamen ulla obligatio nos tenet alteri animi nostri sensa significandi, nec verum loqui expedit, neque etiam licet falsum loqui. Tum igitur recurrendum ad ambiguitatem in loquendo, non repugnante Jure naturæ.

§. 203.

*Temeraria
in interro-
gando curio-
sitas quomo-
do redargu-
enda.*

Quoniam ambigue loqui licet, cum tacere non detur, quando alteri ad animi tui sensa significanda non obligatus prævides fore, ut is anceps hæreat, quemnam significatum verbis ambiguis tribuere debeat (§. 202.), temerarie autem interroganti ad animi tui sensa significanda minime obligaris; *temeritatem in interrogando seu temerariam in interrogando curiositatem ambigua responsione redarguere licet.*

Casus hic specialis est theorematis præcedentis: neque enim semper temerarie, hoc est, sine ulla ratione inquit in mentem alterius, cum subinde percontanti utile esse possit, ut ipsi de mente tua certo constet, aut ut norit, quid conjecturis tuis subfit, etsi ex sola utilitate nullam ipsi nascatur jus, (§. 265. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter nec tu obligaris ad animi tui sensa eidem indicanda. Casum adeo specialem sub generali instar corollarii subsumi non inconsultum nobis visum, ob ejus in praxi utilitatem.

§. 204.

Ambiguitas

Si ambiguitas in loquendo medium est consequenda silentio, ad quem

quem consequendum obligati sumus; eadem uti licet. Etenim si in loquendo obligati sumus ad finem consequendum, jus naturæ etiam non medium libi dat jus ad media, quæ ad finem consequendum faciunt *citum*. (§. 159. part. 1. Phil. pract. univ.), nisi ea in se illicita sint (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam itaque ambiguitas in loquendo in se illicita non est, ut pote licita in casu non uno (§. 197. & seqq.); si ambiguitas in loquendo medium est consequendi finem, ad quem consequendum obligati sumus; eadem uti licet.

Si ambiguitas in loquendo in se illicita esset, nec ea uti liceret tanquam medio consequendi finem honestum: neque enim facienda mala sunt, ut bona inde eveniant. Enimvero quoniam eadem actio in se indifferens est, quæ honestatur, vel turpitudine inficitur per determinationes accidentales, quæ accedunt; ideo nil obstat, quo minus eadem utamur, quando medium est finem honestum consequendi.

§. 205.

Quoniam ambigue loqui licet, quando ambiguitas in loquendo est medium consequendi finem, ad quem consequendum obligati sumus (§. 204.), ad erudiendum vero alios obligati sumus (§. 609. part. 1. Jur. nat.); si ambiguitas in loquendo facit ad erudiendum alios, ambigue loqui licet.

Potest etiam dari obligatio specialis erudiendi, qui curæ nostræ commissus est, quæ generales includit, qualis est præceptoris, qui ad erudiendum discipulum obligatur. Quodsi ergo is utatur verbis ambiguis erudiendi discipuli causa, vi corollarii præsentis id licitum intelligitur, ut in demonstrando provocemus ad obligationem generalem. Nam si in genere licitum est ambigue loqui, quando ambiguitas in loquendo facit ad erudiendum alios; multo magis licita intelligitur, si singularis adest obligatio alterum erudiendi, Ipsum

Christum eo fine ambigue locutum constat Joh. XI. 11.
Luc. XXII. 30.

§. 206.

*Quando is
obtineat.*

Quoniam ad alios erudiendos facit *ambiguitas in loquendo, si rudiendorum excitet attentionem ad ea, quæ dicturus est, vel solertiam inquirendi in veritatem*, cum ambigue loqui liceat, si ambiguitas in loquendo facit ad erudiendum alios, (§. 205.) etiam tum *ambigue loqui licet.*

Ne quis existimet, quasi ambiguitas in loquendo facere non possit ad alios erudiendos, corollarium præsens addere libuit: quo ipso simul docemur, ambiguitate in loquendo obtineri, quæ absque ea consequi non dabatur. Neque enim sine sufficiente attentione veritas satis perspicitur, etsi verbis perspicuis explicetur, & attentioni adsuefieri ad perfectionem intellectus facit, consequenter & ad erudiendum alterum spectat eundem attentioni adsuefacere. Eadem tenenda sunt de solertia in veritatem inquirendi, quæ pendet a cupiditate verba ambigua intelligendi. Accedit quod veritas per verba ambigua insinuata animis hominum eandem haud raro ipsis commendat, quatenus non sine ingenio proferuntur, cum aliis eandem aut aspernarentur, aut non magni facerent.

§. 207.

*Allegoria
quid sit.*

Allegoria est sermo constans vocabulis, quæ a significato proprio ad aliud quiddam significandum transferuntur propter rerum similitudinem.

Hinc *Cicero* lib. 3. de Orat. c. 42. de allegoriis: sumpta re, inquit, simili, verba ejus rei propria deinceps in rem aliam transferuntur. Similitudo ista facit ad significatum allegoricum percipiendum, ut intelligatur, quid loquens sibi velit. Agitur de allegoriis in Rhetorica, tanquam ornamento orationis. Hic eam definire lubet, ut sequentia penitus intelligantur.

§. 208.

§. 208.

Quoniam in allegoriis verba a significato proprio, quem *Cur ad eas habent*, ad res alias significandas transferuntur propter similitudinem, quam hæ cum istis habent, quas ex communi loquendi usu denotant (§. præc. & §. 139. Log.), rerum autem similitudines observare ingenii est (§. 476. Psych. empir.); ad tur. *allegorias excogitandas ingenium requiritur.*

Inde est, quod allegoriæ placeant, tantoque placeant magis, quo fuerint magis ingeniosæ, & pro ingeniorum diversitate huic placeant magis, quam isti.

§. 209.

Allegoria obscurior, cujus significatum non nisi divinando assequi datur, *Ænigma* appellari solet. Potest etiam definiri, quod sit allegoria, in quibus improprius verborum significatus ambiguus videtur. *Quid sit ænigma.*

De ænigmatate quidem constat, quod verba ejus accipi debeant in significato improprio, a rebus, quas significant, ea transferendo ad denotandas alias, quandam cum istis similitudinem habentes. Sed cum non satis appareat, quænam sint res istæ, ad quas denotandas transferri debeant, verba qua impropria obscura sunt (§. 80 & 81. Log.). Hinc etiam ænigmata ad divinandum proponi solent. Habent quoque fabulæ haud raro aliquid ænigmatici, quales sunt fabulæ *Æsopi*: neque enim significatus obvius est, ut adeo interpretatio iisdem vel præmitti, vel postponi soleat (§. 304. part. 2. Phil. præct. univ.).

§. 210.

Ænigmata faciunt ad exercendum ingenium. Sunt enim allegoriæ (§. 209.), Quamobrem cum allegoria constet vocabulis, quæ a significato proprio ad aliud quid significandum transferuntur propter rerum similitudinem (§. 207.); qui ænigma interpretari voluerit, significatum improprium obser-

observaturus, in observandis similitudinibus rerum exercitatus esse debet, aut si mavis, pronus ad observandas rerum similitudines. Et quoniam allegoria obscurior est, ita ut significatus verborum improprius ambiguus sit, nec eum nisi divinando assequi detur (§. 209.); ideo necesse est, ut ænigma interpretaturus in discernendis similibus, consequenter iis, quæ in duabus rebus eadem sunt (§. 195. *Ontol.*), sit satis acutus (§. 332. *Psych. empir.*). Enimvero facilitas observandi rerum similitudinem ingenium est (§. 476. *Psych. empir.*), idque tanto majus, quo majore acumine juvatur (§. 332. *Psych. empir.*). Quamobrem patet, ænigmatum interpretatione exerceri ingenium, consequenter ænigmata ad exercendum ingenium faciunt.

Siquidem ex instituto de ænigmatibus ageremus, plures illorum usus commemorari poterant: immo multo etiam adhuc evidentius doceri poterat, quomodo ænigmata faciant ad ingenium exercendum. Sed pro præsentis instituto usus hic sufficit, nec uberius eundem exponi necesse est, ubi tantummodo de moralitate ænigmatum in genere statuendum.

§. 211.

An in se licita.

Ænigmata in se spectata licita sunt. Faciunt enim ad exercendum ingenium (§. 210.). Quamobrem cum ad ingenium perficiendum obligemur (§. 252. *part. 1. Jur. nat.*), etiam ad alienum (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter lex naturæ nobis dat jus ad ea, quæ ad ingenium perficiendum faciunt (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*); eadem etiam ad ænigmata nobis jus dat, consequenter ænigmata in se spectata licita sunt.

Ænigmata semper eum habent usum, quem iisdem simpliciter vindicavimus in propositione præcedente, eumque necessario. Atque adeo usus iste sufficit ad ostendendum, quod in se spe-

spectata licita sint. Quamvis vero in se spectata licita sint; non tamen ideo negatur, quod ex causis aliis illicita fieri possint. Exemplo esto, si quis ænigmata proponit, quod vocabulis offertur, quæ res obscænas significare videntur, ut placeant illis, qui rebus obscænis delectantur: suo enim loco ostendemus, delectationem istiusmodi illicitam esse.

§. 212.

Ænigmata æquivalent sermoni ambiguo. Etenim de æni- *An ænigma-*
gmatis constat, quod verba non accipienda sint in significatu *ta referenda*
proprio, sed quod transferenda sint ad significandas res alias *ad ambigui-*
(§. 207. 209.), consequenter quod in sensu improprio acci- *tatem in lo-*
pi debeant verba (§. 146. *Log.*). Quamobrem cum signifi- *quando.*
catus verborum improprie sit ambiguus (§. 209.), qui æni-
gmaticè loquitur, ambigue loquitur, consequenter ænigma-
ta sermoni ambiguo æquivalent.

Inde est, quod *Grotius* de J. b. & p. lib. 3. c. 1. §. 10. n. 2.
Fabulas Christi, quæ parabolarum nomine vulgo veniunt, ad
ambiguas locutiones referat, quatenus scilicet fabulæ ænigma-
ta continent (*not.* §. 209.).

§. 213.

Quoniam ænigmata sermoni ambiguo æquivalent (§. *Quomodo*
212.); *Quando ambiguitas in loquendo licita, ænigmata quoque li-*
cita sunt, quando vero illa illicita, hæc quoque illicita sunt. *moralitas*
ænigmatum

Ostendimus ænigmata in se licita esse (§. 211.), atque adeo
non demum videntur pro licitis habenda in eo casu, in quo
ambiguitas in loquendo licita. Superflua adeo videtur pars
prior corollarii præsentis, aut, si minime superflua videri de-
bet, non opus erat demonstrari, quod in se licita sint. Enim-
vero monuimus jam ante (*not.* §. 211.), ænigmata in se licita
ex accidente, seu causis supervenientibus illicita fieri posse.
Non superfluum itaque censeri debet, quod ostendatur, quan-
donam licita persistant, aliis licet causis supervenientibus.
Osten-

Ostendendum vero etiam erat, quod in se spectata licita sint, ne cum locutionibus ambiguis aliis in numerum actionum in se indifferentium referantur, quasi in se simpliciter spectatis nulla inest moralitas. Ceterum non opus est, ut ad ænigmata applicentur, quæ paulo ante de ambiguitate in loquendo a nobis demonstrata sunt, cum nemo non absque ulla difficultate hoc ipse facere possit. E. gr. ænigmata subinde mirifice faciunt ad erudiendos alios in moralibus. Quamobrem cum in anterioribus ostenderimus, ambiguitatem in loquendo esse licitam, quando facit ad erudiendum alios (§. 205.); hinc etiam concluditur, quod vi corollarii præsentis ænigmata in isto casu sint licita, aut, si mavis, maneant licita, vel potius magis licita efficiantur. Ceterum nunc subtiliter non inquirimus, num ænigma quoad significatum verborum improprium sit in se ambiguum, an vero ambiguitas illa saltem oriatur ex parte ejus, qui idem interpretari aut significatum improprium divinando assequitur: hæc enim disquisitio merito rejicitur ad theoriam ænigmatis completam, quæ non est hujus loci. Hic illud discrimen insuper habemus, sive ratio ambiguitatis desumenda sit ab ipso ænigmate, sive ab eo, qui ænigmatis sensum divinare debet.

§. 214.

An metu mali adductis falsum loqui liceat. Si ad veriloquium obligamur, metu periculi inde nobis vel aliis imminentis falsum loqui non licet. Etenim si ad veriloquium obligamur, a falsiloquio abstinere debemus seu falsiloquium illicitum est (§. 164.). Quamobrem cum nemo metu mali cujusdam imminentis deterreri debeat, quo minus faciat, quod legi naturæ convenit, nec sese adduci patiatur necesse est ad faciendum, quod legi naturæ contrarium (§. 599. part. I. Jur. nat.), nec metu mali cujusdam a veriloquio imminentis deterreri debemus, quo minus verum loquamur, nec eo nos adduci pati debemus, ut falsum loquamur. Quamobrem si ad veriloquium obligamur, metu periculi inde nobis, vel aliis

aliis imminentis loqui falsum minime licet (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.).

E. gr. Testis obligatur in iudicio quæsitus moraliter verum loqui. Quod si norit, si verum dicat, periculum inde imminere ei, contra quem testis adhibetur, vel etiam sibi ideo ab eodem metuit; metu hoc minime a vero dicendo deterreri debet, neque eodem adduci se patiatur lege naturali permittitur, ut falsum dicat.

§. 215.

Si ad veriloquium obligamur, metu periculi nobis vel aliis im- Quando
minentis ambigue loqui vel ænigmatice respondere minime licet. ambigua &
Quando enim ad veriloquium obligamur, cum veriloquium *ænigmatice*
sit sermo moraliter verus (§. 154.), aliis ad animi nostri *sententia ad*
sententia significanda tenemur (§. 150.). Quamobrem cum ex *ver-*
evitandum
his ambiguis concipi possit mens loquentis ab ea, quam ha- *periculum*
bet, diversa (§. 190.); si quis ambigue loquitur, quando ad *non uti li-*
veriloquium obligatur, non alia de causa ambigue loquetur, *ceat.*
quam ut is, cui loquitur, sibi concipiat mentem ab ea, quam
habet, diversam. Enimvero ambiguitas in loquendo pro
falsiloquio habenda, si quis verbis ambiguis utitur eo fine,
ut alter inde concipiat mentem ab ea, quam habet, diver-
sam (§. 195.). Quamobrem cum falsiloquium loqui non li-
ceat, quando ad veriloquium obligamur, metu periculi inde
nobis imminentis (§. 214.); nec ambigue loqui licet, si ad
veriloquium obligamur, metu periculi nobis vel aliis inde
imminentis. *Quod erat unum.*

Equivalent ænigmata sermoni ambiguo (§. 212.). Igi-
tur nec ænigmatice respondere licet, quando ad veriloqui-
um obligamur, metu periculi nobis vel aliis inde imminen-
tis. *Quod erat alterum.*

Casus hic est Martyrum, qui metu tormentorum gravissi-
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) T mo-

morum adduci minime potuerunt, ne veritatem impertentis confiterentur, propterea quod Christiani lege Christi ad eam confitendum obligantur.

§. 216.

Quando metu mali: culi nobis vel aliis imminentis falsum loqui licet. Etenim si tacere non datur, aut verum, aut falsum loquamur necesse est: quod per se patet. Quodsi ad veriloquium non obligamur, nec moraliter necesse est, ut verum loquamur, (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), cumque tacere non detur, nec simpliciter illicitum est falsum loqui (§. 184.). Quamobrem cum quilibet operam dare debeat, ut sibi caveat a malis corporis atque fortunæ, quantum in potestate sua est (§. 183. part. 1. Jur. nat.), eademque ab aliis quantum datur avertere debemus (§. 608. part. 1. Jur. nat.), adeoque ubi nobis vel aliis periculum aliquod imminet ex veriloquio, id officio erga nosmetipsos vel alios repugnat; veriloquium efficitur illicitum (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter metu periculi nobis vel aliis imminentis falsum loqui licet.

Ita nemo obligatur ad se vel alium sicario prodendum. Quamobrem quæsitus quinam sit, vel ubinam sit Titius, quem querit, quin falsum respondere liceat, cum tacere non permittatur, dubitandum non est. Qui hoc in casu falsiloquium pro mendacio habent idemque illicitum pronunciant, quomodo turpitudinem intrinsicam demonstrare velint, non video. Non aliud hinc sequitur, quam ut sicarius fallatur sui & alterius bono, cum ab ipso peccatum, a te vel tertio periculum vitæ amoveatur. Sit itaque nos simpliciter obligatos esse ad dicendum verum, quotiescunque physica nobis impeditur est loquendi necessitas, nec tacere datur, ita ut falsum dicere non liceat. An non etiam obligamur ad periculum vitæ nobis atque aliis avertendum, consequenter idem incurrere,

vel admittere, ut alii incurrant, prohibemur? Pugnat igitur obligatio, ne nos vel alios exponamus vitæ periculo cum obligatione, ne dicamus falsum, seu potius, ne falsum dicendo fallamus eum, qui peccare vult. Quamobrem cum opus sit exceptione, nonne fortior obligatio vincere debet debiliorem, & nonne fortior est obligatio, quæ tendit ad vitæ propriæ vel alienæ conservationem & peccatum impediendum, quam altera, quæ tendit ad dicendum verum, ne suo bono fallatur? Sane dicendo verum concurris ad peccatum alterius, quod dicendo falsum impedis; dicendo falsum obligationi tuæ erga te ipsum vel erga alios satisfacis, immo etiam peccatum alterius impediendo obligationi erga alios simul satisfacis. Nulla itaque adest ratio, cur tanta existimari debeat veritas moralis, ut eidem postponenda sint omnia hominis officia cetera tum erga se ipsum, tum erga alios. In moralitate actionum examinanda respiciendum est ad ea, quæ inde consequuntur, & hæc in oppositis actionibus inter se comparanda veniunt, & ubi obligationes diversæ concurrunt, non ad unam ita advertendus animus, ut ceterarum obliviscamur.

§. 217.

Quoniam ambiguitas in loquendo pro falsiloquio habenda, si eo sine verbis ambiguis utaris, ut alter inde concipiat mentem ab ea, quam habes, diversam (§. 195.), & ænigmata licita sunt, quando ambiguitas licita in loquendo (§. 213.); *Nec non ambigue & ænigmatically.* *ambigue quoque loquitur & licita sunt ænigmata, ob metum periculi nobis vel aliis imminens, si ad veriloquium non obligamur, nec tacere datur.*

Qui ambiguitatem in loquendo & ænigmaticas dictiones admittunt, falsiloquium vero, quod odioso ac infami mendacii nomine traducunt, improbant; ii verborum magis, quam rerum rationem habent, & ad illorum confusas potius, quam distinctas satisque determinatas notiones animum advertunt. Præterea non perpendunt, sermonem omnem moralitatem

trahere ab officiis, quæ eorum usum exigunt, ut adeo ex convenientia cum iisdem æstimetur usus, ex repugnantia vero abusus. Et, si vel maxime a pacto tacito de verbis non in alio significato utendis, quam quem communis loquendi fert usus, moralitatem sermonis derivare velis, huic ipsi tamen pacto inesse intelligitur tacita conditio, quando scilicet alteri ad animi nostri sensa significanda obligamur, nec officium aliquod urget contrarium. Videbimus enim suo loco, pactis hominum immutari non posse naturalem illam obligationem, quæ officiis adhæret.

§. 218.

Quando *Si alterum ad aliquid faciendum, vel non faciendum permovere*
motivis fal- *re tenemur, nec verum dicendo hoc fieri potest, falsiloquium licitum*
si uti liceat. *est.* Quoniam alterum ad aliquid faciendum, vel non faciendum permovere tenemur *per hyp.* cum voluntas & noluntas non determinetur nisi per motiva (§. 889. *Psych. empir.*), motiva volitionis & nolitionis eidem suppeditare debemus. Quodsi ergo verum dicendo alter permoveri nequit ad faciendum, vel non faciendum, quod facere, vel non facere debet *per hyp.* per motiva vera voluntas & noluntas ejus determinari nequit. Quamobrem cum sine falsiloquio obligationi, qua alteri tenemur, satisfieri non possit, quando vero hoc fieri nequit, falsiloquium licitum est (§. 172.); licitum quoque erit falsiloquium, si alterum ad aliquid faciendum, vel non faciendum permovere tenemur, nec verum dicendo hoc fieri potest.

Atque adeo pater, quandonam motivis falsis uti licitum sit, ubi alios ad aliquid faciendum vel non faciendum permovere tenemur. Exemplum habemus in duce, qui, cum videat exercitum perterritum ob hostilem exercitum, falso ipsis persuadet mox affuturos socios, ne animum despondeant, sed animo imperterrito hostem aggrediantur. Etenim ducis est per-

permoveere exercitum ad prælium paratum, ut animo imperterritito hostem aggrediatur. Quamobrem cum sine falsiloquio hoc fieri nequeat, ecquis reprehendere aufit ducem uti, motivis falsis. Id licitum agnovisse constat *Xenophontem* lib. 4. de dict. & fact. Socratis. In eundem sensum *Maximus Tyrius* dissert. 3. Non est res, inquit, per se præclara verum dicere, nisi id cum utilitate fiat ejus, qui audit. Ita sæpe medicus ægros, dux exercitum, gubernator fallit nautas: nec hoc in iis reprehenditur. Quodsi si dicas, fieri posse, ut falsiloquium, quo uteris ad permovendum alterum, ut hoc faciat, fit ipsi, vel aliis damnosum, seu cum damno ejus aut alius conjunctum; facilis est responsio. Falsiloquium enim hoc in casu illicitum est alia de causa (§. 166.), adeoque ipso in casu præsentis non uti licet tanquam motivo. Etsi autem hoc falsiloquio uti non liceat; non tamen hinc infertur, quod alio uti non sit licitum, quod alia de causa illicitum esse ostendi nequit. Quoniam ex superiori tractatione manifestum est, falsiloquia alia licita esse, alia illicita; non de illicitis hic sermonem esse facile patet.

§. 219.

Quoniam infantes ac pueri, itemque amentes non eo *Quando in-*pollent usu rationis, qui ad pervidendum verum sufficit, *fantibus,* quod nemo non admittit; *infantibus ac pueris, itemque amen-* *pueris &* *tibus falsum dicere licet, si eo ad faciendum, vel non faciendum per-* *amentibus* *moveri possunt, ad quod faciendum vel non faciendum eos permovere falsum dice-* *debemus.* *re liceat.*

Non adeo reprehendi potest, quod dicit *Quintilianus*: utilitatis puerorum gratia multa fingimus. Quodsi objicias fictionibus istis præjudicia insinuari animis tenellis puerorum, quæ obsunt in ætate adultiori partim ad veritatem cognoscendam, partim ad recte agendum, parum nos mover ea objectio: cum per ea, quæ modo annotavimus ad propositionem præcedentem, non quaslibet fictiones probemus, sed eas de-

num, quæ alia de causa non sunt illicitæ, consequenter in se non habent, quod reprehensionem mereatur. Propositionis præsentis, quam nec satis determinate enunciat, *Grotius* de J. b. & p. lib. 3. c. 1. §. 12. aliam prorsus rationem affert, sed facit hoc, dum indulget hypothese suæ qua moralitatem sermonis ex pacto tacito de verborum significato perperam deducit (not. §. 182.).

§. 220.

Quando furiosus falsum eodem modo patet, falsiloquium licitum esse, si eo permoveri possidere liceat. sunt ad faciendum, vel non faciendum, quod facere, vel non facere debent.

Furor, qui & mania dicitur Medicis, imaginationem & ratiocinationem depravat: id quod ex ipsorum verbis & factis nemo non colligit. *Sennertus* Pract. lib. I. part. 2. c. 15. Oper. Tom. 3. §. 109. mania signa diagnostica recensens: *Ægri*, ait, & falsa imaginantur, & absurda & inepta multa agunt, & quidem sine timore, sed potius cum audacia, temeritate, loquacitate, jurgiis, iracundia, sævitate in se & alios, & omnino animi perturbatione tanta, ut bestiarum iustar obvios quosque invadant, & morsu, unguibus, aliisque, quibus possunt, modis noceant, nec sibi ipsis parcant, sed vestes dilanient suas, ac manus violentas sibi inferant. Dantur adhuc morbi alii, in quibus usus facultatum superiorum aufertur vel universaliter, vel quoad certa tantummodo objecta: de quibus *Sennertus* legi potest, qui, quæ ad historicam morborum cognitionem spectant, satis fideliter & accurate describit. Enimvero non opus est, ut propositionem generalem ad singulos casus particulares applicemus: sufficit exemplo aliquo ostendisse, quod applicari possit ac debeat.

§. 221.

Quando iratis & ebriis.

Quando ira excandescit animus, facultatum superiorum & rationis adeo usus suspenditur, & idem contingit in ebrietate,

ate, ut irati haud raro furiosis, amentibus ebrii assimilentur. Eodem igitur, quo ante modo, patet, *falsiloquium licitum esse, si eo permoveri possunt irati & ebrii ad faciendum, vel non faciendum, quod facere, vel non facere debent.*

Sermo homini concessus est ad communem utilitatem, quia conjunctis viribus perfectionem suam statusque sui promovere debent (§. 221. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Utendum igitur est sermone eo modo, qui fini huic convenit. Quamobrem alteri ad verum dicendum non obligamur, sed falsum potius dicere licet, si verum dicendo ipsi nocetur, falsum vero dicendo consulitur. Patebit usus hujus principii in moralibus.

§. 222.

Si falsiloquium facit ad eliciendam veritatem ex aliis, quam nosse interest, licitum est. Etenim si falsiloquium facit ad eliciendam veritatem ex aliis, quam nosse interest; medium est obtinendi finem, quem consequi vel debemus, vel consequi saltem licet (§. 937. *Ontol.*). Quamobrem cum ex anterioribus abunde intelligatur, quod falsiloquium in se illicitum non sit; cur eodem uti non liceat ad eliciendam veritatem ex aliis, quam nosse interest, ratio nulla est. Recte igitur pro licito habetur in casu propositionis presentis.

Falsiloquium quando licitum ad veritatem eliciendam.

Medio non illicito ad finem licitum consequendum uti licere nemo dubitat. Qui adeo falsiloquium simpliciter damnant, idem pro medio illicito habent, consequenter nec eo uti liceret ad veritatem ex aliis eliciendam quam nosse interest. Veritates in genere seu universaliter enunciatae subinde videntur dubiae, quae ad casus particulares applicatae fiunt illustriores & extra omnem dubitationis aleam collocantur. Quamobrem non inconsultum erit ad exempla provocare. Primum igitur locum hic occupet sententia Solomonis, quam tulit in decidenda lite meretricum de infante vivo 1. Reg. III. 25. Ut enim veritatem eliceret, quamnam scilicet esset mater

mater infantis vivi, gladium afferri jussit ad infantem dissecan- dum, ut utrique litigantium redderetur pars dimidia. Cum ipsi animus non esset infantem innocentem interficiendi, & partem dimidiam unam uni, alteram alteri meretricum reddendi; sermo ejus falsiloquium erat (§. 152. 156.). Utebatur autem eodem ad veritatem eliciendam. Nemo factum Solomonis reprehendit. Quamobrem qui hoc probat, falsiloquium esse medium licitum eliciendi veritatem ex aliis, quam nosse interest, concedit. Similiter *Claudius* apud *Suetonium* in *Claudio* c. 15. falsiloquio elicuit veritatem, cum foemina filium suum agnoscere nollet. Iussit enim juveni nubere: quo matrimonio indicto eam ad confessionem compulit. Huc etiam pertinet exemplum *Caroli M.* qui patrem & filium ob cædem sacerdotis ad mortem condemnavit, cum non constaret, uter eum interfecisset, neuter vero alterum prodere vellet, ut patrem ad confessionem delicti adduceret. Exempla plura addit *Puffendorfus* de *J. N. & G.* lib. 4. c. 1. §. 17. & huc refert proverbium Hispanorum: Dic mendacium & erues veritatem.

§. 223.

Quando falsum dicendo vel ambigue loquendo is, cui loquimur, non concipiat mentem ab ea, quam habemus, diversam, etiamsi hoc faciendo vel at tertius, ad quem sermo non dirigitur; sermo noster falsiloquium ambigue loquendo non est. Etenim si falsum dicendo vel ambigue loquendo is, cui loquimur, non concipiat mentem ab ea, quam habemus, diversam; respectu ejus, cui loquimur, non aliter cogitamus, quam cogitare nos dicimus, cum nimirum verborum significatus sit arbitrarius, eum ipsis tribuere licet, qui sufficit ad animi nostri sensa alteri, cui loquimur, significanda. Quamobrem cum is demum moraliter falsum loquatur, qui aliter cogitat, quam se cogitare dicit (§. 152.); respectu ejus, cui loquimur, moraliter falsum non loquimur. Etsi autem tertius ex verbis nostris concipiat mentem ab ea, quam habemus,

mus, diversam, cum tamen ad ipsum sermo noster non dirigatur, ei quoque non loquimur, consequenter in eligendis verbis, quibus animi nostri sensa exprimere volumus, nec ejus habenda ratio est. Quamobrem nec ejus respectu falsum loquimur, cum perinde sit ac si vocem submitteremus, ne quid alteri dicamus distincte percipiat. Quoniam itaque sermo noster falsiloquium neque respectu ejus, cui loquimur, neque respectu tertii, ad quem sermo non dirigitur, dici potest; si falsum dicendo vel ambigue loquendo is, cui loquimur non concipiat mentem ab ea, quam habemus, diversam, etiamsi hoc faciat tertius, ad quem sermo non dirigitur, sermo noster falsiloquium prorsus non est.

Sermonis non alius usus est, quam ut intelligamur ab iis, quibus loquimur. Ita qui Gallice loquitur, parum curat, num alii intelligant quid loquatur, aut num linguæ Gallicæ parum gnari mentem sibi concipiant ab ea, quam loquens habet, prorsus diversam, modo animi sui sensa is assequatur, cui loquitur. Anne igitur perinde est, siue lingua tertio parum nota loquaris, siue verbis tribuas significatum, qui a recepto abhorret, aut verbis utaris ambiguis, modo certus sis, eum, cui loqueris, mentem tuam assequi? Si is, ad quem sermo tuus dirigitur, verba tua intelligit, etsi ea non intelligat tertius, cui non loqueris, perinde omnino est, ac si lingua peregrina loquaris, quam alter non callet. Sibi adeo imputare debet, ubi ex sonorum similitudine diversum vocabulis tribuit significatum ab eo, qui iisdem jungitur a colloquentibus, & judicium sibi sumit de iis, quæ ipsum parum tangunt. Neminem accusare potest, nisi se ipsum, quod verba aliorum, qui ad ipsum non loquuntur, male interpretetur. Recte omnino *Grotius* lib. 3. de J. B. & P. c. 1. §. 13. n. 1. Sermo, inquit, respectu illius non sermo est, sed res, quæ significare quidlibet potest.

*Neque adeo
mentiatur.*

Quoniam mendacium esse nequit, quod falſiloquium non eſt (§. 182.); nec mendacium eſſe poteſt ſermo, ſi falſum dicendo, vel ambigue loquendo is, cui loquimur, non concipiat mentem ab ea, quam habemus, diverſam, etiamſi hoc faciat tertius, ad quem ſermo non dirigitur.

Falſum dum dicimus, aut is, cui loquimur, novit, nos falſum dicere velle, aut ipſi conſtat, quod contrarium ejus, quod verba ſonant, intelligi velimus. In utroque caſu eum, ad quem loquimur, nec fallimus, nec fallere volumus. Niſi quicquam igitur vitioſi ſermoni noſtro inhæret. Quando ambigue loquimur, alter novit, quid per verba ambigua ſignificare volumus, aut ſaltem ipſi conſtat, quod aliud quid intelligi velimus, quam verba ſonare videntur. Uſum hic ſæpe habent allegoriæ, quibus teguntur quæ alteri ſignificanda: id quod in literis quoque ſcribendis utile eſt, ubi verendum, ne forſan incidant in aliorum manus, quos ea, quæ a nobis ſcripta ſunt, intelligere nolumus. In genere enim notandum, quæ de verbis viva voce prolatis dicuntur, ea etiam de ſcriptura eſſe intelligenda. Loquimur præſentibus; ſcribimus abſentibus. Idem vero vocabulorum uſus eſt, ſive loquamur, ſive ſcribamus. Et ſermoni in utroque caſu eadem ineſt moralitas. Quamobrem quando in hypotheſi propoſitionis præſentis falſum dicimus, vel ambigue loquimur, ne intelligat tertius, ad quem ſermo non dirigitur; ſermo cryptographiæ comparatur, quæ ideo non vitium contrahit, ſi tertius, ad quem ea non pertinet, ſenſum inde eruit a mente noſtra prorsus diverſum. Equipollentia ſermonis in caſu propoſitionis præſentis cum cryptographia eandem optime illuſtrat: nemo enim eſt, qui cryptographiam reprehendat, quod non recte intelligatur niſi ab eo, ad quem ſcribitur. Notandum vero ad cryptographiam quoque referri, ſi verbis tribuatur ſignificatus ab eo, quem vulgo habent, diverſus, adeoque etiam eidem contrarius.

§. 225.

Si ex composito alteri falsum dicas, vel ambigue loquaris eo fine, ut tertius aliquis, ad quem sermo non dirigitur, inde concipiat mentem ab ea, quam habes, diversam; sermo tuus respectu tertii falsiloquium est. Quod si enim ex composito alteri falsum dicas vel ambigue loquaris eo fine, ut tertius aliquis ex verbis tuis concipere debeat aliquam opinionem; ad ipsum revera verba facis, & ad eum, cui loqueris, te verba facere velle tantum modo simulas (§. 716. part. 2. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum eo fine falsum dicas, vel ambigue loquaris, ut tertius inde concipiat mentem ab ea, quam habes, diversam; aliter omnino cogitas, quam te cogitare dicis, consequenter moraliter falsum loqueris (§. 152.). Quoniam itaque sermo moraliter falsus falsiloquium est (§. 156.); si ex composito alteri falsum dicas, vel ambigue loquaris eo fine, ut tertius aliquis inde concipiat mentem ab ea, quam habes, diversam, sermo tuus respectu tertii falsiloquium est.

Quamobrem sermo respectu tertii, ad quem non loquimur, falsiloquium.

Differt casus præsens a præcedente in eo, quod in præsentē tertii gratia loquaris eo fine, ut fallatur, in præcedente autem tertii non habes rationem, sed ea tantummodo cautione utaris, ne qui obiter te loquentem audiat, quid dicere velis, intelligat. Revera igitur in casu præsentē sermo tuus dirigitur ad tertium, cum simulas colloquium cum altero: id quod in casu præcedente dici nequit, ubi malles tertium non audire, quæ loqueris, siquidem præcavere posses. Quamobrem in casu præsentē sermo tuus componi nequit cum cryptography, cum qua convenire eundem monuimus in casu præcedente (not. §. 224.).

§. 226.

Quoniam sermo tuus respectu tertii falsiloquium est, si ex composito alteri falsum dicas, vel ambigue loquaris eo fine, ut tertius aliquis inde concipiat mentem ab ea, quam habes, diversam, sermo tuus respectu tertii falsiloquium est.

*filoquii ju-
dicandum.*

sine, ut tertius inde concipiat, mentem ab ea, quam habes diversam (§. 225.); *in eo casu, quo falsiloquium licitum est, ex composito etiam alteri falsum dicere, vel ambigue loqui licet eo sine, ut tertius inde concipiat mentem ab ea, quam habes diversam, in alio autem, quo falsiloquium illicitum, hoc facere non licet.*

Sunt equidem qui simpliciter damnant ex composito alteri falsum dicere eo sine, ut tertius inde concipiat mentem ab ea, quam loquens habet, diversam: sed hi sunt, qui animum non advertunt nisi ad aliquem casum, in quo falsiloquium illicitum, non vero omnem propositionis amplitudinem animo complectuntur, quam habere potest. Quodsi ex superioribus animo recolas casus, in quibus falsiloquium licitum vel illicitum esse demonstravimus, facile videbis, in casu propositionis præsentis falsiloquium non semper esse illicitum, sed ut licitum, vel illicitum sit, alias præterea requiri determinationes, quam quæ in hypothese propositionis præsentis continentur. Brevitatis autem gratia casus istos distinguere nolumus, quos unusquisque vi superiorum sine ullo negotio distinguet.

§. 227.

An alterum falsum dicendo fallere liceat, ut fallat tertium. Quando falsiloquium illicitum est, nec alteri falsi quidpiam persuadere licet eo sine, ut is idem tertio dicat: quando autem falsiloquium licitum, hoc quoque facere licet. Etenim unum idemque est, sive ipse mihi falsum dicas, sive falsum dicas alteri, ut idem mihi dicat, seu quem nosti, quod mihi rursus dicturus sit. Quamobrem quando tibi licet mihi falsum dicere, licebit etiam idem dicere alteri eo sine, ut ab ipso mihi dicatur: quando vero tibi falsum mihi dicere non licet, nec hoc facere licet.

Sunt denuo qui simpliciter damnant falsiloquium, quo alius inducitur ad falsum tertio dicendum: sed de his eadem tenenda sunt, quæ ad propositionem præcedentem an-

notavimus, quemadmodum etiam cetera huc trahenda, quæ ibidem annotavimus.

§. 228.

Verba aperta dicuntur, quæ ore proferuntur, ut auditu percipi possint, vel scribuntur, ut legi possint. *Tacita* vero vocamus, quæ mente reservantur, ut adeo ea non percipiat, nisi loquens. Unde & intelligitur, quinam *sermo* sit *apertus* quinam *tacitus*.

Tacita nimirum verba tantummodo cogitamus, dum eorum ideæ vi imaginationis producuntur, quales auditui conveniunt.

§. 229.

Quoniam verba aperta auditu percipi possunt aut visu ab aliis, tacita vero nonnisi a loquente percipiuntur (§. 228.), *aperto sermone aliis, tacito nonnisi nobis loquimur.*

Ita tacito sermone utimur in meditando & dum per otium cogitationibus nostris indulgemus.

§. 230.

Quia *verba tacita* sensu percipi nequeunt ab alio, quam loquente (§. 228.), *nisi ex verbis apertis & circumstantiis præsens colligi possint, respectu ejus, cui loquimur, nullum habent usum.*

Ex accidente adeo est, si verba tacita assequitur is, cui loquimur. E. gr. Si quis die dominica ex te quærat: Fuiſtine in templo? Verba hæc aperta sunt. Adverbium vero *hodie*, quod mente reservas, verbum tacitum est. Ex circumstantia temporis idem colligis, adeoque mentem interrogantis intelligis, nimirum num hodie fueris in templo, ut perinde sit, ac si aperto penitus sermone quæſivisset ex te: fuiſtine hodie in templo? Ipsi etiam Autores haud raro propositiones ita enunciant, ut verbis apertis adjici debeant tacita, nisi a veritate aberrare velis. Nec hoc semper vitio tribuendum: cum enim brachyologiam amemus, sufficit ex verbis apertis, substrata materia, & aliis cir-

cumstantiis tacita colligi posse, quæ apertis adjicienda, ut sensus evadat completus & ei, quod dicitur, sua constet veritas. Hinc refutationem non merentur, qui ex verbis apertis errorem exculpunt, ubi tacita cuiusvis obyia sunt, qui attentione uti voluerit, nec in interpretando iniquum se præbere decreverit, ut habeat, quæ in alio reprehendat.

§. 231.

*Reservatio
mentalis
quid sit.*

Reservatio mentalis est sermo moraliter verus constans verbis partim apertis, partim tacitis, ita ut illa ingerent animo audientis falsam opinionem, hæc vero illorum sensum detorqueant in verum huic contrarium.

E. gr. Si die dominica interrogatus, *fuisine in aede sacra*, respondes: *fui*. Verba tua: *fui in aede sacra* (quippe quæ ex interrogatione suppletur, verbis ore a te prolatis æquipollent) aperta sunt (§. 228.). Ego ex his colligo, te hodie interfuisse sacris. Enimvero quoniam hoc verum non est, tu mente reservas verba, quæ adhuc adjicienda erant, *ante octiduum*. Hæc igitur tacita sunt (§. cit.); detorquent vero sensum verborum tuorum in sensum verum quidem, sed opinioni, quam ego ex apertis hausi, prorsus contrarium. Sermo adeo tuus reservatio mentalis est. Similiter si ego ex te quæram: *Fuisine hodie in templo?* & tu respondes: *fui*, mente autem reservas hæc verba: *non hodie, sed ante octiduum*; sermo tuus denuo reservatio mentalis est. Exempli loco afferri vulgo solet illud *Atbanasi* apud *Socratem* in Hist. Eccles. lib. 1. c. 38. *Sentio, sicut scripsi* scilicet in charta sub ala: quæ verba mente reservata. Similiter si quis ex te quæserit: *Fecistine hoc*, & tu respondes: *non feci*, scilicet *aliud quiddam*, vel *non feci hoc*, scilicet *alio die*: reservatio denuo mentalis est. Est etiam reservatio mentalis, si interroganti, *habesne decem aureos*, respondes: *non habeo*, scilicet *ut eos tibi mutuo dem*, vel *in marsupio*, cum domi in cista recondantur.

§. 232.

Si in reservatione mentali verba tacita cum apertis conjungantur. Quò respectu sunt verba tacita si accedunt ad aperta, horum sensum detorquent in veriloquium. (S. 231.) adeoque a mente loquentis non discrepantem. Quamobrem si in reservatione mentali verba tacita cum apertis conjungantur, qui ea utitur, moraliter verum loquitur (S. 150.).

Patet hoc ex iis, quæ modo attulimus (not. §. 231.) exemplis. Ita verum est in exemplo primo, te ante octiduum fuisse in æde sacra; in secundo, te non hodie, sed ante octiduum ibidem fuisse. Verba igitur aperta & tacita junctim sumpta non discrepant a mente tua, sed cum eadem conveniunt, adeoque moraliter verum loqueris. Hinc sibi persuaserunt nonnulli reservationes mentales quasvis licitas esse, etiam quando ad verum dicendum obligaris & quod asseris juramento confirmandum. Neque alio fine excogitatae sunt reservationes mentales, quam ut falsa persuadere possis alteri, quando ad verum dicendum obligaris.

§. 233.

Reservationes mentales non sunt veriloquium nisi respectu ejus, Cujusnam qui loquitur. Etenim si in reservatione mentali, verba tacita respectu verborum conjungantur cum apertis, moraliter verum loquitur, qui ea utitur (S. 232.). Enimvero verba tacita nemo percipit, nisi qui loquitur (S. 228.), consequenter nec ea cum apertis conjungere valet nisi ipse loquens. Quamobrem qui reservatione mentali utitur nonnisi sibi soli, non vero aliis moraliter verum loquitur, adeoque cum sermo moraliter verus veriloquium sit (S. 154.); reservationes mentales non sunt veriloquium nisi respectu ejus, qui loquitur.

Sibi verum loquitur, qui reservationes mentales adhibet,

non aliis: sermo enim integer, qui animi ipsius sensa sufficienter indigitat, nemini notus nisi loquenti. Patet hoc ex antea (not. §. 231.) allatis exemplis.

§. 234.

*Cujusnam
respectu falsiloquium
sint.*

Reservationes mentales sunt falsiloquium respectu ejus, ad quem sermo dirigitur. Etenim in reservatione mentali ei, ad quem sermo dirigitur, non sunt nota nisi verba aperta (§. 228. 231.). Quoniam itaque verba aperta ingenerant animo ejus, qui loquentem audit, opinionem falsam (§. 231.), adeoque a mente loquentis discrepent verba aperta; qui reservatione mentali utitur, respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, moraliter falsum loquitur (§. 152.). Quamobrem cum sermo moraliter falsus falsiloquium sit (§. 156.); reservationes mentales respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, falsiloquium sunt.

Patet hoc per exempla eunti absque ulla demonstratione. Ita in exemplo primo, quod supra dedimus (not. §. 231.), quæris, num Titius fuerit in templo, nempe hoc die, quo eum interrogas. Respondentis verba aperta sunt: *Sui in templo.* Hinc tu colligis, eum hodie in templo fuisse. Ex tacitis tamen verbis constat, eum in templo hodie non fuisse. Respectu igitur tui sermo Titii falsiloquium est. Idem patet in altero, quando quæris, num Titius hodie fuerit in templo, & idem respondet: *sui in templo*; mente autem reservat hæc verba: *non hodie, sed ante octiduum.* Sane sive moraliter falsum loquatur, sive reservatione mentali utatur, tui respectu hoc unum idemque est.

§. 235.

*Contradictio qualis
insit reservationi
mentali.*

Qui reservatione mentali utitur apertis verbis affirmare videtur, quod negare decrevit & contra. Etenim in reservatione mentali sensus verborum apertorum detorquetur vi tacitorum in contrarium (§. 231.). Detorquetur autem sensus verborum in contrarium, si, quod affirmatur, negatur & contra:
per

per se patet. Quamobrem quod qui reservatione mentali utitur verbis apertis affirmare videtur, id negare decrevit, & quod affirmare instituit, id verbis apertis negare videtur.

Exemplo veritas propositionis præsentis illustrior evadit. Quodsi enim quis ex te quærat, num fueris in templo, scilicet hodie, & tu respondes: *fui*. Verbis apertis affirmare videris, te hodie fuisse in templo, nec alium sensum ex iisdem exsculpere valet, qui te interrogavit. Enimvero dum mente reservas hæc verba, *ante octiduum*; negare omnino decrevistis te hodie fuisse in templo: alias enim reservatione verborum non erat opus. Idem adhuc clarius elucescit, quando interrogatus, num hodie fueris in templo, respondes *fui*, mente autem reservas hæc verba *non hodie, sed ante octiduum*. Immo non alium in usum inventæ sunt reservationes mentales, quam ut, quod affirmare debes & affirmare vis, negare videaris, & ex adverso quod negare debes & negare vis, videaris affirmare. Qui reservatione mentali utitur, vult verum loqui, sed non vult veritatem intelligi ab eo, cui loquitur, veluti in exemplo dato vult negare, se hodie fuisse in templo, non vero vult, ut alter norit, se hodie in templo non fuisse, vel contrarium potius ipsi persuadere intendit. Reservationes adeo mentales medium esse debent loquendo verum alteri persuadere falsum, seu dicendo quod est alteri persuadere quod non fit & contra.

§. 236.

Quando ad animi nostri sensa indicanda alteri obligamur, reservationes mentales mendacio equipollent, aut, respectu ejus, ad quem sermo dirigitur mendacium sunt. Etenim falsiloquium mendacium est, quando alteri ad animi nostri sensa significanda obligamur (§. 182.). Reservationes mentales respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, falsiloquium sunt (§. 234.). Quamobrem etiam respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, mendacium sunt; quando ad animi nostri sensa indicanda al-

Quando reservationes mentales mendacium sunt. Etenim falsiloquium mendacium est, quando alteri ad animi nostri sensa significanda obligamur (§. 182.). Reservationes mentales respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, falsiloquium sunt (§. 234.). Quamobrem etiam respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, mendacium sunt; quando ad animi nostri sensa indicanda al-

teri obligamur, consequenter quando hoc fieri debet, mendacio æquipollent.

Equidem reservationes mentales ad mendacium evitandum, seu potius excusandum excogitatae sunt; non tamen a mendacio te liberant, quando ad verum dicendum obligaris. Neque enim sufficit; quod tibi verum loquaris (§. 233.), ubi verum dicendum est alteri. Mentiris alteri non tibi & quando mentiri prohibemur (§. 188.), lex prohibitiva non te, sed alios respicit. Mendacium opponitur veracitati tanquam vitium virtuti, hæc autem virtus ad officia erga alios pertinet.

§. 237.

Quando reservationes mentales prohibita.

Quoniam mendacium omne illicitum est (§. 183.), reservationes autem mentales respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, mendacium sunt, quando ad animi nostri sensa alteri indicanda obligamur (§. 236.), reservationes etiam mentales illicitae sunt, quando ad animi nostri sensa alteri indicanda obligamur, consequenter lege naturali prohibita (§. 170. part. I. Phil. pract. univ.).

Nihil adeo in reservationibus mentalibus prædicii est adversus mendacium. Qui itaque a mendacio abhorret, a reservationibus quoque mentalibus abhorreere debet, & quicumque quacunque de causa illud averfatur, is etiam has averfari debet.

§. 238.

Moralitas reservationum mentalium in genere.

Quando falsiloquium illicitum, reservationes mentales illicitae sunt; quando autem falsiloquium licitum est, reservationes quoque mentales licitae quidem sunt, sed inutiles. Etenim reservationes mentales respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, falsiloquium sunt (§. 234.). Quamobrem cum falsiloquium non sit licitum, vel illicitum, nisi respectu eorum, ad quem sermo noster dirigitur, quemadmodum ex demonstrationibus superioribus abunde liquet, ut idem demum sigillatim demonstrari non sit opus; quando falsiloquium illicitum est, etiam reserva-

serva-

servationes mentales illicitæ sunt, & quando licitum falsiloquium, etiam reservationes mentales licitæ sunt. *Quod erat unum.*

Enimvero quando licitum est falsiloquium, tum nobis jus est falsum moraliter loquendi (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter falsum dicere alteri permissum (§. 165. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque verbis apertis moraliter falsum loquitur, qui reservatione mentali utitur, quod verbis tacitis demum vertitur in verum (§. 231.), reservatione mentali non est opus, ne facias, quod non licet. Quamobrem quando falsiloquium licitum est, reservatio mentalis inutilis est. *Quod erat secundum.*

Equidem vulgo reservationes mentales promiscue damnant etiam qui falsiloquium subinde licitum agnoscunt, non tamen satis accurate in moralitatem earundem inquireunt, sed attentionem suam desiderari patiuntur. Avertitur autem attentio, propterea quod sumunt, reservationes mentales adhiberi ad mendacii notam evitandum. Enimvero quamvis concedamus, reservationes mentales eo fine esse excogitatas, aut potius distincte expensas, cum antea in casu falsiloquii non advertentibus sua veluti sponte sese obtulerint; non tamen ideo negari potest, quod etiam directa intentione in casu falsiloquii liciti reservatione mentali uti quis possit: quod ubi fit, reservatio mentalis ad mendacium referri nequit. E. gr. Si sicarius te interrogat: *esse Titius*, & tu reservatione mentali usus respondes: *non sum* scilicet *obligatus, ut hoc tibi dicam*; simpliciter respondere poteris: *non sum*, nec opus erat verbis mente reservatis, *obligatus, ut hoc dicam tibi*. Sufficiebat falsiloquium hoc in casu licitum (§. 172.): reservatio itaque mentalis inutilis est.

§. 239.

Si quis verba quaedam mente reservat, quæ ex apertis, vel sub- Quando
strata verba taci-

ta cum aper-
tis non effi-
ciant refer-
vationem
mentalem.

strata materia ac aliis circumstantiis is, ad quem sermo dirigitur, facile colligit; sermo ejus reservatio mentalis non est. Quod si enim is, ad quem sermo dirigitur, ex verbis apertis, vel substrata materia ac aliis circumstantiis facile colligit ea, quæ mente reservat loquens, consequenter tacita (§. 228.); metuendum non est, ne ex apertis concipiat opinionem falsam, seu sensum a mente loquentis diversum. Enimvero reservatio mentalis non est, nisi ex apertis si ad quem sermo dirigitur, concipiat opinionem falsam (§. 231.), scilicet quia ex materia substrata, vel aliis circumstantiis colligere nequit verba, quæ mente reservantur. Quamobrem nec sermo reservatio mentalis est, si quis verba quædam mente reservat, quæ ex apertis, vel substrata materia ac aliis circumstantiis is, ad quem sermo dirigitur, facile colligit.

E. gr. Si quis die dominica dicit: *Fui bis in templo*; ex circumstantia temporis nemo non colligit, sub intelligi adverbium *hodie*, quod loquens hac de causa mente reservat, non vero eo fine, ut alteri falsam insinuet opinionem, quemadmodum in reservatione mentali fieret solet. Reservant verba quædam homines in hoc casu haud raro de eo parum cogitantes, propterea quod non omnium sibi conscius sunt, quæ menti insunt, aut in ea contingunt. Ita in Geometria plana versantibus semper ob oculos versatur planum, ut adeo non loquantur de lineis & punctis nisi in eodem plano datis vel ducendis aut sumendis. Quamobrem absolum foret, si quis continuo adjicere velit hanc determinationem, quod lineæ sint in eodem plano, v. gr. quando dicitur, ex uno puncto ad eandem rectam nonnisi unica perpendicularis erigi potest, immo superfluum foret addere, quod perpendicularis ista esse debeat linea recta. Similiter *Euclides* non loquitur nisi de triangulis rectilineis. Quamobrem absolum foret triangulum rectilineum dicere, quoties de triangulo loquitur. Superius jam monuimus (not. §. 230.), puerile esse, ne quid gravius dicam, errores exculpere, velle ex istiusmodi dictione.

§. 240.

Si qua verba ex aliis apertis, vel substrata materia aliisque circumstantiis facile colligi possunt, ab eo, ad quem sermo dirigitur; ea verba quæ mente reservare licet. Alteri enim loquimur, ut intelligat, *datæ mente* quid sentiamus ac velimus. Quamobrem non pluribus opus est verbis, quam quæ ad animi nostri sensû significanda sufficiunt. Quodsi ergo quædam verba ex aliis apertis, vel substrata materia aliisque circumstantiis per se facile colligit is, ad quem sermo dirigitur, non opus est ea demum ore proferri, immo hæc raro consultius est, ea mente reservare, ne alterius attentio inutili verborum ambage defatigetur, aut prorsus impediatur. Patet itaque quod mente reservare liceat vocabula seu verba, quæ ex aliis apertis, vel substrata materia aliisque circumstantiis facile per se colligit is, ad quem sermo dirigitur.

Si alteri ad significandum animi nostri sensû obligamur, non aliud a nobis exigere licet, quam ut ea sufficienter significetur, consequenter ut tot adhibeantur verba, quot sufficiunt, ut ex his mentem nostram assequatur. Quæ igitur sua sponte cogitationibus ipsius sese offerunt, ea mente reservare omnino licet. Nihil enim hoc modo fit, quod fit contra jus alterius. Die dominica eunt homines in templum. Hac igitur die si te interrogo, num in templo fueris? per te assequeris questionem esse de hodierno die, non de alio tempore. Similiter si in Geometria plana loquimur de linea perpendiculari ex aliquo puncto ejusdem rectæ excitanda, supponimus planum aliquod datum, in quo est linea data & in quo ducenda est perpendicularis: neque adeo demum opus est, ut apertis verbis dicatur, in dato plano excitandam esse perpendicularem ad lineam datam in puncto dato. Nec logice, nec moraliter falsum loquitur, qui in casu propositionis præsentis verba reservat: unde nec erroris, nec falso loqui redargui, multo minus mendacii reus postulari potest, qui hoc facit.

X 3

§. 241.

§. 241.

*Quanam
signa verbis
æquipolle-
ant.*

Signa quæcunque alia, quibus eadem, quæ verbis, alteri indigitari possunt, verbis æquipollent. Etenim verba sive vocabula sunt signa, quibus perceptiones nostræ, vel res per eas repræsentatæ indigitantur (§. 271. *Psych. empir.*), atque adeo non alium habent usum, nec alio fine iisdem utimur, quam ut alteri eas, quas habemus, perceptiones, seu res iisdem repræsentatas indigitemus. Quodsi ergo per signa quæcunque alia eadem alteri indigitare possumus, quæ vocabulis ipsi indigitantur, signa ista eundem cum vocabulis habent usum, ac perinde est, sive vocabulis, sive signis istis ad ea alteri indigitanda utamur. Signa igitur quæcunque alia, quibus eadem, quæ verbis, alteri indigitari possunt, verbis seu vocabulis æquipollent.

E. gr. nutus habetur pro signo affirmantis, quod alter interrogat. Interrogatus itaque, num hoc sit verum, num consentias, sive respondeas: est verum, consentio; sive interroganti tantummodo inclinato capite annuas, unum idemque est. Nutus adeo æquipollet vocabulo Latinorum *omnino*, vel Germanico *Ja*, vel *allerdinges*.

§. 242.

*Quando iisdem
uti liceat.*

Quoniam signa quæcunque alia, quibus eadem, quæ verbis, alteri indigitari possunt, verbis æquipollent (§. 241.); quando alteri ad significandum animi tui sensa obligaris, signis quibuscunque aliis, quam vocabulis, uti licet, quibus alteri eadem significari possunt.

Etsi vocabula eum in finem excogitata ipsisque tributus fuerit significatus communi loquendi usu approbatus, ut homines sibi invicem animi sui sensa significare valeant; non tamen ideo obligamur istis signis uti, aliis vero uti prohibemur, quoties ad significandum animi nostri sensa alteri obligamur. Quando

do alteri ad animi nostri sensa aperienda obligamur, nobis tantummodo imponitur necessitas utendi signis, ex quibus alter colligere valet, quænam sit mens nostra. Quamobrem si ve utaris vocabulis tanquam signis in hunc usum vulgo adhibitis, si ve aliis quibuscunque; unum idemque est, cum utroque modo æque satisfacias obligationi tuæ, qua teneris alteri.

§. 243.

Quoniam vocabula sunt signa, quatenus ad denotandas *An liceat* perceptiones nostras vel res iisdem representatas adhibentur *vocabulis* (§. 271. *Psych. empir.* & §. 958. *Ontol.*), adeoque non amplius *tribuere si-* eadem manent signa, si iisdem tribuatur significatus a com-*gnificatum* muni loquendi usu abhorrens, veluti eidem, quem habent, *diversum ab* contrarius, perinde omnino est, si ve vocabulis alios, quam *eo, quem ha-* quos habent, tribuas significatus, si ve ipsorum loco alia quæ-*bent.* cunque adhibeas signa, consequenter cum signis quibuscunque aliis uti liceat, quam verbis si ve vocabulis, quando alteri ad significandum animi nostri sensa obligamur (§. 242.); *vocabulis quoque alium, seu contrarium ei, quem habent, significa-* tum ex pacto tribuere licet, quando alteri animi nostri sensa in-*digitare tenemur.*

Si lingua alia quam vernacula loquaris, aliis signis uteris; quia eadem res aliis vocabulis denotantur: sed idem accidit, ubi vocabulis in lingua vernacula contrarium tribuis, aut diversum quemcunque alium significatum. Quamobrem nemo negare potest, mutato vocabulorum significatu, ea evadere alia signa, quam ante erant. Cui igitur licet aliis uti signis, quam vocabulis usu receptis, ad animi sui sensa alteri indicanda; illi etiam licet ex pacto immutare vocabulorum significatum receptum.

§. 244.

Quoniam vocabulis ex pacto significatum contra-*Casus parti-* rium ei, quem habent, tribuere licet, quando alteri animi *cularis.* nostri

nostri sensa aperire tenemur (§. 243.); si alteri animi nostri sensa indigitare tenemur, conveniri etiam potest, ut ejus contrarium ab altero intelligatur, quod dicitur, vel scribitur. Hoc enim pacto significatus affirmativus vertitur in negativum & negativus in affirmativum.

E. gr. Si dux exercitus scribat ad alterum auxilium petiturus: Hostis fallitur, quod putet nos in extremis angustiis esse constitutos. Nullo prorsus auxilio indigemus. De eo mittendo parum sis sollicitus. Sumus hoste multo superiores. Si ita, inquam, scribat ex pacto, contrarium intellecturus eandem epistolam ita interpretatur: Hostis non fallitur, quod putet nos in extremis angustiis esse constitutos, seu, novit nos in extremis angustiis constitutos. Maximopere auxilio indigemus. De eo quantocius mittendo sis sollicitus. Hostis nobis multo superior. Hoc exemplo non modo patet, quomodo contrarium dicendo animi nostri sensa alteri significare valeamus; verum etiam nemo dubitabit, quin literas istiusmodi scribere liceat, illi jure naturali. Ecquis enim contra jus gentium esse affirmaverit: literas scribi, quæ si in alterius, veluti hostis, incidant manus, falsam eidem persuadere possunt opinionem: neque enim ipsi scribuntur literæ, nec per eas eidem quid significare vis, ad quod significandum ipsi obligaris. Quoniam vero perinde est, five scribas, five dicas alteri, quid sentias, cui animi tui sensa aperire teneris; si scribendo contrarium ex pacto intelligere licet ejus, quod scribitur, cur non etiam dicendo?

§. 245.

An sermo
contrario
sensu intel-
ligendus sit
falsiloqui-
um.

Si ex pacto contrarium ejus intelligitur, quod dicitur, vel scribitur; sermo vel scriptura pro falsiloquio haberi nequit, ubi ei, cui loqueris, vel scribis, animi tui sensa significare teneris: multo minus pro mendacio. Ostenditur eodem modo, quo supra ostendimus (§. 223. 224.), sermonem nostrum non esse falsiloquium, multo minus mendacium, si falsum vel ambigue loquen-

loquendo is, cui loquimur, non concipiat mentem ab ea, quam habemus, diversam, etiamsi hoc faciat tertius, ad quem sermo non dirigitur.

Ostenditur etiam hoc modo. Qui ex compacto contrarium ejus intelligit, quod dicit, vel scribit, ejus verba a cogitationibus ipsius non discrepant, sit ita quod discrepare videantur ei, qui ignorat, quomodo colloquentes de iisdem intelligendis inter se convenerint. Quamobrem cum falsum moraliter non loquatur, consequenter nec sermo ejus falsiloquium sit (§. 156.), si verba cum cogitationibus loquentis non disconveniant (§. 152.), nec pro falsiloquio, consequenter multo minus pro mendacio (§. 182.), haberi potest, si ex compacto contrarium ejus intelligitur, quod dicitur, vel scribitur, ubi animi sui sensa alteri indicanda.

In literis nemo hoc facile reprehendet præsertim in casu particulari: quodsi vero quis ita loquatur, non desunt qui hærent, utrum hoc licite fiat, nec ne. Enimvero dubium, quod re vera nullum est, jam removimus (not. §. 244.)

§. 246.

*Si ad animi tui sensa alteri per literas significanda teneris, licet An in scripturis Alphabeti tribuere licet ex compacto significatum contrarium sive bendo litera constantem, sive certa lege variabilem, seu literarum significatum rum signifi-
receptum pro arbitrio permutare licet, ita ut in eodem contextu scri-
pturæ vel constans sit ejusdem literæ significatus, vel certa lege va-
mutare li-
rietur. Etenim si alteri ad significandum animi tui sensa obli-
ceat.*

gari, signis quibuscunque aliis, quam vocabulis, uti licet, quibus alteri eadem significari possunt (§. 242.). Enimvero si literis alphabeti tribuas significatum contrarium ei, quem habent, permutando significatum unius literæ in significatum alterius vel constantem, ita ut in eodem scripturæ contextu v. gr. *a* ponatur pro *p*, & *p* pro *c*, vel certa lege variabi-

lem ita ut quævis litera poni possit pro quacunque alia, veluti *a* nunc pro *b*, nunc pro *c*, nunc pro *r* & ita porro, prouti casus tulerit, & pro literis, quibus scribitur vocabulum aliquod, substituantur literæ aliæ ex alphabeto, in quod consensistis; alia prodeunt vocabula, idem cum recepto in aliqua lingua significantia, consequenter signa alia, quam quæ ordinarie ad idem scribendo significandum adhibentur. Quamobrem patet, ubi alteri ad animi tui sensa per literas significanda teneris, literis Alphabeti tribui licite posse ex compacto significatum contrarium sive constantem, sive certa lege variabilem.

Ponamus e. gr. significatum literarum *d, e, u, r*, mutari in significatum literarum *r, b, a, z*; vocabulum *rbaz* idem significabit quod Latinorum *Deus*. Quoniam alter, cui scribimus, intelligit, quid vocabulo *rbaz* indigitare velimus, etsi id non intelligat alius, ad quem non scribimus; ecur non illo uti liceat? Si Germanus Germano scribit, is utitur vocabulo *Gott*. Quoniam vero vocabulorum significatus, arbitrarius, vocabulo *rbaz* non minus significare licet Deum, quam vocabulo Germanorum *Gott*, vel etiam Polonorum *Bog*, etsi linguæ Germanicæ vel Polonicæ ignarus veluti Gallus, id non intelligat. Quæ ex mutato literarum Alphabeti significata prodeunt vocabula, linguam constituunt eis propriam, qui ex compacto illum mutarunt. Et quamvis prodeant vocabula, quæ vocalium congruo loco positarum defectu pronunciarique nequeunt; id nihil difficultatis facessit, nec analogiam cum lingua exotica tollit: sufficit enim ea posse scribi, cum eorum usus alius non intendatur, nisi ut scribendo alteri significemus mentem nostram.

§. 247.

An loco literarum ex compacto

Quoniam perinde est, sive literarum Alphabeti significatum receptum pro arbitrio permutemus, sive aliis quibusdam signis, veluti notis numericis, signis Astronomorum, vel signis

signis Chymicorum literarum significatum attribuiamus, quando vero alteri animi nostri sensa per scripturam significare ^{aliis signis} ^{uti liceat.} tenemur, literis Alphabeti tribuere licet ex compacto significatum contrarium sive constantem, sive certa lege variabilem (§. 246.); *Quando alteri per scripturam animi nostri sensa significare tenemur, aliis quoque signis, veluti notis numericis, signis astronomorum vel signis Chymicorum, literarum significatum vel constantem, vel certa lege variabilem attribuire licet.*

Ponamus e. gr. pro literis *d, e, u, r* adhiberi signa $\odot \text{J} \text{S} \text{H}$, vocabulum *Deus* scribetur $\odot \text{J} \text{S} \text{H}$, sit ita quod Astronomus hoc modo significaret Solis cum Mercurio & Saturno conjunctionem. Quodsi pro literis *d, e, u, r* adhibeantur notæ numericae 8, 5, 7, 2; vocabulum *Deus* scribetur 8 5 7 2, sit ita quod Arithmeticus hoc modo indigiter octo millia quingenta septuaginta duo. Cum literæ Alphabeti sint signa arbitraria, licuisset, si ita visum fuisset genti cuidam, eorum loco in usum communem recipere signa nunc Astronomis usitata; sicuisset quoque uti notis numericis quemadmodum apud multas gentes literæ alphabeti ad denotandos numeros adhibentur, & hodiernum etiam apud nos, ubi notæ numericae in usu sunt, earum tamen loco adhibentur literæ nunc in sermone Latino, nunc in vernaculo sive Germanico, nunc in Hebræo, nunc in Græco usitatae, prouti unicuique visum fuerit. Quomodo unius ejusdemque literæ vel etiam signi cujuscunque alterius significatus certa lege variari possit, ut in eodem scripturæ contextu nunc hanc, nunc aliam literam Alphabeti significet, seu cum eadem eundem significatum habeat, nostri jam non est docere: sufficit id non uno modo obtineri posse. Hic ubi de moralitate usus istiusmodi signorum agitur, sumimus variationem illam tanquam possibilem, quod aliunde constet, eam possibilem esse.

§. 248.

Si ad animi tui sensa, alteri significanda obligaris, licet ex com- *Alius modus*
pacto licitus ser-

monis con- pacto vocabula, quæ eo fine adhibentur, certo intervallo a se invicem trario sensu removere, & spatiis vacuis interponere alia, quæ illorum sensum in intelligendi alienum, immo prorsus contrarium detorquent, nec sermo in hoc casu erit falsiloquium. Etenim si ex compacto verba, quæ ad alteri animi tui sensa significanda adhibentur, certo intervallo a se invicem removeantur; is, cui animi tui sensa significare teneris, ea excerpere atque adeo ista intelligere valet. Quamobrem cum obligatus sis ad animi tui sensa eidem significanda, obligationi tuæ, qua ipsi teneris, satisfecisti. Etsi autem vocabula spatiis vacuis interjecta, quatenus ceteris cohærent alium prorsus, immo contrarium prodant sensum; perinde tamen est ac si falsum dicendo vel ambigue loquendo is, cui loquimur, non concipiat mentem ab ea, quam habemus, diversam, etiamsi hoc faciat tertius, ad quem sermo non dirigitur. Quamobrem cum falsiloquium non sit, adeoque nec illicitus sermo, si falsum dicendo vel ambigue loquendo is, cui loquimur, non concipiat mentem ab ea, quam habemus, diversam, etiamsi hoc faciat tertius, ad quem sermo non dirigitur (§. 223.); ideo etiam licet, quando alteri ad animi tui sensa significanda obligaris, ex compacto vocabula, quæ eo fine adhibentur, certo intervallo a se invicem removere, & spatiis vacuis interponere alia, quæ illorum sensum in alienum aut prorsus contrarium detorquent, nec id pro falsiloquio habendum.

Exemplum esto tale. Scribere debes alteri: Ego collocutus sum cum Titio. Favet tibi & res tuas curabit. Tu vero interpolata scriptura ita scribis: Ego non collocutus sum, nec loquar cum Titio. Favet alii, non tibi & res tuas nunquam curabit. Verba interpolata sensum ceterorum in contrarium detorquent. Quodsi vero is, ad quem scribis, verba interpolata a ceteris aliquo artificio discernere norit, quod nonnisi vobis ex compacto notum est, animi tui sensa perspiciet & tu hoc pacto

pacto ipsi significabis, quæ significare voluisti, utut alius, qui verba interpolata, quæ alio charactere hic expressimus docendi gratia, a ceteris discernere nequit, concipiat sententiam a mente tua prorsus diversam. Verum adeo loqueris ei, cum quo tibi sermonis commercium est, & cui ad animi tui sensa significanda obligaris, nec hujus respectu sermo tuus falsiloquium est. Convenit hic modus alteri animi sui sensa significandi cum eo, quo ex compacto contrarium ejus intelligitur, quod dicitur vel scribitur: id quod non illicitum esse, quando alteri ad animi tui sensa significanda obligaris, paulo ante ostendimus (§. 244.), est tamen illo arctior, cum in scribendo tantummodo ejus sit usus. Quodsi verba interpolata mente reservarentur, & contrarius sensus esset verus; sermo foret reservatio mentalis (§. 231.). Atque adeo patet, quantum hic modus alteri significandi animi sui sensa conveniat cum reservationibus mentalibus, quantum ab iis differat. Convenit cum iis, quatenus utrobique sermo constat ex duplicibus verbis, quarum quædam fundunt sensum perfectum, sed contrarium ei, quem habent omnia simul sumta: differt autem in eo, quod in reservatione mentali verba omnia simul sumta sensum verum, quem loquens intendit, in præsentem autem casu eidem contrarium efficiant. Convenit præterea cum reservationibus mentalibus, quod utrobique sensus verus occultetur; differt autem quoad modum occultandi: ibi enim sensus verus occultatur, quem loquens intendit, verborum quorundam reservatione in mente facta, hic verborum inter ea, quæ verum sensum continent, interpolatione facta. Tandem in eo quoque conspicitur præcipua differentia, quod in reservatione mentali animi nostri sententia occultetur ei, cui loquimur; in casu propositionis præsentis vero nonnisi aliis, ad quos sermo non dirigitur. Ad salvandas itaque reservationes mentales non valet argumentatio a casu propositionis præsentis.

§. 249.

Signa occulta & manifesta quænam.

Signa occulta dicuntur, quorum significatio non constat nisi iis, qui ex compacto ad nonnulla sibi mutuo significanda utuntur. Opponuntur *signis manifestis*, quorum significatus vulgo notus est & quibus communiter utimur ad res certas alteri significandas. Unde patet, *vocabula in significato recepto esse signa manifesta; sed si iisdem tribuas significatum a recepto diversum, signa esse occulta.* Similiter hinc liquet, *signa occulta esse literas alphabeti, si earum significatus receptus permutetur, & signa quæcunque alia, vel nota numerica, si pro literis usurpentur.* Ubivis nimirum supponimus, significatum determinari ex compacto.

§. 250.

Manifeste & occulte quando loquamur & scribimus.

Manifeste loquimur vel scribimus, si signis manifestis utamur ad animi nostri sensa significanda. *Occulte loquimur vel scribimus*, quando signis occultis utimur ad animi nostri sensa significanda, vel ex compacto verba manifesta, animi nostri sensa significantia, certa lege inter verba manifesta alia ita disponimus, ut nonnisi ei, ad quem scribimus, mens nostra pateat.

Interpolatio sermonis, qua sensa animi alteri significanda occultamus, poterat etiam ad signa occulta reduci, quatenus verba manifesta certa lege disposita acquirunt conjunctim vim significandi nonnisi ei perspectam, qui in hanc dispositionem consentit. Quoniam tamen non cuivis tantum est acumen, ut æquipollentiam cum signis occultis perspiciat, in explicanda occulta dictione vel scriptione sigillatim modum illum occultandi animi sui sensa alteri aperienda commemorare libuit. Nemo autem miretur, quod de modo occulte loquendi vel scribendi loquamur in Jure naturæ: in eo enim de omnium omnino actionum humanarum moralitate agendum, quæcunque tandem fuerint.

§. 251.

Occulte loquimur & scribimus, ne quis alius, qui loquentem au- *Finis occulte*
dit, vel scripturam legit, loquentem vel scribentem intelligat, præ- *loquentis &*
ter eum, cui loquimur, vel ad quem scribimus. Quando enim *scribentis.*
occulte loquimur & scribimus, signis occultis utimur ad ani-
mi nostri sensa significanda, vel ex compacto vocabula, quæ
eo fine adhibentur, interpolatis aliis a se invicem removen-
tur, ut sermo a mente nostra aliena significet (§. 250.). Quam-
obrem cum verborum occultorum vel aliorum signorum si-
gnificatus non constet nisi iis, qui ex compacto ad animi sui
sensa significanda illis utuntur (§. 249.), nec modus interpo-
landi pateat nisi iis, qui eodem ex compacto utuntur; non
alio fine occulte loquimur & scribimus, quam ne quis alius,
qui loquentem audit, vel scripturam legit, loquentem vel
scribentem intelligat, præter eum, cui loquimur & ad quem
scribimus.

Si parum refert, utrum alii quoque intelligant, quæ loqui-
mur, vel scribimus, præter eum, ad quem sermo noster diri-
gitur, nec ne, nulla profecto ratio est, cur ea, quæ verbis ali-
isque signis alteri significare intendimus, occultare studeamus.
Uteremur vocabulis manifestis, quorum significatus perspe-
ctus est omnibus, qui eadem lingua utuntur, ut quilibet loquen-
tem audiens, vel scripturam legens mentem loquentis vel
scribentis intelligeret. Signis adeo utimur occultis, quia ab
omnibus promiscue intelligi minime volumus.

§. 252.

Ars occulte loquendi *Cryptologia*; occulte vero scribendi *Cryptologia*
ars *Cryptographia* dicitur. *Cryptographia*

Cryptologia & *cryptographia* antiquissimis temporibus jam *quid sit.*
in usu fuit: recentius tamen magis exculpta & ad majorem per-
fectionem perducta. Ad *cryptographia* in primis perfectio-
nem

mem pertinet, ne ulla humana industria secretum, quod occultare studemus, manifestari a quoquam possit, cui innotescere minime debet. Casus autem duo occurrunt: Nimirum aut interest, ne quis suspicetur latere in literis, quas legit, aliud quod secretum ei significandum, cui eadem inscribuntur; aut parum refert, num noverint alii secretum in litteris contineri, modo idem in apicum producere non possint. Quodsi cryptographia omni in casu satisfacere debet, necesse est ut nulla addit secreti latentis suspicio & ne in ejus cognitionem ulla arte humana penetrare possit, nisi artificii conscius. Ceterum ad cryptographiæ perfectionem referri etiam debet, si secretum multis verbis constans, immo longa quævis oratio citra ambages occulte scribi possit. Nostrum jam non est de cryptographia & cryptologia commentari, quamvis ex traditis modo principiis plerique modi occulte scribendi præsertim deduci possint. Memini me ante triginta & quod excurrit annos excogitasse modum occulte scribendi, qui duo illa habebat requisita, de quibus ante diximus, & quo secretum quavis lingua conceptum occultari poterat in literis alia quacunque lingua conscriptis. Sed MSC. cum aliis chartis fato quodam ante 19. annos intercidit, cujus memoriam refricare nolo. In præsentem sufficit demonstrare, quod cryptologia & cryptographia in se non sit illicita, sed illicitus tantum sit ejus abusus.

§. 253.

Quando-
nam crypto-
logia & cry-
ptographia
licita.

Quoties uni cuidam animi tui sensa significare teneris, ad ea vero alios celanda obligaris; toties occulte loqui vel scribere licet, consequenter Cryptologia & cryptographia licita. Etenim quando uni cuidam animi tui sensa significare teneris, ad ea vero alios celanda obligaris; iis utendum est vocabulis vel signis aliis, quorum significatus non constat nisi iis, qui ex compacto iisdem tecum utuntur ad animi sensa significanda, consequenter occultis (§. 249.), & tum vocabulis & signis occultis uti licet in loquendo & scribendo (§. 242. & seqq.). Sed occulte loqui-

loquitur & scribit, qui in loquendo & scribendo utitur vocabulis vel aliis signis occultis (§. 250.). Quamobrem occulte loqui & scribere licet, quoties uni cuidam animi tui sensa significare teneris, ad ea vero alios celanda obligaris. *Quod erat unum.*

Est vero ars occulte loquendi cryptologia; occulte vero scribendi cryptographia (§. 252.). Quoniam itaque occulte loqui & scribere licet, quoties uni cuidam animi tui sensa significare teneris, ad ea vero alios celanda obligaris; in hoc etiam casu cryptologia & cryptographia licita. *Quod erat alterum.*

In casu propositionis præsentis lex naturæ dat nobis jus occulte loquendi & scribendi (§. 170. *Phil. præct univ.*), ut adeo jure nostro utamur, dum occulte loquimur & scribimus, neque alter conqueri possit de injuria sibi facta, si ex occulto sermone, qui ad ipsum non dirigitur concipiat opinionem falsam: quod mox clarius elucescet.

§. 254.

Quoniam cryptologia & cryptographia licita est, quando animi nostri sensa uni cuidam significare, alios vero celare tenemur (§. 253.), cryptologia & cryptographia vero in se loqui & numero artium sunt (§. 252.), quæ tanquam habitus (§. 260. *scribere licita part. 1. Jur. nat.*) exercitio comparandæ (§. 430. *Psych. empir.*); ceas. *Quin exercitii gratia occulte loqui ac scribere liceat, dubitandum non est.*

Si qua ars fuerit licita, nemo affirmare audebit, quod eam sibi comparare illicitum sit, cum potius ad eas artes acquirendas obligemur, ad quas addiscendas sumus apti & quæ nobis maxime necessariæ sunt (§. 262. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 255.

Si ad animi tui sensa alios celanda non obligaris, liberum tibi Quando-
(*Wolfii Jur. Nat. Pars III.*) Z *est, nam libe.*

rum mani-
feste, vel
occulte lo-
qui ac scri-
bere.

est, utrum ei, cui eadem significare teneris vel tua sponte vis, manifeste, an occulte loqui, vel scribere velis. Etenim cum occulte loquamur & scribamus, ne quis alius nos intelligat, nisi is, cui loquimur vel scribimus (§. 251.), si ad animi tui sensa alios celanda non obligaris, nec necesse est, ut ei, cui loqueris vel scribis, occulte loquaris vel scribas (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam itaque vi libertatis naturalis permittendum est, ut in determinandis actionibus tuis tuum sequaris iudicium, quamdiu nil facis contra jus tertii (§. 156. part. 1. Jur. nat.), & vi ejusdem facere potes, quod salva obligatione naturali fieri potest (§. 138. part. 1. Jur. nat.); vi libertatis naturalis tibi permissum, quomodo alteri, cui loqui vel scribere teneris aut tua sponte vis, loqui vel scribere malis. Quoniam itaque tam manifeste, quam occulte scribere ac loqui possumus (§. 250.); si ad animi tui sensa alios celanda non obligaris, liberum tibi est, utrum ei, cui eadem significare teneris vel tua sponte vis, manifeste, an occulte loqui vel scribere velis.

Quando ad animi tui sensa alios celanda, uni cuidam autem significanda obligaris, ex ipsa hac obligatione nascitur jus occulte loquendi, vel scribendi, ubi cuidam eadem significare teneris (§. 23. part. 1. Jur. nat. Et §. 159. part. 1. Phil. pract. univ.). Quando vero non obligaris ad animi tui sensa alios celanda, nec adest ratio aliqua sufficiens juris occulte potius, quam manifeste loquendi aut scribendi. Quamobrem ad libertatem naturalem recurrendum, quando quid permissum sit definiendum (§. 138. part. 1. Jur. nat.). Quod vero solo jure libertatis defenditur, liberum potius, quam licitum dicendum, cum factum ad alios nonnisi referatur (§. 157. part. 1. Jur. nat.): neque enim libertas nobis competit nisi respectu aliorum (§. 152. part. 1. Jur. nat.), respectu autem agentis ad legem naturæ referuntur tanquam ad normam. In casu particulari semper adesse debet aliqua ratio, cur occulte potius, quam

quam manifeste scribere velis, etiamsi ad animi tui sensa alios celanda non obligeris (§. 70. *Ontol.*). Et pro diversitate rationis a circumstantiis particularibus in dato casu petendæ, unus loquendi modus altero intelligitur melius, si summo acumine in eo trutinando utaris. Quodsi igitur legis naturæ perfectivæ rationem habeas, quæ obligat ad id, quod est melius altero, eidem præferendum (§. 193. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quod vi libertatis naturalis permittendum, non tamen hac lege permissum dici potest. Vides itaque, cur in hypothesi propositionis præsentis occultum sermonem liberum potius, quam licitum dicere maluerimus. Vereor equidem ne qui sint, qui nimias in discernendo subtilitates, aut in definienda moralitate rigorem nimium accusant; quamdiu vero non demonstraverint, subtilitates istas, rigorem huncce veritati adversari, eorum querelæ parum me angunt.

§. 256.

*Medio licito uti non licet ad consequendum finem illicitum. An medio licito uti liceat, cum finis ab agente intendatur, nec finem illicitum in- at ad finem tendere (§. 617. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter nec illicitum propter eum agere debemus (§. 616. part. 1. Phil. pract. univ.). consequendum. Quamobrem cum propter finem agat, qui mediis ad eum consequendum utitur (§. 937. *Ontol.*); ad consequendum finem illicitum medio licito uti non licet.*

Principium hoc amplissimum usum habet in universa philosophia practica. Finis omnes actiones bonas viriat, si fuerit malus, seu illicitus: illius autem respectu hæc mediiorum obzinent rationem.

§. 257.

Quoniam medio licito uti non licet ad consequendum *Cryptogramma* finem illicitum (§. 256.), etsi *cryptologia* & *cryptographia* licita *phia* & *cry-* sit, quando alteri ad animi nostri sensa significanda obliga- *ptologia* ab- mur *usus*.

mur (§. 253.), non tamen ea uti licet ad consequendum malum finem.

In hoc consistit cryptologiæ & cryptographiæ abusus, quod quidam ea utantur mali finis consequendi gratia, veluti ad occultandos amores illicitos, vel occultanda mala, quæ agitant, consilia. Quoniam principium præsens sufficit omni abufui ab usu discernendo; ideo nec opus est, ut in demonstrando fimus prolixiores, quandonam occulte loqui vel scribere non liceat. Immo nec dici potest, quod quis ad animi sui sensa alteri significanda obligetur, quando hoc fit mali finis consequendi gratia. De malo fine consequendo illicita est omnis cogitatio, illicita quoque est alteri quomodocunque facta significatio. Abutuntur homines eo in casu non modo sermone occulto, verum etiam manifesto, vi propositionis præcedentis (§. 256.).

§. 258.

Taciturnitas quid sit. Taciturnus dicitur, qui tacet, quando ad veritatem reticendam obligatur. Taciturnitas adeo virtus est, qua veritatem reticemus, quando ad eam reticendam obligamur. Vernaculo sermone dicitur die Verschwiegenheit.

Taciturni in sensu morali non sunt, qui filere, quam loqui amant, ita ut parum, vel nihil loquantur, etiamsi cum aliis familiariter conversentur. Virtutis non est filere, ubi loqui vel debes, vel loqui saltem convenit: neque hoc in casu silentium plerumque deprehenditur nisi vitium quoddam naturale, de cuius causis dicemus in Moralibus.

§. 259.

Quando taciturnus veritatem reticeat. Quoniam ad veritatem reticendam obligamur, quando verum dicendo contra officium vel obligationem contractam, qua alteri in singulari tenemur, agimus, aut contra jus alterius sive perfectum, sive imperfectum (§. 167. 168.), taciturnus vero veritatem reticet, quando ad eam reticendam obligatur

gatur (§. 258.); idem *veritatem reticet, si verum dicere non possit, nisi faciat, quod officio vel obligationi contracta, qua alteri in singulari tenetur, repugnat, aut quod est contra jus sive perfectum, sive imperfectum alterius.*

Videtur adeo praxis tam veracitatis, quam taciturnitatis admodum difficilis, quia supponit omnia officia tam erga te ipsum, quam erga alios, ipsum etiam Deum cognita, prouti ex demonstrationibus anterioribus abunde innotescit. Immo negari non potest, si quis utrique virtuti ad amissum satisfacere velit, ne intra limites arctiores eam coarctet, quam necesse fuerat, praxin sua difficultate minime carere. Sed de eo rectius dispiciemus in Moralibus, ubi etiam inquirendum, quomodo praxis virtutum faciliteretur, quoties difficultates obijciuntur.

§. 260.

Conscientia dubia nihil agendum. Qui enim conscientia dubia agit, non modo periculo legem naturæ transgrediendi sese committit (§. 447. part. 1. *Phil. pract. univ.*); verum etiam actu peccat (§. 448. part. 1. *Phil. pract. univ.*), adeoque contra legem naturæ agit (§. 440. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Conscientia igitur dubia nihil agendum (§. 131. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

An conscientia dubia agere liceat.

Propositionem præsentem præmittimus instar lemmatis ad ea, quæ sequuntur, demonstranda. Et ea etiam in aliis demonstrandis utemur. Per se enim patet, eam esse principium generale, quod admodum late patet.

§. 261.

Quoniam conscientia dubia nihil agendum (§. 260.), dubia vero est conscientia, quando dubitamus, utrum iudicium nostrum de actione sit verum, an falsum (§. 420. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter hæremus, utrum affirmare, an

negare debeamus, num actio sit lege naturæ conformis an eidem contraria, utrum committenda, an omittenda (§. 505. Log.); *Quamdiu hæremus, num actio aliqua legi natura conveniat, an eidem repugnet, utrum committenda, an omittenda, nihil agendum.*

Quemadmodum in Physicis sine ratione sufficiente nihil fit (§. 70. Ontol.); ita & in Moralibus sine ratione sufficiente nihil agendum. Ratio autem ad agendum sufficiens est; si certò constet actionem esse bonam; ad non agendum vero, si exploratum sit, actionem esse malam. Quamdiu adeo hæres utrum bona sit actio, an mala; nondum adest ratio sufficiens ad agendum, vel non agendum, adque adeo nihil agendum. Rationi igitur admodum consentaneum est, ut conscientia dubia nihil agatur. Actio autem bona hic sumitur in omni sua latitudine, quatenus honesta (§. 171. part. 1. Phil. pract. univ.), sive fuerit debita, sive licita (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Et idem tenendum de mala (vi §. §. cit.).

§. 262.

*Quid fieri
debeat in
casu dubio,
num verilo-
quium repu-
tatur officio,
vel sit con-
tra jus alte-
rius.*

Qui alteri ad animi sui sensa significanda non obligatur, & in eo hæret, num verum dicendo faciat, quod officio, vel obligationi cuiusdam, qua alii in singulari tenetur, repugnat, vel quod contra alterius jus sive perfectum sive imperfectum est, veritatem reticere debet. Etenim si quis alteri ad animi sui sensa significanda non obligatur, necesse non est ut hoc faciat (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), adeoque libertati ipsius relictum videtur, utrum id facere velit, nec ne (§. 156. part. 1. Jur. nat.). Quoniam tamen hoc facere nequit (§. 159. part. 1. Jur. nat.), ubi veriloquium pugnat cum officio aliquo, vel obligatione contracta qua alteri in singulari tenetur, aut si fuerit contra jus sive perfectum, sive imperfectum alterius, sed veritas potius reticenda (§. 167. 168.); sponte sua verum dicere non ante debet, quam ubi ea de re certus fuerit. Quod si ergo in eo hæret, num verum dicendo faciat, quod officio, vel obligationi

cuidam, qua alteri in singulari tenetur, repugnet, vel quod contra alterius jus sive perfectum, sive imperfectum est, cum nihil sit agendum, quamdiu hæremus, num actio aliqua sit legi naturæ conveniens, an eidem repugnet (§. 261.); qui alteri ad animi sui sensa significanda non obligatur & in eo hæret, num verum dicendo faciat, quòd officio, vel obligationi cuidam, qua alii in singulari tenetur, repugnat, vel quod contra jus sive perfectum, sive imperfectum alterius est; veritatem reticere debet.

Non adeo facile est, præsertim parum acutis, prævidere quænam ex eo consequi possint, quod hoc vel istud alteri dixeris: id quod tamen requiritur ubi judicare volueris, num veriloquium pugnet cum officio aut obligatione, qua alteri teneris, aut cum jure alterius. Quodsi enim hinc sequatur, quod pugnat cum officio vel obligatione quadam, qua alteri teneris, vel cum alterius jure, veriloquium quoque cum eodem pugnat. Semper adeo tutius est tacere, ubi alteri ad animi tui sensa significanda non obligaris, quam intempestive ac temere loqui, quæ a te dicta alteri fuisse posthac pœniteat. Minimum imprudenter eloqui potes, quæ reticenda fuerant, & parum solatii inest excusationi imprudentis, quando dicit: non putaram. Ceterum quando loquimur de obligatione ad animi nostri sensa alteri significandum, id non confundendum est cum obligatione respondendi ad quæstionem alterius. Sæpe enim non interrogati tenemur alteri significare animi nostri sensa, subinde etiam hoc suadet prudentia: sæpe ex adverso interrogatis tacere licet, nec ut respondeas ulla urget necessitas: quo in casu deficit & obligatio animi sui sensa alteri significandi, & obligatio simpliciter aliquid loquendi.

§. 263.

Si prævides ea, qua dicis, alium offensura, aut saltem verendum, ne hoc fiat, ad animi tui sententiam vero dicendam nemini obligaris; tacendum est, seu veritas reticenda. Quoniam enim alium offendere possunt.

nemo alterum offendere debet (§. 939. *part. 1. Jur. nat.*), ubi verum dicendo alterum offendis, aut saltem verendum ne hoc fiat, veriloquium pugnat cum officio erga alios, aut dubium saltem est, utrum pugnet, nec ne. Quamobrem cum veritas reticenda in utroque casu sit (§. 167. 262.); ubi prævides ea, quæ dicis, alium offensura, aut saltem verendum, ne hoc fiat, ad animi tui sensã vero significanda nemini obligaris, tacendum est, seu veritas reticenda.

Quando alter offendatur satis dictum est alibi (§. 636. *part. 1. Jur. nat.*). Vulgo dicitur: Quod alium offendere potest, dicendum non est; sed non satis determinate.

§. 264.

Aut si quod a te dicta nec ad hoc dicendum ei obligaris, cui dicis, at saltem vereris, ne istud sint, offendatur alius. Similiter si prævides, alterum offensum iri, quod hoc dixeris, fiat, tacendum est, aut veritas dissimulanda. Ostenditur eodem prorsus modo, quo propositionem præcedentem ostendimus.

Casus hic non confundendus est cum altero. Aliud enim est dicere, quæ offundunt alterum, aut alium quendam seu tertium: aliud vero offendere alterum, quia hoc dicimus. E. gr. Si dicis Mævium esse sceleratum, id ipsum, quod dicis, eum offendit. Quodsi Mævius te consuluerit, num munus aliquod ambire debeat, & tu hoc Titio significes, qui idem ambire vult; Mævius offenditur, quod hoc Titio dixeris. Subinde vero fieri potest, ut quis offendatur, tum quod hoc dictum fuerit, tum etiam eo ipso, quod dicitur, veluti si quæ famam alterius laceffunt divulges, etiamsi famæ ejus detrahendi animus tibi non sit.

§. 265.

Damnosum quid sit.

Damnosum dicitur, ex quo damnum aliquod quomodo-
cunque consequitur. Hinc *damnosum* dicitur *ei*, qui ideo dam-
num aliquod patitur.

E. gr.

E. gr. Incendium tibi damnosum est, quo ades tuæ vel res tuæ conflant: sermo alterius tibi damnosus est, si excidis spe muneris, quod ambis, obtinendi, quia alter hoc dixit aliis, quaecunque tandem id fuerit.

§. 266.

Si veriloquium tibi vel aliis damnosum, ad hoc vero dicendum Quando nemini obligaris, veritas reticenda. Etenim non minus a se (§. quod nobis .493. part. 2. Jur. nat.), quam ab aliis damnum omne aver-vel aliis d-tere debemus (§. 495. part. 2. Jur. nat.), consequenter cavere, *mnosum di-*ne quid a nobis fiat, quod alteri possit esse damnosum (§. 265.). *cere non li-*Quamobrem porro eodem, quo ante (§. 263.), modo *ceat.* ostenditur, veritatem esse reticendam, si veriloquium tibi vel aliis damnosum esse possit, ad hoc vero dicendum nemini obligaris.

Vulgo dicitur: Quod tibi vel aliis damnosum esse potest, alteri ne dixeris, sed non satis determinate. Ceterum hæc speciminis loco apponere libuit, ut appareat, quomodo principia generalia ad casus particulares applicari possint ac debeant, si quidem taciturnitati studere volueris, ne loquaris, ubi tacendum, nec taceas, ubi loquendum.

§. 267.

Arcanum dicitur, quod ab aliis ignorari volumus, vel et- *Arcanum*
iam velle debemus. *quid sit.*

Ita Medici vocant arcana sua compositiones Medicamentorum a se inventas, quas ab aliis ignorari volunt, ne lucro inde captando defraudentur. Similiter in numerum arcanorum refert unusquisque, quæ clam patavit, propterea quod metuit, ne si aliis palam fiant male facta, damnum inde quoddam aut incommodum sentiat. Arcanum quoddam est consilium, quod animo agitamus, nec aliis palam fieri volumus, ne eventu forsan frustretur.

§. 268.

*Arcana
committere
& prodere
quid sit.*

Arcana sua alteri committere dicitur, qui ea ipsi sub spe vel fide silentii, hoc est, sub conditione vel tacita, vel expressa, ne dicat aliis, patefacit. *Prodere autem arcana* alterius dicitur, qui sibi commissa nota facit aliis.

Contradictorium videtur, quæ ab aliis ignorari vis, dicere alii. Enimvero subinde res ipsa non patitur, ut nobis solis nota sit, sed arcani participes facere tenemur alios quosdam. Ita Ministris status intimis, quorum consilio Rex decernit, nota sunt arcana Regis. His a Rege committuntur spe silentii, quia ex muneris ratione ea nemini prodere tenentur. Subinde amicus amicum arcanorum suorum facit participem, vel spe silentii ex fide amicitiae concepta, vel sub expressa conditione, ne rursus dicat aliis, quæ ipsi dicuntur: cujus quidem rei variæ esse possunt rationes, quas suo loco videbimus. Velle igitur, ut quod ab aliis ignoraretur, & idem tamen dicere nonnullis, inter se minime pugnat. *Experientia* obvia hoc satis confirmat. Indignantur enim homines arcana sua prodentibus, satis manifesto indicio, quod ipsis dicta aliis iterum dici noluerint. Et, si qui in arcanis commissis fidem datam fallunt, quos eorum participes facere debuimus, de iis conquerimur.

§. 269.

*Cur quid ab
aliis ignora-
ri velimus.*

Si quid ab aliis ignorari volumus, necesse est ut ex eo, si norint alii, nobis mali quidpiam eveniat, aut saltem vereamur, ne eveniat Quoniam enim sine motivo nolitionis ut quid nolimus fieri nequit (§. 889. *Psych. empir.*); si quid ab aliis ignorari volumus, necesse est ut motivum quoddam nolitionis adsit. Consistit autem motivum nolitionis in repræsentatione mali (§. 890. *Psych. empir.*). Quamobrem sibi tanquam malum repræsentare debet, ut alii id norint, quod ab iis ignorari vult. Cum itaque notitia aliorum nobis mala esse nequeat, nisi quatenus inde mali quidpiam nobis evenit, quod per se patet; ideo

ideo necesse est, ut, si quid ab aliis ignorari volumus, nobis mali quidpiam eventurum prævideamus, aut saltem vereamur ne eveniat.

Ita Medicus compositionem medicamenti, cujus dispensatio sibi lucrosa, ab aliis ignorari vult, ne lucro privetur. Quod si excipias, subinde etiam sola invidia erga alios adduci homines, ut nolint, aliis quædam sibi nota innotescere; ne hoc quidem propositioni præsentis obstat. Etenim tum malum judicamus, quod hoc alteri notum sit, cujus notitia eum carere malumus, quatenus ex ea tardium seu molestiam percipimus, etsi per errorem (§. 573. *Psych. empir.*).

§. 270.

Quoniam necesse est, ut, si quid ab aliis ignorari volumus, ex eo, quod norint alii, nobis mali quidpiam eveniat, aut saltem vereamur, ne eveniat (§. 269.), arcanum vero ab aliis ignorari volumus (§. 267.); *arcanum si norint alii, aut nobis aliquid mali evenit, aut ne eveniat saltem metuendum.*

Ita Medicus jacturam facit lucri, quod percipere poterat, si quidem arcanum suum divulgetur. Famæ tuæ macula adspersigitur, si scelus clam perpetratum palam fiat.

§. 271.

Ad quod reticendum obligamur, id arcanum est. Ad quod reticendum obligamur, illud nemini dicere, consequenter ab aliis ignorari velle debemus. Enimvero quod ab aliis ignorari velle debemus, arcanum est (§. 267.). Ergo ad quod reticendum obligamur, id arcanum est.

Jure naturali pro arcanis habenda non sunt, nisi ea, ad quæ reticenda obligamur: multo minus itaque iis accensenda, ad quæ aliis palam facienda obligamur. Homines sæpe pro arcanis habent, quæ non sunt, rationibus extrinsecis pro diversitate genti diversis adducti. Ne igitur recepto loquendi mori inferre videremur, in definiendo arcano consuetudinem

loquendi sequi, quam ad moralitatem animum attendere libuit.
Et hac de causa propositionem præsentem convertere non licet.

§. 272.

*An arcana
aliis com-
mittenda.*

Arcana tua nemini committere debes, nisi ei, qui ut eorum sit particeps necesse est. Arcana enim tua ab aliis ignorari vis, aut velle saltem debes (§. 267.). Et quamvis ea alteri patefacias sub ea conditione, ne dicat aliis, quod ipsi dixisti, seu sub spe vel fide silentii; cum tamen experientia constet, quam multæ sint rationes, cur hoc non obstante dicantur aliis, quæ dici non debebant, semper hæere debes, utrum tutum sit alteri arcana tua pateferi, nec ne. Quamobrem cum nihil agendum, quamdiu hæres, num aliquid faciendum, an non faciendum (§. 261.); arcana tua nemini patefacere debes, ne sub ea quidem conditione sive tacita, sive expressa, ne aliis dicat, quæ ipsi dixisti, hoc est, ne sub spe quidem vel fide silentii. Enimvero alteri arcana sua committit, qui sub spe vel fide silentii ea alteri patefacit (§. 268.). Arcana igitur tua nemini committere debes. *Quod erat unum.*

Urget autem subinde necessitas, ut arcana tua committas alii, veluti si consilio alterius indiges, vel opera alterius in exequendo, quod decrevistis. Quamobrem cum hoc in casu non amplius tibi liberum sit, utrum arcana tua alteri committere velis, an nolis, etsi nemini committere malles; ideo arcana tua committere non debes nisi ei, qui eorum ut sit particeps necesse est. *Quod erat alterum.*

Necessitas nullam habet legem. Neque adeo quæri potest, utrum hoc facere, an non facere debeas, ubi fieri necesse est. Nec dici potest te male vel minus recte fecisse, quod fieri necesse erat, si vel maxime hypothetica saltem fuerit necessitas, quæ in se quidem moralis non est, sed physica, a morali tamen pendet. Sed de his plura dicemus suo loco.

§. 273.

*Obligatio
connata ar-*

Natura obligaris ad arcana tibi commissæ non prodenda. Qui enim

enim arcana sibi commissa prodit, ea nota facit aliis (§. 268.). *cana nota*
 Quamobrem cum ei, qui illa tibi commisit, mali quidpiam *prodendi.*
 eveniat, aut saltem metuendum, ne eveniat, si arcana alii no-
 rint (§. 270.), & tædium ipsi creas ea alteri patefaciendo (§.
 570. *Psych. empir.*), & in periculum mali adventuri adducis.
 Enimvero nemo alteri tædia creare (§. 723. *part. 1. Jur. nat.*)
 & quantum in potestate tua est cavere debes, ne alius quicun-
 que incidat in mala animi, corporis ac fortunæ (§. 613. *part.*
1. Jur. nat.). Arcana igitur tibi commissa nemini nota facere
 debes, consequenter natura ad arcana tibi commissa non pro-
 denda obligaris (§. 177. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Duplex datur obligatio arcana sibi commissa non proden-
 di. Alia nimirum connata est, alia contracta. De connata
 hic agimus: de contracta hic agi nondum potest, cum veniat
 ex pacto, de pacto autem nondum egerimus. Natura vero
 obligamur ad omne id, ad quod alteri vi officiorum natura
 debitorum tenemur.

§. 274.

*Si arcanorum alterius quomodocunque factus fueris particeps, Eadem por-
 ad ea non prodenda obligaris.* Ostenditur eodem modo, quo *ro. expendi-
 tur.* propositionem præcedentem ostendimus.

Etenim si arcana ab altero tibi fuerint commissa, sive alio-
 quocunque modo eorundem factus fueris particeps, ubi ea pro-
 dis, & tædium illi creas, & ipsum in periculum mali eventuri
 adducis. Quamobrem hinc porro ut ante consequitur, te ad
 ea non prodenda obligari. Non uno autem modo fieri po-
 test, ut arcanorum alterius fias particeps: etenim alius tibi ea
 prodere potest, tu casu auditu percipere potes, quæ commit-
 tuntur alii, videre etiam casu vales, quæ clam facere voluit
 alter, aut alio quodam casu tibi innotescere potest, altero
 nolente. Si obligatio ad non prodenda arcana tantummodo
 ex pacto veniret, tibi non commissa pro arbitrio tuo prodere

poteras: enimvero quoniam etiam ad ea non prodenda obligaris, quatenus hoc pugnat cum officiis erga alios, eadem obligatio te tenet, quocumque modo tibi innotuerint.

§. 275.

An arcana inimici prodere liceat.

Si is, cujus arcana nosti, tibi factus fuerit inimicus; ea tamen prodere non debes. Quoniam enim ei, cujus arcana nosti, mali quid evenit, aut, ne eveniat, saltem metuendum est, si norint alii (§. 270.); ubi ea prodas, quia tibi factus est inimicus, non alio fine id facere potes, quam ut ipsi ægre facias, adeoque ipsum odis (§. 661. *Psych. empir.*). Enimvero nemo inimicum odisse debet (§. 632. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem nec arcana ejus prodere debes, qui tibi factus inimicus.

Videmus adeo inimicitiam non esse rationem sufficientem juris ad prodenda arcana alterius; sed inimici arcana prodere non minus lege naturali prohibitum, quam amici, vel alterius cujuscunque, qui indifferenti in te animo est. Est quidem ea motivum hoc faciendi, quatenus ex tædio alterius voluptatem percipimus, adeoque nobis bonum judicamus, quod alteri male sit; sed a vera virtute alieni sunt, qui hoc motivo utuntur. Virtuti enim deditus non utitur motivis illicitis. Multo minus autem motiva illicita actum in se illicitum licitum efficere possunt, quemadmodum arbitrantur, qui sibi persuadent, ob inimicitiam prodere licere, quod ob amicitiam reticendum fuerat. Apparet itaque quam necessarium fuerit obligationem naturalem ad non prodenda arcana alterius demonstrari, aut pateat, prodere arcana alterius actum in se illicitum esse, cum vulgo hoc non agnoscat: qui enim hoc agnoscunt, inimicitia vel offensa prodicionem arcanorum minime tuentur.

§. 276.

Quinam temere loquatur.

Verba temeraria dicuntur, quæ nullo fine proferuntur. Vocantur a Christo verba otiosa Matth. XII. 36. Hinc temere lo-

re loqui dicitur, qui nullo fine intento loquitur, hoc est, non alia de causa, quam ut loquatur.

Vulgo dicitur temeraria loquentem loqui sine ulla causa: non vero intelligitur causa alia, quam finalis. Nimirum sermo inventus est eum in finem, ut alteri animi nostri sensa significare valeamus tam in intelligendo, quam in volendo, cum homo homini utilis esse debeat, & nemo sibi solus sufficiat (§. 220. & seqq. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Inventus adeo est communis utilitatis promovendæ gratia, consequenter in communicandis animi tui sensis alteri semper spectanda est aliqua vel tua, vel alterius utilitas. Quodsi vero neutrius vestrum interfit, ut animi tui cogitata innotescant alteri, nullo fine ipsi loqueris, ac ideo temere.

§. 277.

Eodem sensu *facta temeraria* dicuntur, quæ nullo fine *temeraria* committuntur. Et *temere quid facere* dicitur, qui nullo fine *facta* quædam facit.

Quemadmodum in verbis (*not. §. 276.*), ita etiam in factis spectatur vel propria, vel aliena utilitas, & ea est instar finis, qui a faciente intenditur. Quodsi vero nec tua refert, nec alterius interest, cur quid facias, nullo hoc fit fine, adeoque temere id facis, & factum hoc temerarium est.

§. 278.

Temere nil faciendum, nec loquendum. Qui enim temere *An temeraria verba* & consequenter cum sapiens agat propter finem (§. 678. *Psych. facta licita rat.*), sapiens in faciendo non est. Enimvero sapientes esse *sint.* debemus (§. 254. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem nec facere quidpiam, nec loqui temere debemus.

Ostenditur etiam hoc modo. Homo in omnibus suis actionibus perfectionem sui aliorumque & gloriæ divinæ per se & alios manifestationem directe intendere (§. 30. 31. *part. 2. Phil. pract.*

pract. univ.), consequenter semper propter hunc finem agere (§. 617. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque nullo fine non intento nunquam agere debet (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam igitur hunc finem minime intendit, qui temere quid facit, vel loquitur (§. 276. 277.); temere nil quicquam faciendum, nec loquendum.

Equidem ex demonstratione priore satis intelligitur, verba & facta temeraria esse illicita, quia sapientiæ, virtuti intellectuali adversatur; ex posteriori tamen turpitudine eorum intrinseca clarius elucescit, quia pugnat cum vita perfecta (§. 33. *part. 2. Phil. pract. univ.*) & lege naturali conformi (§. 32. *part. 2. Phil. pract. univ.*), adeoque etiam cum ea, quæ rationi, naturæ humanæ, immo etiam voluntati divinæ convenit (§. 57. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Atque hinc patet ratio, cur Christus Matth. XII. 36. verba otiosa promiscue omnia tanrope damnet, de quibus olim Deo reddituri sumus rationem. Urget enim vitam perfectam, qualis est Dei, Matth. V. 48. tanquam principium juris naturalis, quemadmodum ostendimus in Horis subsecivis A. 1730. Trim. ver. num. 5. Absit autem, ut tibi persuadeas, si nihil temere loquendum, hominem ab omni conversatione cum aliis abstinere debere, nisi magis mutus quam piscis esse voluerit: cum enim ea, quæ quotidie fiunt, ad augendam & confirmandam experientiam faciant, quæ non modo usui est, quatenus empirici sumus in agendo (§. 502. *Psych. empir.*), sed & ad recte agendum plurimum confert (§. 261. & seqq. 270. & seqq. & 300. *part. 2. Phil. pract. univ.*), ut taceamus, quod prudentia, ad quam acquirendam obligamur (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*), absque ea nulla sit; non inutiliter de iis, quæ quotidie fiunt, verba facimus, modo omnia in usum nostrum & aliorum convertere velimus, quæ eidem serviunt. Quamobrem nisi temere loqui volueris, necesse est ut non modo omnem officiorum naturalium rationem habeas perspectam; verum etiam perpendas, quænam utilitas vel a te, vel ab altero, cui loqueris, ex sermone tuo sperari possit.

§. 279.

Finis ultimus omnis sermonis est sui aliorumque perfectio. Etenim perfectio sui aliorumque est finis ultimus omnium actionum humanarum (§. 28. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum etiam sermo, perceptionum, appetitionum & aversionum, hoc est, animi sui sensorum per vocabula significatio (§. 713. part. 2. *Phil. pract. univ.*), in earum numero sit (§. 567. part. 1. *Theol. nat.*); sermonis quoque omnis finis ultimus sui aliorumque perfectio esse debet. *Finis ultimus omnis sermonis.*

Nimirum sermo homini ideo concessus, quia conjunctis viribus perfectionem mutuam promovere tenentur (§. 221. part. 1. *Phil. pract. univ.*), nemine sibi solo sufficiente (§. 220. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Ad hunc itaque finem si refertur sermo noster, facile verba temeraria a non temerariis discernere licet. Quoniam vero ad finem ultimum non immediate omnia referuntur, cum alii intermedii eidem subordinentur (§. 943. *Onol.*); nemo non intelligit, ad finem ultimum referri, quod ad aliquem intermedium refertur: quicquid nimirum ab agente mediate intenditur, ad perfectionem nostram aliorumque per modum medii sese habere debet.

§. 280.

Qui multa temere loqui solet, *Garrulus* dicitur. Quamobrem cum temere non sit loquendum (§. 278.); *Garrulitas* quid sit. vitium est multa temere loquendi (§. 322. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

Natura homines quidam multa loqui amant; alii vero ad silendum; quam loquendum sunt proniores. Ratio differentia parebit suo loco in philosophia morali. Hinc vero inferre minime licet, garrulitatem vitium esse naturale, saltem in nonnullis. Neque enim ideo temere quis loquitur, quia multa loquitur. Natura igitur ad loquendum proclivis facilius in hoc vitium incidit: ipsa tamen, quae natura inest, proclivitas

vitas, vitiosi nil habet. Obinet idem in quocunque vitio alio, ut ad idem alii natura sint procliviores aliis pro diversitate dispositionum naturalium; sed ut hæc dispositiones in vitiosum habitum degenerent ex accidente est, nec naturæ imputandum, quæ diversum facit hominum genium. Sed de his luculentius dicendum in philosophia morali.

§. 281.

*Futilitas
quid sit.*

Futilis dicitur, qui silere tacenda nequit. Hinc *Futilitas* est vitium, quo tacenda loquimur, consequenter arcana vel propria, vel commissa effutimus (§. 272. 273.).

Futilem ita definit *Pompejus Festus* de verborum significatione. Quamobrem cum in numero vitiorum sit tacenda loqui (§. 322. part. I. *Phil. pract. univ.*); vitium hoc futilitatis nomine insignire placuit. Garrulitas & futilitas vitia in excessu sunt: sed dantur etiam vitia in defectu, nempe si quis silentio nimium deditus fileat, quando loqui debebat, & qui in arcanorum numerum refert, quæ nemini non nota esse poterant, vel aliis innotescere debebant. Non tamen commoda succurrunt vocabula, quibus hæc vitia indigitare datur. Hoc tamen minime obstat, ne de iis in philosophia morali tradantur ad ea fugienda & agnoscenda necessaria.

§. 282.

*Jactantia
quid sit.*

Jactare se dicitur, qui existimationis affectandæ causa multa de se sive vera, sive falsa dicit. Vnde intelligitur, quale vitium sit jactantia, nimirum istud, quo existimationis affectandæ causa multa quis de se sive vera, sive falsa dicit.

Esti autem existimatio sit aliorum de perfectione nostra iudicium (§. 538. part. I. *Jur. nat.*); non tamen ideo requiritur, ut jactator sibi tribuat veras perfectiones; sed sufficit pro talibus ab eo haberi, quæ sibi tribuit. Hinc videas jactabundos multum loqui de divitiis suis, esti bona fortunæ non pariant existimationem, nisi quatenus virtutum intellectualium & moralium concursu fuerunt acquisita (§. 649. part. I. *Jur. nat.*).

Com-

Communiter enim homines supra alios eminere volunt, propterea quod quibus abundant, licet eas vel soli fortunæ debeant, vel male acquisiverint, ita ut in casu priore nihil ad existimationem faciant, in posteriore autem eidem prorsus obstant.

§. 283.

Nemo se jactare debet. Qui enim se jactat, existimationis *Jactantia l.* affectandæ causâ multa de se sive vera, sive falsa dicit (§. 282.), *n. prohibita.* adeoque sermone suo existimationem intendit tanquam finem (§. 616. 617. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sed nemo existimationem tanquam finem intendere debet (§. 562. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem nemo se jactare debet.

Atque hinc patet, quod jactantia sit vitium (§. 322. *part. 1. Phil. pract. univ.*), idque tanto majus, si falsa de te dicendo existimationem affectes, cum operam dare debeamus, ut existimatione simus digni. Cum actio vitiositatem contrahat a pugna cum lege naturali (§. *cit.*); magis utique vitiosa est, si duplici, quam si simplici obligationi repugnet. Probe hoc notandum est, cum usui sit in demonstranda turpitudine actionis.

§. 284.

Qui famæ tuendæ causa, vel alios erudiendi gratia propria merita recenset; jactator non est, & in utroque casu hoc facere licet. ne jactantia Qui enim famæ suæ tuendæ causa, vel alios erudiendi gratia propria *recenseantur* merita recenset, is non existimationis affectandæ causâ hoc facit. Quamobrem cum is demum jactator sit, qui *merita.* existimationis affectandæ causâ multa de se sive vera, sive falsa dicit (§. 282.); jactator non est, qui famæ tuendæ causa, vel alios erudiendi gratia propria merita recenset. *Quod erat primum.*

Enimvero famam & existimationem adversus calumniam etiam verbis defendere debemus (§. 1047. & seqq. *part. 1.*

Jur. nat.) Quamobrem si famæ tuendæ causâ propria merita recensemus, id non sine jure nostro facimus (§. 159. part. I. *Phil. pract. univ.*), adeoque hoc facere licet (§. 170. part. I. *Phil. pract. univ.*). *Quod erat secundum.*

Denique omni studio in id eniti debemus, ut homines etiam alii omnem facultatis cujuslibet animæ acquisitioni sibi possibilem consequantur (§. 637. part. I. *Jur. nat.*) & alios exemplo nostro virtutes intellectuales & morales docere & ad earum studium incitare tenemur (§. 639. part. I. *Jur. nat.*). Vnde porro eodem, quo ante modo, ostenditur alios erudiendi gratia propria merita recensere licere. *Quod erat tertium.*

Non est quod objicias, hoc prætextu jactantiæ latas forespandi: ostendemus enim suo tempore in Philosophia morali, quomodo jactantia agnoscat, ut in prætextu isto perperam præsidium collocetur.

§. 285.

Serium quid sit.

Serium dicitur id, ad quod dicendum vel faciendum ratio quædam nos urget. Vnde *verba seria, quod cum animi nostri sensis, & facta seria quod cum actione interna conveniant, ab aliis credi volumus.*

Serium non confundendum est cum sincero, quod simulato opponitur (§. 714. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Etenim etiam simulator serio loquitur & agit, cum videri velit, qui non est. E. gr. si quis amicitiam simulat, amicus videri vult. Quicquid adeo dicit, quicquid facit, serio dicit ac facit, eo nempe fine, ut tu putes eum tibi esse amicum. Verba tamen ejus & facta minime sincera sunt. Hinc si dicere velimus, nos serio loqui, credere alterum jubemus, quod, quæ dicimus, vera sit animi nostri sententia. Et vicissim quando volumus ab altero credi, quæ dicimus veram animi nostri sententiam esse, dicere solemus, nos serio loqui, si vel maxime simulemus quod non est. Quemadmodum sermone vernaculo actionem
sincer-

finceram eine aufrichtige Handlung vocamus; ita seriam eine ernsthafte Handlung appellare solemus. Vnde serio loqui vernaculo sermone dicimus im Ernst etwas sagen. Equidem non nego per inconstantiam loquendi subinde serium opponi simulato, veluti quando vernaculo sermone dicimus, es ist mein rechter Ernst, ich stelle mich nicht nur so; inconstantia tamen loquendi veritati nullum affert præjudicium, nec obstat quominus in Philosophia a se invicem discernantur, quæ diversa sunt, vocabulis a vago significato ad fixum reductis (§. 144. *Disc. pratim.*).

§. 286.

Quando factis significamus, quod verbis indigitari solet, *Facta quando verbis*
facta verbis æquipollere dicuntur.

Ita vultu auctero quando iratum prodimus animum ad nos adventanti, vultus verbis æquipollet. Similiter si fores occludimus, dum alterum ad nos adventantem videmus, ac hoc ipso animum iratum significamus; factum verbis æquipollet. Verba enim signa communia sunt, quibus internum animi nostri statum aliis significare solemus. *æquipollent.*

§. 287.

Verba & facta iisdem æquipollentia non seria dicuntur *Ioci & Ludi*
Ioci; facta vero cetera non seria Ludi. *quid sint.*

Iocum & ludum opponi serio, nemo non agnoscit: nec minus agnoscitur, jocum præcipue verbis, ludum factis, interdum tamen etiam factis illum fieri. Vid. *Stephanus* in *Thesaur. Ling. Lat.* Quænam vero facta ad jocum, quænam ad ludum referenda, non discernitur. Nostrum itaque esse duximus, in discrimen hoc inquirere: quod usui loquendi convenienter assignari exempla obvia docent.

§. 288.

Quoniam joci & ludi seriis accensendi non sunt (§. 287.) *Iocorum &*
quæ vero seria non sunt, ea nulla ratio fieri urget (§. 285.); Ludum

quenam fit
ratio.

ideo *jocorum & ludorum ratio nulla urgens datur, consequenter tam joci, quam ludi tantummodo animi, aut temporis fallendi gratia fiunt.*

Cum nihil fit absque ratione sufficiente, cur potius fit quam non fit (§. 70. *Ontol.*); *jocorum quoque & ludorum ratio sufficiens dari debet. Enimvero non omnis ratio sufficiens urgens est. Tempus fallere ratio sufficiens est otioso, cur ludat; non tamen ratio urgens. Ast si quis in Academia studiorum gratia degit, ratio urgens est, cur iisdem assiduam operam navet, ipsa hoc faciendi obligatio. Quando itaque studiosus facit, ad quod faciendum obligatur, seria tractat. Quod si vero animi tantummodo gratia cytharam pulsat, serium hoc non est, sed ludus.*

§. 289.

loci quinam
illiciti.

*Ioci, quibus alii offenduntur, vel læduntur, illiciti sunt. Quoniam enim nemo alterum vere offendere (§. 939. part. 1. *Jur. nat.*), nemo alterum lædere debet (§. 695. part. 1. *Jur. nat.*); nec joci aliquem lædere aut offendere debemus. Ioci adeo, quibus alii offenduntur, vel læduntur, illiciti sunt.*

Læsiō hic sumitur in amplissimo illo significato, quem vocabulo tribuimus, dum læsionem prohibitam lege naturali demonstrare volumus (§. 669. & *seqq. part. 1. *Jur. nat.**). Quamobrem si quis jocos illicitos discernere voluerit, omnes istos modos perpendere debet, quibus quis lædi potest; perpendendum etiam, quanam alterum offendere queant. Ita joci obsceni offendunt aures honestas, aliorum vero libidinem suscitant, adeoque iisdem hi læduntur (§. 694. *part. 1. *Jur. nat.**): sunt adeo illiciti.

§. 290.

Idem porro
expenditur.

Ioci, qui temere fiunt, illiciti sunt. Etenim nihil temere dicendum, nec faciendum (§. 278.). Quamobrem nec temere jocandum, consequenter qui temere fiunt joci illiciti sunt.

Quo-

Quoniam quod temere fit, nullo fine fit (§. 277.); nec joci, qui temere fiunt, ullo fiunt fine. Etsi autem desit ratio finalis, non tamen ideo deest ratio, cur jocari velimus. Qui jocis adfueri sunt, jocantur, quoties tempus fallendum, consuetudine adducti. Atque adeo sufficiens adest ratio, per quam intelligi potest, cur jocentur. Quoniam tamen nil aliud intendunt, quam ut tempus fallant, adeoque præterea non alium habent jocis propositum finem, nullo fine jocari dicendi sunt, consequenter temere. Neque enim per hos jocos obtinetur, nisi quod jocatum fuerit.

§. 300.

Ioci ad erudiendum vel emendandum alios compositi liciti sunt. Ioci quinam

In propagandis virtutibus intellectualibus & moralibus seduli liciti.
esse debemus (§. 638. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum joci sint verba vel iis æquipollentia facta, quorum nulla urgens ratio datur, sed qui animi tantum modo, aut temporis fallendi gratia fiunt (§. 288.); adeoque in se spectati nil habeant quod honestati repugnet (§. 171. 152. part. 1. Phil. pract. univ.); quin joci ad erudiendum vel emendandum alios compositi fieri possint, adeoque liciti sunt (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.), dubitandum non est.

Sæpe per jocum fieri vel dici potest, quod dici non poterat sine joco, veluti quando veritas nuda offendit, jocis vero vestita toleratur. Immo si joci salibus ab ingeniosis condantur, veritas novum quoddam robur acquirit, ut major fit ejus in animis hominum efficacia. Ita jocantes ridendo verum dicunt: quod licitum agnoscunt, quotquot dicunt: Ridendo dicere verum, quid verat? Ex præcedente & præsentem propositione patet, jocos honestari & dehonestari sine.

§. 301.

Si jocis uti velimus, ad erudiendum vel emendandum eos, cum quomodo quibus illos conferimus, aut alios præsentem componi debent. Homo jocis usendum.

enim in omnibus suis actionibus perfectionem sui aliorumque directe intendere debet (§. 30. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum jocos cum aliis conferamus, si jocare velimus, in illis quoque perfectionem eorum, cum quibus eos conferimus, aut aliorum præsentium intendere debemus. Quoniam itaque per se patet, facultatem animæ cognoscitivam erudiendo, appetitivam emendando perfici, alia autem perfectio nisi animæ per jocos intendi minime possit, quod ex definitione liquet (§. 287.); si joci uti velimus, ad erudiendum vel emendandum eos, cum quibus illos conferimus, aut alios præsentis componi debent.

Sumimus in demonstratione nonnulla, quæ non modo facile conceduntur a quolibet, verum etiam vera intelliguntur absque demonstratione, præsertim si anteriora in Philosophia practica animo comprehensa tener, per quæ sine difficultate, non tamen sine ambagibus demonstrantur. Non piget subinde talia moneri, ne seioli ad taxandum aliena prona, ad dandum meliora impotentes, defectui acuminis tribuant, quod alia longe de causa sine scientiæ detrimento a nobis sumitur & quod recte sumi posse non dissentent æqui ac periti rerum æstimatores. Quodsi quis objiciat, si quis jocos ad erudiendum ac emendandum alios componat, isdem sermo consequenter jocos fieri licitos, quatenus serii quidpiam tum habent; objectionem totam facile concedimus: neque enim ea ullum affert præjudicium veritati propositionis præsentis.

§. 302.

Quando voluptas ex joci percepta innocua sit.

Si joci nihil insit, quod officio cuidam repugnet, voluptas transitoria, qua ex iis percipitur, innocua est. Etenim si joci nihil insit, quod officio cuidam repugnet; nihil ipsis inest, quod legi naturæ adversetur (§. 225. part. 1. *Jur. nat.*), consequenter quod ad imperfectionem jocantis aliorumque tendat (§. 159. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem nec metendum, ne ali-

aliquando ex istis jocis tædium percipiatur, vel ex iis sequatur quidpiam, ex quo tædium percipitur (§. 518. *Psych. empir.*); consequenter ne voluptas ex illis percepta vel in tædium degeneret, vel tædium pariat (§. 383. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque voluptas innocua est, quæ nec in tædium degenerat, nec tædium parit (§. 384. *part. 1. Phil. pract. univ.*); innocua est, siquidem jocis nihil inest, quod officio cuidam repugnet.

Propositio præfens latius patet, quam duæ præcedentes: si enim jocis nil inest, quod officio cuidam repugnet, nondum ad erudjendum vel emendandum alios compositi sunt, quando vero posterius obtinet, iis inesse nequit, quod cum officio quodam pugnat. In casu itaque etiam posteriori voluptas, quæ ex joco qua tali percipitur, innocua est.

§. 303.

Si jocis nihil inest, quod officio cuidam repugnet; solius voluptatis percipiendæ gratia jocari licet. Quando *animi recre-* quodsi enim jocis nihil inest, quod officio cuidam repugnet, voluptas transitoria, quæ ex *audi gratia* iis percipitur, innocua est (§. 302.). Licita vero est voluptas *jocari liceat.* transitoria, si fuerit innocua (§. 287. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem solius voluptatis percipiendæ gratia jocari licet, si jocis nihil inest, quod officio cuidam repugnet.

Qui propositionem præsentem admittere non vult, voluptatem transitoriam omnem simpliciter damnare debet: quod est faciant nimis austeri quidam morum censors, id tamen asserunt non modo sine ratione sufficiente, sed etiam contra rationem, cum contrarium demonstraverimus (§. 285. *et seqq. part. 1. Jur. nat.*). *Joci honesti* (ita nimirum appellare lubet eos, qui liberi sunt a pugna cum officio quodam sive erga Deum, sive erga alios, sive etiam erga seipsum) placent, quatenus ingeniosi sunt. Cum igitur operam dare debeamus, ut ingenium perficiatur (§. 252. *part. 1. Jur. nat.*); jocis ingeniosis *(Wolfii Jur. Nat. Pars III.)* C C *animum*

animum delectare licet, si fuerint honesti. Delectant equidem joca etiam obscœna libidinosos, si fuerint ingeniosi, quatenus ingeniosi sunt, immo etiam a libidine alienos, modo non sint castitatis tenaces. Enimvero cum joci isti illiciti sint (§. 289.); nec voluptatis percipiendæ gratia iisdem utendum: neque enim quod illicitum est sine licito licitum effici potest.

§. 304.

Per jocum dicta aut facta num in serium convertere liceat.

Quæ per jocum dicuntur aut fiunt, in serium non convertenda. Quæ enim per jocum dicuntur aut fiunt, ea cum animi nostri sententia non conveniunt, nec quod conveniant, ab aliis credi volumus (§. 285. 287.). Quamobrem a vero aberrat, qui ea cum animi nostri sententia convenire judicat, adeoque tribuit actionem, quæ nobis tribuenda non est, consequenter nobis imputat, quæ imputanda non sunt (§. 527: *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque hoc facit, qui per jocum dicta aut facta in serium convertit (§. 285.); quæ per jocum dicuntur aut fiunt, in serium convertenda non sunt.

Idem etiam indirecte ostenditur hoc modo. Ponamus licitum esse, ut per jocum dicta aut facta in serium convertantur. Quoniam joci animi tantum modo ac temporis fallendi gratia fiunt (§. 288.), per jocum haud raro dicuntur ac fiunt, quæ si serio dicerentur aut fierent, alterum offenderent aut læderent. Quod si ergo is per jocum dicta & facta in serium convertit, ab altero se offensum aut læsum fuisse putabit, qui eum offendere aut lædere noluit. Immo in genere patet, quod ipsi tribuat a mente ipsius profus aliena, consequenter quod in utroque casu erret (§. 506. 623. *Log.*). Quoniam itaque errorem omnem evitare debemus, quem evitari possibile est (§. 707. *part. 1. Jur. nat.*); quod per jocum dicitur aut fit, in serium convertendum non est.

Malitia intrinseca conversionis joci in serium clarius elucescit ex iis, quæ ex ea consequuntur tum respectu jocantis, tum

tum respectu eorum, qui se offensos vel læsos putant. Sed hæc spectant ad motiva in Philosophia morali expendenda. Sufficit hic demonstrasse, quod conversio joci in seria æquitati repugnet.

§. 305.

Ad vera de aliorum dictis & factis judicia ferenda obligamur. Qualia esse Ponamus enim nos non obligari ad vera de aliorum dictis & factis judicia ferenda. Nil igitur obstat, quo minus falsa de aliis judicia feramus, consequenter de aliorum dictis & factis judicando errare licet (§. 623. Log.), adeoque lege naturali non obligamur ad errorem omnem evitatu possibilem evitandum. Quod cum sit absurdum (§. 707. part. 1. Jur. nat.); ad vera de aliorum dictis & factis judicia ferenda obligamur.

Lubet occasione ita ferente in genere demonstrare, erronea de aliorum dictis & factis judicia lege naturali esse prohibita, cum hoc principium usui nobis futurum sit in aliis demonstrandis.

§. 306.

Quando seria agenda sunt, a jocis & ludis abstinendum, seu jocari & ludere non licet. Quando enim seria agenda sunt, urgens quædam ratio adest, cur ea agamus (§. 285.), consequenter moraliter necesse est ut ea agamus, adeoque ad ea agenda obligamur (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.). Enimvero jocosum & ludorum nulla datur ratio urgens, sed tamhi, quam isti tantummodo animi ac temporis fallendi gratia fiunt (§. 288.). Quamobrem si vel maxime joci ac ludi non illiciti sint, cum tamen lex permissiva cedat præceptivæ (§. 211. part. 1. Phil. pract. univ.), adeoque licitum debito (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.); jocandum vel ludendum non est, quando seria agenda sunt.

Joci & ludi in se illiciti nullo tempore fieri debent. Quamobrem quando quaeritur, num jocari aut ludere liceat eo tempore,

pore. quo seria agenda sunt, tacite supponitur, jocos & ludos licitos esse, consequenter nonnisi de licitis intelligenda propositio. In casu tamen particulari, in quo propositio præsens applicanda, non opus est ut disquiramus, utrum jocus, vel ludus aliquis licitus sit, nec ne, cum ad eum arcendum sufficiat tempus jocandi & ludendi parum justum: vi enim propositio- nis præsentis tempus justum non est, nisi quo a feriis vacat.

§. 307.

Finis ludorum ultimus.

In ludo perfectio sui aliorumque directe intendi debet. Etenim homo in omnibus suis actionibus perfectionem sui aliorumque directe intendere debet (§. 30. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem eandem intendere etiam directe debet in ludo.

Finis nimirum ultimus omnium actionum humanarum (§. 28. part. 2. *Phil. pract. univ.*), ultimus quoque ludorum finis esse debet. Ex fine autem æstimanda est moralitas ludorum, quemadmodum jocosum (§. 301.).

§. 308.

Quales ludi esse debeant.

Quoniam in ludo perfectio sui aliorumque directe intendi debet (§. 307.); *ludi componendi sunt ad perficiendum, facultates animæ, vel corpus, veluti ad facilitandum usum facultatum animæ, ad exercendum corpus motu sanitati conducibili, ad augendum robur corporis.*

Vi hujus principii facile definitur, quinam ludi officiis hominum naturalibus conveniant, qui minime conveniant. Vnde porro patet, quomodo ludi liciti a non licitis separentur.

§. 309.

Quinam ludi liciti sint.

Ludi ad perficiendum facultates animæ, vel corpus compositi liciti sunt. Etenim natura homo habet jus ad ea, quæ ad consequendum usum facultatum suarum faciunt (§. 208. part. 1. *Jur. nat.*), cumque operam dare debeamus, ut eam consequamur corporis perfectionem, quam consequi in potestate nostra

stra positum (§. 180. part. 1. Jur. nat.), ad ea quoque nobis jus est, quæ ad perficiendum corpus faciunt. Quamobrem si, ludi faciant ad facultates animæ, vel corpus perficiendum, jus quoque nobis est ludendi. Quoniam itaque licitum est, ad quod jus habemus (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.); ludi etiam ad perficiendum facultates animæ, vel corpus compositi liciti sunt.

Vi hujus principii demonstratu haud difficile erit, num quis ludus sit licitus, an vero illicitus, ut adeo opus non sit ad particularia descendere. In genere hic tantummodo agitur de moralitate ludorum; non vero in specie disquiritur, quinam ludi ab honestate non sint remoti.

§. 310.

Si ludis nihil insit, quod officio cuidam repugnet, voluptas, quæ ex Quando solis percipitur, transitoria innocua est & hujus solius percipiendæ gratia lins animi ludere licet. Vtrumque ostenditur eodem modo, quo supra gratia recte fiant. idem de jocis demonstravimus (§. 302. 303.).

Quodsi demonstrationes superiores ad animum revoces, haud difficulter perspicies in iis non sumi, nisi quod joci non repugnent officio cuidam naturali, & tacite supponi, quod non sint actus naturaliter præcepti. Mirum adeo non est, quod ad ludos etiam applicari possint. Immo patet, eas quoque applicari posse ad quosvis actus alios lege naturali non præscriptos, nec cum ullo officio pugnantes.

§. 311.

Ludi, qui temere fiunt, illiciti sunt. Nihil enim temere faciendum (§. 278.). Ergo nec temere ludendum. *An temere ludendum.*

Inde est, quoque ludi honestentur sine (§. 308. 310.). Ceterum quæ de jocis non temerariis annotavimus (not. §. 290.), ea de ludis quoque non temerariis tenenda sunt. Quia voluptas transitoria innocua licita, eam intendere licet tanquam finem

finem ad augendam felicitatem (§. 286. part. 1. Jur. nat.), ad quam consequendam obligamur (§. 280. part. 1. Jur. nat.).

§. 312.

*Joci decori
liciti, inde
cori illiciti.*

Omnis jocus decorus esse debet; ab omni autem indecoro absti-
nendum. Etenim lex naturæ nos obligat ad actionem deco-
ram indecoræ præferendam, etsi utraque in se spectata indif-
ferens sit (§. 203. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter ab
indecora abstinendum. Quamobrem jocus quoque omnis
decorus esse debet, ab omni autem indecoro abstinendum.

Quinam jocus sit decorus, quinam indecorus, ex notione
decori & indecori dijudicandum (§. 194. 195. part. 1. Phil.
pract. univ.). Jocus indecorus est, qui te non decet, sed de-
decet. Quamobrem si ingenere te dedecet joci, jocandum
non est, quodque aliis licitum tibi licitum non est. Jocatores
frequentissime peccant contra decorum, ut vel hoc nomine mo-
lesti sint joci iis, qui decori sunt tenaces. Qui pueris conve-
niunt joci, ii non decent viros graves & senes. In illis non
reprehenduntur, in his tamen improbantur & arro carbone no-
tantur. Quoniam ad particularia non descendimus, nec no-
strum est docere, quinam joci decoris, quinam indecoris an-
numerandi sint, & quænam circumstantiæ eosdem jocos effici-
ant decoros ac indecoros. Spectari etiam potest decorum in lu-
dis, quod spectandum esse in omnibus omnino hominum actio-
nibus alibi jam monuimus (not. §. 194. part. 1. Phil. pract. univ.).
Enimvero cum de ludis jam tantummodo agamus, quatenus
jocis affines sunt, adeoque occasione jocorum, qui verbis po-
tissimum fiunt; tanto minus quis a nobis hic expectabit parti-
cularem de decoro in ludis observando disquisitionem. Im-
mo patebit ex aliis alio loco dicendis nondum omnia, quæ de
ludis tenenda sunt, hoc loco demonstrari posse. Ceterum
nemo offendetur, quod de officiis circa sermonem agentes de
ludis tradamus ea, quæ cum jocis fere communia sunt. Ibi
enim singula tradimus, ubi commode intelligi, demonstrari ac

memo-

memoriae tenacius, sed leviore opera infigi possunt. Si quibus hoc displicet, illi suum teneant morem: nos autem nostra frui libertate patiamur.

§. 313.

Quoniam a jocis indecoris abstinendum (§. 312.), joci *Obligatio* autem indecori sunt, qui dedecent jocantem (§. 195. *part. 1. particularis Phil. pract. univ.*); unusquisque ab iis abstinere debet joci, qui ipsam a joci abstinendi.

Non omnes idem dedecet, nec idem decet omnes. Etenim ratio decori petitur ab iis, quæ homini aut status ejus externo insunt, aut illi inesse debent (§. 194. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sed status hominum tam physicus, quam moralis non idem est, nec omnes eandem sustinent personam moralem. Quamobrem nec eadem decori ratio penes omnes deprehenditur. Quoniam itaque decorum non ponitur nisi posita ejus ratione sufficiente (§. 118. *Onol.*), quid mirum, si quod uni decorum est, id alteri indecorum censeatur, seu si quod unum decet, idem dedecet alterum? Ita sunt quæ dedecent viros, non autem feminas; quæ senes dedecent, non juvenes aut pueros; quæ clericum dedecent, non laicum; quæ eruditum, non vulgaris imperitum; quæ Professore, non studiosum; quæ virum dignitate eminentem, non vero eum qui nulla dignitate supra alios eminet. Doctrina decori amplissima est, sed hactenus ad scientiæ normam non exacta. Quando itaque accuratius discussum fuerit, quomodo decorum spectandum sit in omnibus actionibus pro diverso agentium statu; nullo etiam negotio constabit, quinam joci hunc vel illum dedecent, quinam deceant.

CAPVT. III.

De Sinceritate, simulatione & Dissimulatione.

§. 314.

*Sinceritas
animi quid
sit.*

S*incerus* dicitur, cujus actiones externæ cum internis consentiunt. Vnde *sinceritas animi* est habitus actiones externas internis conformandi.

De actione sincera jam egimus in Philosophia practica universali (§. 714. 715. *part. 2.*), atque ibidem docuimus, quomodo consensus actionis externæ cum interna agnoscat, ut adeo ibidem dicta hic repetere superfluum foret. Quoniam non minus malæ, quam bonæ actiones hominis cum internis consentire possunt, ideo sinceritas spectatur non minus in malis, quam bonis hominum actionibus, adeoque sinceritas animi non semper ad virtutem refertur, cum etiam cum vitio consistere possit, quamvis quando de sinceritate animi loquimur, vulgo magis ad virtutem, quam ad vitium animum attendamus.

§. 315.

*Quando sin-
cere loqua-
mur.*

Qui sincere loquitur, non modo moraliter verum loquitur; verum etiam nihil reticet veri, quod de ea re, de qua loquitur, sibi notum est. Cum enim actio sincera externa cum interna consentiat (§. 714. *part. 2. Phil. pract. univ.*), qui sincere loquitur, ejus verba cum cogitationibus suis consentiunt, seu conveniunt. Enimvero moraliter verum is loquitur, cujus verba cum cogitationibus suis conveniunt (§. 150.). Quamobrem qui sincere loquitur moraliter verum loquitur. *Quod erat unum.*

Porro si sincere loquaris, in cogitationibus tuis ea de re, de qua loqueris, nihil occurrere debet, quod non verbis significetur (§. 715. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque

que

que nihil veri reticet, qui verbis significat, quicquid ea de re, qua loquitur novit; qui sincere loquitur, nihil veri reticet, quod de ea re, de qua loquitur, sibi notum est. *Quod erat alterum.*

Hinc quando alteri significare volumus, nos sincere loqui, patrio sermone dicere solemus, ich sage dir alles aufrichtig, wie ich es meine, und verheele dir nichts, hoc est, sincere tibi dico omnem animi mei sententiam, nec quicquam reticeo. Patet adeo sincere loqui latius patere, quam moraliter verum loqui. Sermo sincerus nimirum præter moraliter verum etiam complectitur non reticentiam veri, aut, si mavis, cum sit moraliter verus etiam liber est ab omni dissimulatione (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*).

§. 316.

Sinceritas omnem excludit simulationem & dissimulationem. Sinceritas a
Sinceritas enim requirit consensum actionis externæ cum in-*quanam re*
ternis (§. 314.), adeoque ab internis dissentire nequit, nec fit aliena.
in internis occurrere potest, quod contrarietur externæ quomodocunque, neque etiam in externis ad eandem compositam referendis ulla locum habet contrarietas (§. 715. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque dissensus actionis externæ ab interna simulatio est (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*), & occultatio actionis siue externæ, siue internæ quomodocunque factæ dissimulatio est (§. 717. part. 2. *Phil. pract. univ.*); *sinceritas omnem excludit simulationem & dissimulationem.*

Propositio præfens præcedentem quodammodo continet. Quatenus enim qui sincere loquitur, verum loquitur a simulatione liber est; quatenus vero nihil veri reticet sibi ea de re, noti, a dissimulatione alienus est. Poteramus sinceritatem animi definire per hoc, quod liberi simus a simulatione & dissimulatione. Nimirum tam simulatio, quam dissimulatio opponitur sinceritati; illa quidem quoad actum imprimis positum,

vum, hæc vero quoad actum negativum. Simulatio non confistit cum sinceritate, quatenus non faciendum, quod eidem contrariatur; dissimulatio excluditur, quatenus non omittendum, quod eidem non adversatur.

§. 317.

*Quamvis
actiones ho-
minis since-
ra esse de-
beant.*

Actiones hominis positivæ, ac quas committendas obligatur, & privativæ, quas omittere tenetur, sincerae esse debent. Homo enim operam dare tenetur, ut constans ipsi ac perpetua sit voluntas non committendi actiones nisi quæ legi naturæ conformes sunt (§. 279. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum perpetua sit voluntas, quando in omni casu committere volumus actionem legi naturæ conformem, constans vero, si ea in dato casu non mutatur, adeoque si nullo modo a proposito committendi actionem legi naturæ conformem nos diverti patiamur (§. 1062. part. 1. Theol. nat.); qui actionem legi naturæ conformem committit; is etiam velle eam committere, quia novit eam esse legi naturæ conformem, nec pati debet, ut ab hoc proposito abstrahatur, quia novit eam esse legi naturæ convenientem. Et quoniam homo ad virtutem omnem colendam obligatur (§. 278. part. 1. Jur. nat.), virtuti autem deditus actiones legi naturæ conformes committit ob earundem bonitatem intrinsecam (§. 336. part. 1. Phil. pract. univ.), & ut satis faciat voluntati divinæ (§. 342. part. 1. Phil. pract. univ.); qui actionem legi naturæ conformem committit, is earundem bonitatem intrinsecam & convenientiam cum voluntate divinæ agnoscere tenetur. Quamobrem in actibus animæ seu actione intrinseca nihil deprehendi debet, quod ullo modo contrarietur actioni externæ, sed omnes potius actus interni in determinationem actionis externæ influere debent, consequenter necesse est, ut externa actio cum interna consentiat (§. 314. part. 2. Phil. pract. univ.). Enimvero sincera est actio

externa, quæ cum interna consentit (§. cit.). Hominis igitur actiones positivæ, ad quas committendas obligatur, sinceræ esse debent. *Quod erat unum.*

Homo etiam operam dare tenetur, ut ipsi sit constans & perpetua voluntas committendi actiones legi naturæ contrarias (§. 279. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum voluntas eodem sensu constans ac perpetua dicatur, quo voluntas, adeoque perpetua sit, si in omni casu committere nolimus actionem legi naturæ contrariam, constans vero, si in datu casu ad actionem legi naturæ contrariam committendam nullo modo nos adduci patiamur (§. 1062. part. 1. Theol. nat.); qui actionem legi naturæ contrariam non committit, is etiam eam non committere nolle debet, quia novit eam esse legi naturæ contrariam, nec pati debet, ut ullo modo ad eam committendam adducatur, quia novit eam esse legi naturæ adversam. Et quia homo obligatur ad virtutem omnem colendam (§. 278. part. 1. Jur. nat.), virtute autem præditus actiones legi naturæ difformes omittit ob earundem malitiam intrinsicam, seu quia intrinsece malæ (§. 336. part. 1. Phil. pract. univ.), & ut satis faciat voluntati divinæ (§. 342. part. 1. Phil. pract. univ.); qui actionem legi naturæ contrariam omittit, is earundem malitiam intrinsicam & pugnam cum voluntate divina agnoscere debet. Necessè igitur est, ut in actibus animæ seu actione intrinseca nihil deprehendatur, quod privativæ externæ ullo modo contrarietur, sed omnes potius actus interni in determinationem actionis externæ influant, consequenter ut actio externa privativa cum interna consentiat (§. 714. part. 2. Phil. pract. univ.). Enimvero actio externa sincera est, quæ cum interna consentit (§. cit.). Hominis igitur actiones privativæ, ad quas committendas obligatur, sinceræ esse debent. *Quod erat alterum.*

Loquimur hic de sinceritate perfecta, in qua nihil desideratur: talem enim urget lex naturæ, quemadmodum ex demonstratione intelligitur. Ad sinceritatem hanc requiritur plenus consensus actionis externæ atque internæ, nec sufficit minus plenus: fit ita quod non omnem defectum ob infirmitatem humanam imputemus, & ob eundem sinceritatem animi denegemus ei, in cuius actione interna adhuc occurrit actus quidam animæ, qui externæ quodammodo contrariatur. Quemadmodum virtus omnimodo perfecta vix cadit in hominem; ita quoque sinceritas omnibus numeris absoluta in eodem vixprehenditur.

§. 318.

*Indivulsus
nexus vir-
tutis & sin-
ceritatis a-
nimi.*

*Qui virtuosus est sincerus est, seu sinceritas animi a virtute se-
jungi nequit.* Qui enim virtuosus est, ei constans & perpetua est voluntas non committendi actiones, nisi quæ legi naturæ conformes (§. 328. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter omittendi legi naturæ contrarias, neque idem committit illas, hæc vero omittit, quam quod illæ intrinsece bonæ, hæc autem intrinsece malæ (§. 336. part. 1. Phil. pract. univ.), & ut quoad utrasque satisfaciatur voluntati divinæ (§. 342. part. 1. Phil. pract. univ.). Patet igitur ut in propositione præcedente actionem externam cum interna consentire, adeoque virtuosum illam huic conformare. Sincerus vero est, cujus actiones externæ cum interna consentiunt, & sinceritate animi gaudet, qui pollet habitu actiones externas internis conformandi (§. 314.). Qui itaque virtuosus est, idem sincerus est, nec sinceritas animi a virtute sejungi potest.

Sinceritas adeo animi cum virtute indivulso nexu coheret, ita ut nec virtuosus esse possit, qui sincerus non est. Non tamen a sinceritate ad virtutem valet consequentia, cum sinceritas etiam locum habeat in actionibus vitiosis.

§. 391. *Virtutem simulare non licet.* Quando enim simulamus virtutem, cum in simulatione actiones externæ ab internis dissentiant (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*), & actio ex virtute procedens sit legi naturali conformis (§. 321. part. 1. *Phil. pract. univ.*); actiones externæ, verba scilicet & facta, legi naturæ conformes sunt, actiones vero internæ eidem contrariantur. Enimvero omnem facere tenemur facultatum nostrarum usum, qui ad servandam legem naturæ requiritur (§. 172. part. 1. *Jur. nat.*), adeoque actus non minus animæ, quam actiones externæ legi naturæ conformes esse debent. Virtutem adeo simulare non licet.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Quoniam in simulatione actio externa ab interna dissentit (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*), & ad virtutem requiritur constans & perpetua voluntas non committendi actiones, nisi quæ legi naturæ conformes sunt (§. 328. part. 1. *Phil. pract. univ.*); qui virtutem simulat, constante illa ac perpetua voluntate destituitur, consequenter virtuosus non est. Enimvero ad virtutem omnem colendam obligamur (§. 278. part. 1. *Jur. nat.*). Eam igitur simulare non debemus (§. 722. part. 1. *Jur. nat.*).

Ostenditur quoque hoc modo. Virtuti deditus omnem adhibet curam, ut actio quælibet recta sit (§. 334. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter ut actio externa quælibet cum internis animæ actibus consentiat (§. 80. part. 1. & §. 714. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque hanc curam minime adhibet, qui virtutem simulat (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*); qui virtutem simulat, virtuosus non est. Patet adeo ut ante, quod virtutem simulare non liceat.

Immo etiam sequentem in modum demonstratur. Sinceritas enim a virtute seungi nequit (§. 318.) Quoniam vero

vero sinceritas excludit omnem simulationem (§. 316.); qui virtutem simulat, sinceritate animi destituitur. Quamobrem & virtute destituitur. Atque adeo denuo eodem, quo ante, modo patet, quod virtutem simulare illicitum sit.

Virtus ab omni simulatione quam longissime remota est: id significatur, quando vulgo dicitur, eam esse sine omni fuce. Quamobrem non piguit propositionem præsentem pluribus modis demonstrare, quia sic multo rectius intelligitur, cur simulatio virtutis sit naturaliter turpis, & quomodo virtus ab omni fuce purificetur. Facit huc inprimis, ut probe expendantur, quæ de rectitudine actionis demonstrantur (§. 80. *Et seqq. part. 1. Phil. pract. univ.*), & quid sit constans illa & perpetua voluntas, quæ ad virtutem requiritur (§. 328. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 320.

*Pietas philosophica
num sit virtus.*

Pietas philosophica virtus est. Est enim habitus conformandi actiones legi naturæ vi motorum ab attributis divinis & providentia divina desumptorum, quatenus lumine rationis innouerunt (§. 339. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque homo per ipsam essentiam atque naturam suam obligatur ad determinandum actiones liberas per motiva ab attributis divinis desumpta (§. 251. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & ad non omittendum motiva ab attributis divinis desumpta in determinatione actionum liberarum (§. 252. *part. 1. Phil. pract. univ.*); pietas philosophica habitus est actiones suas legi naturali conformiter dirigendi. Habitus hic virtus est (§. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Pietas igitur philosophica virtus est.

Poteramus sumere sine probatione, pietatem philosophicam esse virtutem, propterea quod conceditur ab iis, qui principia Philosophiæ practicæ universalis familiaria sibi experiantur. Enimvero cum non concedatur, nisi quatenus principia ista,

De sinceritate, simulatione & dissimulatione. 215

ad quæ provocavimus in demonstratione, confuse percepta animo obversantur; consultius visum fuit in gratiam eorum, qui confuse percepta ad notiones distinctas revocare nequeunt, demonstrationem apponi, præsertim cum non desint, qui pietatem philosophicam ex virtutum numero excludere audent.

§. 321.

Quoniam virtutem simulare non licet (§. 319.), pietas *Simulatione* autem philosophica virtus est (§. 320.), *pietatis naturali lege* nec pietatem philosophicam simulare licet. *prohibita.*

Pietatem simulat, qui se egeno eleemosynam dare dicit, ut *fatis faciat voluntati divinæ, cum tamen non aliud ipsi motivum sit dandi eleemosynam, quam ut laudetur ab hominibus pietatis amantibus.* Et in genere pietatem simulat, in cujus ore perpetuo est obedientia Deo præstanda; qui tamen actionum suarum determinandarum motiva ab utilitate & laude sibi tribuenda ab aliis desumit. Intellegitur hinc, multos pietatem simulare, qui pios se esse putant. Non igitur inconsultum est demonstrationes de virtute non simulanda in specie ad pietatem applicare, cum inde clarius pateat, quandonam pietas tantummodo simuletur. Sed quomodo virtus quælibet omni furo liberetur, suo docebitur loco in Philosophia morali.

§. 322.

Habitus virtutem simulandi vitium est. Virtutem enim si *Virtutem* simulare non licet (§. 319.), consequenter habitus hoc faci- *simulare* endi legi naturæ contrarius (§. 170. part. 1. *Phil. præf. univ.*) *num sit vitium.* Sed istiusmodi habitus vitium est (§. 322. part. 1. *Phil. præf. univ.*) Ergo habitus virtutem simulandi vitium est.

Eodem modo patet, pietatem simulare vitium esse, ut adeo opus non sit idem seorsum demonstrare.

§. 323.

Hypocrita dicitur, qui virtutem moralem, in primis pietatem *Hypocritis* *tem quid sit.*

tam simulat. Vnde *Hypocrisis* vitium est, quo virtutem moralem, ac inprimis pietatem simulamus.

Demonstravimus habitum simulandi virtutem esse vitium, monuimus quoque, pietatem simulare vitium esse (§. 322.). Quoniam itaque hic habitus peculiare quoddam vitium est, peculiare quoque meretur nomen. Enimvero in sensu ecclesiastico hypocrita est, qui pietatem simulat, & fucata pietas hypocrisis appellatur. Nil igitur obstat, quo minus terminum eundem in philosophiam inferamus.

§. 324.

*Hypocrisis
illicita.*

Hypocritam agere non licet, sed omnia danda opera, ut ab omni hypocrisi simus alieni. Etenim virtutem simulare non licet (§. 319.); nec pietatem simulare licet (§. 321.). Quamobrem cum hypocrita simulet virtutem moralem, ac inprimis pietatem, & hypocrisis habitus sit virtutem moralem ac inprimis pietatem simulandi (§. 323.); hypocritam agere non licet, consequenter danda opera, ut ab omni hypocrisi simus alieni.

Paret adeo philosophiam nostram non probare, multo minus commendare hypocrisim, quemadmodum calumpniantur, qui inimico in nos sunt animo. Hypocrisis nimirum illicitam esse ex principiis philosophiæ nostræ demonstratur in eodem sensu, quo vocabulum accipitur a Theologis.

§. 325.

*An vitium
simulare li-
ceat.*

Vitium simulare non licet. Cum enim vitium sit habitus actiones legi naturæ contrarias committendi (§. 322. *part. 1. Phil. pract. univ.*), simulantis vero actio externa ab interna dissentit (§. 716. *part. 2. Phil. pract. univ.*); qui vitium simulat, ejus actio externa legi naturæ contraria est, consequenter aliquid facit, vel dicit, quod legi naturæ adversatur, etiam si habeat animum legi naturæ conformem, adeoque ab actione ista alienum. Enimvero obligatio, que a lege naturæ venit

immu-

immutabilis est (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque nulla de causa facere, vel dicere licet, quod legi naturæ contrariatur. Quamobrem vitium simulare non licet.

Quod homines vitia subinde simulent, experientia dudum comprobatum. Nec ignotæ sunt rationes, cur hoc faciant. Aut favorem eorum captant, qui vitio quodam delectantur, aut ab odio eorundem sibi metuunt. Quomodo vitia simulentur & qua de causa id fiat, in Philosophia morali disertius inculcandum. Sufficit hic notasse, ad hanc simulationem semper requiri actum quendam sive positivum, sive negativum, qui legi naturæ adversatur, atque adeo ex vitio procedere solet. Quodsi enim facias vel dicas quidpiam, unde alter colligit te quid facere velle, quod legi naturæ repugnat, cum tamen habeas animum ab ea actione alienum; tum vitium simulare dicendus non es. Idololatria cum sit lege naturali prohibita (§. 1262. *part. 1. Jur. nat.*), vitium est (§. 322. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Non licet simulare idololatriam, ut cultui idololatriæ interfis & cum idololatriis paria facias, etiam si animum habeas ab eo alienum, utilitatis cujusdam obtinendæ, vel damni cujusdam evitandi gratia. Paret hoc unico exemplo, quomodo vitium simuletur, simulque inde perspicitur, quod præsens propositio sit principium fecundissimum: sufficit enim ad innumeras simulationes illicitas arcendum, quas in casu particulati pro licitis habent multi.

§. 326.

Nec actio positiva, ad quam committendam obligamur, nec negativa seu privativa, ad quam omittendam obligamur, simulationem actiones non admittit. Etenim actiones hominis positivæ, ad quas committendas obligatur, & privativæ, ad quas omittendas obligatur, sinceræ esse debent (§. 317.), adeoque necesse est, ut actio externa cum interna consentiat (§. 714. *part. 2. Phil. pract. univ.*), consequenter ab hac dissentire nequit (§. 28. *Ontol.*). Enimvero si actio externa ab interna non dissentit, simulatio
(*Wolfii Jur. Nat. Pars III.*) E e a b e f t

abest (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Ergo tam ab actione positiva, ad quam committendam obligamur, quam a privativa, ad quam omittendam obligamur, simulatio abesse debet, consequenter utraque simulationem non admittit.

Ostendi etiam potest hoc modo. Ponamus nos simulando committere posse actionem, ad quam committendam lege naturali obligamur: cum actio legi naturæ conformis sit ea, quæ virtuti propria (§. 321. part. 1. *Phil. pract. univ.*), virtutem simulare licet. Similiter ponamus nos simulando committere posse actionem, ad quam omittendam lege naturali obligamur: cum actio legi naturæ contraria sit ea, quæ vitio propria (§. 322. part. 1. *Phil. pract. univ.*), vitium simulare licet. Non absimili modo patet, nos vitium simulare, si simulando omittatur actio, ad quam committendam lege naturali obligamur; virtutem simulare, si simulando omittamus actionem, ad quam omittendam lege naturali obligamur. Quoniam itaque nec virtutem (§. 319.), nec vitium simulare licet (§. 325.); nec actio positiva, ad quam committendam obligamur, nec privativa, ad quam omittendam obligamur, simulationem admittit.

Ex demonstratione priori liquet, propositionem præsentem independenter ab iis, quibus simulatio virtutis ac vitii reprobatur, demonstrari posse. Quod si ergo demonstrationem posteriorem perpendas, illico constabit, potuisse quoque ex præsentem propositionem demonstrari, quod nec virtutem, nec vitium simulare liceat. Cum nobis propositum sit lectori attento ostendere, quomodo methodo scientifica fit utendum, tanta subinde moneri non inconsultum ducimus, quæ attentionem ejus ad eandem provocant.

§. 327.

*Simulatio
qualis sit.*

*In simulatione actio externa præ se fert animum ab eo, quem
agens habet, prorsus diversum. Etenim in simulatione actio ex-
terna*

terna ab interna dissentit (§. 716. part. 2. Phil. pract. univ.); adeoque voluntati ac intentioni, consequenter & perceptionibus ac iudicio, unde ea pendet, contrariatur, prouti ex definitione consensus actionis externæ cum interna, cui dissensus opponitur, colligitur (§. 714. part. 2. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum animus agentis concipiatur per volitionem & intentionem atque per actus facultatis cognoscitivæ, unde appetitiva pendet; in simulatione actio externa præ se fert animum ab eo, quem agens habet, prorsus diversum.

Ita qui virtutem aliquam simulat, veluti castitatem, præ se fert amorem virtutis, cum amet vitium. Similiter si hostis fugam simulat, nolle videtur prælium inire, quasi viribus suis diffidat; cum tamen ipsi sit animus prælium committendi & hostem, qui cum ipso congredi non vult, ad idem ineundum cogendi.

§. 328.

Quoniam in simulatione actio externa præ se fert animum ab eo, quem agens habet, prorsus diversum (§. 327.); *Intentio si- mulantis.* *simulator intendit, ut alius falsam concipiat de animi sui sensis opinionem (§. 506. Log.).*

Nimirum ratio aliqua esse debet, cur simulemus. Simulamus vero aliorum gratia, adeoque aliud simulando non intendimus, quam ut alius falsam de animi sententia concipiat opinionem, quamvis alia deinceps sit ratio cur velimus, ut alter falsam de animi nostri sensis opinionem concipiat, adeoque per id, quod primum intenditur, aliud porro intendatur. Ita in fuga simulata intenditur, ut hostis sibi concipiat diffidentiam virium in fugiente; intenditur vero ulterius prælium cum ipso ineundum.

§. 329.

Quoniam *simulator* intendit, ut falsam de animi sui sensis alius concipiat opinionem (§. 328.); *Ea porro ex- videri idem vult, qui penditur.* *non est, aut vult pro vero haberi, quod non est.*

Ita qui pietatem simulat, vult videri pius, cum non sit: hostis fugam simulans videri vult viribus suis diffidere, cum minime diffidat. Romani a Gallis obsessi cum de capitolio panem in castra hostium projicerent, volebant Gallos sibi persuadere, quod ipsi fame non premerentur, quo tamen premebantur.

§. 330.

Fallere alterum quinam dicatur.

Fallere alterum dicitur, qui verbis vel factis alterum inducit, ut pro vero habeat, quod non est.

Hinc si falsa narras alteri, ut fidem verbis tuis habens ea habeat pro veris; fallere ipsum diceris. Similiter si a potu largiori abstines eo fine, ut alter credat te esse temperantem & ab ebrietate abhorre, cum tamen vitio huic sis deditus; ipsum fallis.

§. 331.

Intentio generalis moraliter falsa loquentis & simulantis.

Simulator & qui moraliter falsum loquitur fallere intendit alios. Etenim simulator intendit, ut alius falsam concipiat de animi sui sensis opinionem (§. 328.), adeoque pro vero habeat, quod non est. Similiter qui moraliter falsum loquitur, quod esse putat, non esse dicit & contra (§. 153.), adeoque denuo vult ab eo, cui loquitur, pro vero haberi, quod non est (§. 179.). Enimvero fallit alterum, qui verbis vel factis alterum inducit, ut pro vero habeat, quod non est (§. 330.). Quamobrem simulator & qui moraliter falsum loquitur fallere intendit alios.

Nemo non agnoscit intentionem fallendi alios a simulatione & falso loquio abesse non debere. Et hanc fallendi intentionem in falso loquio revera adstruximus, dum demonstravimus moraliter falsa loquentem velle ut is, cui loquitur, pro vero habeat, quod dicit (§. 179.), consequenter quod non est (§. 153.); Quoniam enim fallendi intentio & simulanti, &

filoquio

filoquio figillatim demonstrare noluimus, quod simulationi perinde ac falsiloquio competit.

§. 332.

Hinc *Simulatio* definiri poterat per factum, quo alium fallere intendimus, & vicissim *Falsiloquium* per sermonem quo alterum fallere intendimus. *Definitio simulationis & falsiloquii.*

Quodsi quis has definitiones sumat, ex iis demonstrabit, quæ in definitione simulationis (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*), & falsiloquii sumimus (§. 156.), nimirum quod in simulatione actio externa, in falsiloquio verba a cogitationibus dissentire debeant. Immo etiam sine multa demonstratione hoc assequimur. Etenim qui alium verbis, vel factis fallere intendit, is eum inducere vult, ut pro vero habeat, quod non est (§. 330.), adeoque aliter loquitur & facit, aliter cogitat, consequenter verba & facta a cogitationibus dissentiunt, quorum illud ad falsiloquium (§. 152. 156.), hoc ad simulationem requiritur (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Vides adeo perinde esse, siue simulatio & falsiloquium per fallendi intentionem definiantur; prouti hic factum, siue per dissensum ab actione interna, seu cogitationibus & actibus animæ, quemadmodum in anterioribus fecimus, consequenter si definitiones, quas hic damus, usui loquendi conformes statim agnoscis, illas quoque, quibus nos usi sumus, ab eodem non abhorre- re, utpote hisce æquipollentes,

§. 333.

Falsiloquium est sermo simulatus. Etenim falsiloquium est *Qualis sermo moraliter falsus* (§. 156.), consequenter cum in sermone sit falsus actus facultatum animæ, adeoque cogitationes (§. 23. *loquium. Psych. empir.*), per vocabula significantur (§. 713. part. 2. *Phil. pract. univ.*), in falsiloquio verba cum cogitationibus disconveniunt (§. 152.). Quoniam adeo actio externa cum interna disconvenit (§. 567. part. 1. *Theol. nat.*), seu ab eadem dissentit,

fentir, in hoc autem dissensu simulatio consistit (§. 716. *part. 2. Phil. pract. univ.*); falsiloquium sermo simulatus est.

Superius jam ostendimus, qui moraliter falsum loquitur, mentem ab ea, quam habet, diversam simulare (§. 178.); sed fert etiam usus loquendi saltem apud nos, ut verba moraliter falsum loquentis dicamus simulata, *verstellte Worte*, quamvis non sine quadam restrictione, quando nempe respiciunt ipsum loquentem, veluti quando hypocrita, qui vult videri pius, pie loquitur, quando interrogatus num alicubi fueris negas te ibidem fuisse, cum ibidem fueris, vel te nescire ais, quod scis. Subinde tamen simulatio falsiloquio accedit, ubi verba dicuntur simulata, veluti in exemplo hypocritæ, qui vultu, gestu & voce, non solum verbis pietatem simulat. Enimvero propterea verba dici non debebant simulata, sed simulantis, quia simulatio non inest ipsi sermoni, sed huic accedit tanquam actio ab eodem distincta. Ceterum nemo nescit, autores falsiloquii cum simulatione agnationem agnoscere, ut nihil paradoxo hic defendamus.

§. 334.

Quid simuletur in falsiloquio. *Qui moraliter falsum loquitur, veritatem & quando ad animi sui sensa indicanda tenetur, veracitatem simulat.* Quoniam enim falsiloquium sermo simulatus est (§. 333.); qui moraliter falsum loquitur, simulator est. Quamobrem cum simulator velit pro vero haberi, quod non est (§. 329.), qui vero moraliter falsum loquitur, verum dicere velit videri (§. 175.), falsum scilicet dicens, quod pro vero habet, & contra, vel se velle dicens, quod non vult, & contra (§. 152.); qui moraliter falsum loquitur, videri vult vera loqui & vult verum videri, quod falsum est, consequenter veritatem & quando ad animi sui sensa indicanda tenetur, veracitatem simulat (§. 505. 506. *Log.* & §. 181.).

Ostenditur etiam hoc modo. Qui moraliter falsum loquitur

quitur vult ut is, cui loquitur, pro vero habeat, quod dicit (§. 179.), & verum dicere videri vult (§. 175.). Quamobrem cum ejus verba cum cogitationibus disconveniant, adeoque actio externa ab interna dissentiat, simulatio vero in dissensu actionis externæ ab interna consistat (§. 716. part. 2. *Phil. pract. univ.*); qui moraliter falsum loquitur, veritatem simulat, cumque veracitas in eo consistat, quod moraliter verum loquamur, quotiescunque alteri animi nostri sensa significare tenemur (§. 181.), qui moraliter falsum loquitur, quando alteri animi nostri sensa significare tenetur, veracitatem simulat.

Equidem in omni casu, qui moraliter falsum loquitur, se verum loqui simulat; non tamen ideo simulat veracitatem. Veracitas virtus est (§. 181.), adeoque eam nunquam simulare licet (§. 319.): sed cum aliquando falsiloquium licitum fit (§. 216. 218. 222.); simulare licet, quod verum dicamus, etsi moraliter falsum loquamur.

§. 335.

Qui mendax est, veracitatem simulat. Qui enim mendax *Qualis sit* est, moraliter falsum loquitur, quando alteri ad animi sui sensa significanda obligatur (§. 182.). Sed qui moraliter falsum *mendacio.* loquitur, quando alteri ad animi sui sensa significanda obligatur, veracitatem simulat (§. 334.). Veracitatem adeo simulat, qui mendax est.

Nemo qui mentitur videri vult mendax. Mentitur enim non alio fine, quam ut alter credat verum esse quod dicit, consequenter ei, cui animi sui sensa significare tenetur, verax vult videri. Hinc dudum dixere alii, qui dicit se mentiri, eum non mentiri. Quemadmodum ad omne falsiloquium, ita etiam ad mendacium (§. 182.), requiritur animus fallendi alios (§. 331.): fallere autem alterum, cui quis mentitur, nequit, nisi videri velit verax; adeoque veracitatem simulat. Simulatio

ratio adeo veracitatis omni mendacio in est, adeoque cum eodem indivulso nexu cohaeret.

§. 336.

*Simulatio
veracitatis
quale sit vi-
tium.*

Qui veracitatem simulat, mendax est. Etenim cum simulator videri velit, qui non est (§. 329); qui veracitatem simulat verax videri vult, cum non sit. Quamobrem cum verax sit, qui moraliter verum loquitur, quando alteri ad animi sui sensa indicanda obligatur (§. 181.); qui veracitatem simulat, videri vult moraliter verum loqui, quando alteri animi sui sensa significare tenetur, consequenter moraliter verum non loquitur, sed falsum (§. 150. 152.). Enimvero qui moraliter falsum loquitur, quando alteri animi sui sensa significare tenetur, mendax est (§. 182.). Mendax igitur est, qui veracitatem simulat.

Videmus adeo, cujusnam vitii reus fit, qui veracitatem simulat. Et per propositionem praesentem ac praecedentem simul patet, mendacem definiri posse, quod sit simulator veracitatis.

§. 337.

*Mendacium
qualis sit
sermo.*

Mendacium est sermo simulatus pugnans cum obligatione verum dicendi. Mendacium enim falsiloquium est, quod committitur quando alteri ad animi nostri sensa significanda obligamur (§. 182.), consequenter quando verum loqui debemus (§. 150.). Quoniam itaque falsiloquium omne sermo simulatus est (§. 333.), mendacium sermo simulatus est, qui pugnat cum obligatione verum dicendi.

Propositio praesens pro definitione mendacii accipi potest. Quamobrem qui in methodo demonstrativa vires suas periclitari voluerit, is ex hac mendacii definitione deducere poterit, quae in superioribus de mendacio demonstrata sunt. Et quoniam ad methodum exercendam imprimis prodest, ut alia ex aliis alio modo demonstrantur; ideo non inutile est ejusdem

dem rei plures dare definitiones, modo ex una deducantur ceteræ, quemadmodum hic a nobis factum.

§. 338.

Si simulatio pugnat cum officio quodam erga te ipsum, vel erga alios, aut obligatione quadam contracta, qua alteri in singulari teneris, simulatio il- *seu si fuerit contra jus perfectum aut imperfectum alterius; illicita licita.*

est. Quoniam id omittendum, quod officio cuidam erga te ipsum vel erga alios, aut obligationi contractæ, qua alteri in singulari teneris, repugnat (§. 722. part. 1. *Jur. nat.*); simulatio cum officio quodam erga te ipsum vel erga alios, aut obligatione quadam contracta, qua alteri in singulari teneris, pugnans omittenda est, seu ad eam omittendam obligamur, consequenter illicita est (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

Quicquid est contra jus sive perfectum, sive imperfectum alterius, id nemo facere debet (§. 910. part. 1. *Jur. nat.*), adeoque id illicitum est (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Illicita igitur etiam est simulatio, quæ est contra jus imperfectum, vel perfectum alterius. *Quod erat alterum.*

Ostendimus in eodem casu falſiloquium illicitum esse (§. 166.): id quod mirum non est, propterea quod falſiloquium est sermo simulatus (§. 333.). Quamobrem ex præsentè propositione inferri poterat, falſiloquium in eadem hypothefi illicitum esse, nisi id superius jam alia ratione demonstrassetur. Immo per propositionem præsentem demonstrari etiam poterat, simulationem virtutis & vitii illicitam esse: id quod in superioribus itidem jam aliter demonstravimus (§. 319. 325.). Ex notione simulationis, quod scilicet consistat in dissensu actionis externæ cum interna, deduci nequit, quod sit illicita. Qui ergo omnem simulationem simpliciter damnant, sumunt quod demonstrare nequeunt. Quod si dicas, simulationem omnem esse conjunctam cum animo fallendi alios (§. 331.), adeoque eam illicitam esse; denuo su-

mis, quod demonstrare nequis, alios fallere, adeoque factum
 odam suo alterum inducere, ut pro vero habeat, quod non
 est (§. 330.), semper esse illicitum. Sed nec hoc demonstra-
 re potes. Obstant ea, quæ de falsiloquio licito (§. 172.), &
 de ambiguitate in loquendo licita (§. 197. & seqq.), demon-
 stravimus, etiam si is fallatur, cui loquimur. Qui omnem si-
 mulationem simpliciter damnant, non alias afferunt rationes,
 quam quæ in casu particulari eam illicitam reddunt, per pro-
 positionem præsentem dijudicandas. Ita consequentiarum ur-
 gent approbari hypocrisim, si aliqua simulatio admittatur: id
 quod verum non esse, non modo demonstratio superior (§.
 324.), sed ipsa etiam propositio præsens aperte loquitur.
 Ostendant, si fieri possit, simulationem omnem, hoc est, dif-
 fensum omnem actionis externæ cum interna (§. 316. part. 2.
Phil. pract. univ.), pugnare cum officio aliquo erga seipsum,
 vel erga alios, quemadmodum hypocrisis pugnat cum officio
 erga Deum, tum etiam erga seipsum atque alios (§. 324.), &
 ultro largiemur, simulationem omnem illicitam esse. Expe-
 rietur autem se inanem operam sumere, qui hanc demonstra-
 tionem tentaverit. Videamus itaque, quandonam simulatio
 licita sit.

§. 329.

*Quando lib. aut obligationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari teneris, sa-
 rita. tisfacere nequeas; simulatio licita est.* Etenim lex naturæ nobis
 dat jus ad eos actus, sine quibus obligationi nostræ, adeo-
 que officio cuidam erga nos metipfos vel erga alios, aut obli-
 gationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari tenemur,
 satis facere non possumus (§. 159. part. 1. *Phil. pract. univ.*).
 Ergo etiam dat jus ad simulationem in hypothese propo-
 sitionis præsentis, consequenter in eadem simulatio licita est
 (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

In propositione præsentem non sumimus, nisi quod simula-
 tio necessaria sit ad satisfaciendum officio cuidam vel erga se-
 ipsum,

ipsum, vel erga alios (quando autem de officiis erga alios simpliciter loquimur, pro substrata materia simul intelligenda sunt officia erga Deum) aut obligationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari tenemur. Quamobrem addendum non est, eam simul pugnare cum officio quodam erga alios, vel obligatione contractæ, qua alteri in singulari tenemur: id quod subinde facere solent nasutuli, ut habeant, quod reprehendant, methodi demonstrativæ non satis gnari ac verioris Logicæ imperiti.

§. 340.

*Si sine simulatione violatur jus perfectum aut imperfectum al- Idem parvo
terius, simulatio licita est.* Nemo enim quicquam facere debet, *expeditur.*
quod est contra jus alterius (§. 910. part. 1. *Phil. pract. univ.*).
Quamobrem cum lex naturæ det nobis jus ad eos actus, sine
quibus obligationi naturali satisfieri nequit (§. 159. part. 1.
Phil. pract. univ.), jus etiam dat ad simulationem in hypothe-
si præsentis propositionis, consequenter in eadem licita est
simulatio (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, huc quoque trahenda sunt. Ostendimus idem, quod de simulatione in propositione præsentis & præcedente evincitur, de fal-
siloquio (§. 172.). Cur vero sit eadem simulationis, quæ falsiloquii ratio, ex iis intelligitur, quæ paulo ante annotavimus (not §. 338.). Possibilitatem hypothesium ut demonstremus, scilicet quod subinde simulatio pugnet cum officio aliquo aut obligatione contracta quadam, qua alteri in singulari tenemur, vel etiam violet jus sive imperfectum, sive perfectum alterius, subinde autem sine ea officio cuidam vel obligationi istius modi satisfieri nequeat, vel etiam jus alterius violetur, opus non est. Quando enim casus particulares occurrunt, in quibus principia generalia hic stabilita applicanda, patebit non sumi, quæ impossibilia sunt, consequenter superflua non tradi, nec casus præter necessitatem multiplicari.

§. 341.

Exceptio
quando si-
mulationem
illicitam fa-
ciat.

Si sine simulatione officio cuidam erga teipsum vel alios satisfacere non potueris, pugnet vero eadem cum jure perfecto vel imperfecto alterius cujusdam; simulatio illicita est. Etenim si sine simulatione officio cuidam erga teipsum vel alios satisfacere non potueris, simulatio licita est (§. 339.), adeoque permissa (§. 165. 170. part. 1. Phil. pract. univ.): si vero eadem pugnat cum jure perfecto vel imperfecto alterius, illicita est (§. 338.), adeoque prohibita (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem si sine ea officio cuidam erga teipsum vel erga alios satisfacere non potueris, eadem tamen simul pugnet cum jure perfecto vel imperfecto alterius cujusdam; lex permissiva colliditur cum prohibitiva (§. 206. part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam itaque in casu collisionis lex permissiva cedit prohibitivæ (§. 211. part. 1. Phil. pract. univ.); illicita simulatio est pugnans cum jure sive imperfecto, sive perfecto alterius, licet sine ea officio cuidam erga teipsum, vel erga alios satisfacere nequeas.

Exceptio hic simulationem illicitam efficit, quæ extra collisionem legum naturalium licita foret (§. 338.). Atque adeo vides, cur in hypothefibus propositionum non plures adjiciendæ sint determinationes, quam quæ sumuntur, propterea quod subinde collisioni legum naturalium locus est. Etenim quando collisionis in hypothefi expressa mentio non fit, eam abesse debere intelligimus. Neque metuendum est, ne in applicando incidas in errorem, si circumspexeris: propositionem enim applicaturus determinationes præsentēs omnes, per quas casus obvius determinatur, inquirendæ sunt, atque tum patebit, num eadem solæ adsint, quæ in propositione sumuntur, an vero præterea aliæ, quæ casum variant.

§. 342.

Quando

Quoniam falso quum sermo simulatus est (§. 333.), si-
mula-

mulatio vero illicita est, si sine ea officio cuidam erga teipsum *falsiloqui-* vel erga alios satisfacere non potueris, eadem vero pugnet *um.* cum jure perfecto vel imperfecto alterius cujusdam (§. 341.); *falsiloquium* quoque *illicitum est, sine quo officio cuidam erga teipsum vel erga alios satisfacere nequis, eadem vero pugnat cum jure perfecto vel imperfecto alterius.*

Ne propositio præsens male applicetur, perpendendum est, quandonam aliquid fiat contra jus alterius (§. 239. *part. 1 Phil. pract. univ.*). Inde nimirum judicium ferendum de pugna cum jure alterius.

§. 343.

Si sine simulatione officio cuidam erga teipsum vel erga alios sa- *Casus alius* *tisfacere non potueris, eadem vero repugnet obligationi cuidam con-* *simulationis* *tracta, qua alteri in singulari teneris; simulatio illicita est. Osten-* *illicita ob* *ditur eodem modo, quo idem in casu pugnae cum jure alte-* *exceptio-* *rius demonstravimus (§. 341.).* *nem.*

Immo casus præsens ad illum reducitur, quatenus obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, respondet jus perfectum. Sed hæc reductio non est hujus loci.

§. 344.

Quia falsiloquium sermo simulatus est (§. 333.); erit & Ad menda- *illicitum, si sine simulatione officio cuidam erga teipsum vel erga alios cium exten-* *satisfacere nequeas, eadem vero repugnet obligationi cuidam contra-* *sus.* *Ea, qua alteri in singulari teneris (§. 343.).*

§. 345.

Quando alteri ad animi nostri sensa indicanda obligamur, Simulatio- *simulatio illicita est.* Quando enim alteri ad animi nostri sen- *nis illicita* *sa indicanda obligamur, eum inducere non licet, ut falsam de principium* *animi nostri sensis concipiat opinionem (§. 28. Ontol.). Enim-* *quando no-* *vero simulator intendit, ut alius falsam concipiat de animi* *bis negoti-* *sui*

um est cum
aliis, sui sensis opinionem (§. 328.). Ergo simulatio illicita, quan-
do alteri ad animi nostri sensa indicanda obligamur.

Quodsi nullo in casu alteri ad animi nostri sensa indicanda obligaremur, simulatio omni in casu, quo nobis negotium est cum aliis, foret licita: neque enim tum unquam foret contra jus sive perfectum, sive imperfectum alterius, quæ pugna cum jure alterius illicitam facit simulationem (§. 338.). Obligamur adeo ad actiones sinceras edendas (§. 714. part. 2. *Phil. pract. univ.*), quemadmodum ad veriloquium in eodem casu obligati sumus (§. 162.), quod in numero actionum sincerarum contineri facile ostendi poterat, siquidem necesse esset, ut demonstraretur. Vtemur autem hoc principio in casibus particularibus simulationem demonstrandi: id quod hic nondum facere licet, ubi de simulatione tantummodo in genere agitur. Neque enim existimandum est præsentem in loco omnia tradi, quæ de simulatione tenenda sunt, sed ea tantummodo, ad quæ demonstranda principia sufficientia prostant in anterioribus. Immo anteriora quoque hinc demonstrati poterant, quemadmodum ex demonstrationibus perspicitur, quæ de veriloquio & falsiloquio tradidimus in capite præcedente (§. 165. & seqq.). Quoniam vero nobis non solum propositum est veritatem docere, verum etiam in omni nostra philosophia intendimus, ut methodus philosophica, quam diximus (§. 115. *Disc. prælim.*), & quam cum mathematica eandem esse ostendimus (§. 130. *Disc. prælim.*), lectori reddatur familiaris, cum sine ea ad certam & distinctam cognitionem in nulla disciplina pervenire possimus (§. 137. *Disc. prælim.*); demonstratio- nes variari consultum est.

§. 346.

Temeraria simulatio illicita *Temere simulandum non est.* Nihil enim temere faciendum (§. 278.). Quamobrem nec temere simulandum est.

Temere quid facit, qui nullo sine facit (§. 277.). Vnde & temeraria simulatio est, quæ nullo fit sine. Præsens adeo propositio damnat simulationem omnem, quæ nullo sine fit.

§. 347.

Finis ultimus simulationis est sui aliorumque perfectio. Finis *Finis ul-*
enim ultimus omnium actionum humanarum est sui aliorum-*mus simu-*
que perfectio (§. 28. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem *lationis.*
ultimus quoque finis simulationis sui aliorumque perfectio
esse debet.

Poteramus quoque ex hoc principio deducere ea, quæ de
simulatione tenenda sunt, nisi ex principiis prioribus eadem
deduci consultum fuisset. In praxi tamen utile est, ut ad hoc
principium animam advertamus.

§. 348.

Si alteri ad animi nostri sensa indicanda obligamur, metu peri- *An metu*
culi inde nobis vel aliis imminentis simulare non licet. Quodsi mali addu-
enim alteri ad animi nostri sensa indicanda obligamur, simu-*Etis simula-*
latio illicita est (§. 345.), adeoque ad eam omittendam obli-*re liceat.*
gamur (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum
nemo metu mali cujusdam imminentis deterreri debeat, quo
minus omittat, ad quæ omittenda lege naturali obligatur (§.
599. part. 1. *Jur. nat.*); nec metu mali cujusdam vel periculi
nobis imminentis ad simulandum ut adducamur pati debe-
mus, consequenter nec simulare licet, quando alteri ad ani-
mi nostri sensa indicanda obligamur.

Idem ostendimus de falso loquio (§. 214.). Quandonam
vero alteri ad animi nostri sensa indicanda obligemur, ex iis
patet, quæ superius demonstrata sunt (§. 159. 160.).

§. 349.

Si ad animi nostri sensa alteri significanda non obligamur, pe- *Quando pe-*
riculi avertendi vel utilitatis propriae aut alienae gratia simulare licet. *riculi aver-*
Etenim si ad animi nostri sensa alteri significanda non obli-*tendi vel*
gamur, nec moraliter necesse est, ut ejus gratia actio externa *commodi*
cum interna consentiat (§. 118. part. 1. *Phil. pract. univ.*), con- *alicujus gra-*
sequen- *tia*

sequenter ex parte ejus nil obstat, quo minus dissentire adeoque simulata esse possit (§. 716. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum quilibet operam dare debeat, ut sibi caveat a malis corporis atque fortunæ, quantum in potestate sua est (§. 183. *part. 1. Jur. nat.*), eademque ab aliis, quantum datur, avertat (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*), ex adverso vero ut consequatur corporis & fortunæ bona, quæ in potestate ipsius sunt (§. 181. *part. 1. Jur. nat.*), & ut alii eadem consequantur, quantum datur (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*); lex naturæ dat nobis jus ad actus simulandi, si absque ea periculum a nobis vel aliis avertere nequeamus, nec utilitatem nostram vel alienam promovere possimus, ubi ad animi nostri sensa alteri significanda non tenemur (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter in casu propositionis præsentis simulare licet periculi a nobis vel aliis avertendi, vel utilitatis propriæ aut alienæ gratia (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Forſan erunt nonnulli, qui ſibi perſuadebunt, ex principiis, quibus ad demonſtrandum propoſitionem præſentem uſi ſumus, ſequi, quod periculi avertendi vel utilitatis propriæ aut alienæ gratia ſemper ſimulare liceat. Enimvero hi non perpendunt, in præſenti caſu ſimulationem ſpectari tanquam medium conſequendi finem licitum. Quamobrem cum ad conſequendum finem licitum non uti liceat mediis illicitis, quod nemo non conſitetur; nec ſimulare licet finis liciti conſequendi gratia, ſi ſimulatione eo in caſu illicita ſit. Simulator factu ſuo fallere intendit alium (§. 331.), neque alia de cauſa ſimulat, quam ut fallat, quod nemo non agnoſcit. Quodſi ergo ex parte ejus, quem fallere intendit, nil obſtet, quo minus ſimulet, ſimulatione in ſe illicita non eſt (§. 345.), conſequenter nec ea haberi poteſt pro medio illicito. Per ſe autem patet, actum ſimulantis in ſe ſpectatum talem eſſe non debere, qui lege naturali prohibitus ſit: tum enim is foret illicitus extra caſum ſimulationis, adeoque non opus foret demum diſquirere,

De sinceritate, simulatione & dissimulatione. 233

rere, num simulare liceat periculi avertendi vel commodi obtinendi gratia, cum jam constaret tale quid simpliciter fieri non posse. Neque verendum est, in applicanda propositione facile aberrari posse, siquidem quis simulationem pro licita agnoscat ex hoc solo, quod ei, cujus respectu simulat, ad animi sui sensa significanda non obligetur; neque enim actiones patranda spectanda sunt tantummodo, quatenus sunt actus simulantis, verum etiam quales sint in se spectata, utrum bona, an mala.

§. 350.

Factum simulantis a simulatione se junctum non debet esse illicitum. Quale effectum. Ponamus enim factum simulationis a simulatione se junctum illicitum esse posse. Quoniam illicitum est, ad quod effectum simulantis non committendum seu omittendum obligamur (§. 170. part. I. Phil. pract. univ.); simulationis gratia committere licet actionem, ad quam omittendam obligamur. Obligatio itaque, quae a lege naturae venit, immutabilis non est. Quod cum sit absurdum (§. 142. part. I. Phil. pract. univ.), factum simulantis a simulatione se junctum non debet esse illicitum.

Propositionem hanc addere lubet, ne quis difficultates circa determinationes simulationis licitae facessat inanes vi eorum, quae ad propositionem praecedentem annotavimus. Malum nunquam facere licet, adeoque nec simulationis gratia. Ceterum hinc intelligitur, quando simulationem repugnare dicimus officio cuidam vel obligationi contractae, qua alteri in singulari tenemur, factum non spectari simpliciter qua tale factum, quale extra casum simulationis est, sed quatenus simulandi causa patrat.

§. 351.

Ad qua alteri patefacienda non obligamur, seu qua cognoscendi alteri jus non est, ea dissimulare licet. Etenim si ad quaedam aliteri patefacienda non obligamur, seu ea cognoscendi alteri liceat.

(Wolffii Jur. Nat. Pars III.)

Gg

jus

jus nullum est; nihil fit contra jus ipsius, si caveamus, ne ea ipsi innotescant, consequenter ea occultare studeamus. Quamobrem cum vi libertatis naturalis unicuique permittendum sit, ut faciat, quod lubet, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 156. part. 1. Jur. nat.); si quis ad quædam alteri patefacienda non obligatur, seu ea cognoscendi alteri jus nullum est, ea occultare licet. Enimvero quæ alteri occultamus, ne eidem innotescant, ea dissimulamus (§. 717. part. 2. Phil. pract. univ.). Quodsi ergo ad quædam alteri patefacienda non obligamur, seu ea cognoscendi alteri jus nullum est, ea dissimulare licet.

Dissimulamus ea, quæ alteri innotescere nolumus: unde dissimulatio factorum convenit cum reticentia veri, aut, si mavis, hæc ipsa species quædam dissimulationis est. De dissimulatione itaque quod demonstrantur, quæ cum iis conveniunt, quæ de reticentia veri demonstravimus in superioribus, mirum videri non debet. Immo ea de causa etiam superius jam demonstratum est (§. 170.), quando veritatem dissimulare liceat, & falsiloquio omni in esse dissimulationem veri supra itidem evicimus (§. 177.)

§. 352.

*Dissimulatio
quando illi-
cita.*

Quando alteri jus est facta tua vel etiam aliorum tibi nota cognoscendi, ea dissimulare non licet. Quoniam enim nihil faciendum, quod contra jus alterius est (§. 910. part. 1. Jur. nat.), ea occultare non licet, quæ cognoscendi alteri jus est. Quoniam itaque ea dissimulamus, quæ occultare studemus, ne alteri innotescant (§. 717. part. 2. Phil. pract. univ.); quando alteri jus est facta nostra, vel etiam aliorum nobis nota cognoscendi, ea dissimulare non licet.

Ex his principiis generalibus in casibus particularibus facile demonstrabitur, utrum dissimulatio licita sit, nec ne.

§. 353.

§. 353.

Quando dissimulatio illicita est, nec simulando dissimulare licet. Num simu-
Quando enim dissimulatio illicita est, ad eam omittendam *lando dissi-*
obligamur (§. 170. *part. 1. Phil. pract, univ.*). Quoniam ita- *mulare li-*
que eadem non abstinet, qui simulando dissimulare studet; *ceat,*
ideo nec simulando dissimulare licet.

Propter convenientiam dissimulationis cum reticentia veri
vulgo dici solet, dissimulationem confitere in facto omissionis,
quemadmodum simulatio in facto commissionis. Enimvero
dantur etiam facta positiva, quibus alia occultare stude-
mus, consequenter quibus fit dissimulatio (§. 717. *part. 2. Phil.*
pract. univ.): id quod fabella etiam Areosti loquitur, qua dis-
simulatio illustrari solet (*not. §. cit.*). Facta vero ista etiam
simulata esse solent.

CAPVT. IV.

De modo sese obligandi, ubi de promissione
& pactis in genere.

§. 354.

Obligatio mutua dandi & faciendi naturalis imperfecta est. Qualis sit
Etenim a domini unice voluntate pendet, quomodo *dandi & fa-*
dominium, sive jus quoddam suum in alterum trans- *ciendi obli-*
ferre velit (§. 11.), & in quem, ac utrum transferre velit, nec *gatio.*
ne (§. 12.). Et quoniam dominiis introductis operarum com-
municatio translationi domini æquipollet (§. 121.); ab uni-
uscujusque etiam voluntate pendet, utrum tibi operas præ-
stare velit, nec ne, & quomodo præstare velit. Et quoniam
transferre dominium idem est ac dare (§. 675. *part. 2. Jur.*
nat.), introductis vero dominiis facere perinde est ac dare (§.
122.); a tua unice voluntate pendet, num alteri quid dare

& quomodo dare, num quid facere & quomodo facere velis. Tibi adeo competere nequit jus alterum cogendi, ut det vel faciat, quod vis. Etsi adeo homines dominiis rerum introductis sibi mutuo ad dandum & faciendum naturaliter obligentur, prouti unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 124.), quoniam tamen obligatio perfecta non est, si tibi non competit jus alterum cogendi, ubi eidem satisfacere noluerit (§. 238. *part. 1. Phil. pract. univ.*); obligatio mutua dandi & faciendi naturalis imperfecta est.

Ostenditur etiam hoc modo. Nemo tenetur dare alteri rem suam sive corporalem, sive incorporalem, qua ipse opus habet (§. 127.), nec obligatur ad alteri faciendum, si sibi non vacat (§. 129.). Quoniam vi libertatis naturalis homo in agendo non dependet ab ullo alio homine, nisi a se ipso (§. 153. *part. 1. Jur. nat.*); non tuum, sed dantis & facientis est judicare, num tibi dare possit quod tibi dari vis, & num facere tibi vacet, quod fieri ab eo vis. Ad dandum igitur & faciendum cogendi alterum jus tibi competere nequit. Quamobrem cum imperfecta sit obligatio, ubi ad eidem satisfaciendum alterum cogendi tibi jus nullum est (§. 238. *part. 1. Phil. pract. univ.*); naturalis illa obligatio sibi mutuo dandi & faciendi, quando quis re vel opera alterius indiget (§. 124.), imperfecta est.

Quodsi perpendas, quomodo mutuam illam dandi & faciendi obligationem demonstraverimus (§. 123.), patebit eam pendere ab officiis humanitatis, ad quæ alteri cum nonnisi imperfecte obligemur (§. 659. *part. 1. Jur. nat.*), nec perfecta esse potest obligatio, quæ ab ista obligatione pendet. Libera in dominio dispositio de re sua a libertate naturali pendet, quemadmodum ex demonstratione abusus rerum non impediendi patet (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*), constat vero etiam obligationem perfectam ad officia humanitatis libertati naturali repugnare (§. 660. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem utraque demonstratio propositio-

nis præsentis ex eodem fonte deducitur, nempe ex repugnantia obligationis mutuæ dandi & faciendi, quando unus re vel opera alterius indiget, cum libertate naturali, quæ tanquam jus connatum nemini hominum auferri potest (§. 64. part. 1. Jur. nat.), sit ita quod ejus exercitium restringi possit (not. §. cit.).

§. 355.

Quoniam ad id, ad quod alter tibi imperfecte obligatur, tibi nonnisi jus imperfectum est (§. 238. part. 1. Phil. pract. habeamus univ.), adeoque obligationi imperfectæ nonnisi jus imperfectum respondet, obligatio vero naturalis ad sibi mutuo dandum & faciendum, quando unus indiget re sive corporali, sive incorporali, aut opera alterius, nonnisi imperfecta est (§. 354.); jus quoque tibi ad id competens, ad quod alter tibi dandum vel faciendum obligatur, quando re vel opera ipsius indiges, imperfectum est.

Qui adeo negant, te obligari ad rem tuam alteri dandum, qua indiget, aut ad faciendum, quando opera tua habet opus, nec ullum tibi ad id, quod dari vel fieri vis, competere jus; de obligatione perfecta & jure perfecto loquuntur, quæ obligatio & quod jus in Jure civili unice attenditur. Absit adeo, ut ipsos vel erroris alicujus redarguere, vel nos iisdem contradicere dicas.

§. 356.

Hinc porro consequitur, jus, quod dominis rerum introdu-
 &is homini competit ad res, consequenter etiam operas (§. 121.), sibi jus ad res
 ab alio comparandas (§. 126.), non nisi imperfectum esse.

Jus hoc duplici modo spectari potest, vel in genere, prouti obligatio, ad quam refertur, spectatur in individuo vago, vel in casu singulari, in quo ista inesse intelligitur individuo determinato, veluti Petro & Paulo. Quando loquimur de jure imperfecto, idem semper refertur ad obligationem, quæ inest individuo determinato, veluti huic homini, non homini cui-

dam. Quatenus enim obligatio spectatur in individuo vago, ut quidam homo tibi obligetur ad dandum vel faciendum id, quo indiges, eidem respondet jus perfectum, nimirum jus petendi, ut alter tibi quid det, vel faciat.

§. 357.

Quomodo perfecta nascatur dandi & faciendi obligatio. *Homines ad dandum & faciendum perfecte sese sibi invicem obligare possunt mutuo consensu.* Etenim a domini unice voluntate pendet, in quem dominium vel jus quoddam suum transferre velit, nec ne (§. 12.), cumque introductis rerum dominii operarum communicatio æquipolleat translationi dominii (§. 121.), ab uniuscujusque voluntate pendet, num operas suas alteri communicare velit: quod posterius etiam, ex libertate naturali patet (§. 156. 158. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam translatio dominii datio est (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*), & qui operas suas in alterius confert usum ipsi quid facit, quod per se patet; a tua voluntate pendet, utrum alteri quid dare vel facere velis, nec ne, & a voluntate alterius, utrum acceptare velit, nec ne, quod dare vel facere vis. Quamobrem a voluntate tua etiam pendet, utrum alteri jus perfectum conferre velis, nec ne, ad id quod dare vel facere vis, & utrum alter hoc jus acceptare velit, nec ne. Quodsi ergo tua & alterius adsit voluntas, consequenter mutuus consensus (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*), alteri jus perfectum competit ad id, quod alter se ipsi daturum vel facturum dicit (§. 13.), consequenter cum alteri perfecte obligeris ad id, in quod ipsi jus perfectum competit (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ad dandum vel faciendum perfecte ipsi obligaris. Atque adeo patet, homines ad dandum & faciendum perfecte sese sibi invicem obligare posse mutuo consensu.

Patet adeo, quomodo nascatur perfecta dandi & faciendi obligatio, nimirum ex mutuo dandi & faciendi consensu. Consensus

sensus vero hic vim suam habet ab obligatione mutua sibi mutuo dandi & faciendi, prouti unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 124.), & jure libertatis, vi cuius unicuique statuumdum (§. 156. part. 1. Jur. nat.), num facere vel dare possit (§. 127. 129.), & num re vel opera alterius indigeat. Atque hoc modo plene intelligitur, ex quo fonte manet obligatio perfecta dandi & faciendi, nec minus liquet, obligationem perfectam dandi & faciendi vim suam accipere a lege naturali, quippe qua homines sibi mutuo ad dandum & faciendum obligantur, & quæ iisdem confert jus libertatis naturalis. Nullus dubitare, ut sagaciores non sine voluptate perspiciant, quam pulchre omnia in Jure naturæ cohæreant & nostra philosophandi methodo fiant manifesta, quæ sine ea non penitus intelliguntur.

§. 358.

Homines sese invicem sibi obligare non possunt nisi ad dandum ad quam vel faciendum. Introductis rerum dominiis homo non habet, *homines se quod suum est, nisi res tam corporales, quam incorporales, sibi invicem quæ sunt in dominio ipsius (§. 216. part. 2. Jur. nat.), & actio- matuo obli- nes liberæ, quæ rebus in dominio ipsius existentibus æquipol- gare possint.* lent (§. 436. part. 2. Jur. nat.); Quamobrem si quis sese alteri ad quid obligare velit, in eum transferre debet vel jus ad rem quandam suam sive corporalem, sive incorporalem, aut ad actus quosdam suos, consequenter ad dandum, aut ad faciendum se obligare debet. Patet itaque homines sese sibi invicem obligare non posse nisi ad dandum, vel faciendum.

Nimirum tu aut indiges re mea, sive corporali, sive incorporali, aut opera mea. Si tibi confero jus perfectum ad rem meam, me tibi obligo ad dandum, si vero confero jus ad actus quosdam, qui in potestate mea sunt, ad faciendum. Nihil adeo ne fingi quidem potest, ad quod homo unus alteri sese obligare possit nisi ad dandum vel faciendum. Supra jam obiter hoc annoverimus, (not. §. 80.). Quoniam tamen hoc princi-

principio deinceps utemur ad alia inde demonstranda; ideo consultum videbatur, ut in numerum propositionum referretur.

§. 359.

*Idem porro
expenditur.*

Quoniam in significato generali præstare idem est ac dare & facere (§. 80.), homines vero sibi invicem obligare sese non possunt nisi ad dandum vel faciendum (§. 358.); ideo patet, *homines sibi invicem sese obligare non posse nisi ad aliquid præstandum.*

§. 360.

*Quid sit o-
bligatio per-
fecta faci-
endi.*

Qui alteri ad faciendum sese obligat perfecte, particulam quandam libertatis sua alienat. Qui enim alteri perfecte sese obligat ad faciendum, is in alterum transfert jus perfectum ad actum quendam suum (§. 236. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter cum actiones nostræ liberæ sint in dominio nostro perinde ac res (§. 436. part. 2. *Jur. nat.*), quoad hunc actum libertatem suam dominio alterius subijcit. Quoniam translatio domini, quod quis in re quadam habet, alienatio est (§. 663. part. 1. *Jur. nat.*); qui alteri ad faciendum sese obligat perfecte, particulam quandam libertatis alienat.

Antequam alteri ad faciendum te obligares, tibi compete-
bat libertas hoc faciendi, & non faciendi, atque adeo de actu
isto disponere poteras pro arbitrio tuo. Enimvero ubi te per-
fecte alteri obligasti ad hoc faciendum, hujus est de actu isto
disponere pro arbitrio suo; scilicet utrum velit ut hoc facias,
an nolit ut facias, cum habeat jus te cogendi, ni facere velis
(§. 235. part. 1. *Phil. pract. univ.*), possit verò etiam jus suum
remittere, ne tibi præstandum sit, ad quod præstandum te
obligasti (§. 95. 117.). Particula igitur libertatis, a qua actus
iste pendebat, non amplius tua est, sed facta est alterius. Quam-
obrem minime dubitandum, eam a te fuisse alienatam. Obli-
gatio igitur faciendi non modo tibi adimit libertatem quoad
hunc actum, imposta agendi necessitate (§. 118. part. 1. *Phil.
pract.*

præst. uno.); verum etiam particulam libertatis, quæ tibi adimitur, transfert in eum, cui te obligasti.

§. 361.

Qui sufficienter declarat, se aliquid alteri præstare seu dare *Promittere* re vel facere velle, ac in ipsum jus transfert a se exigendi, ut *quid sit.* præstet, seu det vel faciat; is ei quid *promittere* dicitur. *Promissio* itaque est declaratio voluntatis nostræ de quodam alteri præstando conjuncta cum juris a se exigendi, ut præstetur, in ipsum translatione. Solet ea dici *Promissio perfecta.*

Videmus adeo ad *promissionem* requiri animum alteri quid præstandi, animi hujus sufficientem declarationem, & translationem juris ad id, quod præstandum, perfecti. Equidem non ignoro, *Grotium* & eos, qui eundem sequuntur, ad *promissionem* perfectam, quam vocant, requirere etiam necessitatem perseverandi in eadem voluntate: non tamen opus est, ut ea definitioni inferatur, cum ex translatione juris perfecti id, quod præstandum, exigendi sequatur, quemadmodum mox ostendemus. Quamobrem putandum non est, quasi definitio nostra sit incompleta, quod in ea non cumulaverimus ea, quorum unum per alterum demonstratur.

§. 362.

Qui alteri quidpiam promittit, *Promissor* dicitur: is *Promissor* & vero, cui quid promittitur, *Promissarius* appellatur. *Promissor Promissarii* adeo declarat velle sese alteri quid præstare, adeoque vel dare, vel us quinam facere (§. 80.), & transferre in alterum jus exigendi, ut hoc præstet, sive det, vel faciat (§. 361.).

Quomodo promissor animum suum tum aliquid præstandi de futuro, tum transferendi jus præstationem exigendi declarat, & quid ex parte promissarii requiratur, ut promissor eidem valide obligetur, nunc porro disquirendum.

§. 363.

Promissor promissario perfecte sese obligat. Promissor enim *Qualis sit*
(*Wolffii Jur. Nat. Pars III.*) Hh trans-

*obligatio
promissoris.*

transfert in promissarium jus a se exigendi præstationem promissi (§. 361.), consequenter ipsum cogendi ut præstet, nisi sua sponte præstare velit. Enimvero perfecte alteri obligatur, si, ubi is obligationi suæ satisfacere noluerit, ipsi competit jus eundem cogendi, ut hoc faciat (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ergo promissor promissario perfecte sese obligat.

Ab hac perfecta obligatione promissio etiam perfecta appellari solet. Et ut omnem in loquendo ambiguitatem evitemus, nos per promissionem nunquam intelligemus nisi perfectam: sit ita quod communis usus loquendi etiam ferat, ut promissionem appellemus declarationem voluntatis nostræ de præstatione futura, quæ perfectam obligationem non continet.

§. 364.

*Quale sit
jus promissarii.*

Quoniam promissor promissario perfecte obligatur (§. 363.), in id vero alteri jus perfectam competit, ad quod ipsi quis perfecte obligatur (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *jus promissario ad id, quod promissum est, jus perfectum competit.*

§. 365.

*Quomodo
obligatio
promissoris
valida efficiatur &
promissarius
jus ad id,
quod promittitur,
acquirat.*

Sine acceptatione obligatio promissoris non est valida, nec ex promissione jus nullum acquiritur promissario. Promissor enim aliquando alteri aliquid dare, adeoque dominium vel jus quoddam in alterum transferre (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*), aut facere quid, consequenter jus ad actum quendam suum transferre, vult (§. 362.). Enimvero dominium vel jus quoddam proprium transferri nequit nisi in acceptantem (§. 7.); consequenter nec jus ad id, quod promittitur, transferri potest sine acceptatione. Quamobrem promissarius jus nullum acquirit ex promissione sine acceptatione. *Quod erat unum.*

Quoniam alteri perfecte obligamur ad id, in quod eundem jus perfectum competit (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*); quamdiu promissarius jus nullum ad id, quod promittitur, acqui-

acquirit, nec promissor eidem obligatur. Enimvero sine acceptatione promissarius nullum ex promissione acquirit jus, *per demonstrata n. 1.* Ergo nec promissor sine acceptatione promissarii eidem obligatur, consequenter sine acceptatione obligatio promissoris valida non est. *Quod erat alterum.*

Nimirum *obligatio valida* non est, nisi ex ea nascatur jus alteri, cui obligamur. Poteramus itaque obligationis validæ definitionem præmittere; & vi ejus ex eo, quæ *num. 1.* demonstrata sunt, inferre, quod sine promissarii acceptatione promissoris *obligatio valida* non fit. Obligatio non nasci potest nisi ex mutuo consensu promissoris & promissarii, quo homines sese sibi invicem ad dandum vel faciendum obligare possunt (§. 358.). Consensus nullus intelligitur sine acceptatione (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ. Et §. 2.*). Quamobrem sine hac nec obligatio promissoris concipi potest. Vt tibi obligatus sim, non sufficit me velle tibi obligatum esse, sed requiritur etiam ut tu velis me tibi obligari. Sine voluntate tua voluntas mea inefficax est, nec ullum producit juris effectum.

§. 366.

Promissor habere debet animum in proposito præstandi id, quod perseveranter promittit, perseverandi. Promissor enim transfert in alterum *ita in voluntate præsentate præsentem* jus exigendi, ut hoc præstet, quod promittit (§. 362.). Enimvero si non perseveraret in ea voluntate, quæ ipsi nunc est, *te ad promissionem requisita.* præstandi scilicet alteri id, quod promittit; eandem mutaret, adeoque præstare nolle, quod promittit. Quamobrem cum voluntas præstandi, quod promissum est, pugnet cum jure præstationem exigendi, quod per se patet; promissor utique animum habere debet perseverandi in proposito præstandi id, quod promittit.

Videmus adeo, quod paulo ante monuimus (*not. §. 362.*), perseverandi necessitatem, quam *Grotius* lib. 2. c. 11. §. 3. 4. ad promissionem perfectam requirit, in jure præstationem ejus,

quod promittitur, exigendi contineri, aut, si mavis, per hoc necessario poni, quemadmodum numerus ternarius angulorum per numerum ternarium laterum in triangulo determinatur, consequenter ex definitione eum exulare & per eandem demonstrari debere, quemadmodum hic fecimus.

§. 367.

*Pollicitatio
quid sit.*

Si quis alteri sufficienter declarat, velle sese eidem quid præstare & in hoc proposito sese perseveraturum, jus tamen a se id exigendi, nisi præstet, non transfert; eidem quid polliceri dicitur. Est adeo *Pollicitatio* declaratio sufficiens voluntatis suæ de præstando quidpiam alteri ac perseverantiæ in proposito suo, sejuncta a translatione juris præstationem exigendi, si quod pollicetur præstare nolit.

Ita pollicitationem a promissione perfecta distinguit *Grotius* de J. B. & P. lib. 2. c. 11. §. 3. E. gr. alteri pollicemur nostram commendationem, dum eidem declaramus nos eundem commendare velle, ipsumque certum esse jubemus, quod hoc facturi simus, non tamen in eum transferimus jus commendationem a nobis exigendi, seu ad eandem nos compellendi, ubi hoc facere noluerimus. Experientia loquitur, istiusmodi pollicitationes haud infrequentes esse, & plures esse rationes, cur alteri potius quid polliceri, quam promittere velimus. Ita petenti, ut mutuo ipsi demus pecuniam, ubi respondemus, nos hoc facere velle & ipsum credere debere, quod hoc facturi simus, sed non volumus ut ipsi sit jus ad pecuniam ipsi mutuo dandam nos compellendi, pecuniam ipsi mutuo nos daturos pollicemur. Vulgo equidem promississe quid alteri dicimus, quando eidem quid pollicemur; cum tamen hoc a promissione, quam diximus, differat (§. 361.), hanc voluntatis suæ declarationem de præstando quidpiam alteri factam nomine etiam ab illa distingui confukum, immo, ubi demonstrativa methodo utimur, necesse est (§. 145. *Disc. prælim.*), necesse est.

§. 368.

Qui alteri quid pollicetur, *Pollicitator* appellatur: is autem, cui quid pollicemur, peculiare nomen non habet. *Pollicitator quinam dicatur.*

Nolumus fingere vocabula Latina, quæ in usu non sunt, nec inter terminos artis recepta, quemadmodum artis terminus est promissarius, cum non adeo magna necessitas peculiare nomen ejus, cui quid pollicemur, exigat. Qui pollicitationem & promissionem indistincte dicunt, eum quoque promissarium appellant, cui fit pollicitatio: at cur a nobis hoc fieri non possit, ex modo dictis (not. §. 367.) patet.

§. 369.

Pollicitator nonnisi imperfecte alteri sese obligat. Pollicitator *Qualis sit* enim non transfert in alterum jus pollicitum a se exigendi, *obligatio* ubi eidem factum addere non vult (§. 367.), consequenter *pollicitator* nec alteri hoc jus competere potest. Enimvero nonnisi *im-*perfecte ei obligamur, cui non competit jus eum cogendi, ut obligationi suæ satis faciat (§. 238. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Ergo pollicitator nonnisi imperfecte alteri sese obligat.

Obligatio promissoris perfecta est (§. 363.): qualis cum esse nequeat pollicitatoris, quemadmodum hic ostenditur, necessitas distinguendi promissionem a pollicitatione in dubium vocari amplius nequit.

§. 370.

Jus ad pollicitum nonnisi imperfectum est. Pollicitator *Quale sit* enim in eum, cui quid pollicetur, nullum transfert jus a se *jus ad polli-*exigendi, ut pollicito factum addat (§. 367.). Quamobrem *citum.* cum jus nonnisi imperfectum sit, cum quo jus cogendi alterum, ut obligationi suæ satisfaciat, conjunctum non est (§. 237. part. 1. *Phil. pract. univ.*); jus ad pollicitum nonnisi imperfectum esse potest.

Ostenditur etiam hoc modo. Pollicitator alteri non-

nisi imperfecte sese obligat (§. 369.). Enimvero ad id, quo quis alteri imperfecte obligatur, jus nonnisi imperfectum datur (§. 238. part. I. Phil. pract. univ.). Ergo ad pollicitum jus nonnisi imperfectum est.

Poterat pollicitatio actus frustraneus videri, cujus nullus prorsus sit effectus, immo referendus inter verba temeraria (§. 276.), lege naturali prohibita (§. 278.). Etenim imperfecte alteri obligaris ad dandum & faciendum naturaliter (§. 354.), adeoque non opus est, ut ipsi demum imperfecte obligeris tua voluntate. Pollicitatio adeo videri poterat actus jure naturali illicitus. Ostendendum itaque erit contrarium: quod antequam fiat, mentio quoque fieri debet nuda assertionis de eo, quod alteri præstare volumus, quia de hac & pollicitatione quædam communia demonstranda veniunt a promissione aliena.

§. 371.

Assertio nuda præstandi quid sit.

Assertio nuda præstandi est sufficiens declaratio voluntatis nostræ, quæ nobis nunc est, alteri quidpiam præstandi, seu dandi vel faciendi, sejuncta ab animo in hac voluntate perseverandi.

Nimirum qui nude asserit, se alteri quid dare vel facere velle, is tantummodo dicit, sibi in præsentem esse animum hoc dandi, vel faciendi, non vero asseverat, se animum suum non velle mutare. Atque adeo differt a pollicitatione, ad quam animus perseverandi in proposito suo requiritur (§. 367.). Ita nuda assertio est, si dico me Bibliothecam meam Titio legare velle, seu, quod perinde est, mihi esse animum hoc faciendi, non vero addo, quod ab hoc proposito nunquam discedere velim. Similiter nuda assertio est, si dico, mihi animum esse te commendandi, nihil vero addo, unde colligere possis, me hunc animum mutare minime velle.

§. 372.

An per assertionem nu-

Per assertionem nudam alteri quid præstandi nullam in eum trans-
fertur

fertur jus ad id, quod se præstare velle dicit, qui voluntatem suam de eo declarat. Etenim qui nude asserit, se alteri quid præstare velle, is nondum statuit, quod in hac voluntate perseverare velit (§. 371.), adeoque jus eandem mutandi, siquidem ita sibi visum fuerit, sibi reservat. Quamobrem nec habet animum ullo modo sese ad id præstandum alteri obligandi, consequenter cum sine illius obligatione huic jus nullum competere possit ad id, quod ille se ipsi præstare velle dicit (§. 23. part. 1. Jur. nat.); per assertionem nudam alteri quid præstandi nullum in eum transfertur jus ad id, quod se præstare velle dicit, qui de eo voluntatem suam declarat.

*dam transferatur ali-
quod jus.*

Quando dicimus alteri, cui quid te præstare velle dicis, ex eo nullum jus ad hoc, quod præstandum, nasci; id non tantummodo intelligitur de jure perfecto, quale acquiritur ex promissione (§. 364.), verum etiam de imperfecto, quale ex pollicitatione acquiritur (§. 370.). Abunde hoc patet, ex ipsa demonstratione. Notandum vero nos non hic loqui de jure imperfecto, quod naturaliter alicui competere potest, sed de eo, quod voluntate alterius tibi acquiritur.

§. 373.

Qui nude asserit, sibi esse animum alteri quid præstandi, is ad Num nuda idem præstandum nullo modo se obligat. Etenim qui nude asserit, sese alteri quidpiam præstare velle, quinam sit in præstandi animus, tantummodo declarat, minime vero affirmat, se in hoc proposito semper perseveraturum, nec voluntatem suam unquam mutare velle (§. 371.). Nullam igitur sibi imponit necessitatem in hac voluntate perseverandi. Quamobrem cum obligatio in necessitate morali agendi consistat (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.); nullo modo sese ad aliquid præstandum obligat.

Videmus adeo nuda assertionem nullam contrahi obligationem: unde quemadmodum in demonstratione propositionis præce-

præcedentis inferri poterat, nec ex ea alteri, cui voluntatem suam, quam in præfenti habet, quis declarat, jus ullum acquiri.

§. 374.

Ius voluntatem mutandi homini competens. *Homini competit jus voluntatem mutandi, quando mutata fertur in melius.* Obligatur enim ad id, quod altero melius, eidem præferendum (§. 192. part. I. Phil. præct. univ.). Quamobrem si quid facere decrevit, & postea videt vel sub iisdem, vel mutatis circumstantiis melius esse, ut non faciat, quod facere decreverat, id facere minime debet. Idem eodem modo intelligitur in casu opposito. Quamobrem cum lex naturæ nobis tribuat jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfacere non possumus (§. 159. part. I. Jur. nat.); homini etiam naturaliter competit jus voluntatem suam mutandi, quando mutata in melius fertur.

Equidem Grotius loc. cit. (not. §. 367.), simpliciter affirmat, mutationem voluntatis naturaliter licitam esse; faterur tamen, eam fieri vitiosam, quando sententia prior erat melior. Atque adeo non negat, homini competere jus voluntatem mutandi, quando mutata fertur in melius, nec concedere potest ipsi competere jus mutandi voluntatem in deterius, cum naturæ lex nobis tribuere nequeat jus ad actus vitiosos: fit ita quod jus naturæ perfectivum, quod diximus (§. 193. part. I. Jur. nat.), ipsius sententia nonnisi improprie ad jus naturæ referatur. Neque enim diffitetur, minus recte quod est deterius præferri ei, quod est melius. In genere utique dici nequit, omnem mutationem voluntatis esse illicitam; sed nec in genere affirmari potest, mutationem omnem licitam esse. Præstat igitur accurate determinari, quando licita fit, quando vero illicita.

§. 375.

Quando mutandi vo-

Homini jus nullum est mutandi voluntatem, quando quod facere decre-

decrevit cum lege natura convenit, & quando non facere decrevit, voluntatem quod cum ea disconvenit. Quilibet enim operam dare debet, homini jus ut constans ipsi sit voluntas ac perpetua committendi actiones nullum.

legi naturæ conformes & voluntas constans ac perpetua committendi eidem contrarias (§. 279. part. 1. Jur. nat.). Quoniam vero voluntas constans non est, nec perpetua esse potest, quæ mutatur (§. 1062. part. 1. Theol. nat.); ideo homo voluntatem suam mutare minime debet, quando quod facere decrevit cum jure naturæ convenit, & quod non facere decrevit cum eadem disconvenit. Quamobrem jus quoque ipsi nullum est mutandi in casibus propositionis præsentis voluntatem (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.).

Ad eos actus, quos omittere obligamur, jus nobis nullum competere potest, cum alias facere liceret, quod facere non debemus, consequenter licitum idem & illicitum simul foret (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.): id quod utique absurdum (§. 28. Ontol.).

§. 376.

Quoniam voluntatem mutare non licet, quando mutata *Casus particularis* cum lege naturali disconvenit (§. 375.), nemo autem quicquam facere debet, quod est contra jus alterius (§. 910. part. 1. Jur. nat.); voluntatem mutare non debemus, quando mutata est contra jus alterius, consequenter homini nullum competit jus mutandi voluntatem, quando mutatio est contra jus alterius.

Notanda hic eadem sunt, quæ modo ad propositionem præcedentem annotavimus.

§. 377.

Unicuique permittendum, ut voluntatem suam mutet, quam-*Jus exter-* diu nil agit contra jus alterius. Vi enim libertatis naturalis *num mu-* permittendum est, ut unusquisque in determinandis actioni-*tandi volun-* bus suis suum sequatur judicium, quamdiu nil facit contra jus *tatem*

(Wolffii Jur. Nat. Pars III.)

li

alte.

alterius (§. 156. part. 1. Jur. nat.), & ejus conscientiaē relin-
quendum, utrum actionem quandam committere, an omit-
tere velit (§. 157. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem ubi
de futuro deliberans decernit, se hanc actionem committ-
tere velle, quando vero agendi occasio praesens est, con-
sultius ipsi videtur, ut eam omittat; vi libertatis natura-
lis ipsi permittendum est, ut non faciat, quod facere destina-
verat, quamdiu nihil sit contra jus alterius. Et idem eodem
modo intelligitur in casu opposito. Quoniam vero actio-
nem omittere nequit, quam committendam decreverat, &
contra, sine mutatione voluntatis, quod per se patet; vi li-
bertatis naturalis unicuique permittendum, ut voluntatem
suam mutet, quamdiu haec mutatio non est contra jus alterius.

Haec independentia mutationis voluntatis a voluntate aliorum
non confundenda est cum jure mutandi voluntatem homini
naturaliter competente (§. 374.). Quod enim hoc jure fa-
cit, semper licitum est; quod vero sit abusu libertatis natura-
lis ab altero ferendo seu non impediendo, quamdiu nil sit con-
tra jus ipsius, illicitum est, si in se spectetur & ad conscientia-
am referatur. Quando tamen jus tantummodo externum spe-
ctamus, quatenus actiones nostrae referuntur ad alios, non ha-
bita ratione nisi obligationis externae (§. 657. part. 1. Jur. nat.);
mutatio voluntatis in deterius etiam licita dicitur, quamdiu juri
alterius non repugnat, quia ab aliis ferenda, hominique tribui
solet jus mutandi voluntatem simpliciter, quatenus ea ab aliis
ipsi permittenda vi libertatis naturalis. Cavendum tamen, ne
jus istud externum confundatur cum jure interno, quorum hoc
a lege naturae derivatur, illud vero a libertate naturali venit
& hujus abusum includit, & hunc solum habet effectum ut
impune facias inter homines, quod facis, non vero ut recte
facias in conscientia, nec pecces.

§. 378.

Quando
mutatio vo-

Mutatio voluntatis in melius non licita, quando contrariatur
juri

juri perfecto alterius. Mutatio voluntatis in melius licita est *luntatis in* (§. 374.), voluntatis autem mutatio, quæ est contra jus per- *melius non*fectum alterius, illicita (§. 376.), nec ab altero ferenda (§. *licita.* 913. 920. *part. 1. Jur. nat.*). Colliduntur itaque inter se lex permissiva cum lege prohibitiva & permissiva simul (§. 165. 163. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero si lex prohibitiva colliditur cum permissiva, permissiva cedit prohibitivæ (§. 211. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque multo magis cedere debet prohibitivæ & permissivæ simul. Quamobrem voluntatem mutare non licet, utut mutatio feratur in melius, quando ea contrariatur juri perfecto alterius.

Ne propositionem præsentem in perversum sensum trahant, qui accurate loqui nondum didicere, quædam hic annotanda veniunt. Melius hic non opponitur ei, quod moraliter malum seu lege naturali vetitum est, sed bono minori, ut adeo quod facis, si in se spectetur, lege naturali prohibitum non sit, consequenter hoc faciendo non pecces (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nisi quatenus quid contra legem perfectivam committis. Non recte fecisti, quod voluntatem tuam in partem legi perfectivæ adversam determinasti, idque tibi imputatur, si culpa tua factum est (§. 700. *part. 1. Phil. pract. univ.*); sed si voluntatem mutares, peccares denuo, quatenus actio tua repugnaret legi prohibitivæ (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter peccare velles, ne peccasses, aut quid minus recte fecisses: quod absurdum esse, nec ullo modo licitum esse debere nemo non agnoscit. Quando itaque mutatio voluntatis juri perfecto alterius contrariatur, non ideo licita existimari potest, quia in melius tendit. Casus in Jure naturæ perplexi sunt, in quibus leges naturæ inter se colliduntur. Quodsi vero ad ea recurras, quæ de earum collisione demonstrata sunt ac suo loco hinc inde porro demonstrabuntur; a perplexitate eos facile liberabis & quæ perplexa sunt extricabis. Patebit suo loco, quam multæ demonstrationes huic fundamento superstruenda sint, si veritatem in apricum protrahere volueris.

§. 379.

Quando nude de offerens competit jus voluntatem suam mutandi, quando mutatio fertur in & pollicitator voluntatem mutare ut eandem mutet. Posterius etiam valet de pollicitatione. Etenim nude asserens se alteri quid præstare velle, nullum in eum transfert jus ad id, quod se præstare velle dicit (§. 372.), neque jus perfectum pollicitator transfert in eum, cui quid pollicetur (§. 1370.), consequenter si uterque voluntatem mutet, nihil fit contra jus alterius perfectum. Enimvero unicuique permittendum, ut voluntatem suam mutet, quamdiu nil facit contra jus alterius perfectum (§. 377.). Quamobrem tam nude asserenti se quid alteri præstare velle, quam pollicitatori permittendum, ut voluntatem suam mutet. Quod erat unum.

Quoniam homini naturaliter competit jus mutandi voluntatem in melius (§. 374.), nude autem asserenti se alteri quidpiam præstare velle nil obstat, quo minus voluntatem suam mutet *per demonstrata*; nude asserenti naturaliter adhuc competit jus voluntatem suam mutandi, quando mutatio in melius fertur. *Quod erat alterum.*

Nude asserens nullo prorsus modo obligatur alteri (§. 373.) & huic ne jus quidem imperfectum competit ad id, quod alter se eidem præstiturum dicit, aut potius ipsi destinasse se ait. Quamobrem nullum prorsus obstaculum est, quo minus jure naturaliter sibi concessio uti possit, quando deprehendit mutationem fieri in melius. Id autem dici nequit de pollicitatore, qui dum alterum certum esse jubet, quod in præsentem voluntate sit perseveraturus, sibimetipsi adimit jus mutandi voluntatem & sese obligat alteri ad eam non mutandum, etsi nolit ad præstationem vi ab altero compelli, sed a sua voluntate adhuc pendere velit, ut pollicito addat factum & officio suo satisfaciatur.

§. 380.

Qui nude asserit, se aliquid alteri præstare, hoc est, dare vel fa- Effectus nu-
cere velle, is ei spem facit fore, ut ipsi quid præstat seu det vel faciat. da asserio-
 Qui enim nude asserit, se aliquid alteri præstare velle, is tan- nis præstan-
 tummodo declarat sibi in præsentem esse animum ipsi hoc, quod di-
 dicit, præstandi, non tamen addit, se in hac voluntate perfe-
 veraturum (§. 371.), consequenter sibi reservat jus mutandi
 voluntatem, si posthac aliter visum fuerit. Quamobrem
 nondum certum quidem est, quod hoc sit præstiturus, fieri
 tamen potest, ut præstet, nisi rationes emergant, cur volun-
 tatem mutet. Quoniam itaque alter præstationem sibi re-
 præsentat tanquam possibilem, spes autem oritur, quando bo-
 num quoddam tanquam obtentu possibile nobis repræsentamus
 (§. 797. *Psych. empir.*); qui nude asserit, se aliquid alteri
 præstare velle, is ei spem facit fore, ut ipsi quid præstet.

Sunt qui existimant spem faciendo alteri contrahi posse obli-
 gationem, eamque perfectam, qui nempe ex l. 10. ff. de V.
 O. colligunt, super spe facta posse interitari actionem. Nude
 igitur asserens sibi esse animum in præsentem aliquando alteri
 quid dandi vel faciendi, si eorum sententia esset vera, perfecte
 alteri obligari deberet, quem tamen ne imperfecte quidem ei-
 dem sese obligare paulo ante ostendimus (§. 373.). Enim-
 vero oppido falluntur, qui ita sentiunt. Animus aliquando
 alteri quid præstandi non infert animum alteri sese obligandi.
 Qui vero non nisi spem facit alteri fieri aliquando posse, ut hoc
 ipsi præstet, non declarat, nisi quod sibi in præsentem animum
 sit aliquando alteri hoc præstandi, ipse autem nondum præ-
 videre potest, num futurum sit, ut in hac voluntate persistat,
 nec ulla ratio emergat, quæ ad mutandum sententiam eum
 cogat vel invitet, eaque de causa nondum animum habet in
 ea, quæ ipsi nunc est, voluntate perseverandi, nisi sub hac
 conditione, si nulla ratio emergat, ob quam voluntas præsens
 mutanda (§. 371.). Ex eo igitur, quod alteri spem facias fieri

posse, ut aliquando ipsi hoc præstes, nullo modo intelligitur, quomodo obligatio oriri possit, hoc est, necessitas præstandi id, cujus spem facis alteri. Qui vero non habet animum alteri sese obligandi, præter voluntatem suam eidem obligari nequit, cum ex hæctenus demonstratis abunde pateat, a tua unice voluntate pendere, num ad præstandum quid alteri te obligare velis. Immo obligatio spei repugnat. Speramus enim ea, quæ obtentu possibile nobis videntur (§. 797. *Psych. empir.*): ea vero, ad quæ præstanda alter nobis perfecte obligatur, cum perfectæ obligationi insit jus ipsum ad præstationem cogendi (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*), spectamus tanquam certo futura, nisi physica quædam impossibilitas super eaccedat, qualem non metuimus.

§. 381.

Acceptationis finis.

Acceptatio non fit alio fine, quam ut a volente dominium vel jus quoddam aliud actu in te transferatur, vel tu alterum volentem ad quid præstandum obliges. Etenim ad actualem translationem domini vel juris cujusdam requiritur acceptatio, nec jus ullum transferri a volente nequit nisi in acceptantem (§. 7.), neque etiam homines sibi mutuo sese obligare possunt ad dandum & faciendum sine mutuo consensu (§. 357.), consequenter sine acceptatione alterum tibi obligare nequis (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ. §. 2.*). Acceptatio igitur non fit alio fine, quam ut a volente actu jus quoddam in te transferatur, vel tu alterum perfecte ad quid præstandum tibi obliges.

Nimirum quando mihi animus constans est jus quoddam in te transferendi, vel ego volo ad dandum vel faciendum tibi esse obligatus; in tua voluntate positum est, utrum jus istud acquirere, vel me tibi obligatum esse velis, nec ne. Necessè igitur est, ut voluntatem tuam declares, num jus istud tibi a me acquirere, vel me tibi ad dandum aut faciendum obligatum esse velis, consequenter acceptatio fit eum in finem, ut constet

te jus

te jus a me acquisivisse, vel me tibi ad dandum & faciendum esse obligatum. Atque adeo patet, quinam sit acceptationis finis.

§. 382.

Quoniam acceptatio fit eo fine, ut ab altero acquiras *Quantum* jus, quod in te transferre vult, eundemque tibi obliges ad id *juris ab al-* præstandum, ad quod tibi vult obligari (§. 381.); *acceptatione vero acqui-* nou plus *juris ab altero acquirere potes, quam is in te transferre vult, vere & in* nec ultra *voluntatem ipsius eum tibi obligare vales ad quid dandum quantum* vel *faciendum.* *eum nobis*

Nos hic ea demonstramus, quæ valent in statu naturali, se-obligare va-
posito statu civili. Quid enim lege civili fieri possit, susceamns.
ostendemus loco.

§. 383.

Qui nude asserit sibi esse animum tibi aliquid præstandi, ab eo *Cur nude* & pollicitatore *jus perfectum ad assertum vel pollicitum acquirere ne-* offerentem *quis, neque illum, neque hunc perfecte tibi obligare potes, ut is asser-* & pollicita-
to, hic pollicito addat factum. Qui enim nude asserint, se in præ-
torem nobis *senti habere animum tibi aliquid præstandi, is nondum ha-* perfecte
bet animum in hac voluntate perseverandi (§. 371.), adeo-obligare non
que nullum in te transferre vult jus perfectum ad id, quod se *valeamus.*
præstiturum dicit, neque adeo vult sese tibi ad id præstan-
dum perfecte obligari (§. 236. part. 1. Phil. pract. univ.). Et
pollicitator etsi habeat animum in voluntate præsentem perse-
verandi, non tamen vult in te transferre jus ab ipso exigendi,
quod tibi præstare vult (§. 367.), consequenter non vult sese
tibi perfecte obligari ad hoc præstandum (§. cit. part. 1. Phil.
pract. univ.). Enimvero acceptatione, adeoque voluntate tua
(§. 2.), non plus juris ab altero acquirere potes, quam is in
te transferre vult, nec ultra voluntatem ipsius eum tibi obli-
gare vales ad quid præstandum vel faciendum (§. 382.). Ergo
ab eo, qui nude asserit sibi esse animum tibi aliquid præstan-
di &

di & a pollicitore jus perfectum ad assertum vel pollicitum acquirere nequis, neque illum, neque hunc perfecte tibi obligare potes, ut is asserto, hic pollicito addat factum.

§. 384.

Num acceptationi locus sit in nuda assertione præstandi & pollicitatione.

Quoniam acceptatio non fit alio fine, quam ut a volente dominium vel jus quoddam aliud actu in te transferatur; consequenter tu ab eodem idem acquiras, vel tu alterum voluntate sua ad aliquid præstandum tibi obliges (§. 381.), ab eo vero, qui nude asserit sibi esse animum tibi quid præstandi, & a pollicitore jus perfectum ad assertum vel pollicitum acquirere nequis, neque illum, neque hunc perfecte tibi obligare vales, ut is asserto, hic pollicito addat factum (§. 383.); *in nuda assertione præstandi & pollicitatione locum non habet acceptatio.*

In nuda assertione, cum deficiat constantia voluntatis aliquid præstandi, jure eam immutandi reservato, nihil est quod acceptari possit: in pollicitatione, cum pollicitor præstationem actualem a sua voluntate pendere, non autem juri tuo subicere velit, pollicitum acceptari non vult, etsi non desit, quod acceptari posset. Acceptationi itaque nullus locus est in utroque casu. In Jure Romano pollicitatio dicitur solius offerentis promissum l. 3. ff. de pollic. ubi promissum in significato latiori sumitur. Excluditur adeo acceptatio tanquam actus ejus, cui quid offertur. Etsi autem in titulo isto deficiat acceptatio, quod nemo adfit, qui acceptate possit pollicitum, non vero quod idem acceptari nolit pollicitor: nostro tamen instituto convenientius est, ut significatum vocabuli eum retineamus, in quo *Grotius* ipsumque secutus *Puffendorfius* eodem usi. Sufficit utrobique esse promissum solius offerentis seu sine acceptatione, sive hæc deficiat voluntate offerentis, sive alia de causa. Non tamen ideo diffitemur hanc differentiam non nullius prorsus esse momenti: prout forsân alibi distinctius exponere licebit. Neque enim hujus loci est inquirere, cur Romani pollicitationem Deo & Ecclesiæ factam promissioni

fioni perfectæ æqui paraverint : quod mere civile esse Grotius
lib. 2. c. 11. §. 14. asserit.

§ 385.

*Si nude asserenti, quod tibi quid præstare velis, vel pollicitato- Quomodo
ri respondens verbis quibuscunque declaras, velle te, ut is asserto vel interpre-
pollicito addat factum; verba hæc non sunt acceptantis, sed vel optan- sanda sit re-
sis, ut hoc fiat, quod præstare in animo habet nudus assertor vel pol- sponso ejus.
licitator, vel declarantis, quod tibi gratum futurum sit, si factum al- cui quid of-
ferro vel pollicito addatur, aut quod hoc grato animo sis agiturus, aut fertur nude
quod illud acceptate velis, ubi asserto vel pollicito factum addere vo- asserendo
luerit. Cum enim nuda assertione præstandi & in pollicita- vel pollici-
tione locum non habeat acceptatio (§. 384.); animum acce- randa.
ptandi declarare nequis pro præsentis, sed tantummodo pro
futuro, quando scilicet nudus assertor vel pollicitator consti-
tuerit asserto vel pollicito addere factum. Quamvis adeo
dicas, velle te ut præstet, quod alteruter se tibi præstiturum
constituit, sive expressis verbis, sive aliis, quæ hanc volunta-
tem continent; non tamen pro verbis acceptantis haberi pos-
sunt, cum acceptatione alterum tibi obligare velis ad id præ-
standum, quod se præstiturum dicit (§. 381.), ad inducendam
vero obligationem requiratur mutuus consensus (§. 357.),
qualis hic non adest (§. 658. part. 1. Phil. pract. univ. & §. 367.
371.). Quamobrem verba tua vel accipiendâ sunt de ac-
ceptatione futura, quando scilicet alter asserto vel pollicito
factum addere voluerit, vel de grato animo, quo id sis agni-
turus, vel de voluptate ex præstatione actuali percipienda,
prouti verborum significatus proprius hanc, vel istam, aut il-
lam interpretationem admittit.*

Acceptatio referur ad animum offerentis (§. 2.). Quam-
obrem si nullum tibi offertur jus alterum compellendi, ut ver-
bis addat factum, nec idem acceptare vales. Sine hoc autem
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) Kk jure

jure nec intelligitur jus perfectum ad id, quod præstiturum se dicit alter (§. 235. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Ea de causa nec tibi offertur jus ad id, quod præstiturum se esse alter ait, consequenter nec hoc acceptare vales. Voluntatis tamen tuæ declaratio non temeraria est (§. 276.). Etenim vel motivum esse potest non mutandi voluntatem præsentem, quatenus alter ex silentio tuo colligere poterat, te parum curare, utrum verbis addatur factum, nec ne, vel motivum perseverandi in voluntate præsentem, quatenus hoc tibi gratum futurum certus est & gratum animum sibi spondet. Atque adeo patet, verba tua non proferri nullo fine.

§. 386.

Libertas naturalis pro-
mittendi,
pollicendi
nude asse-
rendi, quod
quid præsta-
re velis.

In tua voluntate positum est, utrum alteri quid promittere, an
polliceri, aut nude tantummodo asserere velis, tibi de præsentem esse ani-
num alteri quid præstandi. Etenim naturaliter homines tantummodo imperfecte sibi mutuo obligantur ad dandum vel faciendum (§. 354.), adeoque nemo te compellere potest, ut ipsi quid promittas, quando re vel facto tuo habet opus (§. 237. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quando igitur voluntatem tuam de præstatione futura declarare debes, aut tua sponte declarare vis, ut libertatis naturalis tibi permittendum, utrum in alterum jus ad futuram præstationem te compellendi transferre velis, an nolis (§. 156. part. 1. *Jur. nat.*), & num in casu posteriori perseverantiam in præsentem voluntate decernere velis, an nolis. Quamobrem cum ad promissionem perfectam requiratur translatio juris promissorem ad promissum adimplendum compellendi (§. 361.), quæ abest a pollicitatione (§. 367.), ad hanc vero opus sit perseverandi in voluntate præsentem animus (§. *cit.*), qui a nuda assertionem se jungitur (§. 371.); in tua voluntate positum est, num alteri quid promittere, an polliceri, an nude tantummodo asserere velis, tibi de præsentem esse animum aliquid præstandi.

Osten-

Ostenditur etiam hoc modo. A tua unice voluntate pendet, utrum jus quoddam in alium transferre velis, nec ne (§. 12.), consequenter ab ea etiam pendet, utrum jus te cogendi in alterum transferre velis, nec ne, ut, quod ipsi præstare decrevisti, actu præstes. Quomobrem cum promissio exigat translationem istius juris (§. 361.), ea vero absit in pollicitatione (§. 367.); a tua unice voluntate pendet, utrum alteri quid promittere, an polliceri velis. Et quoniam naturaliter tibi competit jus voluntatem præsentem mutandi, quando mutata fertur in melius (§. 374.), in præsentem autem dubius esse potes, utrum quod nunc statuis futuro tempore judicandum sit melius, nec ne, & nemo te impedire debet, quo minus jure tuo utaris (§. 180. part. 1. Phil. pract. univ.); a tua etiam voluntate pendet, utrum perseverantiam in præsentem voluntate decernere velis, nec ne. Quomobrem cum in nuda assertione præstandi nondum adsit animus in præsentem voluntate perseverandi (§. 371.); a tua etiam voluntate pendet, num alteri nude tantummodo asserere velis, tibi in præsentem præstandi animum esse.

Hinc ulterius patet, non pendere a voluntate alterius, quid acceptare velit, sed ipsum acceptare debere, quod offertur, ubi vero nihil ad acceptandum offertur, in se nullum esse acceptandi actum. Præsens adeo propositio uberiores lucem affundit præcedenti. Simul etiam hinc intelligitur, nihil committi contra jus alterius, ubi tantummodo eidem polliceris, vel nude asseris, tibi quid præstandi animum esse, cum is mallet tibi idem promitti. Quomodo enim voluntatem de præstatione futura determinare velis tuum est vi propositionis præsentis, non alterius, qui necessitatem eandem ad libitum suum determinandi tibi imponere nequit.

§. 387.

Animus deliberatus dicitur actus voluntatis, qui fertur in *Animus de-*
id,

*liberatus
quoniam fit.*

id, quod probe expensum decernitur: ex adverso autem *indeliberatus* vocatur actus voluntatis, qui fertur in id, quod nondum probe expensum decernitur. Hinc *animus deliberato fieri* dicitur, quod quis ante probe expendit, num potius sibi faciendum, quam non faciendum, & quomodo facere velit, antequam faciat. At *indeliberato animo fieri* dicitur, quod quis facit, antequam satis expendit, num id sibi potius faciendum, quam non faciendum sit, & quomodo facere velit, vel id fieri debeat.

Patrio sermone dicere solemus: mit Bedacht, item cum ad-dito mit gutem Bedacht etwas thun, & in casu opposito unbedachtsam, item aus Unbedacht, vel mit Unbedacht etwas thun, prouti deliberatio vel præcedit decretum, vel inest ipsi executioni decreti.

§. 388.

*Animus de-
liberatus
quid suppo-
nat.*

Animus deliberatus præsupponit consultationem. Qui enim animo deliberato agit, is ante probe expendit, num facere potius, quam non facere debeat, & quomodo facere velit, vel fieri debeat (§. 387.), consequenter disquirit, quid sit agendum, quid non agendum. Enimvero actus intellectus, quo disquiritur, quid sit agendum, quid non agendum consultatio est (§. 498. part. 1. Theol. nat.). Animus adeo deliberatus præsupponit consultationem.

Quem consultationem diximus (§. 498. part. 1. Theol. nat.) intellectus actum, eum etiam *Deliberationem* appellare solemus. Hinc *Cicero*, qui amat copiam verborum, consultationem & deliberationem conjungere solet. Nobis igitur hic perinde est, five dicas, *animus deliberatus* præsupponere consultationem, five dicere malis, eum præsupponere deliberationem. Hinc etiam *animus deliberatus* poterat definiri per actum voluntatis, quem præcessit deliberatio, vel consultatio, siquidem vocabula pro synonymis habere velis, recentia definitione, quam dedimus *loc. cit.*

§. 389.

Animus indeliberatus nullam supponit consultationem, seu de- *Quid inde-*
liberationem. Etenim qui animo indeliberato agit, is facit, *liberatus.*
 quod num potius faciendum, vel non faciendum sit, & quo-
 modo id fieri debeat, nondum probe expendit (§. 387.),
 consequenter non disquirit, quid sit agendum, quid non agen-
 dum. Quoniam itaque actus intellectus, quo disquiritur,
 quid sit agendum, quid non agendum, consultatio, sive de-
 liberatio est (§. 498. part. 1. Theol. nat. & not. §. 388.); ani-
 mus indeliberatus nullam præsupponit consultationem, seu
 deliberationem.

Hinc *animus deliberatus* definiri poterat, per actum voluntatis, quem nulla præcedit deliberatio, & *animo indeliberato fit*, quod nulla prævia deliberatione fit.

§. 390.

Homo nil agere debet absque animo deliberato. Obligatur *Obligatio ad*
 enim ad recte agendum (§. 189. part. 1. Phil. pract. univ.). *animum de-*
 Quamobrem cum ad actionem rectam requiratur notio actio- *liberatum*
 nis sufficienter determinata, iudicium verum de actionis bo- *in agendo.*
 nitate & malitia, volitio actionis bonæ & nolitio malæ, de-
 terminatio voluntatis per bonitatem, noluntatis per maliti-
 am actionis, non vero facta per rationes, ob quas bonum
 verum repræsentatur tanquam apparens & malum verum tan-
 quam malum apparens, omnesque motus ad actionem ex-
 ternam requisiti prompte produci debeant (§. 80. part. 1. Phil.
 pract. univ.). Antequam igitur agat, disquirendum est, num
 fit agendum, cur fit agendum & quomodo fit agendum,
 consequenter consultandum (§. 498. part. 1. Theol. nat.), seu
 deliberandum (not. §. 388.). Enimvero animo deliberato
 fit, quod prævia consultatione seu deliberatione fit (§. 388.

389.) Homo igitur omnia agere debet animo deliberato; consequenter nil agere debet animo indeliberato.

De actione deliberata ejusque ab indeliberata differentia jam egimus alias (§. 601. & seqq. part. 1. Phil. pract. univ.), eo potissimum fine, ut clarius constaret, quantum actiones nostræ nobis imputandæ veniant. Hic vero ostendimus obligationem omnem facultatum nostrarum usum in id convertendi, ut actiones omnes fiat deliberatæ: cui obligationi ut satisfaciamus, inprimis probe perpendenda sunt, quæ de Consultationum (§. 602. part. 1. Phil. pract. univ.), & hinc manantibus actionum deliberatarum speciebus dicta sunt (§. 604. part. 1. Phil. pract. univ.). Animus vero deliberatus actionem externam efficit deliberatam, seu actus voluntatis est, quæ in actione deliberata adesse debet. Constat enim actionem humanam constare ex actibus intellectus, voluntatis vel noluntatis atque facultatibus locomotivæ (§. 70. part. 1. Phil. pract. univ.), & quatenus ex Psychologia discimus, facultates superiores carere non posse ministerio inferiorum, sed actibus intellectus & voluntatis ac noluntatis accedere quoque actus facultatum inferiorum.

§. 391.

*Translatio
juris & pro-
missio quod
exigat ani-
mum delibe-
ratam.*

Quoniam homo nil agere debet absque animo delibera-
to (§. 390.), nec jus quoddam in alterum, consequenter nec jus
ipsam cogendi, ut aliud jus in se transferat, seu ad dandum & fa-
ciendum transferre debet absque animo deliberato. Quamobrem
cum in promissione promissor transferat in promissarium jus a
se exigendi promissum, seu ut eidem addatur factum (§. 361.);
promissio fieri non debet absque animo deliberato. Similiter quia
alteri sese perfecte obligat, qui jus se cogendi ad dandum vel
faciendum in eum transfert (§. 236. part. 1. Phil. pract. univ.) s
nemo sese alteri ad dandum vel faciendum perfecte obligare debet
nisi animo deliberato.

Nemo

Nemo non videt nos hic loqui de obligatione interna, quæ in conscientia spectatur (§. 656. part. 1. Jur. nat.), & cujus habenda ratio est in Jure naturali, quod urget actionum humanarum rectitudinem (§. 189. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter etiam rectitudinem in promittendo & alteri sese perfecte obligando. Huic vero locum esse non posse absque prævia consultatione seu deliberatione, quæ ad animum deliberatum requiritur (§. 387.), partim ex requisitis actionis rectæ (§. 80. part. 1. Phil. pract. univ.), partim ex naturali obligatione, qua aliis ad dandum vel faciendum tenemur, intelligitur (§. 127. 129.).

§. 392.

Quoniam nemo quicquam agere debet absque animo *Animus deliberato* (§. 390.); *acceptatio quoque fieri debet animo deliberatus ad berato*, consequenter cum ad validitatem promissionis requiritur *acceptatio* acceptatio promissarii (§. 365.), *promissarius etiam promissum acceptare non debet absque animo deliberato.* *quis.*

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, ad præsentem quoque trahenda sunt. Equidem vulgo animum deliberatum ad acceptationem non requirunt Autores, nec is necessarius videri poterat; patebit tamen ex subsequentibus eum non minus necessarium esse in acceptando, quam in offerendo, siquidem obligationi naturali satisfacere velimus quoad rectitudinem actionis: neque enim acceptatio minus habet suam rectitudinem, quam actiones ceteræ.

§. 393.

Nemo sese alteri perfecte obligare potest nisi promittendo. Ete- Modus sese nimirum homines sese invicem obligare non possunt nisi ad dandum vel faciendum (§. 358.). Quodsi ergo te alteri obligare *alteri perfecte* velis, ut alteri constet, quid & ad quod ipsi te obligare *te obligandi.* velis, necesse est ut sufficienter declares, quid dare vel facere velis, cumque perfecte ipsi te obligare non possis nisi transfere-
rendo

rendo jus a te exigendi, ut des vel facias, quod ipsi te dare vel facere velle declaras (§. 362. part. 1. Phil. pract. univ.), in eum transferre debes jus ad dandum vel faciendum te compellendi. Enimvero qui sufficienter declarat, se alteri quid dare vel facere velle, & in eum transfert jus ipsum ad dandum vel faciendum compellendi, is eidem quid promittit (§. 361.). Quamobrem patet, neminem sese alteri perfecte obligare posse nisi promittendo.

Si alteri quidpiam dare vel facere constituisti, aut statim das vel facis, aut futuro tempore dare vel facere vis. In casu priori obligatio dandi vel faciendi nulla contrahitur, sed tantummodo in posteriori. Quamobrem cum ex demonstratione appareat, in posteriori casu non posse contrahi obligationem nisi promittendo, quatenus nimirum ea perficitur ex parte tua; nullus quoque ne fingi quidem potest casus, quo alteri te perfecte obligare aliter possis, quam promittendo.

§. 394.

Quenam esse debeat deliberatio promissoris. Promissor probe expendere debet, num re, quam dare promittit, ipsemet indigeat, & num tunc, quando facere promittit, sibi vacaturum sit, ac praterea num hoc dando vel faciendo promissario, desit officio cuidam erga seipsum, vel erga alios. Quamvis enim homines sibi mutuo ad dandum vel faciendum obligentur, prouti unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 124.); nemo tamen tenetur alteri dare id, quo ipse opus habet (§. 127.), nec obligatur alteri ad faciendum, si sibi non vacat (§. 129.). Iam promissor sese obligat promissario ad dandum vel faciendum perfecte (§. 363.), & hoc facere debet animo deliberato (§. 391.). Quamobrem cum id, quod animo deliberato fit, probe expendendum sit, antequam decernatur (§. 387.); promissor probe expendere debet, num re, quam dare promittit, ipsemet indigeat, & num tunc, quando facere

pro-

promittit, sibi vacaturum sit. Et quia nil agendum, quod ullo modo contra officium erga seipsum vel alios esse potest (§. 224. 226. 142. part. 1. *Phil. pract. univ.*); probe etiam perpendendum est promissori, num dando vel faciendo desit officio cuidam erga seipsum, vel erga alios.

In casu particulari facile apparet, num desit officio cuidam vel erga seipsum, vel erga alios, hoc dando vel faciendo promissario. Poterat hoc prorsus omitti, propterea quod ipse indiget re, quam dare alteri promittit, si ea carens officio cuidam erga seipsum, vel erga alios deesse debet. Enimvero non inconsultum duximus monere, expendenda esse omnia erga seipsum & alios officia, siquidem constare debet, num circa promissum quid desiderari possit, ut excitetur attentio ad ea, quæ in deliberatione discutienda sunt. Tu in præsentia, immo quamdiu vives, commode carere potes eo, quod alteri dare promittis homini, qui nulla cognatione te attingit, nec ullo modo de te bene meritus; aut habes liberos, quibus rectius prospicere poteris, immo debebas. Dando igitur dees officio boni parentis erga liberos tuos. Ceterum hæc deliberatio instituenda, quatenus obligationis internæ habenda ratio, ne externa eidem adverteatur.

§. 395.

*Promissarius probe expendere debet, num re, quam ipsi offert Quam promissor, vel eo, quod facere promittit, indigeat, & annon alius, qui promissarius, jus ad id, quod offertur, sibi a promissore acquirere poterat, eodem magis habeat opus, vel etiam non nisi incommodo suo hoc prestare possit promissor, & num in acceptando promisso forsan desit officio cuidam erga seipsum, vel erga alios. Etenim naturaliter homines sibi mutuo ad dandum & faciendum non obligantur, nisi quatenus unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 124.), nec ulli competit jus petendi ab altero, quod ipsemet sibi facere potest (§. 233. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem promissarius probe perpendere debet, num re, quam ipsi offert promissor vel eo,*
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) LI quod

quod se facturum promittit, indigeat, antequam suo consensu eundem sibi ad dandum vel faciendum perfecte obliget (§. 357.), consequenter quod offertur acceptet (§. 381.). Similiter cum alterum amare debeamus tanquam nosmetipfos (§. 619. part. 1. Jur. nat.), adeoque ex ipsius felicitate eandem voluptatem percipere debeamus, quam ex propria percipimus (§. 633. Psych. empir.); promissarius quoque perpendere debet, annon alius, qui jus ad id, quod offertur, sibi a promissore acquirere poterat, eodem magis habeat opus, vel etiam promissor non nisi incommodo suo hoc præstare possit, antequam promissum acceptet. Et quia nil agendum, quod ullo modo contra officium erga seipsum, vel alios esse potest (§. 224. 226. 142. part. 1. Phil. pract. univ.); idem probe quoque perpendere debet, num in acceptando promisso forsan desit officio cuidem erga seipsum, vel ergo alios.

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, ea ad præsentem quoque trahenda sunt. Ex propositione autem præsentem intelligitur, quænam sit illa consultatio, quæ acceptationem præcedere vel comitari debet, ut animo deliberato fiat (§. 392.). Paradoxum forsan videbitur, **promissa liberalia acceptanda non esse, si eorum præstatio sit promissori gravis, vel alios esse, qui eodem beneficio magis habeant opus.** Enimvero hi sunt, qui muruum illum amorem, ad quod homines etiam naturaliter sibi invicem obligantur, & quem Christus tanquam genuinum sibi addictorum characterem esse voluit, non satis inspiciunt. Homo obligatur ad conscientiam suam custodiendam (§. 610. part. 2. Phil. pract. univ.), quomodo vero custodiatur, ex systemate legum naturalium addiscendum (§. 599. part. 2. Phil. pract. univ.), consequenter in eodem etiam demonstranda sunt, quæ ad obligationem internam spectant (§. 656. part. 1. Jur. nat.). Quodsi vereris, ne hoc pacto confundantur, quæ ad jus illud externum spectant, quod inter homines viget, cum iis, quæ ad virtutem pertinent; inanis omni-

omnino est metus tuus. Etenim externam obligationem & quod ei respondet jus ab interna obligatione, quæ conscientiam respicit, accurate separamus, quemadmodum ex anteriore tractatione elucescit, & ex secutura non minus elucescet. Vt enim hæc a se invicem discernantur, non obstat, quod una eademque opera pertractentur. Immo ex demonstrationibus nostris patet, jus istud externum non reduci posse ad suos fontes, nisi obligationis internæ ac eidem respondentis Juris habeatur ratio. Vt vero fons externi illius juris in apicum producat, sequentia addere lubet.

§. 396.

Jus externum dicitur, quod oritur ex obligatione externa: unde eidem opponitur *internum*, quod oritur ex obligatione interna.

Jus externum & internum

Interna obligatione homines sibi invicem obligantur ad dandum & faciendum, prouti unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 124.), nec dantem eadem tenet indigentia (§. 127.), vel facienti vacat (§. 129.). Enimvero homines sese sibi invicem perfecte obligant ad dandum vel faciendum promittendo (§. 393.), & hæc obligatio externa est (§. 656. *part. 1. Jur. nat.*). Jus, quod ex illa obligatione oritur, internum est; quod vero ex hac ortum trahit externum. Suo loco patebit, leges civiles disponere de obligatione externa & jure externo. Atque inde est, quod jus externum simpliciter & per excellentiam Jus dicatur, & vulgo affirmetur, jus internum nonnisi improprie Jus dici, quamvis inconstantia quadam loquendi, quæ ideo obtinet, quod differentiis rerum non satis perspectis genera & species rerum determinentur.

quodammodo

fit.

§. 397.

Omne jus externum perfectum est. Jus enim externum oritur ex obligatione externa (§. 396.). Quamobrem cum obligatio externa alteri tribuat jus te cogendi, ut obligationi satisfacias, nisi eidem sponte satisfacere velis (§. 656. *part. 1.*

Jus externum quale fit.

Jur. nat.), jus vero, quod conjunctum est cum jure cogendi alterum, si obligationi suæ satisfacere noluerit, perfectum sit (§. 235. *part. 1. Phil. pract. univ.*); jus omne externum perfectum est.

Quodsi homines in universum omnes omni studio in id enterentur, ut obligationi internæ, quæ in conscientia spectatur (§. 656. *part. 1. Jur. nat.*), & cum naturali, quæ a lege naturæ immediate venit, eadem est, satisfacerent, omnem vim istius obligationis penitus perspicerent, ne per ignorantiam contra eam agerent; nulla obligatione externa naturali contradistincta foret opus, consequenter nec jus externum ab interno unquam differret. Estimvero quoniam non omnes obligationi internæ satisfaciunt, ideo necesse est jure cogendi eum, qui sua sponte eidem satisfacere non vult, ut satisfaciat. Quamobrem ubi istiusmodi jus a natura nobis non tributum adversus alterum, quod repugnaret libertati naturali, quemadmodum de obligatione ad officia humanitatis ostendimus (§. 660. *part. 1. Jur. nat.*); necesse est ut homines ex promissione alterius jus istiusmodi acquirant, quando eodem habent opus (§. 361. 393.). Immo videbimus etiam, quod facto hominum introduci debuit jus externum, ubi internum deficit. Ceterum cum jus externum omne perfectum sit, jus autem perfectum involvat jus cogendi nobis obligatum ad præstandum, quod præstare tenetur; a nonnullis jus externum *jus coactivum* seu *cogens* appellari solet, non tamen satis accurate.

§. 398.

*Fons juris
externi.*

Jus externum derivatur ex jure libertatis naturalis. Jus enim externum spectatur in actionibus, quæ respiciunt alios (§. 657. *part. 1. Jur. nat.*). Enimvero nemo hominum naturaliter obligatur alteri ad eum quocunque modo juvandum, ut consequatur animi, corporis ac fortunæ bonæ, nisi quantum in potestate sua est & quando alter ipsius ope indiget (§. 612. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum vi libertatis naturalis
judi-

judicio tuo relinquendum sit, num quid in potestate tua positum sit, & quid de indigentia alterius statuas, ubi nullum jus perfectum allegare valet (§. 156. part. I. Jur. nat.), & tuæ conscientia committendum sit, quid agere velis (§. 157. part. I. Jur. nat.); in voluntate tua acquiescere debet, qui sibi quid dari vel fieri vellet. Quamvis adeo in potestate tua positum est, ut des vel facias, & alter eo indiget, quod petit, non tamen ideo te ad dandum vel faciendum compellere potest. Ut igitur jus libertatis naturalis in tuto sit, nec quicquam contra idem committatur, quod fieri minime debet (§. 910. part. I. Jur. nat.); ideo necesse est, ut mutuo consensu introducatur obligatio perfecta (§. 357.), adeoque externa (§. 656. part. I. Jur. nat.), ex qua oritur jus perfectum externum (§. cit.). Atque adeo liquet, jus externum derivari ex jure libertatis naturalis.

Equidem quod hic ostenditur, per demonstrationes præcedentes abunde jam patere poterat: quoniam tamen non omnes eam afferunt attentionem, quæ ad omnem earum ambitum perspicendum sufficit, ideo non inconsultum duximus ea addere, quæ originem juris externi, quatenus interno opponitur & ab eo abire potest, declarant, ne quid prætermisisse videamur, quod ad intellectum juris naturalis faciat. Notandum vero nos hic aperire fontem juris externi, unde tanquam rivuli fluunt rationes particulares, quæ in casibus particularibus dantur, quemadmodum facile deprehendent, qui ad filum demonstrationum nostrarum per totum Jus naturæ animum attendunt. Absit adeo existimes in casu quovis particulari rationem juris externi ab interno differentis immediate libertatem naturalem allegari posse: quod quam sit absolum, neminem fugit, qui tota vi methodi demonstrativæ perspecta veritatum a se invicem dependentiam agnovit.

§. 399.

Obligatio mutua dandi & faciendi naturalis contracta est, sed qua Differentia mutuoobligationis

dandi & faciendi.

mutuo consensu perficitur contracta. Homines enim sibi invicem obligantur ad dandum & faciendum, prouti unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 124.), consequenter si nemo indigeret re vel opera alterius, nec ipsi ad dandum vel faciendum quisquam obligaretur, adeoque sibi invicem ad dandum vel faciendum obligantur, quia unus indiget re & opera alterius. Mutua igitur illa dandi & faciendi obligatio ex obligatione descendit, quæ rationem proximam in ipsa hominis essentia atque natura agnoscit (§. 221. 222. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque connata obligatio est, quæ ex obligatione descendit rationem proximam in ipsa hominis essentia atque natura agnoscente (§. 17. *part. 1. Jur. nat.*); obligatio mutua dandi & faciendi naturalis connata est. *Quod erat unum.*

Porro quæ mutuo consensu perficitur obligatio supponit promissum personæ, quæ se alteri obligat (§. 393.), & acceptionem ejus personæ, cui ista obligatur (§. 365.), consequenter ex obligatione rationem proximam in ipsa hominis essentia atque natura habente per se non descendit, sed factio demum quodam interveniente. Quoniam itaque istiusmodi obligatio contracta est (§. 18. *part. 1. Jur. nat.*); quæ mutuo consensu perficitur obligatio contracta est. *Quod erat alterum.*

Non est quod excipias, obligationem mutuam dandi & faciendi supponere dominia (§. 123.), dominia vero non natura esse constituta, quippe quæ res omnes communes facit (§. 7. *part. 2. Jur. nat.*), non singulorum (§. 8. *part. 2. Jur. nat.*), sed factio demum humano interveniente fuisse acquisita (§. 173. 174. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter mutuam istam dandi & faciendi obligationem contractam esse, non connatam (§. 17. 18. *part. 1. Jur. nat.*). Etenim factum istud humanum non respicit obligationem mutuam dandi & faciendi, sed jus quoddam acquisitum (§. 35. *part. 1. Jur. nat.*), circa quod deinceps

incepta obligatio naturalis, quæ vigeat ante dominiorum introductionem (§. 220. 221. *part. 1. Phil. pract. univ.*), vim suam exerit (§. 123.), quippe quæ dominiis introductis adhuc subsistit, tanquam in se immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Clarissime hoc elucet ex demonstratione, qua mutuum istam obligationem ad dandum & faciendum dominiis introductis evicimus (§. 123.), modo eam revidere velis: neque enim hanc inferimus nisi ex obligatione, qua aliis tenemur ante dominiorum introductionem per essentiam & naturam nostram (§. 222. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 400.

Si quod ex obligatione mutua dandi & faciendi connata tibi debetur, tibi denegatur; hoc tibi ferendum. Etenim quod tibi ex hac obligatione debetur, ad id nonnisi jus imperfectum habes (§. 399. 355.), consequenter si id tibi denegatur, denegantem ad dandum vel faciendum vi compellere nequis (§. 237. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ferendum igitur tibi est, ut denegatur id, quod ex obligatione dandi & faciendi connata tibi debetur.

Debetur tibi id, quo tu indiges & alter carere potest, & quod facere ipsi vacat (§. 124. 127. 129.). Atque adeo peccat alter, si id tibi denegat (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*): vi tamen libertatis naturalis conscientia ipsius relinquendum quid agat (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), nec is tibi rationem reddere tenetur, cur denegat (§. 158. *part. 1. Jur. nat.*). Quamvis adeo noris & tuam indigentiam, & potentiam agendi physicam alterius, in voluntate tamen ipsius acquiescendum tibi est, adeoque ferendum, ut denegat, quod denegare non debebat,

§. 401.

Imperfecte debitum dicitur, ad quod tibi nonnisi jus imperfectum est: *perfecte* autem *debitum* appellatur, ad quod tibi jus perfectum est. Quamobrem cum tibi imperfecte alterum obliges tur.

ges ad id, ad quod tibi jus imperfectum est (§. 238. part. 1. *Phil. pract. univ.*), perfecte autem ad id, ad quod tibi jus perfectum est (§. 236. part. 1. *Phil. pract. univ.*); *imperfecte debetur, quod ex obligatione imperfecta debetur, ast perfecte debetur, quod debetur ex obligatione perfecta.*

Debitum in genere dicitur id, ad quod agendum obligamur (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum obligatio alia perfecta sit, alia imperfecta (§. 237. 238. part. 1. *Phil. pract. univ.*); aliud quoque esse debet perfecte debitum, aliud imperfecte debitum. Etsi adeo vulgo nonnisi debitum appelletur, quod perfecte debetur, & quando simpliciter debitum dicimus, id de perfecte debito intelligatur; hoc tamen minime obstat, quo minus etiam debitum appelletur, ad quod alteri nonnisi in conscientia tenemur. Vtui hoc imprimis est in Moralibus, ubi conscientiae ratio habenda, ne sui arbitrii quis esse existimet, quod necessitatis est, si conscientiam respicis. Quanti intersit, videbimus suo loco. Nec difficile foret ostendere, Christum quoque ad debita referre, quae imperfecte debita hic appellantur. Ceterum ne quem offendant imperfecte debiti appellatio, ea relegenda sunt, quae alibi annotavimus, cum differentiam inter obligationem externam & internam explicaremus (*not. §. 656. part. 1. Fur. nat.*).

§. 402.

*Quale sit
debitum ex
obligatione
dandi & fa-
ciendi con-
nata.*

Quoniam tibi ad id, quod ex obligatione naturali, consequenter connata (§. 399.), dandi & faciendi tibi debetur, nonnisi jus imperfectum habes (§. 355.), imperfecte autem tibi debetur id, ad quod nonnisi jus imperfectum habes (§. 401.); *Quod ex mutua dandi & faciendi obligatione naturali, seu connata tibi debetur, id nonnisi imperfecte debetur.*

Videmus adeo quale sit debitum, quod ex obligatione connata dandi vel faciendi descendit, (§. 401.), nimirum imperfectum, quod exigi non potest.

§. 403.

§. 403.

Enimvero quoniam mutuo consensu ad dandum & faciendum perfecta efficitur obligatio (§. 357.), perfectæ autem debetur, quod ex obligatione perfecta debetur (§. 401.), & contracta est obligatio, quæ mutuo consensu perficitur (§. contracta. 399.); *quod ex obligatione dandi vel faciendi mutuo consensu perfecta, seu contracta debetur, id perfecte debetur.*

Hæc differentia inter originem perfecte debiti & imperfecte debiti probe tenenda. Plurimum enim facit ad omnem rationem legum positivarum intimius perspiciendam & moralitatis a justitia externa differentiam penitus cognoscendam.

§. 404.

Quoniam quod ex mutua dandi & faciendi obligatione *vis obligati-* naturali seu connata debetur, nonnisi imperfecte debetur (§. *tionis con-* 402.), quod vero ex obligatione mutuo consensu perfecta, *tracta dandi* seu contracta debetur, perfecte debetur (§. 403.); *mutuo con-* & *faciendi.* *sensu efficitur, ut, quod imperfecte debebatur, jam debeatur perfecte,* seu obligatio contracta ex imperfecte debito facit perfecte debitum.

Atque adeo vides, quænam sit necessitas contrahendi obligationem, etiam si alter tibi naturaliter jam obligatus sit, quamvis illa necessitas non oriatur ex hoc fonte solo, prouti ex sequentibus elucescit, & ex anterioribus jam patet acutioribus.

§. 405.

Obligatio dandi & faciendi connata interna est, contracta vero *Qualis sit* *externa.* Et enim quod ex obligatione dandi & faciendi *obligatio* *nata tibi debetur,* liquidem id tibi denegetur, ferendum tibi *dandi & fa-* *ciendi con-* *tracta.* (§. 400.), consequenter obligatio ista tantummodo tenet *con-* *tracta.* in conscientia, nec ullum inter homines effectum *nata & con-* *tracta.* habet. Quoniam itaque obligatio, quæ tantummodo *tracta.* in conscientia spectatur, nec ullum inter homines effectum

juris producit, interna est (§. 656. part. 1. *Jur. nat.*); obligatio dandi & faciendi connata interna est. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam obligatio, quæ mutuo consensu perficitur, adeoque contracta (§. 399.), perfecta est (§. 357.), ad id vero tibi jus perfectum competit, ad quod perfecte tibi obligor (§. 236. part. 1. *Phil. pract. univ.*); obligatio contracta effectum juris inter homines producit & inter eos spectatur. Quamobrem cum externa sit obligatio, quæ inter homines spectatur & inter eos effectum juris sortitur (§. 656. part. 1. *Jur. nat.*); obligatio dandi & faciendi contracta externa est. *Quod erat alterum.*

§. 406.

Juris interni & externi quoad dandum & faciendum origo.

Quoniam jus externum est, quod ex obligatione externa resultat, internum vero, quod ex interna oritur (§. 396.), obligatio vero dandi & faciendi connata interna est, contracta vero externa (§. 405.); *jus, quod datur tibi ex obligatione dandi vel faciendi connata, internum est, quod vero tibi competit vi obligationis contractæ, quæ alter tibi tenetur, externum est.*

Videmus adeo nisi homines mutuo consensu contraherent obligationes, & jura sibi acquirerent, nullum fere fore jus externum, consequenter perinde fore, ac si jus nullum vigeret inter homines, propterea quod juris interni nullus foret effectus.

§. 407.

Jus belli in eum nullum, negat id, qui obligatiõni naturali præstandi non satisfacit.

Naturaliter nemini competit jus belli adversus eum, qui ipsi deum nullum, negat id, ad quod dandum vel faciendum naturaliter eidem obligatus. Etenim ad id, ad quod quis tibi dandum vel faciendum naturaliter obligatur, non nisi jus imperfectum competit (§. 355.), consequenter nullum tibi competit jus eum cogendi, ut det vel faciat (§. 237. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Enimvero jus cogendi alterum, ut det vel faciat id, ad quod dandum vel faciendum obligatus est, jus belli est (§. 687. part.

2. *Jur. nat.*). Ergo naturaliter tibi non competit jus belli adversus eum, qui tibi denegat id, ad quod dandum vel faciendum naturaliter obligatur.

Loquimur hic de statu naturali, in quo non vigent nisi naturalia jura (§. 125. part. 1. *Jur. nat.*). Ex iis autem, quæ de statu naturali demonstrantur, ea deducenda sunt, quæ statui civili conveniunt.

§. 408.

*Naturaliter homini competit jus belli adversus eum, qui præstare non vult id, ad quod ipsi præstandum suo consensu obligatur. eum, qui Etenim ad id, ad quod quis tibi præstandum, ex consensu præstare non obligatur, tibi præstandum perfecte obligatur (§. 357.), vult id, ad adeoque tibi competit jus ipsum cogendi ad præstandum, si quod mutuo obligationi suæ satisfacere noluerit (§. 236. part. 1. Phil. pract. consensu univ.). Sed jus cogendi alterum ut id præstet, ad quod præstandum tibi obligatur, jus belli est (§. 687. part. 2. *Jur. nat.*). Ergo tibi naturaliter competit jus belli adversus eum, qui id præstare non vult, ad quod tibi præstandum ex consensu obligatur.*

Vtemur principiis istis tum ad stabilienda jura gentium, tum positiva in statu civili.

§. 409.

Denegatio perfecte debiti est justa causa belli, imperfecte debiti non est. Cujusnam Etenim jus belli naturaliter datur adversus eum, debiti denegatio sit justis belli causis qui id præstare non vult, ad quod præstandum tibi ex consensu obligatur (§. 408.), non vero adversus eum, qui non nisi naturaliter tibi obligatur (§. 407.). Enimvero quod tibi naturaliter debetur, id non nisi imperfecte debetur (§. 402.); quod vero debetur vi obligationis ex consensu, perfecte debetur (§. 403.). Ergo jus belli tibi datur adversus eum, qui

perfecte tibi quid debet, non vero qui debet imperfecte, consequenter denegatio perfectæ debiti iusta causa belli est, imperfecte debiti denegatio non est.

Nempe si tibi denegatur quod ex obligatione mutua dandi & faciendi connata tibi deberur, consequenter quod debetur imperfecte (§. 402.), hoc tibi ferendum est (§. 400.), adeoque jus belli nullum adversus eum tibi competit: si enim competeret, ferendum id tibi non erat.

§. 410.

Quale officium sit naturalis obligatio mutua dandi & faciendi. *Obligatio mutua dandi & faciendi naturalis officium humanitatis est.* Est enim officium erga alios, quibus aliorum perfectio promovetur (§. 226. part. 1. Phil. pract. univ. & §. 124.). Quamobrem cum istiusmodi officium humanitatis sit (§. 655. dandi & fa- part. 1. Jur. nat.); obligatio mutua dandi & faciendi naturalis officium humanitatis est.

Hinc inferri poterat, obligationem mutuam dandi & faciendi naturalem nonnisi imperfectam esse (§. 659. part. 1. Jur. nat.), immo ut sit perfecta repugnare libertati naturali (§. 660. part. 1. Jur. nat.), neque obligationi isti esse locum, ubi re danda vel faciendo non indiges (§. 661. part. 1. Jur. nat.), neque etiam tibi competere jus ad dandum vel faciendum alterum naturaliter tibi tantummodo obligatum cogendi (§. 658. part. 1. Jur. nat.), consequenter adversus hunc non dari jus belli (§. 687. part. 2. Jur. nat.), quæ singula aliter demonstravimus in anterioribus (§. 354. 124. 355. & 407.), ut tanto evidentius pateret veritas. In moralibus enim danda est opera, ne quid obscuritatis relinquatur, nec quicquam desit evidentiae ad assensum extorquendum requisitæ.

§. 411.

An denegatio imperfe- turali debetur, seu imperfecte debiti, non est lapsio. Etenim præ- te debiti sit statio ejus, quod ex obligatione mutua dandi & faciendi naturali, lapsio.

turali, consequenter imperfecte debetur (§. 402.), officium humanitatis est (§. 410.), consequenter qui debitum istiusmodi præstare non vult, officium humanitatis tibi denegat. Enimvero denegatio officii humanitatis læsio non est (§. 671. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem nec denegatio ejus, quod ex obligatione mutua dandi & faciendi naturali debetur, seu imperfecte debiti, læsio non est.

§. 412.

Si alteri præstare non vis, quod ex obligatione mutua dandi & An sit peccandi naturali, seu imperfecte debes, peccas. Patet nimirum tum.
ut ante (§. 411.), te alteri officium humanitatis denegare, si præstare non vis, quod ex obligatione mutua dandi & faciendi naturali, seu imperfecte debes. Sed qui alteri denegat officium humanitatis peccat (§. 672. part. 1. *Jur. nat.*). Peccas igitur, si alteri præstare non vis, quod ex obligatione mutua dandi & faciendi naturali, seu imperfecte debes.

Etsi adeo denegatio imperfecte debiti non fit læsio (§. 411.), neque ideo repugnet legi prohibitivæ de non lædendis aliis (§. 695. part. 1. *Jur. nat.*), peccatum tamen est *vi præsentis*, quatenus repugnat legi præceptivæ de aliorum perfectione pro virili promovenda (§. 223. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 313.

Denegatio ejus, quod ex obligatione mutua dandi vel faciendi naturali seu imperfecte debetur, injuria non est. Etenim ad id, An sit in-
ad quod dandum vel faciendum alter tibi naturaliter obligatur, consequenter quod ex naturali ista obligatione, adeoque imperfecte (§. 402.), debetur (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*), jus nonnisi imperfectum competit (§. 355.), consequenter perfectum nullum habes. Quamobrem denegatio ejus, quod ex obligatione mutua dandi vel faciendi naturali seu imperfecte debetur, non fit contra jus tuum perfectum.

Enimvero quod contra jus tuum perfectum non fit, injuria non est (§. 859. part. 1. Jur. nat.). Denegatio igitur ejus, quod ex mutua obligatione dandi & faciendi naturali, seu imperfecte debetur, injuria non est.

§. 414.

An sit justa
causa belli.

Quoniam justa causa belli non est nisi injuria facta, vel facienda (§. 1109. part. 1. Jur. nat.), denegatio autem ejus, quod ex mutua obligatione dandi & faciendi naturali, seu imperfecte debetur, injuria non est, (§. 413.); denegatio ejus, quod ex mutua dandi vel faciendi obligatione, seu imperfecte debetur, justa belli causa non est: quod jam ante aliter ostendimus (§. 409.).

¶ Hinc etiam denuo patet, quod jam ante (§. 407.), aliter demonstravimus, natura nemini competere jus belli adversus eum, qui denegat, quod ex mutua dandi vel faciendi obligatione, seu imperfecte debet. Ceterum propositionem presentem inferre poteramus quoque ex eo, quod præstatio eorum, quæ ex mutua dandi & faciendi obligatione naturali debentur, sit officium humanitatis (§. 410.), cujus denegatio justa belli causa non est (§. 1118. part. 1. Jur. nat.).

§. 415.

An tribuat
jus punien-
di.

Nemini competit jus puniendi eum, qui ipsi denegat id, quod ex obligatione mutua dandi & faciendi naturali, seu imperfecte debet. Denegatio enim ejus, quod ex mutua dandi vel faciendi obligatione, seu imperfecte debetur, justa belli causa non est (§. 414.), seu in eum jus belli tibi non competit, qui denegat (§. 407.). Quoniam itaque jus omne puniendi jus belli est (§. 689. part. 2. Jur. nat.); tibi quoque competere nequit jus puniendi eum, qui tibi denegat id, quod ex obligatione mutua dandi & faciendi naturali, seu imperfecte debet.

Ostenditur etiam hoc modo. Qui denegat id, quod ex mutua dandi vel faciendi obligatione naturali, seu imperfecte tibi

tibi debet, te minime lædit (§. 411.). Enimvero jus puniendi, quod homini natura competit, in eum ipsi datur, qui læsit (§. 1061. part. 1. Jur. nat.). Ergo natura tibi non competit jus puniendi eum, qui denegat id, quod ex mutua dandi vel faciendi obligatione naturali, seu imperfecte debet.

§. 416.

Natura homini competit jus id alteri denegandi, ad quod ipsi Jus denaturaliter non obligatur. Etenim si tibi non obligatus sum ad *gandi alteri* hoc præstandum, moraliter necesse non est ut id tibi præstem *quod petis*, (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter moraliter *pos-* quando *sibile est ut non præstem* (§. 294. 85. Ontol.), adeoque tibi *dene-* *competat.* gem. Quoniam itaque facultas agendi, quod moraliter possibile, jus est (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.); natura mihi competit jus tibi denegandi id, ad quod tibi naturaliter obligatus non sum.

Nimirum quemadmodum necessitati agendi physicae opponitur necessitas moralis quæ obligatio est (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.); ita potentia physicae agendi opponitur potentia moralis, quæ jus est (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.); Si moraliter necesse est, ut agas vel non agas, obligatus es ad agendum, vel non agendum: si vero moraliter possibile est, ut agas vel non agas, jus agendi vel non agendi habes.

§. 417.

Natura nobis competit jus petenti denegandi, quod sibi præstari Idem specia- *vult*, quando qui *petit eodem non indiget*, vel *ipsimet re nostra in-* *lius expen-* *digemus, aut nobis, quod petitur, facere non vacat, vel quando face-* *ditur.* *re non possumus.* Etenim tibi non obligor ad dandum vel faciendum, aut aliquid præstandum (§. 80.), quando re vel opera mea non indiges (§. 124.), seu quando ipsemet facere potes, quod petis (§. 232. part. 1. Phil. pract. univ.). Neque etiam tibi obligor ad dandum id, quo ipsemet indigeo (§. 127.),

127.), vel ad faciendum, si mihi non vacat (§. 129.). Immo ad id, quod nobis impossibile, seu quod facere non possumus, nulla est obligatio (§. 209. part. 1. Phil. pract. univ.). Enimvero natura nobis competit jus id alteri denegandi, ad quod ipsi naturaliter non obligamur (§. 416.). Ergo natura mihi competit jus tibi denegandi, quod petis seu tibi præstari vis, quando eodem non indiges, vel ego ipsemet re mea indigeo, aut mihi, quod petis, facere non vacat, vel quando facere non possum.

Atque in hoc casu multo evidentius patet, denegando petenti id, quod petit, nullam fieri injuriam, cum non modo alteri non sit jus ullum, quod violari possit, quippe cum deficiat obligatio omnis juris fons (§. 23. part. 1. Jur. nat.); verum etiam ego, dum denego, jure meo utor.

§. 418.

*Impunitas
in agendo
quid sit.*

Impune agere dicitur homo, quando ipsi ab aliis permit- tendum, ut agat, quamvis naturaliter ad contrarium oblige- tur. Vnde *impunitas agendi* est libertas ab omni vi coactiva ad agendum contrarium & a pœna ob actionem perpetratam.

Nimirum si agere non vis, aut aliis competit jus te com- pellendi ad agendum, aut jus nullum competit: si egisti, aut aliis competit jus te puniendi, aut jus nullum competit. Quan- do tibi nullum competit jus alterum cogendi, ut agat, vel non agat, ipsi permittendum est, ut agat, vel non agat, prouti- visum fuerit; si jus nullum puniendi, ferendum est quod egerit, vel non egerit. In utroque casu acquiescendum tibi est in voluntate alterius, & tum *impune agere* dicitur, quod tibi visum fuerit.

§. 419.

*Quando al-
teri impune
denegatur,
quod petit.*

Quando petenti denegas id, quo indiget, & quo tu carere potes, vel quod facere tibi vacat; impune hoc facis, sed non jure. Etenim quando quis a te petit id, quo indiget, & tu hoc ipsi præstare possis,

potes seu eo, quod petit, carere potes, vel id facere tibi vacat, ad præstandum, seu dandum vel faciendum naturaliter ipsi obligaris (§. 124. 127. 129.), consequenter præstare debes, quod petit (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero si tibi denegatur, quod ex obligatione mutua dandi & faciendi connata debetur, id tibi ferendum est (§. 400.), consequenter eum ad dandum vel faciendum vi compellere non potes, neque tibi datur jus eum puniendi, quod non dederit vel fecerit (§. 415.). Quamobrem cum in denegando liber sis ab omni vi coactiva, qua ad non denegandum compelli poteris, neque ab altero ideo puniri possis, quod denegaveris, in hac autem libertate impunitas agendi consistat (§. 418.); quando petenti denegas id, quo indiget, & quo tu carere poteris, vel quod facere tibi vacat, impune hoc facis.

Quod erat unum.

Quod in hypothese propositionis præsentis denegatur, ad id præstandum petenti obligaris, *per demonstrata.* Quamobrem cum moraliter necesse sit ut præstes (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), moraliter impossibile est, ut non præstes (§. 279. *Ontol.*), consequenter ut id alteri deneges. Nullum igitur tibi jus denegandi competere potest (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter quando denegas, hoc nullo jure facis. *Quod erat alterum.*

Impunitas agendi probe distinguenda est a jure, etsi subinde abusive jus appelleretur, siquidem conscientie rationem habere volueris, & honestas vitæ tibi curæ cordique fuerit. Sane plerique existimant, quod impune fieri potest inter homines, id per legem naturalem esse licitum, impunitatem agendi cum jure agendi pessime confundentes, neque putant, dum hoc faciunt, se peccare, cum tamen impunitas agendi, quæ in actionibus externis tantummodo spectatur, non sit immunis a peccato, prouti de denegatione imperfecte debitorum paulo ante demonstravimus (§. 412.).

§. 420.

Abusus libertatis ferendus num tribuat jus agendi.

Abusus libertatis naturalis ferendus, seu agentis permittendus, non dat jus, sed tantummodo impunitatem agendi. Etenim homo obligatur ad rectum faciendum juris sui usum & ad evitandum abusum (§. 62. part. 1. *Jur. nat.*), consequenter etiam ad evitandum abusum libertatis naturalis, tanquam juris natura nobis competentis (§. 133. 135. 154. part. 1. *Jur. nat.*). Eodem igitur modo, quo in demonstratione n. 2. præcedentis patet, abusum libertatis naturalis agentis permittendum nullum dare jus agendi. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen abusus libertatis naturalis permittendus *per hypoth.* (vi §. 157. 158. part. 1. *Jur. nat.*), etsi ad eum evitandum obligemur *per demonstrata n. 1.* impune vero agit is, cui ab aliis permittendum ut agat, quamvis naturaliter ad contrarium obligetur (§. 418.); abusus libertatis naturalis agentis permittendus tantummodo dat impunitatem agendi. *Quod erat alterum.*

Licentiam cum libertate confundunt, qui hanc ad abusum extendunt (§. 150. part. 1. *Jur. nat.*), cum libertas non tollat obligationem naturalem (§. 159. part. 1. *Jur. nat.*), adeoque intra usum rectum subsistat (§. 61. part. 1. *Jur. nat.*).

§. 421.

An dominium contineat jus re sua abutendi.

Quoniam abusus rerum domino permittendus ab abusu libertatis naturalis permittendo pendet, prouti ex demonstratione suo loco allata patet (§. 169. part. 2. *Jur. nat.*), abusus vero libertatis naturalis permittendus non jus continet, sed tantummodo impunitatem agendi (§. 420.); *dominus re sua abutitur non jure, sed tantummodo impune*, consequenter *dominium non continet jus re sua abutendi.*

Constare hoc jam poterat ex eo, quod abusus rerum suarum lege naturali sit prohibitus (§. 170. part. 2. *Jur. nat.*): neque

neque enim permissum esse potest hac lege, quod eadem prohibi- tum, quod affirmandum foret, si quidem dominium con- tineret jus abutendi re sua (§. 170. part. 1. *Pbil. pract. univ.*).

§. 422.

Num promissor omnia probe expendit, quæ ipsi expendenda sunt, antequam promittat, de eo non statuendum est promissario. Cujusnam sit iudicium
Cum enim homines natura liberi sint (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), de prævia eorum conscientia relinquendum quid agant (§. 157. part. 1. *Jur. nat.*), nec ulli hominum rationem reddere tenentur actio-
num suarum (§. 158. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem consci-
tia quoque promissoris relinquendum, num omnia probe ex-
penderit, quæ ipsi expendenda sunt, antequam promiserit, nec is rationem deliberationis suæ reddere tenetur promissa-
rio. Huic igitur statuendum non est, num promissor omnia probe expendit, quæ ipsi expendenda sunt (§. 394.), an-
tequam promittat.

Deliberatio, quæ a promissore exigitur vi legis naturalis, in conscientia spectatur, adeoque ad obligationem internam per- tinet (§. 656. part. 1. *Jur. nat.*), non ad externam, quæ inter homines attenditur (§. cit.). Conscientia vero alienæ nemo natura iudex est (§. 157. part. 1. *Jur. nat.*).

§. 423.

Num promissarius omnia probe expendit, quæ ipsi expenden- da sunt, antequam promissum acceptet, de eo non statuendum est pro- missori. Ostenditur eodem prorsus modo, quo propositio-
nem præcedentem demonstravimus. Cujusnam sit iudicium de delibera-
tione pro-
missarii.

Quodsi iudicium de deliberatione promissarii esset promif-
soris & de promissoris deliberatione esset promissarii; sola obli-
gatio connata ad validitatem promissi sufficeret, nec opus esset
contracta: id quod repugnat iis, quæ in anterioribus abunde
demonstrata sunt. Foret etiam obligatio externa cum inter-
na eadem contra ea, quæ paulo ante evicimus (§. 405.), im-
mo nec

mo nec jus externum distingueretur ab interno contra ea, quæ itidem in anterioribus ostendimus (§. 406.). Cumque juris externi fons sit libertas naturalis (§. 398.), nec hæc subsistere poteret, quoniam promissor in promittendo dependeret a voluntate promissarii, contra naturam libertatis naturalis (§. 153. part. 1. *Fur. nat.*).

§. 424.

De animo deliberato promissoris statuendum non est promissario, nec de animo deliberato promissarii promissori. Etenim num promissor omnia probe expenderit, quæ ipsi expendenda sunt, antequam promittat, de eo statuendum non est promissario (§. 422.), & num promissarius omnia probe expenderit, quæ ipsi expendenda sunt, antequam acceptet, de eo statuendum non est promissori (§. 423.). Enimvero animus deliberatus est, quando quis ante probe expendit, quod faciendum est, antequam faciat (§. 387.). Quamobrem de animo deliberato promissoris non statuendum est promissario, nec de animo deliberato promissarii promissori.

Animum deliberatum alterius intuitive cognoscere non possumus, sed vel ex dictis, vel factis alterius is colligendus. Dicta & facta possunt esse simulata, ut alius sit animus, quam quem ea præ se ferunt (§. 716. part. 2. *Phil. præf. univ.*). Quamobrem non nisi probabiliter de illo constare potest, nisi circumstantiæ particulares omnem simulationis suspicionem removeant. Obligationes adeo & iis respondentia jura omni certitudine destituerentur, siquidem valida non ante essent, quam promissori de promissarii & promissario de promissoris animo deliberato certo constaret, & promissario semper integra esset exceptio, se animo indeliberato promississe. Judicium adeo de animo deliberato unicuique relinquendum.

§. 425.

Quodnam de eo sit judicium. Quoniam de animo deliberato promissoris non statuendum est promissario, nec de animo deliberato promissarii pro-

promissori (§. 424.), *animus deliberatus tam promissoris, quam promissarii adesse supponitur, nisi manifesto contrarium appareat.*

Nimirum in casu dubio præsumptioni locus est (§. 244. part. 2. *Jur. nat.*): præsumitur autem tam promissarius, quam promissor facere, quod debet (§. 392.), quamdiu contrarium non manifesto apparet. Quodsi enim promissor contra officium aliquod erga seipsum agat, vel officium aliquod humanitatis lædat, sibi imputet, si peccet, vel damnum incurrat. Et idem sentiendum est de promissario.

§. 426.

Promissor obligatur promissario & promissarius promissori ad dicendum verum, seu animi sui sententiam indicandam. Cum enim promissoris promissarius probe expendere debeat, num re, quam ipsi offert promissor, vel eo, quod facere promittit, indigeat, & *an* *ann* *on* alius, qui jus ad id, quod offertur, sibi a promissore acquirere poterat, eodem magis habeat opus, vel etiam non nisi incommodo suo hoc præstare possit promissor, & num in acceptando promisso forsan desit officio cuidam erga seipsum, vel erga alios (§. 395.), promissor autem probe expendere debeat, num re, quam dare promittit, ipsemet indigeat, & num tunc, quando facere promittit, sibi vacaturum sit, ac præterea num dando vel faciendo promissario, desit officio cuidam erga seipsum, vel erga alios (§. 394.); tam promissori constare debet, quænam sit animi sententia promissoris, quam promissario, quænam sit promissoris. Quoniam vero nemini de animi sententia alterius constare potest, nisi quatenus verbis vel factis sufficienter indicatur; igitur tam promissor promissario, quam promissarius promissori ad animi sui sententiam indicandam tenetur, consequenter verba cum cogitationibus utriusque convenire debent. Enimvero verum dicit is, cujus verba cum cogitationibus suis consentiunt (§.

150.). Quamobrem tam promissor obligatur promissario, quam promissarius promissori ad dicendum verum.

Ostenditur etiam hoc modo. Promissor promissario perfecte sese obligat (§. 363.), & promissarius sibi acquirit jus perfectum ad id, quod promissum est (§. 364.), sine acceptatione autem obligatio promissoris non est valida, nec ex promissione jus ullum acquiritur promissario (§. 365.). Quamobrem non minus promissori constare debet, quanam sit animi sententia promissarii in acceptando, quam promissario, quanam sit promissori in promittendo, ut scilicet promissarius certus sit, promissorem sibi esse obligatum & ad quidnam sibi obligatus sit, & similiter promissor certus sit, se promissario ad hoc præstandum obligari. Quoniam itaque hæc certa esse nequeunt, nisi & promissor promissario, & promissarius promissori animi sui sententiam sufficienter indicet, verbis cum cogitationibus convenientibus, verum autem dicat, cujus verba cum cogitationibus suis conveniunt (§. 150.); promissor utique promissario & promissarius promissori obligatur ad dicendum verum.

Consulto duplici modo demonstrare lubuit propositionem præsentem, ut intelligatur non minus in conscientia, quam inter homines ad dicendum verum obligari tam promissorem, quam promissarium, & obligationem utriusque ad dicendum verum non minus externam, quam internam esse (§. 656. part. 1. *Jur. nat.*). Obligationem internam evincit demonstratio prior, externam vero posterior. Quodsi hominibus in promittendo & promisso acceptando falsum dicere liceret, unusquisque alterum pro lubitu fallere poterat (§. 330.), adeoque obligatio externa, cum nonnisi promittendo sese sibi invicem obligare possint homines (§. 393.), nec hæc obligatio efficiatur valida nisi acceptando (§. 365.), nulla foret valida, nec jus acquisitum ab altero foret certum.

§. 427.

Quod quis sufficienter indicat, quando ad verum dicendum Quidnam obligatur, id adversus ipsum pro vero habetur. Etenim quando pro vero quis ad verum dicendum obligatur, necesse est ut verum dicendum adcat (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), neque adeo in arbitrio versus eum, ipsius positum, utrum verum dicere velit, nec ne. Quam- qui ad dicendum obrem cum de animi ejus sententia aliter constare nequeat, dum verum nisi ex verbis vel factis, quibus eandem indicat; quod quis obligatur. sufficienter indicat, quando ad verum dicendum obligatur, id adversus ipsum pro vero habendum.

Non nititur hoc tacita hominum conventionione, quasi in hoc eodem consenserint, ut quando ad verum dicendum quis obligatur, id adversus ipsum pro vero habeatur, quod sufficienter indicavit, quemadmodum plerisque videtur; sed ex ipsa naturali obligatione fluit, prouti abunde intelligitur ex ipsa demonstratione propositionis presentis, atque ex iis in eo casu, quo homines sese sibi invicem perfecte obligant, intelligitur ex iis, quæ ad propositionem præcedentem annotavimus. Quoniam vero præpositione præsentem utemur etiam in aliis, ideo eandem generaliter enunciare ac ita enunciatam demonstrare libuit: vulgo enim non attenditur obligatio ad dicendum verum, quæ a lege naturæ venit, atque adeo eadem non derivatur nisi ex mutua quadam conventionione, qualis cum expressa non detur, ad tacitam provocatur. Sed nobis accuratius in eam rem inquirendum fuit.

§. 428.

Quoniam quod quis sufficienter indicavit, quando ad Quidnam verum dicendum obligatur, id adversus eum pro vero habe- pro vero ha- tur (§. 427), promissor vero promissario ad dicendum ve- bendum con- rum obligatur (§. 426.); quod promissor sufficienter indicat, id tra promif- forem. contra ipsum pro vero habetur.

Promissori adeo ea fuisse creditur animi sententia, ut promissario

sario perfecte obligetur, five vera locutus fuerit, five minus: neque enim oportebat nisi verum loqui.

§. 429.

An mendacium promissorem liberet ab obligatione.

Quoniam quod promissor sufficienter indicavit, id contra ipsum pro vero habetur (§. 428.); *ab obligatione, qua tenetur promissario, non liberatur, si dixerit se vera locutum non fuisse.* consequenter cum mentiatur, qui falsum dicit, (quando ad dicendum verum obligatur (§. 187.)), *mendacium promissorem non liberat ab obligatione promissum præstandi.*

Nulla est promissoris exceptio, se non serio fuisse locutum, nec eam fuisse animi sui sententiam, quam verba præ se ferunt. Sibi enim imputet, quod aliter locutus fuerit, aliter senserit, quando veram animi sui sententiam dicere debebat, nec joculari conveniebat, quodque clarius non expresserit animi sui sensa.

§. 430.

Promissum quando servetur.

Promissum servare dicitur, quando verbis promissor addit factum, hoc est, quando dat, quod se daturum esse dixit, & facit, quod se facturum esse dixit, vel in genere quando præstat, quod se præstiturum affirmavit.

E. gr. Si promissor dixit: dabo tibi centum aureos, quando centum aureos dat, promissum servat. Si ait, se crastina luce ad te venturum & deinde ad te venit, promissum servat.

§. 431.

Promissa num sint servanda.

Promissa sunt servanda. Etenim promissor promissario perfecte sese obligat (§. 363.), & promissario ad id, quod promissum est, jus perfectum competit (§. 364.). Quamobrem promissario competit jus promissorem cogendi, ut præstet, quod se præstiturum promisit (§. 235. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Non igitur in arbitrio promissoris positum est, utrum præstare velit, quod se præstiturum promisit, nec ne, sed necesse est ut præstet. Enimvero promissum servat, si præ-

præstat, quod se præstiturum promisit (§. 430.). Promissa igitur sunt servanda.

Ostenditur etiam hoc modo. Domino competit jus rem suam pro arbitrio alienandi (§. 665. part. 2. *Jur. nat.*), consequenter dominium, quod in ea habet, in alterum transferendi (§. 662. part. 2. *Jur. nat.*), adeoque rem suam alteri dandi (§. 675. part. 2. *Jur. nat.*), & a voluntate ipsius unice pendet, in quem dominium transferre velit (§. 12.), & quomodo transferre velit (§. 11.). Quamobrem ipsi etiam competit jus ad transferendum dominium seu rem suam dandam alteri sese obligandi pro lubitu suo, ut quod imperfecte ipsi debebat naturaliter (§. 402.), perfecte debeat (§. 404.). Quoniam itaque hæc obligatio nascitur ex promisso (§. 393.); eidem quoque competit jus promittendi, quod rem suam eidem dare velit. Et quia particulam quandam libertatis suæ alienat, qui alteri ad faciendum sese obligat (§. 360.), cum res incorporales etiam alienari possint, quæ sunt in dominio nostro (§. 670. part. 2. *Jur. nat.*), eodem prorsus modo intelligitur, quod unicuique etiam competat jus promittendi, se eidem quid facere velle. Quamobrem cum homines ad dandum & faciendum sibi mutuo naturaliter obligentur (§. 354.), tibi etiam competit jus acceptandi promissum. Enimvero voluntate domini jus statim transit in accipientem (§. 13.). Ergo etiam jus ad id, quod promittitur, statim transire debet in promissarium promissum acceptantem, consequenter cum jus acquisitum nemini invito auferri possit (§. 336. part. 2. *Jur. nat.*), promisso addendum est factum, adeoque promissum servandum est (§. 430.).

Dominum rem suam alteri dare posse & unumquemque alteri facere posse, quod sibi visum fuerit, nemo non agnoscit. Nec est qui dissiteatur, sola voluntate domini transferri dominium, immo constitui alteri jus posse in re sua. Non ergo

ulla apparet ratio, cur quidam in dubium vocent naturalem obligationem promissa servandi. Qui dare promittit, non statim dat, sed certo tempore dabit: qui facere promittit, non statim facit, sed certo tempore faciet. Quodsi ergo voluntas domini fuerit efficax ad transferendum dominium in re sua & jus in actionem suam de præsentis, eccur non etiam efficax esse debet ad transferendum dominium in re & jus in actionem tuam de futuro, consequenter ad transferendum ad utramque de præsentis? Quodsi excipias, promissorem poenitere posse promissi, consequenter cum res adhuc integra sit, voluntatem dandi & faciendi mutare, quod non succedat in præstatione præsentis, ubi factum infectum fieri nequit: tenendum est easdem rationes poenitendi esse posse, cur quid datum vel factum fuerit, quæ sunt promissori, cur poeniteat, consequenter si voluntati promissoris efficaciam detrahat poenitentia, eandem quoque voluntati dantis & facientis efficaciam detrahere debere, ut actus translationis domini sit irritus & res data restituenda, ob factum vero alter teneatur ad id, quod interest. Porro jus ad promissum non minus jus est, quam dominium. Quodsi ergo voluntatis ea est efficacia, ut de præsentis transferatur dominium, ea quoque ipsius efficacia esse debet, ut de præsentis transferatur jus ad promissum, hoc est, jus promissorem compellendi ad dandum & faciendum, quod sine obligatione perfecta promissoris minime subsistit (§. 236. part. 1. Phil. pract. univ.). Atque adeo patet, si quis neget, promissa esse servanda, eundem quoque concedere debere, quod datio omnis de præsentis sit revocabilis ob poenitentiam dantis, ita ut actus voluntate dantis reddatur irritus. Hoc autem pacto dominia rerum in perpetuum erunt incerta, & in statu naturali perpetuis bellis, in civili litibus perpetuis implicabuntur homines.

§. 432.

Tacita conditio, sub qua dominia introducta.

Dominia rerum introduci non potuerunt nisi sub tacita conditione ea in invicem transferendi & operas suas sibi invicem communicandi, prout unusquisque re vel opera alterius indiguerit. In communio-

munione primæva usus rerum corporalium, etiam industrialium & artificialium (§. 32. *part. 2. Jur. nat.*); necessarius promiscue patet omnibus (§. 19. *part. 2. Jur. nat.*), pro indigentia uniuscujusque (§. 33. *part. 2. Jur. nat.*). Hoc jus nemini auferri potuit (§. 64. *part. 1. Jur. nat.*) dominiorum introductione, consequenter dominia rerum introduci non potuerunt nisi ea lege, ne quis usu rerum necessario defraudaretur. Quodsi ergo usu rerum necessario dominiorum introductione nemo excludi debet, necesse est ut homines dominia rerum suarum in se invicem transferant, cumque dominiis rerum introductis operæ æquiparentur rebus, quæ sunt in dominio (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), operas suas sibi invicem communicent, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget. Quamobrem dominia rerum introduci non potuerunt nisi sub tacita conditione ea in se invicem transferendi & operas suas sibi invicem communicandi, prouti unusquisque re vel opera alterius indigerit.

Hoc pacto dominiis introductis subsistit naturalis obligatio laborandi, quæ datur in communione primæva (§. 41. *part. 2. Jur. nat.*), ne desit sufficiens rerum necessariorum, utilium & voluptuarias, sive industrialium, sive artificialium copia (§. 511. *part. 1. Jur. nat.*), immo facilius eidem satis fit, quam in communione primæva (§. 89. *part. 2. Jur. nat.*): immo subsistit etiam obligatio naturalis conjunctis viribus aliorum statusque alieni perfectionem promovendi (§. 221. *part. 1. Phil. præct. univ.*). Dominia igitur nihil derogant juri, quod omnibus natura competit, nec ullo modo labefactant, sed potius firmant obligationem, qua unusquisque alteri tenetur ad ipsius perfectionem promovendam, ut adeo nemo de dominiis introductis jure conqueri possit.

§. 433.

Quoniam homines non modo indigent re & opera alterius in præsens, verum etiam in posterum, & vicissim in posterum.

rum quis eo carere potest, quo in præsens carere nequit, immo & in posterum sibi vacare potest, quando in præsens non vacat, haud raro quoque interfit nosse, num alter tibi rem, qua indiges in posterum, daturus sit, vel operam, qua opus habebis, communicaturus; *dominia* vero introducta sunt sub tacita conditione ea in se invicem transferendi & operas suas sibi invicem communicandi, prouti unusquisque indiget re vel opera alterius (§. 432.); eadem etiam *introducta sunt sub tacita conditione transferendi in se invicem jus exigendi certo tempore, ut unus alteri det vel faciat, consequenter ad dandum vel faciendum perfecte se invicem sibi obligandi* (§. 236. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

Eadem est ratio indigentiae præsentis & futuræ, cui in præsens prospiciendum: id quod nemo non videt. *Dominia* itaque nisi in præjudicium alicujus introducta esse debeant, unicuique integrum adhuc esse debet, non minus indigentiae præsentis, quam futuræ prospicere. Quamobrem sine ullius præjudicio introducta non intelliguntur, nisi quoque homines ad dandum vel faciendum perfecte sese invicem obligare possint, consequenter unus ab altero jus perfectum ad rem vel operas alterius acquirere valeat (§. 236. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 434.

In communione primæva ad quidnam unus alteri se obligare valeat.

In communione primæva nemo sese alteri perfecte obligare valet, nisi ad faciendum. In communione primæva res omnes sunt communes (§. 7. 29. part. 2. *Jur. nat.*), adeoque nullæ propriæ (§. 134. part. 2. *Jur. nat.*), consequenter nemo in re ulla jus proprietatis habet (§. 132. part. 2. *Jur. nat.*), adeoque jus alienandi nullum est (§. 666. part. 2. *Jur. nat.*). Nemo igitur habet, quod alteri dare possit (§. 675. 662. part. 2. *Jur. nat.*). Quamobrem nec fieri potest, ut quis in communione primæva sese alteri ad dandum perfecte obliget. Jam vero homines

nes natura liberi sunt (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), adeoque in agendo non dependent nisi a seipso (§. 153. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem sese obligare sibi invicem possunt etiam in communione primæva ad faciendum (*not.* §. 80.). Enimvero homines sese invicem sibi obligare non possunt dominiis introductis nisi ad dandum vel faciendum (§. 358.). In communione igitur primæva sese invicem sibi obligare non possunt nisi ad faciendum.

Nimirum si rem, quam in usum tuum apprehendisti in communione primæva, alteri tradis, non das, sed facis, cum re non utaris tanquam tua, sed tanquam communi (§. 37. part. 1. *Jur. nat.*), & quando usu rei rei carere potes eum alteri denegare non licet (§. 20. part. 2. *Jur. nat.*). Nihil ergo habes in communione primæva quod tuum sit, nisi actiones liberas tuas, adeoque nec ad aliud quid te obligare vales alteri nisi ad faciendum.

§. 435.

Quoniam nemo sese alteri obligare perfecte potest nisi *Num & qua-* promittendo (§. 393.), in communione autem primæva ho- *lia promissa* mines sese sibi invicem perfecte obligare non possunt nisi ad *in commu-* faciendum (§. 434.); *in communione primæva promissioni quoque nione pri-* locus est, *promissa vero omnia sunt de faciendo.* *mæva locum*

Nimirum in communione quoque primæva unus indiget opera alterius tam in præsens, quam in posterum, cum hæc indigentia minime pendeat ab introductione dominiorum. Quamobrem cum indigentia futuræ aliter prospici nequeat nisi perfecta obligatione faciendi, promittendo contrahenda; promissionibus non minus locus est in communione primæva, quam post dominiorum introductionem, & in illa quoque promissa servari debuerunt. Oppido igitur falluntur, qui sibi persuadent modum sese alteri obligandi promittendo demum inventum fuisse ab hominibus, postquam dominia introducta

fuere, & a solo eorundem consensu promissionem vim obligandi accipere,

§. 436.

Quale aebitum sit officium humanitatis.

Officia humanitatis nonnisi imperfecte debentur. Ad ea enim tantummodo imperfecte obligamur (§. 659. part. I. *Jur. nat.*). Enimvero quod ex obligatione imperfecta debetur, id nonnisi imperfecte debetur (§. 401.). Officia igitur humanitatis nonnisi imperfecte debentur.

Poteramus hinc inferre, quod supra (§. 402.), jam aliter demonstravimus, quod ex mutua dandi & faciendi obligatione naturali debetur, id nonnisi imperfecte deberi, *vi* §. 410.

§. 437.

Officium humanitatis quando fiat perfecte debitum.

Si ad officium humanitatis mutuo consensu te alteri obligas, id in perfecte debitum abit. Etenim quod ex obligatione dandi vel faciendi mutuo consensu perfecta debetur, id perfecte debetur (§. 403.). Quamobrem si ad officium humanitatis mutuo consensu alteri te obligas, quod nonnisi imperfecte debebas (§. 436.); jam perfecte debes, adeoque officium humanitatis abit in perfecte debitum.

Officium humanitatis subsistit vi obligationis naturalis, accedente autem obligatione ex consensu speciem mutat & in perfecte debitum transmutatur, consequenter pro officio humanitatis amplius haberi nequit, quod tale erat ante obligationem contractam, nec ad id amplius ea applicari possunt, quæ de officio humanitatis demonstrata sunt. Atque hinc de novo apparet, quod etiam in communiione primæva, antequam dominia introducerentur, homines sese mutuo ad faciendum obligare potuerint.

§. 438.

Quenam sit vis promiss-

tendo (§. 393.), adeoque si ad officium humanitatis te alteri obli-

obligas, idem ipsi promittis, ubi vero ad officium humanitatis te obligas, id in perfecte debitum abit (§. 437.); *quando officia humanitatis promittis, ex eo facis perfecte debitum.*

Videmus adeo, quænam sit vis promissionis in officia humanitatis, scilicet ut ex iis faciat perfecte debita, quæ communitur, seu in foro externo simpliciter debita appellari solent.

§. 439.

Quia promittendo ex officio humanitatis facis perfecte debitum (§. 438.), ad perfecte autem debitum alteri jus perfectum competit (§. 401.); *promissario competit jus perfectum etiam ad id, ad id, quod ante promissionem non nisi officium humanitatis erat.*

Officia humanitatis imperfecta sunt (§. 663. part. 1. *Jur. nat.*). Quamprimum vero tibi promittuntur, promissor ad id, quod erat officium humanitatis tibi perfecte obligatur (§. 363.), adeoque officium imperfectum abit in perfectum (§. 663. part. 1. *Jur. nat.*).

§. 440.

Denegatio officii humanitatis, quod promissum est, justa belli causa est. Quamprimum enim officium humanitatis promittitur, ex eo fit perfecte debitum (§. 438.), consequenter qui officium humanitatis, quod promissit, denegat, perfecte debitum denegat. Enimvero denegatio perfecte debiti justa belli causa est (§. 409.) Ergo etiam denegatio officii humanitatis, quod promissum est, justa belli causa est.

Propositio præsens non contradicit alteri, qua denegatio officii humanitatis justa belli causa esse negatur (§. 1118. part. 1. *Jur. nat.*), nec universalitatem ejus infringit. Neque enim officium humanitatis, quando promissum est, tale manet, sed in perfecte debitum transmutatur (§. 438.). Ejus igitur denegatio non est justa belli causa, quatenus denegatur quod erat officium humanitatis, sed quatenus denegatur, quod promissione facta perfecte debetur. Propositio præsens probe notanda

tanda est, cum etiam fit usui in definiendis bellis justis intergentes. Notandum vero quando officium humanitatis post promissionem adhuc hoc nomine insignitur, id ita accipendum esse, quod promissionis objectum sit officium humanitatis.

§. 441.

*Juris certi
& incerti
differentia.*

Jus certum dicitur, quod quod nobis competat demonstrari potest: *incertum* vero vocatur, quod num nobis competat demonstrari nequit.

Eodem sensu jus certum dicimus, quo propositionem certam appellamus in Logica. Certa est propositio, quæ demonstrari potest (§. 568. *Log.*). Ergo certum quoque est jus, quod quod nobis competat demonstrari potest. Nimirum si dicis: Mihi competit hoc jus, & tu demonstrare potes, quod tibi comperat, jus tuum certum est. In casu autem opposito incertum utique dicendum. Potest tibi actu competere aliquod jus, adeoque habere potes jus quæsitum (§. 102.): quoniam tamen demonstrare nequis, quod tibi competat, jus tuum certum non est. Apparet adeo jus quæsitum omne non esse certum.

§. 442.

*Juris acqui-
siti certitudo
quando con-
stat.*

Si jus acquisitum certum esse debet, & veritas facti, quo acquisitum, evincenda, & demonstrandum est tali facto tale jus acquiri posse. Etenim jus acquisitum interveniente demum facto quodam humano resultat (§. 35. *part. 1. Jur. nat.*), ex facto autem humano jus quoddam resultare nequit, nisi fuerit tale, quod tale jus parere aptum est: id quod per se patet. Alias nimirum quovis facto tuo jus quodvis acquirere poteris: id quod absurdum esse nemo non ultro fateri cogitur. Quod si ergo jus quoddam acquisitum tibi competere debet, necesse est ut facto quodam interveniente ejus factus fueris particeps, & ut factum tale sit, quod tale jus parere aptum est, consequenter quando demonstrandum, illud tibi competere, & ve-

ritas

ritas facti, quo acquisitum, evincenda & tali facto tale jus acquiri posse demonstrandum (§. 537. 544. Log.). Enimvero jus tum demum certum est, quando demonstrari potest, quod nobis competat (§. 441.). Quamobrem si jus acquisitum certum esse debet, & veritas facti, quo acquisitum, evincenda, & demonstrandum est tali facto jus tale acquiri posse.

Certitudo juris acquisiti pender ab hoc syllogismo catholico, qui dirigit cogitationes demonstraturi jus acquisitum alicui competere.

Si factum fuerit tale, eodem tale jus acquiritur.

Atque hoc factum fuit tale.

Ergo tale jus eodem fuit acquisitum.

Quodsi adeo certo constare debet, tale jus alicui esse acquisitum, & certum esse debet, factum tale adesse, & tali facto jus tale acquiri. Evincenda igitur est & facti veritas quoad omnes circumstantias, quæ ad notionem ejus determinatam requiruntur, & principii veritas, quod tali facto tale jus acquiratur. Facta pertinent ad historiam, sive *patentem*, quæ luci publicæ exposita in libris historicis typis descriptis, sive *arcanam*, quæ continetur in documentis in lucem nondum editis, sed singulari cura asservatis, qualia sunt quæ asservantur in Archivis Principum. Principia vero de jure tali facto tali acquirendo desumenda sunt vel ex Jure naturæ, vel ex Jure positivo, prouti facientes vel illo, vel hoc jure reguntur. Quodsi disertis verbis in systemate juris sive naturalis, sive positivi non extet, tali facto jus tale acquiri posse; ex aliis principis in eodem extantibus vi demonstrationis hoc eruendum (§. 551. 552. Log.). Et ubi principia demonstrandi petuntur ex systemate Juris naturæ seu legum naturalium, necesse est ea, quæ inde desumuntur, ibidem demonstrata esse, alias ne certitudo juris insufficienter evincatur, demonstranda demum sunt, antequam iisdem utaris. Atque adeo apparet, quantum interfit, ut systema Juris naturæ veri nominis extet etiam hoc fine (§. 81. *part. 2. Phil. pract. univ.*), quod nisi methode

demonstrativa condi potest (§. 83. part. 2. Phil. pract. univ.). Non minus liquet, quam necessarius sit habitus demonstrandi illis, qui jura acquisita adstruere volunt, præsertim ubi ad jus naturæ recurrendum, & quam facilis sit lapsus eorum, qui hoc habitu destituuntur. Ceterum hic in genere loquimur de evincendo jure acquisito, nondum attendita differentia inter jura privatorum & jura gentibus vel earum Rectoribus competentia. Qua de causa silentio præterimus ea, quæ in casu posteriori ex modo dictis facile deduci poterant alii loco reservanda.

§. 443.

Deductio juris acquisiti quid sit.

Demonstratio juris acquisiti alicui competentis appellari solet *Deductio*; ut adeo *jus suum vel alterius deducere idem sit ac demonstrare, quod sibi vel alteri hoc jus competat, vel, cum de jure acquisito hic sermo sit; quod hoc facto jus hoc acquisiverit ipse, vel alius (§. 35. part. 1. Jur. nat.)*.

Jura privatorum in foro deducunt Advocati; jura Principum viri, quibus hoc negotium ab ipsis demandatur, vel qui se sponte sua immiscent rebus alienis.

§. 444.

Finis Deductionum.

Quoniam qui jus alterius deducit, demonstrare debet eidem jus istud competere (§. 443.); jus vero certum est, quod alteri competere demonstrari potest (§. 441.); *Jus alterius deducturus ostendere debet, idem esse certum.*

Atque adeo pater, quo fine fiant deductiones, aut saltem fieri debent, siquidem veritatis habenda ratio, nec fucum faciendo queratur prætextus, ut jure agi videatur, quod nullo jure agitur.

§. 445.

Quanam ad deductionem faciendam

Quoniam jus alterius deducturus ostendere debet, idem esse certum (§. 444.); si vero jus acquisitum certum esse debet, veritas facti, quo acquisitum, evincenda, & demonstrandum

dum

*Utrum est tali facto tale jus acquiri posse (§. 442.); ad deductio-dum requi-
nem faciendam requiritur & facti plena, hoc est, quoad singulantur.
las circumstantias, notitia, & theoria juris sive naturalis, sive po-
sitivi, pro diversitate scilicet casuum, accurata cognitio & de-
monstrandi habitus.*

Quod hæc ad deductionem requirantur singula, clarius per-
spicitur ex iis, quæ paulo ante (*not. §. 442.*), prolixè annota-
vimus. Qui se satis instructos existimant, si sola historica
facti notitia imbuti fuerint, oppido falluntur, tanto autem fal-
luntur magis, si arcana desit historia, ubi facti circumstantiæ
omnes nondum in vulgus notæ. Supponunt illi tali facto tale
jus acquiri: id quod supponere non licet, nisi fuerit adeo evi-
dens, ut a nemine in dubium vocetur, & non nisi de facto sit
controversia. Falluntur qui in solo jure omnem fiduciam
collocant, superficiaria facti cognitione instructi, præsertim
ubi jus civile cum naturali, vel Romanum aut naturale cum
aliò positivo misere confundunt, nec ex genuinis fontibus
principia Juris petunt. Falluntur qui jus naturæ tale fingunt,
quali ad sententiam præ occupatam incrustandam habent opus,
quasi quis voluntate sua jus naturæ efficere possit, ut quod ho-
minum voluntate constitui poterat, pro necessaria ac immu-
tabili naturæ lege venditent. Falluntur denique tum qui ha-
bitum demonstrandi, quasi in deductionibus nullius usus sit,
contemnunt, tum qui externa ejus specie contenti sibi ac aliis
imperitis demonstrasse videntur, quod demonstratum nullo
modo dici potest, sive principia spectes, quæ partim preca-
ria sunt, partim manifesto falsa, sive formam respicias, quæ
propter hiatus multiplices, & illationes nulla consequentia
factas a genuina forma procul abest. Merentur autem pro-
be expendi, quæ ad solidam juris deductionem requiruntur,
inprimis ubi jura armis vindicanda, ne ad tot millium homi-
num stragem & multo adhuc plurimum calamitatem concu-
rant, qui generi humano prodesse debebant. Vtinam singu-
la, quæ de requisitis solidæ deductionis demonstrata sunt, ad

animum revocarent, qui vel ostentationis, vel lucri cujusdam gratia nulla officii ratione urgente & deductioni juris Principum operam navant, gratiam eorum aucupaturi, & haud raro assentationi omnia, conscientiae nihil tribuunt aliam prorsus fingentes Icti ideam, quam qualem animo concepit *Ulpianus*, qui, cum Ictum justitiae sacerdotem esse velit, in eo requirit perpetuam & constantem voluntatem jus suum cuique tribuendi: id quod fieri nequit, nisi certus sis via demonstrationis, jus, quod alicui tribuis, eidem revera competere.

§. 446.

Cuinam naturaliter jura deducere licet.

Naturaliter a deductionibus abstinere debet, qui plena facti notitia, theoria juris competente ac sufficiente & demonstrandi habitu instructus non est, seu nonnisi his subsidiis instructus ad eas accedere debet. Quoniam enim ad deductionem faciendam requiruntur facti plena notitia; theoriae juris sive naturalis, sive positivi, pro diversitate casuum, accurata cognitio ac demonstrandi habitus (§. 445.); qui his subsidiis instructus non est, ut illam rite perficiat fieri non potest. Enimvero naturaliter obligamur ad actionum rectitudinem, seu recte agendum (§. 189. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem naturaliter ad deductiones accedere non debet, nisi plena facti notitia, theoria juris competente ac sufficiente, & demonstrandi habitu instructus, consequenter hisce subsidiis non instructus ab iis abstinere debet.

Erunt forsitan haud pauci, qui mirabuntur, quod jure naturali definire velimus, cuinam deductiones facere liceat, consequenter ad peccata referamus, si quis sua sponte huic negotio sese immiscet, cui desunt subsidia ad recte faciendum necessaria (§. 440. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Enimvero hi erunt, qui nondum didicere, quod jus naturae regat omnes actus humanos, qualescunque tandem fuerint, etiam qua tales, & qui conscientiam custodire vult, naturali obligationi satisfactorius (§. 610. part. 2. *Phil. pract. univ.*), & tranquillae conscientiae

tix fructus percepturus (§. 615. part. 2. *Phil. pract. univ.*), ac felicitatem suam aucturus (§. 613. part. 2. & §. 495. part. 1. *Phil. pract. univ.*), animum ad illud semper advertere teneatur (§. 598. part. 2. *Phil. pract. univ.*). Naturalis obligatio multo latius patet, quam vulgo putatur: nostrum vero est, ut hoc ostendamus, qui jus naturæ suæ integritati restituere allaboramus. Si quit alia rident, per nos hoc faciant, qui non ad pompam philosophamur auram popularem captaturi, sed veritati unice litamus, sive ea placuerit, sive displicuerit.

§. 447.

Jus, quod nobis competit ex obligatione mutua dandi & faciendi naturali, sive connata, ad res vel actum alterius incertum est; & actiones quod vero competit ex illa obligatione, qua mutuo consensu perfici nobis comitur, seu ex contractu, certum est. Quodsi enim tibi denegetur quoddam, quod ex obligatione mutua dandi connata tibi debetur, nam hoc ferendum tibi est (§. 400.), cumque tibi ad id, ad quod alter tibi dandum vel faciendum obligatur, quando re vel opera ipsius indiges, imperfectum sit (§. 355.), tibi minime competit jus eum cogendi, ut det vel faciat id, quo indiges (§. 237. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Atque adeo, si vel maxime demonstrare possis, eum naturaliter ad dandum vel faciendum id, quo indiges, tibi obligari, quod tamen semper non succedit (§. 127. 129.), perinde tamen est ac si demonstrare non posses, præsertim cum in voluntate alterius tibi acquiescendum sit (§. 156. part. 1. *Jur. nat.*). Enimvero si demonstrari nequit jus aliquod tibi competere, jus hoc incertum est (§. 441.). Jus igitur, quod nobis competit ex obligatione mutua dandi & faciendi naturali sive connata incertum est. *Quod erat unum.*

Enimvero quod alter suo consensu sese tibi obligaverit ad dandum vel faciendum (§. 357.), factum quoddam est, quod probari potest, cumque id perfecte tibi debeat (§.

403.), ad id jus perfectum tibi competit (§. 401.), conjunctum cum jure cogendi ad dandum vel faciendum nisi alter dare, vel facere velit (§. 235. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem demonstrari potest, tibi jus ad rem vel actum quendam alterius competere. Quoniam itaque jus certum est, quod quod nobis competat demonstrari potest (§. 441.); jus ad res vel actus alterius ex obligatione mutuo consensu perfecta, seu ex contracta competens certum est. *Quod erat alterum.*

Naturaliter tibi obligatus est ad dandum vel faciendum id, quo indiges, qui re sua ipsemet non indiget & cui facere vacat (§. 127. 129.). Hanc obligationem si in se spectes, ea quidem demonstrabilis est, quia alter vel re sua indiget, vel non indiget, & quia facere vel vacat, vel non vacat. Enimvero quid horum obtineat, tibi semper certo constare nequit, immo nec ei, qui dare vel facere debet in posterum. Quamobrem demonstratio nec in tua potestate est, nec in alterius. Immo nec tuum est de eo judicium, quantum hic valeant vires alterius & quid ferant facultates ejus (§. 156. part. 1. Jur. nat.). Quare nec hac de causa demonstratio in tua potestate est, qua evincenda obligatio naturalis, cum in moralibus pro impossibili habeatur quod non permittendum. Ex obligatione ista cum oriatur jus tuum, tibi aliquod jus competere ex eadem demonstrare minime vales, adeoque si vel maxime aliquod competat, incertum erit (§. 441.). Aliter vero sese res habet, si quis voluntatem suam dandi & faciendi sufficienter tibi declarat. Cum enim id, quod promissor sufficienter indicat, contra ipsum pro vero habeatur (§. 428.); jus tuum, quod ex promisso acquiritur, evidens est, nec iis difficultatibus implicatur, quibus premitur ex obligatione naturali originem suam derivans. Naturalis obligatio non certam respicit personam, sed individuum vagum, cum vi legis naturalis tantummodo constet, aliquem tibi esse obligatum ad dandum vel faciendum, non vero Petrum vel Paulum tibi esse obligatum:

est

ast mutuo consensu contracta ostendit individuum, seu personam singularem, quæ tibi obligata est, nempe Petrum vel Paulum. Unde ex ista oritur tibi jus petendi, ut is, quem putas tibi dare vel facere posse, det vel faciat; ex hac vero demum acquiritur jus eum compellendi ad dandum vel faciendum. Hinc naturaliter petere licet, ut quis det vel faciat; sed ad dandum & faciendum cogere non licet. Vbi vero jus tuum certum esse debet, constet utique necesse est, hunc tibi hic & nunc ad hoc dandum vel faciendum perfecte obligari, ut dare vel facere non sit voluntatis, sed necessitatis. Qui singula, quæ hactenus demonstrata sunt, animo probe comprehenderit, ei nihil difficultatis vel obscuritatis supererit in iis, quæ hic dicuntur. Ceterum hinc manifesto apparet, cur jus internum non suffecerit, sed externo opus fuerit, siquidem jura hominum certa ac a perpetuis litibus libera esse debuerint.

§. 448.

Qui aliquid alteri promittere vult, usu rationis pollere debet. Cur usus ra-

Promissio enim fieri non debet absque animo deliberato (§. tionis ad 391.), consequenter qui promittit probe expendere debet, *promittent-* quid agat, antequam promittat (§. 387.), nimirum num re, *dum requi-* quam dare promittit, ipsemet indigeat, & num tunc, quan- *ratat.* do facere promittit, sibi vacaturum sit, ac præterea num hoc dando vel faciendo promissario desit officio cuidam erga seipsum, vel erga alios (§. 394.). Nemo negaverit hanc deliberationem institui non posse nisi ab eo, qui usu rationis pollet, atque actus ad intuitum nexus veritatum universalium necessarios elicere valet (§. 452. *Psych. rat.*); ut adeo proluxa demonstratione minime sit opus. Patet adeo, eum, qui alteri aliquid promittere vult, usu rationis pollere debere.

Non est, quod excipias, de animo deliberato non statuentem esse promissario (§. 424.), consequenter si valeat promissio ejus, qui, cum rationis usu polleat, ejus tamen usum non facit,

facit, sed animo indeliberato promittit, promissionem quæque ejus validam esse debere, qui rationis usu destituitur: etenim animus deliberatus promissor non supponi potest, nisi ubi contrarium manifesto non apparet (§. 425.). Quoniam itaque animus deliberatus cadere nequit in eum, qui rationis usu destituitur; eum supponi, aut si mavis, præsumi non posse manifestum est. Quamobrem cum extra omnem dubitationis aleam positum sit, deesse requisitum promissionis (§. 391.); nec actus promittendi locum habere potest.

§. 449.

Num furiosi, amentes & infantes promittere valide possint.

Furiosi durante furore, amentes & infantes valide promittere nequeunt. Etenim nemo est, qui dubitet, furiosos durante furore, amentes & infantes usu rationis minime pollere. Quoniam itaque usu rationis pollere debet, qui aliquid promittere vult (§. 448.), consequenter valide promittere nequit, qui rationis usu destituitur, vel quando quis eodem caret; furiosi durante furore, amentes & infantes valide promittere nequeunt.

Furor Medicis mania dici solet &, cum adeo manifestum fit ex actionibus furiosorum, quod rationis usu destituantur, in definitione depravationem imaginationis & ratiocinationis generis loco ponunt. Vid. *Sennertus* Pract. lib. 1. part. 2. c. 15. f. 108. b. Tom. 3. Oper. In amentibus non minus facultas imaginatrix & præcipue ratiocinatrix a causis præternaturalibus impeditur, ita ut, quemadmodum idem *Sennertus* ait l. c. c. 5. f. 78. b. imaginatio, ratiocinatio & memoria fere aboleatur, adeoque non magis iisdem concedatur rationis usus, quam furiosis, quamvis in istis non adfit ea audacia, temeritas & ferocia, quæ in his deprehenditur. Mania etiam infania appellari solet, quamvis *Celsus* insanix nomine omnia deliriorum genera comprehendat, & ab ea distinguitur *stultitia*, quod actio depravata cum imminuta concurrat, ita ut homo parum & male judicet. Dantur autem stultitiæ varii gradus, prouti vel

vel sola ratiocinatio, vel sola imaginatio, vel sola memoria læditur, vel plures simul læduntur, notante *Sennerto* loc. cit. f. 78. b. Sed de hisce dispiciemus suo loco in *Physicis*, quando de statu corporis præternaturali agemus.

§. 450.

Furiosus dicitur *habere lucida intervalla*, quando ad tem- *Lucida in-*
pus furor omnis cessat, nec actus facultatis imaginatricis & *tervalla fa-*
ratiocinatricis depravantur: ut adeo *Lucida intervalla furiosi* *risorum*
sint ea temporis spatia, in quibus actus facultatis imaginatri- *quanam*
cis & ratiocinatricis reliquo tempore depravati rite sese ha- *sint.*
bent. Quamobrem *in intervallis lucidis homo alias furiosus usu*
rationis pollet.

Experientia constat furorem non in omnibus esse continuum, sed subinde per intervalla remitti: id quod ex actionibus furiosorum patet, præsertim ex sano, quod ferunt, iudicio & recta ratiocinatione, ut adeo in illis temporum spatiis sint sanæ mentis, atque perinde ac alii homines sanæ mentis perpendere possint, quid agant, & quid sibi aliisve conducatur, quid nocent, consequenter animo deliberato agere valeant (§. 387.).

§. 451.

Furiosi in lucidis intervallis valide promittere possunt. Etenim *Quando fu-*
furiosi in lucidis intervallis usu rationis pollet (§. 450.), per- *riosis valide*
inde ac alii homines sanæ mentis (*not. §. cit.*). Enimvero *promittere*
qui usu rationis pollet, valide promittere potest (§. 448.). *queant.*
Quamobrem furios; in lucidis intervallis valide promittere
possunt.

Cessat in lucidis intervallis furor, adeoque ratio illa non subsistit, ob quam durante furore valide promittere nequeunt (§. 449.). Quamobrem nec quicquam amplius obstat, quo minus valide promittere queant.

§. 452.

Qui amore insano laborat, valide promittere nequit, nisi An amore
(*Wolffii Jur. Nat. Pars III.*) Q9 *quando insano labo-*

rans valide quando forte lucida habuerit intervalla. Amore enim infano laborantes privantur usu rationis (not. §. 575. part. I. Phil. pract. univ.). Vnde eodem, quo supra (§. 449.), patet, quod valide promittere nequeant. Quod erat unum.

Quodsi tamen lucida habuerit intervalla, qui amore infano laborat, eodem, quo in propositione præcedente (§. 451.), modo ostenditur, quod valide promittere queat. *Quod erat alterum.*

Relegenda hic sunt, quæ alias de amore infano annotavimus (not. §. 575. part. I. Phil. pract. univ.).

§. 453.

*An promissio
ebrii sit va-
lida.*

Si quem ebrietas usu rationis privavit, ejus promissio valida non patet ut supra (§. 449.).

Ebrietatem, quæ & temulentia dicitur, auferre posse usum rationis, aut, si non profus auferat, eandem tamen impedire, experientia satis superque loquitur, ut adeo ebrietas hujus gradus insania voluntaria appellari soleat. Vnde temulentia si eo usque processerit, homines agunt, quæ parum decent, & quorum postea poenitet, ubi crapula discussa vel sua sponte meminerint eorum, quæ locuti sunt ac fecere, vel dicta & facta ab aliis iisdem in memoriam revocantur, manifesto satis iudicio, quod animus deliberatus absit in temulentia, usu facultatum superiorum impedito.

§. 454.

*Idem porro
expenditur.*

Promissio facta ab ebrio, cui usus rationis adhuc integer erat, valida est. Quoniam enim usus rationis adhuc integer est per hypoth. ebrietas minime obstat, quo minus ebrius promittere valeat (§. 448.). Ab ebrio itaque facta promissio hoc in casu valida est.

Potus largior haustus non omnium mentem statim obfuscat, ut judicandi & ratiocinandi facultas depraverur: quin potius non desunt, quibus usus facultatum harum largiore invitatio-
ne red-

ne redditur expeditior. Quamobrem in genere dici nequit;
quod promissio ebrii invalida sit.

§. 455.

Promissionem renovare dicimur, quando quod promissimus *Promissionis*
denuo alio tempore promittimus, vel declaramus, nos pro-*vel obliga-*
missa, servare velle. Eodem sensu *obligatio renovari* dici-*tionis reno-*
tur, quando nos denuo ad id obligamus, ad quod jam antea *vatio.*
nos obligaveramus, vel quando denuo declaramus, velle nos
esse obligatos. Facile apparet, *si quis promissionem renovat,*
quod faciat animo deliberato, tanto minus esse dubitandum (§. 387.).

§. 456.

Si quis sobrius promissionem in ebrietate factam renovat, ea va-
lida est. Etenim qui sobrius promissionem in ebrietate fa-*ebrii a sobrio*
ctam renovat, is, quando ebrietas non amplius usum rationis *renovata*
impedire valet, denuo promittit, quod per ebrietatem pro-*num sit va-*
miserat (§. 455.). Quamobrem cum sobrio nil amplius ob-*lida.*
stet, quo minus valide promittere possit (§. 448.), si vel ma-
xime promissio per ebrietatem facta non fuerit valida (§.
453.); nulla tamen adest ratio, cur promissio a sobrio facta
valida esse non debeat. Si quis igitur promissionem in ebrie-
tate factam renovat, ea valida est.

Promissio a sobrio facta valida est per se, quod nemo non
agnoscit, etiam si per ebrietatem facta non fuerit. Quamobrem
in renovatione, quæ fit a sobrio, hæc spectari potest tanquam
nulla, quæ per ebrietatem facta fuerat, neque adeo demum
inquirendum, num in ebrietate promissori adhuc fuerit usus
rationis integer. Quamobrem si quis sponte promissionem
per ebrietatem factam renovat, id non facit alio fine, quam ne
promissarius de certitudine promissionis dubitet. Et ubi quis
alteri promissionem per ebrietatem factam in memoriam revo-
cat, ut eandem renovet; id non alio fine facit, quam ut pro-
missio extra omnem dubitationis aleam ponatur (§. 453. 454.).

§. 457.

*Delirantis
promissio
num sit va-
lida.*

Delirantis promissio valida non est. Etenim in omni delirio functiones imaginationis & ratiocinationis non rite procedunt, quemadmodum nemini ignotum est, qui delirantes vidit. Eodem igitur modo ostenditur, delirantium promissionem invalidam esse, quo idem de furiosis supra ostendimus (§. 449.).

Deliriorum multa sunt genera; omnia tamen in depravatione facultatis imaginatricis & ratiocinatricis conveniunt, & ex dictis ac factis ægrotorum cognoscuntur, quæ istam depravationem aperte loquuntur. Quamobrem in genere delirantibus recte denegatur rectus rationis usus, consequenter & promittendi facultas (§. 448.).

§. 458.

*Puerorum
obligatio
quando in-
valida.*

Quamdiu puerorum iudicium adeo imbecille est, ut, quæ promissori expendenda sunt, antequam promittat, perpendere non possint; naturaliter eorum promissio valida non est. Etenim quamdiu puerorum iudicium adeo imbecille est, ut quæ promissori expendenda sunt, antequam promittat (§. 394.), perpendere minime possint; nec animo deliberato fieri potest promissio (§. 387.). Quamobrem cum promissio fieri debeat animo deliberato (§. 391.), pueris in hypothese propositionis præsentis deest requisitum ad promissionem necessarium. Naturaliter igitur eorum promissio non magis validam esse potest quam infantum, cum perinde ac hi in præsentem negotio rationis usu destituantur, consequenter valida non est (§. 449.).

Non omnes pueri eodem tempore ad maturitatem iudicii perveniunt, ut ea expendere valeant, quæ ipsis expendenda sunt, antequam promittant (§. 394.), ut adeo in definita maturitate iudicii non ad annos ætatis, sed ad actiones restituendum sit. Et, si vel maxime negotium, quod geritur, satis intelligant, ab appetitu tamen sensitivo facile in contrarium agun-

aguntur, ne rationem audiant, quod illius impetus nondum refrænare didicerunt, pro diversitate inclinationum naturalium diversos. Ex vero adeo affirmat *Puffendorffius* de J. N. & G. lib. 3. c. 6. §. 5. p. m. 375. teneram ætatem plerumque incon-
sulto impetu ferri ac in promissa esse facilem, spei plenam, li-
beralitatis famam captantem, in amicitias ambitiose colendas
pronam & diffidere nesciam. Impetus isti appetitus sensitivi
non minus sufflaminant animum deliberatum, sine quo pro-
missio fieri non debet (§. 391.), quam defectus iudicii imma-
turi. Nulla igitur ratio est, cur non æque illorum, quam hu-
jus in promittendo habenda sit ratio, ubi de promissione na-
turaliter valida pronunciandum. Quamobrem sequentem
addimus propositionem.

§. 459.

Si quis naturali quodam affectuum impetu abreptus promiserit, ejus promissio valida naturaliter non est. Affectus enim a ce-
appetitus
teris, quæ simul percipiuntur, attentionem avocant, vel im-
sensitive
pediunt, quo minus ad alia animum attendere possis (§. 531. *invalidum*
part. 2. Phil. pract. univ.), si actio & ad quam attentio af-
reddat pro-
ferenda, fuerit contraria ei, ad quam tendit affectus, vel ab
missum.
eadem diversa, hi impediunt attentionem ad eandem
afferendam (§. 532. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Immo si
nihil obtet, quo minus agamus, vel non agamus, affe-
ctuum impetu ad agendum, vel non agendum abripimur
(§. 536. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Fieri adeo minime potest,
ut naturali quodam affectuum impetu abreptus promittens
ea expendat, quæ promissori expendenda sunt, antequam
promittat (§. 394.), consequenter ut animo deliberato pro-
mittat (§. 387.). Quamobrem cum ad promissionem requi-
ratur animus deliberatus (§. 391.), nec is supponi aut præsu-
mi possit a promissario, ubi manifesto contrarium apparet (§.
425.); si quis naturali quodam affectuum impetu abreptus
promittit, ejus promissio naturaliter valida esse nequit.

Erunt forsan haud pauci, quibus praesens propositio paradoxa videbitur, propterea quod attentioni eorum fere sese subduxerit, qui de Jure naturae commentati sunt. Enimvero cum nemo in dubium vocet promissionem per ebrietatem factam esse invalidam, siquidem ea obstat, quo minus ratione uti possis (§. 453.), ne dicam de furore (§. 449.), & delirio promissio vim suam detrahente ob rationis usum impeditum & depravatum (§. 457.); ecur non eadem esse debet vis in promissum affectibus rationis usum non minus impediens & depravantibus? Immo non omnino verum est in validitate promissi definienda nullam prorsus imperius ex affectu orti rationem habuisse autores: contrarium enim elucescit ex iis, quae modo ex *Puffendorffio* adduximus (not. §. 458.), & suo tempore constabit legislatores in ferendis legibus huc non minus respexisse. Vitemur etiam hoc principio, ubi in theoria legum civilium naturali demonstraturi sumus, quomodo ex jure naturali efficiatur civile, ut quam minimum ab aequitate naturali recedant.

§. 460.

An promissio
ex melancholia
profecta sit
valida.

Promissio ex melancholia profecta valida non est. Etenim in melancholia depravatur ratiocinatio quoad istud objectum, circa quod facultas imaginandi & ratiocinatio aberrat. Vid. *Sennertus* Pract. lib. 1. part. 2. c. 8. f. 90. Tom. 3. Oper. Quamobrem eodem, quo ante (§. 349.), modo porro ostenditur, promissionem ex melancholia profectam validam esse non posse.

E. gr. *Huartus* de scrutinio ingeniorum c. 5. narrat, famulum quendam Hispanum se totius mundi monarcham imaginatum fuisse & hinc maxima delectatione ac voluptate fuisse affectum. Ponamus hac melancholia laborare hominem admodum divitem & ob falsam hanc persuasionem promissiones facere liberales, quibus servandis sufficientes opes. Ecquis asseveraverit, promissis eum stare debere & promissario compere-re jus eum ad promissum explendum compellendi, quod de Rep.

administranda prudenter differens usu rationis alias pollentem sese probaverit? Neque enim promissio ejus profecta est ex recto, qui in aliis superest, rationis usu, sed ex depravata per melancholiam facultate imaginatrice quoad hoc objectum ac pendente hinc ratiocinatione falsa, quam evitare minime potuit. Poteramus addere exempla alia, nisi hoc unum abunde sufficeret.

§. 461.

Promissio melancholicorum ex melancholia non profecta valida est. Idem porro
 Etsi enim melancholicorum circa unam rem falsam aberret *expenditur.*
 ratiocinatio, de reliquis tamen prudenter ac sapienter ratiocinantur. Vid. *Sennertus* loc. c. Quamobrem quoad reliqua comparandi veniunt cum furiosis, quorum lucida sunt intervalla (§. 450.). Quoniam itaque furiosi in intervallis lucidis valide promittere possunt (§. 451.); ecur non etiam promissio melancholicorum ex melancholia minime profectorum valida esse debet?

Mercator ille apud *Forestum* lib. 10. Observ. 15. cujus alias fecimus mentionem (*not. §. 574. part. i. Phil. pract. univ.*), optime ratiocinabatur, nisi quod ad extremam inopiam se esse redactum falso sibi persuaderet. Ecquis crediderit, ob hanc unam falsam persuasionem ac pendentia inde ratiocinia depravata quoad ea, de quibus optime ratiocinabatur, eum sese promittendo valide obligare minime potuisse? Contrarium clarius elucescet suo loco, ubi ostenderimus, undenam fit ut, qui de ceteris optime ratiocinatur, ejus quoad rem unam falsam depravari possit ratiocinatio.

§. 462.

Promissio conditionata dicitur, quæ fit sub certa conditione *Promissionis* sive expressa, sive tacita ex circumstantiis facile colligenda, *conditionata* hoc est, quando promissor supponit, hoc vel illud esse, fuisse ac *pura* diffaut fore. *Pura* vero est, quæ nullam conditionem supponit t. *ferentia*.

E, gr.

E. gr. Conditionata est promissio, si suppono, agnatum meum mortuum esse & opimam mihi hereditatem obligasse, & hoc supposito tibi me centum aureos daturum promitto. Similiter conditionata promissio est, ubi dico: dabo tibi centum aureos, si munus, quod ambio, nactus fuero. Ast si simpliciter dico: dabo tibi centum aureos; promissio pura est.

§. 463.

*Promissio
conditionata
quando sit
valida,
quando in-
valida.*

Promissio conditionata valida non est, nisi in se certa conditione, hoc est, nisi verum sit, quod tanquam verum a promissore supponitur, aut illud sit vel fiat, quod esse vel fieri posse putat. Qui enim conditionate promittit, tibi se obligare non vult, nisi quando hoc verum est, quod tanquam verum supponit, aut quando hoc futurum est, quod fieri posse putat. Quamobrem si hoc verum non sit, quod tanquam verum supponit, aut illud non sit, quod fieri posse putabat, nec tibi obligatus esse potest, cum obligatio non nascatur nisi mutuo consensu (§. 357.), neque adeo præter voluntatem tuam alteri obligari possis. Patet itaque promissionem conditionatam validam non esse, nisi conditione existente.

Equidem non ignoro, nonnullos, quos inter etiam est *Pufsen-lorsius* de J. N. & G. lib. 3. c. 8. §. 3. existimare, quod adjectiones, quæ referuntur ad tempus præsens vel præteritum, proprie non sint conditiones, licet quoad formam verborum grammaticam tales videantur: quoniam tamen disiteri nequeunt, recte promissioni posse adjici conditionem, quæ referatur ad tempus præsens, aut præteritum, siquidem de illius existentia utrique aut alterutri, quibus invicem negotii est, non constiterit, neque sano sensu aliter intelligi potest conditio ad præsens vel præteritum tempus relata, nulla ratio nos urget, quo minus pro conditione habeamus adjectiones tam ad præsens & præteritum, quam ad futurum tempus relatas sensu non grammatico, sed logico. Præsens itaque propositio nulla premitur difficultate.

§. 464.

§. 464.

Quoniam promissio conditionata valida non est, nisi in *Promissio* se certa conditione (§. 463.), *si verum non fuerit, quod tanquam conditionata verum a promissore supponitur, seu conditio ad tempus præsens aut quando nulla præteritum relata in se non certa, promissio in se nulla est.*

Nimirum in se semper certum est, num res præsentis non fiat, vel præteritæ non fuerint: de quo nemo dubitat. Cumque futura omnia, etiam ipsæ hominum cogitationes, determinatam habeant veritatem ab æterno (§. 537. *part. 1. Theol. nat.*); in se non minus certum est, num res futuræ non sint exituræ. Respectu autem nostri incertum esse potest, num res præsentis sint, an non sint, num præteritæ fuerint, vel non fuerint, & tantum non semper incertum est, utrum futuræ sint exituræ, nec ne. Quamobrem ubi validitatem promissi suspendis a conditione sive ad tempus præsens, sive præteritum, sive futurum relata; quando in se spectatur promissio, ea statim invalida est, seu nulla, si verum non fuerit, quod tanquam dubium sumitur, etsi non statim tibi constare possit, utrum invalida sit, nec ne, ubi conditio refertur ad tempus futurum, quemadmodum fieri potest, ubi ea refertur ad præsens vel præteritum, propterea quod in præsentium & præteritorum noticiam venire, futura autem prævidere non possumus. Dissentit equidem Imperator §. 61. de V. O. validam promissionem statim tum demum esse pronuncians, quando conditio ad tempus præsens, vel præteritum refertur, minime autem, quando refertur ad futurum; non tamen nos a sententia nostra dimovet hic dissensus. Supponit enim Imperator, res præsentis & præteritas esse infecetas, sive natura, quemadmodum ipse loqui amat, etsi respectu nostri incertæ sint; futuras autem & natura, & respectu nostri incertas esse: id quod fallit. Non minus verum, seu natura vel in se certum est, hoc futurum non esse, quam verum, seu natura vel in se certum est, hoc nunc non esse, vel non fuisse. Quamobrem cum in utroque casu tantummodo incertitudo adfit ex

parte nostri, eadem ratio, cur promissio statim nihil valere debeat, subsistit, sive conditio ad tempus præsens, aut præteritum, sive ad futurum referatur. Hæc tantummodo differentia intercedit, quod conditione ad tempus præsens, aut præteritum relata statim fieri possit, ut cognoscas, eam esse invalidam, cum ex adverso eadem ad tempus futurum relata, id a te minime fieri statim queat, sed expectandum potius sit, donec eventus certitudinem adferat. Enimvero cognitio tua invaliditatis promissionis non insluit in determinationem ejus, adeoque differentia ista attendenda non venit, ubi definiendum, num conditio promissioni adjecta eam infirmet. Qui futurarum contingentium veritatem determinatam & præscientiam divinam negant, natura certas non esse res futuras contendunt. Juxta eorum adeo hypothesein conditiones ad præsens & præteritum tempus relatæ conditionibus ad tempus futurum relatis respectu validitatis promissionum recte distinguuntur. Enimvero cum hypothesis ista falsa sit, nec eam veritati præferre licuit.

§. 465.

Promissio conditionata quod promissum est, nisi conditio in se certa hoc est, nisi verum sit, quem habeat hoc esse, vel fuisse, aut futurum esse, quod esse, fuisse vel fore supponitur. Et enim si conditio in se certa non est, aut si hoc non est, vel non fuit, vel non futurum est, quod esse, fuisse vel fore supponitur, promissio valida non est (§. 463.). Quamobrem cum ex promissione jus nullum ad id, quod promissum est, promissarius acquirat, nisi valida sit promissio, quod per se patet; ex promissione conditionata nullum quoque acquirere potest, nisi verum sit, hoc esse, vel fuisse, aut fore, quod esse, fuisse, vel fore supponitur, seu conditione in se certa.

Valida promissio non alio sensu dicitur, quam quod promissor promissario ad præstandum, quod promissit, sit obligatus.

Ex hac vero obligatione promissoris nascitur jus promissarii. Quamobrem ex conditionata promissione jus nullum nascitur, nisi quando in se valida, consequenter quando conditio in se certa est, si vel maxime incerta sit, immo de presenti certa esse aequat promittenti & promissario.

§. 466.

Jus ex promissione conditionata acquisitum promissario tamdiu. Quale jus incertum est, donec constiterit, quod conditio existat, hoc est, illud sit, acquiratur vel fuerit, vel evenerit, quod esse, vel fuisse, vel eventurum supponitur ex promissione. Etenim promissario ex promissione conditionata nullum acquiritur jus, nisi verum sit, hoc esse, vel fuisse, aut fore, quod esse, fuisse vel fore supponitur, seu nisi conditio in se certa sit (§. 465.). Quamobrem is probare nequit sibi jus quoddam ex promissione conditionata fuisse acquisitum, antequam certo constet, hoc esse, vel fuisse, vel evenisse, quod esse, vel fuisse, vel eventurum fuisse supponitur, seu conditionem existere. Enimvero quamdiu promissarius probare nequit, jus aliquod sibi competere, jus ejus incertum est (§. 441.). Jus igitur ex promissione conditionata acquisitum promissario tamdiu incertum est, donec constiterit, quod conditio existat, hoc est, illud sit, vel fuerit, vel evenerit, quod esse, vel fuisse, vel eventurum supponitur.

In se semper statim certum est, num ex promissione conditionata jus aliquod fuerit acquisitum promissario, cum in se semper certum sit, hoc esse, vel fuisse, vel eventurum, quod esse, vel fuisse, vel eventurum supponitur, ubi revera est, fuit, vel eventurum est: ast idem incertum est respectu promittentis, vel promissarii, vel utriusque. Quando vero quaestio est de certitudine juris, non quaeritur quid in se certum sit, sed quid certum sit respectu nostri. Quamobrem quando jus nostrum ab aliquo eventu pendet, necesse est ut nobis is sit certus. Ceterum ex propositionis praesentis demonstratione li-

quet, jus ex promissione conditionata acquisitum semper esse incertum, antequam conditionem poni certum sit, five conditio ad tempus præsens, five ad præteritum, five ad futurum referatur. Nec quoad probationem in casu ultimo, quando scilicet conditio ad tempus futurum refertur, differentia aliqua inde emergit, quod eventum expectare debeamus, antequam de jure quæsito nobis constare possit: etenim etiam in casibus ceteris, in quibus conditio ad tempus præsens, vel præteritum refertur, subinde diu expectandum est, antequam constare possit conditionem poni, veluti si dicam: dabo tibi centum aureos, si absens mortuus sit; minime autem constet, ubi nam terrarum is sit, vel fuerit, qui diu jam absens fuit.

§. 467.

Quando nam constet quam certum sit, conditionem poni, hac est, illud esse, vel fuisse, vel promissione evenisse, quod esse, vel fuisse, vel eventurum esse supponitur. Etenim promissio valida non est, nisi existente conditione, hoc conditionatam esse, nisi verum sit, illud esse, vel fuisse, vel eventurum esse, quod esse, vel fuisse, vel eventurum esse supponitur (§. 463.). Quamobrem num sit valida, non ante constare potest, quam certum sit conditionem poni, hoc est, illud esse, vel fuisse, vel evenisse, quod esse, vel fuisse, vel evenisse supponitur.

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, præsentibus quoque illustrandæ inserviunt. Jus enim promissarii nascitur ex obligatione promissoris, quæ promissioni validæ inest.

§. 468.

Quando promissio conditionata adimplenda. Promissor promissionem conditionatam non ante adimplere tenetur, quam certum sit, conditionem poni. Antequam enim certum sit, conditionem poni, num valida sit promissio, consequenter num promissor obligetur promissario ad quid præstandum, constare nequit (§. 467.), & si vel maxime jus ali-
quod

quod ex ea acquisitum promissario, hoc tamen tamdiu incertum est, quamdiu conditionem poni nondum certo constat (§. 466.). Quamdiu vero ignoratur, num promissor promissario revera obligetur ad aliquid præstandum, & num promissario ad id, quod vi promissionis præstari deberet, jus competat; tamdiu quoque promissor ad istud præstandum compelli nequit. Promissor igitur promissionem conditionatam non ante adimplere tenetur, quam certum sit conditionem poni.

Qui promissionem adimplet, seu promissa servat, dat vel facit, ad quod dandum vel faciendum sese alteri obligavit (§. 430. 363.). Antequam igitur tibi quid dare vel facere teneor, constare debet, num ad dandum vel faciendum sim obligatus. Quamdiu adeo de hoc non certo constet, nec quicquam a me tanquam tibi debitum exigere vales.

§. 469.

Quamprimum promissori constat, conditionem poni, quæ promissioni conditionatæ inest, etiamsi promissario nondum constet, eandem promissionem præstare tenetur. Quamprimum enim promissori constat, conditionem, quæ inest promissioni conditionatæ, poni, ad adimplendam promissionem tenetur (§. 468.), cumque ipse adeo norit, se promissario ad adimplendam promissionem obligari, parum refert, utrum hoc etiam promissario jam constet nec ne, obligatione ipsius a notitia promissarii minime pendente. Quamobrem cum promissio adimpleatur seu promissum servetur, quando præstatur, quod promissioni inest (§. 430.); quamprimum promissori constat conditionem poni, quæ promissioni conditionatæ inest, etiam si promissario hoc nondum constet, præstare eidem tenetur, quæ promissioni insunt.

Lex naturalis, suum cuicunque esse tribuendum (§. 924. part. 1. Jur. nat.), consequenter præstandum, ad quod præstandum ipsi perfecte obligamur (§. 923. part. 1. Jur. nat.),

non habet hanc restrictionem, si alter norit te ipsi ad hoc præstandum obligari. Quemadmodum qui rem alienam in potestate sua habet, & novit, cujusnam ea sit, eam domino restituere debet, sive hic norit, quod in ipsius potestate sit, & eandem poscat, sive ignoret (§. 467. part. 2. Jur. nat.), nec celandum est, quod res aliena sit in potestate tua (§. 469. part. 2. Jur. nat.); ita etiam qui novit se alteri quid debere, id præstare tenetur, etiam si alter non norit, quod hoc ipsi debeat. Debita non incongrue spectari possunt tanquam res aliena, quæ in nostra potestate est: sunt enim res vel corporales, vel incorporales, & quatenus ad ea, quæ debentur, alteri jus competit, spectari omnino possunt tanquam res alienæ.

§. 470.

Quid incumbat promissario pro- *Si promissarius promissorem compellere velit ad adimplendam*
missario pro- *missionem conditionatam, probare tenetur, quod conditio, quæ eidem*
missario pro- *inest, ponatur.* Etenim promissor non ante tenetur ad condi-
missorem ad *tionatam missionem adimplendam, quam certus sit, poni*
conditiona- *conditionem, quæ eidem inest (§. 468.); neque etiam ante*
tum promiss- *jus promissarii certum est (§. 466.), consequenter nec ante*
sum fer- *huic competit jus compellendi promissorem ad præstandum*
vandum *id, quod promissioni inest. Quando igitur promissarius pro-*
compulsuro. *missorem compellere vult ad adimplendam missionem condi-*
tionatam, hoc facere non licet (§. 170. part. 1. Phil. pract.
univ.), nisi ante probaverit, conditionem, quæ eidem inest,
poni, adeoque is hoc probare tenetur.

Non sufficit tibi constare, conditionem poni, sub qua quid promissum, sed idem etiam constare debet promissori: alia enim est ratio promissoris, alia promissarii. Quando promissor novit conditionem poni, is etiam novit se promissario esse obligatum ad hoc vel istud præstandum, nec magis debet præstare, ubi noverit promissarius, illum sibi revera obligatum esse, quam ubi ignoraverit. Enimvero si tibi tantummodo constiterit, conditionem poni, sub qua quid promissum;

tu qui-

tu quidem nosti alterum tibi esse obligatum, aut promissor nondum novit. Quamobrem cum ipse ad præstandum adigi non possit, quod num præstare teneatur ipsum fugit; tibi omnino probandum incumbit poni conditionem, quæ promissioni inest. Quomodo vero probandum sit, ex eo intelligitur, quæ in anterioribus dicta sunt. Nimirum cum conditio referatur vel ad tempus præsens, vel ad præteritum, vel ad futurum; pro diversitate casuum probari debet, hoc esse, vel factum fuisse, aut evenisse, quod esse, factum fuisse, aut eventurum supposuisti, siquidem ex promissione alteri obligatus esse debeas.

§. 471.

*Antequam promissario certum est, conditionem extare; nonnisi Quid ex-
spem habet debitum iri.* Promissario enim constare nequit, promissione
num valida sit promissio, consequenter num promissor ad *conditionata*
dandum vel faciendum tibi sit obligatus, adeoque quid de-*debeat pro-*
beat (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quamdiu certus non est *missarius.*
conditionem poni, sive extare (§. 467.). Quoniam tamen
conditio impossibilis non est, quod semper supponitur, adeo-
que extare potest (§. 132. *Ontol.*); nec pro impossibili habet,
ut promissor sibi quid debeat. Erimvero quod nobis repræ-
sentamus tanquam obtentu possibile, illud speramus (§. 799.
Psych. empir.). Promissarius igitur nonnisi spem habet debi-
tum iri, antequam ipsi certum est, conditionem extare.

Nimirum in se quidem semper certum est, promissario quid
deberi, vel non deberi; promissarius vero cum tantummodo
pro possibili habeat, ut conditio extet, hoc est, quod hoc fit,
vel fuerit, vel eventurum sit, nonnisi spem habere potest de-
bitum iri, ac respectu ipsius perinde est, ac si promissor ipsi
non obligaretur, etiamsi conditione in se certa statim sit obli-
gatus. Equidem juxta principia Juris Romani spes debitum
iri promissario tantummodo tribuenda, quando conditio ad
tempus futurum refertur; sed respectu promissarii ignorantis,
utrum

utrum hoc in præfenti fit, aut præterito tempore fuerit, perinde est, ac si demum evenire deberet, adeoque tum demum eveniret, quando esse, vel fuisse certus redditur. Quamobrem etiam experimur non minus spe promissii obtinendi lætari animum promissarii, quando conditio ad tempus præfens, vel præteritum, quam quando ad futurum refertur, & tam in illo casu eum optare, ut fit vel fuerit, quod promissor supponit esse vel fuisse, ut eidem fit obligatus, quam in hoc, ut eveniat, quod eadem intentione ab eodem supponitur.

§. 472.

Qualis sit spes promissarii. Si conditio in se certa, spes promissarii jus continet ad id, quod promissum est. Etenim si conditio in se certa sit, jus promissario acquiritur ad id, quod promittitur (§. 465.), quamvis incertum (§. 466.), respectu nimirum ipsius (§. 441.). Spes igitur, quam habet, debitum iri (§. 471.), jam in se continet jus ad id, quod promissum est.

Videmus adeo spem promissarii differre a spe reliqua, cum propter jus, quod continet, quamvis incertum respectu promissarii, æquipolleat juri: id quod probe notandum ad alia intimius perspicienda.

§. 473.

Spes jus excitatura quam dicatur. Spes suo scilicet tempore jus excitatura dicitur, quæ jus jam continet certum quidem in se, sed incertum respectu sperantis. Vnde consequitur, spem promissarii debitum iri esse spem jus excitaturam, siquidem conditio in se certa sit (§. 472. 466.).

Quando dicimus spem promissarii continere jus in se certum, siquidem conditio in se certa fuerit; id minime adversatur definitioni juris certi supra dati (§. 441.). Etenim quando conditio in se certa est, demonstrari quidem potest jus tibi competere; sed quia tu ignoras, utrum certa sit conditio, nec ne, tu nondum demonstrare potes, jus tibi competere. Quamobrem quatenus non repugnat, ut demonstretur, jus tibi

tibi competere, jus quoque in se certum est: quatenus vero demonstratio ista nondum in potestate tua est, jus respectu tui incertum est. Nihil hic asseritur, quod non alias admitatur tanquam indubiae veritatis. Etenim quando propositio demonstrabilis, vera est & in se certa: at quando tu eandem demonstrare minime vales, veritas autem nonnisi via demonstrationis agnosci potest, tu ignoras, utrum vera sit, nec ne, adeoque respectu tui incerta est, nec obstat, quod alii eandem demonstrare valeant, adeoque ipsis certa fit. Ceterum jus, quod spes promissarii continet, quamdiu respectu ipsius incertum est, spe quasi sepultum est, ubi vero certum evadit, quasi excitatur, ut adeo spe excitetur jus, quando quod ipsi inest respectu tui incertum in certum abit.

§. 474.

Spes suo tempore jus excitatura nemini invito auferri potest. An spes jus
Etenim spes suo tempore jus excitatura jus continet in se cer-
excitatura
tum, quamvis incertum respectu tui (§. 473.), adeoque qui invito au-
tibi spem istam adimit, jus tibi acquisitum aufert. Enimve-
ferrri possit.
ro nemo alteri invito jus acquisitum auferre potest (§. 336.
part. 2. Jur. nat.). Ergo etiam nemini spes suo tempore jus
excitatura auferri potest.

§. 475.

Qui spem suo tempore jus excitaturam tibi adimit, injuriam
Quando
tibi facit. Qui enim spem suo tempore jus excitaturam tibi spem alteri
adimit, jus acquisitum tibi adimit (§. 473.), consequenter jus adimendo
quoddam perfectum (§. 35. 908. part. 1. Jur. nat.), adeoque commissa-
contra jus perfectum tuum hoc fit (§. 239. part. 1. Phil. pract. tur injuria.
univ.). Quoniam itaque injuriam tibi facit, qui quid contra
jus tuum perfectum facit (§. 859. part. 1. Jur. nat.); qui spem
suo tempore jus excitaturam tibi adimit, injuriam tibi facit.

§. 476.

Quamdiu dubium est, utrum spes tua jus sit excitatura, nec ne, Quid faci-
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) **Ss** **cam eandem in**

*casu dubio,
num spes sit
jus excita-
tura*

eam tibi invito auferre non licet. Quamdiu enim dubium est, utrum spes tua jus sit excitatura, nec ne, ignoratur num sit excitatura, an non sit excitatura (§. 417. part. 2. Theol. nat.). Quamobrem dum tibi eandem quis aufert invito, fieri poterat, ut injuriam tibi faciat (§. 475.). Enimvero injuria omnis illicita (§. 911. part. 1. Jur. nat.), consequenter nec facere licet, quod cum periculo injuriam inferendi conjunctum. Quamdiu adeo dubium est, utrum spes tua jus sit excitatura, nec ne, eam tibi invito auferre non licet.

Peccare velle peccatum est (§. 444. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum actio lege prohibita naturali peccatum sit (§. 440. part. 1. Phil. pract. univ.), injuria alterum afficere peccatum est (§. 911. part. 1. Jur. nat.). Qui se sciens periculo peccandi committit, peccare vult. Quamobrem qui sese committit periculo injuriam inferendi, peccare vult, adeoque etiam peccat. Videmus adeo adesse obligationem internam nemini auferendi spem suam, quæ num jus sit excitatura dubium est. Si vero etiam obligationem externam & jus, quod eidem respondet, externum respicias, hoc minime permittit, ut spes alicui dematur, quamdiu adhuc dubium est, annon jus sit excitatura. Eadem enim facilitate fieri potest, ut jus excitet, quam ut non excitet. Quodsi posterius contingat, evidens est, injuriam tibi esse factam, quod adempta spe, cui jus jam inerat, propter ignorantiam invicibilem tibi quoque jus fuit ademptum. Ecurr ergo hoc tibi ferendum, nulla profecto ne fingi quidem potest ratio? Quamobrem in casu dubio ferendum non est, ut spes jus forsitan excitatura alicui dematur.

§. 477.

An spes ex promissione vitio adimi nequit. *Spes, quam habet promissarius ex promissione conditionata, in promissario quam habet promissarius suo tempore, conditione nimirum adimi queat.* certa

certa respectu ipsius, jus excitatura est (§. 473.), adeoque eadem auferri ipsi nequit (§. 474.). Quamdiu autem incertum est, utrum conditio jam extet, vel aliquando extitura sit, nec ne; dubium est, utrum spes ex promissione concepta suo tempore jus sit excitatura, nec ne, adeoque etiam tamdiu invito spem auferri eidem minime licet (§. 476.). Sive igitur conditio in se certa sit, sive minus, sub qua quid promittitur, adeoque nullo in casu spes, quam habet promissarius ex promissione conditionata, invito adimi potest.

Ostendimus in anterioribus (§. 471.), antequam promissario certum est conditionem extare, eum nonnisi spem habere debitum iri. Enimvero qui spem habet debitum iri, is etiam spem habet id obtinendi, quod debitum iri sperat. Quamobrem promissarius habet spem obtinendi id, quod sibi promissum est, cum debitum vi exigi queat a debitore. Hanc adeo spem promissario adimere non licet.

§. 478.

Conditio & promissori, & promissario incerta certitudinem obligationis illius ac juris hujus differt in tempus, quo de conditione extante constiterit. *Quid effigiationis illius ac juris hujus differt in tempus, quo de conditione extante constiterit.* Etenim num valida sit promissio conditionata non ante constare potest, quam certum sit conditionem ta. poni, seu extare (§. 467.), consequenter nec ante constare potest, num promissor sit obligatus: jus vero promissarii tamdiu incertum est, consequenter probari nequit quod eidem competat (§. 441.), quamdiu non constat, conditionem extante (§. 467.). Conditio igitur & promissori, & promissario incerta certitudinem obligationis illius ac juris hujus differt in tempus, quo de conditione extante constiterit.

Atque in hoc differt promissio conditionalis a pura, cum in pura statim certum sit promissorem promissario obligatum esse ad dandum vel faciendum, & promissario competere jus ad id, quod promissum est.

§. 479.

*Quid hinc
sequatur.*

Quoniam conditio & promissori, & promissario incerta certitudinem obligationis illius ac juris hujus differt in tempus, quo de obligatione extante constiterit (§. 478.); *antequam conditionem extare certum est, nec promissarius dicere potest, sibi aliquid deberi, nec promissor eidem jus ullum ad id, quod promissum est, concedere tenetur.*

Valet hoc, five conditio ad præsens, aut præteritum, five ad futurum tempus referatur: id quod attendenti statim manifestum est.

§. 480.

Obligatio incerta qualis sit; quale jus incertum externum.

Quamdiu obligatio externa incerta est, habetur pro nulla, & quamdiu jus externum incertum est, pro nullo itidem habetur. Oblitio enim externa spectatur inter homines, atque adeo inter eos effectum quendam juris sortitur (§. 556. part. 1. Jur. nat.), scilicet ut inde nascatur debitum (§. 170. part. 1. Jur. nat.). Sed quamdiu ea incerta est, dici nequit, te alteri esse obligatum (§. 564. Log.), consequenter te alteri quid debere (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.), adeoque nec effectum juris inter homines sortitur, ut alteri aliquid solvere tenearis (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.). Perinde igitur est, ac si ipsi non esses obligatus. Patet itaque obligationem externam incertam tamdiu haberi pro nulla, quamdiu incerta est. *Quod erat unum.*

Jam cum jus externum ex obligatione externa (§. 396.), adeoque incertum, quod tibi competere demonstrare non potes (§. 441.), ex obligatione incerta oriatur; si obligatio externa pro nulla habetur, jus etiam inde ortum pro nullo haberi debet. Quoniam itaque obligatio externa tamdiu habetur pro nulla, quamdiu incerta est, *per demonstrata; jus etiam*

etiam externum tamdiu pro nullo habetur, quamdiu incertum est. *Quod erat alterum.*

Posterius etiam ostenditur hoc modo. Si jus tuum incertum est, demonstrare haud quaquam vales, id tibi competere (§. 441.). Quamobrem nullum quoque inter homines effectum sortiri potest, scilicet ut quid tanquam debitum ab altero exigere possis. Enimvero si jus externum nullum inter homines effectum sortitur, ut scilicet ab altero tanquam debitum quid exigere possis, pro nullo habendum. Cum perinde sit, ac si jus nullum tibi competeret. Jus igitur externum tamdiu pro nullo habetur, quamdiu incertum est.

Obligationes hominum, quibus sibi invicem ad dandum & faciendum tenentur, certæ esse debent, ut constet revera quid deberi: jura hominum certa esse debent, ut constet revera quid exigi posse. Quamdiu adeo obligatio mea incerta est, tu quoque dicere nequis, quod tibi quid debeam, consequenter si vel maxime tibi sim obligatus, nihil tamen a me exigere vales, quamdiu obligatio mea & exinde ortum jus tuum incerta sunt. Equis non agnoscit, obligationem externam incertam inutilem esse, ac inutile esse jus ex ea natum, consequenter externum (§. 396.), cum non plus valeat obligatio incerta, quam nulla, nec jus incertum plus valeat, quam nullum. Ac ideo recte tamdiu & obligatio pro nulla habetur, & jus itidem habetur pro nullo, quamdiu & illa incerta est, & hoc pariter incertum. Ceterum *incertitudo obligationis ac juris vel manifesta* est, ut in dubium vocari minime possit, vel *non manifesta*, ut dici nondum possit, utrum incerta sint jus & obligatio, nec ne: quod discrimen notasse proderit suo loco. Hic potissimum de manifesta loquimur, quamvis propositio suo etiam modo applicari possit ad non manifestam: sed de eo dicere non est hujus loci.

§. 481.

*Conditio promissori & promissario incerta in promissione conditio- Quid effici-
nata at conditio*

in promissione.

nata obligationem externam suspendit, donec certum fuerit, eam extare. Si enim incerta fuerit conditio, quæ in promissione conditionata spectatur, tam promissori, quam promissario, certitudo obligationis differtur in tempus, quo de conditione extante constiterit (§. 478.), consequenter antequam hoc fiat, incerta est obligatio. Enimvero quamdiu obligatio externa incerta est, pro nulla habetur (§. 480.). Quamobrem conditio promissori & promissario incerta in promissione conditionata obligationem externam suspendit, donec certum fuerit, eam extare.

Quoniam in Jure civili non agitur nisi de obligatione externa, ideo in eo simpliciter dicitur, obligationem suspendi. Notandus tamen est dissensus supra notatus (not. §. 464.). Ceterum nec alia est intentio promissori, quam quod non ante obligatus esse velit promissario, quam certum sit, conditionem extare, consequenter nec ante ex ea jus quoddam consequi potest externum, antequam hoc certum sit. Hinc *Et promissio conditionata* definiri poterat ad eum modum, quo stipulationem sub conditione factam definit Imperator §. 4. I. de V. O. quod fit ea, qua obligatio in casum aliquem differtur, seu in eventum quendam incertum, nempe si hoc fit, vel fuerit, vel eventurum fit, quod nonnisi contingens est.

§. 482.

Quid efficiat promissio, si conditio promissori certa.

Si promissarius novit, conditionem, sub qua promittitur, extare, dum promittitur; promissor eidem statim obligatur, & ipsi statim committitur jus promissum exigendi. Etenim si promissarius novit, conditionem, sub qua promittitur, extare, dum promittitur, conditio respectu ipsius non amplius incerta est. Quamobrem cum conditio certitudinem obligationis ac juris differre nequeat nisi in tempus, quo de conditione extante constiterit (§. 478.); hoc in casu respectu promissarii non differtur, adeoque is statim sibi habet obligatum promissorem, & jus ad id,

quod

quod promissum est, statim competit, consequenter jus habet promissum exigendi.

Promissarii interest, ut promissio sit valida, consequenter ut promissor ipsi sit obligatus, adeo quid debeat. Quamobrem nil obstat, quo minus statim validam dicas obligationem, quamprimum promissario constet conditionem extare, utut nondum norit promissor, sed dubius sit, utrum extet, nec ne. Quando enim promissarius debitum exigere vult, probare tenetur conditionem extare (§. 470.), atque adeo tum ipsi quoque promissori certa est conditio, ne amplius dubitare possit se revera esse promissario obligatum. Incertitudo adeo conditionis respectu solius promissoris obligationem atque inde pendens jus suspendere nequit. Ceterum nemo non intelligit, hunc casum dari inprimis posse, quando conditio ad tempus præsens vel præteritum referatur. Quamobrem raro promissio statim valere potest, nisi quando conditio ad tempus præsens, vel præteritum refertur. Non tamen id obtinere naturaliter in omni hoc casu, ex antea demonstratis patet. Non minus autem liquet, sumi non posse, conditionem certam esse soli promissori, sub qua promittitur. Quodsi enim promissor norit, hoc esse, vel fuisse, absurdum foret dicere dabo vel faciam, si hoc sit, vel fuerit. Quoniam novit hoc esse, vel fuisse, etiam dare vel facere vult, adeoque nisi jocetur, (id quod tamen in promittendo non admittitur), pure promittere debet. Quamobrem quæri non potest, quid efficiat promissio conditionata, si conditionem extare noverit promissor,

§. 483.

Conditio impossibilis est, quæ extare non potest, seu quæ *Conditio impossibilis* consistit in eo, quod per rerum naturam fieri minime potest, *possibilis* vel quia tales causæ minime existunt, quarum vires eidem *quænam sit.* producendo sufficiunt, vel quia tali causæ tribuuntur, quæ eidem repugnant, aut ejus vires excedunt.

E. gr.

E. gr. Conditio, si mense Majo poma sint matura, impossibilis est, quia nullæ dantur causæ, quæ in nostro climate poma ad maturitatem mense Majo perducere possunt. Similiter conditio, si pondus mille librarum elevaveris, manu tua, absque ullius machinæ ope, impossibilis est, quia hoc vires tuas superat. Per se patet, nos hic tantummodo loqui de impossibilitate physica.

§. 484.

Promissio sub conditione impossibili facta nulla est. Qui enim sub conditione tibi quid promittit, se tibi hoc dare vel facere velle declarat, si hoc sit vel eveniat, hoc est, si conditio extet (§. 462.). Enimvero conditio extare nequit, quæ impossibilis est (§. 483.). Ergo etiam nunquam fieri potest, ut tibi quid dare vel facere velit. Promissio igitur nulla est.

Promissio sub conditione impossibili facta qualis sit.

Nimirum si quis sub conditione impossibili tibi quid promittit, perinde est ac si diceret, se nolle tibi quid dare vel facere, quia nunquam velle potest. Non ante promissor promissionem conditionatam adimplere tenetur, quam certum sit conditionem poni seu extare (§. 468.). Conditio impossibilis nunquam extare potest (§. 483.). Ergo etiam promissor nunquam tenetur adimplere promissum. Promissio igitur quin nulla sit, extra omnem dubitationis aleam positum. Erunt forsitan, qui existimaturi sunt, propositionem præsentem nullius esse utilitatis, cum nemo adeo absurdus fuerit, ut sub conditione impossibili quid promittat. Enimvero sæpe possibilia videntur, quæ non sunt. Quamobrem nec impossibile, ut quis serio sub conditione impossibili promittat.

§. 485.

Possibilis conditio quanam sit.

Conditio possibilis est, qualem extare non repugnat, seu quæ tale quidpiam est, quod per rerum naturam fieri potest, vel quia tales causæ existunt, quarum vires eidem producendo sufficiunt, vel quia tali causæ tribuuntur, quæ vires ejus minime excedunt.

E. gr.

E. gr. Conditio, si Cajus sit mortuus, possibilis est, quia non repugnat hominem mori. Similiter conditio, si domi maneris, possibilis est, quia non repugnat te domi manere. Etiam conditio, si hostis victus fuerit, vel si dies crastinus fuerit serenus, conditio possibilis est, quia in se nullam contradictionem involvit, hostem vinci, vel diem esse serenum. Nemo non videt, quando de possibilitate conditionis fermo est, possibilitatem extrinsecam intelligi, sed in genere spectatam, non in dato casu singulari. Quod enim in dato casu singulari extrinsece possibile est, id etiam est, vel fuit, vel venturum est, adeoque in se certum, quemadmodum ex principiis cosmologicis abunde constat: at quod in genere spectatum extrinsece possibile est, illud in dato casu singulari etiam natura impossibile esse potest. Atque ideo accidit, ut, quod in genere spectatum possibile intelligitur, in dato casu in se certum esse possit, respectu nostri autem incertum.

§. 486.

Quoniam possibilis est conditio, qualem extare non repugnat (§. 485.); si conditio fuerit res talis, quam fieri in hoc ligatur pos- *Vnde intel-*
universo observamus, possibilis ea est. *sibilis.*

Possibilitatem conditionis a posteriori cognoscere solent homines, recte sumentes id possibile esse, quod existere seu fieri experiuntur (§. 170. *Ontol.*). Videmus quotidie homines mori, nec ulla est ætas, cui mors parcat. Quamobrem pro possibili habetur, hominem quemvis hodie mori, vel absentem mortuum esse; non tamen habetur pro certo, quemadmodum certum est hominem quemvis aliquando moriturum. Quodsi integrum rerum nexum in universo penitus perspiceremus, possibile non diceremus, nisi quod certo exiturum est, vel existit, vel exitit, cetera fieri non posse, nec potuisse pronunciaremus. Tum autem omnia in se certa quemadmodum sunt, forent etiam certa respectu nostri, nihil autem respectu nostri esset incertum, neque adeo daretur promissio, quæ certitudinem obligationis suspenderet, sed ex promissione qua-

libet quilibet tibi statim obligatus intelligeretur, & jus tuum statim esset certum.

§. 487.

Conditio casualis est, quæ a casu vel fortuna, aut arbitrio hominis juri nostro minime subjecti tota pendet. *Potestativa* est, quæ ab arbitrio promissarii, vel promittentis etiam subinde dependet. Appellatur etiam *Promiscua* l. 1. r. ff. de cond. & dem. *Mixta* denique *conditio* est, quæ ut extet, partim ab arbitrio promissarii, vel promissoris etiam, partim a casu dependet.

Conditio possibilis dividitur in casualem, potestativam & mixtam. Casualem omnes in eodem significato accipiunt: aut potestativa vulgo confertur in arbitrium promissarii, *Grotius* vero in arbitrium promissoris confert, quod posterius tamen subinde inutiliter fit. Nihil obstat, quo minus utrumque significatum combinemus. Nimirum si *conditio possibilis* esse debet, necesse est ut dentur causæ istiusmodi, quarum viribus effici potest, ut extet. Quodsi ergo a promissario, vel promissore fieri possit id, sub quo quid promittitur, tale factum possibile intelligitur, atque adeo conditionem potestativam constituit, veluti si dixerò: dabo tibi libros omnes a me conscriptos, si *Mathefi* ac philosophiæ studio te dederis; dabo tibi centum aureos, si uxorem duxeris; vel etiam dabo tibi centum aureos, si ego uxorem duxero. *Conditio casualis* est, si hac hieme non fuerit frigus intensum, si *Mævius* sit mortuus, si *Titius* profecturus sit ad nundinas, dabo vel faciam. *Mixtæ* denique conditionis exemplum est, si *Sybillam* uxorem duxeris; si commendatione tua effeceris, ut huic muneri præficiar, dabo vel faciam.

§. 488.

Conditio suspensiva est, quæ actus perfectionem differt, donec certum fuerit, eam existere. Ast *conditio resolutive* est, quæ actus

actus jam perfecti durationem ad illud tempus restringit, quo *solutiva*
eam extare certum est. *quanam*

Ita conditio suspensiva est, quando dicitur, si Titius in prælio occubuerit, Mævius tutor esto; Mævius enim administrationem tutelæ suscipere nequit, nisi postquam Titius in prælio occubuit. Sed resolutiva conditio est, quando dicitur, Mævius tutor esto, donec Titius ex militia domum redierit: Mævius enim tutelæ administrationem statim suscipit, sed tutor esse definit, quamprimum Titius domum redit. Exempla conditionis suspensivæ plura adfuerunt in anterioribus. Quamobrem tantummodo adhuc addimus aliquod conditionis resolutivæ: tale nimirum est, quando dicitur, vendo tibi hortum meum, si pretium intra septem hebdomades non solveris & interea pinguorem emtorem fuerim nactus, emtus non fit. Hic contractus emtionis venditionis statim perfectus est; sed ubi intra septem hebdomades emtor pinguior sese obtulerit, tu vero pretium non solveris, iterum resolvitur.

§. 489.

Conditio negativa est, quæ supponit aliquid non esse, vel *Conditio negativa*
non fuisse, vel non eventurum. *quæ*

E. gr. *Conditio negativa* est, dabo tibi, si non feceris, vel si *nam.*
Titius non mortuus fit, si nullos nummos a Mævio accipere potes.

§. 490.

Quoniam *conditio negativa* supponit aliquid non esse, *Quando*
vel non fuisse, vel non eventurum (§. 489.); *conditio negativa existat.*
va extat, si id non sit, vel non fuerit, vel non evenit.

E. gr. *Conditio negativa* est, quando dicitur: dabo tibi centum aureos, si Mæviam uxorem non duxeris. Quodsi ergo Cajus eam duxerit, ut jam certum fit, te animum eam non ducendi mutare non posse; *conditio negativa* existit. Similiter quando dicitur: si eras non pluet, mitram ad te plantas

Tr 2

in hor-

in horto tuo ponendas, conditio negativa est. Quando igitur non pluit, sed cœlum serenum est, conditio negativa existit. Conditio etiam negativa est, quando dico, si Cajus in prælio non occubuerit, dabo tibi centum. Quando igitur nuncius affertur, eum adhuc vivere, vel ab ipso accipiuntur literæ, conditionem extare certum est.

§. 491.

*Conditio
turpis qua-
nam sit.*

Conditio turpis est, quæ supponit a te fieri debere, quod lege prohibetur. Dicitur etiam *moraliter impossibilis* & sub impossibili comprehendi solet, quatenus pro moraliter impossibili habetur, quod fieri minime debet.

Ita turpis est conditio, quando dicitur: dabo tibi centum aureos, si Mævium occideris: homicidium enim tam lege naturali, quam civili prohibitum. Similiter turpis est conditio, quando dicis puellæ: dabo tibi aureum, si corporis tui copiam mihi feceris: coitus enim omnis cum innupta, seu scortatio lege naturali prohibetur. Turpis etiam est conditio, quando dicitur: Eris mihi amicissimus, si famam Sempronii lacefferis. Hoc enim lege naturali fieri prohibetur.

§. 492.

*Conditio ho-
nesta qua-
nam.*

Ex adverso *honestæ* est conditio, quæ supponit a te fieri debere, quod lege non prohibetur, seu quod licitum est, seu breviter: Quæ in facto honesto consistit.

Facile apparet, divisionem conditionis in turpem & honestam respicere conditionem potestativam. Conditio enim tam turpis, quam honesta est factum aliquod, quod ab arbitrio ejus dependet, qui conditionem adimplere debet (§. 491. 492.). Factum autem istiusmodi conditionem potestativam, constituit (§. 487.).

§. 493.

*Qualis con-
ditio adesse*

Omnis promissio sub conditione possibili fieri debet. Conditio enim omnis aut impossibilis est, aut possibilis (§. 483. 485.).

Quæ

Quæ sub conditione impossibili fit promissio nulla est (§. 484.), *debeat in* adeoque perinde est, ac si facta non fuisset. Quamobrem *promissione* promissio omnis non nisi sub conditione possibili fieri debet. *conditiona-*

Quamobrem patet, promissorem ante expendere debere, *ta.* quam promittat, num conditio, sub qua quid promittere vult, possibilis sit, an impossibilis. Quodsi enim sub conditione impossibili quid per ignorantiam vincibilem promittat, cum hic actus ipsi imputari possit (§. 549. *part. 1. Phil. pract. univ.*); facit quod vi propositionis præsentis fieri minime debet, adeoque licitum naturaliter non est (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Istiusmodi promissio, qua sub conditione impossibili quid promittitur, aut fit a sciente ac volente, consequenter dolose (§. 705. *part. 1. Phil. pract. univ.*), aut, ubi ignorantia fuerit vincibilis, consequenter eam evitare potuisset promissor, modo voluisset (§. 28. *part. 1. Phil. pract. univ.*), defectu quodam facultatis cognoscitivæ contingit, atque adeo culpa promissoris (§. 717. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Culpam vero omnem evitare debemus, multoque magis dolum (§. 610. 637. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Non deerunt forsitan, qui nimiam subtilitatem accusabunt, quod hominem naturaliter obligari statuamus ad non promittendum, nisi sub conditione possibili. Enimvero hi erunt, qui sibi persuadebunt, quæ in foro externo non attenduntur, ea nec attendenda esse in foro conscientiæ, obligationem externam cum interna confundentes (§. 656. *part. 1. Jur. nat.*), nec obligationem naturalem ad faciendum omnium facultatum nostrarum usum, qui ad servandum leges naturæ requiritur (§. 172. *part. 1. Jur. nat.*), & ad recte agendum (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*), penitus perspicientes, aut ad animum prorsus non revocantes. Immo nec perpendunt, omnem actum temerarium esse illicitum (§. 278.), qualis omnino est promissio sub conditione impossibili facta (§. 484.).

§. 494.

Sub conditione turpi nihil promittendum, nec promissum sub tur- Promissio
pi con-sub condi-

Tt 3

tionem turpi
illicita.

pi conditione acceptandum, seu promissio, quæ fit sub conditione turpi, illicita est tam ex parte promissoris, quam promissarii. Quæ enim sub conditione turpi fit promissio, supponit a te fieri debere, quod lege prohibetur (§. 491.). Si ergo tu fueris promissor, factum istud, sub quo alteri quid promittis, omittere debes, ubi tuum est adimplere conditionem (§. 163. part. 1. Phil. pract. univ.), neque alterum inducere debes ad legem naturæ transgrediendum (§. 701. part. 1. Jur. nat.); ubi ejus est adimplere conditionem, neque etiam ullo modo ad actum vitiosum alterius concurrere licet (§. 720. part. 1. Jur. nat.). Quod si tu fueris promissarius, similiter factum istud, sub quo tibi quidpiam promittitur, omittere debes, cum tunc tuum sit adimplere conditionem (§. 163. part. 1. Phil. pract. univ.). Promissor adeo sub conditione turpi nihil promittere, promissarius sub eadem nihil acceptare debes, in primis cum acceptatio non fieri possit sine animo adimplendi conditionem (§. 462.), velle autem peccare peccatum sit (§. 444. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter promissio, quæ fit sub conditione turpi, illicita est tam ex parte promissoris, quam ex parte promissarii (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.).

E. gr. Si quis dixerit: Dabo tibi decem aureos, si Titium injuria affeceris; cum injuria omnis naturaliter prohibita sit (§. 911. part. 1. Jur. nat.), promissio fit sub conditione turpi. Promissor te seducere vult ad alterum injuria afficiendum, adeoque ad actum vitiosum: quod facere illicitum (§. 720. part. 1. Jur. nat.): tu, si promissum acceptes sub ea conditione, prodis animum alterum injuria afficiendi: id quod denuo illicitum (§. 911. part. 1. Jur. nat.), etiam si non actu afficias (§. 444. part. 1. Phil. pract. univ.). Conditionata igitur hæc promissio tam ex parte promissoris, quam promissarii illicita.

§. 495.

Quoniam sub conditione turpi nihil promittendum, nec *An sub con-*
quod sub ea promissum acceptari potest (§. 494.); promissio ditione tur-
sub conditione turpi facta statim invalida est, adeoque ex ea nullapi promissio
nasci potest obligatio promissoris, neque etiam jus ullum consequi po-
test promissarius, conditione licet extante, seu facto turpi commisso, fieri possit.
consequenter nec in presenti naturaliter spem debitum iri habet
promissarius.

Nimirum lege naturali prohibitum est sub conditione turpi
 aliquid promittere (§. 494.): ea igitur dare nequit validitatem
 actui, quem prohibet. Obligatio adeo servandi promissum
 sub conditione turpi factum naturaliter nulla adesse potest.

§. 496.

Quoniam qui sub conditione turpi, adeoque ob factum *Merces ob*
illicitum seu turpe committendum (§. 491.), quid promisit, factum illi-
conditione extante, seu facto turpi commisso, non obligatur tum commis-
(§. 495.): nec mercedem promissam ob factum turpe prestare te-
netur promissor, etiamsi promissarius commiserit. *sum num sit*
prestanda.

Probe notandum est, nos non affirmare, quod lege naturali
 prohibeatur solutio mercedis ob factum turpe promissæ, sed
 tantummodo, quod ad eam præstandam non obligetur pro-
 missarius, adeoque non peccet, contra justitiam, si non solvat.
 Cum enim dominus etiam gratis dominium rei suæ in alterum
 transferre possit, quidni dare liceat, ubi justitiam externam spe-
 ctas, etiam quando nihil debet? Dissentit *Grotius* lib. 2. c.
 11. §. 9. qui donec patratum fuerit crimen promissionis effica-
 ciam in pendentem esse, crimine vero perpetrato jam obligatio-
 nis vim exeri statuit, quæ ab initio non extrinsecus defuerit,
 sed ab accedente vitio fuerit impedita. Falso nimirum sibi
 persuadet, crimine perpetrato cessare vitiositatem promissio-
 nis, quod ea non amplius illex mali sit. Enimvero promissio
 adhuc manet vitiosa, quatenus promissor vi ejusdem factus
 est

est particeps criminis, cujus adeo vitiositas crimine perpetrato ipsam promissionem labe afficit. Quodsi ergo prior vitiositas impletionem promissi labe quadam inficit, ut promissioni nulla inesse possit vis obligandi: occur non etiam posterior invalidam promissionem efficere debet, quatenus scilicet ab ea dependet actualitas criminis perpetrati, quæ labe nunquam abstergi potest? Si dicas: ergo nec mercedem sine peccato posse solvi, quemadmodum tamen modo admississe videmur; non difficilis est responsio. Quod promissum est ob factum turpe, solvi nequit tanquam merces promerita, dari tamen potest tanquam gratuitum. Illud peccato non caret, cum mercedis solutione approbetur factum; hoc vero caret, quatenus datur in detestationem criminis perpetrati & sui ad idem concursus, dum quis non vult hoc esse in bonis suis, quod fuit mali illex. Sed de hoc plura dicentur suo loco. Provocat *Grotius* ad exemplum Judæ, Jacobi filii, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem tanquam debitam persolvit, *Gen. XXXV. 11.* Enimvero sumitur, quod probatum non est, recte fecisse Judam. Præterea constat, illo tempore pro re licita fuisse habitam, ut fœmina quæstum corporis sui faceret: quo errore inductus Judas mercedem meretriciam esse tanquam debitam pro re licita solvendam. Retius itaque Icti Romani promissioni sub conditione turpi factæ omnem validitatem statim detrahunt.

§. 497.

Factum illi- *Factum turpe tertii, qui in agendo nullo modo dependet ab iis;*
citum tertii *quos inter negotium aliquod geritur, conditio mere casualis, non tur-*
qualis sit *pis est.* Etenim quia tertius in agendo nullo modo dependet
conditio. ab iis, quos inter negotium geritur, nec juri eorum subjectus
 esse potest in agendo, ut factum ejus ab iis impediri posset. Quamobrem et si turpe fuerit, seu illicitum, quatenus tamen spectatur tanquam conditio, conditionem constituere nequit nisi casualem (§. 487.). *Quod erat primum.*

Et

Et quoniam neuter eorum, quos inter negotium geritur, quicquam facere debet, quod in se turpe seu illicitum, conditio etiam, quæ supponit factum tertii in agendo ab iis, quos inter negotium geritur, nullo modo dependentis, pro turpi haberi nequit (§. 491.).

E. gr. Quando dicitur: si Titius in duello fuerit occisus, vel vulneratus, dabo; conditio mere casualis est, quia nec tu, nec ego ad cædem vel vulnerationem Titii quicquam conferimus, nec eam impedire a nostra potestate pendet. Tanto clarius est, conditionem nihil vitiosi ex parte tui & mei supponere, quando refertur ad tempus vel præsens, vel præteritum ob factum adhuc incertum.

§. 498.

Quando sub facto turpi tertii, qui in agendo a promissore & Quando promissario nullo modo dependet, quid promittitur; promissio non est promissio sub invalida. Neque enim factum istud conditio turpis est, sed *turpi facto* mere casualis (§. 497.), consequenter quod sub hac conditio-*terti facta* ne promittitur, non promittitur sub conditione turpi, sed *non sit in-* re casuali. Quoniam itaque conditio turpis promissionem *valida.* statim invalidam reddit (§. 495.), minime autem mere casualis, quemadmodum ex antea demonstratis abunde constat; quando quid sub turpi facto tertii, qui in agendo a promissore & promissario nullo modo dependet, promittitur, promissio invalida non est.

Quid faciant alii, ipsorum conscientie relinquendum (§. 157. part. 1. *Jur. nat.*), quando tu nec impedire potes, nec debes. Facta igitur aliorum, ad quæ nullo modo concurrimus, spectantur tanquam meri casus. Quemadmodum igitur conditio, si Turca victus fuerit, promissionem non labefactat ac infirmat, quamvis ex parte ipsius sit justitia belli, consequenter jure naturali illicitum sit bellum ex parte ejus, qui arma adversus eum movet, adeoque etiam illicita sint, (*Wolfii Jur. Nat. Pars III.*) V V quæ

quæ in bello fiunt; ita etiam vitio caret promissio in exemplo, quod modo dedimus (*not.* §. 497.), nec conditio eandem infirmare valet. Atque hinc apparet, cur in definitione casuali supposuerimus hominem, cuius factum conditionem subit, juri tuo subjectum esse non debere, ne te ad idem ullo modo concurrere pateat, cum per se manifestum sit eum ceteroquin independenter a voluntate tua agere.

§. 499.

Reus promittendi, stipulandi, debendi qui-est.

Reus promittendi dicitur, qui alteri promittit: *Reus stipulandi*, qui quid sibi promitti petit: *Reus denique debendi*, qui alteri quod debet, seu ad dandum vel faciendum obligatus est. Quamobrem patet, *Reum promittendi eundem esse cum promissore* (§. 362.); *reum debendi eundem cum debitore* (§. 96.).

tur.

Promissarius non idem est cum reo stipulandi: neque enim semper is, cui quid promittitur, consequenter promissarius (§. 362.), sibi aliquid promitti petit, cum etiam ultro promittere quis alteri quid possit. Ceterum termini hi occurrunt in Jure Romano, adeoque non inconsultum duximus, eosdem hic explicare, præsertim cum etiam Autores, qui de Jure naturæ commentati sunt, iisdem uti soleant.

§. 500.

Promissio in diem facta cere *quanam sit.*

Promissio dicitur *in diem facta*, quando quid dare vel facere promittis certo die.

E. gr. in diem fit promissio, quando dicitur: Die sexta Januarii dabo, vel faciam. Determinatur adeo tempus, quo quid dare vel facere vis. Promissio in diem facta perinde opponitur in Jure Romano promissioni puræ, quemadmodum conditionata, §. 2. I. de V. O. ut adeo pura excludat tam adjectionem conditionis, quam diei. Hoc quidem inde est, quia Romani pro conditione non habuerunt nisi rem respectu eorum, quos inter negotium geritur incertam, immo etiam per errorem in se incertam, (*not.* §. 464.). Si autem conditionem sumas in sensu logico, adjectio etiam diei poterat haberi

beri pro conditione, quatenus scilicet alteri non ante obligatus esse velis ad promissum præstandum, nisi illo die, quem determinas, adeoque sub hac conditione ne alter exigat promissum antequam dies iste venerit. Sed circa verba nemini litem moveri convenit, præsertim cum non inutiliter per ea quædam a se invicem distinguantur.

§. 501.

Quod in diem promittitur, statim debetur; sed exigi non potest, nisi die isto præterlapso. Quando enim in diem fit promissio, promissor se certo die quid daturum vel facturum promittit (§. 500.), adeoque in te non transfert jus promissum exigendi, nisi quando isto die non dederit, vel fecerit (§. 361.). Quamobrem cum nonnisi die isto præterlapso constare possit, utrum sua sponte daturus vel facturus sit, quod daturum, vel facturum se promisit, nec ne; quod promisit exigere nequit promissarius, nisi die isto, in quem facta est promissio, præterlapso. *Quod erat unum.*

Promissio in diem facta qualem habeat effectum juris.

Enimvero cum promissor perfecte sese obliget (§. 363.), & quidem, quando in diem fit promissio ad certo die quid dandum vel faciendum (§. 500.), atque certum sit diem istum adventurum; nulla fane adest ratio, cur non tibi statim esse debeat obligatus. Quamobrem quod in diem promittitur, statim debetur (§. 170. *part. 1. phil. pract. univ.*). *Quod erat alterum.*

Nimirum quamprimum facta est promissio, promissarius novit, velle promissorem isto die, veluti quinta Januarii, quid dare vel facere, cum hic ad hoc dandum vel faciendum isto die sese obligaverit. Non plus acquirit juris, quam reus promittendi in ipsum transferre voluit; atque adeo debitum exigi non potest ante illud tempus, immo integer dies adhuc tribuendus arbitrio solventis, quia non determinavit horam diei, sed eam arbitrio suo reservavit. Quoniam vero non repugnat, esse in præsentis obligatum ad certo tempore quid faciendum, vel dandum, cum statim constare possit de ejus certitudi-

titudine, nec demum expectandum sit tempus, quo præstatio fieri debet; ideo nemo non videt, promissionem in diem factam statim validam esse.

§. 502.

*Conditio
certo exti-
tura quid
designet.*

Conditio, quam certo extituram novimus, tempus designat, quo quid fieri debet. Cum enim in tempore fiat, quicquid fit; ubi conditionem certo extituram novimus, certum est, adventurum tempus, quo ea existet. Dum autem existit, intelligitur tempus istud adesse, quo quid fieri debet. Perinde igitur est, sive dicas quinta Januarii hoc fieri debere, sive si hoc existet, quod certo extiturum constat. Patet adeo conditionem certo extituram designare tempus, quo quid fieri debet.

E. gr. ponamus te sponsalia contraxisse cum Seja: certum itaque est te etiam nuptias celebraturum. Quod si ergo dicas: Dabo, si nuptias celebravero, non alium sensum habent verba tua, quam quando nuptias celebravero, ut adeo designetur tempus, quo daturus es. Temporis actualis partes nullæ sunt, nisi quæ per existentias rerum actu designantur (§. 583. *Ontol.*). Quamobrem absolum non est tempus designare per id, quod in rerum natura contingit. Immo dum dicimus quintam Januarii, si notionem hujus diei in distinctam resolvere velimus, extemplo patebit, hoc etiam in casu tempus designari per eventum aliquem naturalem, quem certo ad futurum novimus nimirum per situm quendam solis in Ecliptica, ut adeo qui dicit quinta Januarii quid fieri debere, re ipsa affirmet, fieri id debere, si sol hunc situm habuerit in Ecliptica. Cum multa in rerum natura simul contingant, unum idemque tempus per diversarum rerum existentiam designari potest, ut ut non semper appareat, per diversas existentias unum idemque tempus designari, quando nempe non constat, res istas, quas quidem certo extituras novimus, coextituras. E. gr. die quinta Novembris anni proxime instantis Mercurius

in

in sole videbitur. Sive igitur dicas, dabo die quinta Novembris, five dabo, si Mercurius in sole comparuerit; unum idemque est, etsi ignores, transitum Mercurii per discum solis contingere die quinta Novembris, modo noveris, quod anno proximo Mercurius in sole fit compariturus. Eodem mense, die nempe secunda Novembris eclipsis Lunæ totalis erit. Quamobrem si dicas, dabo si eclipsis Lunæ fuerit totalis & Mercurius in sole visus; idem est ac si diceres: mense Novembri dabo.

§. 503.

Promissio sub conditione, quam certo extituram novimus, facta Promissio sub statim valet, seu quod sub ea promittitur statim debetur, exigi tamen conditione nequit, nisi conditio extiterit. Conditio enim, quam certo extituram novimus, tempus designat, quo quid fieri debet (§. ra facta 502.). Quod adeo sub hac conditione promittitur, in diem quem habeas promittitur (§. 500.). Enimvero quod in diem promittitur, *juris effectum.* statim debetur, sed exigi non potest, nisi die isto præterlapso (§. 501.). Quamobrem quod sub conditione, quam certo extituram novimus, promittitur, statim debetur, exigi tamen nequit, nisi jam extiterit conditio.

E. gr. Si nuptias certo celebraturus dixerit: dabo, si nuptias celebravero; statim debet, sed exigere id non potes, nisi nuptiis celebratis. Similiter si hodie dicas: dabo, si Mercurius in sole videbitur, quem anno proximo in sole visum iri nosti ex ephemeridibus; statim debes, sed id exigi non potest, nisi Mercurio in Sole viso, hoc est, die quinta Novembris præterlapso.

§. 504.

Conditio vel res quæcunque alia dicitur causam dare Conditio promisso, si ea contineat rationem unicam, cur promissio facta quando causam det promissam fuerit, alias non facta fuisset.

E. gr. Si quis dicit: Dabo, ubi nuptias celebravero, & hæc causa fuerit unica promissi liberalis, propterea quod dotem

Iargam te accepturum sperasti, nuptiis celebratis, conditio causam dat promisso.

§. 505.

Quid operetur conditio, quam certo extituram putamus, si causam det promisso.

Si conditio, quam certo extituram putas, det causam promisso, ea non solum tempus designat, quo dare vel facere vis; sed eadem etiam influit in validitatem promissi, seu hæc tota ab eadem pendet. Etenim cum conditio omnis, quam certo extituram novimus, designet tempus, quo quid fieri debet (§. 502.); qui putat conditionem certo extituram esse, ea ipsa quoque designat tempus, quo dare vel facere velit, quod sub ea promittit. Enimvero si eadem conditio det causam promissi, rationem unicam continet, cur tibi hoc promittat, alias non promissurus, nisi eam certo extituram putaret (§. 504.). Quamobrem cum nonnisi posita ratione insufficiente, qualis est ratio unica (§. 56. *Ontol.*), ponatur id, quod propter eam potius est, quam non est (§. 118. *Ontol.*); nec promissi validitas ponitur nisi posita conditione, ob quam promittitur, adeoque promissor non vult obligari promissario, nisi quia conditio ista ponitur. Quoniam itaque non alia datur ratio, cur ille huic obligatus esse velit; validitas promissi ab ista conditione tota pendet (§. 851. *Ontol.*).

E. gr. Si nuptiæ, quas celebraturus es, causam dent promisso, & tu dicis: dabo, si nuptias celebravero; verborum horum hic sensus est: Promitto tibi dare, quia nuptias celebraturus sum, & dabo, quando eas celebravero. Quando autem conditio det causam promissi, ex promissi materia, ex verbis tam rei promittendi, quam rei stipulandi, & ex circumstantiis colligendum. E. gr. Si quis gaudio perfrusus, quod sponsalia contraxerit cum virgine divite dicat amico: dabo tibi decem aureos, si nuptias celebravero; nemo non ex hisce circumstantiis colligit, quod nuptiæ dent causam promisso, consequenter quod non tantummodo indigitare velit tempus, quo

quo daturus est, sed significare etiam, qua de causa dare velit. Similiter si sermo fuerit factus de divitiis virginis, cum qua nuptias celebraturus es, & tu sponsum interrogaveris: dabisne mihi nummum aureum, si nuptias celebraveris; ex verbis colligitur, nuptias causam dare promisso, non vero tantummodo indigitare tempus, quo nummus aureus dari debeat. Nimirum perinde est, ac si is, qui nummum quendam aureum sibi dari stipulatur, diceret: dabisne mihi hunc nummum, quando celebraveris nuptias, quia nuptias celebras cum virgine tam divite, adeoque eundem mihi sine incommodo tuo dare potes? Neque enim aliam esse posse mentem rei stipulantis, non minus verba, quæ miscentur, quam circumstantiæ loquantur.

§. 506.

Si conditio, quam certo extituram putas, non existat, ea vero Quando non det causam promisso; promissio valida est, & quod promissum existit, si potest, ab eo tempore, quo certo constiterit, eam non extitisse: quam certo quodsi vero causam det promisso, nec valida est promissio. Quodsi extituram putes, conditionem certo extituram, etiamsi nunquam extituras, non tura sit, respectu tamen tui in promittendo perinde est, ac si existit. aliquando existeret, quando ea non dat causam promisso, adeoque eadem non est ratio unica, cur promittas (§. 504.), sed tantummodo tempus designat, quo dare vis (§. 502.). Quoniam itaque obligatio nullo modo dependet ab ista conditione (§. 851. Ontol.); nihil omnino obstat, quo minus obligeris, etiamsi conditio ista nunquam extitura sit (§. 361.). Quamobrem si conditio, quam certo extituram putas, non existat, ea vero non det causam promisso; valida est promissio. Quid erat primum.

Quodsi conditio extaret, quam certo extituram putas, ab eo tempore, quo existit, exigi poterat (§. 501.). Quando vero certum evadit, eam non extituram, perinde est ac

est ac si tempus advenisset, quo existitura putabatur. Quamobrem ab eo tempore, quo certo constiterit, eam non extitisse, seu non extituram quod promissum est, exigi potest. *Quod erat secundum.*

Enimvero si conditio, quam certo extituram putas, det causam promisso; ea ratio unica est, cur promittas, alias non promissurus (§. 504.), atque tum non solum tempus designat, quo dare vel facere vis, sed validitas etiam promissi tota ab eadem pendet (§. 505.). Quare si conditio illa non existit, nec valida esse potest promissio. *Quod erat tertium.*

Nil refert, quod, qui conditionem certo extituram putat, credat se promissario esse ad dandum vel faciendum obligatum, & ex adverso promissarius sibi persuadeat, quod reus promittendi sibi quid debeat; eventus autem contrarium doceat. Quoniam enim & reo promittendi constabat, se non velle alteri esse obligatum, nisi quia conditionem extituram pro certo habet, & promissarius non minus novit, ea sola de causa, quod conditio certo extitura credatur, sibi quid deberi; non minus ille alteri obligatus esse non vult, siquidem conditio non existat, quam hic intelligere potest, nec sibi quid deberi, ubi non extiterit. Uterque enim supponit tacite, si revera certum sit, quod pro certo sumitur, actum hunc validum esse debere, &, si vel maxime nosset promissarius illud certum esse, jus tamen ipsius metiendum non est nisi ex voluntate rei promittendi. Neque etiam dubium aliquod superesse potest, quod quid debeat, etiam si terminus solutionis non rite fuerit designatus. Si enim promissio valida est, solutio fieri debet. Quodsi in diem facta fuerit, qui certo adventurus credebatur; ex circumstantiis probabiliter judicandum, quinam sit ille dies, ubi de eo certo non constat. Quamobrem ubi dato die innotescit, an recte fuerit suppositum conditionem extituram, an non; ille pro termino solutionis habendus.

§. 507.

Si promissio fiat in diem, quem nunquam adventurum certo constat, aut in diem, quem vivendo attingere non posse tamquam promissarium evidens est; ea valida non est. Quodli enim promissio fiat in diem, quem nunquam adventurum certo constat, aut in diem, quem vivendo attingere nec promissorem, nec promissarium posse evidens est; nemo non intelligit, promissorem nunquam velle esse obligatum ad dandum, vel faciendum. Cum adeo absque sua voluntate alteri obligari minime possit (§. 357.); nec valida erit promissio in casu propositionis præsentis.

E. gr. Si quis dicat, se tibi daturum vel facturum ad calendæ Græcas; cum nullæ sint calendæ Græcæ, ecquis dubitet, ejus verba non alium habere sensum, quam quod nunquam dare vel facere velit. Similiter si quis dicat, se tibi daturum vel facturum, quod petis, post mille annos, seu seculo abhinc tertio; nonne hæc verba ita accipienda sunt, quod dare vel facere nolit? Patet adeo non serio loqui, sed jocari, qui promittit in diem, quem nunquam adventurum certum est, aut quem nemo vivendo attingere potest.

§. 508.

Si promissio fiat in diem, qui adventurus putatur, adventurus tamen non est; promissio valida est, & quod promissum exigi potest, Et in diem, eo die elapso, quem falso designasse videtur reus promittendi. Osten- ditur eodem prorsus modo, quo paulo ante idem ostendimus de promissione sub conditione facta, quam certo exituram putabamus, sed quæ exitura non est, quando non dat causam promisso (§. 506.).

E. gr. ponamus me hodie dicere: Dabo tibi dominica quinta post Epiphantias. Cum anno proxime instanti nulla sit quinta dominica post Epiphantias; non ideo tibi nihil debeo: quin potius quia dominica quinta post Epiphantias ea est, quæ

sequitur quartam, quarta autem est; perinde est ac si dixisses, dabo die dominica, quæ sequitur quartam Epiphaniarum, & anno proximo est dominica septuagesimæ. Ea igitur adveniente, promissum exigi poterit, observatis nempe iis, quæ de promissione in diem facta in genere diximus (§. 501.). Eodem modo intelligitur, quod promittitur per errorem die trigesimo primo Aprilis, solvendum ultimo Aprilis, seu eo præterlapso exigi posse.

§. 509.

*Continuatio
& repetitio
præstationis
quid sit.*

Præstatio dicitur *continuari*, si per certum temporis intervallum non interrupta durat. Eadem dicitur *repeti*, si certo tempore denuo fieri debet. Unde etiam intelligitur, quando *repetitio continuetur*, nimirum si præstatio, quæ certo tempore iterum iterumque fieri debet, per aliquod temporis intervallum durare debet, vel si præstatio iteranda per certum tempus continuanda.

Ita præstatio continua est, si quis tibi concedit ad dies vitæ, vel quamdiu vixeris in Academia, habitationem in ædibus suis, vel si ad dies vitæ, aut quamdiu cælebs fueris, promittit victum atque amictum. Repetitur autem præstatio, si singulis annis dentur decem aurei. Et repetitio continuatur, si præstatio durat ad dies vitæ, aut per decennium, aut quoad vixeris in Academia & studio philosophiæ operam naves.

§. 510.

*Obligatio
quando per-
petuetur.*

Obligatio perpetuari dicitur, quæ toto aliquo temporis intervallo se exerit, ita ut toto illo tempore tibi competat jus alterum cogendi, ut eidem satisfaciat, nisi eidem satisfacere sponte sua velit.

Nimirum quando perpetuari dicitur obligatio respicitur ad exercitium juris cogendi. Unde quando in diem fit promissio, quod promittitur statim debetur (§. 501.), consequenter obligatum tibi habes reum promittendi (§. 170. part. I.

Pbil.

Phil. pract. univ.); quoniam tamen illud exigi nequit, nisi die, in quem debetur, præterlapso (§. 501.), obligatio perpetuari minime dicitur, cum effectus obligationis non ante se exerat, quam illo die, in quem promissio facta, consequenter antequam is præterierit, nullum tibi competit jus cogendi alterum ut præstet, quod debet.

§. 511.

Si præstatio, quam continet promissio, fuerit continua, aut Qualis sit per ternum tempus repetenda, seu ejus repetitio continuanda; obli- præstationis gatio perpetuatur, nec ante perimitur, quam tempore præterlapso, ad continuatio quod continuatio restringitur. Etenim si præstatio, quam con- & repetitio. tinet promissio, fuerit continua, eadem per certum temporis intervallum durat (§. 509.), adeoque toto illo tempore dandum, vel faciendum, quod promissum est. Quamobrem si reus debendi præstationem interrompere velit, statim id exigere potes, consequenter vi eundem ad præstationem adigere, atque adeo jus coactivum toto illo tempore tibi competit, quo præstatio durat. Enimvero obligatio perpetuatur, quæ toto aliquo temporis intervallo ita se exerit, ut tibi competat jus alterum vi ad præstationem adigendi, nisi sua sponte præstare velit, quod debet (§. 510.). Quamobrem si præstatio fuerit continua, obligatio perpetuatur. Quod erat primum.

Quodsi obligatio, quam promissio continet, repetenda fuerit, quod certo die præstitum fuit, id alio die iterum præstari debet, v. gr. singulis mensibus, annis singulis (§. 509.). Quamobrem etsi semel præstitum fuerit, quod promissum, reus promittendi tibi adhuc manet obligatus, & nisi die revertente, quo præstatio iteranda, idem denuo præstetur, tibi adhuc competit jus alterum cogendi, ut præstet. Et hoc valere intelligitur, toto illo tempore, quo repetitio præsta-

tionis continuanda (§. cit.). Enimvero perpetuatur obligatio, quæ per totum aliquod tempus ita se exerit, ut tibi toto isto tempore competat jus alterum cogendi ad præstandum, quod debet, siquidem eam intermittere velit (§. 510.). Quamobrem si præstatio, quam continet promissio, per certum tempus repetenda, seu ejus repetitio continuanda; obligatio perpetuatur. *Quod erat secundum.*

Quodsi præstatio, quam continet promissio, fuerit continua, per totum illud tempus, ad quod restringitur continuatio, ad præstandum, quod promisit, reus promittendi teneretur (§. 509.). Et, ubi eadem per certum temporis intervallum repetenda, idem non minus liquet (§. cit.). Quamobrem ab obligatione sua liberari nequit, qui promisit, nisi toto illo tempore, quo obligatio perpetuatur *per demonstrata*, præstiterit, quod præstandum fuerat. Fieri adeo nequit, ut obligatio perimatur, antequam tempus fuerat præterlapsum, per quod præstatio continuanda, aut repetenda. *Quod erat tertium.*

Loquimur hic de obligatione, qualis fuit ex promisso, neque enim negamus, quod ea per pacta immutari possit, quemadmodum suo loco ostendemus, veluti si præstatio continuanda aut repetenda consensu tuo certo pretio redimatur, ut una præstatione perimatur obligatio. Ceterum exempla, quæ paulo ante dedimus (*not* §. 509.), propositionem præsentem illustrant. Ita si quis tibi promisit victum, quamdiu studiorum gratia in Academia vixeris; toto illo tempore eum ita tibi obligatum habes, ut, quamprimum deneget, eum vi adigere possis, ut det, nec liberatur ab hac obligatione, nisi quando ex Academia discesseris, aut ibidem non amplius studiis operam naves. Similiter si quis tibi promiserit duodecim aureos annuos, quoad vixerit; per totum vitæ suæ tempus singulis annis duodecim aureos tibi dare teneretur. Quodsi dare amplius detrectet, eum statim vi adigere potes ad dandum, nec

nec nisi morte sua ab obligatione ista liberatur, aut etiam morte tua, siquidem ad personam tuam restrinxerit promissum: de quo deinceps disertius dicemus.

§. 512.

Si promissio continet præstationem certo tempore repetendam, ea æquipollet promissionibus pluribus in diem factis; quatenus vero repetitio per certum temporis intervallum continuanda, præstatio æquipollet continua. *Qualis sit promissio præstationem repetendam continens.* Quodsi enim promissio continet præstationem certo tempore repetendam, quod semel præstatur, alio tempore iterum, & adhuc alio denuo præstandum (§. 509.), consequenter perinde est, ac si toties certo tempore quid præstandum promitteretur, quoties iteranda præstatio. Quando vero quid præstari promittitur certo die, promissio in diem fit (§. 500.). Paret itaque, promissionem quæ certo tempore repetendam præstationem continet, æquipollere promissionibus pluribus in diem factis. *Quod erat unum.*

Enimvero quatenus repetitio præstationis per certum tempus continuanda, ea per certum aliquod temporis intervallum durare intelligitur, quod scilicet constat istis diebus, quibus præstatio repetenda (§. 509.) Quoniam itaque præstatio continua est, quæ per certum temporis intervallum non interrupta durat (§. cit.); quatenus repetitio præstationis per certum temporis intervallum continuanda, præstatio continuæ æquipollet. *Quod erat alterum.*

E. gr. Si quis tibi promiserit per decennium in fine cuius libet anni dare duodecim aureos; duodecim aurei debentur in fine anni primi, totidem in fine secundi & ita porro. Perinde igitur est ac si tibi promississet duodecim aureos proxima ultima die Decembris solvendos, totidem post biennium, totidem post triennium & ita porro. Promissio itaque æquipollet decem promissionibus in diem factis. Quodsi jam ex diebus decem, quæ sunt ultima Decembris in annis decem

xime sese insequentibus, componatur aliquod temporis intervallum; toto hoc tempore durat præstatio, atque hoc respectu continua est.

§. 513.

*Præstatio
annua prima
quando
statim exigi
possit.*

Si præstatio annua nulli certo diei alligatur, fit autem in usum anni cujuslibet; quod anno primo præstandum, statim exigi potest, consequenter promissio quoad annum primum in diem non fit. Quod si enim præstatio annua nulli certo diei alligatur, fit autem in usum cujuslibet anni; promissor, quod præstare promittit tibi præstare vult, quando eodem habueris opus, adeo cum statim eodem indigeas, statim quoque præstare vult. Quamobrem patet, quod tibi in hypothese propositionis præsentis ad præstandum, quod debetur pro anno primo, statim debeatur, consequenter statim idem exigi potest. Quod erat unum.

Quoniam vero in diem promissio non fit, quando quod præstandum non statim exigi potest (§. 501.); si præstatio annua nulli certo diei alligatur, fit autem in usum anni cujuslibet; promissio quoad annum primum in diem non fit. Quod erat alterum.

Sunt qui affirmant simpliciter, promissionem annuæ præstationis quoad annum primum esse puram, adeoque quod annuatim debetur, anno primo statim exigi posse. Enimvero perspicaciores facile vident, iis ab oculis versatos fuisse non nisi casus propositionis præsentis. Quod si tentassent demonstrationem, aut tentare potuissent, eam generaliter minime procedere intellexissent. Exemplum in hypothese propositionis præsentis tale est. Si in Academiam profecturo promitto, me ipsi daturum singulis annis duodecim aureos, quamdiu studiorum gratia ibidem vixerit; nemo non intelligit id fieri eo fine, ut in Academiis habeat, unde commode vivat, seu ne desint necessarii studiorum ac vitæ sumtus. Quamobrem duodecim aurei pro anno primo statim exigi possunt, cete-

ceteris annis solvendi debentur in diem. Hoc autem minime dici posse de præstatione annua in exemplo ante dato, quo solutio duodecim aureorum confertur in diem ultimam Decembris (not. §. 512.); quivis facile perspicit.

§. 514.

Præstatio continua æquipollet singulis diebus repetenda, confertur ei *Præstatio*
quenter ejus promissio promissioni in singulos dies facta. Etenim *continua*
 si continua fuerit præstatio, per certum temporis intervallum *quomodo as-*
 non interrupta durat (§. 509.), adeoque quod præstatur die *simuletur*
 præsentate, idem etiam præstandum sequente, ac ita porro. *in diem fa-*
 Perinde igitur est, ac si præstatio semel facta alio tempore *& promissio-*
 certo denuo fieri deberet, utut nullo tempore interrumpatur. *sioni.*
 Quamobrem cum repetatur præstatio, quæ certo tempore
 iterum fieri debet (§. cit.); præstatio continua æquipollet sin-
 gulis diebus repetendæ. *Quod erat primum.*

Enimvero si promissio continet præstationem certo tempore repetendam, ea æquipollet pluribus promissionibus in diem factis (§. 512.). Quamobrem promissio, quæ continet præstationem continuam, æquipollet promissioni in singulos dies factæ.

Ita si dixerò, convictu meo uti debes, quamdiu in Academia vixeris; perinde est, ac si dicerem: promitto tibi victum hodie, promitto eundem cras & ita porro: quatenus adeo respiciuntur dies futuri, cum in eos singulos conferatur promissio, totidem habes promissiones in diem factas, quot tempus usque ad terminum ad quem dies continet, atque adeo eadem præstatio toties quoque repetitur. Ceterum non inutile est subinde præstationem continuam revocare ad eam, quæ certo tempore repetenda, quemadmodum ex adverso subinde utiliter hanc ad illam revocamus (§. 512.).

§. 515.

Si præstatio, quam continet promissio, certo tempore fuerit re- *Quomodo*
presen- *exigenda*

*præstatio
continua &
repetenda.*

petenda, vel si continua fuerit, futurorum temporum debitum exigi non potest, nisi tempore, quo præstatio fieri debet, præterlapso. Etenim si præstatio, quam continet promissio, certo tempore fuerit repetenda, promissio uniuscujuslibet præstationis futuræ æquipollet promissioni in diem factæ (§. 512). Quoniam itaque quod in diem promittitur exigi non potest, nisi die isto præterlapso (§. 501.); ubi præstatio, quam continet promissio, certo tempore fuerit repetenda, futurorum etiam temporum debitum exigi non potest, nisi tempore, quo præstatio fieri debet, præterlapso. Quod erat alterum.

Jam si continua fuerit præstatio, cum ea æquipollet promissionibus pluribus in singulos dies factis (§. 514.), eodem, quo ante, modo patet, quod singulis diebus debetur, exigi non posse nisi die isto præterlapso. Quod erat alterum.

Quando de die dicimus, quodvis etiam aliud tempus intelligitur, veluti hora diei, si certæ cuidam horæ præstatio fuerit alligata. Ita si præstatio debetur hora duodecima meridiana, ea præterlapsa statim exigi potest debitum, siquidem sua sponte debitor præstare recuset, quod debet.

§. 516.

*Quomodo
præstationes semper eandem repeti,
sed præstationes diversorum temporum
multiplicari cunque modo variari
possunt in
promissione.*

Si promissio continet præstationem repetendam, non necesse est præstationes semper eandem repeti, sed præstationes diversorum temporum quomultiplicari cunque modo variari possunt. Etenim si promissio contineat præstationem certo tempore repetendam, ea æquipollet pluribus promissionibus in diem factis (§. 512.), consequenter si præstationes fuerint trium diversorum temporum, pro tribus diversis promissionibus habenda est promissio, quarum unaquæque propriam sibi continet præstationem, nec una ab alia ullo modo dependet, præstationibus quippe singulis voluntate promissoris definiendis. Necesse igitur non est, ut eadem semper repetatur præstatio, sed præstationes diversorum tem-

temporum pro lubitu, adeoque modo quocunque variari possunt.

Nimirum quando præstatio in promissione multiplicatur, uno actu plura diversa simul promittuntur, quæ cum diverso tempore præstanda sint, ipsam quoque promissionem multiplicant. Quemadmodum itaque nil obstat, quo minus uno eodemque actu tibi promittam & vestimentum, & centum aureos, si pura fuerit promissio; ita etiam nil impedit, quo minus idem fiat in promissionibus præstationem repetendam continentibus. E. gr. Promitto me tibi daturum anno primo, quo fueris in Academia, quinquaginta aureos; secundo totidem aureos & vestem, tertio centum aureos, vel secundo anno duplum, tertio triplum ejus, quod anno primo dandum.

§. 517.

Si præstatio unius debiti commodioris solutionis gratia per plura tempora distribuitur; pars qualibet debiti nonnisi suo tempore exigi potest, promissio tamen nonnisi simplex est, nec pluribus in diem factis æquipolet. Etenim si unum tantummodo fuerit debitum, unum quoque tantummodo est, ad quod præstandum sese obligavit promissor, consequenter quod semel præstitum est, id alio tempore non denuo fieri debet, consequenter nec repetenda præstatio est (§. 509.). Quamobrem promissio quodque nonnisi simplex est, nec pluribus æquipolet. *Quod erat unum.*

Qualis sit promissio, quando præstatio debiti commodioris solutionis gratia per tempora distribuitur.

Quoniam tamen commodioris solutionis gratia debiti unius præstatio per plura tempora distribuitur, adeoque pars debiti qualibet certo die præstanda venit; promissio in diem facta intelligitur (§. 500.), consequenter cum quod in diem promittitur exigi nequeat nisi eo præterlapso (§. 501.), pars debiti qualibet suo tempore præstanda exigi eodem elapso potest, consequenter cum nonnisi unica, seu simplex sit promissio per demonstrata, et si ea in diem facta sit per demonstrata,

non tamen pluribus in diem factis æquipollet. *Quod erat alterum.*

E. gr. Si tibi dare promitto centum aureos in annos quatuor solvandos: debitum nonnisi unum est, centum nimirum aureorum. Sed cum id præstare non promiserim, nisi intra quatuor annos, ita ut singulis solvantur viginti quinque; nec ante tu partem quamlibet exigere potes, nisi anno, quo ea debetur, præterlapso. A voluntate enim promissoris pendet, quomodo sese tibi obligare voluerit, nec aliud jus ex promissione acquirere potuisti, quam quod ille in te transferre voluit. Etsi autem singulis annis solvantur totidem aurei; non tamen eadem præstatio repetitur, cum pars semel soluta non solvatur denuo, quemadmodum idem, quod ante fuerat præstitum, tanquam debitum peculiare præstatur, ubi eadem præstatio repetitur (§. 509.). Ceterum non inanis subtilitatis gratia promissio, quæ præstationem unius debiti per plura tempora distribuit, distinguitur a promissione, quæ præstationem multiplicat; suo enim loco constabit, occurrere casus, in quibus hæc differentia omnino attendenda venit. Præterea notandum est, nihil referre, utrum promissio in diem facta præstationem debiti totius conferat in unum tempus, an vero partem assignet temporibus diversis: modus enim, quo quod debetur præstandum, non multiplicat præstationem, adeoque nec multiplicem facit promissionem.

§. 518.

Quando præstatio unius debiti per plura tempora distribuitur; nec reus debendi statis temporibus præstitit, quod præstandum fuerat; nem per plura tempora debiti per plura tempora distribuitur, pars quælibet debita suo tempore exigi potest (§. 517.), consequenter elapso tempore, quo pars prima debiti præstari debebat, tibi competit jus exigendi eandem. Eodem modo patet, quod præterito tempore, quo pars altera debiti præstari debebat, tibi com-

competere jus eandem exigendi & ita porro. Quodsi ergo statuto tempore non præstitum, quod præstandum erat; elapso toto tempore, per quod præstatio distributa fuerat, tibi competit jus præstationem totam exigendi, atque adeo debitum totum simul exigi potest.

Toto igitur tempore elapso non licet amplius provocare ad particularem præstationem: jus enim differendi præstationem expirat, quam primum dies venit, quo præstatio aliqua fieri debet, quippe quod cum jure exigendi eandem, quæ parti adversæ competit, minime consistit. Nimirum jus differendi præstationem reo debendi non competit nisi ad ea tempora, per quæ illa distributa, adeoque ultra ea durare nequit: dum enim promissor præstationem distribuit per certa tempora, eo ipso in promissarium contulit jus in fine cujuslibet temporis ratam præstationis exigendi, adeoque sese obligavit ad eandem non ultra hunc terminum differendam. Qui adeo obligatus est ad præstationem non differendam, eidem competere nequit jus eam ulterius differendi: id quod ex ipsis obligationis atque juris notionibus statim liquet (§. 118. 156. part. 1. *Phil præct univ.*). Totum adeo debitum præterito tempore, per quod distributa fuerat præstatio, purum est, adeoque perinde ac si in fine illius temporis promissio totius, quod debetur, simul ac statim præstandi facta fuisset.

§. 519.

præstatio repetenda fuerit, nec statutis temporibus præstita, sed præstandum erat; elapso toto tempore, quo præstatio repetenda fuerat, quod promissione continebatur, simul exigi potest. Quando præstationes repetenda si-
 Quoniam promissio præstationem certo tempore repetendam mal exigi
 continens æquipollet pluribus promissionibus in diem factis possunt.
 (§. 512.), adeoque suo tempore quælibet præstatio exigi potest (§. 501.); propositio præsens eodem modo demonstratur, quo præcedens.

E. gr. Si tibi promitto quotannis decem aureos in duodecim annos, singulis autem annis non solvo, quos debeo; post annum duodecimum 120. aurei simul exigi possunt, seu jus tibi est me vi adigendi, ut simul solvam. Quæ ad propositionem præcedentem annotata sunt, ad præsentem quoque applicari possunt.

§. 520.

Promissio in nudam promissio nulla est, seu breviter: Promissio in nudam promittentis voluntatem collata nulla est, seu inutilis. Etenim qui dicit v. gr. se tibi daturum decem aureos, si sibi placuerit; is omnino affirmat, in arbitrio suo positum esse debere, utrum tibi aliquando decem aureos dare velit, nec ne. Nullum igitur in te transfert jus eos exigendi, si non dederit. Enimvero nulla est promissio, qua in alterum non confertur jus id, quod promittitur, exigendi (§. 361.), cumque exigi non possit, quod promissum putatur, istiusmodi promissio inutilis est. Quamobrem si quid tibi promitto sub hac conditione, si mihi placuit, promissio nulla est atque inutilis.

Quoniam hæc conditio, si placuerit mihi, potestativa est & quidem in voluntatem promittentis collata (§. 487.); hinc quidam inferunt: ex parte promittentis conditionem potestativam locum non habere in promissionibus, quippe quæ per eam inutiles efficiantur. Enimvero non omnes conditiones potestativæ ex parte promissoris æqui pollent huic, si mihi placuerit, quemadmodum deinceps clarius constabit.

§. 521.

Quid valeat promissio rit, quod promissum est, statim debetur; sed ante mortem promissionis termino vis exigi nequit. Etenim si dico: promitto tibi dare decem aureos, quando mihi placuerit; conditio designat tempus, quo

quo præstatio fieri debet, consequenter promissio in diem fit (§. 500.), atque adeo quod promittitur, exigi non potest, nisi ^{in arbitrium promissoris collata.} die isto elapso (§. 501.). Quoniam vero determinatio istius diei pendet a voluntate promissoris, ubi is ante obitum non dederit, terminum solutionis diem mortis statuiffe censendus est. Quamobrem quod promissum ante mortem promissoris exigi nequit. Quia tamen promissor sese tibi obligat ad dandum decem aureos (§. 363.); quod promittitur, statim debetur (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.).

Equidem Jæti Romani conditionem sumunt in sensu restrictiori pro eventu a casu aut arbitrio humano pendentem, adeoque adjectionem temporis, in quod differtur præstatio, pro conditione non habent, præsertim si hoc fuerit certum, ac ideo promissionem conditionatam a promissione in diem facta distinguunt, nec eam pro specie illius habent, unde etiam porro promissionem puram conditionatæ ac in diem factæ opponunt; in sensu tamen philosophico, quo in Logica usi sumus, adjectio etiam temporis, quo terminus præstationis designatur, pro conditione haberi potest, quatenus scilicet promissor obligari non vult promissario, ad præstationem nisi sub hac conditione, ut promissum non præstetur nisi die statuto. Et quoniam inde nihil detrimenti patitur veritas, nulla sane ratio est, cur in Jure naturæ significatum conditionis immutemus. Hæc tamen monenda esse duximus, ne qui arguantur, quasi a veritate aliena protulerimus, cum de vi ac potestate verborum statuere nequeant.

§. 322.

Si conditio potestativa fuerit ex parte promissoris, is eam pro-Obligatio trahere non debet eo fine, ne quod promissum præstare teneatur: ad promissoris eam tamen adimplendam promissarius promissorem adigere nequit. sub conditio-
Promissor enim obligatur ad servandum promissum (§. 431.), ne potestati-consequenter nil quicquam facere debet, quod obstat, quo va ex parte

minus servet (§. 722. part. I. Jur. nat.), consequenter præster, quod promissum (§. 430.). Quoniam itaque promissor promissionem conditionatam non ante adimplere tenetur, quam certum sit conditionem poni (§. 468.), consequenter ea extante, quando autem conditio potestativa ex parte promissoris est, ab arbitrio ejusdem pendet, ut extet (§. 487.); evidens omnino est promissorem hanc protrahere non debere eo fine, ne quod promissum præstare teneatur. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam vi promissionis promissario non competit nisi jus exigendi promissum conditione extante (§. 467. 468.), conditionem vero ab arbitrio suo pendere voluit promissor (§. 487.); promissario nullum competit jus promissorem ad conditionem adimplendam adigendi, consequenter hoc facere nequit. *Quod erat alterum.*

E. gr. Si quis tibi dare promittit viginti aureos, si uxorem duxerit; non eo fine matrimonium differre debet, ne eos dare cogatur: tu tamen ipsum cogere nequis ut uxorem ducat. Similiter si quis tibi vestem suam dare promittit, quando novam sibi confici curaverit; non debet hoc differre eo fine, ne dare cogatur, dum ea maxime indiges, & ne det nisi valde detritam: tu tamen ipsum vi adigere haud quaquam potes, ut vestem novam sibi fieri curet. Equidem sunt qui conditionem potestativam hoc in casu tantummodo pro adjectione temporis habent, quando dandum, quod fuit promissum, ut adeo promissio in sensu Jætorum Romanorum non habeatur pro conditionata, sed pro facta in diem: per ea tamen, quæ ante diximus (not. §. 521.), hoc minime obstat, quo minus eam pro conditionata habeamus quamvis ac deessent, quæ stante significato strictiori conditionis adhuc opponi possent. Ceterum me tacente intelligitur, obligationem, de qua hic loquimur, non esse externam, sed mere internam (§. 656. part. I. Jur. nat.).

§. 523.

Quoniam sub conditione potestativa ex parte sui promittens Ea ulterius eam protrahere non debet eo fine, ne quod promissum prestare expenditur. teneatur (§. 522.); multo minus efficere debet, ne extet conditio, eodem fine.

Quodsi quis illationem propositionis præsentis ex præcedente per modum corollarii admittere nolit: is eam demonstrare poterit eodem modo, quo partem primam præcedentis demonstravimus. E. gr. Si dico: dabo tibi triginta aureos, si Doctor ex Academia rediero; non sine hoc gradu discedendum ex eadem, ne illos tibi dare minime tenear, post hac deinde gradum istum petiturus.

§. 524.

Si conditio potestativa fuerit ex parte promittentis, is quicquid poterit facere non tenetur ut ea impleatur, nisi hoc promiserit. Num pro-
Etenim qui sub conditione quid promittit, is promissario ad plere teneandandum vel faciendum sese non obligat nisi quando conditio extitura (§. 462. 463.), non vero sese obligat ad faciendam potestativam ex necesse est, ut faciat, quicquid possit, quo extet conditio (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.). Quod erat unum.

Quodsi vero quis præterea promisit, se nihil eorum prætermisurum, quod facere possit, cum promissa sint servanda (§. 431.); is omnino facere tenetur, quicquid poterit, ut extet conditio. Quod erat alterum.

E. gr. Si quis promittit, se omnes causas alterius in foro agaturum, si studio Juris operam navaverit; non ideo tenetur omni diligentia huic incumbere, ut ad causas illius in foro agendas fit aptus. Secus est, si promiserit se, ut hoc facere possit, eidem sedulam operam navaturum. Exemplum in casu posteriori clarius est sequens. Promitto tibi dare librum quandam, si eodem potiri potuero. Tum omnino obligor ad

ad operam pro virili dandum, ut eodem potiar: hoc enim promissum in promisso meo continetur. Ceterum ex hactenus demonstratis abunde patere arbitror, non omnem promissionem sub conditione in arbitrium promittentis collata factam esse inutilem, præsertim si cogitemus, dari etiam homines honestos, qui in servandis promissis sunt tenaces, neque adeo faciunt, quod honestati adversum, etiam si desit obligatio extrinseca (§. 522. 523.). Patet etiam ex demonstratione propositionis præsentis, cum veritate non consentire *Grotium* de J. B. & P. lib. 2. c. 11. §. in genere asserentem: quod in hypothese propositionis præsentis promissor facere teneatur, quicquid moraliter æquum, ut conditio impleatur, cum enim hoc repugnet libertati naturali (§. 156. part. I. *Jur. nat.*), jure hoc se abdicasse dicendus non est, nisi ex verbis, quibus animum suum promissario declaravit, probari possit. Sane qui tibi quid promittit, si uxorem duxerit, non ideo quoad hunc actum non vult amplius esse sui juris, adeoque particulam quandam libertatis suæ alienat. Peculiaris omnino obligatio est, qua ad faciendum teneris, si omnem operam dare debes, ut nuptias contrahas, quo promissarius quod promissum accipiat. Obligatio dandi sub ista conditione minime involvit obligationem hanc faciendi: sunt duæ obligationes distinctæ, quarum una ab altera minime pendet.

§. 525.

Quanam promittuntur sub conditione resolutiva. *Sub conditione resolutiva præstanda qua promittuntur, aut continentur præstationem, aut repetendam.* Quoniam enim conditio resolutiva actus jam perfecti durationem ad illud tempus restringit, quo eam extare certum est (§. 488.), promissio, quæ fit sub conditione resolutiva, statim valida est, præstatio vero, quam continet, tamdiu durat, donec conditio existat. Patet adeo præstationem, quam continet promissio sub conditione resolutiva facta unico actu absolvi minime posse, sed
vel

vel per certum temporis intervallum durare interruptam, vel certis temporis articulis semel factam denuo fieri debere. At at continua est præstatio, si per certum intervallum non interrupta durat; repetitur eadem, si certo tempore denuo fieri debet (§. 509.). Quæ adeo sub conditione resolutiva præstanda promittuntur, aut continuam habent præstationem, aut repetendam.

Si tibi habitationem in ædibus meis promitto, quamdiu cælebs fueris; promissio fit sub conditione resolutiva. Hæc igitur promissio statim valida est. Enimvero quamprimum matrimonium contrahis, præstatio, quam continet, nimirum ut tibi concedam habitationem in ædibus meis, desinit, adeoque ad hoc usque tempus durat, consequenter continua est. Similiter si tibi promitto quotannis viginti aureos, quamdiu improles fuero; eodem modo, quo ante, patet præstationem, quæ continetur promissione sub conditione resolutiva facta, singulis annis repetendam esse. Erit etiam promissio sub conditione resolutiva facta, ubi dixerò: uti debes convictu meo, quamdiu uxorem non duxero, aut donec uxorem ducam. Conditiò hæc potestativa est & pendet a voluntate, seu arbitrio promittentis. Hic vero evidens est, conditionem potestativam, quæ pendet ab arbitrio rei promittendi, si resolutiva fuerit, promissionem nunquam efficere posse inutilem.

~~Quoniam cum conditiò resolutiva inter conditionum species numeretur; vel hoc nomine in promissionibus quoque admit-tenda erat conditiò potestativa in arbitrio rei promittendi posita.~~

§. 526.

Si conditiò resolutiva nunquam existit, promissio sub ea facta Quinam ef-
equipollet huic, quamdiu vivam. Quoniam enim quod sub con- *fectus pro-*
ditione resolutiva promittitur, tamdiu præstari debet, donec missiois sub
ea existat (§. 488.), ubi nunquam existit, tamdiu idem promif- *conditiòne,*
for præstare voluisse censendus est, donec vixerit. Quam- *resolutiva*
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) *- Lz* *obrem*

nunquam
existit.

obrem si conditio resolutive nunquam existit, promissio sub ea facta æquipollet huic, quamdiu vivam.

E. gr. Si dico, convictu meo uti debes, quamdiu caelebs fueris, tu vero nunquam uxorem duxeris, nemo dubitabit, præstationem tamdiu durare debere, quamdiu vixero. Quod si enim ex me quæreres, an victum dabis, quamdiu vives, si te vivente uxorem non duxero, utique respondebis, se datum. Verba tua non aliam recipiunt interpretationem. Similiter si dico, dabo tibi quotannis duodecim aureos, quamdiu improles fuero: nemo non hinc colliget, me tibi, quoad vixero, decem aureos dare velle, si nulla mihi extiterit proles. Nimirum actus, qui conditione existente resolvi debet, ipsa promissio est, adeoque illa non existente perdurat, consequenter præstatio a promissore fieri debet, quamdiu durat. Secus se res habet, si alii actus celebrentur sub conditione potestativa, qui perpetuam durationem non admittunt, sed statuto tempore per se finiuntur, quale exemplum occurrit in tutela, quod supra dedimus (not. §. 488.); vel etiam si actus in præsens absolvuntur, nec in futurum prominent, qui conditione non existente, in perpetuum validi permanent, quale exemplum supra dedimus in lege commissoria (not. §. cit.). Sed de hisce actibus nobis non sermo est, quando de promissionibus agitur; verum de præstationibus in futurum, quod nemo non intelligit, qui vel promissionis definitionem perpendit (§. 361.). Ita si dico: Habitabis in ædibus meis, quamdiu filius meus non redierit, filius autem meus absens moritur, ut redire nunquam possit, conditio resolutive non existit. Habitabis ergo in ædibus meis, quoad vixero, si scilicet tamdiu mihi sint ædes, quæ conditio tacite inest promissioni, resolvens eandem, etiam si filio adhuc vivo, sed nondum reduce, ædes mihi non amplius fuerint. In casibus particularibus facile perspicitur, quænam conditiones tacite insint promisso, ne tibi promissorem ultra id obligatum esse sumas, ad quod tibi obligatus esse voluit. Quod si homines

casus

casus omnes futuros prospicerent, in declaranda voluntate sua circumspetiores forent: quoniam vero ad eos animum non advertunt, qui de futuro voluntatem suam declarant, ideo tacite haud raro quaedam supponunt, quæ æqua interpretatione suppleri debent. Atque ideo lex naturæ de hac interpretatione etiam præcipit suo loco expendenda.

§. 527.

Si quod promittis nunc non est in potestate tua, sed aliquando esse possit; promissio fit sub tacita hac conditione, si res in potestatem venerit. Etenim si promittis, quod nondum est in potestate tua; per se patet te dare non posse, quod non habes, nunc in potestate tua; per consequenter nec in alterum transferre potes jus hoc a te statim exigendi, neque adeo etiam ad statim dandum te obligas (§. 361. 363.). Quoniam vero aliquando in potestatem tuam venire potest, quod promittis, cum bonum obtentu possibile spem gignat (§. 800. *Psych. empir.*), idem in potestatem tuam venturum speras, consequenter promittis, quod in potestate tua aliquando futurum speras. Quamobrem patet promissionem non fieri posse, nisi sub hac conditione, si res in potestatem venerit: quam cum disertis verbis non exprimis, tacite ea promissioni inest.

E. gr. Si promittis fructus in horto tuo futura ætate nascendos, vel vinum quod proximo anno feret vinea tua; evidens est, promissioni inesse tacite hanc conditionem, si arbores proxima ætate fructus ferant, vel si vinum feret vinea tua anno proximo. Similiter si ædes emere constitui & tibi habitationem in iisdem promitto; tacite promissioni inest hæc conditio, si eas emero, vel nisi venditor eas alii emptori vendere malit, prouti casus tulerit: plures enim dantur rationes, cur ædibus, quas emere constituisti, potiri non poteris.

§. 528.

Qualis obligatio ex ista promissione nascatur.

Si quod promittis nunc non est in potestate tua, sed aliquando esse possit; promissionem non ante adimplere teneris, quam ubi in potestatem tuam venerit, quodsi non veniat, promissio nulla est. Et enim si quod promittis nunc non est in potestate tua, sed aliquando esse possit; promissio fit sub tacita hac conditione, si res in potestatem venerit (§. 527.), adeoque conditionata est (§. 462.). Enimvero promissionem conditionatam non ante adimplere tenetur promissor, quam ubi certum fuerit extare conditionem (§. 468.). Ergo si quod promittis nunc non est in potestate tua, sed aliquando esse possit; promissionem non ante adimplere teneris, quam ubi id in potestatem tuam venerit. *Quod erat primum.*

Jam vero promissio valida non est, nisi conditio in se certa sit (§. 463.), nec num valida sit, ante cognosci potest, quam certum sit eam extare (§. 467.). Quamobrem si quod in potestatem tuam venturum speras, in eam non venerit; nec valida esse potest promissio, adeoque nulla est.

Ita si tibi promisi fructus in horto meo futura æstate nascendos, non ante tibi dare teneor, quam donec ad maturitatem nati pervenerint. Quodsi nascantur nulli, nullos quoque dare teneor: neque enim existit conditio, quæ tacite inerat promissioni, si fructus futura æstate in horto meo nascantur. Similiter si vinum, quod proxima æstate feret, vinea mea, promiserò; non ante dare teneor, quam donec illud fuerit in cella vinaria mea ex uvis proxima æstate natis in vinea mea. Quodsi proxima æstas fuerit sterilis, ut uvas nullas ferat vinea, non existente conditione nihil tibi debeo. Idem valet in exemplo habitationis promissæ in ædibus, quas emere volui, sed non emi quacunque de causa impeditus (not. §. 527.). Enimvero si promitto cerasa futura, non expresso tempore, quo nasci debent, nec tacite subintellecto; licet proxima æstate hortus tuus cerasa nulla ferat, danda tamen adhuc sunt, si alia

si alia insequente feret. Conditio enim tacita, quæ tunc inest promissioni tempus adjectum non habenti, hæc esse intelligitur, quando hostus cerasa feret: id quod ex conditione generali, quæ promissis istiusmodi inest (§. 527.), liquido constat. Idem intelligitur de amphoris vini, quod feret vinea tua, promissis. In istiusmodi adeo promissionibus expectandum est, donec promissio vel cesset, vel valeat. Ceterum cum eadem conditionatæ sint, per se patet, ad eas omnia applicanda esse, quæ de promissione conditionata demonstrata sunt, ut adeo opus non sit esse prolixioribus.

§. 529.

Quamprimum conditionem extare certum est, vel in specie di- Quando
es, in quem facta promissio, venit; promissio conditionata, aut in spe- promissio
cie in diem facta æquipollet pura. Etenim quamprimum certum *conditionata*
est poni, seu extare conditionem, promissionem validam esse *aut in diem*
constat (§. 467.) Perinde igitur est, ac si tum absque ulla *facta abeat*
conditione promitteres, quod sub eadem promissum fuerat. *in puram.*
Similiter cum, quod in diem promissum est, exigi possit, ubi
dies venit (§. 507.); idem eodem modo intelligitur de pro-
missione in diem facta. Quamobrem cum pura sit promif-
sio, quæ nullam conditionem in sensu scilicet latiori (*not. §.*
522.), adeoque nec adjectionem temporis, in quod præsta-
tio differtur, habet (§. 462.); promissio conditionata, ac in
specie in diem facta, puræ æquiparatur, quamprimum certum
est extare conditionem, aut in specie dies venit, in quem facta
promissio.

Hanc propositionem ideo apponere libuit, ut constet, quæ de promissione pura demonstrata sunt, ad conditionatam quoque & in diem factam applicari posse ac debere, quamprimum certum est extare conditionem, aut diem, in quem facta promissio, venisse: id quod exempla clare loquuntur. E. gr. Si tibi 20. aureos promitto, siquidem patruus meus, qui gra-

vi morbo laborat & me hæredem instituit, moriatur, hic autem diem supremum obiit; omnino perinde est ac si tibi, quamprimum obit, aut de obitu constat, pure promitterem viginti aureos: conditionis enim, quæ ante suspenderat obligationem meam & jus tuum, nullus amplius est effectus, consequenter nec ulla amplius in promisso ejus habenda ratio est.

§. 530.

*Effectus
conditionis
resolutivæ
extantis.*

Quamprimum certum est conditionem resolutivam extare, præstatio ejus, quod sub ea promissum, statim cessat, & in genere jus sub ea quæsitum statim tollitur. Etenim conditio resolutiva actus jam perfecti durationem restringit ad illud tempus, quo eam extare certum est (§. 488.), consequenter præstationem ejus, quod sub ea promissum est, & in genere jus tibi sub ea quæsitum tamdiu durare debere patet, donec eam extare certum sit. Quamprimum adeo certum est conditionem resolutivam extare, statim cessat ejus, quod sub ea promissum est, præstatio, & in genere jus tibi sub ea quæsitum statim tollitur.

Nimirum extante conditione resolutiva perinde est, ac si tibi nihil promissum fuisset, & in genere ac si nullum tibi jus quæsitum fuisset. Ita si habitare debes in ædibus meis, donec filius, qui peregre abest, domum redierit; eo adveniente cessat habitatio in ædibus meis tibi hæcenus concessa, adeoque ab eo tempore perinde est, ac si habitationem in ædibus meis tibi non promississem. Idem valet, si sub eadem conditione tibi promiserim, ut convictu meo utaris. Similiter si tutor esse debes, donec Titius ex militia redierit; jus administrandi tutelam statim expirat, ubi is redit. Si ædes venditæ fuerint sub ea conditione, ut, si tu intra anni dimidium non solveris pretium, interea vero pinguior emtor sese offerat, ædes sint inemptæ, tu vero statuto tempore pretium non solveris & pinguior emtor se interea obtulerit; ædes tuæ esse desinunt,

ac perinde est ac si tibi venditæ non fuissent. Quæ hic exempli loco in medium afferuntur, de iis suo loco ex instituto agerentur.

§. 531.

Si plures conditiones copulative adijciantur promissioni, ea non valet, nisi omnes simul extent, nec ante valet, nisi omnes extare valeat pro-
certum est. Quodsi enim plures conditiones copulative ad-
missio, pluri-
jiciantur promissioni, promissor tibi sese ad præstandum obli-
gare non voluit, nisi conditiones omnes existant, ne quaquam
tionibus co-
vero si una aut altera existat (§. 462.). Quamobrem cum
plative ad-
præter voluntatem suam tibi obligari minime possit (§. 357.);
jectis.
promissio quoque non valet, nisi omnes simul extent. Quod
erat unum.

Enimvero num valida sit promissio conditionata non ante constare potest, quam certum sit poni conditionem (§. 467.). Quamobrem cum conditionata promissio non sit valida, nisi conditiones omnes copulative adjectæ extent *per demonstrata*; promissio sub conditionibus pluribus copulative adjectis non ante valet, quam certum sit, eas omnes extare. *Quod erat alterum.*

E. gr. promitto tibi duodecim aureos, si patruus meus mortuus sit & me hæredem instituerit. Quamvis ergo certum sit, eum mortuum esse, duodecim tamen aureos tibi nondum debeo, nisi & compertum sit me ab ipso hæredem esse institutum. Similiter si dicam: dabo tibi centum aureos, si studio Medicinæ operam dederis & Mæviam uxorem duxeris; nondum valet promissio, quamvis Medicinæ Doctor ex Academia redis, nisi & Mæviam uxorem ducas.

§. 532.

Si promissioni conditiones plures disjunctivæ adijciantur earum
Quando va-
una extante, statim valet promissio, etiamsi ceteræ non sint extituras.
leat condi-
 Etenim

*tionibus plu-
ribus dis-
junctive ad-
jectis.*

Etenim si promissioni conditiones plures disjunctive adjiciantur, promissor tibi ad præstandum obligatus esse voluit sub earum una, quæcunque tandem illarum extiterit (§. 462.). Quamobrem cum obligatio non nascatur nisi ex mutuo consensu (§. 357.), adeoque hæc metienda sit ex voluntate promissoris; ubi conditionum disjunctive adjectarum una extiterit, statim valere debet promissio, etiamsi ceteræ non sint extituræ.

Nimirum quamprimum conditio una existit, ceteræ pro non adjectis habentur, cum vis obligandi non pendeat nisi ab una. Exemplum esto tale. Dabo tibi sumtus studiorum, si aut Juri, aut Medicinæ operam dederis. Hic electioni tuæ relinquitur, utrum Juri, an Medicinæ operam dare velis. Quamobrem si Juri, sive Medicinæ operam des; sumtus studiorum a me tibi dandi. Similiter si dicam, dabo tibi quotannis viginti aureos, si aut avus meus mortuus fuerit, aut Tanaquilla mihi nupserit, statim debeo promissum annum, ubi horum alterutrum contigerit, v. gr. si avus meus moriatur, etiamsi Tanaquilla mihi non nubat.

§. 533.

*Item si con-
ditiones plu-
res copulati-
ve & disjunctive adji-
antur.*

Si conditiones plures partim copulative, partim disjunctive adjiciantur promissioni; valebit promissio, sive quæ copulantur omnes extiterint, sive una earum, quæ disjunguntur. Etenim si plures copulative adjectæ ab aliis disjunguntur, in oppositione ad disjunctivas habentur pro disjunctiva una. Quamobrem cum promissio valeat, si disjunctivarum una existat (§. 532.), ubi autem plures copulantur non valida sit promissio, nisi omnes extent (§. 531.), valebit promissio, cui conditiones plures partim copulative, partim disjunctive adjiciuntur, si vel omnes, quæ copulantur, extiterint, vel una earum, quæ disjunguntur.

Nimirum

Nimirum si conditiones plures disjunctive adjiciantur, aut omnes sunt simplices, aut quædam earum, vel etiam omnes compositæ, quæ adeo inter se copulantur. Quamobrem si disjunctive adjecta existere debet, ubi ea constat ex pluribus, hæ omnes extare debent, antequam dici possit extare conditionem disjunctive adjectam. Exemplum tale esto. Si agnatus meus Sempronius mortuus sit & me hæredem instituerit, vel Mævia mihi nupserit, dabo tibi Medicinæ operam in Academia navaturó quotænnis quinquaginta aureos. Quatuor huic promissioni insunt conditiones, nimirum agnatum meum esse mortuum, eundem me hæredem instituisse, Mæviam mihi nupturam, te Medicinæ operam navaturum. Prima, secunda & quarta, itemque tertia & quarta copulantur, sed prima, secunda & quarta copulatæ disjunguntur a tertia & quarta copulata. Quamobrem si valere debet promissio, aut necesse est agnatum meum mortuum esse & me hæredem instituisse & te Medicinæ operam navare in Academia, aut Mæviam mihi nubere & te Medicinam colere in Academia.

§. 534.

Quamprimum certum est deficere conditionem, promissio pro non facta habenda, seu evanescit. Conditio enim valida esse promissio nequit, nisi conditio extiterit (§. 463.). Quando ergo certum est, eam non extitisse, aut existere non posse, consequenter eam deficere, nec valida fieri potest promissio, atque adeo perinde est, ac si nihil promissum fuisset. Patet itaque quamprimum certum est deficere conditionem, promissionem pro non facta habendam, seu evanescere.

Ostenditur etiam hoc modo. Quamprimum certum est deficere conditionem, evidens est fieri non posse ut extet, atque adeo perinde est ac si sub conditione impossibili promissio facta fuisset (§. 483.). Sed promissio sub conditione impossibili facta nulla est (§. 484.), adeoque pro non facta habenda.

habenda. Ergo etiam pro non facta haberi debet promissio, quamprimum certum est conditionem deficere.

Posterioris demonstrationis vim statim percipiet, qui ad animum revocaverit ea, quæ de conditionum certitudine in se spectata supra annotavimus (*not. §. 464.*), præsertim ubi determinatam veritatem contingentium (§. 107. *Cosmol.*), earumdemque necessitatem hypotheticam habuerit perspectam (§. 102. *Cosmol.*) ac probe consideraverit, in mundo extrinsece possibile non esse, nisi quod vel extitit, vel actu præsens est, vel olim exister (§. 112. *Cosmol.*).

§. 535.

Quando evanescat sub conditione potestativa facta.

Quoniam deficiente conditione promissio pro non facta habenda (§. 534.), promissio autem potestativa deficit, quamprimum certum est eam non fuisse impletam, aut impleri non posse; *promissio sub conditione potestativa facta pro non facta habenda, quamprimum certum est, eam non fuisse impletam, aut impleri non posse.*

E. gr. Dabo tibi quotannis, quamdiu studiorum gratia in Academia vixeris, quinquaginta aureos, si Medicinæ operam naves. Quodsi studium theologicum eligis, nec Medicinæ operam dare velis, certum est, conditionem potestativam non fuisse impletam. Promissio itaque pro non facta habenda, neque adeo ego tibi teneor annuos quinquaginta aureos præstare. Similiter dabo tibi centum aureos, si Mæviam, quæ tibi nubere vult, uxorem ducas. Quodsi tu matrimonium contrahas cum Tanaquilla; certum est, te conditionem adimplere haud quaquam posse. Promissio itaque evanescit, nec ego tibi nuptias celebranti dare cogor centum, quos promiseram, aureos.

§. 536.

Spes debitum iri

Quamprimum certum est conditionem deficere; spes debitum iri statim evanescit. Etenim quamprimum certum est condi-

conditionem deficere, promissio pro non facta habenda (§. 534.). Sed spes debitum iri promissarius habet ex promissione conditionata, quamdiu nondum certum est conditionem extare (§. 471.). Quamobrem quamprimum certum est, conditionem deficere, spes debitum iri statim evanescit.

quando evanescat.

Ex promissione conditionata promissarius non habet nisi spem debitum iri (§. 471.). Illa igitur deficiente, hæc evanescit, & spe sua se frustratum experitur promissarius.

§. 537.

Promissio personalis est, quæ restringitur ad personam promissarii, ita ut promissor nemini obligatus esse velit nisi promissario. Conferitur autem promissio in personam promissarii vel expresse, vel tacite, quando ex materia promissi aliisque circumstantiis colligitur, quod promissor nemini nisi promissario ad præstationem velit esse obligatus.

Promissio personalis quamvis sit.

E. gr. Dabo tibi centum aureos, quando in Academiam profecturus es. Quoniam centum aurei promittuntur, ne defint necessarii studiorum sumtus in Academia, vel ut tanto commodius ibidem degere ac studiis operam dare possis; nemo non intelligit, promissionem restringi ad personam tuam.

§. 538.

Quoniam vi promissionis jus exigendi, quod promittitur, in promissarium transfertur (§. 361.), quando vero promissio personalis est, promissor nemini obligatus esse vult nisi promissario (§. 537.); *in promissione personali jus exigendi quod promittitur ad personam promissarii restringitur, ita ut nemo alius præstationem promissi suo nomine exigere possit, consequenter & jus ad id, quod promittitur, ad solam promissarii personam restringitur.*

Quid in eo fiat.

Ita si tibi promitto centum aureos, quando in Academiam profecturus es; nec frater tuus, si tu vel maxime velis, eos exigere

gere potest, quando in Academiam proficiscitur. Vel si tibi promittuntur in quatuor annos centum aurei, non tu per annos duos, frater tuus itidem per biennium eos exigere valet.

§. 539.

Jus personale quid sit.

Jus personale est, quod ad personam, cui competit, ita restringitur, ut ab ea in aliam transferri non possit.

Hinc dici solet: jus personale non egredi personam, cui inhæret. Ita si tibi competit jus personale habitandi in meis ædibus, jus hoc nullo modo, quicumque tandem fuerit, in alium transferre potes, adeoque si tu in iis habitare nolis, tuo nomine non alius in iisdem habitare potest. Similiter si tu convictu meo uti debes, non alium in locum tui substituere potes.

§. 540.

Quale jus acquiratur ex promissione personali.

Jus, quod ex promissione personali acquiritur, personale est. Etenim jus, quod ex promissione personali acquiritur, ita restringitur ad personam promissarii, ut alii competere nequeat (§. 538.). Quoniam itaque jus, quod ad personam, cui competit, ita restringitur, ut nullo modo ab ea in aliam transferri possit, personale est (§. 539.); jus, quod ex promissione personali acquiritur, personale est.

Ita si tibi promittuntur, quamdiu in Academia vixeris, centum quotannis aurei; jus, quod acquiris, eos exigendi non nisi personale est.

§. 541.

Jus personale inalienabile.

Jus personale alienari nequit, seu in se inalienabile est. Neque enim a persona, cui competit, in aliam transferri potest (§. 539.); consequenter ipsa de eo, tanquam re sua incorporali, pro arbitrio suo disponere nequit, adeoque nec jus istud in dominio habet (§. 118. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum alienatio in translatione domini consistat (§. 662. part. 2. Jur. nat.), adeoque quod in dominio nostro non est, alienari

nari non possit; jus personale alienari nequit, consequenter in se inalienabile est.

Res incorporales in dominio esse posse demonstravimus alias (§. 216. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem si cui dubium quoddam circa propositionem præsentem suboritur; is non modo demonstrationem loco citato datam perpendat, verum etiam relegat, quæ ibidem annotavimus.

§. 542.

Jus personale cum ipsa persona extinguitur, seu morte ejus exspirat. Etenim a persona, cui competit, in aliam non trans-
ferri potest (§. 539.). Quando igitur is, cui competit, mo-
ritur, nemo est, cui competere amplius possit. Atque adeo patet, morte ejus, cui competit, idem exspirare, seu idem cum ipsa persona extingui.

§. 543.

Personale in genere dicitur, quod personæ cuidam ita inhæret, seu competit, ut ab ea in aliam nullo modo transire possit.

Quoniam hoc termino subinde utemur, placuit eundem in genere definire, ne definitionum numerus præter necessitatem sit multiplicandus.

§. 544.

Si promissio conditionata fuerit personalis, spes debitum iri etiam personalis est. Ex promissione conditionata promissarius non nisi spem habet debitum iri, quamdiu incertum est, conditionem extare (§. 471.), quæ in jus erigitur, conditione extante (§. 469. 473.). Enimvero jus hoc personale est, si promissio fuerit personalis (§. 540.). Quamobrem & spes debitum iri personalis esse debet, si promissio conditionata personalis fuerit.

Sane spes debitum iri foret tibi inutilis, quæ excitat jus, quo uti non potes (§. 538.). Nemini nisi promissario quid deberi

potest, ubi conditio extiterit. Quamobrem nec alii nisi promissario spes debitum iri competere potest. Si tibi in Academiam profecturo promitto centum aureos, nemo habere potest spem eos obtinendi, ubi in Academiam proficiscitur, præter te,

§. 545.

An ea in alium transferri, vel transmitti possit.

Quoniam spes debitum iri ex promissione conditionata personali orta personalis est (§. 544.); quicquid autem personale est, nullo modo in personam aliam transire potest (§. 543.); spes quoque debitum iri, quam ex promissione conditionata personali habet promissarius, in alium transferri aut transmitti nequit.

Est nimirum non minus, quam ipsum jus, quod excitare valet, conditione extante, inalienabile (§. 542.).

§. 546.

Quando evanescat promissio conditionata personalis.

Si promissio conditionata fuerit personalis & promissarius, antequam existat conditio, moriatur; hoc mortuo illa evanescit. Et enim antequam conditio existit, promissarius non habet nisi spem debitum iri (§. 471.), quæ demum in jus erigitur conditione extante (§. 469. 473.), sed personale (§. 540.). Enimvero spem debitum iri, quam habet promissarius ex promissione conditionata personali, in alium transferre vel transmitti nequit (§. 545.), nec jus, quod ex ea oriri poterat, in alium transire potest (§. 538.). Quamobrem cum morte promissarii evanescit spes debitum iri, quam ex promissione conditionata personali habet, nec si post mortem ejus extet conditio jus quoddam oriri potest ad id, quod promissum est, alii cuidam personæ competens. Patet adeo promissionem evanescere, si promissarius moriatur, antequam conditio existit, ubi ea personalis fuerit.

E. gr. Promitto tibi, si filius meus iter susceperit, habitationem in ædibus meis, consuetudine tua usus. Nemo non intel.

intelligit, promissionem esse personalem (§. 538.). Quodsi ergo moriaris ante illud tempus, quo filius meus in oras peregrinas profiscitur, frater tuus, qui tibi hæres existit, habitationem in ædibus meis prætereundum nequit; sed morte tua statim extinguitur promissio. Similiter promitto tibi proxima ætate gradum Doctoris petituro centum aureos. Tu moreris, antequam gradum istum petere possis; promissio evanescit, nec quicquam hæres tuus a me exigere potest.

§. 547.

Promissio realis dicitur, quæ personalis non est, consequenter quæ ad personam promissarii non ita restringitur, ut realis quæ promissarius nemini ad præstationem obligatus esse velit, nisi nam sit. promissario, rei magis, quam personæ habitæ ratione (§. 537.).

Vulgo dicitur, promissionem realem esse, quæ in rem concipitur; sed cum obscurius dictum sit in rem concipi, nisi distincte intelligatur, quid in rem concipi significare debeat; ideo malumus dicere, quod promissio realis sit, quæ personalis non est. Quando nimirum expresse non dicitur, me nemini nisi tibi velle esse obligatum ad præstationem ejus, quod promittitur, nec ex materia promissi, nec aliis circumstantiis saltem probabiliter hoc colligi possit; realis erit promissio. E. gr. Si quando de reditu filii mei sermo fuerit, nil magis in votis habens quam ut salvus & incolumis redeat, tibi promitto quatuor aureos sub hac conditione, si salvus ac incolumis redierit filius meus; nemo non intelligit, in hac promissione magis rei, quæ promittitur, quam personæ tuæ rationem haberi, adeoque non personalem, sed realem esse promissionem.

§. 548.

Spes debitum iri, quam promissarius ex promissione conditionata reali habet, in alium transferri aut transmitti potest. Et promissione enim cum promissio conditionata realis non sit personalis, conditionata adeoque non ita restringatur ad personam promissarii, ut reali in ali-
pro-

um trans-
mitti possit.

promissor nemini nisi ipsi obligatus esse velit ad præstationem promissi (§. 548.); promissori perinde est, sive promissario, sive alii præstet promissum, consequenter cum translationem, vel transmissionem juris a te acquirendi in alium non prohibuerit, a te quoque spes debitum iri, ejus conditione existente jus excitatura, in alium transferri aut transmitti potest.

Ita in exemplo proposito spem debitum iri quatuor aureos, si filius meus salvus ac incolumis redierit, pro lubitu tuo in alium transferre potes; nec quicquam obstat, quo minus hoc facias. Nimirum spes illa debitum iri cum jus excitet, conditione extante, æquiparatur juri acquisito; unde etiam a nonnullis *jus conditionale* appellari solet. Ex iis autem, quæ paulo ante quoad promissionem personalem demonstrata sunt (§. 545.), abunde liquet, sine ulla restrictione affirmari minime posse, quod jus conditionale omne in alium transferri aut transmitti possit, consequenter quando Imperator dicit, spem debitum iri in hæredem transmitti, si priusquam conditio extet mors nobis obtigerit §. 3. I. de V. O. id citra injuriam intelligi non posse nisi de promissione conditionata reali, minime autem de personali.

§. 549.

An ipsa pro-
missio eva-
nescat.

Quoniam *spes debitum iri, quam habet promissarius ex promissione conditionata reali*, in alium transferri ac transmitti potest (§. 548.), *ea morte promissarii non extinguitur, neque adeo etiam promissio ipso mortuo, antequam extet conditio, evanescit.*

Quodsi futura prævidere possemus, quemadmodum ea prævidet Deus, nihil promitteremus nisi sub conditione certo exitura, si quid vero promitteretur sub conditione non exitura, hæc pro impossibili haberetur. Atque adeo in casu priori promissio conditionata foret promissio in diem facta (§. 501.); in posteriori foret nulla (§. 484.). In priori igitur casu conditionaliter promissum statim deberetur, sed *exigi*

non

non posset nisi extante conditione (§. 503.), atque ea de causa jus ad id, quod promittitur, statim tibi competeret, non vero tantummodo spes debitum iri. Quamobrem cum eo ipso momento, quo quid promittitur, in se certum sit, licet incertum ex parte promissoris & promissarii, quæ incertitudo veritati nullum affert præjudicium, conditionem vel extituram, vel non extituram; tanto clarius inde perspicitur, spem debitum iri in eo casu jam esse jus quoddam, quando extitura conditio, atque adeo recte vocari jus: quatenus tamen ignoras, num ea revera jus sit, ideo jus conditionale appellatur.

§. 550.

Conditioni potestativa ex parte promissarii inest obligatio eam Qualis obli- adimplendi conditionata, si nempe volueris, ut valeat promissio. Et gatio in se enim si conditio fuerit potestativa, ea ab arbitrio promissarii conditioni pendet (§. 487.). Quamobrem cum promissor nullum pro- potestativa missario jus ad id concedere teneatur, quod promissum est, ex parte nisi certum sit extare conditionem (§. 479.); si promissarius promissarii. velit, ut valeat promissio, necesse est, ut conditionem potestativam adimpleat. Hæc agendi necessitas cum obligatio fit (§. 118. part. 1. Phil. pract. unrv.); evidens omnino est conditioni potestativæ, quæ respicit promissarium, inesse obligationem adimplendi eandem conditionem, nempe si voluerit, ut valeat promissio.

E. gr. Si tibi promitto, quamdiu in Academia vixeris, quin-
quaginta aureos annuos, si studio Theologiæ operam dederis:
huic conditioni inest obligatio studio Theologiæ operam na-
vandi conditionata, si nempe volueris, ut tibi in Academia vi-
venti dem quotannis 50. aureos.

§. 551.

Si conditio potestativa ex parte promissarii fuerit personalis; Qualis sit ea adimpleri nequit nisi ab ipso promissario, seu obligatio eam adim- obligatio ad- plendi personalis est. Etenim si conditio potestativa ex parte implendi
(Wolfii Jur. Nat. Pars III) Bbb pro-

conditionem potestativam personalem.

promissarii personalis est, ea ita confertur in personam promissarii, ut in aliam personam migrare minime possit (§. 543.). Quoniam itaque conditioni potestativæ ex parte promissarii inest obligatio eam adimplendi conditionata, nempe si voverit, ut valeat promissio (§. 550.); hæc quoque obligatio ita inhæret personæ promissarii, ut conditionem potestativam nonnisi ipse adimplere debeat, siquidem velit, ut valeat promissio, nec alius ejus nomine hoc facere possit. Quamobrem patet, conditionem adimplendi conditionem potestativam adimpleri non posse nisi ab ipso promissario, si fuerit personalis, consequenter & obligationem adimplendi conditionem potestativam personalem esse (§. 543.).

Non adeo in hoc casu per se fecisse putatur, quod quis per alium facit. E. gr. Dabo tibi centum aureos, si uxorem duxeris, si studio Medico operam navaveris, si gradum Doctoris petieris. Tu uxorem ducere, studio Medico operam navare, gradum Doctoris petere debes, ubi adimplenda conditio; nec ea pro adimpleta habetur, si tui loco frater tuus hæc fecerit voluntate tua. Similiter dabo tibi decem aureos, si MSC. descriperis propria manu, aut, si MSC. descriperis, & ex circumstantiis intelligitur, velle me, ut propria manu describas. Non igitur adimpletur conditio, si idem per alium describi cures, etsi perinde videri possit, utrum a te, vel ab alio fuerit descriptum. Possunt enim mihi esse rationes singulares, ob quas a te, non ab alio id describi velim.

§. 552.

Quando per alium adimpleri possit.

Si conditio potestativa ex parte promissarii non fuerit personalis; promissarius eam per alium adimplere potest. Etenim si non fuerit personalis, nec ita in personam promissarii confertur, ut ab ipso præcise fiat, quod fieri debet (§. 543.), sed hoc magis intenditur, ut fiat, quod fieri debet, consequenter in arbitrium promissarii tacite confertur, utrum ipse, an per alium

hoc

hoc facere velit, quod æque per alium, ac per se facere eum posse palam est. Quamobrem conditio adimpleta est, etiamsi promissarius per alium faciat, quod ab eo fieri debet. Atque adeo patet, conditionem potestativam non personalem a promissario per alium quoque adimpleri posse.

E. gr. Dabo aureum, si Mævio persuaseris, ut mecum MSC. quoddam describendum communicar. Nemo non videt, mea non referre, utrum ipse hoc feceris, an feceris per alium: neque enim alio fine tibi dare volo aureum, quam ut MSC. a Mævio accipiam, & ipsius consensu describere valeam. Conditio igitur adimpleta, sive tuo Mævio persuaseris hoc, sive te autore hoc fecerit alius. Ex ipso autem facto, quod conditionis locum subit, aliisque circumstantiis colligitur, utrum conditio potestativa personalis sit, nec ne.

§. 553.

Conditio potestativa adimpleri dicitur in forma specifica, si quando in præcise hoc fiat, quod promissor a promissario fieri vult, seu forma specifica, quando fieri debere dicitur. Eadem vero per equipollens adimpleri dicitur, si quid aliud fiat, quod ei, cuius interest adimpleri conditionem, æque aut magis utile, habito respectu ad finem, quem intendit.

E. gr. Si dico: dabo ducentos aureos, si Mæviam uxorem duxeris; ubi tu hoc feceris, conditio potestativa in forma specifica adimpleta. Similiter si dico: dabo decem aureos, si ad nundinas Lipsienses mecum proficiscaris; ubi mecum profectus fueris, conditio potestativa in forma specifica adimpleta. Quodsi vero dicam: dabo tibi quinquaginta aureos, si effeceris, ut Mæviam mihi obtingat uxor, & ego eam ducere volim, quia dives est, tu vero efficias, ut alia virgo ditior & pulchrior mihi obtingat uxor; conditio potestativa adimpleta est per aliud equipollens. Etenim Mæviam in hac con-

ditione tantummodo spectatur tanquam virgo dives, cui adeo si substituitur alia ditior ac præterea pulchrior, conditio in se non mutatur, sed eadem manere intelligitur, si eam metiaris ex fine promittentis, quem is intendit,

§. 554.

*Quando
conditionem
tam a promissario
potestati-
vam adim-
plere liceat,
quando ne-
cessario in
forma spe-
cifica adim-
plenda.*

*Si finis, quem intendit promissor per conditionem potestati-
specifica, sive per æquipollens adimpleatur; per aliud æquipollens eam
adimplere potest promissarius: si non, in forma specifica adimplenda.*
Quoniam promissor promissario obligari nequit nisi volun-
tate sua (§. 357. 386.); quando quæritur, num conditio po-
testativa a promissario in forma specifica sit adimplenda, an
per æquipollens eandem adimplere liceat, spectanda potissi-
mum est mens promissoris, an eam in forma specifica adim-
pleri voluerit, an vero in arbitrio promissarii positum reli-
querit, utrum eam in forma specifica, an per aliud æquipol-
lens adimplere velit, obligatione eam adimplendi metienda
ex voluntate promissoris, unde oritur jus eandem per aliud
æquipollens adimplendi (§. 23. part. 1. Jur. nat.). Quod si
ergo non expresse constet, de voluntate promissoris, in quo
casu nulla est difficultas, nec eam explorare detur, quod ne-
mo non consultum judicabit; mens quænam fuerit promif-
sori, aliunde colligendum. Quamobrem ubi constat de fine,
ex circumstantiis aut ipso facto, quod conditionem subit,
haud difficulter colligendo; nemo non videt adimpletio-
nem conditionis spectari debere tanquam medium finem istum
consequendi (§. 937. Ontol.). Perinde igitur est ac si promif-
sor dixisset, dabo vel faciam, si effeceris, ut hoc fine poti-
ar. Quamobrem cum promissor sine suo potiatur, ubi conditio-
nem potestativam per aliud æquipollens adimpleverit pro-
missarius (§. 553.); eandem quin per aliud æquipollens ad-
imple-

implere possit dubitandum non est. Atque adeo patet, conditionem potestativam a promissario per aliud æquipollens adimpleri posse, si finis, quem intendit promissor per eandem adimplendam, æque obtineatur, sive in forma specifica, sive per æquipollens adimpleatur, in casu autem opposito in forma specifica necessario esse adimplendam.

Patet hoc in exemplo, quod ante dedimus (*not. §. 553.*). Etenim si ego intendam ducere uxorem divitem, ac ideo mecum constitui ducere Mæviam, siquidem ea mihi uxor obtinere possit; matrimonium cum Mæviam contrahendum spectatur tanquam medium divitias acquirendi absque labore ac sudore & quidem statim. Quamobrem cum matrimonium cum alia virgine ditior, quæ præterea magis adhuc aliis dotibus sese commendat, ineundum sit etiam medium finem a me intentum consequendi; intentioni meæ æque satisfacit promissarius, sive effecerit, ut Mæviam mihi obtingat uxor, sive alterius ditioris, & ob alias dotes magis adhuc commendabilis favorem mihi conciliet, ut in matrimonium mecum ineundum consentiat? Ecce igitur non perinde conditionem potestativam æque adimplevisse dicendus est, si posterius, quam si prius fecerit. Perinde nimirum est, ac si promissor sub hac conditione generali promississet, si effeceris, ut tantas vel majores consequar opes, quantum sunt Mæviam, ducendo uxorem. Dixi tamen consultius esse, si fieri possit, ut ante mentem promissoris explores, num conditionem potestativam per aliud æquipollens adimpleri velit, tam ut tanto certius constet intentioni promissoris esse satisfactum, quia subinde præter finem primum alii subesse possunt fines secundarii, quos ille una intendit, minime autem consequitur, nisi in forma specifica conditio potestativa adimpleatur, tum ne evitentur lites, si forsan, adimpleta conditione per æquipollens, promissorem poeniteat promissionis factæ & ut eam eludat conditionem non adimpletam esse contendant, quia non adimpleta fuit in forma specifica, cum homines ad promittendum, quam ad præstandum,

dum, quod promissum est, haud raro sint faciliores. Ea de causa consultius quoque est, nisi de expressa promissoris voluntate constet, quamdiu fieri potest, conditionem adimplere in forma specifica, quam per aliud æquipollens, quamvis si tu esses promissoris loco eandem per æquipollens adimpleri mallet. Quemadmodum enim non eadem æque placent omnibus, circa idem ita nec eadem est omnium voluntas. Motiunda autem est obligatio adimplendi conditionem potestativam ex promissoris, non ex promissarii voluntate. Et prudentia suadet, ut eligatur, quod tutius: tutius autem omnino est, quod arcet lites de adimpleta conditione movendas,

§. 555.

*Quando
valida sit
promissio, si
conditio po-
testativa
impleri ne-
quit ob im-
pedimentum
in superabi-
le.*

Si impletio conditionis potestativa fuerit medium, per quod finis a promissore intentus obtinetur, & promissarius impeditur, quo minus eam adimplere possit, utut maxime velit; promissio valida non est; in casu opposito valida est. Etenim si impletio conditionis potestativæ fuerit medium, per quod finis a promissore intentus obtinetur; promissio non fit nisi finis consequendi gratia, nec promissor in promissarium ullum transferre vult jus exigendi quod promittitur, nisi ubi eundem fuerit consecutus (§. 362. 462.). Conditio adeo potestativa sine ulla restrictione adjecta intelligitur, nec ea dici potest esse voluntas promissoris: dabo adhuc si, ubi habueris animum conditionem implendi, in potestate tua non fuerit, eam implere, consequenter implendi animus pro ipso facto haberi nequit, etiam si per promissarium, qui impedimento tollendo non par fuit, minime steterit, ut conditionem impleret. Patet itaque non nisi impleta conditione validam esse posse promissionem, consequenter si impletio conditionis potestativæ fuerit medium, per quod finis a promissore intentus obtinetur, & promissarius quocunque modo impeditur, quo minus

eam

eam adimplere possit, utut maxime velit, promissionem validam non esse. *Quod erat unum.*

Enimvero si impletio conditionis potestativæ non fuerit medium, per quod finis a promissore intentus obtinetur, promissio non tam fit intuitu hujus conditionis, quam personæ promissarii, adeoque in ea potissimum spectatur animus conditionem implendi. Voluntas igitur promissoris hæc fuisse intelligitur: dabo, si hoc feceris, & dabo adhuc, si habueris animum faciendi, in potestate autem tua non fuerit, ut facias. Atque adeo voluntati promissoris, qua promissario ad aliquod præstandum sese obligavit (§. 363.), consentaneum est, ut animus implendi conditionem habeatur pro ipsa impletione. Quamobrem si impletio conditionis potestativæ non fuerit medium, per quod finis a promissore intentus obtinetur, valida est promissio, ubi promissarius impeditur, quo minus conditionem implere possit, etiamsi velit.

Quod erat alterum.

Juris adeo positivum est, quando simpliciter sine ulla limitatione dicitur, conditionem potestativam pro impleta haberi, si qui eam implere debet facto adversarii vel casu impeditur, quo minus possit. E. gr. Si dixeris; dabo tibi mille aureos, si agnatam meam uxorem duxeris, nisi circumstantiæ aliud insinuent, nemo non hinc intelliget, me prospicere velle agnatæ meæ de matrimonio felicit, aut votis meis respondentem. Impletio adeo conditionis medium est, quo finem intentum consequi licet, cujus consequendi gratia facta est promissio. Ponamus jam te ambire favorem puellæ, sed eam tibi nubere nolle, nec parentes in matrimonium consentire velle. Per te igitur non stat, ut conditio, sub qua facta est promissio, impleatur, etsi nihil omiseris eorum, quæ ex parte tui desiderari poterant. Quoniam tamen promissor nondum consecutus est finem, sub cujus consequendi conditione promissio facta intelligitur; nec tibi dare tenetur mille aureos, nisi dici debe-

at eum

at eum eosdem tibi debere; etiam si non existat conditio: quod utique absurdum (§. 468.). Ex anterioribus satis superque constat, jus promissarii metiendum esse ex voluntate promissoris, atque ideo hanc unice esse respiciendam, ubi definiendum, utrum promissor promissario sit obligatus, nec ne, & ad quid eidem teneatur. Idem adhuc clarius intelligitur, ubi dixerit: Dabo tibi certum aureos, si cum filio meo, quamdiu in Academia vixerit, amicitiam colueris & consiliis tuis studia ejus adjuveris. Filius autem meus militiæ se dat, nec studiis operam navare vult. Tu casu impediris, quo minus conditionem potestativam implere possis, etsi de animo tuo eam adimplendi satis constet: non tamen ideo dici potest, me tibi centum aureos debere. Cessat finis, cujus consequendi gratia facta promissio, & cujus consequendi medium erat conditio potestativa. Quamobrem nec tibi quicquam debeo, præsertim cum in hoc casu quod promittitur spectetur tanquam præmium facti tui. In casibus nimirum particularibus rationes etiam particulares suppetunt, per quas adhuc clarius intelligitur, cur promissario impedito, quo minus conditionem impleat, etiam si velit, ea pro impleta haberi minime possit. Falluntur omnino, qui sibi persuadent, conditione potestativa promissionem totam conferri in voluntatem promissarii, ita ut ab eadem pendeat ejus validitas. Exemplum casus alterius, quo validam esse diximus promissionem, quando promissarius impeditur, quo minus impleat conditionem, ut ut maxime velit, tale esto. Promitto tibi nummum aureum, si opus, quod sub manibus est, ante nundinas proximas absolveris. Tu omnem adhibes operam, ut conditionem impleas. Enimvero per aliquot hebdomades eidem vacare morbo impediris, ut adeo non amplius in potestate tua sit opus ante nundinas proximas absolvere. Dico me tibi nummum aureum debere. Etenim nemo non videt, nummum aureum esse munus, quod tibi debuit esse motivum omnem adhibendi diligentiam, ut opus ante nundinas proximas absolvatur. Quamobrem perinde est, ac si dixissem: si omnem adhibueris dili-

gentiam, ut opus, quod sub manibus est, ante nundinas proximas absolvatur, dabo tibi nummum aureum. Quodsi ergo tu eam adhibueris diligentiam, qua statuto tempore opus absolvi poterat, voluntati meæ satisfecisti. Quod vero, morbo fueris impeditus, quo minus eadem diligentia laborem continuare poteris; id tibi minime imputandum (§. 528. part. 1. Phil. pract. untv.). Quamvis igitur conditionem implere non poteris, hoc tamen in casu pro impleta habetur, consequenter ego tibi nummum aureum dare teneor.

§. 556.

Si quid tibi datur ob certum finem, scilicet ut hoc facias; tu Obligatio ad faciendum obligaris, & nisi feceris, quod datum restituere te-eris, cui ob-neris. Etenim si tibi quid do certo fine, nimirum ut hoc fa-
 cias, animus omnino mihi est non dandi nisi sub hac condi-
 tione ut, ubi acceperis, hoc feceris, consequenter ut quod *certum fi-*
 datum restituas, nisi feceris: id quod ex ipsa notione finis *nem aliquid*
 manifestum est (§. 932. Ontol.). Quamobrem si quod datur *datur.*
 acceptas, tu declaras, quod velis, sub hac conditione hoc
 tibi dari, atque adeo nisi feceris, te id restituere debere, con-
 sequenter in dantem transfers jus ad restitutionem te vi adi-
 gendi, nisi feceris. Quoniam itaque promittis, te id factu-
 rum, cujus gratia datur, & nisi feceris restitutum, quod
 datur (§. 361.); danti te obligas ad implendam conditionem,
 sub qua tibi datur & ad restituendum, quod datur, nisi fe-
 ceris (§. 363.), & quia promissa sunt servanda (§. 431.),
 adeoque faciendum, quod facere promittis (§. 430.); si tibi
 quid datur certo fine, nimirum ut hoc facias, utique hoc fa-
 cere teneris, aut, nisi feceris, restituere quod datum.

E. gr. Do tibi ducentos aureos, ut Doctor fias. Tu in pa-
 triam redis sine gradu Doctoris, nec eum petere vis; ducentos,
 quos tibi dedi, aureos mihi restituere teneris. Do tibi
 aureum, ut emas librum, quo indiges, quia studio algebraico
 (Wolffii Jur. Nat. Pars III.) Ccc incum-

incumbere debes. Tu librum illum non emis, cum Algebram addiscendi animum mutasti. Aureum igitur, quem tibi dedi, restituere teneris. Non opus est, ut plura exempla coarceverimus, cum nemo de veritate propositionis ambigat, nisi juris omnis imperitus, ejus hic non habenda est ratio.

§. 557.

Modus quid in promissione appellatur.

Si quid promittitur eum in finem, ut quid fieri vel præstari possit a promissario, finis propter quem promissor promissario quid præstare vult, dicitur *Modus*; & *promissio modalis* appellatur.

E. gr. Promitto tibi dare ducentos aureos, ut Doctor fias: finis, propter quem tibi dare volo ducentos aureos, est, ut fias doctor. Hic autem finis dici solet *Modus*, quo tibi centum aureos dare promitto. Similiter si tibi futuris nundinis dare promitto aureum unum, ut emere possis librum, quo indiges in studio algebraico; finis, propter quem tibi aureum dare volo, non alius est, quam ut librum istum emas. Dicitur adeo is *modus*, quo tibi aureus promittitur. Equidem hoc termino carere poteramus: quoniam tamen usu receptus est in Jure, consultius duximus eodem uti.

§. 558.

Modi impletio quid sit.

Modus impleri dicitur, quando hoc fit, quod ut fiat aliquid præstatur.

E. gr. Do tibi centum aureos, ut Doctor fias. Si Doctor fis, *modus* impletur.

§. 559.

Quando modus adimplendus.

Promissarius non ante modum implere tenetur, quam promissio adimpleta fuerit. Etenim si *modus* promissioni adjicitur, promissor dicit se tibi daturum vel quid præstaturum, ut hoc facias (§. 557.). Quamobrem se obligat ad dandum, vel præstandum, quod promittit, antequam tu feceris, quod ut facias, se daturum vel præstaturum promittit (§. 363.). Quam-

vis

vis ergo ubi dederit, vel præstiterit quod promisit, obligatus sis ad hoc faciendum (§. 556.); non tamen ante adimpletam promissionem hoc facere teneris. Atque adeo patet, a promissario non ante modum implendum esse, quam promissio adimpleta fuerit (§. 558.).

E. gr. promitto tibi centum aureos, ut Doctor fias. Ego ante teneor tibi dare centum aureos, quam tu Doctor fias. Promitto tibi dare unum aureum, ut librum emas, quo in studio algebraico habes opus. Ego tibi teneor aureum dare, antequam tu librum emas. Exempla veritatem propositionis adeo manifeste loquuntur, ut ea sine probatione facile admittatur. Differt nimirum modus a conditione potestativa, quam supra diximus. Hæc enim si adjicitur promissioni, ea ante adimplenda, quam promissio; est ubi modus adjicitur, promissio ante adimpleri debet, quam modus.

§. 560.

Quoniam promissarius non ante modum implere tenetur, quam promissione impleta (§. 559.); *An modus adjectus nec obligationem promissoris suspendit, nec promissionis adimplentionem differt, nec differt promissi exactionem ex parte promissarii.* *obligatio-nem vel differt exactionem.*

E. gr. Si tibi promitto centum aureos, ut fias doctor, vel unum aureum, ut emas librum quendam; non ideo in suspendo est obligatio mea tibi dandi centum aureos, vel unum, nec differenda est præstatio, sed tu statim quod promissum est exigere potes. Modalis adeo promissio differt a promissione conditionata, sub conditione scilicet suspensiva facta, qualis intelligitur, quando simpliciter dicitur, quod obligationem non suspendat, adeoque promissor non ante dici possit promissario obligatus, nisi constiterit aliud quiddam factum fuisse: differt etiam a promissione in diem facta, quæ exactio-nem debiti differt, donec dies venerit. Quamobrem ea tam a promissione conditionata, quam ab ea, quæ fit in diem, dif-

fert. Non tamen ideo repugnat, ut promissio & conditionata, & in diem facta simul fit modalis. Cum enim a voluntate promissoris unice pendeat, quomodo promittere velit; modum adjicere potest non minus promissioni conditionatæ & in diem factæ, quam puræ. E. gr. Nil obstat, quo minus tibi promittam: si agnatus meus, qui gravi morbo decumbit, moriatur, & me hæredem instituerit; mutuo tibi dabo pecuniam, ut ædes hæc emas. Hic autem promissioni adjicitur conditio casualis (§. 487.), si agnatus meus moriatur & me hæredem instituerit, & modus (§. 557.), ut ædes hæc emas. Similiter nil obstat, quo minus ita promittam: Dabo tibi proximis nundinis Lipsiensibus unum aureum, ut librum emas. Hic promisso fit in diem, scilicet quando nundinæ erunt Lipsienses, & modus eidem adjicitur, ut emas certum librum. Immo nec obstat, ut ita promittam: Dabo ducentos aureos, quando Doctor fies, & ut Doctor fias. Hic promisso fit in diem, quatenus dare volo tempore, quo Doctor fies; adjicitur eidem conditio potestativa, quatenus dare volo, si Doctor fias (hanc enim tempus incertum involvit); adjicitur etiam modus, quatenus dare volo, ut Doctor fias. Exempla hæc satis clare inculcant, promissionem probe expendendam esse, antequam definiri possit, quænam sit obligatio promissoris & quodnam ex ea nascatur jus promissarii, ac num hic ante, vel post impletam obligationem ad quid obligetur.

§. 561.

*An modus
sit conditio
suspensiva.*

Quoniam modus non differt promissionis impletionem (§. 560.), adeoque actus perfectionem, suspensiva autem conditio non est, quæ actus perfectionem non differt, donec illam extare certum sit (§. 488.); *modus, qui promissioni adjicitur, conditio suspensiva non est.*

In sensu philosophico, qui a communi loquendi usu non differt, dici omnino potest, me tibi quid promittere sub hac condi-

promissione rationem, quam ubi promissarius consecutus, quod vi ejusdem conse-
sub conditio- qui debebat.

ne suspensi-
va & in di-
em facta.

Hoc ideo addimus, ut constet, si promissio sub conditio-
 ne suspensiva vel in diem facta fuerit modalis, ad eam ante
 applicari debere, quæ de promissione conditionata & in diem
 facta demonstrata fuerunt, antequam applicentur ea, quæ de
 modali ostendimus. Quamvis adeo dicitur, modum non dif-
 ferre obligationem promissoris (§. 560.), consequenter quod
 debetur, statim deberi, & statim exigi posse; idem tamen
 non ante valet, quam ubi constiterit, validam esse promissio-
 nem conditionatam (§. 467.). Et idem eodem modo dici po-
 test quoad debiti exactionem, si promissio modalis in diem fi-
 at (§. 501.). Quamobrem ubi definiendum, quid debeatur
 ex promissione modali sub conditione suspensiva, aut in diem
 facta; primo non attenditur modus, ac deinde promissio mo-
 dalis consideratur tanquam tum demum facta, quando valida
 intelligitur conditionalis, vel dies venit, in quem promissio
 facta. Exempla paulo ante (not. §. 560.) data, quæ dicun-
 tur, illustrant.

§. 565.

Quando
mortuo pro-
missario an-
te diem,
promissio in
diem facta
subsistat.

Si promissio in diem facta fuerit realis & promissarius moriatur
ante diem; promissio subsistit. Jus enim quod ex promissione
 reali acquiritur, personale non est (§. 547.), adeoque co-
 dem modo ostenditur, ideo transferri vel transmitti posse
 in alium, quo supra evicimus, spem debitum iri, quam pro-
 missarius ex promissione conditionata habet, in alium trans-
 ferri ac transmitti posse (§. 548.). Vnde porro sua sponte
 fluit, etiamsi promissarius moriatur promissionem tamen rea-
 lem in diem factam subsistere.

Satim nimirum debetur, utur ante diem exigi non possit (§.
 501.), adeo jus exigendi jam actu habet promissarius, quamvis
 ejus exercitium in certum diem differatur. Cum adeo hoc jus
 per-

personale non fit, nil obstat quo minus in alium transmittatur (§. 539.), adeoque morte promissarii non extinguitur.

§. 566.

Si quod tibi datur ad certum finem, nimirum ut hoc facias, tu vero moriaris, antequam facere potueris, seu modo nondum adimpleto; quod datum restituendum. Si quid enim datur ad certum finem, nimirum ut hoc facias; si non feceris, quod datum restituere debes (§. 556.), adeoque manet restituendi obligatio, donec feceris, consequenter donec modus fuerit adimpletus (§. 558.). Quodsi ergo moriaris, antequam modus fuerit adimpletus; quod datum restituendum.

E. gr. Do tibi ducentos aureos, ut Doctor fias. Quodsi moriaris, antequam Doctor fias, ducenti aurei sunt restituendi. Similiter do tibi librum, ut studio algebraico incumbere possis. Quodsi moriaris, antequam eidem te consecres, liber restituendus. Probe autem notandum est, posse aliquid dari intuitu certi cujusdam finis, sed ita, ut accipiens eum consequi possit, si velit, nulla autem imposta necessitate eum consequendi. Tunc enim, quod datur, non datur ad hunc finem, neque tu accipientem vis esse obligatum, ut faciat, & nisi fecerit restituat, & quod finis videri poterat, respectu tui motivum magis est, quam finis: quod tamen non admittendum, nisi ubi circumstantiæ animus dantis satis clare ostendunt, vel ipsa verba dantis hoc insinuant. E. gr. Si dico: do tibi hunc librum, ut, si Algebrae operam dare volueris, eodem uti possis; nemo non intelligit, me non velle, ut studio algebraico operam navet, & nisi navaverit, librum mihi restituat. Similiter si dico: do tibi centum aureos, ut quando Doctor fies, ne defint sumtus sufficientes; non minus apparet, me eos tibi non dare sub hac conditione, ut Doctor fias & nisi fias, eos restituas. Qui motivum a fine distinguere didicit, is duos istos casus non confundet, nec quæ de uno demonstrantur ad alterum male transferet.

§. 567.

*Quando
promissio
modalis eva-
nescat.*

Quoniam ad certum finem datum restituendum, si modo nondum adimpleto moriaris (§. 566.), promissarius vero, si promissio modalis fuerit, modum adimplere nequit, nondum impleta promissione (§. 559.); *si promissarius moriatur, antequam promissio modalis fuerit impleta, ea evanescit.*

Nimirum non datum censetur, quod datum est, modo non adimpleto, adeoque restituendum (§. 566.). Multo minus adeo promissor dare tenetur, quod datum ipsi statim restituendum.

§. 568.

Alter casus.

Quodsi promissarius declaret, se modum implere nolle, vel aliunde certo constet, quod eum impleturus non sit; promissio modalis evanescit. Etenim in promissione modali non promittitur, nisi sub conditione modi adimplendi (§. 557.). Quamvis adeo modus ante adimpleri non debeat, quam promissio adimpleta fuerit (§. 559.); ubi tamen certo constat, adimpleta promissione ipsum impletum non iri, promissor quoque ad præstandum, quod promisit, minime obligatur, utpote qui obligari noluit, nisi promissarius impleta promissione implet modum, & ideo hunc sibi obligatum esse voluit ad restituendum, quod datum, nisi eundem impleverit (§. 562.). Quodsi ergo promissarius declaret, se modum implere nolle, vel aliunde certo constet, quod eum impleturus non sit; promissio modalis evanescit.

E. gr. Promitto tibi centum aureos, ut Doctor fias. Quodsi antequam promissio adimpleta, seu centum aurei dati, declares, te Doctorem fieri nolle; promissio quoque evanescit. Similiter si id vitæ genus eligas, cui gradus Doctoris minime convenit; certum est, te Doctorem non futurum. Promissio igitur evanescit.

§. 569.

§. 569.

Si error det causam promisso, promissio valida non est. Quod-
 si enim error det causam promisso, is ratio unica est, cur pro-
 missio facta, quæ alias facta non fuisset (§. 504.). Quam-
 obrem cum promissor supponat per errorem aliquid esse, vel
 factum fuisse, quod non est, vel factum non est; promissio
 utique non fit nisi sub hac conditione, si hoc revera sit, vel
 factum fuerit, consequenter conditionata est (§. 462.). Quam-
 obrem cum promissio nulla sit, si verum non fuerit, quod
 tanquam verum a promissore supponitur, seu si conditio ad
 tempus præsens, vel præteritum relata non sit in se certa (§.
 464.); promissio quoque nulla est, adeoque valida esse ne-
 quit, si error det causam promisso.

E. gr. Si de morte agnati mei, qui me hæredem institue-
 rit, falsus venerit nuncius & ego tibi ob hanc unicam ratio-
 nem promitto decem aureos, quos alias tibi promissurus non
 fuisset; ubi certo constiterit, agnatum meum adhuc vivere,
 nihil tibi debeo, sed promissio invalida est. Quamvis enim
 non expresse dixerim: si verum est, agnatum meum mortuum
 esse & me hæredem instituisse, dabo tibi decem aureos;
 hanc tamen conditionem tacite inesse promissioni ex circum-
 stantiis facile colligitur: neque enim promitto, nisi quia puto
 hæreditatem mihi obtigisse non promissurus, si quidem certo
 constitisset, quod nulla mihi obtigerit hæreditas. Perplexa sa-
 tis est tractatio de promissione errantis, ut variis distinctio-
 nibus sese extricare contentur auctores, quemadmodum jam ob-
 servavit *Grotius* lib. 2. de J. B. & P. c. 11. §. 8. Sed nihil diffi-
 cultatis superest, ubi attenditur, num promissio facta intelli-
 gatur sub hac conditione, si verum sit, quod tanquam fa-
 ctum, vel esse supponitur, prouti etiam fecit *Grotius* modum
 intricatum solutus eumque secutus *Puffendorfius* lib. 3. c. 6.
 §. 6. de J. N. & G. Hic autem conditio sumitur in significata
 communi, quem nos retinimus ad evitandam æquivocatio-

nem (*not.* §. 463.), minime autem in eo, qui receptus est in Jure Romano. Quamvis autem *Puffendorsius* neget, conditionem proprie dici posse, quæ ad tempus præsens vel præteritum refertur, prouti supra monuimus (*loc. cit.*), ipse tamen vocabulo hoc utitur in præsentis casu. Atque adeo vel hinc intelligitur, cur nos, qui methodo demonstrativa utimur terminorum æquivocationem respiciente (§. 143. *Disc. pralim.*), significatum conditionis communem, quo in Jure naturæ carere haud quaquam possumus, & qui restrictiorem Ictis Romanis usitatum in se comprehendit, retinere debuerimus. Probe autem notandum est, ipsum *Puffendorsum* in præsentis casu ad conditionem sensu latiori, qui communis est, transferre, quæ de conditione in strictiori affirmantur a Ictis Romanis, scilicet quod non existente conditione ruat, quod ipsi fuerat superstructum: id quod per methodum demonstrativam fieri minime poterat.

§. 570.

*Quando
valida.*

Si error non dederit causam promisso, promissio valida est. Etenim si error non dederit causam promissioni, is non fuit ratio unica, cur promissio facta (§. 504.), adeoque non facta intelligitur sub hac conditione, si verum fuerit, quod verum esse putatur, licet promissor forsan non promississet, siquidem de errore constitisset, sed saltem fuit motivum quoddam, cur voluerit (§. 887. *Psych. empir.*), cujus non habenda est ratio a promissario (§. 422.), cum sufficiat ipsi constare de voluntate promissoris, prouti ex ipsa promissionis definitione facile intelligitur (§. 361.). Quamobrem cum nil obstet, quo minus promissio valida esse possit; erit utique valida.

Nimirum si volo ut quid mihi promittas, dico: Visne mihi promittere? minime autem, dic mihi, num & cur velis promittere. Mea enim parum refert, cur promittas, modo mihi promittas. Atque adeo patet, in promissione non attendi motivum promittentis, nisi idem supponatur tanquam conditio,

ditio, sub qua promittitur. E. gr. Si tibi promitto duos aureos, ut libros emas, quibus maxime indiges, ad hoc permissus, quod putem agnatum meum, qui me hæredem instituit, mortuum esse; hos tibi debeo, etiamsi falsum fuerit eum mortuum esse, cum mors agnati, qui me hæredem instituit, non sit ratio unica, cur promiserim, verum etiam indigentia tua & amor, quo te prosequor me ad promittendum impulerit, neque adeo ego mortem agnati supposuerim tanquam conditionem, sub qua promisi, licet non promississem, nisi credidissem: agnatum meum mortuum esse. Suppono nimirum me non dixisse, quod tibi promittam, quia agnatus meus mortuus est, nec ex verbis meis aut circumstantiis liquido colligi posse, me tibi promittere sub hac conditione, si certum sit eum mortuum esse; sed vel mortis amici nullam fecisse mentionem, vel dicere accepi hodie nuncium exoptatum, mihi obrigisse hæreditatem opimam; dabo tibi quatuor aureos, quamprimum pecuniam accepero. Etenim in casu priore non indico motivum promittendi; in posteriore autem satis patet nuncium acceptum esse motivum promittendi, nulla habita in promittendo certitudinis ratione. Videmus adeo, ut definiatur, num error vitiet promissionem, probe perpendendum esse, quænam fuerit mens promittentis, ut constet utrum error supponatur tanquam conditio, sub qua facta fuit promissio, nec ne. Sed ut tanto certius pateat veritas propositionis præsentis, exemplum adhuc aliud dare lubet. Puto te esse diligentem, ac ideo promitto tibi nummum argenteum, certe non promissurus, si negligentia tua mihi cognita fuisset. Hic promissio facta dici nequit, sub ea conditione, si verum sit te esse diligentem, Nimirum promissio hic non fundatur in errore, sed in animo remunerandi diligentiam tuam, consequenter dici non potest eam fuisse rationem unicam, cur promiserim, adeoque errorem dedisse causam promisso. Quod vero per errorem fecerim quod alias non fecissem, mihi imputare debeo, quod promiserim animo diligentiam remunerandi, vel ad continuandam diligentiam calcar addendi, antequam in ea exploranda debitam diligentiam adhibuerim.

§. 571.

Quando
damnum
promissione
per errorem
facta datum
resarciend-
um.

Si error det causam promisso, tu vero in re exploranda, aut in sensu tuo exprimendo fueris negligens, & promissarius inde damnum passus sit; damnum datum resarcire teneris. Etenim tu nemini quid promittere debes, nisi animo deliberato (§. 391.), adeoque in re exploranda non negligens esse debes. Quamobrem cum promissarii non sit inquirere, num satis diligentem te præbueris in re exploranda (§. 422.); si quod damnum patiatur inde, quod ipsi promiseris, damnum culpa tua datur (§. 758. part. 1. Phil. pract. univ.). Enimvero damnum culpa tua datum resarcire teneris (§. 580. part. 2. Jur. nat.). Ergo etiam damnum resarcire teneris, si error det causam promisso, tu vero in re exploranda negligens fueris, & promissarius inde damnum passus sit. *Quod erat unum.*

Similiter cum de mente tua promissario constare nequeat, nisi ex verbis tuis; in sensu tuo exprimendo negligens esse minime debes, adeoque ubi sub conditione hac alteri quid promittere volueris, si verum sit, quod esse vel factum fuisse supponitur, verbis tuis hoc sufficienter indicare teneris, nisi ex circumstantiis satis manifestum sit promissario, tibi mentem aliam esse minime posse. Quodsi ergo hoc non feceris & damnum inde, quod promiseris, patiatur promissarius; damnum tua culpa dari manifestum est (§. 758. part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam itaque damnum tua culpa datum resarcire teneris (§. 580. part. 2. Jur. nat.); damnum quoque resarcire debes, quod patitur promissarius, quando error dat causam promisso, tu vero in exprimendo sensu tuo negligens fuisti. *Quod erat alterum.*

§. 572.

Quenam sit

Si error pro parte causam dedit promisso, valebit pro parte reliqua.

liqua. Quodsi enim pro parte error causam dederit promisso, vis promissio pro parte non dederit; promissio tanquam duplex spectari potest, altera nimirum, cui error causam dedit, altera vero, cui causam non dedit. Enimvero si error dederit causam promisso, ea non valet (§. 569.); si non dederit, valet (§. 570.). Quamobrem si error pro parte tantummodo causam dederit promissioni, valebit ea pro parte reliqua.

E. gr. Nuncius mihi affertur de morte agnati mei, qui me hæredem instituit. Ego in animo habebam tibi dare vestem cum proxime Doctor fies; nunc vero intuitu hæreditatis, quam mihi obtigisse puto, dare etiam constitui sumtus ad gradum impetrandum faciendos. Quodsi ergo dico: dare tibi volui, cum proxime Doctor fies vestem; nunc vero, postquam mihi nunciatum est, agnatum meum mortuum esse, qui me hæredem instituit, dabo & vestem, & sumtus. Promissioni causam dat error nonnisi quoad sumtus, non vero quoad vestem. Hanc igitur dare, illos non dare teneor.

§. 573.

Si promissarius det dolo causam errori, sed non promissioni; ex eo autem errore damnnum facis promissor; hoc resarcire tenetur promissarius. Quando ad damnnum resarcendum tenetur promissarius. Etenim in hoc casu valet quidem promissio (§. 570.), damnnum tamen, si quod fecit ex eo errore promissor, a promissario resarciendum esse eodem modo ostenditur, quo idem de damno a promissore resarciendo ostendimus (§. 571.).

Quoniam in genere demonstravimus, non valere promissionem, si error dederit causam promisso; non opus demum est, ut ostendamus, promissionem esse invalidam, si promissarius dolo det causam promissioni: neque enim hoc sibi aliud vult, quam ut dolose ad errandum induxerit promissorem, ut error promissioni causam daret. Patet etiam ex antea demonstratis nulla hic opus esse distinctione, utrum promissarius fuerit doli particeps, nec ne, quando dolo data promittendi

tendi causa. Casus igitur præter necessitatem non multiplicandi.

§. 574.

*Consensus
vi, vel metu
extortus
num sit li-
citus.*

Consensum vi, vel metu incusso extorquere non licet. Et enim natura homo liber est (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), adeoque in agendo non dependet ab ullo alio homine nisi a se ipso (§. 153. part. 1. *Jur. nat.*), & vi libertatis naturalis permittendum est, ut unusquisque in actionibus suis determinandis suum sequatur judicium, quamdiu contra jus alterius nil facit (§. 156. part. 1. *Jur. nat.*). Enimvero qui consensum vi, sed metu incusso ab altero extorquere vult, is omnino vult alterum in agendo non dependere a propria voluntate, nec in actionibus suis determinandis suum sequi judicium, etsi id faciens non agat contra jus ipsius, consequenter si consensum alterius vi, seu metu incusso extorquere conatur, hoc ipsum facit contra jus alterius (§. 239. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Enimvero nemo quicquam facere debet contra jus alterius (§. 910. part. 1. *Jur. nat.*). Ergo nemo quoque consensum alterius, vi, seu metu incusso extorquere debet.

Patet per demonstrationem præsentem, consensum vi, vel metu incusso extorquere idem esse ac particulam quandam libertatis alteri invito auferre velle (*not.* §. 360). Perinde igitur est, ac si tibi invito rem quandam tuam, incorporalem scilicet (§. 498. part. 1. *Jur. nat.*), eriperet, consequenter extorsio consensus vi, vel metu incusso facta æquipollet rapinæ (§. 505. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum rapina omnis lege naturali prohibita sit (§. 519. part. 2. *Jur. nat.*), consensus quoque extorsio vi, vel metu incusso facta lege naturali prohibita, consequenter alterius consensum vi, vel metu incusso extorquere non licet (§. 170. part. 1. *Jur. nat.*). Quodsi dubites, num dici possit, te invitum consentire, quando consensus vi, vel metu extorquetur, relegenda hic sunt, quæ de invita actione alias

alias diximus (§. part. 1. 581. *Phil. pract. univ.*), & ad consensum vi, vel metu extortum applicanda.

§. 575.

Nemo alterum vi, vel metu incusso adigere debet ad promittendum. Etenim si alterum vi vel metu incusso adigere vis vel metu in- ad promittendum, vis utique ut alter tibi promittat, quod *cusso alte-* promittere non vult, consequenter ut declaret, se velle tibi *rum ad pro-* dare, vel facere, quod dare vel facere non vult (§. 361.), *mistendum* adeoque ut idem velit, quod tu vis. Quamobrem cum con- *adigere.* sentias, si idem vis, quod vult alter ut fiat (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Qui vi, vel metu incusso te adigere conatur ad promittendum, consensum tuum extorquere conatur. Enimvero nemo consensum alterius vi vel metu incusso extorquere debet (§. 574.). Quamobrem nemo etiam vi, vel metu incusso alterum ad promittendum adigere debet.

Diximus ante *not.* (§. 574.), rapinæ æquivalere extorsionem consensu vi, vel metu incusso factam. Eodem igitur respectu promissionis vi, vel metu incusso facta extorsio rapinæ æquiparari potest, atque ea de causa ex eo quoque inferri poterat eam esse illicitam, quia rapina illicita. Enimvero extorsionem hanc rapinæ quoque æquiparare poterat, quatenus perinde omnino censeri debet suum alteri vi eripere, & jus ad id, quod alterius est, vi acquirere velle. Sed cum æquipollentia manifestior sit in casu priore, non opus est ut in casu posteriore eandem prolixè ostendamus. Poteramus vero propositionem præsentem aliis adhuc modis demonstrare, nisi præmittenda forent, quæ in anterioribus nondum demonstrata fuerunt. Sane concupiscere aliena illicitum est, adeoque multo magis illicitum censeri debet vi, vel metu incusso alterum adigere, ut aliena concupiscenti promittat, quæ sponte sua promittere non vult.

§. 576.

An promissio vi, vel metu extorta sit valida.

Quoniam nemo alterum vi, vel metu incusso adigere debet ad promittendum (§. 575.); qui vi, vel metu incusso ad promittendum alterum adigit, nullum inde jus, id quod promittitur exigendi, acquirere potest, consequenter cum nulla sit obligatio, cui non respondet jus ullum, ex promissione etiam vi, vel metu extorta nulla nasci potest obligatio, adeoque promissio omnis vi, vel metu extorta invalida est.

Absonum foret statuere, promissionem eam esse validam, seu ex eo jus quoddam acquirere promissarium, quod legi naturali repugnat. Quamobrem non satis consentientia sunt, quando Grotius de J. B. & P. lib. 2. c. 11. §. 11. promissionem vi, vel metu incusso extortam validam pronunciat, promissarium tamen, propterea quod metum injustum intulit, teneri affirmat ad liberandum promissorem. Quamvis enim hoc non ex eo sequi velit, quod inefficax fuerit promissio, sed ex eo potius, quod damnum injuria det, si promissum accipiat; nihil tamen inde juvatur. Etenim si promissarius vi, vel metu incusso damnum infert promittenti, cum nemini damnum inferre debeamus (§. 553. part. 2. Jur. nat.), hinc etiam sequitur, quod promissio vi, vel metu extorta pro valida haberi nequeat jure naturali. Grotius igitur ipse suppeditat principium, per quod demonstrari poterat propositio præcedens, unde præsentem intulimus. Quando itaque Prætor Romanus quod metus causa gestum, pro rato non habet; non stricti juris rigorem æquitate temperat, quemadmodum nonnulli ajunt, qui cum Grotio sentiunt, sed ipsum jus naturæ sequitur, quod approbare nequit promissionem metu, vel vi extortam, quam metu, vel vi extorqueri prohibet. Grotius ideo hanc promissionem validam pronunciat, quia adest promittentis consensus absolutus, non conditionalis, ut in errante, cujus proinde promissio invalida est (§. 569). Enimvero cum consensus alterius vi, vel metu extorquere illicitum sit (§. 574),

lege

lege naturali consensus iste declaratur pro nullo. Atque adeo is nec obligationem promissoris parere, nec ex obligatione, quæ non existit, jus quoddam nasci potest promissario. Validitatem itaque promissionis consensus iste minime firmat.

§. 577.

Si metu ab alio incusso permotus tibi rei istius minime conscio quid promittam; promissio valida est. Etenim cum tuum non sit statuere de eo, num promissor omnia probe expenderit, quæ ipsi expendenda sunt, antequam promittat (§. 422.); nec tuum est inquirere, cur tibi quid promittatur. Quamobrem cum tibi ignotum sit, quod tibi quid promittam metu ab alio incusso permotus; nihil obstat, quo minus tibi perfecte obliger (§. 363.); Valida igitur est promissio, si metu ab alio incusso permotus tibi rei istius minime conscio quid promittam.

Quando metu ab alio incusso valeat promissio.

Hinc Seneca lib. 4. Controversiarum Controv. 26. ait ita rescindi, quæ per vim & metum gesta sunt, si vis & necessitas a pacifcente adhibita est, cum ad me non pertineat, an tu cogaris, si non a me cogaris. Meam esse oportere culpam, ut mea pœna sit.

§. 578.

Qui metu incusso me permovet, ut alteri rei istius minime conscio quid promittam; idem mihi resarcire tenetur. Etenim si metu ab alio incusso tibi istius minime conscio quid promittam; promissio valida est (§. 577.), adeoque servanda (§. 431.); consequenter tibi præstare debeo, quod promissi (§. 430.). Quoniam igitur absque metu incusso tibi nil promississem, adeoque nec præstitissem per hypoth. qui metum incussit in causa est, ut jacturam rei meæ faciam (§. 487. part. 2. Jur. nat.), consequenter damnum mihi dedit (§. 488. part. 2. Jur. nat.), idque dolosum (§. 489. part. 2. Jur. nat.). Enimvero

Quoniam damnum promissori datum re-sarcire in illo casu debeat.

(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) E e e dam-

damnum dolo datum rescarciendum est (§. 580. part. 2. Jur. not.). Quamobrem si quis metu incusso me permovet, ut tibi quid promittam, cum sis ejus rei minime conscius; is idem mihi rescarcire tenetur.

Quodsi quis dubitet, damnum tibi dari, si metu incusso permotus alteri istius rei minime conscio promittas; animo recolendum est, quod particulam quandam libertatis suæ alienet, (§. 360.) adeoque rei cujusdam incorporalis jacturam faciat (§. 487. part. 2. Jur. nat.), qui alteri ad faciendum perfecte sese obligat.

§. 579.

Quando promissio ob metum ab alio incussum invalida.

Si quomodocunque efficis, ut alius metu incusso me permoveat ad tibi quid promittendum; promissio invalida est. Etenim si quomodocunque efficis, ut alius metu incusso me permoveat ad tibi quid promittendum, perinde omnino est ac si ipse metum incussisses & hoc modo promissionem a me extorssisses. Enimvero si metu incusso promissionem a me extorques, ea invalida est (§. 578.). Ergo etiam invalida esse debet, si quomodocunque efficis, ut alius metu incusso me permoveat ad tibi quid promittendum.

Valet hic illud pervulgatum: quod quis per alium facit, per se fecisse putatur. Ne vero sensus propositionis restrictior fiat, quam fieri debet, ad animum revocanda & probe perpendenda hic sunt, quæ de concursu ad actionem alterius demonstrata sunt (§. 106. & seqq. part. 2. Phil. pract. univ.). Eum in finem addere lubet propositionem sequentem.

§. 580.

Idem parro expenditur.

Si promissarius ad metum incussum promissori quomodocunque concurrat, promissio invalida est. Etenim si promissarius ad metum promissori incussum quomodocunque concurrat, cum ad actionem alterius concurrat, qui ad actualitatem actionis al-

terius

terius quidpiam confert (§. 106. part. 2. Phil. pract. univ.), is aliquo modo efficit, ut promissorem metu incusso permoveat ad sibi aliquid promittendum. Sed si quis quomodocunque efficit, ut alius metu incusso promissorem permoveat ad sibi aliquid promittendum; promissio invalida est (§. 579.). Ergo invalida est promissio, si promissarius ad metum incussum promissori quomodocunque concurrat.

Quoniam multis modis ad factum alterius concurrimus, quemadmodum alibi abunde ostendimus (§. 111. Et seqq. part. 2. Phil. pract. univ.); hinc prono alveo per modum corollariorum fluunt multi casus particulares, quos omnes perstringere velle superfluum foret, cum nemo non per se hoc facere possit,

§. 581.

Si promissarius novit, promissorem metu ab alio sibi incusso Num notitia metus ab promittere; promissio non valet. Quod si enim promissarius novit promissorem non promittere, nisi quod metus ab alio ipsi fuerit incussus; is perinde vult metu a promissore extorqueri promissionem, ac qui quomodocunque efficit, ut alius metu incusso adigat promissorem ad sibi promittendum, adeoque perinde est, ac si effecisset, ut alius metum eidem incuteret, quo sibi aliquid promitteret. Enimvero si quis quomodocunque efficit, ut alius metu incusso permoveat alterum ad sibi quid promittendum, invalida est promissio (§. 579.). Quamobrem nec ea valet, siquidem promissarius novit, promissorem metu ab alio sibi incusso promittere.

Hæret vitium in acceptatione, sine qua cum valida non fit promissoris obligatio, nec ex promissione jus ullum acquirat promissarius (§. 365), idem in promissionem redundat, eamque invalidam efficit. Nimirum acceptans vult promissionem metu extorqueri: id quod fieri minime debet (§. 575.). Vel-

le autem peccare, hoc est, ut fiat, quod legi naturæ contrarium (§. 444. part. 1. Phil. Pract. univ.) etiam peccatum est (§. 444. part. 1. Phil. pract. univ.), adeoque in præsentem casu legi prohibitivæ contrarius (§. 163. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter illicitus (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Unde ad casum præsentem applicari potest, quod supra annotavimus de promissionis metu extortæ invaliditate (not. §. 576). Ceterum ex hætenus demonstratis apparet, non simpliciter verum esse, quod ex lege civili sit, si quidam actus rescinduntur ob metum ab alio incussum, quam cum quo actum est, quemadmodum videtur Grotio de J. B. & P. lib. 2, c. 11. §. 7. n. 3.

§. 582.

*Promissio
quando fiat
ob causam
ante debi-
tam.*

Si tu ad aliquid præstandum mihi jam obligaris, & ego tibi quid promitto, ut præstes; *promissio* fieri dicitur *ob causam ante debitam*.

E. gr. Si viatori mercedem solvi, ut literas in locum destinatum perferat, & redituro promitto aliquid munusculi, promissio fit *ob causam ante debitam*. Varia esse possunt motiva, cur alteri *ob causam ante debitam* quid promittamus, veluti ut diligentiam in præstando debito adhibeat majorem, vel præstationem maturet, vel ut ad præstationem debiti alterum incitemus.

§. 583.

*Effectus
promissionis
ab causam
ante debi-
tam.*

Promissio ob causam ante debitam non novam obligationem inducit, sed veterem fortioorem reddit. Etenim si quid promittitur, *ob causam ante debitam*, ideo tibi promittitur, ut præstes, ad quod præstandum jam obligatus es (§. 582). Et si adeo modus promissioni sit adjectus (§. 557.), qui alias obligationem promissario inducit ad eam adimplendum (§. 562.); hic tamen obligationem novam non inducit, adeoque promissio *ob causam ante debitam* factam novam obligationem non inducit. *Quod erat unum.*

Enimvero quod ob causam ante debitam promittitur motivum est præstationis (§. 890. *Psych. empir.*), quod incitat voluntatem ad præstandum (§. 887. *Psych. empir.*). Quoniam ad agendum te obligat, qui motivum cum actione quoddam connectit (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*); duplex obligatio stringit fortior, præsertim cum posterior ad agendum incitet *per demonstrata*. Promissio itaque ob causam ante debitam obligationem veterem fortiorem reddit. *Quod erat alterum.*

Ita in exemplo, quod modo dedimus (*not. §. 582.*), viator jam obligatus est ad literas in locum destinatum perferendas pro mercede debita. Quando igitur ipsi aliquid munusculi promittis, ut hoc faciat; non nova præstandi inducitur obligatio. Enim vero quatenus tamen munusculum promissum motivum est, ut diligentius præstet, quod præstare debet, veluti ut statim, ubi advenerit, literas reddat; obligatio jam fortius tenet viatorem. Atque adeo patet, quod promissio ob causam ante debitam facta obligationem, quæ jam aderat, firmet. Similiter promitto tibi librum, si decem, quos nundinis proximis solvere debes, aureos statuto tempore solvas, cum mea interfit, ne spes solum iri frustretur. Non nova hic introducitur obligatio, cum ad solvendum isto tempore jam sis obligatus: ea tamen redditur fortior, quatenus efficitur, ut majorem adhibeas diligentiam, quo solutio statuto tempore fiat.

§. 584.

Promissio ob causam ante debitam facta valida est. Quod *An promissio* enim promittitur ob causam ante debitam, etiam sine eadem *promissio ob causam* promitti poterat, cum a tua unice voluntate pendeat, utrum *sam unte* jus quoddam in alterum transferre (§. 11.), consequenter *debitam sit* quid promittere velis (§. 361.), nec ne. Quod si sine causa *valida.* ista idem promitteretur, promissio valida foret, ubi a promissario

sario acceptata (§. 363. 365), etiam si causa, quæ jam debetur, tantummodo foret modus promissioni adjectus (§. 560.), vel conditio (§. 403.). Quamobrem nulla adest ratio, cur promissio ob causam ante debitam facta non sit valida, consequenter valida omnino est.

Ita in exemplo, quod modo dedimus (not. §. 583.) librum tibi promittere poteram, etiam si nihil a te mihi esset solvendum. Vitori etiam in altero exemplo promittere poteram munusculum, quamvis ejus opera non uter in literis perferendis. Nemo autem non videt, causam ante debitam minime obstare, ut propter eam in utroque casu idem adhuc promittam.

§. 585.

Onus quando promissioni adjicitur.

Onus promissioni adjicere dicitur promissor, quando promittit sub hac conditione, si promissarius vicissim quid sibi vel alteri præstet, vel modus etiam in tali præstatione consistit.

E. gr. Si dicam: Dabo tibi librum noviter compactum, & novæ editionis, quæ priori emendatior, si librum tuum Titio dare vis, seu ut eum Titio des. In hoc casu promissioni adjicitur onus, nimirum ut tu des librum tuum Titio: perinde verò est, si hoc onus adjiciatur ut conditio, ne ego ante teneam tibi dare librum promissum, quam tu dederis tuum Titio (§. 468.), sive ut modus, ne tu ante tenearis librum tuum dare Titio, quam novum a me acceperis (§. 559.). Hoc equidem exemplum loqui videtur, onus non æquivalere, multo minus superare debere promissum, ut acceptatio fiat, sine qua promissio non subsistit (§. 365.); id tamen non necessario obtinet, cum etiam alteri quid promittere valeamus, quod minus valet, ut ipsum permovere ad præstandum id, quod majoris est pretii. E. gr. Si te permovere velim, ut Titio des duos aureos, & recusanti promittam nummum argenteum unciam; promissioni adjicitur onus, quod superat id, quod ex promissione debetur. Quod si tamen dederis duos aureos Ti-

tio, ego utique teneor tibi dare nummum uncialem, quem promisi (§. 529.). Valida igitur est promissio, etsi onus eadem adjectum superet id, quod ex promissione consequeris.

§. 586.

Promissor promissioni onus pro arbitrio adicere potest. Etenim An onus li- in promissarium transfert jus aliquam præstationem a se exi- ceat promif- gendi (§. 367.). Ab ejus vero voluntate unice pendet, quo- sioni adicere- modo dominium, vel jus quoddam suum in alterum trans- re. ferre velit (§. 11.), adeoque etiam idem facere potest sub hac conditione, si promissarius vicissim tibi vel alteri quid præstet. Quoniam itaque onus adicitur promissioni, quan- do promittitur sub hac conditione, si promissarius vicissim quid promissori, vel alteri cuidam præstet (§. 585.); pro- missor promissioni onus pro arbitrio adicere potest.

§. 587.

Si promissioni adicitur onus, nulla promissio fit injuria. Et- Cur onus ad- enim vi libertatis naturalis tibi competentis (§. 146. part. 1. juriatur ci- Jur. nat.), in acceptando non dependes a voluntate promif- tra injuri- foris (§. 152. part. 1. Jur. nat.), sed in tua unice voluntate po- um promif- situm est, utrum promissum cum adjecto onere acceptare ve- sario fa- lis nec ne (§. 153. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum ex- lam. promissione nullum jus tibi acquiratur, nec promissor ad quid præstandum tibi obligetur, antequam acceptatio a te facta fuerit (§. 365.); si promissor jure suo usus (§. 586.), promissioni onus adicit, nihil facit, quod est contra jus tuum perfectum (§. 239. part. 1. Phil. præct. univ.). Quoniam itaque injuria nulla tibi fit, quamdiu nil fit contra jus perfectum tuum (§. 859. part. 1. Jur. nat.); si tibi promittens adicit promissioni onus, nulla tibi injuria fit.

Quodsi quis putet, injuriam fieri promissario, si onus su- peret

peret promissum; is læsionem fingit, ubi nulla adest, prout exemplum paulo ante datum docet (not. §. 585.) Confundit nimirum contractum, in quo requiritur æqualitas præstationum mutuarum, nisi contrahentes in inæqualitatem expresse consenserint, cum promissione, & in ipso contractu tollit inæqualitatem etiam eam, in quam consensere contrahentes contra ea, quæ suo loco demonstrabuntur.

§. 588.

*Quando
promissio
convalescat.*

Si promissio sit invalida, postea vero valida efficitur, *convalescere* dicitur.

E. gr. Invalida est promissio, si per errorem, qui dat causam promissioni, quid promittitur (§. 569.), aut ea vi vel metu incusso extorquetur (§. 576.). Quodsi istiusmodi obligatio postea valida efficitur; ea convalescit: quod quomodo fiat, demonstrandum.

§. 589.

*Promissio
quomodo
convalescat.*

Si promissio fuerit invalida, re tamen cognita eadem stare velit promissor; ea convalescit. Etenim si invalida sit promissio, promissor promissario non obligatur ad præstandum, quod promisit, neque adeo hic jus ullum ex promissione consecutus: id quod per se patet. Enimvero si re cognita promissione stare velit promissor, agnoscit equidem, se promissario ad nihil teneri, nec huic jus ullum esse, quod promiserat, exigendi; hoc tamen non obstante vult se alteri esse obligatum & alteri jus exigendi, quod promiserat, competere. Perinde igitur est, ac si de novo idem alteri promitteret, nulla habita ratione ejus, ob quod invalida erat promissio, & acceptatio antea facta præcessisse intelligitur promissionem (§. 10.). Quamobrem cum in nova hac promissione nil adsit, quod eandem invalidam efficiat, sine ratione autem ad invalidandum sufficiente invalida esse nequeat (§. 70. Ontol.);

si re

si re cognita promissione, quæ invalida erat, promissor stare velit, quæ antea erat invalida, nunc valida efficitur. Quoniam itaque promissio convalescit, si promissio, quæ erat invalida, efficitur valida (§. 588.); promissio invalida convalescit, quando re cognita eadem stare vult promissor.

E. gr. Si ea de causa tibi quid promisi, quod putem verum esse nuncium de morte agnati mei, qui me hæredem instituit; ego autem, ubi cognovi falsum fuisse nuncium hoc non obstante declaro, me tibi dare velle quod promiseram, promissio invalida convalescit. Idem etiam intelligitur in casu altero, ubi promissio vi vel metu extorta.

§. 590.

Quoniam promissio non convalescit, nisi cum invalida *Modus con-* efficit, promissor tamen hoc non obstante eadem stare velit *valescendi* (§. 589.), de animo autem promissoris nihil constare potest, *distinctius* nisi eam sufficienter declarat sive verbis, sive factis; *promissio, quæ erat invalida non convalescit, nisi actu quodam externo, adeoque sive verbis, sive factis declarat promissor, se eadem stare velle; etsi noverit eam invalidam esse.*

De modo, quo fit promissionum invalidarum reconvalescentia, non omnium eandem esse sententiam, monuit *Grotius* de J. B. & P. lib. 2. c. 11. §. 20. Sunt enim qui existimant, ut convalescat promissio, sufficere solum actum internum, qui conjunctus cum priore actu externo sufficiat ad pariendam obligationem. Enimvero cum voluntatem promissoris dividere non liceat promissario, nisi sufficienter declaratur, sine ea vero huic is obligari nequeat; necesse omnino est, ut vel verbis, vel factis ea declaratur. Actus internus animi minime producit obligationem externam, quæ cum jure cogendi conjuncta (§. 656. part. 1. *Jur. nat.*) Alii cum adverterent declarationem promissoris, quod stare velit promissis, etsi ad ea servanda non teneatur, æquipollere debere novæ promissioni; ad

(*Wolffii Jur. Nat. Pars III.*) Fff recon-

reconvalescentiam promissionis requirere maluerunt novam promissionem & acceptationem, quasi antea facta acceptatio trahi non possit ad actum promissoris præsentem, quæ tamen necessario adesse debet, ut valida sit promissio (§. 365.). Enimvero hi minime perpendunt, acceptationem etiam præcedere posse promissionem, ac quod hoc fiat, quando de animo acceptantis jam satis constat.

§. 591.

Casus particularis, quo voluntate promissoris facta declarata promissio convalescit. Si ubi tibi satis constat, promissionem esse invalidam, veluti cognito errore, qui eidem causam dedit, aut depulso metu, quo extorta promissio, ultro præstes, quod promissum; promissio convalescit. Et enim si tibi satis constet, promissionem esse invalidam, veluti si cognoscas errorem, qui promissioni causam dedit, aut metus fuerit depulsus, quo ea extorta fuit, & tu hoc non obstantè ultro præstas, quod promissum; ipso facto declaras, te stare velle promissis: id quod per se patet. Enimvero quando promissor, invaliditate promissionis agnita, facto declarat, se stare eadem velle, eadem etiam convalescit (§. 589. 590.). Promissio igitur convalescit, si ultro præstes, quod promissum, ubi tibi satis constat, promissionem esse invalidam, veluti cognito errore, qui eidem causam dedit, vel metu depulso, quo extorta promissio.

Casum hunc particularem adjicere lubuit, ut rectius intelligatur, quomodo facto declarare possit promissor animum standi promissis.

§. 592.

Quomodo præstetur, quod conditionate promissum fuerat. Si promissor norit, non extare conditionem, hoc tamen non obstantè præstat id, quod promissum fuerat; id ultro præstare intelligitur, quasi promissum non esset. Quamprimum enim certum est deficere conditionem, promissio pro non facta habenda missum fuit (§. 534.), consequenter quod promissum erat præstari nequit.

tanquam promissum. Quamobrem si promissor norit, non extare conditionem, hoc tamen non obstante id præstat, quod promissum fuerat; id omnino præstare ultro intelligitur, quasi promissum non esset. *ne non extante.*

Nimirum evanescente promissione, quando conditionem non extare certum est, ad id præstandum, quod promissione conditionata continebatur, non obligatus est reus promittendi. Idem ergo præstari nequit tanquam debitum (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*): præstatur adeo ultro, quasi promissum non esset.

§. 593.

Quodsi promissor, conditione non existente, promissario ad præstandum id, quod promiserat, nihilominus obligatus esse velit; & promissione, & acceptatione nova opus est. Quando enim deficit conditio, promissio pro non facta habenda (§. 534.), sequenter vi ejusdem promissor obligatus esse nequit ad id præstandum, quod conditionate promiserat. Quamobrem si hoc non obstante eidem ad hoc præstandum obligatus esse velit, cum nemo sese alteri perfecte obligare possit nisi promittendo (§. 393.), promissoris autem obligatio valida esse nequeat sine acceptatione (§. 365.), nova omnino opus est promissione & acceptatione. *Cur nova promissione, & acceptatione nova opus sit, si ad præstandum conditio non existente promissum velis esse obligatus non extante conditione.*

Conditione non extante ex promissione conditionata nihil consequi potest promissarius. Quodsi ergo vis ut id consequatur, quod ex promissione ista consecutus fuisset extante conditione, aut dandum id ultro aut denuo promittendum pure, perinde ac si conditionata promissio facta nunquam fuisset. Nova adeo promissio tui prorsus arbitrii est, atque adeo præstationem quomodocunque variare & promissioni, quod videtur, onus, vel etiam modum quemcunque adjicere licet, cum nova promissio nullo modo a conditionata, quæ prorsus evanuit, dependeat.

§. 594.

An necesse sit, ut promissio causam expressam habeat.

Promissio non habere debet causam expressam, ut sit valida.
Etenim homines sibi invicem ad dandum, vel faciendum perfecte sese obligant mutuo consensu (§. 357.). Quamobrem cum ad consensum mutuum non requiratur, nisi ut quod unus alteri præstare vult, hoc sibi alter ab eo præstari velit (§. 658. part. 1. Phil. pract. univ.), hoc vero fiat, si promissor nude promittat, nulla expressa causa, cur promittat, & promissarius idem acceptet! (§. 361. 365.); promissio ut sit valida, causam expressam habere non debet.

Causa, cur alteri quid promittas, non ad hoc requiritur, ut tibi constet de alterius voluntate, cujus quippe determinatio libertati tuæ naturali relinquenda (§. 156. part. 1. Jur. nat.) Constat de consensu promittentis, quamprimum ejus voluntas patet. Civile adeo est, quod promissio habeatur invalida, quæ causam expressam non habet.

§. 595.

Promissio quando revocatur, & quando revocatio licita.

Si promissor declaret, sese ex promisso teneri nolle, *promissionem revocare dicitur.* Quando igitur promissor *promissionem revocat, animum promittendi mutavit.* Quamobrem cum homini nullum competat jus mutandi voluntatem, quando mutatio est contra jus alterius (§. 376.); *promissionem revocare licet, quamdiu ex ea jus nemini quesitum, minime vero, ubi alicui fuerit quesitum.*

Unicuique permittendum, ut voluntatem suam muret, quam diu nil agit contra jus alterius (§. 377.). Mutat voluntatem, qui promissionem revocat, ac ideo revocat, quia illam mutat *vi presentis.* Quamobrem promittenti permittendum, ut revocet promissionem, quamdiu ex ea jus nemini quesitum.

§. 596.

Ante acceptationem promissio revocari potest; facta autem ac- *Quid pro-*
ceptatione revocari nequit. Quoniam enim sine acceptatione *missionem*
 ex promissione jus nullum acquiritur promissario (§. 365.); *faciat irre-*
 quamdiu acceptatio ab eo nondum facta, ex promissione jus *vocabilem.*
 nullum ipsi quæsitum est. Enimvero promissionem revocare
 licet, quamdiu ex ea jus nemini quæsitum (§. 595.). Quam-
 obrem ante acceptationem promissio revocari potest. *Quod*
erat unum.

Jam vero acceptatio non fit alio fine, quam ut a volente jus quoddam in te transferatur (§. 381.). Quamobrem cum vi promissionis promissario competat jus perfectum ad id, quod promissum est (§. 364.); si is promissionem accipiet, jus perfectum ad id, quod promissum est, ipsi actu competit. Quoniam itaque promissionem non licet revocare, nisi quamdiu ex ea jus nemini quæsitum (§. 595.); facta acceptatione ea revocari nequit. *Quod erat alterum.*

Acceptatio igitur promissionem facit irrevocabilem. Quod ante acceptationem adhuc erat voluntatis, id facta eadem fit necessitatis, cum eadem reum promittendi ad præstandum tibi obligaveris (§. 381.), ut præstatio facta fuerit necessaria (§. 118. *part. Phil. pract. univ.*), & contra jus libertatis naturalis, cujus particula jam alienata est, promissor jam dependeat a voluntate tua (§. 153. *part. 1. Jur. nat.*), non amplius quoad illam sui juris (§. 155. *part. 1. Jur. nat.*), sed juris potius tui (§. 141. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 597.

Si promissio revocatur, promissorem poenitet promissi. Etenim *Poenitentia*
 si promissio revocatur, promissor declarat, sese ex promisso revocationi
 teneri nolle (§. 595.), adeoque judicat se male fecisse, aut *promissionis*
 minus recte, quod promiserit, cum jam nolit, quod ante *vo-*
coharens.

luerat, motivum vero nolitionis in representatione mali consistat (§. 890. *Psych. empir.*), sine quo nolitio non datur (§. 889. *Psych. empir.*). Enimvero eum facti poenitet, qui, quæ fecit, male aut minus recte facta judicat (§. 759. *Psych. empir.*). Quodsi ergo promissor promissionem revocet, eum promissionis factæ poenitet.

Patet ex demonstratione, ideo revocari promissionem, quod promissorem ejus poenitet. Nisi enim poeniteret, nec fieri poterat, ut non factam veller.

§. 598.

Quando poenitentia impediatur.

Poenitentia impeditur dicitur, quando eidem in jure nullus relinquatur locus. *Impeditur* adeo, quando voluntatem mutare non amplius licet. Quamobrem cum voluntatem mutare non liceat, quando mutatio est contra jus alterius (§. 376.); *poenitentia impeditur*, quando mutatio voluntatis est contra jus alterius.

Physice impeditur nequit, ne quis poeniteat facti, etiamsi ipsi integrum non sit mutare voluntatem: Sed quando lex mutationem voluntatis non admittit, quoad jura & obligationes poenitentiae nullus admittitur locus, ut adeo moraliter abesse censeatur, quia non attenditur, sed perinde est, ac si abesset.

§. 599.

Quidnam eam impediatur.

Acceptatio impedit poenitentiam promissoris, seu quamprimum promissio acceptata est, promissorem factæ promissionis non amplius poenitere licet. Facta enim acceptatione promissionem revocare non licet (§. 596.), consequenter nec promissor declarare potest, sese ex promisso teneri nolle (§. 595.). Quamobrem quamvis promissor mallet promissionem factam non esse, consequenter judicet, male sese fecisse, quod promiserit, adeoque eum promissionis factæ poeniteat (§. 759. *Psych. empir.*); poenitentiae tamen nullus amplius relinquatur locus. Quoni-

am

am itaque poenitentia impeditur, quando eidem in jure nullus amplius relinquitur locus (§. 598.); acceptatio poenitentiam impedit, consequenter quamprimum promissio acceptata est, promissorem factæ promissionis non amplius poenitere licet.

Nimirum facta acceptatione poenitendi jus ademptum reo promittendi. Quando igitur poenitet, hoc nullo jure facit; moraliter vero hic unum idemque est non facere & nullo jure facere, cum quod fit non attendatur, sed perinde habeatur, ac si factum non fuisset.

§. 600.

Promissio conditionata revocari nequit. Antequam enim certum est, conditionem extare, promissarius ex ea habet spem debitum iri (§. 471.), quæ invito adimi nequit (§. 477.). Quamobrem cum hæc spes promissario adimeretur, si promissor declararet, sese ex promisso eidem teneri nolle, etiam si extet conditio, consequenter si promissionem conditionatam revocaret (§. 595.); evidens est, promissionem conditionatam revocari minime posse.

Conditio adeo promissioni adjecta eam irrevocabilem facit.

§. 601.

Conditio promissioni adjecta poenitentiam impedit. Promissionem enim irrevocabilem facit (§. 600.). Quamobrem cum promissorem poeniteat promissi, si promissionem revocet (§. 597.); conditio promissioni adjecta poenitentiae nullum relinquit locum. Quoniam itaque poenitentiam impedit, quod eidem locum nullum relinquit (§. 598.); conditio promissioni adjecta poenitentiam impedit.

Nemo non videt, sermonem esse de conditione suspensiva, quæ actus perfectionem differt, donec certum fuerit eam extare

extare (§. 488.), quippe quæ semper intelligitur, quando de promissione conditionata sermo est. Parum autem refert, utrum ea casualis, vel potestativa, aut mixta fuerit, cum hæ omnes sint suspensivæ (§. 487. 488.). Pateat adeo acceptationem impedire pœnitentiam, five ea pura, five conditionata fuerit. Quod enim paulo ante de pura ostendimus (§. 599.); idem etiam jam ostensum est de conditionata.

§. 602.

*Obligatio
promittentis
factum
alienum.*

Qui factum alienum promittit, nihil omittere debet, quod ad idem obtinendum facere potest. Qui enim factum alienum promittit, in ejus potestate absolute non est efficere, ut alter præstet, quod promisit, cum is vi libertatis naturalis minime dependeat in agendo a voluntate ipsius (§. 153. part. 1. Jur. nat.), sed permittendum potius sit, ut suum in determinanda voluntate sequatur judicium (§. 156. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem nisi velis promittere, quæ impossibilia sunt, quorum hic nulla habetur ratio (§. 209. part. 1. Phil. pract. univ.), quando factum alienum promittis, non aliud promittis, quam te omnem diligentiam adhibiturum, ut alterum ad faciendum id, quod promittis, permoveas, consequenter nihil eorum omissurum, quod ad idem obtinendum facere potes (§. 751. part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam itaque promissa sunt servanda (§. 431.), adeoque promissor facere debet, quod se facturum dixit (§. 430.); qui factum alienum promittit, nihil omittere debet, quod ad idem obtinendum facere potest.

E. gr. Si quis promittit, Titium tibi daturum duos aureos, factum alienum promittit. Jus Romanum istiusmodi promissionem inutilem pronunciat, ex qua scilicet, nulla oriatur obligatio §. 31. de inut. stipul. & l. 83. ff de V. O. Enimvero cum nemo serio nihil promittere voluisse censendus sit, illud promississe intelligitur, quod in potestate ipsius est, & verbis ejus conveniens. Loquantur verba, quod velit Titium tibi dare

dare debere duos aureos. Hoc efficere in potestate ipsius non est; curare tamen potest, ut det. Promissionem igitur ita interpretandam esse haud difficulter intelligimus, ipsum curaturum, ut Titius tibi det duos aureos. Vnde porro consequitur, eum nihil omittere debere, quod ad efficiendum, ut det Titius, ab ipso proficisci potest. Sæpe his verbis expresse concipitur promissio: curabo, ut Titius tibi det duos aureos. Et tunc nemo non admittere tenetur, promissorem obligatum esse ad nihil eorum omittendum, quæ facere potest, ut Titium permoveat ad dandum. Sane in ipso Jure Romano promissioni tribuitur obligatio, ubi promiseris, te effecturum, ut Titius det. Eccur non etiam ea, quam diximus, obligatio promissioni de facto alieno tribui potest, quæ hanc admittit interpretationem, curabo, ut Titius det, immo quam ita interpretari necessario debemus, nisi dicendum sit, in re seria promittentem inania verba proferre voluisse. Quamdiu vel ex verbis, vel ex materia aliisque circumstantiis colligitur, qualis fuerit animus promittentis, promissionem etiam eidem conformiter interpretari debemus, ne ea prorsus frustranea sit. Quamvis autem naturalem defendimus obligationem promissionis facti alieni; non tamen propterea negamus civili jure eidem obligationem detrahi posse: cur enim ideo jus civile non sit iniquum dicendum, suo patebit loco. Tenendum præterea, Jure Romano deliberati animi signum constitutum fuisse stipulationem, cui initio erant solennia verba præscripta, quorum significatus a lege pendeat, ut adeo non aliam permitterent interpretationem, quam lege præscriptam.

§. 603.

Qui expresse promittit, sese effecturum, ut tertius det, vel Quando faciat, & promissariam certum esse jubet, quod sit daturus vel facturus ista obligatus; tanto magis obligatur, ne quid eorum omittat quod ad obtinendum factum tertii facere potest. Cum enim promissa sint tenentur servanda (§. 431.), adeoque promissor id omne præstare te-

(Wolffii Jur. Nat. Pars III.)

Ggg

neatur,

neatur, quod se præstiturum affirmavit (§. 430.); in hypothefi propositionis præfentis evidentiffimum eft, promifforem tanto magis obligari, ne quid eorum omittat, quod ad obtinendum factum tertii facere poteft.

Promiffarius non plus juris acquirere poteft, quam in ipfum transferre voluit promiffor, nec ultra voluntatem ejus eundem fibi obligare valet ad dandum, vel faciendum (§. 382.). Quamobrem æquitati naturali conveniens eft, ut animum in primis promifforis infpiciamus, qualis is fuerit, expendendo tam factum tertii, quod promittitur, quam circumftantias cum ex parte promittentis, tum ex parte tertii, ac ipfius etiam promiffarii, ne in verbis fimus fcrupulofiores, quam par eft, contra rei veritatem. Sed hæc clariora evadent per ea, quæ de interpretatione demonftraturi fumus.

§. 604.

Quando promittens factum alienum teneatur ad id, quod intereft.

Quodfi factum alienum promiferis, nullam vero in eo obtinendo adhibueris diligentiam, aut non eam, quam poteras, promiffarius vero inde damnum quoddam patitur; damnum datum refarcire tenearis, præfertim fi promiferis te effecturum, ut tertius det vel faciat, & promiffarium certum effe jubeas, quod fit daturus, vel facturus. Etenim fi factum alienum promittis, nihil eorum omittere debes, quod ad idem obtinendum facere potes (§. 602.) & tanto fortius te tenet hæc obligatio, fi exprefse promiferis, te effecturum, ut tertius det, vel faciat, & promiffarium certum effe jubes, quod fit daturus, vel facturus (§. 603.). Quodfi ergo in facto alieno obtinendo nullam adhibueris diligentiam, aut non eam, quam poteras, in promiffo implendo negligentem te præbes (§. 757. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum negligentia culpa fit (§. 758. part. 1. Phil. pract. univ.), fi quod inde damnum patiatur promiffarius, damnum, tua culpa datur. Quoniam itaque damnum culpa datum refarciendum (§. 580. part. 2. Jur. nat.); fi in obtinendo facto

facto alieno, quod promissisti, nullam adhibueris diligentiam, aut non eam, quam poteras, promissarius vero inde damnum quoddam patiat, damnum refarcire teneris, præsertim si promiseris te effecturum, ut tertius det vel faciat, & promissarium certum esse iusseris, quod sit daturus, vel facturus.

In casu altero, quo obligationem fortius tenere reum promittendi ostendimus (§. 603.), jus etiam Romanum admittit obligationem ad id, quod interest, sive lucrum cessans, sive damnum emergens spectes, quorum istud huic æquiparandum, atque adeo sub damni generali appellatione a nobis comprehenditur. Ceterum jure naturali pollicitatio distinguenda a promissione (§. 361. 367.), ne quæ de hac demonstrantur ad illam perperam transferantur. Prudentiæ vero est in facto præsertim alieno promittendo verbis accurate satis exprimere mentem suam, ut ad quid teneri velit reus promittendi, per ea manifestum sit.

§. 605.

Si promissario quid præstare promiseris, nisi tertius fecerit, quod promittis, hic vero non fecerit; quod te præstiturum promissisti, præstare teneris. Quod si enim promissario quid præstare promittis, nisi tertius fecerit, quod promittis; factum proprium tens ipse promittis sub conditione negativa, scilicet si tertius non fecerit (§. 498.). Quamobrem cum conditio negativa extaret, si non fecerit (§. 490.), quamprimum vero certum est extare conditionem, promissio conditionata valida sit (§. 467.), & promissor eam implere teneatur (§. 469.); si promissario quid promiseris, nisi tertius fecerit, quod vero promittis hic non fecerit, tu præstare teneris, quod te præstiturum dixisti.

v. gr. Si dico: promitto, Titium tibi quatuor aureos daturum; quod si non dederit, ipse duos dabo. Anteriorum gnarus absque demonstratione ulteriori admitte, me duos aureos

tibi dare debere, si Titius non dederit quatuor. Non tamen ideo superflua existimari debet demonstratio. Neque enim anteriorum gnarus sine ulteriori demonstratione admittit, me duos aureos tibi dare debere, si Titius non dederit quatuor, quam quia confuse recordatur eorum, quæ demonstrationem præsentem ingrediuntur tanquam principia. Quoniam igitur nobis incumbit, ut distincte exponamus, quæ perceptionibus confusis insunt; nostrum quoque erat id demonstrare, quod vi perceptionum confusarum in casu particulari absque demonstratione admittitur tanquam verum. Velim hoc sibi notent, qui ad carpendum proni reprehendunt, ea demonstrari, quæ nulla demonstratione indigere ipsis videntur. Quodsi sapere nolint, per nos desipiant.

§. 606.

Pœna quando adijciatur promissioni.

Pœna dicitur adijci promisso, quando reus promittendi declarat, se hoc daturum, vel facturum, nisi steterit promisso. Et *promissio*, quæ pœnam adjectam habet, *pœnalis* dicitur: quod vero pœnæ loco promittitur, *pœnale promissum* appellatur.

Facile ostendi poterat ex ipsa definitione pœnæ (§. 285. part. 1. *Phil. pract. univ.*), pœnam omnino esse id, quod promittitur sub hac conditione, nisi steterim promisso. Sed his ambagibus opus non est, cum definitio nominalis valeat, etiam si eidem non insit veritas, qua nomen rei ex asse conveniri ostenditur. Quodsi dubium moveat, quod in definitione pœnæ requiratur jus obligandi eum, in quem pœna statuitur; haud difficulter probatur, jus sese obligandi alteri, ut pœnæ loco quid exigit unicuique hominum competere, prouti mox elucescet, quando demonstraturi sumus, pœnam promissioni licite adijci. Exemplum promissionis pœnalis tale esto. Faciam tibi hoc: si non fecero, pœnæ nomine decem aureos promitto. Hic decem aurei, quæ pœnæ nomine promittuntur, promissum pœnale sunt. Enimvero non opus est, ut ex-

preste dicatur me poenæ nomine hoc promittere: sufficit enim, hoc constare ex ipsius promissionis natura, aut circumstantiis aliis. v. gr. Si quis promittit ædificare domum tuam intra annum, &, nisi hoc fecerit, se tibi daturum triginta aureos; nemo non intelligit, triginta aureos poenæ nomine promitti. Non inutiliter vero promissionibus adjici poenam, ex sequentibus elucescit.

§. 607.

Quod poena nomine promittitur, conditionate promittitur, seu Promissum promissum poenale conditionale est. Quando quis poenæ nomine quid promittit, is se hoc, quod poenale est, non præstaturum promittit, nisi ubi non steterit promisso suo, hoc est, nisi fecerit, quod promiserat (§. 430.), consequenter id promittit sub conditione negativa, si non fecerit, quod promiserat (§. 489.). Quamobrem cum conditionate promittatur, quod nonnisi sub certa conditione promittitur (§. 462.); quod poenæ nomine promittitur, conditionate promittitur.

De promissione itaque poenæ eodem modo ratiocinandum, quo de conditionata, atque adeo ad eam applicanda sunt, quæ de illa in superioribus abunde demonstrata. Cum nos etiam ex parte promittentis conditionem potestativam admittamus, nos non angit difficultas, quam facessere poterant, qui in promissionibus conditioni potestativæ nullum concedunt locum, nisi fit ex parte promissarii.

§. 608.

Si promittens factum alienum ipse quid dare vel facere promittit, An factum sit, nisi tertius fecerit; quod ipse dare vel facere promittit, poena proprium non est. Et si enim tertius non fecerit, quod eum facturum promissioni promissisti, non tamen dici potest, te non stetisse promisso, alieni adsequi tantummodo obligaris ad curandum vel efficiendum, ut tertius sit poenæ promissario det vel faciat, quod daturum eum, vel facturum

Eturum promissisti (§. 602. 603.). Quamobrem cum poena promissioni non adjiciatur, nisi reus promittendi declaret, se quid daturum vel facturum, si non steterit promisso, hoc est, si non præstiterit, quod se præstiturum promisit (§. 606.); quod ipse dare, vel facere promittit, si tertius non præstiterit, quod ipsum præstiturum promiserat, poena non est.

Ad promissionem adeo facti alieni ubi accedit promissio proprii sub conditione illius non obtenti ad hanc applicari nequeunt, quæ de promissione poenæ demonstrantur, sed, ubi factum alienum non fuerit obtentum, de ea ratiocinandum, quemadmodum de promissione pura.

§. 609.

Quando promissioni facti alieni poena adjiciatur & quinam sit ejus effectus.

Si factum alienum promittens declaret, se promissario hoc daturum, vel facturum, nisi omnem det operam, ut factum alienum obtineatur; factum proprium poenæ nomine promittitur: & si promissarius promissum poenale acceptet, reus promittendi non amplius tenetur ad id quod interest. Etenim qui factum alienum promittit, nihil eorum omittere debet, quæ facere potest, ut factum alienum, quod promisit, obtineatur, præsertim si expresse hoc se facturum affirmaverit (§. 602. 603.). Quodsi ergo declaret, se promissario hoc daturum, vel facturum, nisi omnem det operam, ut factum alienum obtineatur; omnino declarat, se ipsi hoc daturum, vel facturum, nisi steterit promisso (§. 430.). Ehimvero quando reus promittendi declarat, se hoc daturum, vel facturum, nisi steterit promisso, poena adjicitur promissioni (§. 606.). Factum igitur proprium poenæ nomine promittitur, si qui alienum promittit simul declarat, se promissario hoc præstiturum, nisi omnem det operam, ut factum alienum obtineatur. *Quod erat unum.*

Jam si promittens factum alienum declaret, se promissario hoc daturum, vel facturum, nisi omnem det operam, ut factum

factum alienum obtineatur; eo ipso declarat, nolle se ultra poenam teneri, siquidem omnem operam non dederit, ut factum alienum obtineatur, nec tertius facere voluerit; quod per se patet. Quamobrem si promissarius promissum poenale acceptet, in hoc consentit, quod ultra poenam ipsi teneri non debeat, siquidem non omnem dederit operam, ut factum alienum obtineatur (§. 2.), consequenter jus ad id, quod inter est, alias ipsi competens (§. 604.), remittit (§. 95.), adeoque id ipsa acceptatione extinguitur (§. 97.). Quodsi ergo promissarius promissum poenale acceptet, reus promittendi non amplius tenetur ad id, quod interest. *Quod eras alterum.*

§. 610.

Si tibi promitto factum alienum B, si tertius non fecerit, me ipsum tibi quid daturum, vel facturum; si tertius non fecerit, non nisi id dare vel facere teneor, quod me prestiturum promisi, nulla habita diligentia vel negligentia in facto alieno obtinendo ratione. Quando promissor facti alieni non obligatur ad omnem diligentiam in facto alieno obtinendo collocandum. Si enim tibi promitto Titium daturum vel facturum, quod si non dederit, me ipsum tibi quid daturum vel facturum; evidens est, me non velle esse obligatum ad omnem diligentiam in facto alieno obtinendo adhibendam, sed in meo arbitrio positum esse volo, qualem adhibere velim, immo an ullam mihi adhibere placuerit. Quoniam itaque acceptatione tua ultra voluntatem suam promissorem tibi obligare non vales ad quid dandum, vel faciendum (§. 382.); nec is tibi in hypothese propositionis presentis obligatur ad omnem diligentiam, quam in facto alieno obtinendo collocare potest, consequenter nec tenetur ad id, quod interest, si tertius non fecerit, quod ipsum facturum promiserat (§. 604.). Quoniam vero tibi obligatur ad præstandum promissum proprium, si tertius non fecerit (§. 605.); hoc ipsum reus promittendi

tendi tibi præstare tenetur, ubi tertius non fecerit, quod ipsum facturum promiserat, nulla habita ratione ratione diligentia, vel negligentia in facto alieno obtinendo.

Hinc patet, quænam differentia intercedat, quando factum alienum promittens aliquid de suo promittit, illo non obtento, & quando idem promittit in eodem casu pænæ nomine. Nimirum quando quid non promittitur pænæ nomine, id præstandum est, sive omnem diligentiam in facto alieno obtinendo collocaveris, sive nullam; quando vero quid promittitur pænæ nomine, id dandum non est, nisi ubi in facto alieno obtinendo te negligentem præbueris, siquidem tertius non fecerit, quod ipsum facturum promiseras. Adest etiam hæc differentia. Si quid pænæ nomine promittitur, ea motivum est nil eorum omittendi, quæ ad obtinendum factum tertii requiruntur; si vero pænæ nomine non promittitur, factum proprium tale motivum esse nequit: quin potius in eo casu libertatem faciendi, quid velis, aut pro renata consultum visum fuerit, tibi reserves. E. gr. Dico: colloquar cum Titio, dabit tibi quatuor aureos: Si non dederit, ego tibi duos dabo. Hic me non obligo ad omnem dandam operam, ut Titius tibi det quatuor, & nisi operam dederim, ut ego tibi duos dare tenear. Sed promissio mere liberalis est, quæ tanquam conditionem supponit, si Titius non dederit quatuor. Pænâ respicere debet factum proprium, non alienum (§. 1084. *part. 1. Jur. nat.*): nisi quis ad alienum, quod pænâ meretur (§. 1085. 1686. *part. 1. Jur. nat.*), concurrat, pænâ communicationi locus non est (§. 1082. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem hic non teneris ad id, quod interest, si Titius non dederit; teneris tamen dare duos, quos proprio nomine promissisti conditionate, aureos, quamcunque adhibueris diligentiam, ut Titium ad dandum quatuor permoveres. Ceterum hunc casum esse dabilem, immo altero, quo pænâ nomine quid promittitur, frequentiore, ipsa experientia loquitur.

§. 611.

Si promittis te mihi facturum & promissioni poenam adjicis; ubi non feceris, quod poena nomine promissisti, dare debes. Etenim si reus promittendi poenam adjicit promissioni, nisi fecerit, quod se facturum promisit; hoc ipso declarat, quod, nisi fecerit, se tibi hoc daturum esse (§. 606.), consequenter si non fecerit, non obligatus esse vult nisi ad hoc dandum. Quoniam itaque promissarius acceptatione sua ultra voluntatem suam promissorem sibi obligare nequit (§. 382.); ubi non fecerit, quod se facturum promisit, dare non tenetur, nisi quod poenæ nomine promisit.

§. 612.

Si quis promittit, se tibi quid facturum, & non fecerit, tu vero inde damnum aliquod passus, id resarcire tenetur, seu ad id teneatur, quod interest. Ostenditur eodem prorsus modo, quo supra ostendimus promissorem facti alieni teneri ad id, si fuerit negligens in eo obtinendo.

Quoniam plerumque in incerto est, quantum interfit, si promissor facti proprii non steterit promisso, ne quantitas ejus, quod debetur, incerta sit, promissioni facti proprii poenam adjici consuevit, præsertim si tua refert, ut certo tempore fiat, ad quod faciendum reus promittendi sese obligavit. Ita nimirum in statu naturali evitantur bella (§. 408.), in civili lites non redduntur difficiles, quatenus probatu difficile, quantum interfit. Quamobrem etiam Imperator §. 7. I. de V. O. optimum esse judicat, ut si stipulemur aliquid fieri, vel non fieri, poena subjiciatur, ne quantitas stipulationis in incerto sit. E. gr. Si architectus domum intra annum non ædificaverit, & tu sis mercator, nec habeas commoditatem exponendi merces tuas, cum hic damnum, quod pateris sit lucrum cessans, incertum vero sit, quantum lucrari potueris, id, quod interest, in incerto est. Supponimus & hic, quemadmodum in anterioribus,

ribus, lucrum cessans esse damnum, prouti & vulgo habetur & in communi sermone damnum pati se dicit, is, cujus lucrum cessat. Quamobrem & teneri ad id quod interest & damnum datum refarcire, a se invicem non distinximus. Quodsi vero quis sine probatione admittere nolit, lucrum cessans recte ad damnum referri; id ostendere lubet, ne quicquam dubii circa demonstrationes anteriores aliasque subsequuturas superesse possit iis, qui jure Romano animum habent imbutum.

§. 613.

*Lucrum
quid dica-
tur.*

Lucrum dicitur res, quæ bonis nostris superaccedit, iisdem non deminutis. Quamobrem cum locupletiores fiamus, quando res quædam bonis nostris superaccedit, iisdem non deminutis, (§. 582. part. 2. *Jur. nat.*), *lucro efficiamur locupletiores*. Vnde etiam *Lucrum* definiri poterat, quod sit res, qua finis locupletiores.

E. gr. Mercator vendit mercem, quam emerat pretio duorum aureorum, tribus aureis. Unus ergo aureus superaccedit bonis ejus, nec ut accederet, bona erant diminuenda: lucrum igitur est unus aureus. Similiter patet, eum uno aureo fieri locupletiores, cum tantundem nunc plus habeat, quam habuerat ante (§. 582. part. 2. *Jur. nat.*) Et hinc dennuo intelligitur, lucrum esse unum aureum, ac ideo aureum unum lucratum etiam dicitur.

§. 614.

*Lucrum
quando ces-
set.*

Lucrum cessare dicitur, si, quando id obtinere poteramus, impedimur, quo minus obtineamus.

E. gr. Si opera tua quid lucrari poterat, morbo autem impeditis, quo minus hoc fiat; lucrum cessat. Similiter si mercator impeditur, quo minus merces suas in loco commodo exponere possit, consequenter quo minus lucretur, quod eas vendendo lucrari poterat, lucrum cessat. Non abhorrent hæc a recepto loquendi usu, quod nemo non advertere potest, modo ad

do ad circumstantias animum attendere velit, quando de lucro sermo fit.

§. 615.

Lucrum dicitur *certum*, quando certo constat, nos id ob-
tinere posse, seu obtenturos esse: *Incertum* vero, quando cer-
to non constat, nos id obtinere posse, seu obtenturos esse. *quando sit*
Quantitas vero lucri incerta est, si quidem satis constet, nos *lucrum*.
lucrum aliquod obtenturos esse, vel obtinere posse, non ta-
men satis constat, quanti id sit.

E. gr. Si mercator in loco commodo merces vendibiles exponere potest, dubio caret, quod quasdam sit venditurus, adeoque eas vendendo aliquid lucraturus. Lucrum adeo ejus certum est. Enimvero cum non certo constet, quot suarum mercium & quasnam sit venditurus intra certum tempus; quantum sit lucraturus, dici non potest. *Quantitas adeo lucri incerta est*. Enimvero si certo non constet, an hodie merces quasdam sit venditurus, consequenter quid lucraturus, lucrum quoque hodiernum incertum est.

§. 616.

Si lucrum cessare debet, necesse est ut certum fuerit, etsi ejus *Quale lu-*
quantitas fuerit incerta. Quando enim lucrum cessare debet, *crum cesset.*
necesse est impediamur, quo minus obtineamus, quod alias obtinere potuissemus (§. 614.), consequenter certo constare debet, nos lucrum istud obtenturos fuisse, nisi impediti fuisset, quo minus obtineremus. Enimvero quando certo constat, nos lucrum aliquod obtinere posse, id certum est (§. 615.). Quamobrem si lucrum cessare debet, necesse est, ut certum fuerit. *Quod erat unum.*

Certum vero esse potest lucrum, etiamsi ejus quantitas incerta sit (§. 615.). Quamobrem cum lucrum cesset, quod certum erat *per demonstrata*; idem etiam cessabit, etsi ejus quantitas incerta sit. *Quod erat alterum.*

Ita in exemplo mercatoris, qui merces suas in loco comodo exponere impeditur certum est, eum quasdam vendituras, adeoque aliquid lucraturum fuisse, etsi non constet, quantum fuisset hæc lucrum. Cessat igitur ejus lucrum, etsi hujus quantitas incerta sit.

§. 617.

Quando non cesset.

Quoniam lucrum certum sit necesse est, quod cessare debet (§. 616.); *lucrum minime cessat, quod incertum est (§. 615.), adeoque multo minus, quod obtineri non posse satis constat.*

Aliud nimirum est carere lucro, quod habent alii, vel quod tu habere mallet, vel etiam non tantum lucrari, quantum lucrantur alii, aut tu lucrari mallet; aliud vero cessare lucrum. E. gr. Si Medicus vendendo medicamenta arcana tantundem lucrari nequit, quantum lucratur alius, vel nulla habet, quæ vendere possit; lucrum cessare minime dicendum. Ast si quis alius, qui quotannis vendendo medicamenta suæ compositionis multum lucratur, impeditur, quo minus ea præparare possit, vel præparata vendere prohibetur; tum omnino lucrum cessat. Ita si opera tua lucrari quid poteras, nemo autem fuerit, qui eam conducere velit; lucrum non cessat, sed nihil lucrari potes. Ast si adfuerint, qui operam tuam conducere velint, tu vero impediris, quo minus eam locare possis, cessabit utique lucrum tuum.

§. 618.

Qualis res sit lucrum certum.

Lucrum certum est res in dominio nostro extitura. Lucrum enim est res, quæ bonis nostris, adeoque rebus in dominio nostro existentibus (§. 448. part. 2. Jur. nat.), superaccedit. Quodsi ergo fuerit certum; ea rebus in dominio nostro existentibus superaccedet (§. 615.), consequenter in dominio nostro extitura est.

Lucrum, antequam fuerit obtentum, bonis nostris annumerari non potest, nec ideo est res, quæ actu in dominio nostro

existit. Quatenus vero certo constat, nos idem obtenturos, eatenus etiam certum est, rem aliquam in dominio nostro extitutam. Ita si certum est, me lucraturum centum aureos; certum quoque est, centum aureos in dominio meo extituros.

§. 619.

Quoniam nostra est res, quæ in dominio nostro existit *Idem porro* (§. 124. part. 2. Jur. nat.), lucrum vero certum res est in do- *expen ditur* minio nostro extitura (§. 607.); *lucrum certum est res, quam nostram futuram. certo novimus.*

Ita in exemplo paulo ante dato, centum aureos, quos me lucraturum certum est, meos fore certum est.

§. 620.

Qui impedit, quo minus lucrum alias certum obtineas; is im- *Effectus im-*
pedit, quo minus res tua fiat, qua alias tua futura erat. Etenim *pedimenti*
lucrum certum est res, quam tuam fore certo nosti (§. 619.). *lucris certi.*
Quamobrem qui impedit, quo minus lucrum alias certum
obtimeas; is omnino impedit, quo minus res tua fiat, quæ
alias tua futura erat.

§. 621.

Qui lucrum tuum cessare facit, damnum tibi dare censendus *Cessans lu-*
est. Etenim qui lucrum tuum cessare facit, is impedit, quo *crum num*
minus idem obtineas, cum alias obtinere potuisses (§. 614.), *aquiparetur*
consequenter impedit, quo minus lucrum alias certum *damno.*
obtimeas (§. 615.). Enimvero qui impedit, quo minus
lucrum certum alias obtineas, is impedit, quo minus res
tua fiat, quæ alias tua futura erat (§. 620.), consequen-
ter eandem absque voluntate tua, quod per se patet, potesta-
ti tuæ ita subducit, ut ea tua fieri minime possit (§. 726. Ontol.).
Jacturam sui facit, si res quædam sua ejus potestati ita subdu-
citur absque voluntate sua, ut eam nunquam recuperare pos-

fit (§. 487. part. 2. Jur. nat.), atque adeo jacturam rei, quæ sua futura erat, fecisse dicendus est, si ea potestati ipsius ita subducitur, ut ipsius fieri minime possit. Quamobrem cum damnum det, qui factò quodam suo, vel etiam non factò in causa est, ut jacturam tui facias (§. 488. part. 2. Jur. nat.); damnum omnino dare dicendus est, qui lucrum tuum cessare facit.

Videmus itaque lucrum cessans recte æquiparari damno, atque adeo sub hoc comprehendi posse, ut adeo, quæ de damno dato demonstrata fuerunt, ad lucrum etiam cessans applicari queant, neque opus sit, ut de hoc ea seorsim demonstrarentur. In ipsis nimirum demonstrationibus propositione præsentè tanquam principio uti poteramus, vñ principii reductionis reducendo lucrum cessans ad damnum datum. Quamobrem abunde sufficit æquipollentiam damni dati & lucri cessantis a nobis fuisse evictam, cum nemo non ultro de damno sibi dato conqueratur, si quis effecerit, ut lucrum ejus cesset, manifesto indicio quod lucrum cessans damno dato æquiparetur. Poteramus itaque usu communi loquendi non invito definitionem damni ad lucrum cessans aperte extendere, scilicet quod sit jactura ejus, quod nostrum est, vel nostrum esse poterat, nisi aliter consultius visum fuisset.

§. 622.

*Quidnam
sit id quod
interest.*

Damnum emergens & lucrum cessans communi nomine appellantur *id, quod interest.*

Notandum vero est, ad lucrum cessans etiam referri, si quæ alia sunt nobis utilia vel jucunda, quæ, quatenus æstimationem recipiunt, in lucro ponuntur, iisdem vero carere cogimur, veluti si privemur voluptate ex re ob affectionem singularem percipienda.

§. 623.

Quando re-

Si ob factum quoddam tuum, vel non factum, sive dolosum, sive cul-

culposum alter damnum quoddam incurrat, aut lucrum quoddam ejus *teneamur ad id quod interest.* cesset; ad id, quod interest, teneris. Etenim si ob factum quoddam tuum, vel non factum, sive dolosum, sive culposum alter damnum incurrat; damnum ipsi datur dolo tuo, vel culpa tua, quod per se patet. Damnum igitur, quod alter ob factum, vel non factum tuum incurrit, resarciendum est (§. 580. part. 2. *Jur. nat.*). Quod si ob idem factum lucrum quoddam alterius cesset, cum damnum tibi dare censendus sit, qui lucrum tuum cessare facit (§. 621.), damnum vero dolo, vel culpa datum resarciendum sit (§. 580. part. 2. *Jur. nat.*), quicquid etiam hujus damni est, resarciendum, consequenter tantundem restituendum, quantum valet res, quam habere poterat, nisi a te impeditus fuisset (§. 572. part. 2. *Jur. nat.* & §. 614. 613. *huj.*). Teneris adeo alteri non minus de lucro cessante, quam damno emergente. Quamobrem cum damnum emergens lucrum cessans sint id, quod interest (§. 622.); si ob factum quoddam tuum, sive dolosum, sive culposum, alter damnum quoddam incurrat, vel lucrum quoddam ejus cesset, ad id, quod interest, teneris.

Atque adeo sufficienter ostendimus, ex eo, quod ad damnum datum resarciendam teneamur, nos etiam teneri de lucro cessante, consequenter damnum datum resarcire idem esse ac præstare id, quod interest. Modo principio reductionis rite uti noveris, multa statim patent, quæ alias difficulter perspiciuntur. Ne tamen scrupulofioribus dubium quoddam adhuc superfit, quædam adhuc monenda sunt. In demonstranda obligatione damnum datum resarciendi supposuimus (§. 580. part. 2. *Jur. nat.*), alterum non minus habere, quam habere debebat (§. 579. part. 2. *Jur. nat.*): id quod contingit ei, qui damnum patitur (§. 573. part. 2. *Jur. nat.*). Ast si lucrum cessat, minus habes, quam habere poteras (§. 614.). Enimvero si concedere nolis, eum minus habere, quam habere debeat, qui non habet, quod habere poterat, facillime demonstrare

strare possumus, non minus nos obligatos esse ad non efficiendum, ne quis minus habeat, quam habere poterat, quam ostendimus non esse efficiendum, ut quis minus habeat, quam habere debebat (§. 579. part. Jur. nat.): quem in finem addere lubet propositionem sequentem.

§. 624.

Obligatio non impeditur, ne aliter plus habeat, quam nunc habet. *Nemo efficere debet, ut alter minus habeat, quam habere poterat.* Nemo alterum impedire debet, quo minus consequatur aliquod bonum animi, corporis ac fortunæ (§. 696. part. Jur. nat.). Quamobrem cum minus habeat, quam habere poterat, qui carere debet bono quodam animi, corporis ac fortunæ, quod consequi poterat; nemo efficere debet, ut alter minus habeat, quam habere poterat.

Videmus adeo, quod in omni sua latitudine per modum corollarii inferri possit obligatio non efficiendi, ut alter minus habeat, quam habere poterat: neque enim præter bona animi, corporis ac fortunæ dantur alia, quæ homo habere potest. Possunt autem & animi, & corporis bona, immo etiam bona fortunæ, quæ a rebus corporalibus in dominio existentibus differunt, veluti honor, certo pretio æstimari: quemadmodum dudum agnovere Jcti Romani & ex iis, quæ suo loco de pretio rerum demonstraturi sumus, clarius elucescet. Et hoc respectu ad lucrum cessans refertur carentia cujusvis boni five animi, five corporis, five fortunæ, quod consequi poteramus, quo minus autem consequamur, impedimur. Ceterum ex principio hoc generali, lucri cessantis ad damnum non facta reductione (§. 621.), in omni sua latitudine absque ulla fictione in inveniando & demonstrando concessa ac utiliter adhibita demonstrari potest, quemlibet alteri teneri ad id, quod interest ex facto suo, & non facto, si ad illud omittendum, hoc autem committendum obligatur. Neque enim existimandum est, uno tantum modo demonstrari posse, quæ vera sunt, & nonnisi unicam esse viam, quæ ad veritatem latentem ducit.

Ne vero

Ne vero affirmasse videamur, quod fieri minime possit, sequentia addere lubet.

§. 625.

At id, quod interest, teneri dicitur, qui obligatur alterum restituere in eum statum, quo perinde est, ac si ipse fecisset, vel etiam dedisset, quod non fecit, vel non dedit, aut, si non fecisset, vel etiam non dedisset, quod fecit, vel dedit. *Quid sit restituere in eum statum, quo perinde est, ac si ipse fecisset, vel etiam dedisset, quod non fecit, vel non dedit, aut, si non fecisset, vel etiam non dedisset, quod fecit, vel dedit.*

E. gr. Promitto ædificare domum tuam intra annum. Si non fecero, tu conducendo ædes alienas locarium solvere teneris, vel, si fueris mercator, destitueris loco commodo merces tuas exponendo, adeoque cares lucro, quod habere poteras, siquidem merces tuas vendere potuisses. Quodsi ergo ego teneor ad id, quod interest, te restituere debeo in eum statum, qui futurus erat, siquidem domum tuam intra annum ædificassem; adeoque in casu priori restituendum est locarium, in casu posteriori dandum; quanti æstimatur lucrum, quod habere poteras. Similiter si tibi vulnus infixi, impensas illi sanando facere ac dolores pati cogeris. Quodsi ergo ego teneor ad id, quod interest, in eum statum restituendus, qui futurus erat, si vulnus nullum tibi infixtum fuisset, consequenter non solum restituendæ sunt impensæ, sed dolorum etiam permissio æstimanda, & quanti valent tibi dandum, ut jam raceamus alia, quæ non minus æstimationem recipiunt, & quibus carere debes. Quodsi ex contractu tibi dare debeam futuris nundinis quadraginta aureos, ego vero non dederim, ac tu propterea mutuo sumere coactus fueris pecuniam & usuras solvere; has ego tibi restituere teneor, si teneor ad id, quod interest. Exempla hæc abunde loquuntur, nos phrasin non accipere in significatu a Jure Romano alieno.

§. 626.

Si quis minus habet, quam habere debet, vel poterat; propterea quod tu obligationi tua non satisfacisti; ad id, quod interest, teneamur ad id quod interest. Nemo enim dolo, vel culpa sua efficere debet, ut aliter sit. *Quando teneamur ad id quod interest.*

ter minus habeat, quam habere debet (§. 579. part. 2. *Jur. nat.*), neque etiam ut minus habeat, quam habere poterat (§. 624.). Quodsi ergo hoc effecerit, cum factum infectum fieri non possit, eum restituere tenetur in eum statum, quo perinde est, ac si hoc non effecisset, consequenter ad id, quod interest, tenetur (§. 625.). Quamobrem cum tu effeceris dolo, vel culpa tua ut alter minus habeat, quam habere debet, vel poterat, quia obligationi tuæ sciens ac volens, vel ex negligentia non satisfacisti (§. 705. 758. part. 1. *Phil. pract. univ.*); ad id, quod interest, teneris, si quis minus habet, quam habere debet, vel poterat, propterea quod obligationi tuæ non satisfacisti.

Non piget propositionem hanc demonstrasse, quæ in præsentis opus non erat, prouti ex anterioribus intelligitur: utemur enim ea in aliis facilius demonstrandis, immo etiam clarius. Et, si cui volupe fuerit, is ad propositiones quoque anteriores demonstrandas eam transferre potest, in quibus de damno resarciendo sermo est. Ceterum quod alibi de resarciendo damno annotavimus (*not. §. 580. part. 2. Jur. nat.*); idem etiam de obligatione ad id, quod interest, ab illo juxta anteriora non diversa tenendum. In Jure naturæ multo latius ea patet, quam in Jure civili, cum ad res omnes tam corporales, quam incorporeales extendatur, quæ homo habere debet, vel habere licite potest, & ad omnem culpam ejus, qui obligationi suæ cuicunque non satisfacit.

§. 627.

Quando promissor te- propterea quod promissor non adimplevit promissionem; hic tenetur ad neatur ad id, id, quod interest. Quoniam enim promissa sunt servanda (§. quod inter- 431.), si promissor non implevit promissionem & propterea promissarius minus habet, quam habere debet, vel poterat, ideo minus habet, quia ille obligationi suæ non satisfacit. Enim-

vero si quis minus habet, quam habere debebat, vel poterat, quod tu obligationi tuæ non satisfacisti, tu ad id, quod interest teneris (§. 625.) Quamobrem si promissarius minus habet, quam habere debebat, vel poterat, propterea quod tu promissionem non adimplevisti; ad id, quod interest, teneris.

Quomodo vero intelligatur in casu dato, quidnam intersit promissarii, ex iis constare potest, quæ supra (not. §. 624.), annotavimus. Jure nimirum naturali id, quod interest, multo latius patet, quam jure civili, & latissime patentis rationem habere jubet honestas, quoties de promissione adimplenda cogitatio animum subit.

§. 628.

Si lucrum tuum cessat, minus habes, quam habere poteras. Effectus la-
Etenim si lucrum tuum cessat, impeditur, quo minus id obtineas, quod alias obtinere poteras (§. 614.). Minus ergo habes, quam habere poteras.

Patet abunde ex superiori exemplo mercatoris, qui merces suas in loco commodo exponere impeditur (not. §. 614.).

§. 629.

Si quis damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat, propterea quod obligatio ad
obligationi tuæ non satisfacisti; ad id quod interest teneris. Quod si enim quis damnum incurrit, vel patitur, minus habet, quam habere debebat (§. 573. part. 2. Jur. nat.), & si lucrum ejus cessat, minus habet, quam habere poterat (§. 628.). Enimvero si quis minus habet, quam habere debet, vel poterat, propterea quod tu obligationi tuæ non satisfacisti, ad id, quod interest, teneris (§. 626.). Teneris adeo ad id, quod interest, si quis damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat, propterea quod obligationi tuæ non satisfacisti.

§. 630.

Quando ea
contrahatur

(§. 431.), adeoque obligationi suæ non satisfacit, si non ser-
apromissore. vet; si promissarius *damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat pro-*
missione non adimpleta, promissor ad id, quod interest, tenetur.

Puto nos jam abunde satisfacisse iis, qui ex eo, quod quis obligatus sit ad *damnum* resarciendum, inferri nolunt, quod teneatur etiam ad *lucrum* cessans reparandum, consequenter ad id quod interest (§. 622.), nec difficile erit judicare, quantum sit *Juris naturæ* ac *Romani consensus*, etiam iis, qui verba magis, quam mentem legum inspiciunt, nec consensum in re perspicere valent, ubi in verbis apparet dissensus. Ceterum ex anterioribus abunde etiam liquet, eorundem verborum multo latiore esse significatum in *Jure naturæ*, quam in *Jure Romano*, cum hic *damnum* ad *jacturam boni* omnis, five *animi*, five *corporis*, five *fortunæ*; quod nobis actu erat, *lucrum* autem cessans ad omnis boni *clarentiam*, quod habere poteramus, nisi ab altero impediti fuisset, extendatur. Nec ingrati operam hac digressionem nos præstitisse confidimus tam iis, qui veritatis indagandæ ac demonstrandæ & sententiarum conciliandarum studio tenentur, quam illis, qui *Jus Romanum* intimius perspicere, ejus cum *jure naturæ* consensum & dissensum ab eodem scrutari, aut systema *Juris civilis* condere in animum induxerunt. Sed redeamus ex diverticulo in *viam*.

§. 631.

Quid sequatur, si quis non turet, non modus adimpleatur, vel quod

Si modo non adimpleto sufficienter declares. nolle te, ut promissarius restituat, quod ex promissione modali consecutus, vel etiam antequam adimpleri poterat, ut restituatur ab altero, quod ad certum finem eidem dedisti; promissarius vel debitor ab obligatione sua liberatur, & jus tuum extinguitur. Etenim si promissarius modum non adimplevit, quod ex promissione modali consecutus

tus, tibi restituere tenetur, & promissione modali impleta, *non fuerit adimpletus.* idem modum adimplere tenetur (§. 562.). Quodsi ergo modo non adimpleto, vel etiam antequam adimpleri poterat, sufficienter declares, nolle te ut, quod ex promissione modali consecutus, restituat; omnino declares, nolle te ut is tibi præstet, ad quod præstandum obligatus, consequenter jus tuum remittis (§. 95.). Enimvero quando jus tuum remittis, debitor ab obligatione sua liberatur & jus tuum extinguitur (§. 97.). Quare si modo non adimpleto, vel etiam antequam adimpleri poterat, sufficienter declares nolle te, ut promissarius restituat, quod ex promissione modali consecutus; ab obligatione sua liberatur & jus tuum extinguitur. *Quod erat unum.*

Similiter si quid tibi datur ob certum finem, scilicet ut hoc facias, tu ad hoc faciendum, adeoque ad modum implendum (§. 558), obligaris (§. 556.). Vnde porro eodem prorsus, quo ante, modo ostenditur, si modo non adimpleto, vel etiam antequam adimpleri poterat, sufficienter declares, nolle te ut alter tibi id restituat, quod ad certum finem ipsi dedisti; ab obligatione sua eum liberari & jus tuum extinguui. *Quod erat alterum.*

Nimirum si modus non fuerit impletus, nec impleri adhuc possit, reus debendi liberatur a restitutione ejus, quod accepit, & jus tuum restitutionem exigendi & ad eandem ipsum cogendi nisi restituere voluerit, extinguitur: si vero modus nondum impleri potuit, tu reum debendi liberas ab obligatione eum implendi & jus tuum urgendi impletionem cum jure exigendi restitutionem, ubi implere noluerit, extinguitur. Te autem jus tuum remittere in hypothese propositionis præsens posse, indubium est (§. 117.).

§. 632.

Si tu damnum quoddam patiaris, vel lucrum quoddam tuum Quomodo cesset, quis liberet.

tur ab obli- cesset, propterea quod alter obligationi suæ non satisfecerit, veluti gatione præ- quod non servaverit promissa, sufficienter autem declares nolle te ut standi id, teneatur ad id, quod interest; hic quidem ab obligatione sua libera- quod inter- tur, jus vero tuum extinguitur. Etenim in hypothefi propo- est.

sitionis præsentis qui obligationi suæ non satisfecit veluti qui promissa non servavit, ad id quod interest tenetur (§. 629. 630.). Eodem igitur modo, quo in propositione præcedente (§. 631.), porro ostenditur, eum ab obligatione sua liberari & jus tuum extinguere.

Nimirum extinguitur jus exigendi id, quod interest, seu ut damnum datum & lucrum cessans, quod eidem æquiparandum (§. 621.), reparetur, & obligatio præstandi id, quod interest, tollitur: quodsi vero alia adhuc restet obligatio, ea subsistit. Neque enim hic sermo est nisi de eo, quod interest, quando obligationi non satisfactum, vel non satisfactum eo tempore, quo fieri debebat.

§. 633.

Promissio ejus, quod ad impossibile nulla datur obligatio (§. 209. part. 1. Phil. pract. impossibile, univ.); nec qui promittendo alteri sese obligare vult (§. 363.), num valeat. ad id, quod impossibile est, sese obligare valet. Promissio itaque ejus, quod impossibile, invalida est.

Homines sese promittendo sibi invicem obligare non possunt, nisi ad dandum, vel faciendum (§. 358.). Sive igitur impossibile fit, ut alteri des, quod te daturum promittis; sive impossibile fit, ut facias, quod te facturum promittis; promissio invalida est.

§. 634.

Promissio Quoniam adeo impossibile est, ut alteri des, quod in rei, quæ in rerum natura non est, nec esse potest; promissio rei, quæ nec in rerum natu- rerum natura est, nec esse potest, invalida est (§. 633.). ra existere

Huc refert Imperator §. 1. I. de inut. stip. Hippocentaurum hoc est, semihominem & semiequum, qui fingi quidem, sed in rerum natura extare nequit, nisi intelligatur de statura, vel pictura, de qua hic non esse sermonem, per se patet.

§. 635.

Similiter cum impossibile sit, ut alteri des, quod non amplius habes, cum te adhuc habere putes, vel quod interiit, rei, quam cum id interiisse tibi nondum constet; *promissio ejus, quod nos non amplius adhuc habere putamus, sed non amplius habemus, aut quod interiisse habes, nondum novimus, invalida est* (§. 633.). *sit valida.*

Non est, quod excipias, præstari posse æstimationem, quemadmodum fit, si damnum detur, vel lucrum cesset, consequenter reum promittendi teneri ad id, quod interest (§. 622.). Error enim dedit promissioni causam, cum eam non promissurus fuisses, siquidem constitisset, te rem amplius non habere, vel eam interiisse (§. 504.): valida vero non est promissio, cui error causam dat (§. 569.). Quamobrem cum ex hac promissione nihil consequi possis, nec jacturam ejus, quod jam tuum erat, nec ejus, quod tuum fieri poterat, facis, adeoque nec damnum dici potest, carentia ejus, quod tibi fuerat promissum (§. 486. part. 2. Jur. nat.), nec ideo lucrum tuum cessat, quod non consequaris rem tibi promissam (§. 614.). Nulla igitur ratio est, cur ad præstandum æstimationem, five interesse teneri debeat promissor (§. 632.).

§. 636.

Quoniam etiam impossibile est, ut facias, quod vires tuas transcendit; *promissio facti, quod vires tuas transcendit invalida est* (§. 634.). *Esti vires nostras tran-*

Sæpe homines plus sperant de viribus suis, quam in iis est, & sæpe adest voluntas, ubi vires desunt. Immo casu accidit, dum promittenti sunt vires sufficientes ad faciendum, quod se facturum promittit, eadem deprehendantur debiliores, quando fa-

do faciendum, quod fuerat promissum. Plures adeo rationes sunt, cur quis promittat factum, quod vires suas transcendit. Quodsi excipias factum æstimari posse, adeoque æstimationem adhuc præstandam esse, eadem hic valent, quæ ad propositionem præcedentem annotavimus. Spectandæ autem sunt vires, quales sunt eo tempore, quo faciendum, quod fuerat promissum. Si enim non fuerint eadem, quæ erant tempore promissionis factæ, promissor per errorem supposuit, eas fore easdem eo tempore, quo promissio præstanda.

§. 637.

*An valeat
promissio rei,
quam non
habere vel
extare no-
vimus.*

Si quis promittit rem, quam se non amplius habere, aut quam interiisse, seu non amplius extare novit; promissio invalida est. Etenim si quis promittit rem, quam se non amplius habere, aut quam interiisse, seu non amplius extare novit, serio eam tibi dare velle nequit, adeoque deficit in promittendo consensus ipsius (§. 658. part. 1. Phil. præd. univ.). Quamobrem cum homines ad dandum perfecte sese sibi invicem obligent mutuo consensu (§. 357.); ex promissione non serio facta nulla oriri potest obligatio, consequenter ea statim invalida est.

Non una de causa accidit, ut promittamus ei, qui rem quandam sibi promitti petit, vel stipulatur, eandem, etsi noverimus, quod eam non amplius habeamus, aut quod ea non amplius extet, propterea quod vulgo agnoscitur rei, quam non amplius habemus, vel quæ non amplius extat, promissionem esse nullam, cum nemo dare possit, quod non habet, aut quod non est. Exemplo esse potest stipulator, qui pertinacius instat, nec a stipulando desistere vult, etiamsi alter neget se rem istam ipsi promittere posse. Nonnunquam etiam istiusmodi promissio per jocum fieri solet: id quod ex circumstantiis facile colligitur. Qui dicit, se tibi dare velle, quod non amplius se habere, vel extare novit, adeoque dari non posse pro certo tenet, re ipsa negat, se tibi id dare velle.

Qui

Qui enim dicit: Dabo tibi, quod dari non potest, revera dicit: Non dabo. E. gr. Si Titio promitto nummum argenteum, & tu interrogas, quid mihi dabis? ego autem respondeo, tibi dabo aureum, qui est in arca mea, cum in eadem nullus sit: nemo non hinc concludet, perinde esse ac si dixissem: Tibi nihil dabo.

§. 638.

Mora est dilatio ejus, quod fieri debet, ultra tempus, *Mora, quid* quo fieri debebat. Vnde *in mora esse* dicitur is, qui, quod *fit* certo tempore facere debet ac potest, eodem non facit. Et *moram non fert*, quod in aliud tempus differri nequit, seu statim fieri debet.

E. gr. Ego tibi hodie dare debeo decem aureos: quodsi dies totus fuerit præterlapsus, nec ego dederim, in mora sum. Similiter si quod hodie agendum in crastinum differtur, dilatio in crastinum mora est. Hinc *sine mora fieri* dicitur quod statim fit, vel eo, quo fieri debet, tempore, immo ante diem: Et *sine mora ulteriori* fit, quod, etsi dilatum ultra tempus, quo fieri debebat, non differtur diutius. *Moram vero induget*, qui in dilationem sive tacite, sive expresse consentit.

§. 639.

Si tu efficere nullo modo potueris, ne impedimentum *Impedimen-* sese offerret, seu in causa non es, cur tibi objiciatur; *impedimen-* tum *inevi-* sum dicitur *inevitabile*. Quodsi vero oblatum tollere mihi, *tabile quod-* me potes, *insuperabile* vocatur. Hinc simul intelligitur, quod *nam sit.* nam sit *evitabile* ac *superabile*.

Has definitiones si attenta mente pensites, fieri posse animadvertes, ut impedimentum aliquod fit insuperabile, quod erat evitabile, & vicissim superabile, quod erat inevitabile.

§. 640.

Si nullum adsit impedimentum inevitabile ac insuperabile, vel Mora quan-
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) Kkk altera-

do agenti
imputetur.

alterutrum saltem obtineat, mora agenti imputatur; si tale adsit imputari nequit. Quod si enim impedimentum adsit inevitabile, tu efficere non potuisti, seu in causa non es, cur tibi objiciatur, & si idem fuerit insuperabile, oblatum tollere in potestate tua non est (§. 639.). Quamobrem si ob tale impedimentum facere non potes, quod certo tempore facere debebas, & eo tempore facturus eras, impedimento non oblato, vel sublato (§. 726. *Omtol.*); a voluntate tua non dependet dilatio ejus, quod nunc fieri debebat, in aliud tempus, consequenter mora (§. 638.); adeoque mora non dependet a libertate tua (§. 941. *Psych. empir.*), consequenter actionibus liberis accensenda minime venit (§. 12. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque homini non imputantur actiones nisi liberae (§. 528. *part. 1. Phil. pract. univ.*); mora agenti imputari nequit, si adfuerit impedimentum inevitabile ac insuperabile.

Quod erat unum.

Enimvero si impedimentum fuerit evitabile, tu efficere poteris, ne tibi sese offerret, & si superabile fuerit, tu idem tollere poteris, ubi oblatum fuerat (§. 639.), consequenter si vel utrumque, vel alterutrum fuerit, dilatio ejus, quod nunc faciendum erat, in tempus aliud, adeoque mora (§. 638.), a libertate tua dependet (§. 942. *Psych. empir.*). Quoniam itaque mora actionibus liberis in hoc casu accensenda venit (§. 12. *part. 1. Phil. pract. univ.*), actiones autem liberae agenti imputantur (§. 528. *part. 1. Phil. pract. univ.*); mora imputatur agenti, si impedimentum, quod ipsi objicitur, fuerit evitabile ac superabile, aut si alterutrum horum obtinuerit.

Quod erat alterum.

Hinc patet ratio, cur eum demum in mora esse dicamus, qui ultro differt, quod nunc faciendum erat, cum & facere debuisset, ac potuisset (§. 638.) Quod si morbus impedit, quo minus facere possis, quod nunc faciendum erat, adeoque

id in

id in aliud tempus differre cogaris; mora tibi nulla imputari potest. Ast si otio indulgere, vel aliis non necessariis tempus terere, quam quod faciendum erat, facere malueris: mora omnino tibi imputari potest.

§. 641.

Cui mora imputari nequit, is in mora non est. Cui enim mora imputari nequit; cum actiones imputari nequeant nisi liberæ (§. 528. part. 1. Phil. pract. univ.), is non libere differt, quod nunc faciendum erat, in tempus aliud (§. 638.), consequenter quod differt, tunc facere minime poterat, quamvis maxime vellet (§. 942. Psych. empir.). Quoniam itaque in mora non est, qui facere tunc non poterat, quando debebat, quod in aliud tempus differt (§. 638.); cui mora imputari nequit, is in mora non est.

Quinam in mora non sit.

Nemo ad impossibile obligatur (§. 209. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter ut faciat, quod facere non est in potestate ipsius. Quamobrem moraliter pro mora nulla habetur, quæ ab arbitrio agentis minime dependet, qualis omnino est, quæ imputari nequit. Ita in mora esse dici nequit, qui morbo impeditur, quo minus opus cœptum statuto tempore absolvat, quo alias idem absolvere poterat ac absoluturus erat.

§. 642.

Quoniam mora agenti imputari nequit, si ipsi impedimentum inevitabile ac insuperabile obijciatur (§. 640.), in mora vero non est, cui eadem imputari nequit (§. 641.); *Idem alterius expensur.* in mora non est, qui ob impedimentum inevitabile ac insuperabile facere nequit, quod certo tempore facere debebat.

Si per te non stetit, ut impedimentum evitares, vel oblatum tolleres, quod faciendum erat, omittere cogaris, adeoque proprie dici nequit, te differre in aliud tempus, quod nunc faciendum erat, cum dilatio habetur pro actione libera, conse-

quenter supponat, te jam non velle facere, quod facere poteras. Unde tanto clarius elucescit pro mora nulla habendum esse, quando quid differendum in tempus aliud, quia nunc fieri minime potest. Ita si morbo impediris, quo minus nunc facias, quod faciendum erat, etsi alio adhuc tempore fieri possit, proprie a te in aliud tempus differri dici nequit, adeoque tanto minus tu in causa esse potes, cur differendum sit: quod utique requiritur, si tu in mora esse debes (§. 638.).

§. 643.

Mora quando sit culpa. Quando mora agenti imputari potest, culpa est. Etenim cum actiones homini non imputentur nisi liberæ (§. 528. part. 1. Phil. pract. univ.), & quatenus liberæ sunt (§. 532. part. 1. Phil. pract. univ.); si mora agenti imputari potest, necesse est ut libere in aliud tempus distulerit, quod nunc fieri debebat (§. 638.), adeoque vel nullum adfuerit impedimentum, quod ne ipsi obijceretur efficere minime potuisset, vel quod, quando obijciebatur, tollere non potuisset, siquidem facultatibus suis uti voluisset. Patet itaque eum negligentem sese præbuisse vel in faciendo, quod fieri debebat, vel in impedimento evitando, vel eodem tollendo (§. 639. huj. & §. 750. part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam itaque negligentia culpa est (§. 758. part. 1. Phil. pract. univ.), quæ ex eadem proficiscitur mora etiam culpa est. Atque adeo patet, moram esse culpam, quando agenti imputari potest.

Equidem non ignoro, quod vulgo simpliciter affirmetur moram esse culpæ speciem; non tamen qui affirmant, animum attendunt nisi ad moram, quæ agenti imputari potest, non cogitantes de eo casu, quo ob impedimentum inevitabile ac insuperabile ea agenti imputari non potest (§. 640.). Ita nemo moram pro specie culpæ habebit, quæ morbo unice tribuenda, seu quando morbus in aliud tempus te differre cogit, quod nunc erat faciendum.

§. 644.

Quoniam mora agenti imputatur, si nullum adsit impedimentum inevitabile ac insuperabile (§. 640.), culpa vero est, quando ea imputari potest (§. 643.); mora etiam culpa est, si nullum adsit impedimentum inevitabile ac insuperabile.

§. 645.

Si mora agenti imputari nequit, culpa non est. Ponamus enim moram, quæ agenti imputari nequit, esse culpam. Quoniam culpa tam in genere, quam in specie sic dicta agenti imputatur (§. 700. 722. part. 1. Phil. pract. univ.); mora etiam agenti imputatur, quæ per hypothesein eidem imputari nequit: quod cum sit absurdum, mora, quæ agenti imputari nequit, culpa non est.

§. 646.

Quoniam mora agenti imputari nequit, si adsit impedimentum inevitabile ac insuperabile (§. 640.), quando autem imputari nequit, nec culpa esse potest (§. 645.); mora culpa non est, si adsit impedimentum inevitabile ac insuperabile.

§. 647.

Qui in mora est, ei mora imputari potest; qui non est, ei imputari nequit. Qui enim in mora est, is non facit, eo tempore, quo quid facere debet, etiamsi poterat (§. 638.), adeoque quod fieri debet differt ultra tempus, quo fieri debebat. Quoniam itaque hæc dilatio actio libera est (§. 12. part. 1. Phil. pract. univ.), actiones autem liberæ agenti imputantur (§. 528. part. 1. Phil. pract. univ.); mora ei imputatur, qui in mora est. Quod erat unum.

Quodsi vero quis in mora non fuerit, is eo tempore, quo quid fieri debebat, idem facere non potuit, etiamsi ma-

xime vellet (§. 638.). Dilatio igitur ejus, quod fieri debebat, non dependet a libera ejus voluntate, consequenter actio libera non est (§. 12. part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam itaque actiones imputari nequeunt, nisi quatenus liberae sunt (§. 532. part. 1. Phil. pract. univ.), nec illa, consequenter nec mora (§. 638.), imputari potest ei, qui in mora non est. *Quod erat alterum.*

§. 648.

Quando mora sit culpa. Quoniam mora culpa est, quando agenti imputari potest (§. 643.), culpa vero non est, quando imputari nequit (§. 645.), imputari autem potest ei, qui in mora est, aut non ei, qui in mora non est (§. 647.); *si quis in mora est, mora culpa est; si in mora non est, nec mora culpa est.*

Ut adeo constet, utrum mora culpa sit, nec ne, inquirendum est, num quis sit in mora, ut ea ipsi imputari queat, an non sit, ut imputari nequeat. Quamobrem non inessentium videtur sequentia addere.

§. 649.

De mora se purgare quid non esse. De mora se purgare dicitur, qui demonstrat, se in mora esse.

Ubi enim probavit satis se in mora non esse, nec mora pro culpa habetur (§. 648.), nec eidem imputatur (§. 647.), adeoque ab ea laeae immunis est, qua infectus videbatur.

§. 650.

Quomodo de mora quis se purget. De mora se purgaturus ostendere debet, se ob impedimentum inevitabile ac insuperabile facere non potuisse, quod certo tempore faciendum erat. De mora enim se purgaturus demonstrare tenetur, se in mora non esse (§. 649.). Quoniam itaque in mora non est, qui ob impedimentum inevitabile ac insuperabile facere nequit, quod certo tempore facere debebat (§.

642.); de mora se purgaturus ostendere debet, se ob impedimentum inevitabile ac insuperabile facere non potuisse, quod certo tempore faciendum erat.

Quomodo autem ostendatur, impedimentum fuisse inevitabile ac insuperabile; per definitiones supradictas patet (§. 639.).

§. 651.

Moram non excusat nisi impedimentum inevitabile ac insuperabile. Mora enim ideo excusatur, ne nobis imputetur, consequenter ne pro culpa habeatur (§. 645.). Enimvero si nullum adsit impedimentum inevitabile ac insuperabile, mora culpa est (§. 644.), si vero tale adsit, non est (§. 646.). Quamobrem patet, moram non excusare nisi impedimentum inevitabile ac insuperabile.

Excusatio mora unica.

Atque adeo intelligitur, sufficienter sese de mora purgasse eum (§. 649, 648.), qui ostendit adfuisse impedimentum inevitabile ac insuperabile, immo nulla ratione alia de moraquequam se purgare posse.

§. 652.

Nemo in mora esse debet, seu in mora esse non licet. Quodsi enim quis ad præstandum nunc obligatus est, necesse est ut nunc præstet, quod præstandum (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), neque adeo ipsi jus est præstationem differendi in aliud tempus pro arbitrio suo (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum in mora sit, qui, quod certo tempore præstare poterat, ac debebat, eodem non præstat, sed præstationem in aliud tempus differt (§. 638.); nemo in mora esse debet, seu in mora esse non licet (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.).

An liceat esse in mora.

Obligationi adeo suæ, qua ad dandum vel faciendum, adeoque præstandum (§. 80.) alteri tenemur (§. 358.), statim satisfaciendum, sine ulla mora.

§. 653.

§. 653.

An moram debitori indulgere tenemur.

Cui quid præstandum, is moram indulgere non tenetur, nisi reus debendi de eadem se purgare possit. Nemo enim, qui alteri ad quid præstandum obligatur, in mora esse debet (§. 652.), adeoque cum ex obligatione rei debendi tibi nascatur jus præstationem eo tempore exigendi, quo ad præstandum hic tibi obligatur (§. 23. part. 1. Jur. Nat.), haud quaquam pati debes, ut reus debendi præstationem differat in aliud tempus (§. 975. part. 1. Jur. Nat.). Moram igitur nemo ei indulgere tenetur, qui ad præstationem quandam sibi obligatur.

Quod erat unum.

Enimvero quoniam in mora non est, qui de mora se purgare potest (§. 649.), adeoque nullam quoque moram eidem imputare licet (§. 647.); si quis de mora se purget, ferendum omnino est ac permittendum, ut, quod nunc fieri debebat, in aliud tempus differatur, consequenter mora eidem indulgenda (§. 638.).

Quod erat alterum.

Injustæ adeo sunt querelæ rei debendi de nimio rigore ejus, qui moram indulgere non vult, ubi de ea se purgare nequeunt: neque enim iis locus est, nisi quando justa excusatio non admittitur, seu quando non attenditur impedimentum inevitabile ac insuperabile (§. 651.), quale quod adfuerit non semper probatu facile (§. 639.).

§. 654.

Moram indulgere num liceat.

Quoniam is, cui quid præstandum, moram indulgere non tenetur, nisi reus debendi se de ea purgare possit (§. 653.); si quis indulget, etiamsi reus debendi de ea se purgare minime possit, jus suum debitum statim exigendi remittit (§. 95.). Quantum obrem cum quilibet jus suum remittere possit, quando hac remissione nihil fit contra jus tertii (§. 117.); moram quoque reo debendi indulgere licet, etiamsi de mora se purgare minime possit.

Non

Non tamen hinc sequitur, quod prudenter semper faciat ac recte, qui reo debendi moram indulget, cum justam non habeat excusationem. Hoc enim a circumstantiis particularibus pendet, quarum nulla habetur ratio, ubi de jure quæstio est. Potest nimirum quis jure suo abuti: quod num faciat, ipsius conscientiæ relinquendum (§. 152. part. 1. Jur. nat.), nec imprudenter aut minus recte factum ideo irritum.

§. 655.

*Si quis damnum patitur, vel lucrum ejus cesset, propterea quod ad quid te-
tu in mora es; ad id, quod interest, teneris.* Quoniam enim ne-
mo in mora esse debet (§. 652.); si in mora es, obligationi *in mora est.*
tux non satisfacis (§. 120. part. 1. Phil. pract. univ.). Enim-
vero si quis damnum incurrit, vel lucrum ejus cessat, propte-
rea quod obligationi tuæ non satisfacis, ad id, quod interest,
teneris (§. 629.) Ergo ad id, quod interest teneris, si quis
damnum patitur, vel lucrum ejus cessat, propterea quod tu
in mora es.

Late admodum patet obligatio naturalis præstandi interese moræ, quæ cur & quomodo arctioribus limitibus in civitate circumscribi possit, suo patebit loco. Ex principio autem generali, quod hic demonstratur, multa deducuntur particularia suo *idem* loco inculcanda.

§. 656.

*Nemo alteri promittere potest se ipsi daturum rem alienam. Rei alienæ
Qui enim alteri promittit, se ipsi rem alienam daturum; promissio
is promittit, quod dare non potest (§. 677. part. 2. Jur. nat.), num sit va-
consequenter impossibile est ut det. Quamobrem cum *lida.*
promissio ejus, quod impossibile, invalida sit (§. 633.); pro-
missio quoque rei alienæ invalida est, consequenter nemo
promittere potest se alteri daturum rem alienam.*

Offenditur etiã hoc modo. Quoniam promissa sunt
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) LII servan-

servanda (§. 431.), adeoque quod te daturum promittis, dare debes (§. 430.); quod alteri dare non potes, id nec promittere potes. Sed rem alienam alteri dare non potes (§. 677. part. 2. Jur. nat.). Ergo nec eandem promittere potes.

E. gr. Titius mihi commodavit librum quendam tuum. Ego tibi promitto, me eum tibi daturum. Promissio statim invalida est. Nec ego tibi obligor ad eundem dandum, nec tu jus ullum habes eum a me exigendi. Quodsi excipias dari posse pretium, aut aliud ejusdem libri exemplar a promissore emtum tibi dari posse; facilis est responsio, hoc in promisso non contineri, neque enim sub hac conditione facta promissio, quod aliud exemplar, vel pretium libri dare velit, siquidem hunc, quem promittit, librum dare non possit.

§. 657.

*Quando res
nondum sua
promitti
possit.*

Si quis promittit, quod suum non est, suum tamen fieri potest; ea de causa, quia suum fieri potest; is obligatur ad dandam operam, ut suum fiat, & promissio valida est. Etenim si quis promittit, quod suum non est, quia suum fieri potest; cum dare, adeoque servare promissum (§. 430.), non possit, nisi operam det, ut suum fiat, servare autem promissum tenetur (§. 431.), omnino promissario sese obligat ad dandam operam, ut, quod suum nondum est, suum fiat. Et quoniam dare potest, quod se daturum promittit, quam primum id suum factum est; promissio quin sit valida dubitari nequit.

E. gr. Titius, qui mihi commodavit librum quendam suum, eundem mihi vendere vult. Qui ergo meus non est, meus fieri potest. Quodsi ergo tibi promitto hunc librum, quia Titius eum mihi vendere vult; ego eum emere tibi que dare teneor. Ex propositione autem presentis patet, certo constare debere de voluntate promissoris, num scilicet ideo tibi librum dare voluerit, quia Titius eum sibi vendere vult. Tunc enim promississe censendus est, se librum hunc a Titio

enturum tibi que daturum. Quodsi vero de hac voluntate non constiterit, nec valida esse potest promissio ea solum de causa, quod Titius eum vendere vult, consequenter tuus fieri potest, neque enim ultra voluntatem meam me tibi obligare vales tua acceptatione (§. 382.), consequenter voluntate tua (§. 20).

§. 658.

Si quis promittit, quod suum non est, suam tamen fieri posse. Quid valeat, quia suum fieri posse putat; is ad tantundem tibi obligatur, ac promissio quantum impendendum erat, ut suum fieret, siquidem suum fieri ne-rei, quam quit. Quodsi enim promittis, quod tuum non est, tuum tamen nostram fimen fieri posse putas, propterea quod tuum fieri posse putas; si posse putate obligas ad dandum operam, ut tuum fiat, consequenter tamen ad implendum id, quod impendi necesse est, si quidem fieri possit (§. 657.). Quamobrem si adhuc dubitari potest, num tuum fieri possit; tacite te obligas ad tantundem alteri dandum, quantum impendendum esset, ut tuum fieret. Quamobrem si tuum fieri non possit, ad tantundem alteri obligaris, quantum impendendum erat, ut tuum fieret.

Quodsi propositionem præsentem ad exemplum modo datum (not. §. 657.) applicare libeat; veritas ejus evadet manifestior. Etenim si Titius mihi vendere voluit librum suum unius aurei pretio, & ego tibi promitto eundem; quia mihi eundem vendere vult; ego me obligor ad impendendum unum aureum, ut tibi librum dare possim (§. 657.), adeoque perinde est ac si tibi me obligarer ad unum aureum dandum. Quodsi ergo interea Titius voluntatem suam vendendi librum mutavit, ut eum hoc pretio emere nequeam; quin ad aureum unum tibi dandum obliger, non est quod dubitemus. Mihi enim perinde est, five tibi dem unum aureum, five tanto pretio emam librum tibi que dem. Quamobrem dici nequit; plus a te exigi, seu te ultra id me tibi obligare velle, quam ego dare volui.

§. 659.

*Ad quidnam
ille non te-
neatur.*

Quoniam in hypothese propositionis præcedentis ad tantum alteri obligaris, quantum impendendum erat, ut tuum fieret, quod tuum fieri posse putabas, quando tuum fieri nequit; *si rem quandam alteri promittis, quia tuam fieri posse putas, ea autem tua fieri nequit, non teneris ad rem ejusdem speciei majori pretio comparandam, & eam promissario dandam.*

Retineamus exemplum paulo ante datum (not. §. 657.) Si librum, quem Titius tibi pro uno aureo vendere volebat, mutato animo vendere non vult, eundem vero pro majori pretio in bibliopolio emere possis, ad hunc emendum minimis obligaris. In promittendo enim ratio etiam habitata pretii, quod eum tuum fieri posse putabas, imo fieri potest, ut pretium si non unica, potissima tamen fuerit promittendi ratio. Neque vero est, ut in his promissionibus excipias, errore eas vitari, quoniam error non dat causam promissioni, consequenter nec vitare eandem potest (§. 570.). Quod non det causam errori; vi definitionis statim patet (§. 504.). Ecquis enim affirmare audeat, hanc unicam fuisse promittendi rationem, quod res promissa nostra fieri posse putetur?

§. 660.

*Quid vale-
at promissio
rei, quam
nostram fie-
ri posse pu-
tamus, con-
ditionata.*

Si res, quam nostram fieri posse putamus, alteri promissimus, si ea nostra fiet, frustra autem data fuerit opera, ut nostra fiat; ad nihil promissario tenemur. Etenim qui ita promittit, adhuc dubius est, num ea sua fieri possit, adeoque non promittit nisi sub hac conditione, si sua fiet. Quod si ergo frustra dederit operam ut sua fiat, conditio deficit. Quamobrem cum deficiente conditione promissio pro non facta habenda (§. 534.); qui rem, quam suam fieri posse putat, alteri promittit, si ea sua fiet, frustra autem dat operam, ut sua fiat, ad nihil promissario tenetur.

Vide-

Videmus adeo diversos esse casus, quibus alteri rem, quam nostram fieri posse putamus, promittimus, neque de rei istiusmodi promissione in omni casu idem esse pronuntiandum. Quamobrem in hisce promissionibus probe inspiciendus est animus promissoris, ut constet, quanam sit ejus obligatio, quodnam jus promissario quaesitum. Quoniam itaque promissiones animo deliberato fieri debent (§. 391.); promissori quoque ante probe expendendum, quomodo promittere velit, & opera danda, ut animum suum satis perspicue declarat.

§. 661.

Si res, quam alteri promissisti, voluntate vel culpa tua fit alie. Quando ad na, ad præstandam æstimationem teneris. Etenim si res, quam alteri promissisti, fit aliena, antequam promissionem adimplevisti, eam promissario dare nequis (§. 677. part. 2. Jur. nat.). Quoniam tamen tu ad promissum servandum (§. 431.), adeoque ad rem istam dandam obligaris (§. 430.); minus habet, quam habere debet promissarius, & quia voluntate vel culpa tua aliena facta est *per hypoth.* tu effecisti, ut minus habeat, quam habere debet. Enimvero nemo efficere debet, ut alter minus habeat, quam habere debet (§. 579. part. 2. Jur. nat.). Ergo minus habet, quam habere debebat, propterea quod obligationi tuæ non satisfacisti (§. 120, part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam itaque ad id, quod inter est, teneris, si quis minus habet, quam habere debet, propterea quod obligationi tuæ non satisfacisti (§. 626.), adeoque in casu præsentis promissarium restituere debes in eum statum, quo perinde est, ac si res promissa non facta fuisset aliena (§. 625.); ad præstandam æstimationem teneris. Patet itaque, si res, quam alteri promissisti, voluntate vel culpa tua fit aliena, te ad præstandam æstimationem teneri.

Promitto tibi dare hunc librum: postea me persuaderi patior ut eum Titio vendam. Tibi ergo pretium libri dare te-

neor. Idem obtinet, si ego immemor promissi eundem^{dem} Maxio. Ne vero casus propositionis presentis pro non dabili habeatur, sed utique possibilis agnoscat, sequentia addere lubet.

§. 662.

*Dominium
rei promissæ a promissore
num in non
promissari-
um trans-
ferri possit.*

Dominium rei promissæ in non promissarium valide transfertur
Etenim quod promissor sufficienter indicat, id contra ipsum pro vero habetur (§. 428.), consequenter quod non indicat, pro vero haberi nequit contra ipsum. Enimvero quando res quedam promittitur, promissor sufficienter declarat, se eam tibi dare, consequenter dominium ejus in te transferre velle (§. 675. part. 2. Jur. nat.), non vero se sibi adimere jus dominium non transferendi in tertium (§. 361.). Quamobrem tibi quidem obligatus est, ad dominium ejus in te transferendum, non tamen ipsi ademtum est jus idem transferendi in tertium. Quodsi ergo illud in tertium transfert, translatio valida est.

Aliud est se obligare ad dominium in aliquem transferendum, aliud dominium actu transferre, aliud sibi adimere jus ad domini translationem. Quamobrem qui sufficienter indicat, se in alterum velle transferre dominium rei suæ, nondum indicavit se sibi adimere jus illud transferendi in alium: neque enim propterea, quod dominium in aliud transfertur, promissio efficitur invalida, cum maneat obligatio præstandi æstimationem, immo si tui intersit, ut rem potius ipsam, quam ejus pretium habeas, obligatio etiam subsistit ad id, quod præterea interest (§. 630.). Quamobrem promissio ita interpretanda: dabo tibi hanc rem, quodsi vero voluntate vel culpa mea contigerit, ut eam dare non possim, dabo pretium & si præterea tui intersit, quod rem ipsam non dederim, quod interest præstabo. Verba enim promittentis id omne significare intelliguntur, ad quod vi eorundem obligatus es.

§. 663.

§. 663.

Si promissor declaret sibi ademtum esse debere jus dominium Effectus rei promissa in tertium transferendi; in non promissarium idem promissionis transferri nequit. Quodsi enim promissor declaret, sibi ademtum esse debere jus dominium rei promissæ in tertium trans-ferendi, cum contra ipsum pro vero habeatur, quod sufficien-ter indicat (§. 428.), jus quoque rem istam alienandi ipsi am-plitius competere nequit. Patet itaque dominium rei promif- sæ in non promissarium valide transferri non posse, si promif- sor declaret sibi ademtum esse debere jus dominium rei pro- missæ in tertium transferendi.

E. gr. Promitto tibi hanc rem. Acceptando dicis tui in-teresse, ut rem istam certo accipias. Promitto porro, me eandem alii nulli daturum, teque certum esse jubeo, quod non facturum sim. Hinc omnino colligitur, me mihi ademtum esse velle jus dominium ejus in alium transferendi. Quodsi ergo hoc non obstante id faciam, actus jure nullo factus validus esse nequit, sed pro nullo habetur: neque enim dominium in alium transire potest, quod in ipsum transferre non possum. Si hoc admittere nolis, admittendum quoque non est domino de omni jure, quod vi domini ipsi vere competit, pro arbi- trio suo disponere posse; quod quam sit absolum nemo non intelligit, utpote ipsi dominio adversum (§. 118. part. Jur. nat.). Sane nemo non admittit, si quis alteri promittit, sibi non integrum esse debere rem alii alienandi; promissionem esse validam (§. 431.) Hoc vero promittere omnino intelli- gitur, qui sibi ademtum esse debere jus dominium rei promif- sæ in alium transferendi sufficienter declarat.

§. 664.

Si promissor jus dominium rei promissa in alium transferendi jus promif- sibi ademtum esse vult; in promissarium statim transfert jus non sario acquifi- pationis, ut res sine consensu suo alienetur. Etenim si promissor cum, si pro- jus missor jus

alienandi sibi ademtum esse vult. jus dominium rei ademtæ in alium transferendi sibi ademtum esse vult, cum promissario perfecte sese obliget (§. 363.), in ipsum transferre debet jus eum vi cogendi, ne jure isto utatur (§. 236. part. 1. Phil. pract. univ.). In promissarium adeo statim transfert jus non patiendi, ut res sine consensu suo alienari possit (§. 662. part. 2. Jur. nat.).

Voluntas promissoris in gratiam promissarii jus alienandi rem promissam sibi ademtis efficax esse debet, adeoque tam obligationem quandam promissoris, quam jus quoddam promissarii producere. Obligatio promissoris consistit in non faciendo, nimirum ne rem promissam alienare possit; jus promissarii in non patiendo, ut sine consensu suo alienari possit. Hinc alienatio rei promissæ moraliter efficitur impossibilis absque consensu promissarii, adeoque si fiat, pro non facta habetur. Nihil agit, qui sine jure agit. Clarius, quæ hic dicuntur, elucescent, quando de dominio directo & utili sumus acturi. Jus enim, quod acquirit promissarius, a dominio directo non abhorret.

§. 665.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam promissor jus dominium rei promissæ in alium transferendi sibi ademtum volens in promissarium statim transfert jus non patiendi, ut res sine consensu ipsius alienetur (§. 664.); dum promissor jus alienandi rem promissam sibi ademit, partem quandam proprietatis (§. 666. part. 2. Jur. nat.), consequenter dominii in promissarium transfert (§. 136. part. 2. Jur. nat.), adeoque promissarius rei promissæ quodammodo dominus jam efficitur.

Patet adeo jus promissarii diversum esse, si promissor sibi ademit jus rem promissam alienandi & si hoc non facit, & plus juris acquiri in casu priori, quam in posteriori: id quod etiam intenditur a promissore & promissario, alias enim idemto juris alienandi esset inutilis, si nullum haberet effectum juris. Ne vero dubium quoddam supersit iis, qui obligationem intermam

ab ex-

ab externa non semper satis distinguere possunt, quarum illa a natura hominis, hæc a voluntate promittentis in promissionibus pendet, adeoque non plus continet, quam promissor ea contineri voluit, non attenda obligatione interna; nonnulla adhuc addi consultum videtur.

§. 666.

Promissor naturaliter obligatur ad rem promissam non alienandam. Etenim obligatur ad promissa servanda (§. 431.), consequenter ad rem, quam alteri dare promisit, dandam (§. 430.). Cum itaque rem non amplius dare possit, quando alienatio facta est (§. 677. part. 2. Jur. nat.); naturaliter, hoc est, nem rei pro- vi ipsius legis naturalis obligatur ad rem promissam non alienandam.

Honestum adeo est rem promissam non alienare (§. 171. part. 1. Phil. pract. univ.), & contra honestatem facit promissor, si eam alienet. Quoniam tamen jus alienandi sibi ademptum esse noluit, sed ne hoc fieret honestati suæ relictum esse voluit, neque adeo promissario jus est, ne absque suo consensu res promissa alienari possit; quæ contra honestatem fit alienatio, non fit contra jus perfectum alterius, adeoque etiam a nemine irrita effici potest. Quamobrem patet hoc non obstante, quod promissor jam naturaliter obligetur ad rem promissam non alienandam, superfluum minime esse, ut sibi adimat alienandi jus: ita enim mutuo consensu efficitur, ut, quod imperfecte debebatur, jam debeatur perfecte (§. 404.), & dominium promissoris diminuat, antequam in promissarium transeat (§. 665.): quod etiam jam inesse videbatur, siquidem obligationem internam spectes, promissioni, externo tamen jure per se non inest, cum promissarius non plus juris acquirere valeat, quam promissor in eum transferre vult (§. 382.). Quodsi ergo jus non alienandi honestati suæ relictum esse vult, quod velle intelligitur, nisi contrarium sufficienter indicet (§. 428.); nec hoc ipsi ademptum censerit potest jure externo. In jure naturali non modo

demonstrantur, quæ obligationem externam & jus externum respiciunt; verum etiam ea, quæ ad internam obligationem & ex ea natum jus internum spectant. Quamobrem tanto majore attentione opus est, ne quæ sunt juris interni confundantur cum iis, quæ ad externum spectant, & in demonstrationibus cavendum, ne ad jus externum spectantia inferantur ex interna obligatione. Quodsi excipias obligationem promissa servandi esse externam, non modo internam, consequenter quod ex ea deducitur, ad externam obligationem & jus externum spectare debere; facile hoc concedo, sed salva differentia ejus, quod ex interna & externa obligatione servandi promissa resultat. Nimirum ex obligatione externa tibi resultat jus promissorem compellendi ad promissa servanda, consequenter ad rem promissam dandam, quam dare promisit (§. 361.), & ubi res voluntate vel culpa ipsius aliena facta, ad præstandam æstimationem (§. 661.); non vero jus, ne absque tuo consensu res promissa alienatur, etsi ex interna obligatione resultet, cum jure externo id acquirere nequeas, nisi dominus rei, qui idem promissor in casu præsentis, id in te transferre velit (§. 111.). Non tamen nihil operatur obligatio interna, cum per eam valida efficiatur externa, ex qua jus exigendi æstimationem rei promissæ, sed alienatæ voluntate, vel culpa promissoris descendit. Non quod tibi utilius, id juris tui est (§. 265. *part. 1 Phil. pract. univ.*). Jus enim promissarii non ratiendum ex utilitate ipsius, sed ex voluntate promittentis (§. 382.). Immo dum promissarius consentit in promittendi modum, si vel maxime jus aliquod naturaliter sibi competet, idem remisisse censetur (§. 95.), quod omnino facere potest (§. 117.), & facere debuit, cum nonnisi sub conditione remissionis hujus juris promissor promittere voluisse intelligatur. Quod enim sufficienter non indicavit, nec iis, quæ indicavit, inseparabiliter inest, id tacite exceptum intelligitur, cum contra ipsum pro vero haberi nequeat, nisi quod sufficienter indicatum (§. 428.). Majore acumine opus est ad jura penitus inspicienda, quam putant qui cognitione eorum superficialia contenti.

§. 667.

Quoniam promissor naturaliter ad rem promissam non alienandam obligatur (§. 666.), vitanda vero etiam est culpa (§. 299. part. 1. Jur. nat.), & agenti imputatur (§. 722. lius. part. 2. Phil. pract. univ.); promissor sibi cavere debet, ne res sua culpa fiat aliena.

Cum jure naturali imputetur culpa omnis, quantacunque fuerit; obligatio naturalis rem promissam non alienandi latissime patet.

§. 668.

Si promissarius novit promissorem rem promissam alienare velle; jus promissarii competit jus impediendi, ne hoc fiat. Etenim ipsi competit jus promissorem vi adigendi ad rem, quam promissit, dandam, nisi ultro dare voluerit (§. 361.); consequenter ipsi nemini quoque competit jus sibi prospiciendi, ut promissor quod promissa genemissit sibi dare possit. Quamobrem cum rem ipsam dare non possit, ubi ea fuerit alienata, promissarii autem interesse queat, ut rem ipsam potius, quam pretium rei accipiat, ad quod dandum promissor tenetur re alienata (§. 661.); promissario utique competit jus impediendi, ne rem promissam alienet promissor, ubi novit hoc ipsum facere velle.

Jus hoc minus esse, quam quod consequitur promissarius, ubi promissor sibi adimit jus rem alienandi (§. 664.), absque ulla difficultate intelligitur. Illud enim impedit, quo minus fiat, quod nondum factum; hoc vero quod jam factum est irritum facit. Quod contra illud fit, validum est ac subsistit: quod vero contra hoc fit, validum non est, nec subsistere potest.

§. 669.

Quodsi promissarius impedire nequit, ne promissor rem promissam sibi alienet, nec hic jus alienandi sibi ademptum esse voluit; alienatio ipsius.

natio ferenda. Etenim nisi jus alienandi sibi ademptum esse velit; hoc non obstante, quod eam alienare non debebat (§. 666.), alienatio tamen valida est (§. 662.). Quamobrem cum promissarius factum infectum reddere nequeat; quod facta sit alienatio, quam impedire voluit, sed non potuit, ferendum.

Ferendum nimirum, quod mutari non potest, scilicet ut subsistat alienatio: non tamen ideo remittis jus tuum, quod per eam minime tollitur, nempe exigendi præstationem æstimationis (§. 661.) & si quid præterea interest (§. 629.).

§. 670.

Quando promissio ex erat valida, ex post facto redditur invalida. Quoniam enim res post facto interit, impossibile est, ut promissor eam det promissario (§. 541. Ontol.). Quodsi vero, cum fieret promissio, promissorem interrogasset promissarius, num æstimationem præstare, seu pretium rei dare velit, si eam casu inevitabili interire contingat; responsurus utique fuisset, se ad hoc teneri nolle, cum ipse in causa non sit, ut intereat, nec impedire possit, quo minus intereat. Promissio igitur omnis fieri intelligitur sub tacita hac restrictione: nisi casu inevitabiliter promissa intereat, nisi expresse dicat promissor, se ad pretium rei dandum teneri velle, siquidem casu inevitabili eam interire contingat. Quoniam igitur promissarius promissorem ultra voluntatem suam obligare nequit (§. 382.); si res promissa casu inevitabili interit, promissor promissario ad nihil obligatur, consequenter promissio, quæ ab initio erat valida, ex post facto redditur invalida.

Ostenditur etiam hoc modo. Promissor non promittit promissario nisi rem, non vero pretium rei, quod per se patet, adeoque voluntate sua sese non obligat ad pretium rei dandum. Quando res casu quodam inevitabili interit,

hoc

hoc nullo ipsius facto, nec non facto quodam contingit, ex quo oriri posset obligatio pretium rei dandi. Nulla igitur adest ratio, cur, ubi res casu quodam inevitabili interit, promissor promissario ad aliquid obligatus esse debeat. Quamobrem cum sine ratione sufficiente obligatio dari non possit (§. 70. *Ontol.*); si res promissa casu inevitabili interit, promissio, quæ ab initio valida erat, invalida efficitur ex postfacto.

Obligatio, quæ ex promissione oritur, metienda ex voluntate promissoris, adeoque dispiciendum est, qualis fuerit ejus animus. Velle autem rem dare & velle pretium rei dare, ubi ea interit, non sunt unum idemque, nec ex priori necessario sequitur posterius. Quamobrem qui prius vult, posterius quoque velle dici nequit. Quando itaque obligatio ad aliquid præstandum aliunde deduci nequit nisi voluntate ejus, qui se alteri obligare voluit; ad pretium rei dandum, ubi ea interit, ideo obligatus nemo dici potest, quia se obligavit ad rem dandam. Nullum adeo dubium restare potest circa demonstrationem priorem. Obligationes contrahi nequeunt, nisi mutuo consensu aut facto quodam vel non facto, quod obligationem parere debere lex pronunciat: quod non modo ex anterioribus abunde perspicitur, verum etiam attendentibus manifestum est, cum homines vel velle debeant, se alteri esse obligatos, vel quidpiam facere, aut non facere, ut inde obligentur, quoniam præter voluntatem verbis vel signis declaratam & facta & non facta in illis non datur, unde obligatio aliqua contracta venire possit (§. 18. *part. 1. Jur. nat.*). Quando res promissa casu interit inevitabili, nec adest voluntas promissoris, utpote qui rem, non pretium rei dare promissit, nec adest aliquod ejus factum vel non factum, unde obligatio oriri possit, consequenter obligatio dandi pretii nulla adest. Hæc si perpendimus, nihil obscuritatis, vel difficultatis superesse potest circa demonstrationem posteriorem. Immo propositio præsens adeo manifesta videtur, ut sine probatione admittenda videatur, non alia de causa quam si quis fingit

git se promissorem, ipsi certum sit, quod ad pretium dandum se obligare voluerit, siquidem rem, quam promittit, casu sibi inevitabili interire contingat, & quia nil fecit, vel non fecit, ob quod ad dandum pretium, re casu intereunte, obligatus esse debeat. Principia igitur, quibus nituntur demonstrationes, sunt perceptiones confusæ ad distinctas revocatae, quarum illæ conficiunt sensum communem, cui obligatio dandi pretium re casu intereunte adversari dicitur.

§. 671.

*Obligatio
promissoris
quoad rem
promissam.*

Promissor omnem dare debet operam, ne res promissa intereat.
Promissa enim servare debet (§. 431.), adeoque rem promissam promissario dare tenetur (§. 430.). Quoniam vero dare nequit, si interiit; omnem omnino operam dare debet, ne res promissa intereat.

Qui promissionem adimplere debet, ei permissum esse nequit, ut faciat, vel non faciat, ob quod factum, vel non factum eam adimplere nequit. Quod si enim sciens ac volens tale quid facit vel non facit; animum adimplendi promissionem non habet: si ex negligentia vel culpa quadam alia istiusmodi factum, vel non factum proficiscatur, ut rectum sit propositum promissionem adimplendi fieri haudquaquam potest. Quamobrem si promissionem adimplere velit, sitque voluntas ipsius constans, quemadmodum esse debet; omnem quoque operam dare debet, ut res conservetur, nec intereat. Deest omnino ille animi ardor, qui ad satisfaciendum cuiunque obligationi requiritur, si ad rem conservandam non adhibueris omnem diligentiam.

§. 672.

Ea porro expenditur.

Quoniam operam omnem non dat, ne res promissa intereat, qui facto quodam vel non facto dolo, aut culposo in causa est, ut intereat (§. 702. 718. *part. I. Phil. pract. univ.*); nemo quoque dolo vel culpa sua in causa esse debet, ut res, quam promissit, intereat.

Qui

Qui quid dolus, quid culpa sit, & quæ de utroque demonstravimus in parte prima Philosophiæ practicæ universalis, didicit; ei satis manifesta erunt, quæ hic inferuntur, ut adeo prolixius ea evolvere noluerimus.

§. 673.

Si facta quodam sive doloso, sive culposo, aut etiam non facta Quando re promissoris res promissa intereat; promissio valida manet. Etenim intereante si res interit, ea promissori dari nequit, adeoque minus habet, promissio quam habere debebat, ac poterat, quia res danda ipsi erat (§. lida maneat. 430. 431.). Quoniam vero res interiit facta quodam vel at. non facta promissoris sive doloso, sive culposo per hypoth. qui ab illo abstinere, ab hoc sibi cavere debebat (§. 672.), seu illud non committere, hoc omittere tenebatur; promissarius minus habet, quam habere debebat ac poterat, propterea quod promissor obligationi suæ non satisfecit. Enimvero si promissarius minus habet, quam habere debebat, vel poterat; propterea quod promissor obligationi suæ non satisfecit, ad id quod interest tenetur (§. 626.), consequenter promissarium in eum statum restituere debet, quo perinde est, ac si ipsius facta vel non facta res promissa non interiisset (§. 625.). Quamobrem si facta quodam, seu non facta, sive doloso, sive culposo promissoris res promissa intereat, obligatio, quam is promittendo contraxit, minime extinguitur, adeoque promissio ex post facta invalida non fit, sed valida manet.

Poterat etiam videri hoc modo. Si quis facta quodam, vel non facta suo sive doloso, sive culposo efficit, ne promissionem adimplere possit; perinde est ac si promissionem, cum posset, adimplere noluisset. Quod si enim adimplere voluisset, nec sciens ac volens, consequenter dolo (§. 705. part. 1. Phil. pract. univ.), nec culpa quadam sua fecisset, aut non fecisset,

cisset, ne eam adimplere posset. Quoniam promissor tenetur ad id, quod interest, si promissarius minus habet, quam habere poterat ac debebat, quando promissionem non adimplet (§. 627.); ad idem quoque tenetur, si facto quoddam vel non facto suo sive dolo, sive culposo res promissa interit. Vnde porro eodem, quo ante modo, concluditur promissionem re promissa intereunte manere validam.

Quoniam quod dolo fit, vel non fit, a sciente ac volente fit (§. 705. part. 1. *Phil. pract. univ.*); nemo non absque difficultate concedit, promissionem adimplere nolle ac dolo efficere, ne adimplere possis, unum idemque esse, seu qui dolum committit, non habere animum promissionem adimplendi. Enimvero quia culpa nec a sciente, nec a volente committitur (§. 732. part. 1. *Phil. pract. univ.*); dubium forsitan nonnullis videri poterat, num ea etiam prodat animum promissa non servandi. Culpa enim est defectus rectitudinis actionis quoad intellectum vincibilis (§. 717. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter quem evitare potuisses, modo voluisses (§. 692. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quatenus igitur evitare noluisti, quod poteras; a voluntate quoque tua dependent, quæ culpa tua fiunt; consequenter quæ porro huic tribuenda, a voluntate etiam tua dependere dicenda sunt, utur hujus dependentiæ tibi minime sis conscius. Qui in Psychologia satis versatus abunde intelligit, plurima in anima contingere, quorum tibi conscius non es. Quodsi vero hæc tibi subtiliora videantur, quam ut ea capere possis; ecce tibi demonstrationem adhuc aliam captu faciliorem. Quoniam culpam omnem, adeoque etiam dolum evitare obligamur (§. 299. 300. part. 1. *Jur. nat.*); si promissoris facto dolo, vel culposo, aut etiam non facto res promissa intereat, cum dari jam non possit, quæ dari debebat (§. 430. 431.), ac nisi interuisset dari poterat, promissarius minus habet, quam habere debebat ac poterat, propterea quod promissor non satisfacit obligationi suæ. Unde porro eodem, quo in demonstratione prio-

ne priore, modo colligitur, promissionem validam manere. Immo ex eo quoque demonstrari poterat, quod nemo se ipsum ab obligatione sua liberare poterat, modo hoc a nobis fuisset demonstratum. Quoniam hoc principium in aliis etiam demonstrandis usui esse potest; illud hoc loco demonstrari non inconsultum ducimus.

§. 674.

Nemo ab obligatione sua seipsum liberare potest. Ponamus enim, si fieri potest, hominem ab obligatione sua seipsum liberare posse. In arbitrio igitur ejus erit positum, utrum agere velit, nec ne, ad quod agendum obligatur, & utrum agere nolit, nec ne, ad quod non agendum obligatur. Necessesse igitur non est, ut agat, ad quod agendum obligatur, & ut non agat, ad quod non agendum obligatur: quod cum notioni obligationis repugnet (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), absurdum est.

An quis ab obligatione sua se liberare possit.

Ipsa demonstratio loquitur, propositionem presentem intelligendam esse de quacunque obligatione, non tantummodo de ea, quam consensu tuo, aut facto quodam vel non facto tuo contraxisti, consequenter quando obligatio a voluntate alterius pendet, cui ad dandum vel faciendum, seu aliquid prestandum obligatus es. Hic etiam obstat voluntas ejus, cui obligatus es, ne te ab obligatione liberare possis. Sed quando quid in genere demonstrari potest, non opus est, ut in particulari demonstretur, nisi subinde major evidentia suadeat, ut ratio habeatur eorum, qui magis abstracta non satis capiunt & quorum assensus per rationes particulares facilius & fortius extorquetur.

§. 675.

Quoniam nemo ab obligatione sua seipsum liberare potest (§. 674.), promissor vero ab obligatione sua seipsum liberaret, si promissio ideo esset invalida, quod facto quodam

Cur re culpa promissoris intereunte

(Wolffii Jur. Nat. Pars III.)

N n n

vel

promissio va- vel non facto ipsius sive doloso, sive culposo res promissa inte-
lida maneat. rit; *promissio adhuc valida esse debet, quando res promissa facto quo-*
dam vel non facto promissoris sive doloso, sive culposo interit.

Videmus adeo rationem, cur interitus rei, qui dolo vel culpa promissoris debetur, obligationem ejus non perimat. De eo autem dubitari nequit, quod teipsum liberes ab obligatione tua, si facto tuo, vel non facto perimitur obligatio. Cum dolus committatur a sciente & nolente (§. 705. *part. I. Phil. pract. univ.*); si eo fine committatur, ne alteri sis obligatus, omnino teipsum liberas ab obligatione, siquidem supponamus fieri posse, quod fieri posse repugnat. Si adfit culpa, negligenter versari licet circa rem conservandam (§. 758. *part. I. Phil. pract. univ.*), ne promissori eam dare possis, adeoque teipsum liberas, siquidem supponamus hoc fieri posse, ab ea obligatione, quam paulo ante stabilivimus (§. 671.), quamvis etiam hoc ipsum pateat per ea, quæ paulo ante de culpa annotavimus (*not. §. 673.*). Immo si rei interitu, qui dolo & culpa tuæ tribuendus, liberareris ab obligatione promissa servandi; ab obligatione vitandi culpam & dolum (§. 299. 300. *part. I. Jur. nat.*), te liberare posses, ut ab obligatione promissa servandi fores immunis. Atque adeo abunde patet, nullum superesse dubium, quin ex eo, quod nemo seipsum ab obligatione sua liberare possit, recte inferatur, interitu rei promissa, quæ dolo vel culpa promissoris tribuendus, non perimi obligationem promissoris.

§. 676.

Rei interitus quando- Quoniam mora culpa est, quando promissor in mora
nam in vali- est (§. 648.), promissio vero valida manet, quando culpa pro-
dam efficiat missoris res interit (§. 675.); *valida etiam manet promissio, si res*
promissio- *interit, quia promissor in mora est, & si ob moram ejus*
nem. *interit.*

Dicimus simpliciter rem interire casu, quia casus evitabilis ex eo intelligitur, quod in mora fuerit promissor. Quodsi enim

enim rem dedisset, quando dare debebat, nec dare distulisset; eodem casu non interiisset. Quodsi res servando servari nequit; solam ob moram promissoris interire potest.

§. 677.

Si res promissa interit, quia promissarius in mora est; promissio pro adimpleta habetur. Si enim promissarius in mora est, ac promissio pro res interea interit, culpa promissarii interit (§. 648.), consequenter cum culpa huic imputanda sit (§. 722. part. 1. *Phil. habetur re pract. univ.*), ipse etiam spectatur tanquam causa libera interire. *interereunte.* tus rei promissæ (§. 527. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Perinde igitur est, ac si rem promissam dedisset promissario promissor, consequenter promissio pro adimpleta habenda.

Nulla hic adest ratio, cur quis argutari possit, subsistere debere promissionem, ita ut ad pretium rei dandum teneatur promissor. Neque enim obligatio aliqua descendere potest ex voluntate promissoris, quippe unde descendit obligatio dandi rem promissam, quam tibi dare paratus erat, modo tu accipere voluisses: nec ea descendere potest ex aliquo facto vel non facto ipsius, quippe cum tale nullum detur quod obligationi promittendo contractæ repugnet, quia eidem satisfecisset lubenter, modo tu moram neccere noluisses. Ast adest factum culposum ex parte tui, ex quo nascitur obligatio ferendi periculi & carendi re promissa, quæ casu interiit. Tibi ergo imputes negligentiam in re promissa petenda. Tenendum vero moram non posse tribui promissori, quando petenti nondum denegata fuit res promissa, nec patientia commendata, nisi is obligatas fuerit ad rem tibi mittendam vel afferendam.

§. 678.

Si promissioni conditio impossibilis negative adjiciatur; pro pura Promissio sub habenda. Etenim si promissioni adjicitur conditio impossibilis negative, tibi quid promittitur, si non feceris, quod fa- *impossibilis*

*negativa
qualis sit.*

cere nequis, vel si non fiat, quod fieri nequit (§. 79. *Ontol.*). Statim igitur certum est, te hoc non esse facturum, vel hoc non esse futurum, consequenter conditionem extare (§. 490.). Perinde igitur est ac si sub nulla conditione facta fuisset, Quamobrem cum pura sit promissio, quæ conditionem nullam supponit (§. 462.); si promissioni conditio impossibilis negative adjiciatur, pro pura habenda.

Ostenditur etiam hoc modo. Si conditio impossibilis promissioni negative adjiciatur, statim certum est conditionem extare *per demonstrata*. Enimvero quamprimum certum est extare conditionem, promissio conditionata puræ æquipollet (§. 529.). Quamobrem promissio, cui conditio impossibilis negative adjicitur, puræ æquipollet, adeoque pro pura habenda.

Exemplum tale dari solet. Promitto tibi decem aureos, si coelum digito non attigeris. Quoniam hoc facere nequis, statim certum est te hoc non facturum. Conditio igitur adimpleta habetur, adeoque ego tibi statim debeo decem aureos, ac si eos pure promississem: id quod etiam ex eo infertur, quod conditio, quam certo extitutam novimus, tempus designet, quo quid fieri debet (§. 502.). Quoniam itaque certum est conditionem impossibilem negativam statim poni; hinc intelligitur, quod promissio statim fit adimplenda, adeoque pro pura recte habetur.

§. 679.

*An promissio
sub conditio-
ne turpi ne-
gativa sit
invalida.*

Promissio sub conditione turpi negativa facta non invalida est. Quoniam sub conditione turpi negativa promittitur, quando promittitur, si hoc factum turpe non commiseris (§. 462.); promissio fit eo fine, ut a facto turpi seu lege prohibito (§. 491.), avoceris. Quoniam in propagandis virtutibus intellectualibus & moralibus seduli esse debemus (§. 638. *part. I. Jur. nat.*); quin etiam ab actionibus malis, quantum in nobis

nobis est, alios avocare liceat dubitandum non est. Quod si ergo hoc fieri possit, si alteri quid te daturum vel facturum promittis; cur hoc facere non liceat ratio nulla est. Quamobrem cum invalida non sit promissio, quæ licite fieri potest; promissio quoque sub conditione turpi negativa facta invalida non est.

Pater adeo sub conditione turpi negativa promissionem utiliter fieri posse, adeoque ea adimpleta standum esse promissis. E. gr. Si juveni in lasciviam prono promittam 20 aureos, nisi scortetur, dum in Academia vivit, & eum hoc fecisse cerum est; quin valida sit promissio, vix dubitari potest. Nonne enim licitum est eum avocare a scortatione, cumque hoc fieri non possit absque motivo (§. 890. *Psych. empir.*), ubi videris spe lucri eum avocari posse, eccur hoc motivo non est utendum? Etsi enim nondum ideo fiat castus, sufficit tamen cum avocare a vitio: quo facto minus impedita ad virtutem via est. Qui male agere dediscit, bene agere facilius discit. Sæpe etiam aliorum interest, ne factum quoddam turpe committatur. Quamobrem cum damnum ab aliis avertere debeamus, quantum in nobis est (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*); quando hoc fieri potest, alteri quid promittendo, nisi fecerit, unde damnum in alios redundare potest, cur illicita esse debet promissio & pro invalida statim haberi? Immo subinde etiam damnum ipse incurrit haud leve, qui factum turpe committit: eccur non spe lucri cujusdam ab eodem avertere id licet? Equidem non ignoro, promissionem sub conditione turpi negativa factam improbari, adeoque negari quod valeat, quia gratis a malo abstinere debemus iac turpe habetur pecuniam aliquem capere, ne maleficium committat; sed cur hoc obster, quo minus promissor se alteri obligare possit ad dandum vel faciendum non apparet. Sane turpe quoque est, spe lucri facere, quod bonum est, neque enim virtus mercenaria esse debet: non tamen ideo nulla est promissio, quæ sit sub conditione facti, ad quod committendum lege naturali obli-

garis? Quemadmodum absentia mali bonum est (§. 756. *part. 1. Jur. nat.*); ita etiam ommissio facti turpis factum honestum negativum est, ac idem conditio turpis negativa conditioni honestæ æquipollet, consequenter quod sub ea promittitur, sub conditione honesta promissum videtur.

§. 680.

Promissio rei propria nobis facta quomodo intelligenda. Si quis tibi promittit rem tuam, is ejus restitutionem tibi promittere intelligitur. Quoniam in re tua dominium jam habes (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), quod jam habes ab alio in te transferri nequit. Quamobrem cum rei dominium in te transferat, qui eandem tibi dat (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*); nemo promittere potest, se tibi daturum rem, quæ jam tua est. Quoniam tamen res tua penes alterum est, eam tibi restituere potest. Quamobrem se tibi obligare potest promittendo ad eam restituendam (§. 363.). Quia res tibi restituitur, si vel maxime promissor putet se eam tibi dare quando rem tuam tibi promittit, ejus restitutionem tibi promittere intelligitur.

Non est quod existimas, cum qui rem tuam habet jam obligatus sit ad eam tibi restituendam (§. 467. *part. 2. Jur. nat.*) & tu eam vindicare possis (§. 544. *part. 2. Jur. nat.*), seu vi adigere eum, qui habet, ut restituat, si nolit (§. 543. *part. 2. Jur. nat.*), inutiliter fieri promissionem, quæ non tendit nisi ad restitutionem tui. Etenim non ante ad restitutionem vi adigere potes alterum, quam dominium probaveris (§. 546. *part. 2. Jur. nat.*). Hac vero probatione liberaris, si ex promisso eam repetere potes. Quamobrem promissio rei tuæ tibi facta propior & quasi compendiaria ad rei tuæ recuperationem via est. Quodsi dubites adesse consensum, quia promissor se tibi rem dare vult, tu vero eandem tibi restitui vis, consensus autem nullus est, nisi promissor & promissarius idem velint (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*); consensum utique adesse haud difficulter probatur. Promissor enim

nim non aliud intendit, quam ut res veniat in potestatem tuam (§. 461. part. 2. Jur. nat.), cum hoc fiat, quando promissionem adimplet; tu vero idem intendis, quando rem tibi restitui vis. Atque adeo in hoc consentit, ut res, quæ nunc in potestate ipsius est, in potestatem tuam veniat. Quoniam itaque animus promittentis & promissarii inspiciendus, nec ideo scrupulose verbis inhærendum, ut contra eum fiat interpretatio; consensum adesse sufficit, qui verborum significatui generali seu communi minime repugnat.

§. 681.

Si quis rem tibi promissam denuo alteri promittit; promissio An res tibi prior valet, non posterior. Qui enim rem tibi promittit, is ad promissa eam tibi dandam perfecte se obligat (§. 363.), consequenter promissio valet necesse est, ut eam tibi det (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), lide possit al- &, nisi det, eum vi compellere potes, ut det (§. 236. part. 1. teri. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum quod tibi dare tenetur, idem etiam alteri dare non possit; ad eandem rem alteri quoque dandam se obligare nequit; sed si hoc facit perinde est ac si promitteret quod impossibile. Quoniam itaque promissio ejus, quod impossibile, invalida est (§. 633.), prior valet.

Ostenditur etiam hoc modo. Si quis rem quandam tibi promittit, in te transfert jus eandem exigendi (§. 361.), &, quando eandem alteri denuo promittit, jus eam a se exigendi in alterum transferre vult (§. cit.). Enimvero cum nonnisi uni competere possit jus eandem exigendi, quod per se patet; jus, quod in te transtulit promissor, in alium transferre nequit (§. 336. part. 2. Jur. nat.), consequenter hic ex promissione jus nullum consequitur. Posterior adeo promissio nulla est, adeoque non valet: subsistit adeo prior, adeoque valet.

Ostenditur etiam hoc modo. Ponamus rem promissam
tibi

tibi postea quoque alii promitti posse & posteriori promissione invalidam effici priorem. Quoniam promissor rem, quam tibi jam sese promississe novit, alteri denuo promittens declarat, se ex promisso tibi teneri nolle; promissionem tibi factam revocat (§. 595.), consequenter promissio acceptatione facta revocari potest. Quod cum sit absurdum (§. 596.), promissio prior valeat necesse est, adeoque posterior non valet.

Indirecte ostendi quoque poterat hoc modo. Si promissor rem, quam tibi promisit, alteri valide posthac promittere potest, jus eam exigendi in alterum transferre potest, quod jam in te transtulit (§. 361.): quod cum facere non possit nisi jus tibi acceptatione acquisitum (§. 365.), sine consensu tuo auferat, jus quæsitum tibi invito auferre licet. Quod cum sit absurdum (§. 336. part. 2. Jur. nat.), promissio posterior nulla est, adeoque non valet, sed prior valida manet.

Forſan dubium oriri poterat ex eo, quod dominium rei promissa in alium valide transferat promissor (§. 662.), & promissario tantummodo teneatur ad præstandam æſtimationem (§. 661.). Videtur enim eodem modo subsistere posse promissio posterior, priori per æſtimationis præstationem adimplenda. Enimvero dispar in utroque casu est ratio. Etenim quando rem tibi promissam alteri postea promittit, jus, quod in te transtulit, tibi auferre & in alium transferre vult: id quod fieri nequit, quemadmodum ex demonstrationibus propositionis præsentis manifestum est. In posteriori autem casu jus ad rem, quod acceptando consecutus est, tibi non auferitur, dum jus in re, nempe dominium, quod nondum habes, in alterum transfert, & quod transferre potest, quando jus idem transferendi in alium sibi ademptum noluit (§. 661. 662.).

§. 682.

• Si quod bis promittitur, præstari possit; promissio utraque valet.

Patet per se, quia nil obstat, quo minus utraque valeat.

E. gr.

Quando
idem bis pro-
mittatur
valide.

E. gr. Promitto tibi duos aureos: postea totidem promitto Titio. Nil obstat, quo minus Titio dem duos aureos, etiam si duos etiam dare cogar tibi. Dandi igitur sunt duo aurei & tibi, & Titio. Sunt nimirum duæ distinctæ promissiones, quarum una ab altera minime pendet. Ita si plura tibi fuerint exemplaria ejusdem libri recentè impressi, pluribus etiam eundem promittere potes. Promittis enim unicuique aliquod exemplar, non singulis hoc exemplar. Unde si promisisti te daturum librum Titio, nil obstat, quo minus etiam promittas Mævio te ipsi librum daturum.

§. 683.

In solidum teneri dicitur, qui quod pluribus præstandum est, vel a pluribus, totum uni præstare tenetur, vel solus. *Insolidum teneri quid*

E. gr. Si ego Titio & Mævio conjunctim debeo decem sit. aureos, eos vero omnes exigenti sive Titio, sive Mævio solvere teneor; in solidum teneor tam Titio, quam Mævio. Similiter si ego & Sempronius tibi debemus decem aureos, tu vero omnes vel a me, vel a Sempronio exigere possis, uterque nostrum tibi in solidum tenetur.

§. 684.

Si quis unam eandemque rem uno eodemque actu pluribus conjunctim promittit; in ipsius arbitrio positum est, num in solidum singulis teneri velit, an nolit. *Unde nascatur obligatio in solidum*
 Qui enim alteri quid dare promittit, is dominium ejus in ipsum transferre vult (§. 675. part. 2. in promissione *Jur. nat.*). Sed a domini unice voluntate pendet, quomodo *ne pluribus facta.*
 dominium, vel jus quoddam suum in alterum transferre velit (§. 11.). Ergo etiam a promissoris voluntate unice pendet, consequenter in ipsius arbitrio positum, quando unam eandemque rem uno eodemque actu pluribus conjunctim promittit, num in solidum singulis teneri velit, an nolit.

Quando eadem res pluribus conjunctim promittitur, utrumque fieri potest, vel ut unusquisque solus rem promissam

exigere queat, vel ut jus exigendi non concedatur, nisi omnibus conjunctim, ac ubi res dividi potest, singuli exigere nequeunt nisi ratam suam. Ex eo igitur, quod pluribus conjunctim eadem res promittatur, necessario minime sequitur, promissorem singulis in solidum teneri. Quamobrem non nisi arbitrii ipsius est, utrum singulis in solidum teneri velit, nec ne. Quamvis enim promissori perinde videri possit, five rem promissam det uni, five omnibus conjunctim, aut cuilibet partem ejus; rationes tamen ipsi esse possunt, cur uni dare nolit, quod pluribus conjunctim debetur, & ubi datum fuerit, inter ipsos dividendum, ut certus sit unumquemque accipere quod ipsi debetur, vel accepturum esse.

§. 685.

*Vnde patet, num. si-
dem rem pluribus conjunctim promittit, num. in solidum singulis teneri velit, an. nolit (§. 684.); quid horum velit, dum promittit, dum tamen sufficienter indicare debet.*

Quoniam in promissoris arbitrio positum est, quando eandem rem pluribus conjunctim promittit, num. in solidum singulis teneri velit, an. nolit (§. 684.); quid horum velit, dum promittit, dum tamen sufficienter indicare debet.

Acceptando nimirum non plus juris acquirere poterunt promissarii, quam promissor in eos conferre vult (§. 382.). Promittendo pluribus conjunctim eandem rem, transfert quidem in eos conjunctim jus eandem a se exigendi (§. 361.); sed an non nisi conjunctim jus totam exigendi, an vero singulis competere debeat, inde nondum liquet; nec sine ratione sufficiente hoc, vel istud promissorem voluisse dici potest. Immo de voluntate promissoris non statuendum est promissario, prouti sibi visum fuerit; sed illud demum contra ipsum pro vero habetur, quod sufficienter indicavit (§. 428.). Atque adeo satis patet, quam sit necessarium, ut ipse promissor declaret, quid fieri velit, quo de ipsius voluntate certior fiat promissarius.

§. 686.

*Quando li-
bertati pro-*

Quoniam promissor rem eandem conjunctim pluribus promittit, sufficienter indicare debet, num. in solidum singulis teneri velit.

lit, an nolit (§. 684.), consequenter an cuiuslibet, ubi res fuerit dividua, nonnisi pro parte teneri malit; si nihil horum sufficienter indicet, libertati sua relictum esse voluit, quidnam promissionem adimpleturus facere velit, saltem relictum esse debet.

missoris relictum num singulis in solidum teneri velit.

Promissio in casu præsentis pluribus modis adimpleri potest, vel ut promissor uni eorum det totum, quod dare promisit, quo facto ab eo consequuntur ceteri, quod ipsis debetur, vel ut det omnibus conjunctim, quemadmodum omnibus simul idem promisit uno actu, vel ut unicuique det partem unam five eodem, five diversis temporibus, quod perinde est. Quoniam quid horum fieri debeat a voluntate promissoris unice pendet (§. 684.), si ea de re, cum promitteret, nihil indicet; vel tacite sibi reservat, quid promissioni adimpleturo consultum visum fuerit, vel de eo, quando promittit, nondum cogitat. In casu adeo priori promissor sibi reservavit, quid facere velit; in posteriori id libertati ipsius est relinquendum. Prudenter faciunt promissarii, si promissionem acceptantes interrogent, num singulis in solidum teneri velit, an nolit, & ubi singulis in solidum teneri noluerit, an unicuique, siquidem res dividua fuerit, partem dare velit, an omnibus simul præsentibus totum, quod promissum est, dare malit. Tum enim necesse est, ut promissor verbis declaret, ad quodnam horum obligatus esse velit, an vero sibi reservare malit, quid sibi commodum visum fuerit, quando promissio adimplenda.

§. 687.

Si, qui rem unam pluribus conjunctim promittit, singulis in solidum tenetur; si rem promissam uni dedit, ad nihil ceteris tenetur, promissionis obligatione tota perempta: qui autem totum accipit ceteris singulis pro rata tenetur. Si quis enim rem unam pluribus conjunctim promittit; is præter eam rem aliud nihil dare vult, neque ad plus dandum se obligatum esse vult. Quamobrem si eam dedit, promissum servavit (§. 430.), adeoque promissionem ad-

*Effectus
qua quis. sin-
lidum tene-
tur.*

implevit, consequenter cum satis fecerit obligationi suæ (§. 120. part. 1. *Phil. pract. univ.*), ad nihil amplius dandum obligatus est. Quodsi in solidum singulis tenetur, unicuique eorum, quibus promissio facta est, totum dare tenetur, quod omnibus conjunctim dandum erat (§. 683.). Quamobrem si hoc fecerit, tota obligatio perimitur, nec ceteris ad quicquam tenetur. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam omnibus conjunctim debetur, quod promissum est, consequenter unicuique nonnisi pars ejusdem, si totum uni datur, dominium tranfit non in solum accipientem, sed in ceteros simul omnes, seu in omnes conjunctim. Quamobrem cum accipiens habeat, quod ceterorum est, quin ceteris singulis pro rata teneatur dubitandum non est (§. 467. part. 2. *Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Promitto tibi, Sejo & Cajo triginta aureos conjunctim. Si vobis singulis in solidum teneor, non minus Sejo, vel Cajo, quam tibi triginta aureos dare teneor. Quodsi tibi eos dederim, ego Cajo & Sejo ad nihil amplius teneor, tu vero & Cajo, & Sejo solvere teneris decem aureos, & tam Cajo, quam Sejo competit jus decem aureos a te exigendi. Nimirum quod tibi do in hoc casu, id vobis omnibus tanquam commune quid conjunctim dedisse censendus sum.

§. 688.

Jus eorum, Si quis rem unam eandemque conjunctim promittit, singulis quibus in solidum tenetur; unquisque eorum eandem totam exigere potest, *in solidum tenetur* ceteris insciis, immo invitis. Etenim si promissor singulis, quibus conjunctim rem eandem promittit, in solidum tenetur; cuicumque eorum quod promissum est exigenti totum dare tenetur (§. 683.), adeoque unicuique competit jus totum exigendi (§. 23. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem qui totum exigit, hoc jure suo facit, consequenter idem ceteris insciis, immo etiam invitis facere potest.

E. gr.

E. gr. promitto tibi, Cajo & Sejo triginta aureos. Tibi competit jus eos exigendi omnes, perinde ac Cajo & Sejo. Quamobrem si eos exegeris tibi eos dare teneor, five Cajus & Sejus noverint, five minus. Similiter si in mora fuero, & tu expectare nolis, ad eos tibi solvendo me compellere potes, si vel maxime Cajus & Sejus expectare velint.

§. 689.

Si, qui rem unam eandemque conjunctim promittit, sibi reservavit, num singulis in totum teneri velit, vel saltem libertati ejus sibi reservatum hoc relictum est; ubi uni eorum totum, quod promissit, dedit, ceteris vit, num ad nihil amplius tenetur: qui vero accepit, pro rata cuilibet tenetur, singulis in & ipse dare poterit, ceteris insciis, cuicumque voluerit. Ostenditur solidum te-
codem modo, quo idem ostendimus, quando quis singulis in neri velit.
 solidum tenetur (§. 687. 688.).

Nimirum quod ultimum attinet, mihi reservavi dare totum, cuicumque voluero, adeoque non opus est, ut id fiat ceteris consciis. Facit nimirum hoc denuo jure suo, adeoque nemini competit jus contradicendi.

§. 690.

Si qui rem eandem conjunctim promittit, sibi reservavit, num *Jus promiss-*
singulis in totum teneri velit, vel saltem libertati ejus hoc relictum, s
fuert autem in mora adimplendi promissionem; unicuique competit ille in mora
jus ceteris insciis, immo invitis eum compellendi, ut partem, que sibi fuerit.
debetur, det. Quoniam enim in mora esse non licet (§. 652.); si qui rem eandem pluribus conjunctim promittit, sibi reservat, num singulis in totum teneri velit, vel saltem libertati ejus hoc relictum fuerit, sine mora is quod promissum est vel uni totum, vel singulis ratam suam dare debet. Quod si hoc non fecerit, cum nemini comperat jus totum, quod promissum est, exigendi, omnibus tamen conjunctim conveniat (§. 361.), quo ipso jus singulorum ratam suam exigendi conti-

netur; unusquisque etiam ceteris insciis, immo invitis, illum compellere potest ad ratam sibi dandam.

Nihil nimirum hic fit, quod fit contra jus promissoris. Quando enim exigo partem mihi debitam, liberum adhuc ipsi est an eam solam, an totum debitum solvere velit, num malit solvere mihi, quam alii eorum, quibus conjunctim facta promissio. Nemo nostrum moram indulgere tenetur (§. 653.), quilibet eam interpellare potest, inconsultis, immo invitis ceteris: neque enim unus in eo dependet a voluntate ceterorum, cum nihil hac interpellatione fiat contra jus alterius, adeoque unusquisque suum sequi possit judicium (§. 156. part. 1. Jur. nat.).

§. 691.

*Promissio
multiplex
quando uno
actu fiat.*

Si quis uno actu pluribus simul, sed non conjunctim, vel rem unam, quæ pluries dari potest, vel unicuique rem diversam promittit; tot sunt promissiones diversæ, quot personæ, quibus quid promittitur. Quoniam enim non omnibus conjunctim, sed unicuique disjunctive quid promittit; satis declarat, se unicuique figillatim obligatum esse velle. Quamobrem ii, quibus quid promittitur, non amplius spectantur tanquam persona una, consequenter nec una, sed multiplex intelligitur promissio, ut tot sint promissiones diversæ, quot personæ, quibus quid promittitur.

E. gr. Si dico tibi, Cajo & Sejo presentibus: unicuique vestrum dabo decem aureos, vel tibi dabo quatuor, Cajo quinque, Sejo sex; non omnibus conjunctim, sed singulis figillatim quid promittitur, quia non unum idemque promittitur, sed res diversæ promittuntur. Decem enim aureos, quos promitto tibi, eosdem non promitto Sejo, nec Cajo, sed alios decem Sejo, alios decem Cajo. Idem manifestus est in casu altero, quo tibi quatuor, Cajo quinque & Sejo sex aurei promittuntur. Promissio itaque tibi facta nullum respectum involvit ad ceteras; sed perinde est ac si tibi soli decem, vel qua-

quatuor aurei fuissent promissi. Quamobrem nemo vestrum exigere potest nisi quod suum est, ceteris inconsultis ac invitis, vi libertatis naturalis (§. 156. part. 1. Jur. nat.), quæ simultanea promissione vobis facta nullo modo restringitur, & vi juris, quod unusquisque citra respectum ad jus alterius consecutus.

§. 692.

Si duo vel plures simul eandem rem promittant uni, *Correi promittendi*, vel pluribus conjunctim, ita ut ipsi singuli teneri velint in solidum; *correi promittendi*, & quatenus eandem rem uni, vel pluribus in solidum debent, *correi debendi* dicuntur. Sibi liter si pluribus conjunctim promittitur res eadem, ita ut singulis in solidum teneatur promissor, qui ita sibi promitti stipulati sunt, *correi stipulandi*, aut ubi hoc modo pluribus conjunctim ultro eadem res promissa, vel ex alia causa iisdem debetur, ii *correi credendi* appellantur.

Termini hi usitati sunt in Jure Romano, adeoque hic explicandi ob rationes, quas alibi diximus. E. gr. Si ego tibi promitto decem aureos, & eosdem decem aureos quoque Cajo, cum velim tibi & Cajo teneri in solidum, ut mihi perinde sit, a quonam exigantur, vel liberum eos solvere, cui visum fuerit, tu & Cajus estis correi stipulandi, si a me ita vobis illos promitti petiistis, vel correi credendi, si ego vobis ultro promisi. Ast si ego & Mævius tibi promittamus eosdem decem aureos, ita ut uterque nostrum tibi teneri velit in solidum, consequenter tu eosdem sive a me, sive a Mævio exigere possis, prouti visum fuerit; ego & Mævius sumus correi promittendi, & quatenus eandem rem tibi debemus, correi debendi. Arque adeo patet, duos reos vel plures correos non constitui, nisi ubi singuli eandem rem in solidum debent, aut etiam ipsis eadem res in solidum debetur.

§. 693.

Si quis unam eandemque rem uno eodemque actu pluribus conjunctim promissione

pluribus
conjunctim
facta num
constituan-
tur correi.

conjunctim promittit; ea sola de causa non constituuntur correi stipulandi, vel credendi. Etenim si quis unam eandemque rem uno eodemque actu pluribus conjunctim promittit, in ipsius arbitrio positum est, num in solidum singulis teneri velit, an nolit (§. 684.). Sed duo rei stipulandi, vel debendi non constituuntur, nisi singulis in solidum teneri velit promissor (§. 692.). Ergo ea sola de causa non constituuntur duo vel plures correi stipulandi, aut credendi, quod ipsis uno eodemque actu conjunctim res una eademque fuit promissa.

E. gr. Si tibi ac Mævio dico: dabo vobis decem aureos, ex eo solo nondum intelligitur, velle me, ut uterque vestrum illos in solidum a me exigere possit; sed libertati potius meæ relictum est, utrum tibi quinque & Mævio quinque dare velim, an uni vestrum decem reddituro deinde quinque alteri (§. 686.). Non igitur vos constitui correat stipulandi, vel credendi; sed liberum mihi est, an pro correat habere velim, an nolim. Si enim correi esse debetis, sufficienter indicandum est, me utrique vestrum in solidum teneri velle (§. 685.). Neque dici potest, vos esse correat stipulandi, vel debendi, si vel maxime utrique vestrum promisi rem eandem indivisam, veluti scyphum argenteum, qui, ubi eum dederò, erit vobis communis. Ex eo enim nondum intelligitur, velle me ut unus solus eundem exigere possit, quoniam etiam velle possum ut nonnisi ambobus præsentibus eum dare teneam, vel ut is nonnisi ab ambobus simul exigi possit. Nullum enim hinc sequi absurdum, patet exinde, quod moram interpellare possit unus solus, altero etiam invito, si in ea fuerim (§. 690.): quo in casu mihi integrum est, an tibi soli eum dare velim pro parte dimidia alteri satisfacturo, an nolim, sed alterius consensum ante requirere malim, quam dem. Iterum nemo nobis vitio vertet, quod correat definitionem demum tradamus, ubi jam demonstratum fuit, quod de iis tenendum. Quoniam enim methodi non minus analyticæ, quam syntheticæ rationem habere volumus, ut utrique adsue-
fiant

fiant lectores, analytica vero methodo ante detegenda sint res, quam iisdem nomina imponantur; ideo consultum ducimus, subinde exponi res, antequam nominibus a se invicem discernantur: quo ipso etiam definitionum nominalium realitas patet.

§. 694.

Correorum promittendi vel debendi unus, si promissionem adimplet, vel debitum solvit ceteros ab obligatione sua liberat. Et constitutio correorum stipulandi vel credendi unus, si quod promissum est, vel debetur, accipit, promittendi vel debendi reum ab obligatione sua liberat. Si enim fuerint duo, vel plures correi promittendi, vel debendi, quilibet eandem rem in solidum debet (§. 692.), adeoque ab eo etiam solo totum, quod debetur, dari potest (§. 683.). Enimvero quoniam promissarius vel is, cui quid debetur, nullum habet jus exigendi, nisi quod debetur, neque correi promittendi, vel debendi nisi semel rem promissam, vel debitum dare tenentur, quod per se patet; si unus correorum promissionem adimplet, adeoque rem promissam dat (§. 430.), vel quod debetur totum solvit; jus omnepromissarii vel ejus, cui quid debetur, extinguitur, consequenter nec alius ad id dandum, quod jam habet, obligatur. Unus itaque correorum promittendi, vel debendi, si promissionem adimplet, vel totum, quod debet, solvit; ceteros ab obligatione sua liberat. *Quod erat unum.*

Similiter si correi vel credendi fuerint plures, cuilibet eorum promissor, vel qui quid debet, in solidum tenetur (§. 692.), adeoque ab uno solo quod promissum vel debetur exigi potest (§. 683.). Enimvero quoniam promissor, vel debitor nonnisi semel rem eandem debet; si uni totum, quod promissum est, vel debetur, dat, nihil amplius ab eo exigi potest. Quoniam itaque obligationi suæ satisfecit (§. 120.

part. i. Phil. pract. univ.); ab eadem liberatur. *Quod erat alterum.*

Atque adeo patet, quomodo ex definitione correorum demonstrari possit, quod independenter ab eadem etiam demonstrari potest, & antea quoad partem posteriorem propositionis presentis demonstratum fuit (§. 687.). Poteramus adeo terminis istis prorsus carere, nisi intenderemus, ut per ea, quæ a nobis demonstrantur, tanto facilius pateat consensus Juris naturæ cum Jure Romano, vel ab eodem dissensus, quemadmodum jam supra in casu simili monuimus.

§. 695.

Effectus Si plures simul eandem rem non nisi semel dandam tibi promissionis mittant, ita ut quilibet eorum in solidum teneatur; tibi est jus eam ejusdem redexigendi, a quocunque volueris, & ubi is eam dedit, ceteri ab obligatione facta a ipse sua liberantur. Ex enim si plures simul eandem rem ita pluribus, ut promittant, ut quilibet eorum in solidum teneatur; unus singulis in solidum teneatur. Quoniam tamen non nisi semel danda per hypoth. libertati tunc relicta est, a quoniam eam exigere velis. Tibi adeo competit jus eam exigendi, a quocunque volueris. *Quod erat unum.*

Quoniam vero qui simul eandem rem, non nisi semel dandam, tibi ita promittunt, ut in solidum singuli teneri velint, sunt correi promittendi (§. 692.); si vero correorum promittendi unus rem promissam totam dat, seu promissionem adimplet, ceteri ab obligatione sua liberantur (§. 694.); si plures simul eandem rem, non nisi semel dandam, tibi ita promittunt, ut in solidum singuli teneri velint, & unus adimplet promissionem, ceteri ab obligatione sua liberantur. *Quod erat alterum.*

Ostenditur etiam sine definitione correorum hoc modo. Si tibi plures eandem rem non nisi semel dandam promittunt,

runt, etiam si singuli in solidum teneantur, non tamen nisi semel eandem exigere vales: quod per se patet. Quamobrem si unus dedit totum, quod promissum est, ceteri tibi nihil amplius debent, adeoque ab obligatione sua liberantur omnes, quando unus promissionem adimplet.

Inutile videri poterat a pluribus promitti, quod non nisi ab uno præstari necesse est, cum quilibet eorum ad id præstandum tibi perfecte obligetur (§. 363.). Quamobrem etsi ex propositione præsentis jam elucescat aliqua utilitas, nimirum ut, si plures fuerint rei debendi, ab eo quod promissum est vel debetur exigere possis, a quo idem facilius te consecuturum speras; quoniam tamen hæc non est utilitas unica, sequentes adhuc addere lubet propositiones.

§. 695.

Si ab uno correorum promittendi, vel debendi accipere non potes, quod fuerat promissum, vel debebatur; alterum adhuc compellere licet, ut promissionem adimpleat, vel debitum solvat; Et si ab uno non totum consequi potes, quod promissum, vel debetur, partem re- fiduam ab altero excutere licet. Quilibet enim correorum promittendi, vel debendi tibi in solidum tenetur (§. 692.), consequenter quod præstandum præstare debet (§. 683.), adeoque tu vi compellere potes ad præstandum quemlibet; nec ante liberantur ceteri ab obligatione sua, quam ab uno eorum fuerit totum illud præstitum, quod præstari debebat (§. 694.). Quod si ergo contingat te frustra compellere unum ad præstandum, quod præstandum erat, cum præstare non possit; quia tibi etiam ceteri in solidum tenentur, ideo eorum quemvis ad præstandum id, quod præstari debet, adigere vi licet. Patet itaque si ab uno correorum promittendi, vel debendi accipere non potes, quod fuerat promissum, vel debebatur, alterum adhuc compelli posse, ut promissionem adimpleat, vel debitum solvat. *Quod erat unum.*

A quo totum, quod debetur, exigere licet, ab eo etiam partem debiti quin exigere liceat, nemo est qui dubitet. Quamobrem cum a quolibet correatur totum exigere possis quod promissum, vel debetur (§. 692. 695.); quamlibet quoque ejus partem a quolibet eorum exigendi tibi jus est (§. 70. part. 1. Phil. pract. univ.). Quodsi ergo ab uno totum, quod debetur consequi non potes, quod promissum, vel debetur, partem residuam ab altero, vel alio correatur exigere licet. *Quod erat alterum.*

Apparet adeo securitati rei stipulandi, vel credendi magis prospici, si promittendi, vel debendi correi constituantur, cum certior sit spes a pluribus, quod promissum est, vel debetur, consequendi, quam ab uno. Atque hæc potissima ratio est, cur plures correi promittendi, vel debendi constituantur: id quod suo loco clarius elucefcet, quando de contractibus in specie sumus acturi. Ne vero obscuritatis quicquam superesse videatur in eo, quod partem exigere liceat ab eo, qui totum debet; probe perpendendum est, correos, etsi unusquisque in solidum teneatur (§. 692.), adeoque totum debitum solvere debeat (§. 683.), omnes tamen simul non debere nisi ad simplicem solutionem totius debiti, atque adeo eandem exigi posse sicuti ab uno, ita etiam ab omnibus simul, nec extinguere obligationem omnium, quamdiu totum, quod debetur, non fuerit solutum. E. gr. si ego, Mævius & Sempronius mille aureos tibi debemus, me compellere potes solum ad mille aureos solvendum. Quodsi non solverem nisi trecentos, cum plures dare non possim, perinde est, ac si nos omnes simul trecentos tibi aureos solvissemus, consequenter quilibet adhuc nostrum tenetur ad solvendum sexcentos. **Hos cum exigere possis a quolibet nostrum; poteris ultimò Mævium adigere ad solvendum sexcentos, qui tibi adhuc debentur. Et eodem modo patet, si hic dare non possit nisi quadringentos, residuos ducentos a Sempronio exigi posse: quos ubi obtineris, cum nihil amplius restet, quod tibi debeatur,**

beatur, tum demum omnes ab obligatione nostra sumus liberati. Quamdiu autem debitum totum nondum tibi fuerit solutum, omnes quoque tibi manemus obligati, & singuli de parte debiti residua tenemur in solidum, eodem prorsus modo, ac si initio debitum totum in hac parte constitisset.

§. 697.

Si unus correorum promittendi, vel debendi, promissionem totam solus adimplet, vel debitum totum solus solvit; ceteri correi promittendi ipsi in nihil tenentur. Correi enim promittendi, vel debendi si sibi invicem teneantur, singuli in solidum tenentur promissario, seu ei, cui quid debetur, ad eandem rem dandam, vel ad totum quod promissum est, præstandum, seu totum debitum solvendum (§. 692.). Ex eo autem, quod unusquisque obligetur promissario ad totum illud præstandum quod promissum est, minime sequitur, unum quoque alteri ad aliquid præstandum teneri, siquidem ipse solus totum præstare debuerit, cum a voluntate promittentis nascatur obligatio (§. 12.), nullus vero correorum alteri quid promisit, dum eandem rem promissario ita promisit, ut eidem in solidum teneri velit; adeoque etiam nullus alteri se ad aliquid præstandum obligavit, siquidem is solus quod promissum præstiterit (§. 363.). Quamobrem si unus correorum promittendi, vel debendi promissionem totam solus adimplet, vel debitum totum solus solvit, ceteri correi ipsi in nihil tenentur.

Quæritur hic, quid naturaliter obtineat, non quid jure civili constitutum sit, vel constitui possit. Neque dici potest hoc esse æquitati adversum, ut, qui totum solvit, non habeat regressum ad correos, quo solvant partes pro ipsis solutis. Etenim si solus promittis & quod promissum est præstare teneris; eccur non æquitas postulat, ut alii tibi ad aliquid reddendum obligati sint, etiam tibi hoc nomine obligati esse noluerint? Quando vero plures correi promittendi con-

fiuntur, ex parte ipsorum perinde est, ac si una tantummodo rem promissam promississet, aut sub conditione partem aliquam, si reliquam ab alio accepisset. Æquitati potius repugnare dicendum est, si quid alteri quis dare cogetur, ad quod dandum eidem sese non obligavit. Hinc tamen minime consequitur, iniquum esse jus civile, si aliter disponat. Lege enim civili imponi potest obligatio, ubi nemo sese alteri obligavit, lege naturali non invito, prout sic loco demonstraturi sumus.

§. 698.

*Conventio
quid sit.*

Convenire inter se dicuntur, qui una idem decernunt. Unde *Conventio* est actus, quo duo vel plures idem decernunt.

Patrio sermone dicimus: *nist einander eines werden*, quasi ex duabus vel pluribus volitionibus efficiatur una. Cum enim decretum consistat in determinatione voluntatis ad aliquid agendum, vel non agendum (§. 497. *part. 1. Theol. nat.*); quando duo vel plures inter se conveniunt, idem agendum, vel non agendum esse decernunt, atque adeo omnes voluntatem suam ad idem, seu in eandem contradictionis partem determinant, ut a pluribus voluntatibus non proficiatur nisi volitio una, non secus ac si actus iste volendi ex eadem, seu una tantummodo voluntate elicitus fuisset. Idem eodem modo intelligitur de nolitione, siquidem pars negativa decernitur. *Ulpianus* l. 1. §. 3. ff. de pact. Conventions, inquit, verbum generale est, ad omnia pertinens, de quibus negotiū contrahendi transigendique causa consentiunt, qui inter se agunt: nam sicuti convenire dicuntur, qui ex diversis locis in unum colliguntur & veniunt, ita & qui ex diversis animi motibus in unum consentiunt, id est, in unam sententiam decurrunt. Ex hisce satis intelligitur, nos vocabulo in definitione non tribuisse significatum receptum.

§. 699.

Consensus

Quoniam qui inter se conveniunt idem decernunt (§.

698.)

690.) dum autem idem decernunt, voluntatem ad idem de-
terminant, unusquisque nempe suam (§. 497. part. 1. Theol. nat.), consequenter idem volunt qui inter se conveniunt, idem consentiunt, adeoque mutua datur in conventionem eorum, quos inter convenit, consensus (§. 658. prat. 1. Phil. pract. univ.) conventioni
inhærens.

Nulla conventio sine mutuo consensu concipitur; re ipsa tamen consensus a conventionem differt. Etenim si consentire debemus, necesse est, ut quod tu vis, idem quoque ego velim (§. 658. part. 1. Phil. pract. univ.). Atque adeo identitas in volendo efficit consensum. Quatenus vero una determinatur utriusque voluntas ad idem, consequenter uterque idem decernimus (§. 497. part. 1. Theol. nat.); duarum voluntatum actus efficitur idem (§. 181. Ontol.); ut adeo quasi pro uno habendi, atque in hoc proprie consistit conventio. Est igitur ea veluti concursus duarum voluntatum in eodem: unde *Ulpianus* (not. §. 698.) conventionem comparat cum adventu duorum ex duobus locis diversis in unum. Consensus magis refertur ad objectum volitionis, seu id, quod volumus; conventio vero ad subjecta, quæ ad idem volendum se determinant, utut ante diversa voluerint. E. gr. si librum emis pretio unius aurei a bibliopola; is initio majus pretium petit, vel minus tu offers. Nondum adest consensus, nec de pretio inter vos convenit. Tu tandem te determinas ad unum aureum pro libro solvendum, consequenter voluntatem tuam determinas in id, in quod voluntas alterius determinata. Cumque hac ratione voluntas utriusque determinata sit in idem, de pretio inter vos conventum esse, seu vos de pretio convenisse dicitur. Dum vero pretium idem, quod sibi dari vult bibliopola; tu quoque dare vis, in idem pretium vos consentire dicitur. Atque adeo apparet, consensum ita inhærere conventioni, ut ab eadem separari, nec hæc absque illo dari possit.

§. 700.

Quoniam qui inter se conveniunt, idem decernunt (§. Quale sit 698.)

judicium
convenien-
sium.

698.), decretum autem præcedit consultatio (§. 499. part. 2. Theol. nat.), adeoque actus intellectus, quo quid agendum sit disquiritur (§. 498. part. 1. Theol. nat.); ideo ante statnere debemus quid agendum, vel non agendum sit, antequam decernamus. Quamobrem qui inter se conveniunt, idem quoque statnere debent.

Inde est, quod in sensu latiori convenire etiam dicantur, quorum idem est de eodem judicium, seu qui eandem de eadem re sententiam ferunt. Quoties vero de jure sermo est, conventio non nisi ad voluntatem refertur, fit ita quod idem decernere non possint, nisi ii, quorum eadem est de re decernenda sententia. Ceterum quemadmodum idem actus volitionis in diversis subjectis diversa habere potest motiva; ita etiam ejusdem judicii, seu actus intellectus, diversa esse possunt rationes. Sed quemadmodum in conventionione non habetur ratio motivorum; ita nec attenduntur rationes, ob quas ita statuitur.

§. 701.

Conventio
num obliga-
tionem pro-
ducat.

Conventio per se nullam producit obligationem. Etenim duo conveniunt inter se, quando idem decernunt, consequenter voluntatem suam ad idem agendum, vel non agendum determinant (§. 497. part. 1. Theol. nat.). Enimvero quod tu idem agere velis, vel agere nolis, quod vult, vel non vult alter; ideo nondum alteri jus est te cogendi, ut agas, vel non agas, quod una cum ipso agendum, vel non agendum decreveras (§. 12.), consequenter nec perfecte eidem obligaris (§. 236. part. 1. Phil. pract. univ.). Conventio adeo per se nullam producit obligationem.

E. gr. Conyenit inter vos, ut ludendo tempus fallatis. Non tamen ideo tu ad ludendum cogi potes, si aliter visum fuerit. Quoniam conventionionis distincta notio vulgo desideratur, ideo vago loquendi usu conventio sumitur pro pacto, & que

& quæ huic inest obligatio isti tribuitur. Ita emtor venditori solvere tenetur pretium, de quo inter ipsos convenit; non quia convenit, sed quia pretium conventum dare promissit: obligatio enim dandi seu solvendi pretii non ex conventionem, sed ex promissione est (§. 393.), prouti clarius elucescet, quando de emtione venditione acturi sumus. Per hoc, quod convenis cum altero, nondum transfers in eum jus aliquid a te exigendi: sed translatio hujus juris inest promissioni (§. 631.). Actus humani compositi simplices plures involvunt, quos sine acumine non semper discernere licet. Qui igitur accurate dijudicare voluerit, undenam hoc, vel istud sit; is singulos probe perpendere debet, quales sint in se & quid ab eisdem pendeat.

§. 702.

Conventiones obligant, quatenus promissionem continent. Et Quomodo enim ex promissione nascitur obligatio (§. 393.). .Etsi adeo obligatio in conventiones per se non obligent (§. 701.); obligare tamen conventionem debent, quatenus continent promissionem. nascatur.

Ita paulo ante vidimus, in contractu emtis venditionis ex eo, quod de pretio conventum sit, non oriri obligationem pretium solvendi, sed ex promissione dandi pretium, ut venditor det rem.

§. 703.

Qui inter se conveniunt, ut unus eorum alteri, vel ambo sibi Quando invicem ad quæ præstandum obligentur; eorum unus alteri quid præ-conventioni stare promittit, vel ambo sibi invicem quid præstare promittunt. inst. promissio.

Qui enim inter se conveniunt, ut unus eorum alteri ad quid præstandum obligetur, illi una decernunt, ab uno alteri quid præstandum esse (§. 698.), consequenter unus eorum indicat, velle sese alteri quid præstare, & in alterum jus transferre hoc a se exigendi, alter vero indicat, velle sese, ut idem sibi præstetur (§. 497. part. 1. Theol. nat.), & §. 236. part. 1. Phil. (Wolffii Jur. Nat. Pars III.) Qqq pract.

pract. univ.) Ille igitur se quid præstiturum promittit (§. 361.); hic vero promissum acceptat (§. 2.). Patet itaque si qui inter se conveniunt, ut unus eorum alteri ad quid præstandum sit obligatus, eorum unum alteri quid promittere. Eodem prorsus modo liquet, si qui inter se conveniunt, ut ambo sibi invicem ad quid præstandum obligentur, ambos sibi invicem promittere, quod unus alteri quid sit præstiturus.

Si inter nos convenit, quod tibi dare debeam quinque aureos ego quinque aureos tibi promitto. Et revera ex promissione nascitur obligatio quinque aureos tibi dandi. Non opus est, ut qui inter se conveniunt, ut unus eorum alteri obligetur, expressis verbis dicant, unum eorum alteri obligatum esse debere: sufficit enim verbis declarare animum suum, quæ obligationem inferunt. Quod vero hic demonstramus, conveniens est ei, quod supra evicimus, neminem sese alteri perfecte obligare posse nisi promittendo (§. 393.). Quotiescunque igitur a voluntate tua proficiscitur obligatio, perfecta nimirum, de qua hic sermo est; actum promissionis adesse deprehendes, siquidem penitus in eum inquirere voveris, actum nimirum obligatorium, quo obligatio inducitur (§. 121. *part. 1. Phil. pract. univ.*), in suos simplices resolvendo. Quod si cuidam dubium oriatur, quod in Jure Romano obligationes contrahi dicantur, non solum verbis, quemadmodum fit in promittendo; verum etiam re & consensu; is monendus est, suo loco nos ostensuros etiam in iis casibus obligationem a promissione tanquam fonte derivari: quod adeo verum est, ut idem etiam ad eas obligationes extendatur, quæ ex quasi contractu nascuntur.

§. 704.

Num obligatio sit valida, quando de ea convenit. Qui inter se conveniunt, ut unus alteri ad aliquid præstandum obligetur; obligatio valida est. Si qui enim inter se conveniunt, ut unus alteri ad aliquid præstandum obligetur; qui alteri ad quid præstandum obligatus esse vult, is eidem sese quid præ-

præstiturum alteri promittit (§. 703.). Enimvero promissor promissario perfecte sese obligat (§. 363.), & promissum servare (§. 431.), adeoque præstare tenetur, quod se præstiturum promittit (§. 430.), consequenter obligatio ipsius valida est. Valida igitur etiam est obligatio, si qui inter se conveniunt, ut unus alteri ad aliquid præstandum obligetur.

Ostenditur etiam hoc modo. Qui inter se conveniunt, ut unus alteri ad quid præstandum obligetur, iidem consentiunt, ut unus alteri ad quid præstandum obligatus (§. 699.). Enimvero homines ad dandum & faciendum, consequenter ad quid præstandum (§. 80.), sese sibi invicem obligare possunt mutuo consensu (§. 357.). Ergo si qui inter se consentiunt, ut unus alteri ad quid præstandum obligetur; is huic ad præstandum obligatur, adeoque valida est obligatio.

Forfan dubium ex collatione harum demonstrationum orietur, quasi etiam sine promissione unus alteri obligari possit, nimirum ex consensu. Enimvero si demonstrationem de obligatione ex consensu orta (§. 357.) cum definitione promissionis (§. 361.) conferre volueris; facile animadvertes, verbis vel factis, quibus mutuus consensus de dando & faciendo declaratur, inesse promissionem.

§. 705.

Si duo correi promittendi, vel debendi inter se conveniant, ut Quando qui solus solverit totum, seu quod promissum erat unus præstiterit, correi pro alteri de parte dimidia teneatur; de ea sibi invicem tenentur. mittendi sibi Et idem valet de pluribus. Etenim si qui inter se converint, ut invicem tenentur. unus alteri ad aliquid præstandum obligetur, obligatio valet (§. 704.), adeoque etiam valet, si duo correi promittendi, vel debendi inter se conveniant, ut, qui solus totum solverit, vel promissionem adimpleverit, alteri de parte dimidia teneatur, consequenter sibi invicem de parte dimidia tenentur. Et idem eodem modo intelligitur de pluribus.

Alia est ratio correorum stipulandi, vel credendi; alia correorum promittendi, vel debendi. Ibi enim obligatio dandi ratam alteri in eo, qui accepit solus, quod debebatur omnibus conjunctim, non descendit ex eorum voluntate, quemadmodum in his restituendi ratam ei, qui solus dederit, prouti ex demonstratione superiori elucet (§. 687.).

§. 706.

An ex duobus rebus promittendi unus pure, alius in diem vel sub conditione promittere possit.

Si plures correi promittendi constituentur, unus pure, alius in diem, alius sub conditione quacunq̄ obligari potest. Promissio- nem non modo fieri posse pure, verum etiam in diem vel sub conditione quacunq̄, per se patet & ex anterioribus abunde manifestum est. Neque quicquam obstat, quo minus, si plures eandem rem in solidum promittant, alius pure, alius in diem, alius sub conditione quacunq̄ promittat: id quod denuo per se patet. Enimvero ubi unus eandem rem tibi pure, alius in diem, alius sub conditione quacunq̄ promittit in solidum, singuli adhuc eandem rem in solidum promittunt. Quamobrem si unus pure, alius in diem, alius sub conditione quacunq̄ eandem rem promittat, cum correi promittendi per hoc constituentur, quod singuli eandem rem in solidum promittant (§. 692.), erunt qui ita promittunt omnino correi promittendi.

A promissoris voluntate unice pendet, utrum pure, an in diem, vel sub conditione quacunq̄ tibi promittere voluerit. Quamvis adeo promissario magis consultum foret, si correi promittendi singuli pure promitterent, prouti ex propositione sequente apparet, & ex supra demonstratis haud difficulter colligitur; cum tamen ipsi acquiescendum sit in voluntate promittentium, nec ultra eandem quenquam eorum sibi obligare possit (§. 382.), eo contentus esse debet jure, quod ex tali promissione consequi potest.

§. 707.

Si unus correorum pure, alius in diem, vel sub quacunque Jus promissione conditione promiserit; ab eo qui promisit in diem, nil exigi potest, sicut ab i-
 antequam dies venerit, nec ab eo, qui sub quacunque conditione pro-
 misit, antequam conditio extiterit; ab eo tamen, qui pure promi-
 correis ac-
 sit, statim quod promissum est omne exigi potest. Quoniam ^{quisitum.}
 quod in diem promittitur exigi non potest, nisi die ito præ-
 terlapso (§. 501.), adeoque exigi nequit, antequam dies
 venerit; a correo promittendi, qui non nisi in diem promi-
 sit, nil exigi potest, antequam dies venerit. Similiter quia
 quod sub conditione quacunque promittitur, cum non ante
 constet num valida sit promissio, quam certum sit conditio-
 nem extare (§. 467.), nec promissor ante promissionem adim-
 plere teneatur (§. 468.), non ante exigi potest, quam cer-
 tum sit, conditionem extare; a correo promittendi nil exi-
 gi potest, antequam conditio extiterit, vel eam extare cer-
 tum sit. Enimvero quoniam obligatio unius correi non de-
 pendet ab ea alterius (§. 851. *Ontol.*), utpote cum unusquis-
 que propria sua voluntate sese alteri obligaverit eodem pror-
 sus modo, ac si ab aliis eadem res non fuisset promissa;
 quod ea ab uno exigi non possit, antequam dies aliqua ve-
 nerit, ab alio autem non possit exigi, antequam conditio a-
 liqua extiterit, hoc minime obstat, quo minus, qui pure pro-
 misit, teneatur ex promissione sua, adeoque ad eam adim-
 plendam compelli possit, antequam dies, in quem promi-
 sit alius, venerit, vel conditio, sub qua promisit alius, exti-
 terit, præsertim cum in arbitrio promissarii, cui singuli in so-
 lidum tenentur (§. 692.), positum sit, a quoniam id, quod
 promissum est, exigere velit (§. 695.). Quamobrem ab eo,
 qui pure promisit, statim quod promissum est omne exige-
 re potest, etiam si dies, in quem promisit alius, nondum

venerit, vel conditio, sub qua alius promittit, nondum extet.

Si plures fuerint correi debendi, tot sunt diversæ obligationes, quot sunt correi, cum singuli tibi teneantur in solidum ex propria promissione (§. 692.), ad nihil vero ex eo, quod alius vel alii eandem rem in solidum tibi promiserint. Tenetur quilibet correorum eodem prorsus modo, ac si alius præterea eandem tibi in solidum non promississet. Quatenus vero obligationes istæ nonnisi unam eandemque rem continent, quæ nonnisi semel peti potest, respectu promissarii non habentur nisi pro una. Vides adeo obligationem correorum promittendi alio respectu esse unam, respectu nimirum promissarii; alio autem esse multiplicem, respectu nimirum ipsorum correorum. Unde porro patet, quandonam de obligatione correorum ratiocinandum sit tanquam de una eademque, quandonam vero tanquam de pluribus diversis. Similiter jus promissarii id, quod debetur, exigendi spectatur tanquam unum respectu ejus, quod debetur, quippe quod nonnisi semel accipi potest, idem vero etiam spectatur tanquam multiplex respectu correorum debendi. Unde denuo liquet, quandonam de eodem ratiocinandum sit tanquam de eodem, quandonam tanquam de multiplici. Atque hæc sunt principia analytica ad id, quod ex obligatione correorum & jure ejus, qui eos sibi obligatos habet, consequitur, investigandum utilia. Erunt forsitan nonnulli, qui inutilem existimaturi sunt promissionem ejus in diem, vel sub conditione, quod ab eo, qui jure promittit, statim exigi potest, etiam antequam dies iste venerit, & si conditio non extiterit. Enimvero cum fieri possit, ut qui correorum pure promittit, solvendo non sit, aut totum debitum solvere non possit; non inutile est, si alius adhuc vel in diem, vel sub conditione tibi adhuc obligetur. Similiter si ab illo difficilius fuerit exactio, id quod non una de causa accidere potest, præstat alium adhuc sibi obligatum habere vel in diem, vel sub conditione. Quo-

nam

niam neminem fore arbitror, qui monitus hanc utilitatem non perspiciat, non opus est, ut de ea apertius dicatur.

§. 708.

Si unus tibi rem quandam promittit, & alius nonnisi partem ejus, sive sub ea conditione, si qui totam promissit, promissionem non adimpleverit, vel totam non adimpleverit, sive simpliciter seu pure, ita tamen ut quoad hanc partem in solidum teneri velit; dua sunt diversæ promissiones, & a promissore partis pars exigi nequit in casu priori, nisi excusso promissore totius; in casu autem posteriori pars a te exigi potest, promissore totius nondum excusso. Et enim si unus tibi rem quandam promittit, & alius nonnisi partem ejusdem, promissio partis & promissio totius non modo sunt duæ diversæ promissiones respectu promittentium, quorum unusquisque ex sua promissione tenetur; verum etiam respectu objecti; seu ejus, quod promittitur, cum utique aliud sit promittere totum, aliud promittere partem. Quamobrem cum neque respectu promittentium, neque respectu rei promissæ haberi possint pro una; immo si rem promissam concipias tanquam divisam in duas partes, quarum una non nisi ab uno, altera vero a duobus conjunctim promittitur, cum aliud sit promitti partem aliquam ab uno solo, & aliam a duobus conjunctim, ita ut unusquisque de hac in solidum teneri velit; erunt etiam hoc respectu duæ diversæ promissiones. Quod erat primum.

Quod si promissor partis eam sub hac conditione promissit, nisi alter promissionem totam adimpleverit; cum promissio conditionata non ante adimplenda sit, quam certum sit, conditionem poni (§. 468.), hoc vero certum esse minime possit, nisi promissore totius excusso; a promissore partis nil exigi potest, nisi promissore totius excusso. Quod erat alterum.

Deni-

Denique si tu partem ejusdem promissisti simpliciter, quod alter totum promisit, nec sub ea conditione, si promissor totum non præstiterit, ita tamen ut quoad hanc partem in solidum ipsi teneri velis, cum tu & alter quoad hanc partem promiseritis rem eandem nonnisi semel dandam, quando vero plures eandem rem nonnisi semel dandam tibi ita promittunt, ut quilibet eorum in solidum teneatur, tibi jus sit eandem exigendi, a quocunque volueris (§. 695.); pars a te exigi potest, promissore totius nondum excusso. *Quod erat tertium,*

E. gr. petis a me & Cajo, ut tibi conjunctim promittamus eosdem decem aureos. Ego tibi promitto decem, ita ut in solidum teneri velim; sed Cajo non promitto nisi partem dimidiam, ita ut nonnisi in quinque teneri velit. Ego igitur & Cajo tibi tenemur in quinque, unusquisque in solidum, ac præterea ego in quinque solus. Tu igitur quinque vel a me, vel a Cajo exigere potes, prouti tibi visum fuerit; aut reliquos quinque nonnisi a me. Alia itaque promissio est eorundem quinque aureorum, quos tam ego, quam Cajo in solidum debemus, alia promissio quinque aureorum, quos ego solus debeo. Vel Cajo quinque aureos tantummodo promitto sub ea conditione, si ego non solverem decem. Alia igitur est promissio mea pura decem aureorum, alia promissio Caji sub conditione decem a me non solutorum facta. Hic non tenerur tibi solvere quinque, nisi ubi decem, adeoque hos etiam quinque ego non solverim.

§. 709.

Qui in subsidium promissit ad quid teneatur. Si in hypothesis propositionis præcedentis indefinite alter promiserit id, quod solvere non potuerit qui se in solidum obligavit; promissio conditionata est, nec ab eo quid exigi potest, nisi excusso promissore altero, & si hic nihil solvere possit, in solidum ipse tenetur. Etenim si quis alteri rem quandam promittit, & tu promittis id,

id, quod dari ab altero non potest; nonnisi sub hac conditione promittis, si alter totum, quod promisit, dare non possit, adeoque conditionata est promissio tua (§. 462.). *Quod erat primum.*

Quoniam itaque promissionem conditionatam promissor adimplere non tenetur, quam certum sit conditionem poni (§. 468.), hoc vero in hypothese propositionis presentis constare non potest, nisi promissore principali excusso, immo antequam eum excusseris, constare nequit, quid a te sit exigendum, cum tu tenearis in id, quod alter solvere nequit (*per hypoth.* & §. 431.); evidens est, nihil a te exigi posse, nisi promissore principali excusso. *Quod erat secundum.*

Denique quoniam te obligasti ad solvendum id, quod solvere nequit promissor principalis; totum omnino solvere debes, ubi is nihil solvere potest. Quamobrem cum in solidum teneatur, qui totum, quod debetur, solus solvere tenetur (§. 683.); si promissor principalis nihil solvere potuerit, tu in solidum teneris. *Quod erat tertium.*

Exemplum paulo ante datum (*not.* §. 708.) mutatis mutandis facile huc applicatur, ut adeo in re facili prolixiores esse minime debeamus.

§. 710.

Si unus quid promittit tibi & alius nonnisi certam ejus partem, An correus ita ut quoad hanc partem una cum altero promissore in solidum re-constitui meri velit; quoad hanc partem correi promittendi sunt. Etenim id, posse pro quod promittitur ex duabus constat partibus, quarum alteram promittit unus solus, alteram vero promittunt duo conjunctim, ita uterque in solidum teneri velit. *Quamobrem cum duæ sint diversæ promissiones, quarum una a duobus promittitur res eadem, altera autem unus quid promittit; illa considerari potest tanquam sola facta, citra respectum ad*

hanc alteram. Enimvero cum duo rei promittendi sint, qui eandem rem in solidum promittunt (§. 692.); duo etiam rei seu, correi promittendi esse debent, qui rei jam promissæ certam quandam partem in solidum promittunt.

Equidem non ignoro aliter videri Juris civilis interpretibus, quod putent non eandem promitti rem, si alius decem aureos, alius nonnisi quinque promittat; non tamen ratio ista sufficit, ut aliter statuamus. Etenim si quis quinque aureos promittit tanquam partem summæ decem aureorum, is omnino promittit eosdem quinque aureos, quos promittit alter, adeoque quoad summam quinque aureorum idem ab utroque promissum esse evidens est. Nec ulla ratio est, cur non æque quoad partem debiti alicujus constitui possint duo correi debendi, quam quoad totum, immo in casu præsentis accuratius loquendo, cur non unus correorum præterea sese obligare possit ad aliud quid præstandum eidem, cui tanquam correus ad aliud tenetur. Et si vel maxime quis eos correos appellare nolit, de iis tamen eadem concedere tenetur, quæ de correis demonstrantur, manifesto indicio, quod etiam correorum definitio ad eos applicari possit: quidni ergo & definitum competere iisdem debet (§. 349. *log.*)? Sed de nomine nemini litem movebimus, præsertim cum in Jure naturæ, prouti supra jam monuimus (*not.* §. 692.), hac appellatione prorsus carere queamus. Quod si quis existimet, correorum constitutionem esse inventum Juris Romani, de quibus adeo non fit agendum in Jure naturæ; eum perpendere velim, esse eandem actum possibilem, actus autem humanos possibilem omnes regi jure naturali, & constitutionem correorum fuisse possibilem & lege naturali eorum jura & obligationes fuisse definita, antequam de iis constaret Romanis & quicquam de iis decernerent.

§. 711.

An promissio *Si in literis absenti quid promittis & is in literis acceptet; promissio*

missio valida est. Unum enim idemque est, siue voluntatem nostram alteri declaremus viva voce, siue per scripturam. *in literis facta sit valida.* Quamobrem cum de consensu promissoris & promissarii dubitari non possit, si uterque voluntatem suam in literis declaravit (§. 658. part. 1. Phil. pract. univ.); mutuo autem consensu perficiatur obligatio (§. 357.); quin promissio in literis facta & in literis acceptata valeat, extra omnem dubitationis aleam positum.

§. 712.

Si promissio in literis facta viva voce acceptetur, vel vice versa facta acceptetur in literis; promissio valet. Quoniam voluntas in literis declarata æquipollet voluntati verbis significatæ, & acceptatio vi-
cum ad promissionem sufficiat, ut sufficienter quomodocunque significetur voluntas (§. 361.), nec aliud requiratur in acceptatione (§. 2.); eodem, quo in propositione præcedente, modo patet, promissionem valere, si in literis facta viva voce acceptetur, vel vice versa viva voce facta in literis acceptetur.

Cum ex superioribus constet, ante acceptationem revocari posse promissionem (§. 596.); per se patet, ubi ex intervallo fit acceptatio, quod quo minus fiat, naturaliter nihil obstat, promissionem interea non revocari debere, donec acceptatio fieri possit, ut adeo non opus sit, in propositionibus de promissione & acceptatione in literis facta adjici restrictionem, nisi interea promissio revocetur. Quando nimirum non additur, promissionem revocari, eam non revocari intelligitur, cum hypothese non plura sint adjicienda, quam ea continet. Ex iis enim solis, quæ in hypothese sumuntur, demonstratur, quod asseritur.

§. 713.

Promissio mere liberalis dicitur, seu *benefica*, quando promissarius ad nihil vicissim præstandum sese obligat. *Promissio non mere libera-*

ralis seu benefica quænam sit. mere liberalis seu onerosa, si promissarius ad aliquid vicissim præstandum sese obligat.

E. gr. Si tibi promitto nummum aureum, tu vero nihil mihi vicissim præstare teneris, promissio mere liberalis est. Enimvero si tibi promitto nummum aureum, & tu te obligas vicissim ad MSC. aliquid mihi communicandum; promissio non est mere liberalis, sed onerosa.

§. 714.

Quando acceptatio præsumatur. In promissione mere liberali, si nullæ prostant rationes in contrarium, acceptatio præsumitur; in onerosa non item, nisi ad fuerint rationes evidentes in contrarium. Quando enim liberaliter quid promittitur, is, cui promittitur, ad nihil vicissim præstandum obligatur (§. 713.), adeoque rem, quam ipsi te daturum promittis, gratis accipit, aut quod te ipsi facturum promittis, gratis facis. Quamobrem cum nemo accipere respuat, quod ipsi gratis datur, vel sibi fieri nolit, quod alter gratis in commodum suum facere velit, nisi adsint rationes singulares, cur id habere, vel gratis habere, aut in suum commodum fieri, vel gratis fieri nolit; quamdiu istiusmodi rationes ignoramus, adeoque tales non adesse putantur, probabiliter omnino colligitur, promissum acceptatum iri (§. 578. Log.). Quamobrem cum præsumatur acceptatio, quæ probabiliter colligitur (§. 244. part. 2. Jur. nat.); in promissione mere liberali, si nullæ prostant rationes in contrarium, acceptatio præsumitur. *Quod erat unum.*

Enimvero si promissio fuerit onerosa, promissarius ad aliquid vicissim præstandum sese obligare debet (§. 713.). Quamobrem cum homines non eodem modo judicent de eo, quod sibi utile, vel commodum est, & num præstet eo, quod offertur, carere, quam istud præstare, ad quod vicissim præstandum sese obligare debent; in promissione onerosa, nisi adfuerint

fuerint rationes particulares, eademque evidentes in contrarium, probabile esse non potest, id, quod promissor offert, acceptatum iri (§. 578. *Log.*). Quamobrem si onerosa fuerit promissio, acceptatio non præsumitur, nisi rationes evidentes in contrarium prostant (§. 244. *part. 2. Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

E. gr. Ego Titio promitto triginta aureos, quando doctor fiet, cum id fieri firmiter decreverit; vix dubitari potest, quin promissum sit acceptaturus, ubi nobis nullæ perspectæ sunt rationes, cur eos accipere nolit. Quamobrem acceptatio facile præsumitur. Ast ubi tibi nummum aureum promitto, ut mihi communicates MSC. quoddam rarum, quod in pretio habes; non satis apparet, utrum nummo aureo carere, quam MSC. istud mihi communicare malis. Quamobrem in hoc casu acceptatio non præsumitur, nisi adsint rationes aliæ, ex quibus probabiliter colligitur, te nummum istum aureum lubenter habere velle, vel communicationem MSC. postponere carentiæ nummi. Hoc clarius patebit, ubi de præsumtionibus egerimus.

§. 715.

*Si promissor velit, ut valeat promissio, si acceptetur; ea statim Num accep-
valet, quamprimum acceptata fuit, quamvis acceptatio nondum innotuerit promissori: ast si promissor nolit promissionem valere, nisi tescere debe-
quando acceptatam intellexerit; non ante valet, quam acceptatio ipsi at promissori
innotuerit.* Duplici modo fieri potest promissio, vel hoc modo: *ut valeat
do: volo, ut valeat promissio, si acceptetur, vel hoc modo: promissio.
volvo, ut valeat promissio, si acceptatam intellexero.* Quoniam in arbitrio promissoris jus rem aliquam, vel factum quoddam a se exigendi in promissarium transferre volentis (§. 361.), unice positum est, quomodo promittere velit (§. 12.); a voluntate ipsius unice pendet, num promissionem valere velit, quamprimum acceptata fuerit, etiamsi acceptatio ipsi nondum innotuerit, vel non ante valere velit, quam ea ipsi

innotuerit. Quamobrem cum promissarius promissorem ultra voluntatem suam sibi obligare nequeat ad dandum, vel faciendum acceptatione sua (§. 382.); si promissor velit, ut valeat promissio, si acceptetur, ea statim valet, quamprimum acceptata fuerit, etiamsi acceptatio eidem nondum innotuerit: quodsi vero idem nolit promissionem valere, nisi quando acceptatam intellexerit, non ante valet, quam acceptatio ipsi innotuerit.

Monuit jam hoc *Grotius* de J. B. & P. lib. 2. c. 11. §. 15. & ex iis, quæ sequuntur, patebit, non inanes fingi subtilitates. Ipsi autem propositionis veritas adeo manifesta est, ut sine probatione facile admittatur, quemadmodum quoque eandem sumit *Grotius* & qui ipsum pressio pede sequitur *Puffendorfius* de J. N. & G. lib. 3. c. 6. §. 15. Sed in eo potissimum versatur difficultas, quomodo constet de animo promittentis, cum vulgo promissores non apertis verbis dicant, utrum horum velint, ut adeo ad præsumptiones sit descendendum, quæ haud raro non carent difficultate sua.

§. 716.

*Quomodo
morte pro-
missoris
promissio sit
invalida.*

Si promissor velit, ut valeat acceptatio, si acceptata fuerit, ac interea moriatur, antequam acceptatio ipsi innotuerit; promissio valet. Si vero nolit promissionem valere, nisi quando acceptatam intellexerit, ac interea moriatur, antequam acceptatio ipsi innotescere potuerit, non valet. Immo etiam non valet, si ante moriatur promissor, quam acceptatio facta. Etenim si promissor velit, ut valeat acceptatio, si acceptata fuerit; ea statim valet, quamprimum acceptata fuit, nec obstat, quod acceptatio ipsi non innotuerit (§. 715.). Quamobrem si moriatur, antequam acceptatio, ipso nimirum adhuc vivente facta, innotescere potuerit; mors ejus minime obstat, quo minus valeat promissio; cum, quod ante mortem promissoris jam validum est, morte ipsius invalidum

lidum fieri nequeat, neque enim jus promissario acceptando quæsitum (§. 382.), auferri iterum potest (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Valet itaque promissio, si promissor velit eam valere, si acceptata fuerit, utut ante moriatur, quam acceptatio ipsi innotuerit, seu innotescere potuerit. *Quod erat primum.*

Quodsi promissor velit acceptationem sibi innotescere debere, antequam valere debeat promissio; nec ea ante valet, quam acceptatio ipsi innotuerit (§. 715.). Quodsi ergo moriatur, antequam acceptatio ipsi innotescere potuerit; ut ipsi innotescat fieri nequit, adeoque impossibile est, ut promissio fiat valida. Quamobrem si promissor nolit valere promissionem, nisi quando acceptatam intellexerit, ea non valet, si moriatur, antequam acceptatio ipsi innotescere potuerit. *Quod erat secundum.*

Quodsi promissor moriatur, antequam acceptatio facta fuerit, cum sine acceptatione obligatio promissoris non sit valida (§. 365.), dum moritur, promissario ad nihil adhuc obligatus est. Quamobrem cum nemo mortuus alteri obligari possit; si post mortem promissoris fiat acceptatio, nullum inde jus consequi potest promissarius. Promissio itaque non valet, nisi ante mortem promissoris fuerit acceptata.

Quoad tertium *Grosio* l. c. §. 17. aliter videtur: existimat enim acceptari posse promissionem, etiam mortuo promissore, cum perfecta sit ab una parte, quanquam revocabiliter, quod in legatis apertius conspiciatur. Enimvero alia est legatorum, quam eorum, quæ inter vivos promittuntur, ratio. Testator enim vult, legatum a legatario non ante acceptari posse, nisi se mortuo, atque adeo nisi mortuo testatore acceptando jus aliquod acquirere valet. Contra promittentem autem pro vero haberi nequit, nisi quod sufficienter indicavit (§. 428.). Quamobrem ex eo solo, quod alteri promiserit, immo etiam voluerit, promissionis efficaciam initium capere

capere debere ab eo tempore, quo ea acceptatur, nondum intelligitur, eum velle, ut etiam post ipsius mortem acceptari possit. Aliud enim est definire tempus, a quo alteri obligatus esse velis; aliud vero velle, ut suum in bonis successorem alter sibi obligare possit invitum se mortuo: id quod suo loco, quando de legatis acturi sumus, apertius perspicere dabitur. Dantur enim adhuc rationes aliæ, cur valeat legatum, et si post mortem demum testatoris acceptatum.

§. 717.

*Quomodo
promissio va-
lere possit,
acceptatione
post mortem
promissoris
facta.*

Si promissor velit, ut valeat acceptatio, etiamsi post mortem suam demum fiat, ipse autem moriatur, antequam promissio acceptata fuit; facta acceptatione post mortem ipsius promissio valet. Et enim si promissor velit, ut valeat acceptatio; etiamsi post mortem suam demum fiat: hoc ipso declarat, se velle promissario obligatum esse de præsentis, antequam acceptatio fieri possit, ita ut non secuta perimat obligationem, secuta vero eandem subsistere faciat. Promissionem hoc modo fieri posse patet ex iis, quæ in demonstratione propositionis superioris (§. 715.), dicta sunt. Quodsi ergo moriatur, antequam promissio acceptata fuerit, obligatio ejus, quam sibi ipse ultro imposuit, jam adest, & facta acceptatione post mortem ipsius subsistit. Quamobrem patet, si promissor velit, ut valeat acceptatio, etiamsi post mortem suam demum fiat, ipse autem moriatur, antequam promissio acceptata fuit; facta acceptatione post mortem ipsius promissio valet.

Hoc demum modo intelligitur, quomodo obligatio transire possit in hæredes, quæ quamdiu nondum existit, in eos transire nequit. Et quamvis sine acceptatione alias promissor non obligetur promissario (§. 365.); non tamen hoc obstat, quo minus etiam jam obligatus haberi velis, quando præsumis acceptationem promissarii. Quodsi enim fallat præsumtio, obligatio perimitur; si non fallat, sed acceptatio sequitur,

ea subsistit. Facile autem apparet, quando vis acceptationem adhuc valere debere, etiamsi te mortuo demum fiat, te præsumere, quod promissarius promissionem sit acceptaturus, immo tantum non pro certo habere, quod sit acceptaturus. Præterea vehementer velle debes, ut rem promissam accipiat promissarius, nec morte tua ejus jacturam faciat. Alias enim non curares, si promissio, te mortuo, minime effectum aliquem haberet. Neque vero est, quod existimes, inanes fingi subtilitates. Etenim quid impedit, quo minus præsentis actu statim tradas rem, quam absenti promittis, etiamsi ignores, num eam sit accepturus? Nonne vero perinde est, alteri velle esse obligatum, & actu tradere, antequam constet, num sit accepturus. Nimirum in utroque casu actus perfectus censetur a parte tua, adhuc perficiendus ab altera: quod posterius nisi fiat, quod perfectum erat a parte tua, iterum rescinditur. Atque nunc demum intelligitur, promissionem spectari posse ut perfectam ab una parte, quoniam nunc pure vis, quod alius non vult promissor nisi sub tacita hac conditione, si acceptetur. Quoniam tamen contra promissorem pro vero haberi nequit, quod non sufficienter indicavit (§. 428.); ideo nec gratis sumi potest, ipsum velle ut promissio habeatur perfecta a parte sua, adeoque ut valeat acceptatio post mortem suam facta. Sane multæ sunt rationes, cur alteri hoc, vel istud promittamus, quod non promitteremus, siquidem nobis constaret, nos brevi morituros, quemadmodum non desunt rationes plures, cur alteri actu rem quandam demus, quam non daturi essemus, siquidem mortem instantem prævideremus. Quodsi adeo acceptatio post mortem facta sine ulla restrictione validam efficeret promissionem; promissor promissario contra voluntatem suam obligari posset: quod omnino absurdum (§. 382.). Ceterum rationes adhuc aliæ adduci possent, quibus evincatur, promissionem ante acceptationem non haberi posse pro perfecta a parte promissoris, ita ut a voluntate promissarii unice pendeat, utrum eam sub-

stiteri velit, nec ne, nisi quæ dicimus abundè sufficere arbitramur.

§. 718.

Quando promissio facta intelligatur, si acceptatio præsumitur. Si promissor acceptationem præsumit; promissio facta intelligatur, ut valeat, si acceptatio facta sit: in casu opposito, ut valeat, si ea intelligatur, si acceptatio præsumitur. Etenim si promissor acceptationem præsumit, probabiliter ipsi est, promissionem acceptatum iri (§. 244. part. 2. Jur. nat.), adeoque eandem jam prævidere sibi videtur, consequenter quodammodo perinde est, ac si ea jam ipsi innotuisset. Nulla igitur ratio esse videtur, cur promissionem tum demum valere velit, si acceptatam intellexerit, nondum vero, si acceptata fuerit. Quamobrem si promissor acceptationem præsumit; promissio facta intelligatur, ut valeat, si acceptatio facta sit. *Quod erat unum.*

Enimvero si acceptationem non præsumit, nec probabiliter ipsi videtur, promissionem acceptatum iri (§. cit.), sed subdubitatur. Quo magis itaque optat, ut ea acceptetur, vel vel etiam dubitat, num acceptaturus eam sit promissarius; eo magis desiderat, ut acceptatio sibi innotescat, ut num valida sit promissio sibi constet (§. 365.). Quamobrem velle potius videtur, ut valeat promissio, si acceptatam intellexerit, quam ut valeat, si acceptata fuerit. Quod si ergo promissor acceptationem præsumit; promissio facta intelligitur, ut valeat, si acceptatam intellexerit. *Quod erat alterum.*

Si rem attente consideres, facile animadvertes, te in casu priori jam obligatum promissario tibi videri, cum de actu obligatorio perficiendo non dubites, in posteriori autem casu, quia de eo perficiendo adhuc dubites, nosse desideras, quid futurum sit. Atque adeo prior promittendi modus convenit casui priori; posterior autem posteriori.

§. 719.

Quoniam in promissionibus mere liberalibus acceptatio *Quomodo*
 præsumitur, nisi prostant rationes in contrarium; in onerosa *promissiones*
 vero non præsumitur, nisi adsint rationes evidentes in con- *liberales &*
 trarium (§. 714.), quando vero promissor acceptationem *onerosa in-*
 præsumit, promissio facta intelligitur ut valeat, si acceptatio *telligantur*
 facta sit (§. 218.), adeoque statim valet, quamprimum ac- *facta.*
 ceptata fuerit (§. 715.), & ex adverso quando promissor ac-
 ceptationem non præsumit, promissio facta intelligitur, ut va-
 leat, si acceptatam intellexerit (§. 218.), adeoque tum de-
 mum valere incipit, quando acceptatio ipsi innotuit (§. 715.);
promissio mere liberalis statim valet, quamprimum acceptata fuit,
etiamsi acceptatio promissori non innotuerit, modo non adfuerint ratio-
nes evidentes, ob quas de acceptatione futura dubitavit promissor;
ex adverso autem promissio onerosa non valet, si promissori non in-
notuerit acceptatio, modo non adsint rationes evidentes, ob quas ac-
ceptationem præsumebat.

In casu particulari facilius est judicare, quinam fuerit
 promittentis animus, sive promissio mere liberalis fuerit, sive
 onerosa. Etenim quando de præsumptione acceptationis sta-
 tuendum, ad rationes potissimum particulares in casu dato a-
 nimum advertere tenemur, ut appareat, in quamnam con-
 tradictionis partem animum inclinare potuerint. Sed hoc
 magis spectat ad interpretationem pactorum & promissionum
 seu conventionum quarumcunque, & ad doctrinam de præ-
 sumptionibus, a quibus haud raro illa pender, quam ut hic lo-
 ci de iis pluribus sit agendum. Immo si Logica probabilium
 extaret, qualem jam desideravit *Leibnitius*; ex ea perenda
 forent principia generalia ad talia demonstranda rigoro-
 sius.

§. 720.

Similiter quoniam in promissionibus mere liberalibus *Quando in-*

traque valeat, mortuo promissore antequam ipsi innotuerit acceptatio.

acceptatio præsumitur, in onerosa non item, nisi utrobique adsint rationes in contrarium (§. 714.), adeoque promissio mere liberalis facta intelligitur, ut valeat, si acceptatio facta, nisi ob rationes particulares acceptatio præsumi minime potuerit, promissio vero onerosa facta non intelligitur, nisi ut valeat, ubi promissor acceptationem factam intellexerit, nisi ob rationes particulares acceptatio præsumta (§. 718.); *promissio mere liberalis valet, etiamsi promissor moriatur, antequam ipsi innotescere potuerit, nisi ob rationes particulares acceptatio præsumi minime potuerit, promissio autem onerosa non valet, si promissorem mori contingat, antequam acceptatio ante mortem ejus facta ipsi innotescere potuerit, nisi rationes adsint, ob quas eam præsumisse intelligitur.*

Non est quod excipias hoc pacto difficillimum fore ut definiatur in casu particulari, num mortuo promissore, antequam acceptatio facta ipsi innotescere potuerit: de eo enim hic non est quæstio, ubi inquirimus quid rationi, per quam lex naturæ nobis innotescit (§. 259. part. 1. Phil. præct. univ.), conveniat. Alia vero quæstio est, quid ad præscindendas littere hic conveniat Juri positivo: de qua suo loco.

§. 721.

Minister quinam sit obligatio-num contrahendarum, vel jurium acquirendorum.

Minister dicitur is, per quem consensum nostrum alteri significamus. Unde *Minister promittendi* est, per quem alteri quid promittimus, vel promissionem a nobis factam significamus. Et in genere *Ministrum obligationis contrahende* appellamus, per quem obligationem contrahi volumus sive ex parte nostri, sive ex parte alterius, aut obligatio contracta significatur. *Minister vero acceptandi* vocatur, per quem acceptationem nostro nomine fieri volumus, seu qui nostro nomine acceptat, quod datur vel promittitur, aut acceptationem ab alio factam nobis significat.

E. gr.

E. gr. Si ego volo, ut tuo meo nomine promittas Titio decem aureos, & tu te hoc facere velle promittis atque postea facis, Minister es, quia Titio voluntatem meam significas, & in specie Minister promittendi, quatenus ipsi significas, quid ipsi promittam. Dicitur etiam potes Minister obligationis contrahendæ, quatenus acceptatione a Titio facta obligationem præstandi, quod promissum est, ad me spectantem contrahis. Quodsi vero velim, ut tu meo nomine acceptes, quod Titius mihi est promissurus, Minister acceptandi es: immo etiam dici potes Minister obligationis contrahendæ, quatenus mihi obligas Titium ad præstandum id, quod promissit. Enimvero si tabellarius litteras five epistolam ad Mævium defert, in qua ipsi significo, me eidem promittere rem certam; non erit is minister in hoc negotio, & quidem non Minister promittendi, quatenus promissio per eum Mævio non significatur, nec obligationis contrahendæ, quatenus per eum Mævio promissionem acceptanti non obligor. Quodsi Mævius ejusdem opera utatur in epistola ad me deferenda, qua mihi acceptationem significat; erit idem nec hoc respectu Minister acceptandi, quoniam acceptationem factam non significat, nec obligationis contrahendæ, quatenus per eum de obligatione contracta certi non reddimur.

§. 722.

Quoniam *ministri* nonnisi consensum aliorum significant, vel consensus aliorum per eos significatur (§. 721.) *utamur nihil agunt suo nomine, sed nomine ejus, qui eorum ministerio ministris inveniuntur, nec sibi jus acquirunt, aut se obligant, sed jus acquirentes obligationem contrahunt ad eos spectantia, qui eorum ministerio utantur.* *Quo effectum*

Abunde hoc patet, modo ad exemplum (not. §. 721.) animam advertere velis. Habet vero sese minister in promittendo & acceptando, seu obligationibus contrahendis, & juribus acquirendis tantummodo per modum instrumenti; ac

ideo etiam pro causa instrumentali habetur. Quoniam tamen non omnes ministri ejusdem sunt conditionis, neque adeo omnes idem efficere valent; ideo porro exponendum est, quae differentia inter eos intercedat.

§. 723.

An per ministros obligari possimus. Per ministros nos aliis obligare & jura ab aliis acquirere gationes nostrum (§. 721.). Quoniam vero perinde est, sive alteri contrahi & consensum nostrum verbis aut literis, sive per ministrum significemus, cum in utroque casu de eodem alteri constet, jura ab aliis acquiri possint. cujus eum nosse interest; dubio caret, quod per ministros consensum nostrum aliis significare valeamus. Enimvero homines ad dandum & faciendum perfecte sese sibi invicem obligare possunt mutuo consensu (§. 357). Ergo etiam per ministros sese aliis obligare & alios sibi obligare valent.

Quod erat unum.

Ex obligatione nascuntur jura ipsi respondentia (§. 23. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum obligationes contrahi possint per ministros, per demonstrata; quin per eosdem jura quoque acquiri possint dubitari haud quaquam potest. *Quod erat alterum.*

Quodsi denuo ad exemplum paulo ante (not. §. 721.) animum advertere velis; nihil difficultatis superesse poterit.

§. 724.

Quantum juris minister habeat. In voluntate ejus, qui ministerio alterius utitur, positum est, quantum juris in ministrum conferre velit. Etenim qui ministerio alterius utitur, is alii voluntatem suam, seu consensum suum significare, vel semet per eundem alii, vel alium sibi obligaturus & vel jus quoddam in alium translaturus, vel ab alio acquiritur (§. 721.), & quicquid minister agit, id non suo, sed ejus nomine agit, qui ejus ministerio uti vult (§. 722.).

Quam

Quamobrem non ab arbitrio ministri pendet, quid agat, sed unice id agere debet, quod tu voluisti, consequenter non plus juris habet, quam tu in eum conferre voluisti. Enimvero a tua unice voluntate pendet, num & in quonam alterius ministerio uti velis, adeoque in eum tantundem juris ad negotium tuo nomine gerendum conferre potes, quantum tibi visum fuerit. In voluntate igitur tua positum est, quantum juris in ministrum conferre velis.

Per alium facit, qui ministerio alterius utitur, quod ipse facere debebat, vel quia non vult, vel quia non potest. Multae nimirum sunt rationes, cur quid per alios facere malimus, quam ut ipsimet faciamus; nec pauciores sunt rationes, quae impediunt, quo minus ipsimet quid facere possimus, adeoque per alium id facere teneamur. Quoniam utrumque experientia obvia loquitur; ideo non opus est ut his recensendis immoremur.

§. 725.

Quoniam minister non plus juris habet, quam in eum conferre voluit, qui ministerio ejus utitur (§. 724.), minister autem consentum suum alteri significaturus (§. 721.), vel tantummodo eligit potest eo fine, ut promissionem promissoris, aut acceptationem promissarii significet, vel ut ipse nomine promissoris promittat, vel nomine promissarii acceptet; *minister vel promissionem promissoris, aut acceptationem promissarii significare, vel ipse nomine promissoris promittere, vel nomine promissarii acceptare potest. Et idem similiter intelligitur in aliis casibus contrahendarum obligationum & acquirendorum ex iis resultantium iurium.*

Majus omnino jus est alteri alieno nomine quid promittendi, vel alterius nomine promissum acceptandi, quam jus tantummodo promissionem, vel acceptationem factam significandi.

di. Hinc diversa etiam sunt, quæ ex utroque jure resultant, prouti ex sequentibus patebit.

§. 726.

Cur alteri significandum, cujus ministerio & in quantum eodem uti velimus.

Similiter quoniam in arbitrio tuo positum est, quantum juris in ministrum conferre velis (§. 724.), de voluntate autem tua ei, cum quo per ministrum agere constituisti, constare nequit, nisi eadem ipsi significetur aut quovis modo aliquot indicetur; *si tu per ministrum cum alio agere constituisti, necesse est ut eidem significes, aut alio quovis modo indices non modo quod per eum cum ipso agere velis, sed etiam quantum juris in eum contuleris, & quod eidem significasti, id contra te pro vero habendum (§. 427.).*

Nimirum ita demum de voluntate tua certus esse potest is, cum quo per ministrum agere decrevistis, & novit, quid agi cum eo conveniat, ne actus irriti committantur.

§. 727.

Obligatio ejus, qui per ministrum cum alio agit.

Si quis per ministrum cum alio agere constituit, eidem se obligare tenetur, quod, quicquid is acturus est voluntati suæ indicatæ convenienter, id a se actum haberi velit. Etenim per ministrum cum alio agis, quia ipse agere vel non vis, vel non potes, non alio tamen fine, quam ut negotium perficiatur. Necesse igitur est ut, quod agit minister, a te actum habeatur: & tu ministri actum pro tuo agnoscere teneris. Quamobrem si per ministrum cum alio agere constituisti, eidem te obligare teneris, quod quicquid minister cum altero sit acturus, id a te actum putetur. Quoniam tamen minister non plus juris habet, quam in eum conferre voluisti (§. 724.), & quantum eidem tribuere volueris, ei, cum quo is agit, significare, aut modo quocunque indicare teneris (§. 726.); ei, cum quo agitur per ministrum, te obligare teneris, quod quicquid actu-

acturus es voluntati tuæ indicatæ convenienter, id a te actum habere velis.

Nisi ei cum quo per ministrum, voluntatis tuæ interpretem, agis, obligatus esse velis, ut a te actum putetur, quod is tuo nomine agit; validitas actus tota penderet a voluntate tua, ut pro arbitrio tuo eum irritum facere posses, quotiescunque pœniteret. Nemo adeo tecum per ministrum agere vellet, cum certitudo esse debeat in negotiis humanis. Hæc adeo obligatio a modo agendi per ministros separari nequit.

§. 728.

Quoniam per ministrum cum altero valide agi nequit, *An tacita nisi ei, cum quo agitur, obligatus sis ad a te actum habendum, esse possit.* quod minister tuo nomine agit; *Qui per ministrum cum alio agit, tacite ipsi obligatur, quod a se actum haberi velit, quicquid is voluntati suæ indicatæ convenienter acturus est.*

Qui serio cum altero agit, non velle potest nihil egisse. Necessè adeo est ut velit, quicquid minister agit, illud esse ratum. Ipse adeo modus agendi per ministrum obligationem istam comprehendit, adeoque tacite jam eidem inest. Quod si ubivis tuta semper esset fides, nec ulla hominum foret inconstantia, neque a veracitate vel latum unguem unquam recederetur, voluntas per ministrum significari absque ullo instrumento & in tacita ratihabendi obligatione acquiesci poterat: sed cum non sit ea hominum indoles, non sint isti mores; ideo consultius non modo, verum etiam necessarium est, ut per litteras declaretur voluntas & in iisdem simul expressa comprehendatur obligatio.

§. 729.

Quia per ministrum cum alio acturus se obligare tenetur, quod quicquid is acturus est, voluntati suæ indicatæ convenienter, id a se actum putare velit (§. 727.), nemo vero sese alteri perfecte obligari possit nisi promittendo (§. 393.);

(*Wolfii Jur. Nat. Pars III.*)

T t t

per

per ministrum cum alio acturus promittere tenetur, se, quicquid voluntati suae, cujus interpretem constituit ministrum, convenienter idem sit acturus, id a se actum haberi velit. Et quoniam is, cum quo agitur, ipso facto declarat, se in hoc consentire, dum cum ministro agit (§. 658. part. 1. Phil. pract. univ. & §. 2. h.), promissum acceptat & sic efficitur valida promissio (§. 365.).

Videmus adeo, quomodo is, cum quo per ministrum agitur, illum, qui per ministrum cum ipso agit, sibi obliget ad rati habendum, quod cum ministro agitur, ut nihil in perficienda obligatione ista admittendum sit precarium, sed ea, facta analysi (§. 992. Log.), cum primis Juris naturae principiis cohaereat: quo ipso intelligitur, obligationem istam vim suam habere a lege naturae & quod contra eam sit legi naturali repugnare, adeoque peccatum esse (§. 440. part. 1. Phil. pract. univ.). Quando tacita sit promissio (§. 728.); id minime obstat, quo minus eodem, quem offendimus, modo acceptetur. Sane si promissio expressis verbis facta non fuerit, qui cum ministro agit tacitam supponit & nisi eam acceptare vellet cum ipso non ageret. Jure naturali bona fide est agendum, adeoque omnia, quae per ipsam naturam negotio alicui insunt, facta etiam intelliguntur, quia factum intelligi debet id omne, sine quo negotium perfici nequit, quemadmodum ex ipsa negotii natura demonstrantur, quae eidem insunt, prouti ad demonstrationes animum advertenti palam fit.

§. 730.

*Obligatio
ministri.*

Minister sese obligare debet ei, qui ejus ministerio utitur, quod ea agere velit, quae hic suo nomine ab ipso agi vult, nec quicquam agere, quod voluntati ipsius sibi significat & adversatur, aut eadem non continetur. Minister enim non nisi interpret est voluntatis ejus, qui ministerio ipsius utitur (§. 721.), & nil agit suo nomine, sed quicquid agit, ejus nomine agit, qui ejus ministerio utitur (§. 722.). Quamobrem qui eum ministrum eli-

git suamque voluntatem eidem indicat; is omnino vult, ut agat, quod suo nomine ab ipso agi vult, nec quicquam agat, quod voluntati ipsius sibi significatae adversatur, aut eadem non continetur. Quoniam vero nemo alteri per naturam suam eidem ad hoc obligatus est, quod per se patet; ideo necesse est ut minister sese obliget ei, qui ejus ministerio utitur, quod ea agere velit, quæ hic suo nomine ab ipso agi vult, nec quicquam agere, quod voluntati ejusdem adversatur, aut eadem non continetur.

§. 731.

Quoniam minister sese obligare debet ei, qui ejus ministerio utitur, quod ea agere velit, quæ hic suo nomine ab ipso agi vult, nec quicquam agere, quod voluntati ipsius sibi significatae adversatur, aut eadem non continetur (§. 730.), nemo autem alteri sese obligare possit, nisi promittendo (§. 393.); *minister promittere debet ei, qui ejus ministeria utitur, quod ea agere velit, quæ hic suo nomine ab ipso agi vult, nec quicquam agere, quod voluntati ipsius sibi significatae adversatur, aut eadem non continetur.* Quoniam vero promissio sine acceptatione valida non est (§. 365.), acceptatio autem præcedit promissionem si quis a te sibi promitti petit (§. 10.); *promissio ministri per hoc acceptata intelligitur, quod eum ministrum eligit ejus ministerio usus, suamque voluntatem eidem significat.*

Nemo non videt, hic supponi ministrum eligi personam, quæ tui juri subjecta non est, consequenter non aliunde jam obligata ad faciendum, quod tu ab ea fieri vis, nec quicquam committendum voluntati tuæ adversum. Quæ vero paulo ante (§. 728. *Et not.* §. 729.), diximus de tacita obligatione ejus, qui per ministrum cum altero agit; idem etiam mutatis mutandis tenendum de tacita obligatione ministri ad ea, quæ vi propositionis præsentis promittere tenetur.

§. 732.

*An mortuo
tabellario
promissio re-
vocari possit.*

Si tabellarius moritur & alius epistolam, in qua se promissio, ad promissarium perfert; promissio valide acceptatur, nec revocari potest. Tabellarii enim opera non utitur promissor, nisi eo fine, ut epistola ad promissarium perferatur, adeoque perinde est, sive tabellarius, sive alius quicumque eam perferat, cum per epistolam promissario innotescat voluntas tua, quam per eam ipsi innotescere voluisti, a quocunque tandem ea perferatur. Etsi adeo tabellarius moriatur & alius epistolam voluntatis tuæ indicem ad promissarium perferat; nulla sane ratio est, cur ille non æque acceptare possit promissum ac si a tabulario epistolam accepisset. Valide igitur promissio acceptatur. *Quod erat unum.*

Quoniam itaque promissio post acceptationem revocari nequit (§. 596.); nec ideo revocari poterit, quod mortuo tabellario epistolam illius indicem alius perlegerit. *Quod erat alterum.*

Voluntatem tuam declaras verbis scriptis, quæ in epistola continentur, non vero verbis tabellarii, quæ pro tuis haberi vis, adeoque actus promissionis eo modo subsistit, si vel maxime tabellarius ipse epistolam non perferat, morte, immo etiam alia quacunque de causa impeditus, quo eum subsistere voluisti, nisi revocetur promissio, antequam acceptatio fieri poterit. Nullo adeo modo consensus tuus, qui ad producendam obligationem requiritur; vitatur morte tabellarii.

§. 733.

Promissionem revocare licet, antequam epistola ejus index, ad promissarium perferatur. Antequam enim epistola ad promissarium perferatur, acceptatio fieri nequit, quod per se patet. Enimvero ante acceptationem promissio revocari potest (§. 596.). Ergo etiam revocare eandem licet, antequam epistola ejus index ad promissarium perferatur.

Revocationem promissionis in hoc casu non esse impossibilem, ut is pro non dabili haberi possit, non opus esse iudicamus, ut apertius doceamus. nondum
perlata.

§. 734.

Quoniam promissionem revocare licet, antequam epistola eius index ad promissarium perferatur (§. 732.), si de morte tabellarii certior fiat promissor, & ob eam spatium revocandi concedatur; promissor mortuo tabellario revocare potest promissionem, antequam littera ab eodem perferenda ab alio perferantur. Quando re-
vocari possit
mortuo ta-
bellario.

Patet promissionem hic non revocari, quia tabellarius mortuus, sed quia illa nondum acceptata: tabellarii enim in ipso negotio nulla habetur ratio, quippe cujus validitas ab eo nullo prorsus modo dependet.

§. 735.

Si ex relatione, vel literis alterius tibi innotuerit, quid in epistola ad te scripta tibi promiserim, antequam ea ad te fuerit perlata, & tu promissionem acceptes, antequam epistolam acceperis, acceptatio non valet. Etenim ego tibi voluntatem meam de eo, quod tibi praestitutum decrevi, declarare non volui nisi per epistolam, quam ad te scripsi, nec tu de voluntate mea ante certus esse potes, quam ubi eam acceperis, consequenter nec me tibi obligare volui nisi per istam epistolam (§. 363.). Quamobrem patet promissionem ante acceptari non posse, nisi postquam epistolam acceperis, cum toto illo tempore perinde sit, ac si tibi nondum promississem, & ubi alius refert, vel ad te scribit, qualem ad te exaraverim literas, perinde omnino esse, ac si quis dixerit, me tibi quid promittere velle. Quoniam itaque promissio acceptari nequit, antequam ea fuerit facta (§. 2.); si ex relatione vel literis alterius tibi innotue-

Num pro-
missio in li-
teris facta
acceptari
possit, ante-
quam ha-
fuerint per-
lata.

rit, quid in epistola ad te scripta tibi promiserim, acceptatio ante facta, quam ea ad te fuerit perlata, non valet.

§. 736.

*Cur ea non
obstante re-
vocari possit
promissio.*

Quoniam acceptatio non valet, si promissio in epistola facta acceptetur, antequam ea ad promissarium perlata fuerit, etiam si aliunde ipsi eadem innotuerit (§. 735.), adeoque pro nulla habetur, ante acceptationem vero promissio revocari potest (§. 596.); revocari ea etiam potest, si ex relatione, vel literis alterius tibi innotuerit, quid in epistola ad te scripta tibi promiserim, antequam ea ad te fuerit perlata, & tu ea nondum perlata promissionem acceptes. Immo quia acceptatio ante epistolam acceptatam facta nulla est per demonstrata; promissio adhuc revocari potest, postquam epistola jam ad te fuit perlata, si in acceptatione ante facta, quam perlata fuerit, acquiescas.

Facile patet, hoc etiam valere in eo casu, quando tabellarius moritur, antequam literas ad te perferre potuerit, ut ab alio post mortem ejus tardius ad te perferantur, quam alias tibi redditæ fuissent.

§. 737.

*Num valeat
promissio,
acceptatione
facta vivo
promissore,
sed nondum
accepta epi-
stola.*

Similiter quia promissio non valet, si ante moriatur promissor, quam acceptatio facta (§. 716.), nisi voluerit, ut valeat acceptatio, etiam si post mortem suam demum fiat (§. 717.), acceptatio autem non valet, quæ fit antequam epistola, in qua promissio continetur, ad promissarium perferatur, etiam si ea aliunde ipsi innotuerit (§. 735.); si promissor moriatur, antequam epistola promissionis index promissario reddatur, non obstante acceptatione ante mortem facta, quod aliunde jam eidem innotuerat argumentum epistola, promissio non valet.

§. 738.

Quid sta-

Si tu a me petieris, ut tibi quid promittam, & ego in literis respon-

respondens tibi id promittam, promissio valet, etiamsi demum post tuendum, si mortem meam ad te perferantur: revocari tamen promissio potest, in literis a quamdiu ad te non fuerint perlata. Etenim si tu a me petieris, te rogatus ut tibi quid promittam, & ego tibi hoc promitto, acceptatio promissionem præcessisse intelligitur (§. 10.). Quamobrem si in literis tibi promitto, quod a me petis; quamprimum eas accipis, & promissio a me facta, & acceptatio a te facta intelligitur, consequenter promissio valida est (§. 363. 364.). Quoniam vero voluntatem ante mortem non mutavi, quam vivus literis declaravi, adeoque ad rem nihil facit, cum a te acceptatio non demum fieri debeat, ubi illas acceperis *per demonstrata*, quod illa post mortem meam demum tibi innotescat; nulla omnino ratio est, cur non valere debeat promissio, etiamsi epistola ejus index demum post mortem meam ad te perferatur. Erit adeo omnino valida. *Quod erat unum.*

Enimvero cum acceptatio non ante a te facta intelligi possit, quam promissio a me facta tibi fuerit, nec hæc tibi a me ante facta est, quam ubi epistolam ejus indicem acceperis, quoniam nonnisi eadem tibi declarare volui consensum meum, ante acceptationem autem promissio revocari potest (§. 596.); quin ea revocari possit, si a me petieris, ut tibi promittam, & ego in literis promittam, antequam hæc ad te perferantur, dubitari nequit.

Magna differentia est, num moriar, antequam epistola ad promissarium perferatur, an vero revocem promissum, antequam epistola ad eum perferri possit. Etenim in casu priori promissio subsistit, quia a mortuo revocari nequit; in posteriori autem subsistere nequit, quia revocatur. In casu adeo priori epistola, quam accipis, consensum promittentis declarat, qui consentit, cum adhuc consentire posset; in posteriori autem dissensum suum jam declaravit, dum quod scrip-

scripserat revocavit, antequam epistolam, qua ~~concesserat~~ promissio, acciperes, & de consensu ipsius quicquam tibi constaret. Permittendum unicuique est, ut voluntatem suam mutet, quamdiu nil agit contra jus alterius (§. 377.), quod nullum est, antequam epistola fuerit perlata. Aliud nimirum est velle promittere, aliud actu promittere. Qui epistolam scribit, tibi promittere vult; sed dum scribit aliam, qua declarat, se promittere nolle, quod petis, actu non promittit, adeoque perinde est, ac si diceret, decreveram ~~equidem~~ tibi promittere, quod petebas, ast re melius expensa promittere nolo. Si ais, quamprimum epistola scripta & tabellario tradita fuerit, promissio facta; facile conceditur, ~~promissionem~~ factam, sed revocabiliter, quæ mortè promissoris irrevocabilis efficitur in casu priori, consequenter quando ad te perferuntur literæ, promissionis non revocatæ indices sunt.

§. 739.

Quando ministro mortuo promissionem revocare liceat.

Si minister promittendi moritur, antequam alteri meo nomine promittere, vel promissionem a me factam significare potuerit; promissionem revocare licet. Etenim unum, idemque est, sive per epistolam, sive per ministrum tibi significem promissionem a me factam, cum minister hoc in casu fungatur vice epistolæ, & utroque modo idem obtineatur, nimirum ut promissio facta tibi innotescat. Enimvero promissionem revocare licet, antequam epistola ejus index ad te perferatur (§. 733.). Ergo etiam ea revocari poterit, antequam minister voluntatem meam tibi ex posuit. Hoc autem fieri nequit, ipso mortuo. Quamobrem eo mortuo promissionem revocare licet. *Quod erat unum.*

Quodsi minister tibi meo nomine promittere debet, si moritur, antequam promiserit; promissio facta nondum est. Enimvero quamdiu promissio non facta est, ea nec acceptari potest (§. 2.). Quoniam itaque ante acceptationem pro-

missionem revocare licet (§. 596.); eam quoque revocare licet, mortuo ministro, antequam meo nomine tibi promiserit. *Quod erat alterum.*

Equipollentia significandi voluntatem suam per epistolam & per ministrum in casu priori manifesta est, ut a nemine in dubium vocari possit: quemadmodum enim verba scripta, ita etiam a te prolata & per ministrum repetita sunt animi tui signa, per quæ unum idemque indigitatur. Unde verba ministri loquentis habentur pro tuis, ut perinde sit, sive tu, sive minister alteri loquaris. Enimvero si quis noverit, quid tibi significare debeat, vel debuerit, & idem alteri dicit; verba ejus non habentur pro tuis, cum tu per eum alteri loqui nolueris. Quamobrem in hoc casu perinde est, ac si epistolæ nondum perlatæ sententiam quis alteri referret: cujus relationem non esse attendendam in contrahenda obligatione ex superioribus constat (§. 735.). Tu obligatus es ei, cui per ministrum missionem a te factam significas, ut verba hujus agnoscas pro tuis (§. 727.); sed hæc obligatio cessat, si quis alius eandem a te factam significat, per quem eandem significari haud quaquam voluisti. Minister hoc facit jure, quod in ipsum contulisti; alter nullo jure facit. In casu posteriori jus tuo nomine promittendi habet minister, & tu obligaris promissario ad missionem factam pro tua habendam (§. cit.). Utrumque cessat, si alius hoc facere vellet. Immo cum revera non possit, nisi referre, quid minister meo nomine facere debeat, vel debuerit; quis non videt, prorsus diversa esse, alterius nomine promittere & referre, quod alius quidam alterius nomine quid promittere debeat, aut debuerit?

§. 740.

Si minister electus est ut missionem significet, missio ipso Quando in-
inscio revocari potest. Si enim per ministrum alteri missio- scio ministro
nem significes, perinde est ac si per epistolam hoc faceres, missio re-
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) VVV con-

*vocari pos-
sit.*

consequenter quamdiu ad alterum non venit, nec promissionem significavit, perinde est ac si epistola ad eum non fuisset perlata. Quamobrem cum epistola nondum perlata valide revocatio fiat, etiamsi post eam eadem adhuc perferatur (§. 738.); promissionem quoque revocare licet, quamdiu minister eam significaturus nondum significavit, etiamsi is post revocationem eam significet. Atque adeo patet, si minister electus est, ut promissionem significet, ipso etiam inscio promissionem revocari posse.

Nimirum in hoc casu actus ministri in obligationem contrahendam non influit, sed tantummodo in notitiam promissionis a te factæ. Quamvis adeo verba ipsius habeantur pro tuis, nil tamen inde consequitur, quam ut alter intelligat, te ipsi hoc vel istud promississe. Quamobrem cum propter interpositam revocationem promittentis promissio amplius acceptari nequeat; nulla quoque contrahi potest actu ministri obligatio (§. 363.).

§. 741.

*Revocatio
juris in al-
terum colla-
tum si
quid sit.*

Jus in alterum collatum revocari dicitur, quando qui contulit declarat, id ipsi competere non debere.

Ita jus in ministerium collatum revocat promissor, si eidem indicat, quod promissionem a se factam tibi non significare, vel suo nomine tibi non promittere debeat: quo facto nullum amplius jus est promissionem significandi, vel tuo nomine promittendi, consequenter si non intenta revocatione alterum tamen facit, factum suum haberi nequit pro facto promissoris, nec idem ullum sortitur effectum juris respectu hujus.

§. 742.

*An jus in
ministerium*

re potest. Jus in ministerium collatum is, qui contulit, pro lubitu revocare potest. Cum enim per ministerium facias, quod ipsemet fa-

cit

cere debebas; quando eum ministrum eligis, in ipsum con-^{collatum sis}fers jus tuo nomine faciendi, quod per ipsum fieri vis, veluti ^{revocabile.} promissionem a te factam significandi, vel tuo nomine promittendi (§. 721.). Enimvero a voluntate tua unice pendet, num quid ipse, an per ministrum facere velis, non a voluntate ministri: quod per se patet. Et quando in ipsum jus tuo nomine quid faciendi confers, non tibi adimis jus voluntatem tuam mutandi, consequenter nec in eum confers jus non patiendi, ut voluntatem tuam mutes. Quando igitur eandem mutas, nihil fit contra jus ipsi pro se quaesitum. Sed permittendum est unicuique, ut voluntatem suam mutet, quamdiu nil agit contra jus alterius (§. 377.). Ergo etiam ei, qui per alium quid facere voluit, mutare licet voluntatem per alium hoc faciendi. Patet itaque te declarare posse ministro, quod per ipsum fieri nolis, quod per eundem facere volueras, consequenter jus tuo nomine id faciendi ei competere non debere. Jus in alterum collatum revocatur, quando qui contulit declarat, id ipsi competere non debere (§. 741.). Quamobrem jus in ministrum collatum is, qui contulit, pro lubitu revocare potest.

Quod ipse facere decrevisti, etiam non facere potes, si aliter videatur. Cum vero perinde sit, utrum ipse, an per alium facias; quidni & per alium non facere poteris, quod per eum facere decreveras? Quodsi vero ministro competeret jus irrevocabile faciendi, quod tuo nomine ab ipso fieri debere voluisti; per alium facere tenereris, quod per eum facere decrevisti: id quod omnino absurdum nemini non videbitur. Nemo propterea, quod quid per alium facere vult, conditionem suam deteriore fieri vult. Quando itaque ministrum elegis, jus tuo nomine hoc faciendi in eum transfers sub tacita hac conditione, nisi aliter visum fuerit, antequam faciat. Si quis tuo nomine quid promittere, vel promissa

acceptare debet; mandatum promittendi, vel promissa acceptandi habet, prout suo loco constabit. Sed quoniam hic loci de mandato nondum agi potest; a nomine quoque abstinendum esse duximus. Quando vero de mandato sumus acturi, patebit principia hic demonstrata latius patere.

§. 743.

*Quando promissio in-
scio ministro
revocari ne-
queat.*

Si minister electus est, ut ipse promittat; promissio ipso in scio ab eo facta, non obstante revocatione, valida est. Etenim si minister electus est, ut ipse promittat; in eum contulisti jus tuo nomine promittendi & ei, cui promittendum, te obligas, quod promissionem ab ipso factam pro facta a te habere velis (§. 727. 728.). Quamdiu igitur jus istud non revocas, consequenter ipsum non moneas, ne tuo nomine promittere debeat (§. 741.); jure promittit & tu promissionem ab eo factam ratam habere, seu pro tua agnoscere teneris. Quamobrem cum promissio revocetur, quando declaratur, te ex promisso teneri nolle (§. 595.); evidens est te illam revocare non posse, nisi minister moneatur, ne promittat, consequenter eodem in scio. *Quod erat unum.*

Quoniam itaque revocatio promissionis ministro, qui electus est, ut ipse promittat, in scio irrita est *per demonstrata*; ea non obstante facta a ministro promissio valida esse debet. *Quod erat alterum.*

Nimirum in hoc casu perinde est, ac si promissionis revocatio, mutato consilio, denuo a te revocata fuisset, & tu subsistere velis voluntatem priorem, qua jus promittendi tibi competens in ministrum contulisti. Quodsi enim hoc subsistere nolis, necesse est, ut jus in eum collatum revoces: quod utique facere poteris (§. 742.). Jus promittendi, quod in alium contulisti, non habes, quamdiu illud non revocas. Ec-
quis

quis enim habet, quod dedit alteri, et si revocabiliter? Quamobrem promissio a te facta non ante intelligitur, quam minister promiserit, quamdiu promittendi jus habet. Promissio autem nondum facta proprie revocari nequit (§. 595.); sed tantum non fieri potest. Si non fieri debet, jus in ministrum collatum revocandum (§. 741.). Contradictoria sunt, velle ut valeat promissio a ministro facta & velle ut valeat, quamdiu factum ministri pro tuo agnoscere teneris. Contradictoria autem velle cum non sit hominis sani; nec contradictoriorum volitio in negotiis admittenda. Aliter autem hoc evitari nequit, nisi minister moneatur, ne tuo nomine alteri promittat, ubi ex ejus promissione teneri non vis. Quod si enim jure promittendi revocato promittere adhuc ausit, hoc nullo jure facit, cumque ei, cui promittendum erat, idem fuerit significatum, acceptatio ejus, quod a te non promittitur, nulla est (§. 2.). Atque adeo tum demum irrita erit promissio, si & minister moneatur, ne promittat, & is, cui promittendum, ne promissionem, quæ a ministro fieri poterat, pro tua habeat, quia animum promittendi mutavisti, antequam ullus extaret actus obligatorius, quo tenebaris vel ad promittendum, vel ad promissum servandum.

§. 744.

Jus in ministrum collatum extinguitur morte ejus, qui contulit. Qui enim jus in ministrum contulit, idem pro lubitu ministrum revocare (§. 742.), adeoque declarare potest, quod ipsi competere non debeat (§. 741.). Totum adeo pendet in ditione a voluntate ejus, qui contulit: tamdiu nimirum durat, quamdiu id durare vult, qui contulit. Quoniam itaque voluntas cum morte definit; jus quoque mortuo eo, qui contulit, durare nequit, adeoque morte ejus, qui contulit, jus in ministrum collatum extinguitur.

Quamdiu ipse quid facere potes, per alium quoque id facere potes. Enimvero quando moreris, facere non potes,

quod facere volebas. Ergo te mortuo nec alius tuo nomine facere potest. Factum alterius haberi debet pro facto tuo. Quomodo vero factum alterius pro tuo haberi potest, quando factum aliquod tuum extare nequit? Quæ hic moveri poterant difficultates in nonnullis casibus, de iis dispiciemus suo loco, quando de mandato sumus acturi. Tum vero constabit, propositionem præsentem nulla indigere restrictione; sed ex alio fonte nasci exceptionem.

§. 745.

An post mortem promissor mittat, promiserit; promissio post mortem facta invalida est. Et enim si promissor moritur, jus ministri extinguitur (§. 744.). Nullum adeo cum sit post mortem promissoris jus ministri, promissio post mortem promissoris a ministro facta nulla est, adeoque invalida.

Non licet excipere, valere promissionem, si promissor voluerit eam etiam post mortem suam valide acceptari posse (§. 717.). Quando enim hoc vult, promissio a parte ipsius jam perfecta esse debet, adeoque minister eligi non potest, ut promittat ipse, sed saltem ut promissionem significet: id quod contra hypothefin.

§. 746.

Promissio ministri contra jus arcanum facta num sit valida. Si minister, qui electus est, ut promittat, contra jus ei, cui promittere debet, non indicatum quid promittit, quod vi juris eadem indicati promittere poterat; promissio valida est; tibi tamen tenetur ad damnum datum resarciendum; immo & jus puniendi eum tibi naturaliter competit. Etenim ei, cui per ministrum promittis, significandum, quantum juris in eum contuleris, & quod eidem significasti, id contra te pro vero habetur (§. 726.). Quamvis adeo jus ministri restringere placuit ultra ea, quæ significasti; jus tamen ejus, quale significasti, contra te pro vero habetur. Quamobrem cum te obliges

ei, cui per ministrum promittis, quod quicquid ille juri tibi indicato convenienter promissurus est, a te promissum agnoscere velis (§. 727.); etiamsi minister, qui electus est, ut promittat, contra jus ei, cui promittere debet, non indicatum quid promittat, modo vi juris tibi significati promittere poterat, promissio omnino valida est. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam plus promittit, quam promittere debebat, quatenus jus alteri indicatum tamen restringere placuit, ne eodem pro lubitu suo uti posset; damnum tibi vel dolo, vel culpa sua dat (§. 488. part. 2. *Jur. nat.* & §. 705. 730. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum damnum omne dolo, vel culpa datum sit resarciendum (§. 580. part. 2. *Jur. nat.*); si minister, qui electus est, ut promittat, contra jus in eum collatum quid promittat, ad damnum tibi datum resarciendum tenetur. *Quod erat secundum.*

Cum te lædat, qui damnum tibi dat (§. 532. part. 2. *Jur. nat.*); minister vero, qui contra jus ipsi collatum quid promittit tibi damnum det *per demonstrata*; dum ita promittit, te lædit. Quamobrem cum tibi natura competat jus eum puniendi, qui te lædit (§. 1061. part. 1. *Jur. nat.*); tibi etiam naturaliter competit jus puniendi ministrum, qui contra jus in ipsum collatum quid promittit. *Quod erat tertium.*

Diximus jam ante (*not.* §. 742.), ministrum electum, ut ipse promittat, habere promittendi mandatum. In hypothese adeo propositionis præsentis mandatum duplex habet, alterum manifestum, quod notum est promissario, alterum arcanum, quod huic ignotum, sibi autem notum. Promissio igitur in casu propositionis intelligitur facta contra mandatum arcanum, non vero contra mandatum manifestum. Enimvero ex ratione ibidem indicata terminis hisce abstinere maluimus. Monere tamen hæc libuit, ut, quæ hic demonstrantur,

tur, conferri possint cum iis, quæ habet *Grævus* ipsumque secu-
ti alii, qui terminis istis utuntur.

§. 747.

*Num morte
promissarii
jus ministri
extingua-
tur.*

Si is moritur, cui minister, qui electus est ut promittat, promittere debebat; jus promittendi, quod habet, extinguitur. Etenim minister, qui electus est, ut promittat, non plus juris habet, quam in eum conferre voluisti (§. 724.), consequenter non habet jus nisi promittendi ei, cui per eum quid promittere volebas. Enimvero ubi hic moritur, antequam eidem promittere potuit, quod promittere debebat; post mortem ejus eidem promittere nil potest. Quamobrem nec ullum amplius ipsi competit jus nomine alterius quid promittendi, adeoque morte ejus, cui promittendum erat, jus promittendi extinguitur.

Quando voluntate alterius agitur, id precise agendum est, quod alter a nobis agi velle dixit: secus enim actio nostra, non ab ipsius voluntate proficiscitur, nec haberi potest pro actione ejusdem naturaliter. Actiones humanæ constant ex actibus internis & externis. Interni sunt actus intellectus, per quos determinatur voluntas & actus voluntatis, a quo dependent actus externi, qui moribus organorum corporis perficiuntur. Actiones hominum per internos imprimis humanæ sunt. Unde actio externa aliena pro tua haberi naturaliter potest, quatenus a tua proficiscitur voluntate, dum actus voluntatis alterius non modo idem est cum tuo, sed & ab actibus intellectus tui totus pendet. Atque hinc patet, intellectum proprium nullo modo influere debere in actum voluntatis ministri, nisi expresse hoc voluerit, qui eum ministrum elegit & non nisi sub formula generali constituit, ut negotium gerat, prouti ex re constituentis maxime esse judicaverit. Quicquid vero voluntate constituentis etiam sub formula generali indicata continetur, ab eo ne latum quidem unguem recedendum. Quod si hæc attente meditemur, uberior

rior lux affulgebit non modo in præcedentibus, verum etiam in iis, quæ mox sequuntur, & quæ suo tempore & loco de mandato sumus demonstraturi.

§. 748.

Promissio per ministrum acceptata valida est. Quando enim promissum minister promissionem acceptat, hoc facit tuo nomine *missio per* (§. 722.), & tu acceptationem ab ipso factam pro tua agnoscere teneris (§. 727.), consequenter perinde est ac si promissio tibi facta a te ipso acceptata fuisset. Enimvero acceptatione tua promissio efficitur valida, ut revocari minime possit (§. 596.). Valida igitur etiam esse debet promissio per ministrum acceptata.

Nemo non intelligit, quæ de promissione per ministrum facta demonstrata sunt, suo etiam modo ad acceptationem per ministrum facta applicari posse, ut adeo prolixiores esse non debeamus. Nec minus pater eidem ministro & jus promittendi, & jus acceptandi conferri posse, prouti negotii natura requisiverit. Sed hæc omnia clariora adhuc evadent suo loco, ubi de mandato sumus acturi.

§. 749.

Si quis mihi promittit, se tibi quid præstiturum, & ego Quantum hoc accepto; is in me transfert jus ipsum compellendi, ut tibi det, valeat pro si & tu acceptes, nisi acceptatione hac facta promissum servet: intermissio mihi ea dum nondum constat, utrum acceptaturus sis, nec ne, promissio de tibi præstita facta revocari non potest, ego tamen eam remittere possum, stando facta. Quod si enim quis mihi promittit, se tibi quid præstiturum, in me transfert jus a se exigendi, ut præstet tibi, quod promissit (§. 361.). Quamobrem cum promissa sint servanda (§. 431.), postquam promissio acceptatione valida effecta (§. 365.); ubi ego promissionem acceptavero, promissor pati debet, ut efficiam, quo promissio adimpleatur, seu ti-

bi præstetur, quod se præstiturum tibi mihi promisit (§. 430.). Quodsi ergo promissum, acceptatione etiam a te facta (§. 468.), servare noluerit, vel distulerit; mihi competit jus eum compellendi, ut tibi præstet, quod se tibi præstiturum mihi promisit. *Quod erat primum.*

Enimvero cum promissio mihi facta sit sub hac conditione, si & tu acceptes, adeoque conditionata est (§. 462.), conditionata autem promissio revocari nequeat (§. 600.); nec promissio mihi facta de tibi præstando revocari potest interea, dum nondum constat, utrum acceptaturus sis, nec ne. *Quod erat secundum.*

Denique cum conditionata sit promissio, scilicet si & tu acceptes *per demonstrata*; ante acceptationem tuam promissor mihi obligatus non est ad tibi præstandum, quod promisit (§. 468.), consequenter nec ego mea acceptatione jus quoddam tibi quæsi, sed saltem mihi *per demonstr. n. 1.* Quamobrem si jus meum remitto, antequam de promissione mihi facta tibi constiterit & tu eandem acceptaveris, immo etiam si constiterit, modo nondum acceptaveris; nulla tibi fit injuria (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque naturaliter quilibet jus suum remittere potest, quamdiu nihil sit contra jus tertii (§. 117.), consequenter quando remissio fit absque injuria tertii (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*); ego etiam jus exigendi a promissore, ut tibi præstet, quod se tibi præstiturum mihi promisit, consequenter promissionem remittere possum. *Quod erat tertium.*

Jure quidem Romano §. 4. 18. I. de inut. stipulat. non valet promissio, qua mihi promittitur quod tibi præstandum; sed hoc prorsus civile est, non naturale: id quod etiam agnovit Grotius de J. B. & P. lib. 2. c. 11. §. 18. Et hodiernum inter gentes haud infrequentes sunt istiusmodi promissiones.

§. 750.

Si quis mihi promittit, se tibi quid præstiturum, & acceptatione me facta ego tibi promissionem ab altero mihi factam indico; ac-ceptatione tua ego tibi obligor ad efficiendum, ut promissio adimpleatur, aut jus meum, si volueris, tibi cedendum. Ad quia vi-
tius pro-
missionis tibi
teneat.

Etenim si quis mihi promittit, se tibi quid præstiturum, & ego promissum accepto; mihi competit jus ipsum compellendi ad præstandum id, quod se tibi præstiturum mihi promisit, siquidem & tu acceptaveris (§. 749.). Quodsi ergo promissionem ab altero mihi factam tibi indico eo fine, ut tu mihi significes, utrum eam acceptare velis, nec ne; animus omnino mihi est efficiendi, ut quod promissum est tibi præstetur, si acceptaveris, consequenter tacite tibi promitto, si non expresse, me effecturum, ut quod promissum est tibi præstetur, si acceptes. Quamobrem ubi promissionem mihi pro te factam acceptas, valida etiam sit promissio a me tibi facta (§. 469.), consequenter ego tibi obligor ad efficiendum, ut promissio adimpleatur (§. 363.). *Quod erat primum.*

Ehimvero promissor in me contulit jus ipsum compellendi, ut tibi det, si & tu acceptes (§. 749.). Quamobrem cum & tu jus hoc mihi cedere valeas, & ego jus ad id exequendum te compellendi remittere possim, si tuum mihi cedis (§. 117.), cessio autem in jure ac invito promissore a me fieri queat (§. 89.); si tu volueris, ut tibi cedam, ego vero hoc facere malim, quam promissorem compellere ad id, quod promisit, tibi præstandum, ad jus promissorem compellendi, ut promissionem adimpleat, tibi cedendum obligor. *Quod erat secundum.*

Qui mihi promittit, se tibi daturum, si acceptes, non tibi, sed mihi obligatur, ut ut quod interest promissum esse totum ad te pertineat. Quamobrem nec acceptatione mea, quæ

saltem conditio est, a qua promissionis tibi factæ validitas dependet (§. 467.); mihi acquiritur jus compellendi promissorem ad id, quod se mihi præstiturum tibi promisit. Quodsi ergo tu te mihi non obligares, consequenter non promitteres te hoc facere velle, nisi ultro promisso steterit promissor; promissio tibi facta mihi inutilis foret, cum ex ea nihil consequi possem, nisi te volente, adeoque quod mea interest promissum esse, acceptatione mea etiam secuta, profus foret arbitrii tui, cum ego te compellere non possem ad compellendum promissorem, ut stet promisso, nisi ultro eodem stare vellet. Quodsi jus a promissore tibi quæsitum mihi cedis; perinde est ac si promissio mihi facta esset. Quamobrem si tu eum vi adigere nolis ad promissum adimplendum, ego vero hoc facere velim; jus tuum quin mihi cedere possis, dubium non est. Hac ipsa autem cessione ab obligatione liberaris, qua mihi tenebaris. Qui circa hoc promissionis genus porro emergere possunt casus, iidem deciduntur ex iis, quæ de obligatione ad id, quod interest, in superioribus demonstrata fuerunt. Quædam etiam patebunt per ea, quæ de jure & obligatione hæredum suo loco demonstrabuntur. Non igitur opus est, ut de illis apertius dicamus; de his autem ut dicamus, per methodi leges nondum fieri potest.

§. 751.

An pro tertio acceptatio fieri possit, jure acceptandi in me collato. Si ego te præsentem tertio absenti promitto, me hoc ipsi præstiturum, nec tu ab ipso electus fueris minister, ut acceptes; acceptatio nulla est, nec ego ex hac promissione teneor tertio. Etenim si ego te præsentem tertio absenti promitto me hoc ipsi præstiturum, tu vero ab ipso non fueris electus minister, ut acceptes; acceptatio a te ejus nomine facta haberi nequit pro acceptatione ejus, in cujus personam confertur promissio (§. 727.), nec tibi jus est alterius nomine acceptandi (§. 724.). Quamobrem acceptatio nullo jure a te facta nulla est, cumque sine acceptatione jus nullum promissarius consequatur (§. 365.), nec

nec jus ullum ex hac promissione inutiliter a te acceptata is, in cuius personam ea confertur, acquirere potest. Ego igitur ex hac promissione eidem ad nihil teneor.

Si non electus es minister, ab eo ut acceptes, de voluntate ejus, in cuius personam confertur promissio, nec tibi, nec mihi promittenti constare potest. Vi adeo ipsius definitionis apparet, acceptationem tuam nullam esse (§. 2.).

§. 752.

Quoniam acceptatio tua nulla est, si ego te presente *An illa pro-* absenti tertio promitto, nec iste te ministrum eligit, ut acceptes *missio revo-* (§. 751.), quamdiu autem promissio acceptata non est, ea a *cari possis.* me revocari potest (§. 596.); si ego te presente tertio absenti promitto, nec tu electus es minister ab eo, ut acceptes, non obstante acceptatione tua, promissio revocari potest.

E. gr. Si dico: dabo Titio decem aureos, & tu ipsi amicus respondes: ego ejus nomine accepto; promissionem revocare licet, sive statim, sive ex intervallo, prouti visum fuerit.

§. 753.

Si absentis quid promitto, & ego volo, ut tu ejus nomine ac- *Promissio ab* ceptes; promissionem revocare nequeo, antequam constet, nam is, ad *eo acceptata,* quem promissio spectat, acceptationem tuam ratam habuerit, nec tu *qui minister* medio illo tempore promissum remittere vales. Quodsi enim vo- *acceptandi* lo, ut tu absentis nomine, cui quid promitto, promissionem *non electus,* acceptes; hoc ipso declaro, me acceptationem tuam pro ac- *quando irre-* ceptione ejus, ad quem promissio spectat, habiturum, si- *vocabilis.* quidem is velit, adeoque conditionate tibi promitto, acceptatione tua promissionem validam effici debere. Quamobrem si tu promissionem absentis factam acceptes ejus nomine, cum conditionata promissio revocari nequeat (§. 600.); nec acceptata a te voluntate mea promissio in absentis personam collata revocari potest, antequam constet, num eam ratihabeat is, ad quem promissio spectat. *Quod erat primum.*

tionem, nisi alteri dederim decem, consequentes non ante tibi obligor ad dandum aureos duodecim, quam si alteri non dedi decem (§. 478). Quoniam vero in arbitrio meo positum est, utrum conditionem, sub qua promisi, adimplere velim, nec ne, hoc est, an dare nolim alteri decem aureos; mihi omnino liberum est, num tibi duodecim, an alteri decem aureos dare velim.

§. 755.

Quoniam adeo mihi liberum est, num tibi duodecim, an alteri decem aureos dare velim si tibi duodecim promisi, nisi effectum alteri decem decem (§. 754.); tu me compellere potes ad dandum sortiasur. alteri decem, dum me compellis ad dandum tibi duodecim.

Nimirum quando tu me compellis ad dandum tibi aureos decem, ego excipio conditionem negativam nondum existentem (§. 490.). Cum enim conditioni non adjectus sit dies, qui jam præterlapsus est; adhuc eadem adimpleri potest, nimirum in casu præsentis nunc dare possum alteri decem aureos: quo factò promissio tibi facta evanescit (§. 534.), nec ego tibi duodecim dare teneor. Nemo non intelligit, ita non promitti, nisi promissio majoris sub conditione non præstiti minoris sit pœnalis (§. 606.), sive promissor ultro, sive rogatus ita promiserit. E. gr. Dico, me Titio dare velle decem aureos. Tu dubitas, an sim daturus. Ego respondeo: Dabo tibi duodecim, nisi Titio decem. Aut tu, rogas: Visne mihi dare duodecim, nisi Titio dederis decem, & ego, ut ante respondeo: Volo. Hic evidens est, duodecim tibi promitti pœnæ nomine.

§. 756.

Onus promissioni in commodum tertii adjectum a promissore revocari potest, antequam hoc fuerit acceptatum. Etenim si onus adjectum in commodum tertii, tacite promittis tertio factum alienum, ejus nempe, cui adjecto hoc onere expresse promitti-
 Quando onus in gratiam tertii adjectum mitti-revocabile.

mittitur (§. 585.), adeoque tacita hæc promissio tertio non prodest, antequam eam acceptet (§. 365.). Quoniam itaque promissio revocari potest, antequam acceptetur (§. 596.); promissio etiam illa tacita, consequenter onus in commodum tertii promissioni adjectum revocari potest.

In arbitrio promittentis est, num velit onus promissioni adicere, consequenter hoc tibi promittendo tacite simul promittere factum quoddam tuum. Quodsi ergo tacitam hanc promissionem, antequam ex ea jus quoddam tertio quæsitum, revocare, adeoque te ab onere promissioni adjecto liberare velit, cum hoc fiat absque injuria (§. 859. part. 1. Jur. nat.), occur non facere possit? Onus vel conditio est, vel modus (§. 585.). Quando in priori casu revocatur onus, quod conditionate erat promissum, id mutata voluntate pure promittitur. Quando idem revocatur in posteriori, obligatio modi adimplendi remittitur. Equis vero dubitaverit, cum a promittentis voluntate pendeat modus promittendi (§. 11.), & mutatio voluntatis tibi permittenda, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 377.), quod conditionate promissum fuerat de novo pure promitti posse, & te alterum ab obligatione liberare posse, quæ tibi adhuc solus tenetur? Sunt qui aliter sentiunt, sed absque ratione, quemadmodum ex modo dictis apparet & Grotius jam monuit lib. 2. cap. 11. §. 19.

§. 757.

Fides quid sit.

Fides dicitur constantia voluntatis alteri verbis declaratæ de eo, quod facere, vel dare velimus. Quamobrem cum voluntas constans esse non possit, nisi moraliter verum loquaris, aut, mutato consilio, moraliter verum locutus videri velis (§. 1062. part. 1. Theol. nat. & §. 150. huj.); fides supponit, ut moraliter vera loquaris, aut, quæ per mendacium tibi hætenus soli cognitum locutus es, mutato consilio in moraliter vera veritas.

Cicero Offic. 1. c. 7. fidem appellat dictorum conventionumque constantiam & veritatem; recte omnino, quemadmodum

admodum ex dictis apparet. Sed veritas non recte inseritur definitioni, cum ex constantia suat. Quod vero initio sine veritate dictis accedere possit veritas, facile patet. Etenim ponamus, te dicere, quod quavis occasione alterum sis Patronis commendaturus, non tamen tibi esse animum hoc faciendi, dum dicis. Evidens est te non moraliter verum loqui (§. 150.), adeoque nullam esse dictorum veritatem. Enimvero quodsi postea perpendas, te minime decere, ut falsa loquaris, & firmiter tibi proponas dictis addere factum; verba, quæ ante erant moraliter falsa, in moraliter vera vertuntur ex post facto. Et tum accedere potest constantia animi, quæ, dum verba proferebas, nondum accedere poterat. Perinde vero est, si verba, quibus declaras dandi, vel faciendi animum, in conventionibus proferantur, si alia quacunque occasione, neque adeo opus est, ut conventionum in definitione expressa fiat mentio.

§. 758.

Hinc *fidem dare* dicitur, qui affirmat se, quod dicit se præ-*Fidem dare,*
stiturum, præstare velle, vel alterum certum esse jubet de ve-*servare, fal-*
ritate dictorum. *Fidem servare* dicitur, qui quod se præstitu-*lere adstrin-*
rum dicit, præstat. *Fidem fallere* dicitur, qui non præstat, *gere quid sit.*
quod se præstiturum dixit. *Fidem denique alterius adstringere*
dicitur, qui ipsum obligat ad fidem servandam.

Hinc homo nullius fidei dicitur, qui multa se facturum dicit, sed quando facere debet non facit, ita ut verbis ejus nulla inest veritas.

§. 759.

Qui promissa servat, fidem servat: qui non servat, fidem fal- Quando
lit. Quando enim promissor promissa servat, quod se præ-*promissor fi-*
stiturum dixit, præstat (§. 430.). Enimvero qui præstat, quod *dem servet,*
se præstiturum dixit, fidem servat (§. 758.). Ergo qui pro-*quando fal-*
missa servat, fidem servat. *Quod erat unum.* *lat.*

Qui promissa non servat, is non præstat, quod se præstiturum affirmaverat (§. 430.). Enimvero qui non præstat, quod se præstiturum affirmaverat, fidem fallit (§. 758.). Ergo qui promissa non servat, fidem fallit. *Quod erat alterum.*

Hinc fidem servare & promissum servare vulgo promissæ usurpantur. Non tamen propositionem invertere licet, affirmando eum, qui fidem servat, servare promissum, & qui non servat, promissum non servare: servare enim fidem latius patet, quam servare promissum, cum non statim perfecta promissio sit, quando dicis te alteri quid præstiturum, cum & nuda assertio (§. 371.), vel pollicitatio esse possit (§. 367.). Differunt nempe servare fidem & servare promissum, quemadmodum genus & species, ut adeo promissum servare idem sit quod fidem servare in promissis, quemadmodum ex collatione definitionis utriusque statim apparet (§. 361. 758.).

§. 760.

Nam promissor fidem suam adstringat promissario.

Promissor promissario non modo fidem dat; verum etiam adstringit. Etenim promissor perfecte sese obligat, promissario (§. 363.), scilicet ad præstandum id, quod se præstiturum promittit (§. 361.), non modo tacite, vel etiam expresse affirmat, se hoc præstiturum esse, quod se præstiturum dicit (§. cit.). Quoniam itaque fidem dat, qui affirmat se præstiturum, quod dicit; fidem vero suam adstringit, qui ad id præstandum se obligat, quod se præstiturum dicit (§. 758.); promissor promissario non modo fidem dat, verum etiam adstringit.

Honestati adeo magis adversatur, si promissor fidem datam fallit, quam si hoc faciat alius, qui eandem alteri non adstrinxit.

§. 761.

Quomodo promissarius stringit.

Promissarius acceptando promissum fidem promissoris sibi adstringit. Etenim acceptatione demum promissarius sibi obligat

gat

gat promissorem (§. 381.), ad dandum scilicet vel faciendum *fidem pro-*
id, quod sibi promittit (§. 361.). Quamobrem cum *fidem missoris ad-*
 alterius adstringat, qui ipsum obligat ad sibi præstandum, quod *stringat,*
 præstiturum sese affirmat (§. 758.); promissarius acceptando
 promissum fidem promissoris sibi adstringit.

§. 762.

Pollicitator fidem dat, sed non adstringit. Etenim pollici- *Pollicitator*
 tator declarat, se alteri quid præstare velle, & in hoc propo- *num fidem*
 sito sese perseveraturum (§. 367.), adeoque affirmat, se præ- *suam ad-*
 stitutum, quod dicit. Quoniam itaque fidem suam dat, qui *stringat.*
 affirmat, se præstiturum, quod dicit (§. 758.); pollicitator fi-
 dem dat. *Quod erat unum.*

Enimvero pollicitator non nisi imperfecte sese obligat
 alteri, cui se quid præstiturum pollicetur (§. 369.), & cum
 in alterum transferre nosit jus id a se exigendi (§. 367.), per-
 fecte eidem obligari non vult (§. 238. part. 1. *Phil. pract. univ.*).
 Quamobrem cum fidem suam non adstringat, qui alteri per-
 fecte obligatus esse non vult (§. 758.); pollicitator fidem
 suam ei, cui pollicetur, non adstringit. *Quod erat alterum.*

§. 763.

Qui nude asserit sibi esse animum tibi quidpiam præstandi, fi-
dem suam non dat Qui enim nude asserit, sibi esse animum *An nude*
 tibi quid præstandi, is non declarat, se in hoc proposito esse *asserendo*
 perseveraturum (§. 371.), consequenter nec affirmat, se reve- *desur fides.*
 ra præstiturum id, quod præstandi animum nunc habet. Enim-
 vero qui non affirmat, se præstiturum, quod dicit, is fidem
 suam non dat (§. 758.). Quamobrem nec fidem suam tibi dat,
 qui nude asserit, sibi esse animum tibi quidpiam præstandi.

Hinc clarior evalescit, quamam sit differentia inter perfe-
 ctam promissionem, pollicitationem & nudam assertionem.

§. 764.

*Num fidem
fallat, si non
præstat quod
dixit.*

Quoniam qui nude asserit sibi nunc esse animum hoc præstandi alteri, fidem non dat (§. 763.), idem non affirmat se præstiturum, quod dicit (§. 758.). Quamobrem cum fidem is fallat, qui se præstiturum affirmat, quod dicit, nec tamen præstat (§. 758.); qui nude asserit, sibi nunc esse animum hoc alteri præstandi, nec id præstat, fidem non fallit.

Fidem non fallit, qui non dedit: fidem fallimus datam. Aliud vero cum sit affirmare, sibi nunc esse animum alteri hoc præstandi, pro præsentis nimirum rerum statu; aliud vero, affirmare, nos præstituros, quod dicimus; qui prius affirmat, fidem non dat (§. 758.), adeoque nec fallere eam potest.

§. 765.

*Num pro-
missori ser-
vanda fides.*

In promissis fidem datam servare debemus; fallere non licet.
Promissa enim sunt servanda (§. 431.), adeoque non servare ea illicitum est (§. 722. part. 1. Jur. nat.). Enimvero qui promissa servat, fidem servat; qui non servat, fidem fallit (§. 759.). Quamobrem in promissis fidem datam servare debemus, nec eam fallere licet.

§. 766.

*Perfidia
quid sit.*

Perfidus dicitur, qui contrarium ejus facit, ad quod faciendum fidem suam adstrinxit. Hinc perfidia est vitium faciendi contrarium ejus, ad quod faciendum quis fidem suam adstrinxit.

Non statim perfidus est, qui fidem datam fallit, vel etiam contra fidem datam quid facit. Cum enim voluntas hominum mutabilis sit, immo haud rarius accidat, ut in melius mutetur; etiamsi mutatio in melius non semper sit licita, non tamen perfidiæ notam incurrit, qui mutato rerum statu voluntatem mutat & fidem datam fallit. Sed ad perfidiam præ-
cise

cise requiritur, ut quis fidem suam adstrinxerit, & hoc non obstante sciens ac volens contrarium ejus facit, ad quod faciendum tenebatur. Ad eandem vero non requiritur, ut animum fallendi fidem & contra datam agamus habeamus, dum eandem adstringimus; sed sufficit, ut, hoc non obstante, animum servandi fidem mutemus. Dantur autem sicuti aliorum vitiorum, ita quoque perfidiæ gradus: de quibus tamen non agendum est in Jure Naturæ, sed in philosophia morali, in qua vitiorum turpitudine demonstranda, pro graduum varietate varia.

§. 767.

Quoniam perfidus est, qui contrarium ejus facit, ad *Vberius ex-* quod faciendum fidem suam adstrinxit (§. 766.), qui vero *ponitur.* fidem suam adstrinxit ad eam servandam, consequenter ad præstandum, quod dicit, sese alteri obligat (§. 758.); *qui contrarium ejus facit, ad quod faciendum sese alteri obligavit, perfidus est.*

E. gr. Titius promittit, quod te commendare velit patrono, cujus favorem expetis munus ambiens, & te certum esse jubet, data dextera, quod hoc sit facturum; sed contrarium facit & ea animo patroni de te insinuat, quæ animum ejus tibi non possunt non reddere infestum. Hoc dum facit, perfidiæ notam omnino incurrit. Vtui loquendi convenit, ut perfidiæ reos dicamus eos, qui contrarium ejus faciunt, ad quod faciendum sese obligaverunt, quemadmodum facile patebit, si exempla perfidiæ obvia & omnium confessione talia sufficiente acumine rimemur.

§. 768.

Si promissor contrarium ejus facit, quod facturum sese promissit; Quando perfidus est. Etenim promissor promissario fidem non modo *promissor sit* dat, sed etiam adstringit (§. 760.). Quamobrem si contra- *perfidus.* rium ejus facit, quod promissit; utique contrarium ejus fa-

cit, ad quod faciendum fidem suam adstrinxit. Enimvero qui contrarium ejus facit, ad quod fidem suam adstrinxit, perfidus est (§. 766.). Promissor igitur perfidus est, si contrarium ejus facit, quod facturum sese promisit.

Ostenditur etiam hoc modo. Promissor perfecte sese obligat (§. 363.), ad faciendum scilicet, quod se facturum promittit (§. 361.). Quod si ergo contrarium ejus facit, quod se facturum promisit; contrarium omnino ejus facit, ad quod faciendum se obligavit. Quamobrem cum perfidus sit, qui contrarium ejus facit, ad quod faciendum sese alteri obligavit (§. 767.); promissor omnino perfidus est, si contrarium ejus facit, quod facturum sese promisit.

Exemplum quod modo dedimus (not, §. 767.), propositionem præsentem illustrat.

§. 769.

*An pollicita-
tor perfidus
fieri possit.*

Si pollicitor contrarium ejus facit, quod se facturum pollicitus est; contra fidem datam agit, sed perfidus non est. Etenim pollicitor fidem dat (§. 762.). Quamobrem quando contrarium ejus facit, quod se facturum pollicitus est, contra fidem datam agit. *Quod erat unum.*

Enimvero fidem suam non adstrinxit (§. 762.). Quoniam itaque perfidus non est, qui non facit contrarium ejus, ad quod faciendum fidem suam adstrinxit (§. 766.); quando facit contrarium ejus, quod pollicitus est, perfidus non est. *Quod erat alterum.*

§. 770.

*Num nudus
assertor per-
fidus fieri
possit.*

Nudus assertor si contrarium facit ejus, quod alteri se facturum dixit, nec contra fidem datam agit, nec perfidus est; peccat tamen, si mutatio voluntatis non fertur in melius. Etenim nudus assertor non dat fidem (§. 763.), adeoque multo minus eandem adstrin-

adstringit (§. 373. 758.). Enimvero qui contrarium ejus facit, quod se facturum dixit, fide non data, contra fidem datam agere nequit; & qui fidem suam non adstrinxit, perfidus fieri haud quaquam potest (§. 766.). Nudus igitur assertor quando contrarium ejus facit, quod alteri se facturum dixit, nec contra fidem datam agit, nec perfidus est. *Quod erat unum.*

Sed quando is contrarium ejus facit, quod se facturum esse dixit, voluntatem suam mutat (§. 290. *Ontol.*). Quoniam itaque naturaliter homini non competit jus voluntatem suam mutandi, nisi quando mutata in melius fertur (§. 374. *huj. §.* 192. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si voluntatem suam in deterius mutat, contra naturæ legem facit. Enimvero qui contra legem naturæ facit, peccat (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ergo nudus assertor peccat, si contrarium ejus faciens, quod se facturum alteri dixerat, voluntatem non mutat in melius. *Quod erat alterum.*

Quæ, si jus externum spectes, licite fiunt, illicita tamen esse possunt jure interno, seu in conscientia. Quod jure externo tibi permittendum, non semper peccato caret. Derivatur enim id ex jure libertatis naturalis (§. 398.), vi cujus conscientia tuæ relinquendum, quid agas, modo nil agas, quod juri perfecto alterius repugnat (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), seu contra id, quod alteri perfecte debes (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 771.

Temere nec alteri promittere, nec polliceri quid debemus; nec Promissio, temere asserendum, quod alteri quid præstare velimus. Etenim temeraria pollicitatio nec temere alteri promittendum (§. 361.), nec quid eidem temeraria polliceri debemus (§. 367.); immo nec temere asserendum, quod alteri quid præstare velimus (§. 371.).

Intermissa.

Internam hanc obligationem vulgo etiam agnoscunt homines. Etenim quando alterum, qui se quid daturum, vel facturum dixit, ad dandum, vel faciendum non obligatum censent, nec contra fidem esse putant datam, si id non præstat, quod se præstiturum dixit, temeritatem ejus acculant & stulti nomine eum traducunt.

§. 772.

Cujusnam sit judicium de temeritate in promittendo.

An temere quis promittat, de eo statuendum non est promissario. Ostenditur eodem prorsus modo, quo supra demonstravimus, de deliberatione promissoris prævia non statuendum esse promissario (§. 422.).

Recolenda hic etiam animo sunt, quæ supra annotavimus (not. §. 422. 423. 424.). Atque adeo in jure externo non habetur ratio temeritatis in promittendo; ejus tamen rationem habere debet promissor, ne temere promittendo peccet (§. 771. huj. & §. 440. part. 1. Phil. pract. univ.).

§. 773.

Officium promissarii circa promissiones temerarias.

Si temeritas promissoris fuerit manifesta; promissionem acceptare non debemus, & ubi post acceptationem ea nobis demum innotescit, ea remittenda, nisi tua intersit promissum esse. Idem tenendum de promissione animo indeliberato facta. Qui enim temere promittit, peccat (§. 771. & 440. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem si temeritas promissoris fuerit manifesta, eum peccare, si promittat, manifestum est. Enimvero nemo id agere debet, ut alter in vitio perseveret (§. 720. part. 1. Jur. nat.), consequenter ut agat, quod legi naturæ contrariatur (§. 322. part. 1. Phil. pract. univ.), adeoque peccet (§. 440. part. 1. Phil. pract. univ.). Quoniam igitur hoc fit, si promissionem, quam temerariam esse agnoscis, acceptas (§. 2.); promissionem temerariam acceptare non debes. Quod erat unum.

Quod si temeritas promissoris tibi demum innotescit, facta

a te jam acceptatione, consequenter jure tibi quæsito (§. 381. 365.); a te factum esse agnoscis, quod fieri non debuisset, etsi sine culpa tua (§. 772. *huj.* & §. 750. 758. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Si tua non interfit promissum esse, res adhuc restitui potest in eum statum, quo perinde est, ac si promissio non facta, nec a te acceptata fuisset, cum jus ex ea quæsitum remittere possis (§. 117.). Nemo dubitabit, si hoc non facias, te peccare velle, ut pote cum tibi sit voluntas promissum etiam temerarium acceptandi, utut de temeritate promissoris tibi constaret: quod tamen fieri non debet *per demonstrata n. 1.* Quamobrem cum velle peccare etiam peccatum sit (§. 444. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque actio legi naturæ contraria (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si temeritas promissoris tibi demum innotescit, facta a te jam acceptatione, promissionem remittere debes. *Quod erat secundum.*

Quod si vero tua interfit promissum esse, necesse est ut damnum quoddam emergat ac lucrum cesset, nisi promissio adimpleatur (§. 622.). Quamobrem cum omnem operam dare teneamur, ut damnum quodvis, quantum in nobis est, a nobis avertamus (§. 493. *part. 2. Jur. nat.*); officium erga seipsum colliditur cum officio erga alios (§. 206. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sed si officium erga seipsum & officium erga alios inter se colliduntur, officium erga seipsum vincit (§. 229. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque huic satisfaciendum (§. 208. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quare si temeritas promissoris tibi demum post acceptationem factam innotescit, ac tua interfit promissum esse; promissio non remittenda. *Quod erat tertium.*

Cum promissio fieri debeat animo deliberato (§. 391.), adeoque non debeat fieri animo indeliberato (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*), de animo autem deliberato promissoris statuendum non sit promissario (§. 424.); haud difficulter perspici-

tur, quæ de temeraria promissione demonstrata sunt, eadem de promissione animo indeliberato facta demonstrari posse eodem modo.

Immo temeraria promissio semper fit animo indeliberato, utut non omnis promissio animo indeliberato facta statim fit temeraria, quemadmodum ex collatione definitionum manifestum est (§. 387. 277.). Quodsi ego libuerit ea, quæ de promissione temeraria demonstravimus, de animo indeliberato facta promissione demonstrare; eadem per modum corollarii de promissione temeraria inferre licet. Ceterum interna obligatio ad ea, quæ hic demonstrata fuere, vulgo agnoscitur, quia laudatur, qui eidem satisfacit, reprehendi autem solet, qui non satisfacit, nisi justam excusationis causam suppeditet id, quod interest promissarii. Si fiat, quod hic præcipitur, æquum dicunt omnes; si non fiat, iniquum dicunt saltem qui æquitatis sunt amantes. Æquitas autem & iniquitas non intelligitur sine lege naturali (§. 240. & seqq. part. 1. Phil. pract. univ.).

§. 774.

*Perfidia
num lege
naturali
prohibita.*

Perfidia omnis illicita, seu lege naturali prohibita est. Etenim qui perfidus est, contrarium ejus facit, ad quod faciendum fidem suam adstrinxit (§. 766.), consequenter ad quod faciendum sese obligavit (§. 758.), adeoque quod facere promissit (§. 393.). Quoniam itaque promissa sunt servanda (§. 431.), adeoque faciendum, quod promissimus (§. 430.), consequenter illicitum est non facere, quod promissum (§. 722. part. 1. Jur. nat.); perfidia quoque omnis illicita est, seu lege naturali prohibita (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.).

Non est quod excipias, temere nil esse promittendum (§. 771.), neque etiam animo indeliberato (§. 391.). Inde enim non sequitur, promissionem temere, vel animo indeliberato factam minime adimpleri debere. Si temere & animo indeliberato promissisti, utique peccas, quia agis, quod agendum

dum non erat (§. 440. part. 1. Phil. pract. univ.). Ast si promissa non servas, itidem peccas, cum ea servare debeas (§. 431. b. §. cit. part. 1. Phil. pract. univ.). Ecquis vero dicat, quod peccare denuo liceat, quia peccasti, consequenter peccando te acquirere jus quoddam denuo peccandi? Perfidia adeo cum nunquam committatur nisi facto promissioni contrario; semper quoque illicita est.

§. 775.

Obligatio servandi fidem in promissis perfecta est. Etenim qui promissa servat, fidem servat (§. 759.). Sed obligatio servandi promissa perfecta est (§. 363.). Ergo etiam obligatio servandi fidem in promissis perfecta est. *Obligatio servandi fidem.*

Germani fidei servandæ tenacissimi erant, nec quicquam facile tam turpe habebatur, quam fallere fidem. Dictis addendam esse fidem statuebant, ita ut iis tuto fides haberi posset. Enimvero quis non intelligit, quod affirmare, se hoc vel illud præstiturum, idem ipsis fuerit, ac perfecte promittere, cum vellent eum alteri esse obligatum, qui affirmat, se hoc vel illud eidem præstiturum; alteri enim te obligare non potes nisi promittendo (§. 393.). Nomina sunt arbitraria, nec ab iis pender veritas, sed hæc inest rebus, quæ iisdem designantur. Sinceritas maxime iisdem probabatur, quæ veritatem in dictis exigit (§. 315.): probabatur fides, quæ dictorum constantiam urget (§. 757.). Ad perfectam adeo promissionem sufficere ipsis videbatur dicere, quid alteri præstare velis, ut eidem obligeris, cum virum sive hominem adultæ ætatis non decere existimarent dicere, te hoc, vel istud acturum absque animo deliberato. Unde proverbium: Ein Wort ein Wort; ein Mann ein Mann. Perinde igitur est, ac si dixissent, nisi tibi sit animus in voluntate præsentis perseverandi, teque obligatum esse velis ad addendum verbis factum, dicendum alteri non est, te hoc ipsi præstare velle: quod nostra phrasi ita reddendum; nisi perfecte promittere

vis, non dic, te nunc habere animum alteri quid præstandi. Istiusmodi enim dicta supervacua sunt, nec nisi vana spe animum alterius lætant, & odiorum semina sunt. Præstat igitur silere, nisi ea dicere velis, quibus plenam fidem alter habere potest. Dicere, & nondum habere animum dictis addendi factum, nec obligatum esse velle ad factum dictis addendum, mendacio æquiparabant Germani, quando ad dicendum verum alteri obligatus (§. 182.), cujus quippe interest ut de animo tuo sibi constet. Cum itaque apud eos mendacium turpissimum haberetur vitium; fallere quoque fidem eadem turpitudine censeretur debet.

§. 776.

Pollicitationes num sint servandæ.

Ad pollicitationes servandum interne obligamur. Pollicitator enim declarat, se velle tibi quid præstare & in hoc proposito perseveraturum (§. 367.), consequenter affirmat se verbis factum additurum, adeoque quod pollicetur servaturum (§. 430.). Quamvis adeo nolit in te transferre jus ipsum compellendi ad addendum verbis factum (§. 367.); idem tamen ipsi est animus præstandi, quod pollicetur, quemadmodum promissori, quod promittit, atque adeo cum ad verum dicendum obligetur perinde ac promissor promissario (§. 426.), necessitatem sibi ipse imponit præstandi id, quod pollicetur, adeoque se obligat ad præstandum id, quod pollicetur (§. 118. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quoniam tamen nonnisi imperfecte sese obligat (§. 369.); ideo nonnisi interne, seu in conscientia obligatur ad pollicitationem servandum (§. 656. part. 1. *Jur. nat.*).

Si pollicitator obligatus esse nollet interne ad præstandum id, quod pollicetur; nec dicere poterat, se in hac voluntate perseveraturum, neque tibi fidem dare poterat; quin potius nude tantummodo asserere deberet, sibi de præsentis esse animum hoc tibi præstandi (§. 371.): quo pacto sese nullo modo ti-

do tibi obligaret. Hæc enim differentia est inter nudam assertionem, pollicitationem & promissionem, quod illa nullo modo (§. 373.), ista imperfecte (§. 369.), hac perfecte alteri obligemur (§. 363.). Quando adeo pollicemur, non hoc fieri intelligitur eo animo, ut nobis liberum sit, utrum verbis addere factum velimus, nec ne; sed quod nolimus, alterum fidem nostram in dubitationem adducere, ut demum opus sit eam perfecta obligatione seu externa adstringere. Quamobrem tanto magis incumbit pollicitatori, ut præstat, quod se præstiturum pollicetur.

§. 777.

Pollicitator fidem datam servare, non fallere debet. Interne *Pollicitator* enim obligatur ad pollicitationem servandam (§. 776.), adeo-
que ad præstandum id, quod se præstiturum pollicitus est (§. *num fidem* *servare te-* 430.). Enimvero fidem servat, qui quod se præstiturum di-
cit, præstat; fallit autem, qui non præstat (§. 758.). Quam-
obrem pollicitator fidem datam servare, non fallere debet.

Pollicitator tanto tenacior esse debet fidei servandæ, quia perfecte alteri sese obligare dedecori sibi ducere videtur, fidei suæ vinculum æquiparans obligationis externæ vinculo, quo utique opus non erat, siquidem ea esset omnium honestas, ut rerum suarum jacturam facere mallent, quam suspicionem fidei fallacis incurrere,

§. 778.

Jus in re dicitur jus, quod in rem ipsam nobis competit. *Jus in re* Vocatur etiam subinde *Jus reale*, patrio sermone ein dingli-
ches Recht. Quoniam jus est facultas moralis agendi (§. 156. *quid sit.* *part. 1. Phil. pract. univ.*); *Qui jus in re habet, ei competit facultas moralis vel de re ipsa, vel de aliquo ejus usu ac inde percipiendo fructu vel de his simul disponendi pro arbitrio suo.*

Jus adeo in re inhæret personæ ejus, cui competit; sed eidem competit citra respectum ad aliam personam, quam sibi obligatam habet. Unde vix intelligibiliter dicitur, jus in

re inherere ipsi rei. Cum enim jus sit facultas moralis agendi (§. 156. part. 1. *Phil. pract. univ.*); quinam erit sensus verborum, si dixeris facultatem moralem agendi quoad hanc rem tibi competentem inherere rei ipsi? Sed in verbis simus faciles, modo in re conveniamus: neque enim adeo accurate loquuntur homines, ut ipsorum distinctionibus seu loquendi formulis semper insit veritas.

§. 779.

Quale jus sit dominium.

Dominium est jus in re. Etenim dominium est jus proprium de re aliqua pro arbitrio suo disponendi (§. 118. part. 2. *Jur. nat.*), tam de substantia, quam de usu & fructu qualibet rei (§. 135. 136. part. 2. *Jur. nat.*). Quoniam itaque qui de rei substantia, usu & fructu ejusdem quolibet pro arbitrio suo disponere potest, eidem jus quoddam in rem ipsam competit (§. 156. part. 1. *Phil. pract. univ.*); dominium est jus in re (§. 778.).

Communionem primæva sublata, dominium est præcipuum jus in re, ex quo cetera jura in re tanquam ex fonte suo derivantur, quemadmodum suo loco patebit.

§. 780.

Communitio primæva quale jus.

Communitio primæva erat jus in re. Etenim jus, quod in communionem primæva in res competebat hominibus, erat usus earum necessarius (§. 21. part. 2. *Jur. nat.*), indigentia uniuscujusque proportionatus (§. 33. part. 2. *Jur. nat.*), & uniuscujusque iudicio reliquendum erat, in quantum usus rerum sit ipsi necessarius, & quanta sit indigentia sua (§. 43. part. 2. *Jur. nat.*), ita ut quilibet rebus uti posset, quibus uti liberet (§. 44. part. 2. *Jur. nat.*), & quando re actu quis utebatur, nemo alius ejusdem usum licite prætereundum poterat (§. 35. part. 2. *Jur. nat.*). Homini adeo cuilibet competebat jus de rei cujuslibet corporalis usu disponendi pro arbitrio suo. Quamobrem cum jus quoddam in rem ipsam nobis competere debeat, si de ejus usu pro arbitrio nostro di-

spondendi facultatem moralem habemus (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.), quod vero in rem ipsam nobis competit jus sit jus in re (§. 778.); communio prima va erat jus in re.

Non obstat, quod nemo alium eodem jure excludere poterat (§. 20. part. 2. Jur. nat.), quemadmodum dominus jure suo, quod in re habet, excludit ceteros omnes (§. 120. part. 2. Jur. nat.): id enim non inde est, quod dominium sit jus in re (§. 779.), sed hinc potius fuit, quod idem sit jus proprium (§. 118. part. 2. Jur. nat.), cum jure proprio contineatur jus eodem ceteros excludendi (§. 119. part. 2. Jur. nat.). Non adeo implicat, jus commune esse jus in re.

§. 781.

Jus ad rem dicitur, quod nobis competit respectu ejus *Jus ad rem* rei, ad quam præstandam alius nobis obligatus est. *quodnam sit.*

E. gr. Titius tibi obligatus est ad dandum nummum aureum, quem habet, seu qui in ipsius dominio est. Jus, quod tibi competit respectu hujus nummi, est jus ad rem. Tibi saltem competit jus Titium compellendi ad dandum nummum aureum (§. 236. part. 1. Phil. pract. univ.); nondum autem de ipso nummo vel usu ejus tibi disponere licet pro arbitrio tuo, neque enim hoc jus in te translatum fuit eo facto, quo Titius tibi ad ipsum dandum obligatus fuit, sed saltem jus exigendi, ut idem in te transferatur.

§. 782.

Jus ad rem conjunctam est cum jure alterum: compellendi ad *Cuinam juri* *rem quandam præstandam.* Etenim jus ad rem tibi competit re- *jus ad rem* spectu illius rei, ad quam præstandam alter tibi obligatur (§. *cohareat.* 781.). Enimvero si quis tibi ad rem aliquam præstandam obligatur, tibi competit jus eum compellendi ad eam præstandam (§. 236. part. 1. Phil. pract. univ.). Ergo jus ad rem conjunctum est cum jure alterum compellendi ad rem istam præstandam.

Jus ad rem nascitur ex obligatione, qua alter tibi tenetur (§. 23. part. 1. *Jur. nat.*). Alter tibi obligatur ad rem quandam præstandam, quando tibi jus ad rem competit (§. 781.). Jus adeo ad rem conjunctum est cum jure alterum compellendi ad rem istam præstandam, ad quam præstandam tibi obligatur.

§. 783.

*Jus ad rem
ad quid pro-
fit.*

Jure ad rem acquiri potest jus in re. Etenim si tibi competit jus ad rem, jus habes alterum compellendi, ut rem istam tibi det (§. 782. 80.), consequenter dominium ejus in te transferat (§. 675. part. 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum dominium sit jus in re (§. 779.); jure ad rem acquiri potest jus in re.

Quodsi perpendamus res non dari, nisi quæ sunt vel corporales, vel incorporales (§. 496. 497. part. 1. *Jur. nat.*), & res etiam incorporales dominio subjici posse (§. 216. part. 2. *Jur. nat.*), immo etiam actiones nostras liberas, tam internas, quam externas æquiparari rebus, quæ sunt in dominio nostro (§. 436. part. 2. *Jur. nat.*); statim manifestum erit, propositionem præsentem non tantummodo in casu particulari fuisse demonstratam. Sed illustremus eandem exemplo. Si Titius tibi obligatur ad dandum nummum aureum, jus ad rem habes. Competit enim tibi jus eum compellendi ad dandum, nisi ultro hoc fecerit. Quodsi vero obligationi suæ satisfaciens tibi eundem actu dat; dominium in eo habes, adeoque jus in re. Atque adeo patet jus ad rem tibi profuisse ad acquirendum jus in re. Hinc clarissime perspicitur differentia, quæ intercedit inter jus in re & jus ad rem, Differunt nimirum quemadmodum ens potentia & ens actu. Qui habet jus in re, ille actu habet facultatem moralem de re vel quodam ejus usu, aut fructu percipiendo pro arbitrio suo disponendi (§. 778.); qui vero jus ad rem habet, hanc facultatem tantummodo habere potest, nondum actu habet. Absit adeo ut distinctionem juris in jus ad rem & jus in re pro subtilitatibus

tibus habeamus hominum arbitrio confectis, & quæ in Jure nature non veniat attendenda.

§. 784.

Promissione acquiritur jus ad rem. Etenim promissor in *Promissione* promissarium transfert jus a se exigendi, ut præster, quod se *quale jus* præstiturum dicit, seu eum compellendi ad rem promissam *acquiratur*, præstandam (§. 361.), nec promissarius acceptatione sua aliud, præterea jus acquirere potest (§. 382.). Enimvero cum jure alterum compellendi ad rem promissam præstandam coheret; jus ad rem (§. 782.). Ergo promissione acquiritur jus ad rem.

§. 785.

Quodsi quis ad rem quandam præstandam tibi tantummodo imperfecte obligatur, jus quod tibi respectu illius rei *Jus ad rem* competit *Jus ad rem imperfectum* dicendum. *imperfectum quod*

Cum in Jure civili & positivo quocunque juris tantummodo perfecti habeatur ratio, jus ad rem semper denotat jus perfectum, quemadmodum & jus simpliciter dictum de jure nonnisi perfecto intelligitur. Enimvero cum in Jure naturali juris non modo perfecti, verum etiam imperfecti habenda sit ratio, non solum quia systema juris naturalis jus omne, sive perfectum, sive imperfectum fuerit, ambitu suo complecti debet, sed & quia sine jure imperfecto demonstrari nequit perfectum, prouti ex demonstrationibus anterioribus & porro secuturis satis perspicitur; ideo nec absolum videri debet, quod etiam jus imperfectum ad rem admittamus. Sed demus exemplum. E. gr. Dives naturaliter obligatur ad dandum pauperi eleemosynam; adeoque ex hac obligatione pauperi jus quoddam nascitur ad eleemosynam (§. 23. part. 1. *Jur. nat.*). Quoniam vero obligatio ad istam nonnisi imperfecta est, quod sumere interea lubet (§. 659. part. 1. *Jur. nat.*); ideo etiam jus ad eleemosynam imperfectum esse debet. Repugnat nimirum tibi competere jus perfectum & alterum tibi obligari nonnisi imperfecte (§. 236. 237. part. 1. *Pbil. pract. niv.*).

§. 786.

Juri ad rem imperfecto quoddam jus obbareat.

Jus ad rem imperfectum conjunctum est cum jure eandem petendi. Si enim jus ad rem imperfectum habes, tibi competit jus respectu ejus rei, ad quam præstandam alter ipsi imperfecte obligatur (§. 785.). Nullum adeo tibi est jus alterum cogendi, ut obligationi suæ satisficiat (§. 238. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque jus habet petendi, ubi jus cogendi deficit (§. 234. *part. 1. Phil. pract. univ.*); jus ad rem imperfectum conjunctum est cum jure eandem petendi.

Quod ex obligatione imperfecta debetur, si petenti denegatur, tibi ferendum, cum deficiat jus cogendi (§. 238. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Differt adeo jus ad rem imperfectum a jure ad rem perfectum, ut ens potentia remota ad ens potentia proxima. Nimirum si fuerit perfectum, omnia adfunt quæ ad hoc requiruntur, ut jus in re sit possibile; si autem fuerit imperfectum, omnia ad possibilitatem juris in requisita nondum adsunt. Si jus ad rem perfectum est, fieri potest ut jus in re consequaris; si vero imperfectum fuerit, dici equidem non potest impossibile esse, ut jus in re consequaris, nec tamen etiam dici certo potest, quod fieri possit, ut idem consequaris, quoniam eadem facilitate contrarium accidere potest. Quando jus ad rem perfectum est, a tua voluntate pendet actualitas juris in re; quando imperfectum est, ea non solum pendet a voluntate tua, verum etiam a voluntate alterius, cujus demum voluntate tuæ subjici potest, ut jus ad rem imperfectum abeat in perfectum. Quodsi demonstrata superius de differentia perfecte & imperfecte debitorum (§. 401. & *seqq.*) attenta mente relegas; quæ de differentia juris ad rem perfecti & imperfecti hic dicuntur, penitus perspiciuntur.

§. 787.

Ad quid pro-

Jure imperfecto ad rem acquiri potest jus perfectum ad rem.
Etc.

Etenim si jus imperfectum ad rem habes, ad eam præstandam alter tibi imperfecte obligatur (§. 785.), adeoque ea tibi imperfecte debetur (§. 401.). Enimvero mutuo consensu perficitur, ut quod imperfecte debebatur, jam debeat perfecte (§. 404.), consequenter ut alter ad id præstandum perfecte tibi obligetur (§. 401.). Quamobrem cum jus ad rem perfectum evadat, quando alter ad eam præstandam tibi perfecte obligatur (§. 781.); jure ad rem imperfecto acquiri potest jus ad rem perfectum.

Non est quod excipias ut jus ad rem perfectum acquiras, non opus esse, ut habeas jus ad rem imperfectum, cum jus ad rem acquiratur vi promissionis, quod perfectum est (§. 784.), in voluntate autem promissoris unice positum esse, utrum quid promittere velit, nec ne (§. 386.). Etenim tam promissio (§. 391.), quam acceptatio fieri debet animo deliberato (§. 392.). Quodsi vero ea expendas, quæ ad animum deliberatum cum ex parte promissoris (§. 394.), tum ex parte promissarii requiruntur (§. 395.), facile constabit, modo eorum, quæ in Philosophia practica universali demonstrata sunt, non sis ignarus, sine jure tuo imperfecto tibi naturaliter nil esse promittendum, nec quod sine eo promittitur a te acceptandum esse, ut adeo promissio, quamvis quoad justitiam externam sit valida, ipso tamen jure naturali maneat iniqua. Si ad judicia hominum obvia de promissorum æquitate & iniquitate animum advertas, haud difficulter perspicias, quæ hic asserimus, vulgo etiam agnosci.

§. 788.

Pactum five *Pactio* est conventio, qua duo vel plures in eandem vel easdem promissiones consentiunt. Vnde patet, *Pactum quid sit.*
pactum omne continere vel promissionem ab una tantummodo parte factam, ab altera acceptatam, vel mutuas promissiones & earundem mutuas acceptationes

Vlpianus I. 1. §. 2. ff. de Pact. Pactiōnem ait esse duorum pluriumve in idem placitum consensum. Qui inter se consentiunt, inter se conveniunt (§. 699.). Ostendimus tamen supra (*not. §. cit.*), conventionem a consensu adhuc differre. Accuratus itaque pactum definitur per conventionem, quam per consensum, ut ut ad pactum omne consensus pacifcentium requiratur, nec sine eo perfici possit, quatenus scilicet conventio eundem continet. Placitum vero idem hic intelligi nequit nisi de eo, quod præstandum est. Hinc etiam interpretes Juris Romani mentem *Vlpiani* ita explicant, ut pactum dicant actum, quo plures de aliquo præstando consentiunt. Solent enim pactum & conventionem pro synonymis habere, quæ tamen rectius a se invicem distinguuntur, prouti ex iis intelligitur, quæ supra annotavimus (*not. §. 698.*). Ceterum in pactis præstandorum fieri promissionem ab una, acceptionem ab altera parte, ex iis conventionibus pater, quæ pactorum nomine veniunt, ut adeo ab usu loquendi minime abeat definitio nostra.

§. 789.

*An pacta
sint servan-
da.*

Pacta naturaliter obligant, seu servanda sunt. Continent enim promissionem, vel promissiones plures acceptatas (§. 788.), adeoque validas (§. 365.). Sed promissa sunt servanda (§. 431.), & promissor promissario perfecte obligatur (§. 363.). Quamobrem pacta quoque servanda sunt, & naturaliter obligant pacifcentes.

Civile adeo est, quod jure Romano pactis nonnullis, quæ ideo nuda vocantur, detrahatur vis obligandi: quod tamen jure Canonico & moribus nostris mutatum. Sed de eo rectius agetur in theoria juris civilis naturali, quam partem Juris naturæ facimus.

§. 790.

Quando pa-

Qui pacta non servat fidem datam fallit: qui contra pacta agit,

agit, hoc est, *contrarium ejus agit, quod pactum, seu conventum fuerat, perfidus est.* Quoniam enim pacta promissionem, vel promissiones plures acceptatas continent (§. 785.); qui pactum non servat, promissa non servat, & qui contrarium ejus agit, quod pactum erat, is contrarium ejus agit, quod promissum fuerat. Enimvero qui promissionem non servat, fidem fallit (§. 759.), & si promissor contrarium ejus facit, quod facturum sese promiserat, perfidus est (§. 768.). Quamobrem qui pacta non servat, fidem datam fallit: qui contra pacta agit, hoc est, contrarium ejus, quod pactum, seu conventum fuerat, perfidus est.

paciscentes fidentem fallant, quando perfidi fiant.

Ulpianus l. 1. §. 1. ff. de pact. pactum a pactione distinguere videtur, dum pactum a pactione dici ait, ita ut pactione denoter actum paciscentium, seu ipsam eorundem conventionem de eo, quod præstandum promittitur; pactum autem, quod conventum est, seu in quod paciscentes consenserunt, quemadmodum promissio distingui poterat a promisso, ita ut actus promittendi dicatur promissio, quod vero promittitur, & ab altero fuit acceptatum, promissum dicatur. Quoniam tamen usus loquendi non fert illam distinctionem, quo pactum & pactione promissive usurpatur; nec nobis visum est absque ulla utilitate ea a se invicem distinguere.

§. 791.

Pactum expressum dicitur, quod consensu in idem promissum, vel eadem promissa, expresso fit: tacitum vero, quod fit consensu tacito.

pressum & tacitum.

Exempla pactorum tacitorum occurrent suo loco,

§. 792.

Pactum purum est, quod promissiones nonnisi puras continet. Conditionatum est, quod promissiones conditionatas continet. Et in specie in diem factum dicitur, si promissiones

Pactum purum, conditionatum, in diem factum, in diem factum, in diem factum.

diem factum, mixtum quodnam sit.

nes in diem factas continet. *Mixtum* denique est, quod promissiones alias puras, alias conditionatas & in specie in diem factas continet.

* Quæ igitur antea de promissionibus tam puris, quam conditionatis & in diem factis, atque mixtis demonstrata sunt; ea etiam ad pacta applicanda, cum pactorum vis omnis a promissione pendeat, in quam conveniunt paciscentes, & tota per promissionem, in quam conventum est, subsistant. Hinc apparet, cur tam operose de promissione egerimus, quoniam ea faciunt, quæ demonstrata fuere, ad intellectum pactorum. Erunt forsitan, qui sibi persuadebunt, pacta cum promissionibus a nobis confundi in unum. Enimvero non omnis promissio requirit conventionem, cum nuda acceptatione perficiatur, veluti si quis ultro liberaliter quid promittat: at ubi unus conditionem offert, & alter demum deliberat, quid promittere velit, tu vero vicissim, num in hac promissione acquiescere velit, nisi conditionem oblatam integram accipiat qui promittit; ibi conventio requiritur, antequam firmiter quid promissum dici possit.

§. 793.

Contractus quid sint.

Conventiones, quibus perfectæ producuntur obligationes, *Contractus* appellantur.

Sumitur in hoc significato vocabulum a Jctis Romanis. Ita *Vlpianus* l. 19. ff. de V. S. cum *Labeone* contractum esse dicit ultro citroque obligationem: Jcti enim Romani non loquuntur nisi de obligatione perfecta, eaque civili, ob quam datur actio in foro. Quamvis vero definitio *Vlpiani* videatur arctior suo definito, utpote quæ non loqui videtur nisi de iis conventionibus seu actibus, quibus obligatio quædam producitur ex utraque parte, non tantummodo ex una; si tamen æquam admittamus interpretationem, obligatio ultro citroque facta etiam in se comprehendit obligationem ex parte tantummodo una factam, & si rem accuratius pensitemus, iis etiam

conventionibus; ex quibus tantummodo pars una alteri obligari videtur, ultro citroque producuntur obligationes. E. gr. in commodato tantummodo commodarius videtur obligari ad rem minime deteriorandam, diligenter custodiendam, & statuto tempore reddendam; revera tamen commodans quoque sese obligat commodatario ad nihil pro usu rei suæ exigendum & ad usum tamdiu concedendum, quamdiu vel expresse, vel tacite conventum fuit. Clariora hæc erunt suo tempore ac loco, quando de contractibus sumus acturi.

§. 794.

Naturaliter contractus a pactis non differunt. Naturaliter *An naturaliter* pacta obligant, perfecte scilicet (§. 789.), eademque *liter pacta a* conventiones sunt (§. 788.). Quamobrem cum *conventionibus* contractibus, quibus perfectæ producuntur obligationes, contractus sint *differant*. (§. 793.); naturaliter pacta omnia sunt etiam contractus, consequenter contractus a pactis non differunt.

Civile adeo est, quod pactis quibusdam obligationem perfectam, civilem nimirum, ob quam datur actio in foro, detrahant, non prorsus invito jure naturali, quemadmodum suo loco in Theoria naturali legum civilium demonstraturi sumus. *Grotius* de J. B. & P. lib. 2. c. 12. actus omnes aliis utiles, extra mere beneficos, contractus appellat, & *Puffendorfius* de J. N. & G. lib. 5. c. 2. §. 4. differentiam pactorum & contractuum petit ab objecto, sic ut contractus vocentur, qui versantur circa res & actiones in commercium venientes, adeoque dominia & pretia rerum præsupponunt; quæ circa alia ineuntur conventiones communi pactorum nomine censeantur. Quamvis vero, cum arbitrariæ sint definitiones, unicuique liberum permittamus, quemnam significatum vocabulis tribuere velit, modo in eodem iisdem constanter utatur, nobis tamen visum est vocabulum accipere in eo significato, qui non abhorret a mente Jætorum Romanorum, & quem simul fert jus naturæ. Tum vero omnino sequitur, quemadmodum demon-

monstratio præfens loquitur, pacta & contractus jure naturali minime differre.

§. 795.

Petere, exigere, rogare & cogere quomodo differant.

Quoniam inter se differunt perfecte & imperfecte debitum (§. 401.), & aliud est velle, ut imperfecte debitum nobis præstetur, aliud vero nosse velle, utrum alter, quod imperfecte debet, nobis præstare velit, nec ne; siquidem vocabulis hæc accurate a se distinguere velimus, aliud peti, aliud exigere, aliud rogari, aliud denique cogi dicendum est. *Petere* nimirum idem est ac velle, ut imperfecte debitum nobis præstetur; *Exigere* idem ac velle, ut perfecte debitum nobis præstetur; *Rogare* idem ac velle, ut alter significet, utrum imperfecte debitum nobis præstare velit, nec ne; *cogere* denique aut *compellere* idem est ac vi adigere alterum ad perfecte debitum præstandum, qui exigenti id denegat.

Nostrum jam non est inquirere, num significatus hi vocabulorum convenient menti Jætorum Romanorum, aut prolixius hoc ostendere. Sufficit hoc modo sine inconstantia nos loqui posse in Jure naturæ, quod vagum vocabulorum significatum respuit. Optandum foret, ut prostraret opus de significato verborum in Jure Romano, quod nomen suum tueri possit. Quamvis enim non invidemus *Briffonio* elogia, quæ in opus ipsius de verborum significatione liberali manu congeruntur, ipsimet proni in aliorum laudes, eas vero, quæ nobis ab aliis tribuuntur, non sine metu quodam percipientes; *Briffonianum* tamen opus ab eo, quod nos animo concipimus, prorsus diversum est. Desideramus enim opus, in quo significatus vocabulorum definitionibus accuratis explicetur & quod menti Jætorum conformis sit demonstretur, ac ubi vocabulum plures significatus habere videtur omni animi sollicitudine inquiretur, annon generalis quidam significatus insit diversis illis, quos habere videtur, species veluti reducendo ad suum genus & hoc in suas species subdividendo, ne per metonymiam,

miam, aut figuram quandam aliam dicta homonymiz tribuendo. Quam diffusus vero hic sit labor, quantum acumen, quantam ingenii vim requirat, facile perspicient ii, quibus de iis, quæ diximus, judicare datum est. Nobis itaque non vacat, in hanc arenam descendere. Ceterum quæ de differentia vocabulorum petere, exigere, rogare & cogere seu compellere ad præstandum dicta sunt, ab usu loquendi minime abhorrent. Ita iisdem convenienter dicere solemus, quod pauper petat eleemosynam; venditor exigat pretium, de quo conventum aut fides habita; creditor roget alterum, num fidejubere velit, vel promissarius promissorem, num velit promittere; creditor debitorem morosum cogat, vel compellat ad solvendum debitum.

§. 796.

Contractus omnes fiunt nonnisi de dando & faciendo. Etenim *Contractu-* in contractibus contrahentes sese sibi invicem obligant (§. *um obje-* 793.). Enimvero nemo sese alteri obligare potest nisi ad *ctum.* dandum, vel faciendum (§. 358.). Omnes igitur contractus fiunt nonnisi de dando & faciendo.

Quilibet cum altero contrahens, vel paciscens intendit aliquam utilitatem suam, quam aliter percipere nequit nisi ex eo, quod is eidem dat, vel facit.

§. 797.

Quoniam contractus naturaliter a pactis non differunt *Pactorum* (§. 794.), iidem autem de dando & faciendo fiunt (§. 796.); *objectum.* *pacta etiam omnia nonnisi de dando & faciendo fiunt.* Ostenditur etiam independenter a notione contractus hoc modo. Pacta naturaliter obligant (§. 789.). Sed homines sese sibi invicem obligare non possunt nisi ad dandum vel faciendum (§. 358.). Quamobrem nec pacta aliter fiunt, quam de dando & faciendo.

Non minus conveniri posse de dando, quam de faciendo, nemo est qui negare audeat, consequenter hoc tanquam per se notum supponimus. Sed de eo quaestio nunc est, utrum praeterea adhuc pacisci vel contrahere detur, quam de dando & faciendo, nec ne. Atque adeo demonstrandum erat, non dari posse pactum aliud, vel contractum alium, quod pactum, vel qui contractus non fit de dando vel faciendo.

§. 798.

*An inutili-
um promissum
sit valida.*

Si id promittitur, quod alteri prorsus inutile esse manifestum est; promissio servanda non est. Etenim si quid alteri prorsus inutile est; nec is commodum quoddam habet, si praestetur, nec damnum quoddam incurrit, si non praestetur. Perinde igitur est, sive praestetur, sive non praestetur, conditione promissarii nec in melius, nec in deterius mutata, utrumlibet horum fiat. Quoniam itaque ratio nulla est, cur praestari debeat, quod prorsus inutile est promissario, sine ratione autem sufficiente nil fieri debeat, cum nil temere sit agendum (§. 278.); promissa autem non servantur, si quod promissum est non servatur (§. 430.); si id promittitur, quod prorsus inutile esse manifestum est, promissio servanda non est.

Ostenditur etiam hoc modo. Si quod promittitur alteri prorsus inutile est; id nullo fine (§. 932. *omn.*), adeoque temerarie promittitur (§. 277.). Enimvero temere nil alteri promittendum (§. 771.), nec facta promissio acceptanda, si temeritas promissoris fuerit manifesta, immo acceptatio remittenda, si post eam demum illa innotescat (§. 773.). Naturaliter igitur obligatus non est ad servandum, qui temere promisit. Quamobrem nec servanda est promissio, si id, quod alteri prorsus inutile est, promittitur.

Si tibi promitto, me per triduum ex sedibus meis ab-
ras proditurum, tua vero non interest, utrum ego sim domi,
an alibi; nulla sane ratio est, cur istiusmodi promissum serva-

re debeam. Neque adeo dici potest, temerariam istiusmodi promissionem esse servandam. Et ita dubio procul intelligendus est Cicero offic. lib. 1. quando negat servanda ea, quæ sint iis, quibus promiseris, inutilia. E. gr. promitto Titio me daturum librum quendam algebraicum, qui Algebrae omnis ignarus est, nec ullo ejus addiscendæ desiderio flagrat. Non dicendum est, librum hunc Titio esse inutilem, adeoque non standum promissis. Potest enim librum vendere & pretium in alios usus impendere, veluti emendo librum sibi utilem. Manifesta igitur requiritur inutilitas, quæ promissionem inefficacem reddit.

§. 799.

Quoniam in pactis consentitur in idem promissum (§. Quando pacta ob inu- 788.), promissum vero servandum non est, si id alteri pro-
sus inutile esse manifestum est (§. 798.); nec pacta sunt servan-
da, in quibus quod promittitur prorsus inutile est ei, cujus interesse non servan-
debat, ut servarentur. da.

De inutilitate difficile est iudicium: cavendum itaque, ne id præcipitetur, imprimis autem ne quod tibi inutile, idem etiam alteri inutile iudices. Hinc manifestam esse debere inutilitatem supponimus, qualem loquitur exemplum paulo ante datum (not. §. 798.). Quemadmodum promissa prorsus inutilia inter temeraria retulimus in demonstratione propositionis præcedentis; ita etiam de utilitate promissi & consequenter pacti (§. 788.), iudicium esse debet ejus, qui sibi quidpiam pactus est (§. 772.), nisi per se evidens fuerit, nullum ipsi accedere emolumentum, vel commodum, si pactum servetur, nec quicquam emergere damni, vel cessare lucri, si non servetur. Præstat itaque in praxi, ut, si quis a pacto recedere velit ob inutilitatem alterius, ejus potius consensu hoc faciat, aut, antequam faciat, alteri exponat, quænam sibi sint rationes, cur nullam ejus esse credat utilitatem.

§. 800.

De quibusnam & quomodo valide promittitur, eodem etiam modo valida fit pactio.

Quae valide promittuntur, de iis etiam valide paciscimur: & Etenim pactum initur, consensu pacipientium in idem vel eadem promissa (§. 788.). Quamobrem patet, de iisdem valide contrahi posse, quæ valide promittuntur, & eodem modo validam fieri pactionem, quo valide promittitur.

Hæc propositio cum immediate fluat ex definitione pacti, a quo naturaliter non differt contractus (§. 794.), instar axiomatis de pactis, vel contractibus sumi poterat. Placuit autem ejus disertam facere mentionem, non modo ut tanto clarius appareat, quæ de promissione prolixè admodum demonstrata sunt, ea ad pacta etiam, seu contractus applicari posse, immo debere, quemadmodum jam ante monuimus (not. §. 792.); verum etiam ut beneficio hujus principii ad pacta, seu contractus eadem actu applicemus, sicubi opus est.

§. 801.

Pactum personale & reale quid sit.

Pactum personale est, quod ad personas pacipientium restringitur, ita ut nonnisi una alteri pro se obligata esse velit ad præstationem, de qua conventum est. Reale vero est, quod ad personas pacipientium eo modo non restringitur, sed in quo non tam personarum pacipientium, quam rerum præstandarum habetur ratio.

Eodem modo jam supra promissiones divisimus in personales & reales (§. 537.), ut adeo in personalibus consentiant pacipientes in promissiones personales, in realibus vero in reales.

§. 802.

Quando pactum personale videri possit, quod non est.

Si in pactis tantummodo mentio fiat personarum, quæ idem ineunt, ut constet, a quibusnam pactio fuerit facta; pactum personale non est. Etenim si tantummodo personarum pacipientium fiat mentio, ut constet, a quibus pactum fuerit initur,

ideo idem ad personas paciscentium non ita restringitur, ut obligatio nonnisi eorum personas tangere debeat. Quamobrem cum pactum personale non sit quod eodem modo non restringitur ad personas paciscentium (§. 801.); nec personale erit pactum, si in eo personarum saltem fiat mentio, ut constet, a quibusnam pactio fuerit facta.

Contingit hoc, ut nomina contrahentium in contractibus & pactis exprimantur, quando eadem in scripturam rediguntur. Nemo autem non intelligit differre inter se exprimere nomina paciscentium & pactum restringere ad eorundem personas: quorum hoc requiritur, ut pactum sit personale (§. 801.).

§. 803.

Si pactum fuerit personale & unus paciscentium moritur; pactum personale extinguitur. Etenim si pactum fuerit personale, unus contrahentium ad præstandum id, de quo conventum est, non tenetur alteri nisi pro se, nec obligatus esse vult ad id præstandum, nisi ipsi (§. 801.). Quod si ergo moriatur is, qui debet, nemo est, qui ad id præstandum sit obligatus, consequenter a quo idem exigi poterat: quod si vero moriatur alter, cui debetur, nemo est, cui alter ad præstandum id, de quo conventum erat, tenetur, & qui idem exigere potest. Quamobrem perinde est, ac si pactio nulla facta fuisset. Pactum igitur personale extinguitur morte unius paciscentium.

In pacto personali obligationes & jura iisdem respondentia personis contrahentium ita inhærent, ut ex iis in aliam transire nequeant (§. 801.), adeoque tam obligationes personales sunt, quam jura personalia sunt (§. 543.), quæ morte personarum expirant: quod eodem modo, quo id ostensum est de jure personali (§. 542.), de obligatione etiam personali patet. Immo cum jura non ponantur, nisi positis obligationibus, ex quibus oriuntur (§. 23. part. 1. Jur. nat.); quemadmodum sublata obligatione jus subsistere nequit, ita jure extincto

obligationis nullus amplius esse potest effectus, consequenter & ipsa inutilis efficitur, adeoque evanescit.

§. 804.

*Pactum
temporari-
um & ater-
num quid
sit.*

Pactum temporarium dicitur, cujus duratio ad certum temporis intervallum restringitur. *Æternum* vero vocatur, quod nunquam finiendum, seu cujus duratio perpetua esse debet, hoc est, quamdiu extiterint ex utroque contrahentium parte aliqui, in quos obligationes & jura, quæ pacto insunt, transmitti possunt.

Hoc sensu in scriptura sacra pacta Dei cum Patriarchis ini-
ta dicuntur æterna, & foedera pacis hodiernum æterna appel-
lari solent, immo ipsa etiam pax, de qua conventum est, æter-
na vocatur.

§. 805.

*Qualia sine
pacta tem-
poraria &
ætterna.*

*Pacta tam temporaria, nisi expresse conveniatur, morte alter
utrius paciscentium illa finire debere, quam æterna personalia esse
nequeunt; sed omnia realia sunt.* Etenim si pactum fuerit tem-
porarium, duratio ejus ad certum temporis intervallum re-
stringitur (§. 804.). Quamobrem cum neuter paciscentium
norit, utrum terminum istum vivendo attingere possit, nec
ne; pactum, cujus duratio ad certum tempus restringitur,
ad personas contrahentium restrictum esse intelligi nequit.
Quoniam itaque pactum personale non est, quod ad perso-
nas contrahentium minime restringitur (§. 801.); pacta tem-
poraria personalia esse nequeunt. *Quod erat primum.*

Enimvero cum pacta contineant promissiones, in quas
contrahentes consentiunt (§. 788.), consequenter per ea jus
quoddam ad id, quod suum est, alter contrahentium in alte-
rum transferat (§. 734.), in voluntate vero transferentis po-
situm est, quomodo idem in alterum transferre velit (§. 11.);
sub hac quoque conditione unus alteri ad certum tempus sese

obligare potest, si uterque eundem terminum vivendo attingat. Quodsi ergo hæc conditio pacto adjiciatur, per eam ad personas contrahentium idem restringi manifestum est. Quamobrem cum pactum personale sit, quod ad personas contrahentium restringitur (§. 801.); pactum temporarium erit personale, si fiat sub hac conditione, siquidem uterque istum terminum vivendo attingat, seu si neuter ante eundem moriatur, consequenter si expresse adjiciatur, quod morte alterutrius paciscentium finiri debeat. *Quod erat secundum.*

Quod si pactum fuerit æternum, idem nunquam finiri debet (§. 804.). Quamobrem cum repugnet, finiri morte alterutrius paciscentium & nunquam finiri; ad personas contrahentium pactum æternum restringi nequit. Quoniam itaque pactum personale esse nequit, quod ad personas paciscentium restringi minime potest (§. 801.); nec pactum æternum personale esse potest. *Quod erat tertium.*

Denique cum pacta omnia vel personalia, vel realia esse debeant (§. 801.), æterna autem nunquam, temporaria vero nonnisi sub hac expressa conditione inita, quod morte alterutrius paciscentium extingui debeant, personalia esse possint *per demonstrata*; pacta æterna omnia, itidemque temporaria realia sunt, nisi hæc sub hac expressa conditione fiant, quod morte alterutrius paciscentium extingui debeant.

Quod erat quartum.

Ne forsitan sit, qui existimet, pacto temporario tacite adjici posse hanc conditionem, si quidem uterque terminum istum, qui eidem præfigitur, vivendo attigerit; sequentia addi consultum duximus.

§. 806.

Conditio per se inesse dicitur promissioni, vel pacto, si sine ea præstatio ejus, quod promissum, vel de quo conventum est, recipi nequit. *Quando conditio per E. gr. se in se pro-*

missioni, vel pacto.

E. gr. promitto tibi sumtus ad gradum Doctoratus obtinendum necessarios. Nemo non intelligit, me ad eos præstandos non obligari, nisi si Doctor fias. Promissioni igitur per se inest hæc conditio, si Doctor fias: neque enim ulli ad gradum Doctoratus obtinendum præstari possunt sumtus, nisi Doctor fieri velis. Præstatio adeo ejus, quod promittitur absque hac conditione, si Doctor fias, concipi nequit, ea de causa per se inesse dicitur promissioni.

§. 807.

Cuinam, aequipolleat.

Conditio, quæ per se inest, promissioni, vel pacto, pro expresse adjecta habenda. Quodsi enim conditio promissioni, vel pacto per se inest, sine ea præstatio ejus, quod promittitur, vel de quo convenitur, concipi nequit (§. 806.). Quamobrem qui vult tibi hoc præstare, is velle nequit nisi sub conditione ista, consequenter si expresse declarat, quod hoc præstare velit, expresse etiam hoc ipso declarat, quod præstare velit sub ista conditione. Patet itaque conditionem, quæ per se inest promissioni, vel pacto pro expresse adjecta habendam esse.

Quodsi demonstrationem præsentem ad exemplum modo datum (not. §. 806.), applicare volueris, ea clarior evadet. Nimirum statim perspicias, qui dicit, se tibi suppeditare velle sumtus ad gradum Doctoris obtinendum necessarios, eundem re ipsa dicere, se hosce sumtus tibi suppeditaturum, si Doctor fies, consequenter hanc conditionem expresse adjectam esse, cum iisdem verbis, quibus voluntatem suam de suppeditandis sumtibus ad gradum Doctoris obtinendum necessariis declaravit, etiam significaverit, se hosce suppeditaturum, si Doctor fias.

§. 808.

Cui non aequipolleat.

Quoniam *conditio, quæ per se inest promissioni, vel pacto pro expresse adjecta habenda* (§. 807.); *pro tacite adjecta haberi nequit.*

Nimi-

Nimirum quod verbis perspicue significatur, id non necesse est aliunde demum ut colligatur. Quamobrem nec tacite dici potest adjectum.

§. 809.

Eodem modo intelligitur, *conditionem, qua tacite adjicitur, per se non inesse promissioni, vel pacto.* Si enim per se inesset pro expresse adjecta habenda foret (§. 807.), nec pro tacite adjecta haberi posset (§. 808.), consequenter contradictorium est, conditionem tacite adjici & per se in esse promissioni vel pacto (§. 30. *Ontol.*), adeoque impossibile, ut tacite adjecta conditio insit ipsi promissioni, vel pacto (§. 79. *Ontol.*).

An conditio tacite adjecta promissioni vel pacto inesse queat.

§. 810.

Pactis & promissionibus puris conditio in mente adjici nequit. Et enim conditio tacite adjecta promissioni, vel pacto per se non inest (§. 809.), adeoque præstatio ejus, quod promissum, vel de qua conventum est, sine ulla conditione concipi (§. 806.), consequenter etiam absque ea facta intelligi debet (§. 428.). Quodsi vero promissionibus & pactis conditiones tacite adjicere liceret, cujus intereat iisdem non stare, pro arbitrio puras promissiones & pacta pura in conditionata vertere posset, ne iis standum esset (§. 534.). Quod cum sit absurdum, pactis & promissionibus puris conditio in mente adjici nequit.

An pactis & promissionibus puris conditiones tacite adjici possint.

Reservationes mentales in promissionibus & pactis nullum habent locum. Cum enim in promissionibus ad animi nostri sensa alteri indicanda obligemur (§. 426.), adeoque etiam in pactis (§. 788.), reservationes mentales in promissionibus & pactis mendacis equipollent (§. 237.). Quodsi autem pactis & promissionibus puris conditionem in mente adjiceremus, id ad reservationes mentales utique foret referendum. Quod promissor sufficienter indicat, id contra ipsum pro vero habet.

betur, non quibd meae reservat (§. 428.). Qui adeo pure promittit, vel cum altero paciscitur, is dicere nequit, se conditionate promississe, vel contraxisse, propterea quod in ipso voluntate positum erat, utrum pure, an conditionate promittere, aut contrahere vellet. Neque enim de eo quaestio est, quod facere poteris, sed quod feteris.

§. 811.

Quando conditio, quae tacite adheret, vel a pacifcente supponitur; promissio pura non est, sed pura videtur, conditionata sit.

Si pactis & promissionibus conditio quaedam per se inest, aut ita conditionata. Exemplum si promissionibus & pactis conditio quaedam per se inest, praestatio, quae est in promissis, sine ea concipi nequit (§. 806.), si vero tacite iisdem adheret, aut a promittente, vel pacifcente supponitur, necesse est, ut adsint rationes, per quas patet conditionem hanc, vel istam suppositam fuisse, alias enim recidimus in reservationes mentales modo improbatas (not. §. 810.) aut qui eam supponit, verbis hoc significare tenetur (§. 426. 788.). Viroque igitur in casu promissio vel pactio sub conditione facta intelligitur, consequenter pura non est, sed conditionata (§. 462.).

In hypothese adeo propositionis praesentis paciones & promissiones pure tantummodo videntur; sed non sunt. Neque adeo promissio & pactio, quae pro pura habebatur tunc dum in conditionatam vertitur, quando tua interest ne eadem adimpleatur. Oportet enim nimirum potest non alium promittenti vel contrahenti fuisse animum, si vel alter aliter eundem fuerit interpretatus, ad conditionem, quae per se inest promisso, vel eidem tacite adheret, animum suum non attendens.

§. 812.

Ad diem quidnam promittitur.

Ad diem fieri dicitur promissio, si praestatio ejus, quod promittitur, certo tempore fieri debet.

E. gr. Si tibi in fine Martii vel per quinquennium quorundam promitto decem aureos, promissio ad diem facta intelligitur.

Eodem

Non eodem prorsus sensu ad dies vitæ præstandum, quod tam diu præstandum quamdiu quis vivit.

§. 813.

Pacta, quia iisdem insunt promissiones ad diem facta, non sunt temporaria. Etenim si promissio ad diem fit, præstatio ejus tunc fieri debet, quando dies ille venerit, quem illius terminum constituere placuit (§. 811.), adeoque ejus, quod promittitur, præstatio restringitur ad certum tempus, non vero pactum, cui ea inest. Enimvero pactum temporarium non est, nisi cujus duratio restringitur ad certum tempus (§. 804.). Ergo pacta, quia ipsis insunt promissiones ad diem factæ, non sunt temporaria.

Differre posse pacta, quibus insunt promissiones ad diem factæ, a temporariis vel ex eo patet, quod pactis etiam æternis istiusmodi promissiones inesse possunt. Constat etiam sine promissionibus ad diem factis fieri posse pactiones temporarias.

§. 814.

Pacta temporaria non amplius obligant, quamprimum tempus, ad quod restringitur eorum duratio, præterlapsum. Etenim si duratio pacti ad certum tempus restringitur, neuter contrahentium ultra istum terminum sese alteri obligavit: id quod per se patet. Quamobrem ubi tempus, per quod durare debet pactum, præterlapsum; cessat contrahentium obligatio. Quoniam itaque pacta temporaria sunt, quorum duratio ad certum tempus restringitur (§. 804.); pacta temporaria non amplius obligant, quamprimum tempus, ad quod restringitur eorum duratio, præterlapsum.

Nemo alterum obligare potest sibi ultra voluntatem suam, cum mutuo consensu perficiatur obligatio (§. 357.), quæ nec in pactis aliter contrahitur (§. 788. 393.). Quodsi adeo unus pacifcentium alteri adhuc obligari deberet ultra tempus, dura-

tionis pacti, ultra voluntatem suam eidem obligaretur, quia alter eundem sibi obligatum esse vellet: ad quod quam sit absolutum, nemo non agnoscat.

§. 815.

Quid inde sequatur.

Quoniam pacta finiuntur, quando tempus præterlapsum, ad quod eorum duratio restringebatur, seu cum venerit terminus, durationi præfixus, quod per se patet, tunc vero non amplius obligant (§. 814.); si quid pacta temporaria veltant, seu quid per ea fieri non debebat, elapso tempore, per quod durare debebant, id a contrahentibus iterum fieri potest. Et eodem modo intelligitur, si quid pactum temporarium iubebat, seu per idem contrahentes facere debebant, id a contrahentibus iterum omitti posse.

Nimirum finito pacto contrahentes restituantur in eundem statum, qui fuerat ante pactum, sublato eo, quod per pactum fuerat immutatum. Quod adeo ante pactum agere licebat, vel non agere; id quoque agere vel non agere licet, quando terminus pacti adest, hoc est, tempore durationis præterlapso.

§. 816.

Renovatio pacti quid sit.

Pactum renovari dicitur, si paciscentes inter se conveniant, quod idem ultra terminum, qui ipsi præfixus fuerat, per certum temporis intervallum adhuc continuari debeat. Unde Renovatio pacti est conventio de pacto, cuius finis instat, vel adest, per certum temporis intervallum adhuc continuando.

Quemadmodum in voluntate paciscentium posurum erat, utrum pactum inire vellent, nec ne; ita in eorum quoque arbitrio est, utrum illud continuare velint, nec ne. Nemo igitur dubitare potest, quin renovatio pacti sit moraliter possibilis, quando pacta semel inita non intelliguntur nisi licita: Si enim fuerint, illicita, quemadmodum initio iniri non debebant, & inita obligationem validam minime producebant, id quod

ex iis manifestum est, quæ de promissionibus illicitis demonstrata sunt; ita etiam continuari non debent, consequenter renovatio facti solius est, non vero juris.

§. 817.

Quoniam pactum, si renovatur, continuatur vel pertinet *Quid in re-*
 tum temporis intervallum, per quod duraverat, vel per *novatione*
 majus, aut minus (§. 816.); *si pactum renovatur, quoad præsta-*
 tiones in eo nihil immutandum. *pactorum*
non immu-

Non est, quod excipias, mutato tempore durationis, *patandum.*
 pactum non manere idem, consequenter idem non posse dici
 continuari, adeoque nec pactum renovari (§. 816.). Tempus
 enim ad essentialia pacti non requiritur, quippe quod per præ-
 stationes, in quas consenserunt contrahentes, subsistit (§. 788.
 361.); sed pacto accedit eidemque intrinsicum est. Quam-
 diu adeo præstationes eadem sunt, tamdiu quoque pactum
 idem est. Unde toto tempore, quo ex eo tenentur pacifcen-
 tes, idem pactum subsistere dicitur. Quamobrem si pactum,
 quod finiendum erat, continuetur per totidem annos, vel dies,
 per quos duravit, si per plures, aut pauciores, idem semper
 manet pactum.

§. 818.

Si in pacto, cujus terminus instat, vel adest, quidpiam muta- *Differentia*
 tur quoad præstationes, pactum non renovatur; sed aliud initur. *pacti reno-*
 Etenim cum pactum sit conventio duorum vel plurium in *vati a pacto*
 eandem vel easdem promissiones (§. 788.), consequenter eas- *de novo ini-*
 dem præstationes (§. 361.); si quoad præstationes aliquid *to.*
 immutatur, pactum idem non est (§. 181. *Ontol.*), sed diver-
 sum (§. 183. *Ontol.*). Quod si ergo in pacto, cujus terminus
 instat, vel adest, quoad præstationes quidpiam mutetur, idem
 pactum non continuatur, sed aliud initur. *Quod erat unum.*

Et quoniam pactum non renovatur, nisi quoad præsta-
 tiones

tiones nihil in eodem mutantur (§. 816.); idem in hypothefi propositionis præfentis non renovatur. *Quod erat alterum.*

Non inter inanes subtilitates referenda diftinctio eft pacti renovati & de novo initi: mox enim utilitas hujus diftinctionis apparebit.

§. 819.

*Quomodo
pactum fiat
& renove-
tur.*

Sine mutuo confenfu pactio nulla fit, nec renovatur. Etenim omnis pactio conventio eft, qua duo vel plures in idem promiffum confentiunt (§. 788.), adeoque fine mutuo confenfu pactio nulla concipi, confequenter nec fieri potefit. *Quod erat novum.*

Quando pactum renovatur, qui pactum antea inierunt, inftante ejus fine, de ejus continuatione inter fe conveniunt (§. 817.). Quoniam itaque qui inter fe conveniunt, iidem confentiunt (§. 699.); fine mutuo confenfu pactum renovari nequit. *Quod erat alterum.*

Prius ex ipfa definitione pacti patet (§. 788.), adeoque ut probetur opus non eft: placuit tamen idem adijcere in propofitione præfenti, in qua de renovationis modo agitur, ut citra ambages conftet, eodem modo pacta renovari, quo fuerant facta.

§. 820.

*Quomodo
pactum ta-
cite renove-
tur.*

Si quid ab uno contrahentium pacto temporario finito fiat, quod nonnifi vi ejusdem fieri poterat, altero confcio, nec diffentiente; pactum tacite renovatur. Etenim finito pacto temporario ceflat omnis obligatio ad id, quod vi ejusdem fieri debet (§. 814.). Quamobrem fi eodem finito unus contrahentium faciat, quod nonnifi vi ejusdem facere poterat; hoc ipfo facto declarat, velle fe adhuc eodem pacto teneri. Quod fi ergo hoc fiat altero confcio, nec is diffentiat, dum ad declarandam voluntatem fuam alteri tenebatur; hoc ipfo declarat, velle etiam fe

sese adhuc pacto isto teneri (§. 659. part. 1. Phil. pract. univ.); uterque igitur tacite in continuationem pacti consentit (§. 660. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem qui ex pacto sibi invicem tenebantur tacite inter se conveniunt, quod idem continuari debeat (§. 699.). Enimvero si de pacto, quod finitum est, ultra terminum eidem præfixum continuando convenitur, pactum renovatur (§. 816.). Pactum igitur renovatur tacite, si quid ab uno contrahentium eodem finito fiat, quod nonnisi vi ejusdem fieri poterat; nec alter facti hujus conscius dissentiat.

Ad renovationem pacti mutuus requiritur consensus, quippe quæ sine hoc fieri nequit (§. 819.). Consensus tacitus cum sit verus consensus (§. 662. part. 1. Phil. pract. univ.); sive expresse, sive tacite consentias, unum idemque est. Quamobrem quod expresse consensu renovatur pactum, idem quoque tacito renovari potest. Præstat tamen expresse, quam tacito consensu renovari pacta, cum de tacito consensu spes concepta fallere possit. Sed hoc prudentiæ est, de quo in præfati non agitur.

§. 821.

Quoniam pactum, quod erat finitum, renovatur, si ab uno contrahentium quid fiat, quod nonnisi vi ejusdem fieri poterat, altero conscio, nec dissentiente (§. 820.); idem etiam renovatum intelligitur, si quod vi pacti ab uno contrahentium sit, ab altero approbetur, veluti accipiendo, quod nonnisi ex pacto dari poterat. *idem porro expenditur.*

In hoc casu tacita pacti renovatio minus difficultatis habet, quam in anteriori, ubi dissensus cessans habetur pro consensu, quoniam in præfati facilius intelligitur, num factum aliquod pacto imputari debeat, cujus probatio, in casu altero non semper sua caret difficultate, ut ideo consultius esse, dixerimus, ut consensu expresse renoventur pacta (not. §. 820.), quo tutior sit fides.

§. 822.

§. 822.

Adhuc ulterius expensatur. Ex eadem ratione patet, si pacto finito præstationes una citra ullum dissensum continuentur, pactum tacite fuisse renovatum.

Etenim quando hoc fit ab una parte, pactum tacite renovatum intelligitur (§. 820.). Quamobrem cum ab una parte adhuc fiat, quando idem quoque fit ab altera parte; recte omnino ex illo infertur renovatio pacti tacite facta, si præstationes utrinque citra ullum dissensum ultra terminum pacti continuentur.

§. 823.

Duratio pacti tacite renovati. Si pactum tacite renovatur, per tantum temporis intervallum valet, quanto antea duraverat. Etenim si pactum tacite renovatur, factum tantummodo declaramus nos velle, ut pactum ultra suum terminum continuetur, eodemque elapso adhuc subsistat (§. 820. & seqq.). Quoniam vero nullo modo significatur, quanto temporis intervallo pactum istud adhuc subsistere debeat; ex silentio utriusque contrahentium aliud colligi non potest, quam quod velint ad tantum tempus idem esse renovatum, ad quantum initio erat initum. Quamobrem si pactum tacite renovatur, per tantum temporis intervallum valet, quanto antea duraverat.

E. gr. Si pactum initio initum per decennium duraverit; renovatum ad annos decem intelligitur. Quod si enim per annos tantum quinque continuari adhuc deberet, expressa conventionione de tempore durationis determinando opus erat; cum alias uterque contrahentium aliud tempus in mente reservare possit; adeoque nullus esset ea in re consensus, sine quo conventio nulla intelligitur (§. 699.). At si uterque contrahentium consentiat in tempus, ad quod duratio ejusdem pacti antea erat restrictum; non opus est, ut consensus expresse declaratur, quia nihil immutatum ex silentio utriusque abunde colligitur.

§. 824.

Si initio statim convenitur, pactum temporarium ultra suum terminum continuari debere, nisi statuto tempore significatum fuerit pactum ab alterutro contrahentium, se eodem ultra eundem teneri nolle, aut tra- donec statuto quodam tempore significetur, se ultra certum terminum prae- eodem non amplius teneri velle; pactum non renovatur, sed vigore suum con- prima conventionis tamdiu subsistit, donec dissolvatur. Etenim inunctur vi- cum pacta sint servanda (§. 789.) ea fieri debent, in quæ pa- gore prima- ciscentes initio consenserunt (§. 788.). Quamobrem si initio conventio- statim conventum fuerit, pactum temporarium ultra termi- nis. num continuari debere, nisi statuto tempore significatum fue- rit ab alterutro contrahentium, se eodem ultra eundem te- neri nolle; ubi neuter eorumdem id significavit statuto tem- pore, pactum continuandum est. Eodem modo patet, idem tamdiu esse continuandum ultra terminum certum, nisi alter- uter contrahentium statuto tempore significaverit, se eodem amplius ultra istum terminum teneri nolle, siquidem initio ita fuerit conventum. Non igitur opus est, ut de novo con- sensus declaretur instante termino, quo pactum finitur, cum ad continuationem sufficiat consensus expressus initio con- ventionis utrinque datus, ex quo nata est continuandi pacti obligatio, nisi tempestive significetur, se eodem amplius te- neri nolle per demonstrata. Quoniam itaque pactum non re- novatur, nisi termino, quo finiendum, instante de eo conti- nuando conveniatur (§. 815.); in hypothese propositionis presentis pactum non renovatur, sed vigore primæ con- ventionis subsistit per demonstrata. Quod erat unum.

Enimvero quando initio fuit conventum, ut pactum tamdiu valeat, donec statuto tempore alteruter contrahenti- um significaverit, se eodem diutius stare nolle, unicuique per- missum est, ut pactum dissolvat, quando ipsi visum fuerit.

(Wolfii Jur. Nat. Pars III.)

D d d d

Quam-

Quamobrem cum pacta sint servanda (§. 789.); si hoc ab uno fiat, idem ab altero ferendum. Patet itaque pactum in hoc casu vigore primæ conventionis tamdiu subsistere, donec ab alterutro contrahentium dissolvatur. *Quod erat alterum.*

Exempla obvia habemus etiam in contractibus quotidianis, veluti locationis conductionis, ut adeo opus non sit propositionem præsentem exemplo aliquo illustrare. Ceterum ipsa propositionis veritas admodum evidens est, ut nullum circa eam dubium superesse possit, modo attentionem tuam desiderari minime patiaris. Quantum enim juris unusquisque paciscentium in alterum conferre & in quantum unusquisque eorum alteri obligatus esse velit, ab eorum voluntate unice pendet. Quam igitur legem contractui dicunt, ea etiam utriusque servanda, modo nihil inest, quod promitti non possit per ea, quæ de promissionibus in anterioribus fuisse demonstrata sunt: illicite enim promissa nullum effectum juris habent.

§. 825.

Præstationes mutua & *non mutua* dicuntur, si unus quid alteri præstat, & alter vicissim ideo ipsi præstare debet. *Non mutua* autem sunt *præstationes*, quando unus quidem alteri præstare tenetur, alter tamen ideo eidem non vicissim quid præstare debet.

E. gr. Promitto tibi nummum aureum, tu mihi vicissim ideo promittis librum quandam. Quando igitur inter nos convenit, ut tu mihi des librum, ego vero vicissim tibi dem nummum aureum; præstationes, in quas consensimus, mutua sunt.

§. 826.

Quomodo mutua ad se quia altera fieri debet (§. 825.); *præstationum mutuarum una invicem sese supponit alteram tanquam conditionem.* *habent.*

E. gr. Si tibi dare volo nummum aureum, tu vero vicissim mihi dare debes librum quandam; ego nummum dare nolo, nisi

nisi tu dare velis librum, & tu dare non vis librum, nisi ego dare velim nummum. Quamobrem si ego tibi promitto nummum aureum & tu vicissim ideo mihi promittis librum; ego utique promitto nummum, si tu das librum, & tu promittis librum, si ego dem nummum.

§. 827.

Si pacta mutuas prestationes continent, & unus paciscentium Quando a prestare nolit, quod debet; nec alter ad id præstandum tenetur, quod pactorecedere ipse debet, consequenter a pacto recedere licet, si alter recedit. re liceat.

Etenim si pactum præstationes mutuas continet, quod tu præstare debes, ad id præstandum te obligasti sub hac conditione, si & alter præstet, ad quod præstandum se obligavit (§. 826.). Quamobrem cum deficiente conditione promissio, adeoque etiam pactum (§. 800.), pro non facto habeatur (§. 534.), consequenter tu non ex eo obligeris; si alter paciscentium præstare nolit, ad quod tibi præstandum sese obligavit, nec tu id præstare teneris, ad quod ipsi præstandum te obligasti. *Quod erat unum.*

Enimvero qui non præstat, ad quod præstandum se alteri obligavit, is a pacto recedit. Quamobrem cum tu præstare non teneris, ad quod præstandum te alteri obligasti, si alter tibi non præstet, ad quod præstandum se tibi obligavit *per demonstr. n. 1.* a pacto tibi recedere licet, si alter recedit.

Quod erat alterum.

Probe notandum est, non demonstrari, te obligatum esse, ut a pacto recedas, si alter recedat; sed saltem hoc tibi licere, consequenter jus ab eodem recedendi tibi competere (§. 176. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Salvum igitur non obstante hoc jure manet jus tuum alterum compellendi ad satisfaciendum obligationi suæ, siquidem adhuc res integra est, ut quod præstitum non est præstari possit, quia is seipsum ab obligatione sua, qua tibi tenebatur ad quid præstandum, liberare haud qua-

quam potuit (§. 674.). In tuo igitur arbitrio positum est, utrum a pacto etiam recedere velis, an ad præstationem cogere eundem malis. Dantur autem subinde rationes, cur consultius videatur prius: id quod imprimis in Regum ac populorum pactis obtinet, prouti suo loco clarius elucescet.

§. 828.

*Quando si-
ne perfidia a fallis, nec perfidus non es.
pacto disce-
ditur.*

Si tu a pacto discedis, quia alter discessit prior; fidem non Etenim si tu a pacto discedis, quia alter discessit prior, hoc tibi facere licet, nec ad id præstandum teneris, quod præstare promissisti (§. 827.), consequenter dici nequit, quod promissa non serves. Enimvero qui promissa non servat, is fidem fallit (§. 759.), non vero qui ad præstandum, quod promiserat, non tenetur. Quamobrem si tu a pacto discedis, quia alter discessit prior, fidem non fallis.

Ostendi etiam potest hoc modo. Si præstationes sunt mutue, tu alteri præstare quid promittis sub ea conditione, si ipse vicissim præstet, ad quod se tibi præstandum obligat (§. 826.), consequenter nisi a pacto recedat. Quamobrem si a pacto recedit, & tu vicissim ab eodem discedis, quia ille prior discessit; haud quaquam dici potest, quod non præstes, quod te præstiturum dixisti. Dici igitur etiam nequit, te fidem fallere. *Quod erat unum.*

Quoniam adeo a pacto discedens ideo, quia alter discessit prior, fidem non fallis, etsi contrarium ejus facias, ad quod faciendum fidem tuam adstrinxeras, non tamen dici potest, te contrarium ejus fecisse, ad quod faciendum adstrinxeras fidem tuam, cum nunc perinde sit, ac si hoc factum nunquam fuisset. Quamobrem si tu a pacto discedis, quia alter discessit prior, perfidus non es (§. 766.).

Poterat etiam fidem ostendi eodem modo, quo in secundæ demonstratione prius evicimus. *Quod erat alterum.*

Siquis

Si is fidem fallere diceretur, aut perfidiæ accusaretur, qui a pacto recedit, quia alter ab eodem prior discessit; fidem quoque fallere dicendus erat perfidiæque accusandus, qui promissionem conditionatam non adimplet, conditione non existente: quod quam fit absurdum, nemo non intelligit. Qui conditionate fidem dat, vel adstringit, eam non dedisse, non adstrinxisse censendus est, conditione non existente. Falleret demum fidem, si conditione existente servare noller; perfidus foret, si contrarium ejus tum faceret, ad quod fidem suam adstrinxerat. Quando vero pacta ineuntur, quæ mutuas præstationes continent, qui conditionem offert id, quod sibi præstari vult, intendit tanquam finem, adeoque propter eum unice paciscitur (§ 616. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & qui ad hoc præstandum se alteri obligat conditionem accipiens, dum sibi vicissim aliquid præstari vult, ad nihil se alteri obligaret, nisi is vicissim hoc sibi præstare vellet. Abunde igitur liquet ita conveniri, ut uniuscujusque obligatio pendeat ab obligatione alterius (§ 851. *Ontol.*). Quatenus tamen uterque alterum sibi obligatum esse vult ad id, quod promittit, præstandum, non liberum ipsi relinquit, num præstare velit, an nolit, adeoque mutua obligationum dependentia a se invicem non tollit jus cogendi alterum, ut obligationi suæ satisfaciat. Aliud nimirum est si conditio est obligatio alterius, sub qua tu eidem obligatus esse vis; aliud vero si diversa fuerit ab obligatione conditio. Obligatio non mutat naturam seu speciem, ut transeat in jus, propterea quod subit vicem conditionis obligationis alterius: quatenus tamen vicem conditionis subit, effectum quoque juris habere debet, nempe jus non satisfaciendi obligationi suæ, quæ jam libertati tuæ subjicitur, cum antea eidem non subjaceret.

§. 829.

Si qui a pacto discedit aliquid jam præstitit, ego autem ipsi nihil adhuc præstiti; ego ab eodem recedens nihil ipsi restituere teneor. quid discedens si alter a pacto recedit, mihi etiam ab eodem recedens a pa-

*Eto teneor,
ubi aliquid
mihi jam
prestis.*

dere licet (§. 827.): quoniam vero pacta sunt servanda (§. 789.), ipsi ab eodem discedere non licebat. Quodsi ergo damnum incurrit, quod mihi jam quid præstiterit, ad quod præstandum vi pacti tenebatur, antequam ab eadem discederet, non ego ipsi damnum do, sed ipsemet dat sibi (§. 488. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum nemo teneatur resarcire damnum, quod dolo vel culpa sua alteri non dedit (§. 580. part. 2. Jur. nat.); nec ego ipsi damnum, quod patitur, resarcire teneor. Quando igitur qui prior a pacto discedit jam aliquid præstitit, etsi a me nihil adhuc vicissim fuerit præstitum, nihil tamen eidem restituere teneor.

Præstatio integra alterius subit vicem conditionis præstationis meæ. Quando adeo totum, quod promissit, alter præstare non vult, non ipsi teneor ex eo, quod partem quandam præstiterit. Et cum ea voluerim pactum ex parte mea adimplere, sibi, non mihi imputare debet alter, quod nihil vicissim a me accipiat, cujus intuitu quid præstiterat.

§. 830.

Ad quid teneatur a pacto discens, quando ipsi jam quid præstitum.

Si ego a pacto discendenti, antequam quid præstitis, jam quid præstiti, & ego ab eodem quoque discedere volo, alter quod præstitum est vel æstimationem ejus restituere tenetur. Etenim cum præstatio mea sit conditio, sub qua alter ad aliquid præstandum mihi tenetur (§. 826.), præstatione mea jam adimpleri coepit conditio, adeoque alter etiam ex hoc tenetur ad vicissim mihi quid præstandum (§. 469.), consequenter si a pacto discedit nihil præstiturus, ipse in causa est, ut jacturam mei faciam (§. 487. part. 2. Jur. nat.), adeoque damnum dat sciens ac volens (§. 488. part. 2. Jur. nat.), consequenter dolo suo (§. 705. part. 1. Phil. præct. univ.). Quamobrem cum damnum dolo datum sit resarciendum (§. 580. part. 2. Jur. nat.); aut id quod præstitum, si fieri potest, aut æstimatio ejus

ejus restitui debet (§. 572. part. 2. Jur. nat.). Quodsi ergo a pacto discedenti, antequam quid præstitit, ego jam quid præstiti, & ego ab eodem quoque discedere volo, quia hoc mihi facere licet (§. 827.); alter quod præstitum est vel æstimationem ejus restituere tenetur.

Dispar omnino est conditio ejus, qui a pacto prior discedit, atque illius, qui posterior discedit. Prior hoc facit nullo jure, cum teneatur pactum servare (§. 789.), immo fidem fallit ac perfidus est (§. 790.): posterior vero idem facit jure suo (§. 827.) nec fidem datam fallit, multo minus perfidus est (§. 828.). Quando igitur prior a pacto discedit, quod jam præstat, non vult spectari tanquam conditionem sibi vicissim aliquid præstandi: hoc enim quia inerat pacto, ab eo discedere non poterat, quamdiu ipsi hic animus erat. Et cum a pacto discedit, omne quoque amittit jus, quod ex pacto habet, exigendi scilicet, ut sibi vicissim quid præstetur loco ejus, quod ipse præstitit. Qui vero posterior recedit, non ideo recedit, quia ex pacto alteri teneri non vult, sed quia hic eodem stare renuit, consequenter nulla ratio est, cur quod sub conditione præstitit, ut sibi vicissim quid præstetur, jam mutato animo spectet tanquam sub ista conditione non præstitum, consequenter sibi reservat jus ab altero exigendi, ut tantundem sibi præstetur ab altero, quantum ipsi præstitit, etsi patiatur, ut pactum dissolvatur.

§. 831.

Si ego totum præstiti, quod ex pacto præstare tenebar, alter vero quid facere quod vicissim præstare debet, præstare non vult; mihi jus est ad pactum eundem ei, implendum alterum compellendi. Etenim si ego totum præstiti, quod qui totum præstare tenebar, ego pactum ex parte mea adimplevi, seu præstiti, asservavi (§. 430.); nec amplius mihi integrum est a pacto discedere, quod alias liceret, nisi idem jam adimplevissem (§. 827.). *ter a pacto* Quamobrem cum pacta obligent (§. 789.), mihi competit

jus

jus alterum adigendi, ut & ipse idem adimpleat (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ. & §. 470. huj.*). Si igitur ego totum præstiti, quod ex pacto præstare tenebar, alter vero quod vicissim præstare debet præstare non vult; mihi utique jus est ad pactum implendum alterum compellendi.

Probe notandum est, quænam differentia intercedat inter jus cogendi alterum ad præstandum, antequam ego quid præstiti, & postquam ego præstiti id, ad quod tenebar. Etenim si mihi est animus servandi pactum, consequenter præstandi id, ad quod præstandum obligatus sum, cum præstatio alterius sit conditio præstationis meæ (§. 826.); jus cogendi alterum mihi competit ad adimplendam conditionem: quod utique mihi competit (§. 361.), quia alter eum adimplere promissit (§. 788.). Enimvero ubi ego præstiti, quod mihi præstandum erat, ego conditionem ex parte mea adimplevi, adeoque jus mihi est alterum compellendi ad præstandum id, quod sub ea conditione se præstiturum promissit (§. 470.), nec a pacto discedere dici proprie potest, qui quod ipse præstare debet, præstare non vult, ubi alter jam præstitit, quod debebat, sed rectius solvere debitum nolle dicendus. Aliter sese res habet in pactis præstationes mutuas continentibus, quam in aliis promissionibus conditionatis, in quibus conditionis potestativæ adimpletio confertur in voluntatem ejus, qui eam adimplere tenetur, si promissio valida esse debet: in illis enim vi pacti conditionem adimplere tenetur, quia ego præstare volo, ad quod præstandum sub ista conditione sum obligatus. Quamobrem etsi nullum mihi competat jus in promissionibus sub conditione potestativa ex parte promissarii eum compellendi ad conditionem adimplendam, quia ad eam adimplendam sese mihi non obligavit; jus tamen hoc mihi competit ex pacto, quod mutuas promissiones continet, quia unus alteri se obligavit ad adimplendam conditionem, sub qua alter sese ad præstandum obligavit. Differentia hæc satis manifesta est, modo anteriorum probe gnarus attentionem suam desiderari non patitur.

§. 832.

Si qui prior a pacto discessit poenitentia ductus idem continuare velit; alter id acceptare non tenetur. Etenim quando alter a pacto prior discedit, ab eodem quoque tibi discedere licet (§. 827.), consequenter in arbitrio tuo jam positum est, utrum illud continuari velis, nec ne. Quamobrem si alter poenitentia ductus idem continuare velit, tu ad idem continuandum obligatus non es (§. 118. part. 1. *Philos. pract. univ.*). Quoniam itaque continuationem acceptans, pactum, a quo alter jam discesserat, continuari vult (§. 2.); si qui prior a pacto discessit poenitentia ductus idem continuare velit, tu id acceptare minime teneris.

An continuationem pacti violati acceptare tenetur alter, cui ea offertur.

Non hoc pugnat cum eo, quod a pacto discedentem ad idem servandum compellendi tibi jus sit. Etenim jus hoc tibi competit ex pacto, jus vero a pacto etiam recedendi idemque pro nullo declarandi ex facto alterius. Tui adeo arbitrii est, quo jure uti velis: alter vero facto suo jus omne, quod ex pacto habebat, amisit, quemadmodum ex anterioribus abunde liquet. Sane qui declarat, se pacto teneri nolle, hoc ipso quoque jus omne, quod ex pacto habet, omittit, quippe quod ex parte sui pro nullo declarat.

§. 833.

Quoniam si quis prior a pacto discessit poenitentia ductus idem continuare velit, alter id acceptare non tenetur (§. 832.); si in continuationem consentit, pro novo pacto hoc habendum, consequenter novas quoque addere pro lubitu potest conditiones.

Quid licet tam, si consentit, si continuationem acceptetur.

Nimirum in arbitrio alterius jam positum est, utrum conditiones pacto pristino adjectas acceptare velit, nec ne. Quod si enim nolit, nec te ad continuationem compellere potest (§. 832.). Sibi imputet, quod fidei temeratae poenas dare cogatur. Longe adeo melior est fidem servantis, quam fallentis conditio.

§. 834.

An si quis fidem suam prior fecerit in alio pacto, non licet tibi recedere a pacto alio. Si alter fidem suam fecerit in alio pacto, tibi jus est recedendi ab eodem pacto (§. 827.), non vero ab alio, in quo alter fidem suam non fecerit, cum hic nulla adsit ratio, cur ab eodem recedere liceat. Quamobrem si a pacto alio recedere vis, fidem datam fallere vis (§. 790.), consequenter fidem datam fallere vis, quia alter prior fecerit. Enimvero quando alter fidem datam in alio pacto fecerit, obligationi suæ non satisfecit (§. 765.). Tu igitur non vis satisfacere obligationi tuæ, quia alter eidem non satisfecit. At si alter non satisfacit obligationi naturali, non ideo tibi permissum est eidem non satisfacere (§. 631. *part. 1. Jur. nat.*). Ergo si quis fidem prior fecerit in alio pacto, non licet tibi recedere a pacto alio.

Non attendenda hic est differentia, num in pacto alio quis fecerit fidem suam, antequam posterius fuerit initum, an vero hoc faciat, ubi posterius jam initum fuerit. Temporis enim nulla habenda ratio est, quemadmodum ex demonstratione intelligitur. Jura & obligationes, quæ ex diversis pactis veniunt, a se invicem minime dependent.

§. 835.

Quid licitum sit, si paribus utrinque præstitis unus a pacto recedat. Si utrinque præstita paria sint & unus paciscentium a pacto recedit, alteri quoque ab eodem recedendi jus est; si vero hoc faciat, alter ipsi ad nihil tenetur. Etenim si utrinque præstita paria sint, perinde est ac si nihil adhuc præstitum fuisset, consequenter si unus a pacto recedit, nec id continuare vult, perinde est ac si a pacto initio statim recessisset. Quamobrem cum tibi jus sit recedendi a pacto, quando alter ab eodem recedit (§. 827.); quin tibi etiam ab eodem recedendi jus sit, quando

utrin-

utrinque præstita paria sunt & alter ab eo recedit, dubitan-
dum non est. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam utrinque paria sunt præstita, dici non potest, te alteri quid præstitisse sub ea conditione, ut tibi vicissim quid præstet, consequenter tibi propterea damnari dari, quod a pacto recedit (§. 488. part. 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum nihil adsit, quod refarciri debeat (§. 580. part. 2. *Jur. nat.*); si tu a pacto etiam recedis ad nihil alter tibi tenetur. *Quod erat alterum.*

Non minus fieri potest, ut quis a pacto recedat, si utrinque paria jam fuerint præstita, quam si a neutro adhuc quidpiam præstitum fuerit. Quod tibi nascitur jus a pacto recedendi, si alter recedit, id inde est, quia obligatio tua dependet ab obligatione alterius, ita ut si hic suæ satisfacere nolit, nec tu ad satisfaciendum tuæ compelli possis. Eadem ratio adhuc subsistit, quando paria jam fuerint præstita utrinque, præsertim cum pactum quoad residuas præstationes considerari possit instar pacti cujusdam peculiaris, a quo receditur, dum nihil adhuc ab utraque parte præstitum.

§. 836.

Pactum dissolvi dicitur, vel etiam *solvi*, si contrahentes *Quid sit* ab obligatione, qua sibi invicem tenentur ex pacto, liberantur. *dissolutio* Quamobrem patet, si *pactum dissolvitur*, antequam ex *pacti* quid fuerit præstitum, perinde esse ac si nunquam fuisset factum, sed ab initio statim fuisset, nullum.

Equidem hic nobis non est animus explicandi, quomodo ab obligatione sua liberentur, qui ex contractu sibi invicem tenentur; quoniam tamen hætenus ostendimus, quomodo a pactis non sine perfidia discedatur, addendum adhuc erat, quomodo sine perfidia hoc fieri possit.

§. 837.

Quilibet alterum ab obligatione sibi aliquid præstandi sola vo- *An quilibet*
luntate *luntate*

Haec alterum ab obligatione liberare possit.

luntate sua liberare potest. Etenim si tu mihi obligaris ad aliquid præstandum, mihi jus est ad id, quod præstare debes (§. 23. part. 1. Jur. nat.). Enimvero jus meum remittere possum (§. 117.), sola voluntate mea (§. 95.). Quando vero idem remitto, tu ab obligatione tua liberaris (§. 97.). Patet igitur quemlibet alterum ab obligatione sibi aliquid præstandi sola voluntate sua liberare posse.

Loquimur hic de obligationibus, quæ ab hominibus factæ suo contrahuntur, non vero de connatis, quæ a natura veniunt: in hæc enim homini potestas nulla est, quemadmodum alibi demonstravimus (§. 136. part. 1. Phil. pract. univ.). Ex demonstratione autem intelligitur, te alterum liberare ab obligatione, qua tibi tenetur, remissione juris tui, quod num acquirere velles a tua unice voluntate pendebat. Dum vero jus remittis, idem extinguitur (§. 97.), adeoque quod semel erat quæsitum iterum amittitur. Quidni ergo a tua etiam voluntate pendere debet, num jus semel quæsitum iterum amittere velis? Nemo dubitare potest, nisi qui jus libertatis naturalis animo non comprehendit (§. 156. part. 1. Jur. nat.).

§. 838.

Quomodo pactum a contrahentibus dissolvitur.

Si uterque contrahentium alterum ab obligatione, qua sibi ad aliquid præstandum ex pacto tenetur, liberat; pactum dissolvitur. Etenim si uterque contrahentium alterum ab obligatione, qua sibi ad aliquid præstandum ex pacto tenetur, liberat; per se patet contrahentes simul ab obligatione, qua sibi invicem ex pacto tenentur, liberari. Enimvero pactum dissolvitur, si contrahentes ab obligatione, qua sibi invicem tenentur ex pacto, liberantur (§. 836.). Ergo si uterque contrahentium alterum ab obligatione, qua sibi ad aliquid præstandum ex pacto tenetur, liberat; pactum dissolvitur.

§. 839.

Quid dissolvitur.

Quoniam quilibet alterum ab obligatione sibi aliquid præ-

præstandi sola voluntate sua liberare potest (§. 837.), si vero *lucio a con-*
 uterque contrahentium alterum ab obligatione, qua sibi ad *trahentibus*
 aliquid præstandum ex pacto tenetur, liberat, pactum dissol- *facta licite*
 vitur (§. 836.); *pacta contrahentibus dissolvere licet, si iisdem sta-*
re nolunt.

Ostendimus in propositione præcedente pacta a contra-
 hentibus dissolvi posse, si potentiam physicam spectes; in
 præsentem autem evincitur idem etiam fieri posse, si potentiam
 moralem spectes, hoc est, jure (§. 156. part. 1. *Phil. pract. univ.*
 adeoque licite (§. 170. part. 1. *Jur. nat.*). *Jus autem dissolven-*
di pacta sunt ex libertate naturali, quemadmodum satis appa-
ret, si principia, quibus in demonstrando uti sumus, ad fon-
tem suum reducere voluerimus (§. 992. Log.): id quod quo-
dammodo jam insinuatum est (not. §. 837.)

§. 840.

Pacta a contrahentibus dissolvuntur mutuo dissensu. *Quod disso-*
 solvuntur enim, dum uterque contrahentium alterum ab ob- *lucio fiat*
 ligatione, qua sibi tenetur, ad aliquid præstandum liberat *mutuo dis-*
 (§. 838.), consequenter declarat se nolle, ut alter sibi ad *sensu.*
 hoc præstandum sit obligatus, ad quod paciscens se obliga-
 vit. Cum paciscerentur, pactum fiebat mutuo consensu
 (§. 819.), adeoque uterque declarabat velle sese alteri ad
 hoc præstandum esse obligatum (§. 658. part. 1. *Phil. pract. univ.*).
 Quando igitur pactum dissolvitur, a seipso uterque paciscen-
 tium dissentit (§. 659. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consensu, quo
 pactio erat facta, in dissensum mutato. Pacta igitur a contra-
 hentibus dissolvuntur mutuo dissensu.

Pervulgatum est, pacta mutuo contrahentium dissensu dis-
 solvi, ut ideo propositionem præsentem aliis verbis efferre non
 potuerimus. Probe tamen perpendenda est demonstratio, ne
 male eandem interpretemur, definitione dissensus perperam
 applicata (§. 659. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Dissentit uterque

ab eo, quod vi pacti velle debebat, quatenus non vult hoc fieri, quod vi ejusdem fieri debebat. Ita vero dissentientes consentiunt, quatenus idem volunt, dum uterque vult, se ab obligatione, qua sibi invicem tenentur, liberos esse, seu eam tolli debere, adeoque pactionem pro non facta habendam esse (§. 658. part. 1. *Pbil. pract. univ.*). Quamobrem ut pacti dissolutio mutuo dissensu facta intimius perspicatur, sequentia adde-
dere lubet.

§. 841.

*Pactum affirmative-
& negative-
vum quid
sit.*

Pactum affirmativum dicitur, quo convenitur de præstandis: *negativum* vero, quo convenitur de non faciendis. Quamobrem cum non repugnet, ut uno eodemque actu conveniatur cum de præstandis, tum de non faciendis; *unum idemque pactum & affirmativum, & negativum simul esse potest.*

E. gr. Pactum de non extruendis munitionibus ad fluvium territoria distinguentem negativum est: pactum de auxiliis mutuis in bello ferendis affirmativum est.

§. 842.

*Effectus dissolutionis
pactorum.*

Quoniam pactum dissolvitur, si contrahentes ab obligatione, qua sibi invicem tenebantur, liberentur (§. 836.), vi autem pacti affirmativi obligantur ad aliquid præstandum, vi negativi ad aliquid non faciendum (§. 841.); *Si pactum affirmativum dissolvitur, non præstare teneor, quod erat præstandum, adeoque omittere licet, quod antea omittere non licebat, si vero negativum dissolvitur, jam facere licet, quod antea non licebat.*

Ita in exemplis modo datis (not. §. 841.), pacto negativo dissoluto, munimentum ad fluvium extruere licet, qui utriusque territoria terminat; affirmativo dissoluto, auxilia alteri bello implicito non mittere licet.

§. 843.

Promissio

Si pactum a contrahentibus dissolvitur, sibi invicem promittunt.

tunt, quos neuter ab altero exigere velit, quod ex pacto ipsi debebat. Etenim si pactum dissolvitur a contrahentibus, uterque alterum liberat ab obligatione id præstandi, quod vi pacti præstare debebat, (§. 836.) consequenter declarat, se ab altero exigere non velle id, ad quod præstandum ex pacto ipsi tenetur; adeoque declarat, se hoc facere non velle, & ad non faciendum se obligat. Quamobrem cum hæc obligatio non faciendi contrahi non possit, nisi promittendo (§. 393.); si pactum a contrahentibus dissolvitur, sibi invicem promittunt, quod neuter ab altero exigere velit, quod ex pacto ipsi debebat. *qualis in sit pactorum dissolutioni a contrahentibus facta.*

Evidens omnino est, quamdiu tibi fuerit animus ab altero exigendi, ut tibi præstet, ad quod præstandum tibi obligatur; te velle non posse, ut ad id præstandum tibi non sit obligatus, consequenter te non posse habere animum ipsum ab obligatione sua liberandi. Repugnat adeo habere animum alterum liberandi ab obligatione sua & retinere animum ab eo exigendi, ut præstet quod ex pacto debet. Quamobrem qui pactum dissolvere vult, deponere debet animum ab altero exigendi, quod ex pacto sibi debetur, consequenter dum dissolvit, eo ipso sese obligat ad non exigendum, quod ex pacto sibi debetur. Promissio igitur non exigendi, quod ex pacto debetur, qua hæc obligatio contrahitur, dissolutioni per se inest, nec ab eadem separari potest. Poterat idem ostendi ex ipsa promissionis definitione (§. 361.); sed in re jam satis manifesta prolixiores esse nolumus.

§. 844.

Si paciscentes pactum dissolvunt, inter se conveniunt quod neuter ab altero exigere velit, quod ex pacto sibi debebatur. Etenim *Conventio pactum dissolventium.* uterque paciscentium alterum liberat ab obligatione præstandi, quod vi pacti præstare debebat (§. 836.) adeoque voluntatem suam determinat ad hoc non agendum, consequenter hoc

hæc una decernunt (§ 497. part. 1. Theol. nat.). Enimvero qui una idem decernunt, inter se conveniunt (§. 698.). Quamobrem si paciscentes pactum dissolvunt, inter se conveniunt, quod neuter ab altero exigere velit, quod ex pacto sibi debebatur.

Conventio hæc pactum dissolventium actui, quo dissolvitur, eodem modo inest, quo ante promissionem inesse ostendimus (ut. §. 842.), ut adeo plura eam in rem dici non sit opus.

§. 845.

Verus modus, quo pactum a contrahentibus dissolvitur. Pactum pristinum pacto novo contrario a contrahentibus dissolvitur. Etenim si contrahentes pactum, quod inierunt, iterum a contrahentibus dissolvunt, sibi invicem promittunt, quod neuter ab altero exigere velit, quod ex pacto sibi debebatur (§. 842.), & de eo inter se conveniunt (§. 843.), consequenter in mutuas promissiones consentiunt (§. 699.). Enimvero istiusmodi conventio pactum est (§. 788.). Quamobrem patet, pactum pristinum pacto novo contrario a contrahentibus dissolvi.

Atque nunc demum intime perspicitur modus, quo pactum semel inierum a contrahentibus dissolvatur, & quod pacti dissolutio non minus, quam pactum ipsum, quod dissolvitur mutua fide nitatur (§. 757.). Sed plura de hoc pacto dissolvendi modo addere nolumus, ne justo finis prolixiores, cum quæ de eo dici adhuc poterant, ex anterioribus facile deducantur.

§. 846.

An pactum valeat, antequam in scripturam referatur. Naturaliter pactum valet, antequam in scripturam referatur. Pacta enim fiunt mutuo consensu paciscentium in eandem vel easdem promissiones (§. 788.). Quamobrem cum obligatio non contrahatur nisi promittendo (§. 393.); obligatio statim adest, quamprimum consensus iste fuit declaratus, consequenter non alia de causa pactum in scripturam refertur, quam ut in posterum certo constet, de quonam fuerit conven-

ven-

ventum. Patet itaque naturaliter valere pacta, antequam in scripturam referantur.

Si scriptura ad pacta convalidanda foret opus, pactum nullum consistere posset, nisi in scripturam fuisset relatum: quod quam sit a veritate alienum, nemo non intelligit. In scripturam rediguntur pacta, ut, quando controversia oritur de eo, quod ex pacto debetur, id probatu non sit difficile, aut prorsus impossibile, & ut præscindantur lites de eo, quod debetur, alias facile orituræ ac subinde non terminandæ: non vero eo fine, ut valida efficiantur.

§. 847.

Si convenitur inter paciscentes, ne valeat pactum, antequam fuerit in scripturam relatum & subscriptum aut etiam sigillo munitum; antequam utrumque factum non est validum. Etenim pacta mutuo consensu perficiuntur (§. 788.), adeoque a voluntate paciscentium pendet, quandonam consensus ipsorum immotus intelligi debeat. Quamobrem cum conveniunt inter se, consensum non ante pro immoto haberi debere, quam ubi pactum fuerit in scripturam relatum & subscriptum, immo etiam sigillum impressum, nec ante immotus intelligi potest (§. 428.). Quoniam itaque consensus non ante adesse intelligitur, quam pactum in scripturam fuerit relatum & subscriptum, immo etiam obfirmatum, sine consensu autem mutuo pactio nulla fieri potest (§. 819.); nec pactum esse potest validum, antequam in scripturam fuerit relatum, subscriptum, immo etiam sigillo munitum, si inter paciscentes expresse conveniatur, ne ante validum sit.

Quomodo de relatione pactorum in scripturam conveniri possit.

Quodsi animum ad demonstrationem attendas, facile animadvertes conventionem paciscentium non mutari naturæ, legem, ut scilicet obligatio nascatur non ex consensu, sed ex conventionis in scripturam relatione, nominum subscriptione & sigillorum impressione. Quando enim convenitur, ne ante

(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) Ffff vale-

valeat pactum, quam hæc fuerint facta; paciscentes saltem nolunt se pro consentientibus haberi, antequam contractui in scripturam relato nomen suum subscripserint, & sigillum apposuerint: unicuique autem liberum est, quibus signis consensum suum indicare, & in quodnam tempus eum differre voluerit, reservata sibi ad illud usque tempus libertate animum mutandi. Ceterum ita etiam pacisci poterat, ut pactum quidem statim sit validum, nec concedatur ab eodem resilire, quamdiu in scripturam relatam minime fuerit; sed tamen non ante vim suam exerat, quam in scripturam fuerit relatam, nomina fuerit subscripta & sigilla impressa. Quoniam enim promissiones fieri possunt in diem; de quo nullum est dubium; nec in dubitationem adduci potest, conventionibus præfigi posse pro arbitrio paciscentium terminum a quo. Quemadmodum vero pacta in scripturam rediguntur, ut integra eorum conservetur memoria, id quod inprimis opus est, quando eorum duratio ultra hominum memoriam extenditur; ita nomina subscribuntur, ne quis dubitet eam revera fuisse contrahentium mentem, quam scriptura exprimit, & sigilla apponuntur, ne de veritate subscriptionis dubium superesse possit.

§. 848.

Jus adver-
sus violato-
rem pacti.

Naturaliter homini competit jus belli adversus eum, qui pacta non servat. Etenim qui pacta non servat, præstare non vult id, ad quod ipsi præstandum suo consensu obligatur (§. 788. 430.). Sed naturaliter homini competit jus belli adversus eum, qui præstare non vult id, ad quod præstandum ipsi consensu suo obligatur (§. 408.). Ergo naturaliter homini competit jus belli adversus eum, qui pacta non servat.

§. 849.

Pactorum
violatio
num justa
belli causa.

Quoniam homini competit jus belli adversus eum, qui pacta non servat (§. 848.); *violatio pactorum justa belli causa est.*

Hoc nimirum bello persequimur id, quod interest, *pacta non fuisse servata*; quod adeo in calu particulari facile determina-

minatur. Et ejus utique habenda est ratio in deliberationibus de bello suscipiendo.

§. 850.

Plura de pactis in genere demonstrare nolumus, non modo, quod ex iis intelligantur, quæ de promissionibus demonstrata sunt in anterioribus (§. 800.); verum etiam quod quando de contractibus & pactis gentium sumus acturi, facile suppleri poterunt, si qua adhuc desiderantur generalia, unde particularia pendent, cum tunc eorum usus statim appareat, iisdem per particularia lux quædam affundatur, ut fiant clariora ac facilius comprehendantur, eademque hoc pacto facilius memoriæ infigantur & eadem retineantur. Accedit, quod ita etiam consulatur iis, qui artis inveniendi rationem habent, ut perspiciant, quomodo particularia non tantum ansam præbeant cogitandi de universalibus, verum etiam via haud raro faciliori ac tutiori ad ea ducant: id quod instituto nostro maxime convenit, qui, quod jam aliquoties monuimus, satis tamen inculcare non possumus, lectori quoque tacite methodi tam syntheticæ, quam analyticæ regulas ac usum insinuare volumus idem cum *Seneca* statuentes, quod longum sit iter per præcepta, breve per exempla.

CAPUT V.

De Asseveratione, Jurejurando & Voto.

§. 851.

Asseverare idem est ac conscientia sua teste uti veritatis dictorum: ut adeo *Asseveratio* sit probatio veritatis dictorum per conscientiam testem. Patrio sermone dicitur die *Betheurung*. *Asseveratio quid sit.*

Asseveramus nimirum vera esse, moraliter scilicet, quae dicimus, ne de veritate dictorum fit dubitandum. Nisi tibi constet, quod affirmatur, vel negatur, esse verum, probandum est, ut de veritate constet. Asseveratio igitur probatio est, qua veritas dictorum evincitur.

§. 852.

Juramentum quid sit. Jurare dicitur, qui Deum invoceat testem veritatis dictorum & vindicem mendacii ac perfidiae: ut adeo *Juramentum* sit invocatio Dei tanquam testis de veritate dictorum & vindicis mendacii ac perfidiae.

E. gr. Testis judici jurat se vera dicturum de eo, quod ex ipso quaeritur est. Dixit adeo se vera dicturum de eo, quod interrogabitur. Ne judex vel alius, cujus interest, dubitet, ipsum, cum a judice interrogatus respondit, vera dixisse, Deum testem invocat, quod habeat animum dicendi verum, quando interrogabitur; eundem invocat vindicem mendacii, si animum non habeat, quem se habere dicit, ac perfidiae, si interrogatus falsum dicat, mutato animo. Juramentum adeo definimus in significato recepto, ut non solum sufficiat Deo teste uti veritatis dictorum, verum praeterea deponenda sit poena divina tam mendacii, quam perfidiae. Etsi enim supponamus Deum per se esse vindicem tam mendacii, quam perfidiae, si testis veritatis dictorum invocatus fuerit; differunt tamen adhuc a Deo puniri & poenam divinam in se deponere, quemadmodum etiam in humanis accidit, ut poenam deponamus in nos delictum commissuros, quamvis per se judex idem punire soleat, ubi voluerimus eum tanto securiorem esse debere, quod a delicto nos abstenturi simus.

§. 853.

Quando veritas dictorum probatur. Si quis dubitet, se moraliter verum loqui, nec hoc constare possit ex eo, de quo verba fiunt; veritas dictorum probari nequit, nisi per conscientiam, aut Deum testem. Etenim si quis dubitet, num

num moraliter verum loquaris, probandum est, verba tua *da per con-*
cum cogitationibus tuis convenire (§. 150.). Quando vero *scientiam*
hoc constare nequit ex eo, de quo verba fiunt, cum nemo *aut Deum*
præter te (§. 23. *Psych.*), & Deum norit cogitationes tuas (§. *testem.*
235. *Theol. nat.*), nemo etiam præter te & Deum perspectam
habet verborum tuorum cum cogitationibus tuis conveni-
entiam. Quamobrem patet, si quis dubitet te moraliter ve-
rum loqui, nec hoc constare possit ex eo, de quo verba fi-
unt; veritatem dictorum probare aliter non datur, quam per
conscientiam, aut Deum testem.

Quando probare potes logice verum esse, quod dicis, ex
eo etiam constat, te moraliter verum loqui, adeoque non
opus est, ut veritas moralis probetur: probatur enim per hoc,
quod logice verum sit, quod dicis, & logica veritas tibi sit per-
specta. E. gr. Si dicis, hoc anno Mercurium per solem tran-
siturum, & alter dubitet, num moraliter verum loquaris, tu
vero ipsi ostendas ephemerides, in quibus phænomenon præ-
dicitur; hoc ipso patet veritatem logicam tibi esse perspectam
& te moraliter verum loqui. Enimvero hoc non semper suc-
cedit, quando veritas moralis in dubium revocatur. E. gr. Si
testis promittit judici, se ad quæstiones sibi propositas verum
dicturum; ex ipsa re, de qua quæstiones proponuntur, con-
stare nequit, num tu ad eas respondens verum loquaris mo-
raliter. In hoc igitur casu te moraliter verum loqui probare
non potes nisi per conscientiam, aut Deum testem. Simili-
ter si dicis tibi esse animum hoc, vel istud faciendi; num re-
vera animum habeas, nemini præter quam tibi ac Deo con-
stare potest. Quamobrem dictorum veritatem nec probare
aliter potes nisi per conscientiam aut Deum testem.

§. 854.

*Si quis dubitet te moraliter verum loqui, nec hoc ipsi constare Afferatio
possit ex eo, de quo verba fiunt, & ejus intersit, ut de veritate dictorum quando sit
sit licita.*

sit certus; asseverare hoc licet. Etenim si quis dubitet te moraliter verum loqui, ejus tamen interfit, ut de veritate dictorum certus sit; dictorum veritas probanda est. Quoniam tamen hoc ipsi constare nequit ex eo, de quo verba fiunt, *per hypoth.* probatione alia opus est. Enimvero cum in hypothesis propositionis præsentis veritas probari nequeat, nisi per conscientiam, aut Deum testem (§. 853.), verba autem temeraria non sint, quibus in hoc casu conscientiam testem producis (§. 276.), ut ab iis sit abstinendum (§. 278.); quia conscientia teste uti liceat, dubitandum non est. Quoniam itaque asseveratio est probatio veritatis dictorum per conscientiam testem (§. 850.); si quis dubitet, te moraliter verum loqui, nec hoc ipsi constare possit ex eo, de quo verba fiunt, ejus tamen interfit, ut de veritate dictorum sit certus, asseverare hoc licet.

Dices forsitan, in hoc casu etiam licitum esse Deo teste uti. Enimvero patebit deinceps, Deo teste non esse utendum, ubi asseveranti creditur vel tua non interfit, si non credatur, consequenter ut Deo teste uti licitum sit, non unice sufficere, ut dubitantis interfit certum esse de veritate dictorum. Immo aliz adhuc subinde esse possunt rationes, cur ultra asseverationem non fit progrediendum.

§. 855.

Alius casus. Si tua interfit, ne is, cui loqueris, forsan dubitet de veritate dictorum, qua ex eo, de quo verba fiunt, patere nequit; asseveratio licita. Ostenditur eodem fere modo, quo propositionem præcedentem demonstravimus.

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, ea etiam de præsentis, mutatis mutandis, valent.

§. 856.

Asseveratio- *Asseverationes temerariae illicitæ sunt.* Qui enim temerarie

rie quid asseverat, temerarie loquitur (§. 851.). Enimvero *nes temera-*
temerarie nil loquendum (§. 278.). Ergo nec temerarie *ria illicita.*
quid asseverandum, consequenter asseverationes temerariæ il-
licitæ sunt.

Asseverationes temerariæ sunt, quæ nullo fine fiunt (§. 276.),
consequenter quando dictorum veritas non probanda (§. 851.).
Quamobrem cum demonstraverimus (§. 853. 854.), quando-
nam hac probatione fit opus; ab asseverationibus temera-
riis sibi facile cavebit, qui conscientiam suam exacte custodire
voluerit. Rationes, quæ ab iis abstinendum esse suadent, cum
ad motiva pertineant, in philosophia morali expendendæ.

§. 857.

Pœna adjici dicitur asseverationi, si asseverans declarat, vel- *Pœna quan-*
le sese ne in posterum quicquam sibi credatur, aut ne habe- *do assevera-*
tur pro viro honesto, vel mali quidpiam sibi fiat, nisi mo- *tioni adji-*
raliter verum loquatur. *ciatur.*

Poteramus equidem ex notione poenæ hoc demonstrare (§.
285. *part. 1. Phil. pract. univ.*); sed ut evitetur prolixitas, pro
definitione nominali propositionem præsentem accipere ma-
lumus.

§. 858.

Quoniam poena adjicitur asseverationi, ut tanto certius *Quando ea*
asseveranti credatur, eum moraliter verum loqui; *si is, cum non sit opus.*
quo sibi negotium est, asseverationi sine poena adjecta habet fidem ple-
nam, ut scilicet de veritate dictorum non amplius dubitet,
poenam adjici non est opus, consequenter *si hoc non obstante adji-*
ciatur, id nullo fit fine, adeoque *asseveratio temeraria est (§. 276.).*

§. 859.

Asseveratio nuda est, quæ verbis constat nonnisi certitudi- *Asseveratio*
nem veritatis dictorum significantibus, absque poena adjecta. *nuda &*
Pœnalis vero asseveratio est, quæ poenam adjectam habet. *pœnalis*
Ita quanam.

Ita nuda asseveratio est, quando dicis, te moraliter verum loqui adeo certum esse, quam certum sit Solem in coelo existere, vel nunc lucere; te hic stare, aut jam loqui; tibi esse hoc nomen, vel te in hac dignitate constitutum. Certitudo nimirum veritatis dictorum equiparatur certitudini rei cujuscunque alterius, de qua alteri nihil dubii superest. Exempla vero poenalis asseverationis patent ex ipsa definitione poenae asseverationi adjectae (§. 857).

§. 860.

Obligatio nascens ex asseverationi adjecta poena.

Si is, qui quid asseverat, poenam asseverationi adjicit; se ipsum obligat ad falso non asseverandum. Etenim qui poenam asseverationi adjicit, is declarat, quod nolit in posterum quicquam sibi credi, aut quod nolit pro viro honesto haberi, si falso asseveret (§. 857.), adeoque indicat hanc esse rationem, cur falso quid asseverare nolit (§. 56. *Ontol.*), consequenter cum asseverando motivum aliquod connectit, ne falso quid asseveret (§. 887. *Psych.*). Quoniam itaque seipsum obligat ad falsum non asseverandum, qui motivum aliquod cum hac actione connectit (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si is, qui quid asseverat, poenam asseverationi adjicit, seipsum obligat ad falso non asseverandum.

Qui adeo sub poena quid asseverat, omni animi contentione id agit, ut sibi credatur. Unde ea confirmantur, quae de asseveratione temeraria paulo ante (§. 858.) demonstrata sunt.

§. 861.

Jus ex poena asseverationi adjecta alteri nascens.

Quoniam qui sub poena quid asseverat, seipsum obligat ad falsum non asseverandum (§. 860.), ex obligatione autem passiva, quae ex activa resultat (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), jus alteri nascitur, in cujus gratiam temet ipsum obligasti, si poena in ejus arbitrium collata (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*); qui sub poena quid asseverat, in alterum transfert jus poenam in ejus arbitrium collatam a te exigendi, nisi moraliter verum loquatur.

Immo

Immo fluit hoc ex ipſa definitione poenæ aſſeverationi adjectæ collata cum definitione juris (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.).

Niſi enim hoc jus in alterum transferres poenam exigendi, niſi moraliter verum loquaris, inania verba proferres, dum poenam promiſſioni adjicis (§. 857.): Quod facere non licet, cum ad animi tui ſenſa alteri patefacienda obligeris (§. 853. 854.). Et ſi vel maxime inania proferres, adverſus te tamen habetur pro vero, quod dicis (§. 427.).

§. 862.

Quando nude aſſeveranti creditur, aſſeveratio poenalis illicita Quando aſſeveratio Etenim ſi is, cum quo tibi res eſt, aſſeverationi abſque poena adjecta habet fidem plenam, conſequenter ſi nude aſſeveranti credit (§. 859.), poena temerarie adjicitur (§. 858.), adeoque poenalis aſſeveratio temeraria eſt (§. 859.). Enimvero aſſeveratio temeraria omnis illicita eſt (§. 856.). Ergo etiam aſſeveratio poenalis illicita eſt, quando nude aſſeveranti creditur.

Equidem non ignoro, vulgo de iis, quæ haſtenus dicta ſunt, parum cogitare homines, immo facile prævideo fore haud paucos, qui nimium in cenſendis moribus rigorem accuſaturi ſunt; non tamen ſufficiens hæc ratio eſt, quæ me permovere potuit, ut ea omitterem, quæ ad intimiorem juris naturæ cognitionem faciunt, præſertim cum per ea rectius pateat juris naturæ cum doctrina Chriſti conſenſus.

§. 863.

Mala ſibi, vel aliis imprecari dicitur, qui verbis declarat velle ſeſe, ut ſibi vel alteri mala eveniant, vel etiam eveniſſent. Unde *Imprecatio* eſt ſignificatio voluntatis noſtræ de malis, quos nobis, vel aliis evenire, vel eveniſſe cupimus.

Verbum imprecari plerumque in malo, ſibiinde tamen in bono etiam ſumitur ſignificatu. Quamobrem ne ſignificatu
(Wolſii Jur. Nat. Pars III.) G g g g ejus-

eiusdem vim inferamus, quid sit mala imprecari hic definire volumus. Ast imprecatio substantivum semper in mala accipitur significatione. Mala sibi imprecari, vel etiam alii idem significat, quod diris se vel alios devovere. Subinde etiam dicitur male sibi vel aliis precari.

§. 864.

*Quando
sub poena
imprecationis
quid as-
severetur.*

Quoniam poenam asseverationi adjicit, qui declarat, velle sese, ut mali quid sibi eveniat, nisi moraliter verum loquatur (§. 857.), mala autem sibi imprecatur qui verbis declarat velle sese, ut sibi mali quid eveniat (§. 863; qui asseverando declarat velle sese, ut mali quid sibi eveniat, nisi verum dicat, sub poena imprecationis asseverat.

Pœna imprecationis semper respicit personam asseverantis vel eorum, quos ita amat, ut eos tanquam seipsum consideret (§. 659. *Psych. empir.*), veluti liberos, vel amicum intimum.

§. 865.

*Execratio
quid sit.*

Eum execrari dicimus, cui majora mala imprecamur. Unde *Execratio* est majorum malorum optatio, veluti interitus, amissionis fortunarum secundarum, permansionis in adversis sine ullo remedio jacturæ salutis æternæ.

Differunt mala gradu, ut alia aliis sint majora. Ut adeo execrationem ab imprecatione distingueremus, illam ad mala majora restringere libuit. *Livius* execrationem vocat l. 26. c. 25. ne quis eum urbe, recto, mensa, lare reciperet, qui victus acie excessisset: id quod definitioni nostræ congruit. Nolumus tamen cum aliquo contendere, num apud auctores probatæ Latinitatis differentia inter imprecationem & execrationem, quam assignamus, constanter observetur: neque enim nobis vacat loca omnia auctorum, in quibus vocabula occurrunt, evolvere & ex contextu eorum significatum eruere, & quod inconstantia loquendi tribuendum, ab eo separare, quod ad significatum proprium pertinet, quamvis optarem, istius-
modi

modi proflare opus, Theauri linguæ latinæ magnificum titulum omni jure tuiturum & nobis legem, a qua recedere in definiendo nefas duceremus, impositurum. Cum non probatam Latinitatem, sed rerum veritatem docere intendamus, quod posterius absque fixo & determinato vocabulorum significatu fieri nequit (§. 143. 144. *Disc. prelim.*); instituto nostro abunde sufficit, si vocabulis in eo utamur significatu, quem iisdem in definitionibus nominalibus tribuimus,

§. 866.

Quoniam sub poena imprecationis asseverat, qui asseverando declarat velle sese, ut mali quid sibi eveniat, nisi *asseveratio* verum dicat (§. 864.), adeoque mala sibi imprecatur (§. 863.), *fiat sub poena* qui vero majora mala sibi imprecatur, seipsum execratur (§. *na execra-* 865.); *qui asseverando mala majora sibi imprecatur, vel suis, nisi tionis.* *verum dicat, sub poena execrationis asseverat,*

§. 867.

Qui alteri mala imprecatur, eum odit, & si hoc facit propter Cur aliis offensam alterius, cupiditate vindictæ flagrat. Etenim qui alteri mala imprecatur, verbis declarat, velle sese, ut alteri mala *eveniant* (§. 863.), adeoque mala alterius sibi repræsentat tanquam sibi bona (§. 892. *Psych. empir.*), consequenter voluptatem ex iis percipit (§. 558. *Psych. empir.*), adeoque voluptatem percipit ex alterius tædio (§. 569. *Psych. empir.*). Enimvero qui voluptatem percipit ex alterius tædio, eum odit (§. 668. *Psych. empir.*). Ergo qui alteri mala imprecatur, eum odit.

Ostenditur etiam hoc modo. Qui alteri mala imprecatur verbis declarat velle sese, ut alteri mala eveniant (§. 863.), adeoque appetit tædium alterius (§. 569. *Psych. empir.*). Sed qui tædium alterius appetit, eum odit (§. 669. *Psych. empir.*). Ergo qui alteri mala imprecatur, eum odit. *Quod erat unum.*

Qui alteri mala imprecatur, ejus tedium appetit *per demonstrata*. Quodsi ergo male eidem imprecetur, quia ipsum offendit; tedium offendentis appetit. Enimvero qui tedium offendentis appetit, cupiditate vindictæ flagrat (§. 947. *part. 1. Jur. nat.*). Ergo qui alteri mala imprecatur propter offensam alterius, cupiditate vindictæ flagrat.

Parum refert, utrum imprecatio sit conditionata, an pura. Si enim sub conditione alteri male impreceris te eum odio persecuturum, vel animum tuum vindicta adversus eum exarsurum declaras, consequenter animus tuus jam inclinatur in odium, vel vindictam adversus alterum.

§. 868.

An aliis mala imprecari illicitum sit. Mala alteri imprecari illicitum est. Etenim qui mala alteri imprecatur, eum odit, & si hoc facit propter offensam alterius, cupiditate vindictæ flagrat (§. 867.). Sed neminem odisse (§. 624. *part. 1. Jur. nat.*), & animum ab omni vindictæ cupiditate alienum habere debemus (§. 948. *part. 1. Jur. nat.*). Ergo nemo alteri mala imprecari debet, consequenter mala alteri imprecari illicitum est.

Quodsi imprecationem tribuas iræ, qua animus exardescit adversus eum, qui te offendit; non excusatur imprecatio, cum nec ei irasci liceat, qui nos offendit, propterea quod offendit (§. 949. *part. 1. Jur. nat.*); fit ita quod excusatus peccet, qui per naturam ad iram pronus est, & quem, quam primum ad se redit animus, imprecationis pœnitet.

§. 869.

An execrationes aliorum illicitæ. Quoniam imprecatio omnis illicita est, qua aliis male imprecamur (§. 868.), execramur vero eum, cui majora mala imprecamur (§. 865.); *execratio quoque aliorum illicita est.*

§. 870.

An sibi ipsi. Nemo impatientia, vel asseverandi causa sibi mala imprecari, aut

aut ſeipſum execrari debet. Quoniam nemo hominum impati-
ens eſſe debet (§. 595. part. 1. Jur. nat.), is autem impatientem
ſe probat, qui impatientia ſibi mala imprecatur, aut ſeipſum
execratur; nemo impatientia ſibi mala imprecari, aut ſeipſum
execrari debet. *Quod erat unum.*

*mala impre-
cari, vel ſeip-
ſum execra-
ri liceat.*

Quando quid aſſeveramus, conſcientiam teſtem appel-
lamus, quod vera dicamus (§. 851.), conſequenter ſi aſſeve-
randi cauſa mala nobis imprecamur, vel nos metipſos execra-
mur, id non alio fit fine, quam ne alter dubitet, nos vera
loqui. Enimvero ſi aſſeverationi nudæ non creditur, (§. 859.),
poena eidem adjici poteſt (§. 857.), quando intereſt tui,
vel alterius ut tibi credatur, (§. 865. 855.). Ergo non opus
eſt, ut tibi ipſi mala impreceris, vel te ipſum execreris, con-
ſequenter imprecatio & execratio pro temeraria habenda (§.
276.). Quoniam itaque temerarie nihil loquendum (§. 278.),
nec aſſeverandi cauſa ſibi mala imprecari aut ſeipſum execra-
ri quis debet.

Impatientia homines duci ad male ſibi metipſis precandum,
vel ſeipſos execrandos experientia obvia loquitur, ut adeo bre-
vitate gratia id demonſtrare noluerimus, eſt ex notione impa-
tientie & appetitus facile demonſtrari poterat. Si quis aſſe-
veranti credere noluerit, ſi poena adjiciatur, vix imprecationi-
bus aut execrationibus adduci ſe patietur, ut fidem habeat di-
ctis, cum poena in ipſius poteſtatem conferatur, cui non ſubji-
ciuntur mala, quæ aſſeverans ſibi imprecatur. Urgebit adeo
juramentum, de quo mox dicemus, niſi execrationem aut im-
precationem pro juramento habeat, quod tamen ab eadem
diſſerre mox patebit. Quamvis enim vulgo multæ execratio-
num formulæ pro formulis jurandi habeantur, non tamen ve-
ritati conſentanea eſt illarum confuſio.

§. 871.

Qui juras, pro certo habere debet, Deum exiſtere, noſſe homi-

veritates de num cogitationes & actiones externas, ac punire mendacia, perfidiam Deo juranti & blasphemiam. Etenim qui jurat, Deum testem invocat de *perspecta* veritate dictorum (§. 852.). Enimvero qui pro certo non ha- *se debeant.* bet, Deum existere, nec eum testem invocare potest. Ergo qui jurat pro certo habere debet Deum existere. *Quod erat primum.*

Porro qui jurat, vult ut Deus sit testis, se vera dicere, seu moraliter verum loqui, consequenter verba cum cogitationibus suis convenire (§. 150.). Pro certo igitur habere debet, Deum nosse tam cogitationes suas, quam verba, quæ ore profert, consequenter actiones externas. *Quod erat secundum.*

Denique qui jurat, Deum invocat tanquam vindicem mendacii, perfidiæ & obscurationis gloriæ suæ (§. 852.), qui actus malitiosus committitur, nisi vera dicat, qui jurat, quem admodum mox ostendetur (§. 872.). Quamobrem qui jurat nosse quoque debet, Deum esse vindicem mendacii, perfidiæ ac obscurationis gloriæ ipsius, seu actus hosce vitiosos punire. *Quod erat tertium.*

Verum est, Deum existere (§. 69. part. 1. Theol. nat.) & §. 21. part. 2. Theol. nat.), cogitationes & verba, quæ ore profertur, cognoscere (§. 251. 939. part. 1. Theol. nat.), actiones malas, seu legi naturæ adversas (§. 153. part. 1. Phil. pract. univ.), punire (§. 305. 308. part. 1. Phil. pract. univ.) nec minus certum est, mendacium (§. 183.), perfidiam (§. 774.) & obscurationem gloriæ ipsius lege naturali prohiberi (§. 1154. part. 1. Jur. nat.). Nihil adeo in definitione juramenti supponitur, quod non possit haberi pro vero. Et quoniam quilibet Deum agnoscere (§. 1129. part. 1. Jur. nat.) & operam dare debet, ut certa sit Dei, quam habet, cognitio (§. 1140. part. 1. Jur. nat.); a jurante nihil exigitur, nisi quod officii ipsius est.

§. 872;

Actus mali-

Si jurans moraliter falsum loquitur, nequitur, perfidus est & glori-

ſeriatim actionem obſcurat. Qui jurat, Deum teſtem invocat de veritate dictorum (§. 852.), conſequenter cum hoc facere nequeat, niſi quando alterius, cui jurat, intereſt noſſe, quod moraliter verum loquatur (§. 853.), ſi jurans moraliter falſum loquitur, falſum utique loquitur, quando alteri jus eſt ad animi jurantis ſenſa cognoscendum, conſequenter hic ad eadem ipſi ſignificanda obligatur (§. 160.). Enimvero mentitur, qui moraliter falſum loquitur, quando alteri animi ſui ſenſa indicare tenetur (§. 182.). Mentitur itaque jurans, ſi falſum loquitur. *Quod erat primum.*

*noſt quinam
inſine jura-
mento falſo.*

Qui jurat, Deum teſtem invocat ac vindicem mendacii (§. 852.), conſequenter non modo verbis declarat, ſe vera dicere, verum etiam a Deo vult puniri, niſi verum dicat, adeoque ad dicendum verum ſe obligat (§. 288. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quod ſi ergo hoc non obſtante moraliter falſum loquatur, contrarium ejus facit, quod ſe facturum dixit, & ad quod faciendum fidem ſuam adſtrinxit (§. 758.). Quoniam itaque perfidus eſt, qui contrarium ejus facit, ad quod fidem ſuam adſtringit (§. 766.); ſi jurans moraliter falſum loquitur, perfidus eſt. *Quod erat ſecundum.*

Denique qui jurat Deum invocat tanquam teſtem de veritate dictorum & vindicem actionum malarum, ſeu lege naturali prohibitarum (§. 852.), conſequenter jurejurando teſtari debet, ſe pro certo habere, quod Deus non minus cogitationes ſuas, quam verba, quæ ore profert, norit, quodque mendacii vindex ſit futurus (§. 251. 939. *part. 1. Theol. nat. & §. 305. 308. part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero ſi jurans moraliter falſum loquitur, ipſo facto negat, Deo competere hæc attributa. Dei igitur gloriam obſcurat (§. 1153. *part. 1. Jur. nat.*). *Quod erat tertium.*

Noſtrum jam non eſt omnem turpitudinem juramenti falſi de-

si demonstrare, quoniam hoc pertinet ad Philosophiam naturalem.

§. 873.

An athei & Deista jurare nequeant. Atheus enim negat dari Deum (§. 411. part. 2. Theol. nat.). Sed qui negat dari Deum, jurare nequit (§. 871.). Ergo atheus jurare nequit. *Quod erat primum.*

Deista negat, Deum curare res humanas (§. 529. part. 2. Theol. nat.), & tollit obligationem divinam non committendi actiones legi naturæ difformes (§. 539. part. 2. Theol. nat.), immo casui tribuens, quæ providentiæ divinæ tribuenda erant (§. 535. part. 2. Theol. nat.), Deum punire actiones hominum malas non admittit (§. 305. 308. part. 1. Phil. pract. univ.). Enimvero qui ita sentit, Deum testem veritatis dictorum & vindicem mendacii ac perfidiæ invocare nequit. Quoniam itaque non jurat, qui Deum testem veritatis dictorum & vindicem mendacii ac perfidiæ non invocat (§. 852.); Deista jurare nequit. *Quod erat secundum.*

Non loquimur de actus externi possibilitate physica, æquæ enim dubitet atheum & Deistam verba jurantis recitare posse? Sermo nobis est de juramenti veri possibilitate, ubi ad actum externum accedere quoque potest internus. Juramentum athei ac Deistæ actus temerarius est, qui nulli æquiparandus. Neque enim atheus, vel Deista ideo permovebitur ad dicendum verum, quia jurat se verum dicere velle, nisi absque juramento verum dicere velit. Ab Atheo igitur & Deista frustra exigitur juramentum, cum, ubi juraverint, perinde sit, ac si non jurassent. Patet itaque atheismo & Deismo omnem tolli juramentorum usum.

§. 874.

An jurantis verba pro- *Si quis non putans se asseverare aut jurare verba asseverantis aut jurantis profert, nil asseverat, aut non jurat.* Etenim si quis non

non putans ſe aſſeverare, verba aſſeverantis profert; is non *ferre ſit ju-*
novit verbis hiſce quid aſſeverari, aut de aſſeverando ſaltem *rare.*
non cogitat, conſequenter nec animum aſſeverandi habet.
Enimvero qui animum aſſeverandi non habet, ſi verbis, quæ
profert, hunc ſignificatum tribuimus; erit is utique a mente
loquentis alienus, conſequenter ideo, quod verba aſſeveran-
tis ore protulit, dici nequit ipſum aſſeveraſſe, quod vera lo-
quatur. Patet itaque eum nil aſſeverare, qui non putans ſe
aſſeverare verba aſſeverantis profert.

De eo, qui non putans jurare verba jurantis profert,
eodem modo intelligitur, quod non juret.

Nimirum prava conſuetudine invaleſcere poſſunt formu-
læ, quæ jurantis animum exprimunt, ſine animo tamen juran-
di adhiberi ſolitæ. Abſit itaque, ut iisdem tribuas ſenſum,
qui jurantis menti convenit, ab eorum mente, qui iisdem crebro
utuntur, proſus alienum, utpote ipſis ignotum. Accipiuntur
iſtiusmodi formulæ loquendi ſaltem pro formulis aſſeverandi,
ut nullus iisdem ſignificatus ſpecialis conſtet; immo ſubinde
adjiciuntur dictis abſque animo aſſeverandi tanquam notæ af-
firmationis, aut negationis certæ loquenti. Hinc & contingit,
ut, ſi juramentum exprobrat iſtiusmodi formulas utentibus, ii-
dem regerant, ſe non jurare, ſed verba, quæ proferunt, eſſe
tantummodo modum quendam loquendi affirmantium, vel
negantium, ſeu aliquid aſſerentium.

§. 875.

Verba jurantis prolata ab eo, qui non putat ſe jurare, temera-
ria ſunt. Etenim qui verba jurantis profert, dum ſe jurare *Qualia ſint.*
non putat, verba iſta profert abſque ullo fine, fundens quaſi
ſine mente ſonos, quæ patebat abſque hiſce per verba alia.
Aſt verba nullo fine prolata temeraria ſunt (§. 276.). Ergo
verba jurantis prolata ab eo, qui non putat ſe jurare, teme-
raria ſunt.

(*Wolſii Jur. Nat. Pars III.*)

Hhhh.

§. 876.

§. 876.

*An talia
proferre li-
ceat.*

*Verba jurantis proferre non licet, si a non putante jura-
re proferantur.* Verba enim prolata ab eo, qui non putat se
jurare, temeraria sunt (§. 875.). Sed verba temeraria pro-
ferre non licet (§. 278.). Ergo nec verba jurantis proferre
licet, si non putes te jurare, dum ea profers.

Quamvis adeo a juramento temerario absolvamus eum,
qui non putans se jurare verba jurantis profert; non tamen
ideo licitum statuimus, ut lingua jurans mente nihil jures.
Damnamus enim hanc loquendi temeritatem tanto magis de-
testandam, quanto certius aliis datur scandalum & qui pravam
hanc consuetudinem imitatur, ipse suspensionem levitatis animi
in jurando incurrit. Caute nimirum loquendum est & cir-
cumspecte, nec utendum est loquendi formulis, quas ipsimet
non intelligimus, cum tamen ex iis de animi nostri sensus sta-
tuere debeat alter.

§. 877.

*An jurare
quis possit
absque ani-
mo jurandi.*

*Si qui jurare debet, vel jurare videri vult, verba jurantia
profert, animo non jurandi, pro jurante habetur.* Etenim si quis
jurare debet, vel jurare videri vult, ad verum dicendum ob-
ligatur: id quod ipsa definitione juris jurandi facile perspici-
tur (§. 852.). Enimvero quando quis ad verum dicendum
obligatur, quod sufficienter indicat, id adversus ipsum pro
vero habetur (§. 427.). Quamobrem si verba jurantia pro-
fert, quod jurat, adversus ipsum pro vero habetur. Atque
adeo patet, si, qui jurare debet, vel jurare videri vult, verba
jurantia profert, animo non jurandi, pro jurante habetur.

E. gr. Testis jurare debet, quod vera dicere velit judici. Quod
si is formulam juramenti recitet, pro jurante habetur, si vel ma-
xime ipsi sit animus non jurandi. Quae enim a te proferun-
tur verba, quando serio agendum, non jocandum, ea pro
juramento accipit alter & accipere debet, cui juras, neque tu
alter

De Afferatione, Jurejurando & Voto. 611

aliter ea accipi vis. Non nostri causa juratur, sed alterius, cui juratur, & cujus interest ut de veritate dictorum sit certus. Non igitur tam a te, quam ab altero pendet, num verba, quæ a te proferuntur, juramentum revera exprimere debeant, an pro verbis ad alteri imponendum compositis haberi debeant.

§. 878.

Juramentum requirit animum deliberatum. Homo enim *Animus de-*
nil agere debet absque animo deliberato (§. 390.). Ergo *liberatus ad*
nec jurare debet absque animo deliberato, consequenter ju-
ramentum animum deliberatum requirit. *juramen-*
tum requiritur

Abest hic animus in iis, qui non putantes se jurare verba
jurantium proferunt (§. 874.). Immo inde est, quod teme-
raria sint ista juramenta apparentia (§. 875.), cum facile in-
telligatur, temeritatem omnem in agendo ex defectu animi de-
liberati oriri (§. 387. 276.).

§. 879.

Qui sibi jurari patitur, animo deliberato juramentum ab alio. Item ad ju-
ro exigere debet. Ostenditur eodem prorsus modo, quo pro-
positionem præcedentem demonstravimus. *ramenti ex-*
actionem.

Juramentum alteri deferre, vel id ab eo exigere non minus religiosum est, quam idem præstare: quemadmodum suo loco in Philosophia morali ostendetur. Quamobrem non minor sollicitudo animi esse debet in juramento deferendo, seu exigendo, quam in eodem præstando: quæ absque animo deliberato concipi nequit (§. 387.).

§. 880.

Jurans jurejurando se obligat ad discendum verum. Vult *Obligatio ex-*
enim Deum esse vindicem mendacii atque perfidiæ (§. 852.), *juramento*
adeoque poenam divinam in se deposcit, siquidem moraliter *nata.*
falsum loquatur Deum testem invocans (§. cit. & §. 182.), &
si contrarium faciat ejus, quod se acturum dicit (§. 766.).

Quodsi ergo pro certo habet Deum existere, nosse cogitationes suas & actus externos omnes ac mendacium & perfidiam, itemque obscuracionem gloriæ suæ, quæ committitur, si jurans moraliter falsam loquatur, punire (§. 871.); metus poenæ divinæ, quam in se deposcit, siquidem moraliter falsum loquatur, oritur (§. 285. part. 1. Phil. pract. univ. & §. 820. Psych. empir.), consequenter motivum falsum non loquendi, adeoque verum dicendi per juramentum connectitur (§. 890. Psych. empir.), cum eo quod juramus. Quoniam itaque se obligat ad agendum, qui cum eo motivum quoddam connectit, quod agendum (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.). Jurans jurejurando se obligat ad dicendum verum.

Ostenditur etiam hoc modo: Jurans poenam divinam in se deposcit, quam metuendam pro certo habet, siquidem moraliter falsum loquatur *per demonstrata*. Enimvero poenis homines obligantur ad actiones tam committendas, quam omittendas (§. 288. part. 1. Phil. pract. univ.). Ergo jurans juramento se obligat ad dicendum verum.

Demonstratio prior idem infert ex principiis remotis, quod ex proximo infertur in altera: id quod in moralibus subinde utiliter fieri alias me jam monuisse memini. Sane in moralibus haud raro opus est illa analysi demonstrationum in sua principia, de qua diximus alibi (§. 992. Log.), ne evidentia obfusceret, sine qua non expectandus est assensus firmus.

§. 88 r.

Effectus juramenti.

Jurans fidem suam adstringit ei, cui jurat, de veritate dictorum. Etenim jurans jurejurando se obligat ad dicendum verum (§. 880.), consequenter ad servandam fidem, quam dat, quod moraliter verum jam loqui velit, dum loquitur (§. 758.). Quamobrem cum fidem suam alteri adstringat, qui se obligat ad fidem servandam (§. cit.); jurans fidem suam adstringit ei, cui jurat, de veritate dictorum.

Nimi-

Nimirum qui vult alterum sibi jurare, is dubitat de veritate dictorum, seu quod is moraliter verum loquatur: alias enim juramento non erat opus est. Quamobrem vult ut alter sese obliget ad dicendum verum, adeoque veri dicendi necessitatem moralem sibi imponat (§. 118 *part. i. Phil. pract. univ.*): quod quomodo fiat, ex demonstratione propositionis præcedentis liquet (§. 880.). Vult adeo ut fidem datam de dictorum veritate sibi adstringat (§. 758.). Atque hinc apparet, fieri non posse, ut quis verba jurantis proferat absque animo jurandi, ubi alter credere non vult nisi jurato, sive jurans se sponte sua offerat ad jurandum, sive alter cujus interest ut de dictorum veritate certus sit, hoc ab eodem requisiverit. Immo hinc etiam elucet, cur jurans non modo Deum invocare debeat tanquam testem veritatis dictorum, verum etiam tanquam vindicem mendacii & perfidiæ in vero non dicendo admissæ (§. 852.). Etenim tanquam testem Deum invocare debet jurans, ut probe dictorum veritatem, invocare debet tanquam vindicem mendacii & perfidiæ, ut probationi fides haberi possit, nec probatio ante in dubium revocari, quam contrarium fuerit probatum, scilicet falso juratum esse.

§. 882.

Jurans probe perpendere debet, quænam dicat, num ea sit animi sui sententia, quam verba significant, & num ad hanc alteri satisfaciendam sub poena divina mendacii ac perfidiæ in vero non dicendo admissæ se obligare velit. Etenim jurans habere debet animum deliberatum (§. 878.). Quamobrem cum animo deliberato non fiat, nisi quod ante probe expensum, num potius fieri, quam non fieri debeat, & quomodo fieri debeat, antequam fiat (§. 387.); jurans autem Deum tanquam testem invocat de veritate dictorum & vindicem mendacii & perfidiæ in vero non dicendo committendæ (§. 852.), & jure jurando se obliget ad verum dicendum (§. 880.); jurans, antequam juret, probe perpendere debet, quænam dicat, &

*Quænam
expensenda
sint juranti*

num ea sit animi sui sententia, quæ verbis significatur, ac ad eam patefaciendam alteri sese obligare velit sub poena divina mendaciæ ac perfidiæ in vero non dicendo admissæ.

§. 883.

Quenam Qui ab altero sibi jurari vult probe perpendere debet, nam ja-
expendeda rans ea expenderit, qua ipsi perpendenda sunt, & num veritates de
ei, qui alte- Deo ipsi sint perspectæ, quas pro certo habere debet qui jurat. Et-
rum sibi ju- enim qui ab altero sibi jurare patitur, nonnisi animo delibe-
rare patitur. rato juramentum ab eo exigere debet (§. 879.). Quam-
 obrem cum animo deliberato non fiat, nisi ante probe ex-
 pendatur, num quid fieri, an non fieri debeat, & quomodo
 fieri debeat (§. 387.); juranti vero ante probe perpenden-
 da sint nonnulla, antequam juret (§. 882.), & ut jurare pos-
 sit, certas de Deo veritates non modo perspectas habere, ve-
 rum etiam de iis certus esse debeat (§. 871.), consequenter
 is, cui juratur, certus esse nequeat de obligatione jurantis,
 ad dicendum verum (§. 880.), qua fidem suam eidem adstrin-
 git (§. 881.), nisi de utroque sibi constet; evidens omnino
 est, quod is, qui ab altero sibi jurare vult, probe perpende-
 re debeat, num jurans ea expenderit, quæ ipsi perpendenda
 sunt, & num veritates de Deo ipsi sint perspectæ, quas pro
 certo habere debet, qui jurat.

Qui sibi jurari patitur, is aliud intendere nequit, quam
 quod juramento obtineri potest, nimirum ut jurans sese obli-
 get ad dicendum verum & de dictorum veritate fidem suam
 adstringat, quia dicenti, vel etiam dictorum veritatem affe-
 ranti credere non vult. Obligatio alterius efficax esse nequit,
 nisi credat Deum & velle, & posse punire mendacium, ac per-
 fidiam in non dicendo vero admissam. Quamobrem necesse
 est, ut noris veritates eas esse juranti perspectas, quæ pro cer-
 to habere debet, nec eum de iis dubitare (§. 871.). Enim-
 vero quoniam jurans sese non obligatum esse putat jurejuran-
 do,

do, nisi ad significandum animi sui sententiam, & ubi sibi conscius est, sese tibi ad hoc obligare voluisse, si certus esse volueris de efficacia juramenti, tibi quoque constare debet, quidnam verbis suis significaverit, & quod fuerit voluntas sese tibi ad hæc significanda sub pœna divina mendacii ac perfidiæ obligandi. Patet itaque tibi quoque perpendendum esse, num jurans probe perpenderit, quæ ipsi perpendenda sunt, antequam juret. Alia igitur est ratio, quod is, cui juratur, certus esse debeat, de animo deliberato jurantis, quam quod promissario non statuendum sit de deliberato animo promissoris (§. 424.), neque a promissario ad eum, cui juratur, ob diverfitatem rationis, valet consequentia.

§. 884.

Juramentum continet pactum de vero dicendo. Etenim jurans sese obligat ad verum alteri dicendum (§. 880.), consequentur in eum transfert jus a se exigendi ut verum dicat (§. 23. part. 1. *Jur. nat.*), & qui sibi jurari patitur, is vult alterum sese ad dicendum verum obligare, cum nude dicenti aut dictorum veritatem asseveranti credere nolit, vel jurans velit, ut tanto magis sibi habeatur fides. Conveniunt itaque inter se in eandem promissionem de vero dicendo factam (§. 361. 698.). Enimvero conventio duorum in eandem promissionem pactum est (§. 788.). Patet igitur juramentum pactum continere de vero dicendo.

§. 885.

Quamobrem cum pacto producatur obligatio (§. 789.), juramentum vero contineat pactum de vero dicendo (§. 884.); *jurans alteri, cui jurat, sese obligat ad dicendum verum.*

Hæc obligatio probe distinguenda est ab ea, de qua diximus ante (§. 880.). Etenim illa respicit ipsam personam jurantis, hæc vero personam ejus, cui juratur. Nimirum jurans se ipsum obligat deposcendo in se pœnam divinam mendacii,

dacii ac perfidiæ; idem vero sese tibi obligat ex pacto, quæ servanda sunt vi legis naturalis (§. 789.). Utraque obligatio tendit ad idem, nimirum ut verum dicat: non tamen violatæ idem est effectus. Obligatio enim, quæ jurantis personam respicit, reatum pœnæ; altera vero, quæ personam ejus respicit, cui juratur, injuriam parit. Quamobrem patet, non inani subtilitate hæc obligationes in juramento distingui.

§. 886.

An per falsos Deos jurare liceat. *Jurans per falsos Deos se obligat, si eos pro vero Deo habet, iisque tribuit ea, quæ de vero Deo pro certo habere debet jurans.* Ex enim si falsos Deos pro vero habet, iisque tribuit ea, quæ de vero Deo pro certo habet; omnino agnoscit existere Deum, eum nosse cogitationes & actus externos hominum, ac punire mendacium, perfidiam & obscurationem gloriæ suæ (§. 871.), adeoque eos tanquam testes de veritate dictorum ac tanquam vindices perfidiæ ac mendacii invocare, consequenter jurare potest (§. 852.). Quamobrem cum ex hac juramenti notione sequatur, quod jurans seipsum obliget ad dicendum verum (§. 880.), & ad idem sese alteri quoque obliget (§. 885.); jurans per falsos Deos se obligat, si eos pro vero Deo habet, iisque tribuit ea, quæ de vero Deo pro certo habere debet.

Grotius de J. B. & P. lib. 2. c. 13. §. 12. hanc rationem reddit, quod, Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretetur, dubio procul ea de causa, quam allegat Gronovius in notis, quod per falsos Deos jurantium mendacium & perfidiam Deus puniverit, veluti *Cambyses* & *Xerxem* apud *Justinum* lib. 1. c. 9. & lib. 2. c. 12. Enimvero Deus punit mendacium & perfidiam etiam eorum, qui non jurarunt, ut adeo inde inferri non posse videatur, Deum verum juramentum per falsos Deos præstitum tanquam per se præstitum agnoscere, præsertim cum dentur rationes contemptus falsorum Deorum & spei condonationis pœnæ, quæ in vero Deo

Deo locum non habent. Malim ego dicere, quod per falsos Deos jurans per verum Deum jurasse intelligatur, quatenus ii repræsentantur sub idea veri Dei, ipsis attribuendo nonnisi ea, quæ vero Deo competunt, cum ceterorum de ipsis errorum non habeatur ratio, & intentio jurantis non sit jurare per Deos falsos, sed per Deum verum, immo ab ipso per Deum verum factum accipiatur.

§. 887.

Qui falsos Deos pro Deo vero non habet, nec per eos jurare potest. Etenim qui falsos Deos pro vero Deo non habet, nec *per falsos Deos jurans* tribuit, quæ jurans pro certo habere debet, scilicet quod *rare possit*, existant, quod norint hominum cogitationes & ætus externos, quod puniant mendacium & perfidiam (§. 871.), quia *Deo eos non potius hæc omnia negat & pro falso habet.* Quamobrem *habet.* nec falsos Deos cum aliquo effectu invocare potest tanquam testes veritatis dictorum & vindices mendacii ac perfidiæ, adeoque per eos jurare non potest (§. 852.).

Actus omnino foret frustraneus, cum per eum nec se ad dicendum verum, nec eodem se alteri ad idem obligaret jurans fundamento cessante obligationis, prouti ex demonstrationibus anterioribus intelligitur. Ridiculum adeo foret exigere juramentum per eos, quos verum Deum non agnoscit jurans, cum idem pro arbitrio suo eludere possit. Quod si vero confidas eum id non facturum, standum erit asseveratione, præsertim pœnali, quæ majoris efficaciz erit istiusmodi juramento (§. 857.). Perinde nimirum est in præsentia ac si ab atheo juramentum exigere velles.

§. 888.

Qui falsos Deos pro vero Deo habet, sed negat Deos curare res humanas, & vindicem esse mendacii ac perfidiæ; per eos jurare falsos Deos nequit. Etenim si qui falsos Deos pro vero Deo habet, sed *jurari non negat Deum curare res humanas & vindicem esse mendacii possit.*

ac perfidiæ, is Deistæ æquiparandus (§. 529. part. 2. Theol. nat.). Quamobrem cum Deista jurare nequeat (§. 873.); nec per falsos Deos jurare potest, qui eos pro vero quidem Deo habet, sed eos curare res humanas & vindices esse mendacii ac perfidiæ negat.

§. 889.

Formula jurandi quales esse debent.

Verbis quibuscunque jurari potest, modo iisdem tribuatur significatus, qui vi definitionis juramento convenit. Etenim vocabula sunt signa nostrarum perceptionum seu cogitationum (§. 271. Psych. empir.), quibus significatus pro arbitrio tribui potest (§. 272. Psych. empir.). Quodsi ergo verbis quibuscunque eum tribuis significatum, qui juramento convenit vi definitionis; iisdem significatur, quod iisdem usus Deum invocet tanquam testem veritatis dictorum & tanquam vindicem mendacii ac perfidiæ (§. 852.). Patet itaque verbis quibuscunque jurari posse, modo iisdem tribuatur significatus, qui vi definitionis juramento convenit.

Sane si quis dicat: jura, te verum dicturum, vel verum esse, quod dicis, & tu respondes: juro; quin hoc verbo significaveris, quæ in definitione juramenti continentur, adeoque perinde sit, ac si dicas: Deum invoco tanquam testem veritatis dictorum, vel dicendorum, & tanquam mendacii ac perfidiæ, si quidem vera non sint, quæ dixi, vel dictis spem, & jurejurando fidem datam fallam, si quidem tibi constiterit, vocabulo juro hæc significari, nemo dubitare potest, nisi qui negare auserit, te figuram hanc triangulum vocando non idem dicere, ac si diceres, eam habere tria latera. Vocabula enim etiam eo sine inventa sunt, ut uno indicari possit, quod multis erat essendum. Ut vocabulum juro eum habeat significatum, qui definitione juramenti continetur, ab arbitrio hominum est, qui hunc significatum vocabulo alii cuicumque tribuere potuissent, si ipsis ita visum fuisset: quidni igitur formulis loquendi quibuscum-

buscunque eundem significatum tribuere poterunt, ut iisdem idem significetur, quod vocabulo juro? Solenne erat veteribus non modo paganis, verum etiam Judæis jurare per res quascunque, plerumque per eas, quas sibi charissimas habebant, vel etiam per personas quascunque. Ita constat eos jurasse per solem, terram, cælum, principem, salutem liberorum, caput, animam suam; *Gellia* apud *Martialem* lib. 8. epigr. 81. jurat per uniones, quos sibi charissimos rebus aliis omnibus anteponebat. *Josephus* Gen. XLII. 15. jurat per Pharaonem, *David* 1. Sam. XX. 3. per animam Jonathanis amici intimi. Immo *Socrates* per canem, per anserem & plantaum; *Zeno* per capparim jurabat. *Grotius* de J. P. & P. lib. 2. c. 13. §. 11. juramentis hæc hunc tribuit sensum, quod jurantes res istas, per quas jurabant, vel sibi noxias imprecati fuerint, vel in iis puniri voluerint. Nobis perinde est, quænam mens fuerit per res quascunque jurantibus, qui non de factis hominum, quorum memoria extat, judicium interponere nostrum intendimus, sed de actu moralitate, quam definit lex naturæ, in genere agere instituimus. Nostrum igitur est demonstrare, quo sensu formulæ istiusmodi pro juramento licito haberi possint, quo autem juramenti nomen non tuentur, & quo pro illicito juramento habendæ sint.

§. 890.

Si quis jurat per res quascunque, de quarum existentia nemo dubitare potest, vel quas sibi charissimas esse constat, veritatem dictorum juramentorum existentia illarum vel pretio, in quo eas habet, comparando quo ad certitudinem, vocabulo vero juro eum tribuit significatum, qui vicunque a definitionis juramenti eidem competit, juramentum per res quascunque aequipollent juramento per Deum. Etenim si jurans per res juramento quascunque, de quarum existentia nemo dubitare potest, vel per Deum, quas sibi charissimas esse constat, veritatem dictorum existentia illarum vel pretio, in quo eos habet, comparat quoad certitudinem; is omnino significat, adeo certum esse, quod

moraliter verum loqui velit, quam certum est res illas existere, vel sibi charissimas esse, consequenter hætenus verba ejus pro verbis asseverantis accipi possunt (§. 851.). Quodsi vero dicit: per res istas juro, & vocabulo juro cum tribuit significatum, qui vi definitionis juramenti eidem competit; is omnino verbis hæc, juro per hanc rem, significat, se invocare Deum tanquam testem, quod moraliter verum dicat, cum adeo asseveranter dixit se moraliter verum loqui velle, & tanquam vindicem mendacii ac perfidiæ, siquidem moraliter verum non loquatur, quod se facere velle adeo asseveranter dixit (§. 852.). Quoniam itaque verbis quibuncunque jurari potest, modò iisdem tribuatur significatus, qui vi definitionis eidem convenit (§. 889.); quin in hypothesi propositionis præsentis juramentum per res quascunque æquipollet juramento per Deum dubitari nequit.

E. gr. Si quis jurat per solem, quem Deum esse non putat, (si enim putaret, per falsum omnino Deum jurare dicendus est) & vocabulis, juro per solem, hoc significare vult, se verum dicere adeo certum esse, quam quod sol in cælo existat; seque Deum invocare tanquam testem, quod dicit adeo verum esse, quam certum sit existere solem & nisi sit, tanquam vindicem tanti mendacii ac tantæ perfidiæ; nemo dubitare potest, verba jurantis verum esse juramentum & per solem factum æquipolere juramento per Deum factò. Nonne enim ita concipere licet formulam jurandi: Ego juro, me verum dicere velle, vel dixisse, adeo certum esse, quam certum est existere solem, & nisi sit, Deum mendacium meum ac perfidiam meam vindicare debere. Quodsi juramentum in *Gellia* per uniones sibi carissimas eodem modo interpreteris, quod ipsam verum dicere tam certum esse affirmare voluerit, quam quod uniones sibi sint carissimæ, ac hoc ita sese habere, Deum tanquam testem, & nisi ita sese habeat, tanquam vindicem mendacii ac perfidiæ invocaverit; juramentum per uniones factum omnino æquipollet

lebit

Rebit jufamento per Deum facto: unionum enim prætiunt, quod iisdem ſtatuitur, demonſtrat ſaltem certitudinem veritatis dictorum, quæ ei, cui juratur, eſſe debet, nihil verbò immutat in ipſa juramenti forma, quod totum per vocabulum juro ſubſiſtit, quippe cui ſuus competit ſignificatus independentè a vocabulo unionum, nec quicquam immutatur hoc in eo; quem diximus, ſenſu adjecto: Nemo non videt, quæ de ſole & unionibus diximus, ea de re quacunquè alia, cujus exiſtentia, vel prætiunt, quod eidem ſtatuímus, extra dubitationem ponitur, eodem modo intelligi:

§. 891.

Si quis dicat, ſe tam certo verum dicere velle, quam certum Quando per ſit rem quamcunquè exiſtere, vel ſibi cariffimam eſſe; is tantummodo aſſeruat, ſe verum dicere velle, non verò jurat. Etenim ſiquam Deum dicis, tam certum eſſe, quod tibi ſit animus verum dicendi, non juretur. quam certum ſit rem quandam exiſtere, vel tibi cariffimam eſſe; ex verbis tuis aliud colligi nequit, quam quod velis alterum certum eſſe de veritate dictorum tuorum, cumque hiſce verbis utaris, ne alter dubitet de eorum veritate, ſeu ut per ea omnem dubitationem removeas, nonniſi aſſerandi tibi animus ſit (§. 851.). Minime igitur inde colligi poteſt, te Deum invocare tanquam teſtem veritatis dictorum & tanquam vindicem mendacii ac perſidiæ; conſequenter te jurare (§. 852.). Quoniam igitur contra te, quando ad verum dicendum obligaris, pro vero haberi nequit, niſi quod ſufficienter indicas (§. 427.); ſi dicis te tam certo verum dicere velle, quam certum ſit, rem quamcunquè exiſtere, vel tibi cariffimam eſſe, tantummodo aſſeruas te verum dicere velle, non verò juras:

E. gr. Quando dicis: verum eſſe, quod dico, adeo certum eſt, quam quod ſol exiſtat, patrio idiomate, es ſey ſo wahr, als die Sonne am Himmel ſtehet, vel ſo wahr als die Sonne am Him-

mel stehet, rede ich wahr, non juras, sed tantummodo asseveras te moraliter verum loqui. Immo nec dici potest, te jurare, si dicas: Verum esse, quod dico, adeo certum est, quam quod Deus existit, vel vivit, patrio idiomate: So wahr als Gott ist, vel als Gott lebet, rede ich war. Juramentum non subsistit sine animo jurandi, si quis vel verba jurantis profert (§. 874.), multo minus itaque jurare intelligitur, cujus verba nihil significant, quod in definitione juramenti continetur, aut ad idem requiritur, nisi animus jurandi accedat, qui absque ulla ratione præsumi non potest, nisi omnem asseverationem pro juramento haberi concedatur, si alteri visum fuerit: quod quam sit absolum, nemo non intelligit.

§. 892.

Juramenti delatio quid sit. Juramentum alteri deferre dicitur, qui sufficienter significat velle sese, ut juret. Juramenti adeo delatio est actus, quo sufficienter significatur nos velle, ut alter juret.

§. 893.

Quando nam quis per te dicere velle, quam certum sit rem quamcunque existere, vel tibi res alias jucarissimam esse; utique juras. Etenim si juramentum tibi deferre intelligitur, deferens vult ut jures (§. 892.) Quamobrem si regatur, quam spondens non neges te jurare velle, quod tam certum sit te per Deum, verum dicere, quam quod res ista existat, vel tibi carissima sit, qui se jurare ut hac ratione declaretur, juramento non esse opus; sed nude asseris, te verum dicere velle tam certum esse, quam certum sit rem quamcunque existere, vel tibi carissimam esse, jurare velle tacite consentis (§. 660. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum verbis quibuscunque jurari possit, modo iisdem tribuatur significatus, qui vi definitionis juramento convenit (§. 889.); quin jures, si juramento tibi delato dicis, tam certo verum esse, quod verum dicere velis, quam certum

fit rem quaecumque existere; vel tibi carissimam esse, dubitandum non est.

E. gr. Si quis desideret ut jures, verum esse, quod dicis, is utique vult ut probes veritatem dictorum per Deum testem ac vindicem mendacii & perfidiae, nisi verum dicas (§. 852.), consequenter ut te ipsi obliges ad dicendum verum (§. 885.) & te ipsum ad idem sub poena divina mendacii & perfidiae (§. 880. 852.). Quamobrem si respondes, quam certum est Deum existere, aut vivere, tam certum quoque esse quod verum sit hoc, quod dicis; is non aliter accipit verba tua, quam tanquam formulam juramenti, & te animum jurandi habere, ex iis colligit, siquidem in iis acquiescit; nec aliis verbis sibi jurari vult, cum non aliter praesumere possit, quam te animum jurandi habere. Verbis adeo tuis tribuit significatum juramenti, & te quoque eundem iis tribuere contra te pro vero habetur, utpote proferentem verba, quae pro formula juramenti haberi possunt, si in hoc conveneritis (§. 889.): id quod a vobis factum intelligitur, quia jurare jussus haec verba profers. Eodem modo te jurate in hoc casu pater, si dicis, quae a te dicuntur tam certo vera esse, quam certum est solem existere (§. 890.).

§. 894.

Si quis, juramento sibi non delato, dicat Deum esse testem suum, An provocat quod moraliter verum loquatur; is non jurat. Etenim quod motio ad Deum moraliter verum loquatur, probat per Deum testem, sed cum tanquam te non invocat tanquam vindicem mendacii ac perfidiae, nisi verum sit in-
rum loquatur, cum juramento non delato per hypoth. nulla ad-
ramentum.
sit ratio, cur verba tua ad hunc sensum extendi debeant (§. 892. huj. & §. 56. Ontol.). Enimvero qui Deum tantummodo testem esse suum ait, quod moraliter verum loquatur, non vero simul eundem invocat, tanquam vindicem mendacii ac perfidiae, si verum non loquatur, is non jurat (§. 852.). Ergo si quis juramento sibi non delato dicit, Deum esse testem suum, quod moraliter verum loquatur, is non jurat.

Nimi-

Nimirum si dicitis : Deus testis meus est, quod Titium non oderim, non aliud significare vis quam hoc, quod dicitis, esse certissimum, non vero animum habes jurandi. Nec ulla est ratio, cur pro juramento hoc haberi possit ab eo, cui hoc dicitis. Quod si quaesiveris: Quid ergo sit, si juramentum non sit? ego respondeo, esse asseverationem summam. Provocas enim ad conscientiam tuam Deo omniscio perspectam, adeoque veritatem dictorum probas per conscientiam testem, cujus testis quoque esse potest ipse Deus, qui intima hominum scrutatur. Erit igitur utique asseveratio (§. 851.), eaque summa, cum testimonium conscientiae majus esse nequeat, quam quod ne a Deo quidem in dubium vocari possit.

§. 895.

Quando verba, Deus quod moraliter verum loquatur; is jurat. Quoniam enim juramentum tibi defertur, tu non negans te jurare velle, sed respondens verbis, quæ juramento insunt (§. 851.), idem acceptare intelligeris (§. 2.). Quamobrem cum animum jurandi te habere recte sumatur, nec hisce verbis jurari repugnet (§. 889.); si juramento tibi delato dicit, Deum esse testem tuum, quod moraliter verum loquaris, utique juras.

Nimirum si ad Deum tanquam testem provocas, hoc fieri potest vel animo jurandi, vel animo non jurandi, sed asseverandi. In casu priori verbis tribuendus est significatus juramenti; in posteriori autem significatus asseverationis. Vtrum animum jurandi habeas, nec ne, gratis sumi nequit, sed ex circumstantiis colligitur. Si tibi defertur juramentum formula non præscripta, sed in arbitrio tuo relicta; quando non negans te jurare velle ais, Deum esse testem tuum, hanc jurandi formulam elegisse videris. Nosti sane juramentum tibi deferentem pro juramento habere verba tua, quia te jurare volens in iis acquiescit. Quod si ergo tu pro juramento eadem haberi nolles, hoc utique indicandum erat. Te itaque jurasse pro vero habendum.

§. 896.

In formula juramenti non debet certa quaedam poena mendacii ac perfidia temporalis in specie exprimi: a Christianis tamen jurari fit Deo potest sub poena damnationis aeternae. Etenim poenae temporales nam tempore nexus rerum hominibus accidunt (§. 308. part. 1. Phil. pract. valem praeuniv.). Quamobrem si jurans in formula juramenti certam scribi a jurante quaedam poenam temporalem mendacii ac perfidiae exprimit, cum ignoret, quanam in rerum nexu contineatur, vult ut Deus eundem in gratiam sui mites. Quamobrem cum hic rerum nexus sapientia ac bonitate divina sit constitutus (§. 741. part. 1. Theol. nat.); idem vult ut Deus agat, quod sapientiae ac bonitati ipsius parum convenit, consequenter quod ipsum minime decet (§. 332. part. 1. Theol. nat.), adeoque non velit, quod ipse vult (§. 335. part. 1. Theol. nat.), sed quod homo fieri vult. Enimvero cum voluntas Dei homini loco propriae voluntatis esse debeat (§. 971. part. 1. Theol. nat.); hoc velle minime licet. Patet itaque in formula juramenti certam quaedam poenam temporalem mendacii ac perfidiae in specie exprimi non debere. *Quod erat unum.*

Christiani credunt, Deum mendaces ac perfidos post hanc vitam poenis aeternis afficere. Quamobrem deposcens jurejurando in se poenam damnationis aeternae, nisi moraliter verum loquatur, non vult nisi ut Deus agat voluntati suae convenienter, consequenter cessat ratio, cur poena quaedam temporalis in specie, adeoque & poena damnationis aeternae in se deposci minime possit. Patet itaque Christianum sub poena damnationis aeternae jurare posse. *Quod erat alterum.*

Si quis veritatem determinatam contingentium, quam ea habent (§. 113. Cosmol.), non agnoscit, nec quomodo Deus per nexum rerum omnia gubernet in hoc universo (§. 901. part. 1. Theol. nat.), perspicit, sed quia rebus in hoc universo ita provi-

det, ac si ad ea, quæ sunt, adentus hodie demum decerneret, quæ facere aut permittere velit (§. 938. part. 1. Theol. nat.), eum, quoque falso jurantis poenam, quam in se deposcit, decernere posse arbitratur; is poenam hanc in nexu rerum contentam & eidem convenienter ab æterno jam definitam non agnoscit, consequenter voluntati divinæ non adversari putat, quod poenam certam temporalem in se deposcat jurans. Quodsi ergo hoc faciat, juramenti efficaciam nihil detrahit, cum merus poenæ subsistat; ætatem peccat (§. 446. part. 1. Phil. pract. univ.). Salva tamen veritate, ubi quis fuerit hebetior, quam ut eandem capiat, stante errore informari potest, quod non liceat poenam certam temporalem exprimere in formula jurandi, quia scilicet voluntati divinæ relinquendum, quid sapientiar suæ convenire judicet poenam mendacii ac perjurii temporalem exacturus. Sed de hisce disertius dicetur in Philosophia morali, quando de Veracitate agetur.

§. 897.

Quo sensu per res alias, quam per Deum jurans, eas sibi noxias imprecatur, vel in iis puniri deposcit; juramentum illicitum est.
 Etenim si quis per alias res, quam per Deum jurans eas sibi noxias imprecatur, vel in iis puniri deposcit; is in formula juramenti poenam certam temporalem in specie exprimit, quod per se patet. Sed in formula juramenti non debet certa quædam poena temporalis mendacii ac perfidiæ in specie exprimi (§. 896.). Illicitum adeo juramentum est, si quis per res alias, quam per Deum jurans eas sibi noxias imprecatur, vel in iis puniri deposcit.

Quæ paulo ante de juramento certam quandam poenam temporalem in specie continente annotata sunt (not. §. 896.), et etiam intelligenda sunt de juramentis per res alias, quam per Deum factis eo sensu, quem exprimit hypothesis propositionis præsentis. Peccat, qui per eas ita jurat, ut eas sibi noxias imprecatur, vel in iis puniri deposcat; efficaciam tamen juramenti

menti nihil detrahatur: manet falva tam obligatio, qua feipfum fibi (§. 880.), quam qua fe alteri, cui jurat, adstringit ad dicendum verum (§. 885.). Immo fi falfo juret, merenda quoque ipfi eft poena mendacii, perfidie ac obfcuracionis gloriæ divinæ, quæ Deo vifa fuerit.

§. 898.

Jurans fibi mala imprecari & fe ipfum execrari minime debet; An imprecata pœnam mendacii, perfidie & obfcuracionis gloriæ divinæ a Deo detractiones & execrationes clarat velle fe, ut certa quædam mala fibi eveniant (§. 863), iuramento & fi feipfum execratur, mala hæc majora funt (§. 865.). Forlicite infemulæ igitur juramenti inferit pœnas temporales certas in fperantur. & iisdem æquiparat æternas poft hanc vitam, fi eas vel specificè determinat pro fuo arbitratu, vel eas tanquam voluntate fuâ determinandas fpectat (§. 285. part. 1. Phil. præf. univ.). Enimvero illicitum eft juramentum, fi in formula jurandi exprimitur certa quædam poena temporalis (§. 896.), confequenter etiam æterna specificè pro fuo arbitratu determinata, aut in genere tanquam a fuo arbitrio pendens fpectata. Quamobrem jurans fibi mala imprecari & feipfum execrari minime debet. Quod erat unum.

Verum enimvero qui jurat, agnofcere debet ac pro certo habere, Deum punire mendacium, perfidiam & obfcuracionem gloriæ fuæ (§. 871.). Quamobrem ubi eum invocat tanquam vindicem mendacii, perfidie & obfcuracionis gloriæ fuæ (§. 852. 872.); tantummodo declarat, fe poenam mendacii, perfidie & obfcuracionis gloriæ divinæ a Deo decretam mereri ac fubire velle, fi quidem falſum dicat. Jurans itaque poenam mendacii, perfidie & obfcuracionis gloriæ divinæ a Deo decretam in fe depofcit. Quod erat alterum.

Juramentum adeo ab imprecatione & execratione diftingui
Kkkk 2 liquet,

liquet, & scriptura etiam in abnegatione Christi a Petro facta distinguit Matth. XXV. 24. Cum antea asseruerimus, Christianum sub pœna damnationis æternæ jurare posse (§. 896.), non autem majus malum damnatione æterna homini obtingere possit: execrationem sui orationum maximam in juramento admittere videmur (§. 865.). Quamobrem forsitan erunt, qui a majori ad minus argumentaturi contendunt, licitas quoque esse debere execrationes sui minores, adeoque etiam licitum esse sibi mala imprecari (§. 863. 865.), siquidem liceat se omnium maxime execrari. Enimvero hi non attendunt ad ea animam, quæ tam in demonstratione de illicito juramento pœnans certam temporalem in specie continens & juramento licito Christianorum sub pœna damnationis æternæ (§. 896.), quam in demonstratione præfenti quoad pœnas æternas continentur. Nimirum aliud est habere animum se submittendi pœnæ divinæ, siquidem verum non dicatur; aliud vero est sibi metipsum decerere sub hac conditione pœnam ejusque executionem Deo demandare, quasi Deus non haberet jus puniendi, nisi a jurante in ipsum fuerit collatum. Declarat itaque jurans, Deum mendacium, perfidiam, ac obscurationem nominis sui puniendi juste, ut nulla sibi sit conquerendi causa, siquidem pœnam incurrat. Hæc probe notanda sunt, ut intimius perspiciatur, juramentum nihil continere, quod officio cuidam erga Deum, vel erga seipsum repugnet, modo idem perverse non interpretemur: id quod in primis ad tranquillandam conscientiam eorum facit, qui, cum a juramento non satis intellecto abhorreant, ad jurandum tamen compelluntur. Sed de talibus discretius dicere non est hujus loci.

§. 899.

Quando Si promissio de vero dicendo datis dexteris vice jurisjurandi promissio facta pro juramento accipi debet, ita promittens jurat; si vero pro tunc dexteris modo adstringendi fidem suam, alteri, non jurat, sed tantummodo hæc facta sit ju-promissio ass. veratio est. Etenim si promissio de vero dicendo ramentum, datis dexteris vice jurisjurandi facta pro juramento accipi debet;

bet; eidem tribuitur ſignificatus juramenti. Enimvero ver-
bis quibuscunque, adeoque etiam ſignis aliis, quæ vocabulis *quando non*
æquipollent, jurari poteſt, modo iisdem tribuatur ſignifica-
tur, qui vi definitionis juramento convenit (§. 889.). Qua-
re ſi promiſſio de vero dicendo datis dexteris vice jurisjuran-
di facta pro juramento accipi debet, quin ita promittens ju-
r aſſeintelligatur, dubitandum non eſt. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi promiſſio eadem tantummodo haberi de-
bet pro modo adſtringendi fidem ſuam alteri, cum hoc nuda
promiſſione obtineatur (§. 760.); pro juramento non acci-
pitur, adeoque nec eidem tribuitur ſignificatus, qui vi defini-
tionis juramento convenit. Quamobrem nec ita promittens
jur aſſeintelligitur (§. 349. Log.). *Quod erat ſecundum.*

Denique ſi quis velit, ut vice jurisjurandi datis dexteris
promiſſio fiat de vero dicendo, is de veritate dictorum abs-
que iſtiusmodi promiſſione dubitat (§. 417. part. 2. Theol. nat.).
Enimvero ſi quis dubitat de veritate dictorum, ea probari
nequit niſi per conſcientiam, aut Deum teſtem (§. 853.).
Quamobrem cum promiſſio de vero dicendo datis dexteris
facta accipi non debeat pro juramento *per hypot.* adeoque pro-
batio veritatis dictorum non deſideretur per Deum teſtem
(§. 852.); reſtat ut iſtiusmodi promiſſio habeatur pro pro-
batione per conſcientiam teſtem facta. Aſt probatio per con-
ſcientiam teſtem facta aſſeveratio eſt (§. 851.). Quamobrem
ſi promiſſio de vero dicendo datis dexteris facta vice juris-
jurandi tantummodo accipiatur pro modo adſtringendi fidem
ſuam; ea pro aſſeveratione habenda. *Quod erat tertium.*

Fidem datis dexteris adſtringere non ſolum hodie apud nos
receptum eſt; ſed & olim apud omnes quaſi gentes receptum
fuiſſe conſtat. Inprimis apud Perſas firmiſſimum hoc fuit fidei
vinculum. Unde *Diodorus* l. 16. c. 43. dextra, inquit, certiſſi-
ma fidei apud Perſas arrha eſt: id quod & *Joſephus* Antiq. Jud.

lib. 18. c. 12. de Parthis refert. Quod vero etiam veteres promissionem data dextera factam pro juramento accipi voluerint, ex iis liquet, quæ de *Cyro* fœdus cum *Hyreantis* faciente narrat *Xenophon*: Dicebant enim *Hyreantis* ad *Cyrum*: obsides actutum hinc profecti, hac nocte vobis adducere volumus. Tu modo *Dixi* testibus fidem nobis dato, dextramque jungite, ut, quæ abs te acceperimus, ad alios etiam afferamus. Promissionis adeo data dextera factæ tanta olim fuit apud multas gentes religio, quanta juramenti esse potest: id quod inde erat, quod adeo detestabilis habebatur qui fidem data dextera adstrictam fallit, quam qui pejeravit.

§. 900.

Juramentum assertorium est, quod præstatum de veritate dictorum, quibus aliquid nude affirmatur, vel negatur. *Assertorium* quid *promissorium* vocatur, quod præstatum de veritate dictorum, quibus aliquid promittitur.

Ita si juro, me hoc non fecisse, vel nihil mihi constare de facto quodam alterius, vel alterum ea fecisse, quæ dico; juramentum assertorium est. Ast si juro me sibi hoc præstiturum, juramentum promissorium est. Nimirum qui jurato promittit, per Deum testem probat se moraliter verum loqui, dum promittit.

§. 901.

Juramenti promissorii sensus.

Qui jurato promittit, per Deum testem ac vindicem mali probat, sibi esse animum hæc tibi præstandi, quæ se præstiturum dicit, vel non faciendi, quod se non facturum dicit. Etenim qui jurat, is per Deum testem probat se verum dicere & eum invocare tanquam vindicem mendacii ac perfidiæ, nisi verum dicat (§. 852. 853.). Enimvero qui alteri promittit, se quid ipsi præstiturum esse (§. 361.) & in hoc proposito se perseveraturum declarat (§. 366.). Quamobrem qui jurato promittit, per Deum testem ac vindicem mali probat sibi esse animum hæc ipsi præstandi, quæ se præstiturum dicit, vel, si promissio sit rei

rei negativæ, se habere animum non faciendi, quod se non facturum dicit.

Qui alteri quid promittit, eidem verbis declarat, quanam sit animus ejus in præfenti de futuro quoad certas præstationes. Quodsi ergo alter dubitet de veritate dictorum, ac ideo de ea certus fieri velit; ejus potissimum interest nosse, quod habeat animum in hac voluntate persistendi, quem in præfenti declarat, & certum esse, ne eundem in posterum mutet. Quoniam igitur hoc probari nequit, nisi per Deum testem (§. 853.), nec probatio haberi possit pro certa, nisi necessitatem quandam animum non mutandi sibi imponat promissor, id quod fit Deum invocando tanquam vindicens mendacii ac perfidii (§. 880. *huj.* & §. 118. *part. 1. Phil. præf. univ.*); juramentum promissorium potissimum respicit animum præstandi id, quod se præstiturum dicit promissor.

§. 902.

Jurato promittens juramento suo confirmat, se animum præstandi, quem habet, mutaturum non esse, seu in præfenti voluntate servandi promissum perseverare velle. Etenim probat, sibi esse animum hæc tibi præstandi, quæ promittit (§. 901.). Quoniam vero dicere nequit, sibi hunc animum esse, nisi velit in præfenti voluntate perseverare; juramento omnino probat, se in hac voluntate tibi præstandi, quæ dicit, perseverare velle. Enimvero hæc perseverantia in proposito præstandi id, quod promittitur, jam inest ipsi promissioni (§. 366.). Quamobrem jurato promittens juramento suo probat verum esse, quod in proposito præstandi id, quod promittitur, perseverare velit, consequenter eodem id confirmat.

Quidnam juramento promissorio confirmetur.

Nullum juramentum alium habere potest finem vi definitionis (§. 852.), quam ut is, cui juratur, certus reddatur de veritate dictorum, de quibus dubitatur (§. 853.). Quamobrem quæ vi verborum, quibus promittitur, adversus promissorem pro vero haberi possunt (§. 428.); ea omnia juramen-

to confirmantur, non plura, nec pauciora. Quasi obrem cum promissor habere debeat animum in proposito præstandi id, quod promittit, perseverandi (§. 366.), sine quo nulla concipi potest promissio; juramento promissoris promissarius reddi debet certus, eum in proposito præstandi id, quod promittit, perseverare velle. Invocat Deum testem, qui omnia certa sunt & qui falli nequit; cumque Deus testimoniam non actu perhibeat, ad quod provocat jurans, eum invocat vindicem mendacii ac perfidiæ ne de veritate verborum, quibus juratur, dubiteretur. Facilius autem juranti creditur, quod vera dicat, quia pœna mendacii ac perjuræ exasperatur per pœnam obscuracionis gloriæ divinæ superæcedentem, siquidem falsum dicat jurans (§. 872.). Hæc ex nozione juramenti consequuntur: quæ autem ex eadem deduci nequeunt, ea gratis sumuntur.

§. 903.

An juramentum producat obligationem præstandi.

Juramentum non novam producit obligationem aliquid præstandi ei, cui juratur. Etenim juramento tantummodo te obligas ad dicendum verum (§. 885.). Et si jurato promittis, verum tantummodo esse probas juramento tuo, quod habeas animum alteri præstandi, quod te præstiturum dicis (§. 901.), ac in hoc præstandi proposito perseverare velis (§. 902.). Quamobrem nisi dicta, quorum veritas juramento probatur, præstationem quandam contineant, ad quam aliunde sis obligatus; ex juramento nulla nasci potest obligatio alteri, cui juratur, quid præstandi, consequenter juramentum nullam istiusmodi obligationem producit.

Quod si dicas, posse me jurare, quod Titio daturus sim decem aureos, cumque negari non possit, me eos ipsi dare debere, juramentum producere obligationem dandi Titio decem aureos. Enimvero qui non videt, verbis jurantis infesse promissionem (§. 361.), & ex promissione nasci dandi obligationem (§. 363.), ad quam adeo juramentum nil confert, quod tantummodo producit obligationem moraliter verum loquen-

loquendi, quando Titio te decem auræos daturum dicis (§. 885.), quamvis hoc etiam absque juramento contra te habeatur pro vero (§. 428.): fit ita quod subinde ex juramento, quæ ad promissionem accedit, intelligatur verbis Titii perfectam contineri promissionem.

§. 904.

Quoniam juramentum promissorium non novam produ- *An jura-*
cit obligationem ei, cui juratur, aliquid præstandi (§. 903.); *mentum ex*
si actus non obligatorio super accedit, cum in obligatorium converte- *actu non*
re nequit. *obligatorio*

Vulgus equidem sibi persuadet, eam esse juramenti vim, *efficiat obli-*
ut actum non obligatorium in obligatorium convertat, & ex *gatorium.*
falsa hac persuasione nascitur abusus juramentorum: qui quo
magis detestandus, eo firmiter tenendum, vim istam juramen-
to falso tribui.

§. 905.

Quoniam juramentum actum non obligatorium in obli- *An promissio*
gatorium convertere nequit (§. 903.); *qui ante juramentum non valida*
validus non est, per juramentum validus fieri nequit, consequen- *per jura-*
ter nec promissio, qua per se valida non est, per juramentum valida mentum
fieri potest. *fieri valida.*

Grotius lib. 2. c. 13. §. 14. statuit, juramento Deo obli-
gari jurantem ad præstandum, quod dicit, etiam si non obli-
gatus sit ei, cui juratur. Enimvero cum juramentum non al-
liud involvat, quam quod Deus testis esse debeat, jurantem
vera dicere, & pœnam mendacii ac perfidie justus vindex exe-
qui debeat, quam actibus hisce vitiosis statuit, nisi is vera loqua-
tur eamque acerbiorē propter pœnam obscurationis gloriæ
sue superaccedentem (§. 872.); non video, quomodo hinc
inferri possit, hominem sese obligare Deo ad præstandum id,
quod dicit, & in ipsum transferre jus hoc a se exigendi (§. 23.
part. 1. Jur. nat.). Non juratur Dei causa, sed hominis, qui de
veritate dictorum dubitat, nec nisi jurato credere vult.

(*Wolffii Jur. Nat. Pars III.*)

LIII

§. 906.

§. 906.

*Exempla
promissio-
num jurata-
rum, quæ
sunt nullæ.*

Quoniam promissio invalida per juramentum valida fieri nequit (§. 905.); promissio autem invalida est, quæ fit sub conditione turpi (§. 494.), cui error dat causam (§. 569.), quæ vi vel metu extorta fuit (§. 576.), qua promittitur factum vires tuas transcendens (§. 636.); *essamsi promissioni sub conditione turpi factæ, vel cui error causam dedisti, aut quæ metu extorta fuit, immo qua factum vires tuas transcendens promittitur, ea tamen invalida est.*

Quando itaque de promissionis validitate aut invaliditate iudicium fieri debet, juramentum prorsus seponendum, nec ejus ulla in hoc ferendo habenda ratio est.

§. 907.

*Promissoriis
Juramenti
affectus.*

Ex juramento promissioni superaddente certo colligitur, eam esse perfectam. Etenim qui jurato promittit, per Deum testem ac vindicem mali probat, sibi esse animum hæc tibi præstandi, quæ dixit (§. 901.); & confirmat, se in proposito ea tibi præstandi perseveraturum (§. 902.), consequenter sufficienter indicat, se ad hæc præstandum tibi velle esse obligatum, adeoque in te transfert jus id a se exigendi, nisi steterit promissis (§. 239. part. I. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum se tibi obligaverit ad dicendum verum (§. 885.); tu dictorum veritatem pro certo recte habes. Quoniam itaque perfecta promissio est, quando alteri sufficienter declaras, te ipsi quid præstare velle, ac in ipsum jus transfers a te exigendi, ut præster, nisi tua sponte præstare velis (§. 361.); ex juramento promissioni superaddente certo colligitur, eam esse perfectam.

Juramentum adeo promissorium arceat exceptiones, quæ fieri poterant ab eo, qui promissis stare non vult, quando dubium videri poterat, num perfecta fuerit promissio. Et for-

san

San juramenta promissoria ex eo orta, quod promissionem adimplere nolentes varias exceptiones commenti sunt, quibus se ad promissum præstandum non teneri promissario persuadere voluerunt.

§. 908.

Juramentum arcet omnes tacitas exceptiones ac conditiones. Quod jurare enim debes, ea vera esse quæ dicis (§. 852.), ne dictorum veritate alter dubitare possit (§. 853.), cui etiam ad hoc te ipsi obligas jurejurando (§. 885.), & quidem te ipsum sub pœna mendacii, perfidiæ ac obsurationis gloriæ divinæ (§. 852. 872. 880.). Quamobrem non alia mens tua esse colligitur, quam quæ verbis tuis significatur, & quod iisdem significatur pro vero contra te habendum sine ulla exceptione ac conditione. Patet itaque juramentum arcere omnes tacitas exceptiones ac conditiones.

Nimirum si tibi non præcise ea fuerit mens, quæ verbis significatur, aliis adhuc verbis significari debebat, quænam supponenda sit conditio, vel quænam adjicenda exceptio: quod cum non facias, ubi dictorum veritatem alteri probare & de ea eundem certum facere debes, tuque ad hoc faciendum te ipsi obligas, nec alia admitti debent, quam quæ verbis istis significari possunt. Quamobrem nec ultra id te alter sibi obligatum habere potest, quam quod verbis tuis præcise significatur; nec tu adversus eam obligationem, quam verba tua aperte loquuntur, quicquam excipere vales. Patet adeo usus juramenti in promissionibus & aliis actibus obligationis, etsi ab eo minime pendeat obligatio.

§. 909.

In juramentis non admittuntur reservationes mentales. Re- An in reservationes enim mentales illicitæ sunt omnes, quando falsum loquium illicitum (§. 238.), consequenter quando moraliter falsum loqui non licet (§. 156.). Enimvero juranti moraliter

nes mentales. ter falsum loqui non licet (§. 853.). Ergo nec in juramentis admittuntur reservationes mentales.

Ostenditur etiam hoc modo. Juramento nosmetipfos obligamus ad verum alteri dicendum, cui juramus (§. 885.), consequenter ad animi nostri sensa significanda (§. 150.). Sed reservationes mentales illicitæ sunt, quando ad animi nostri sensa alteri significanda obligamur (§. 237.). Ergo etiam illicitæ sunt, quando juramus, consequenter in juramentis non admittendæ.

Quando ad animi nostri sensa indicanda alteri obligamur, reservationes mentales respectu ejus, ad quem sermo dirigitur, mendacium sunt (§. 236.). Quis ergo iisdem in juramentis concedet locum, quibus sub pœna divina mendacii fides de vero dicendo adstringitur (§. 852. 889.)?

§. 910.

*Quomodo
verba ju-
rantia su-
mere debeat
jurans.*

Jurans verba jurantia sumere debet in eo significatu, quem iis tribuit iis, cui juratur. Etenim qui alteri jurat, ipsi veritatem dictorum probare debet per Deum testem ac vindicem mendacii (§. 852. 853.). Quamobrem cum is, cui juratur, verba jurantis non intelligat nisi in eo significatu, quem iis tribuit; jurans quoque verba jurantia in eo significatu sumere debet, quem iis tribuit is, cui juratur, seu, quod perinde est, quomodo intelligi ea ab ipso novit.

Nimirum qui vult, ut jures te verum dicere, is certus esse vult, eam esse animi tui sententiam, quam ex verbis tuis tibi esse colligit. Non igitur vult, ut tu jures, aliam esse sententiam tuam, quam ipse animo concipit. Juramentum adeo foret mera illusio, siquidem tibi jurare liceret, tibi aliam esse sententiam animi, quam alter putat, dum jurare debes, quod ea fit, quam putat alter.

§. 911.

Quoniam *jurans* verba jurantia sumere debet in eo signi-
ficatu, quem iis tribuere novit alterum, cui jurat (§. 911.); *rantia in a-*
verba, quibus juras, non detorquere debet, contra manifestum eo-
lienum sen-
rundem significatum in alienum, ut falsum loquendo ex mente ejus, sum detor-
cui juratur, verum se locutum probet ex mente sua. *quere num*

Repugnat hoc e diametro pacto de vero dicendo, quod ju-
liceat juran-
ramenrum continet (§. 884.). Cum enim pactum omne conti-
ti.
ventio quædam fit (§. 788.), qui vero inter se conveniunt, in
idem consentire debeat (§. 699.); pactum de vero dicendo
requirit ut verba jurantia in eodem a jurante & eo, cui jura-
tur, sumantur significatu. Tum enim *jurans* consentire in-
telligitur, quando vult jurare, quod ea sit animi sui sententia,
quam is, cui jurat, ipsi esse vult, aut putat.

§. 912.

Similiter quia *jurans* verba jurantia sumere debet in eo *Secundum*
significatu, quem iisdem tribuere novit alterum, cui jurat (§. *cujus men-*
910.), cum is, qui juramentum defert, sibi jurari velit (§. *tem verba*
892.); *verba jurantis accipienda secundum mentem deferentis.* *jurantis ac-*

Adque adeo hinc etiam patet, æquivocationem nec verba *cupianda,*
lem, nec mentalem admitti in juramento, ut verba alium for-
tiantur significatum, qui fit a mente deferentis diversus. *juramento*
delato.

§. 913.

Juramentum de re illicita factum non obligat ad præstandum. *Juramen-*
Etenim si id, quod te acturum dicis, illicitum est, ad id non a-
gendum obligaris (§. 170. part. 1. *Phil. præf. univ.*). Sed nemo *tum de re il-*
se ab obligatione sua liberare potest (§. 674.). Ergo nec *licita fa-*
juramento se obligare potest ad id præstandum, ad quod non *ctum non*
agendum obligatur. *obligat.*

Juramentum adeo ex illicito non facere potest licitum. Sa-
ne si hoc fieri posset, quidvis tibi licitum foret, ut facere pos-

ses, quod lubet. Neque enim alia re opus foret, quam ut jurares te hoc agere velle, ac protinus liceret, quod antea non licebat agere. Idem etiam eodem modo intelligitur, de non facto quocumque. Peccat qui male jurat; sed bis peccat, qui facit, quod male juratum. Stolidi sunt eorum religio, qui sibi metuunt a pœna divina perfidiæ, non vero metuunt a pœna divina inobediendiæ & scelerum. Stolidi quoque sunt eorum de existimatione opinio, qui malunt esse inobedientes erga Deum ac scelerati, quam perfidi videri. Sed de his disertius dicendum in Philosophia morali, ubi actuum vitiosorum turpitudine intrinseca graphice delineanda, ut quam iudem sint deestant, di tanto dilucidius constet.

§. 914.

Juramentum de re illicita quale sit.

Juramentum de re illicita illicitum est. Quod si enim id, de quo juratur, fuerit illicitum, ad id omittendum obligaris (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.), adeoque peccas, si non omittis (§. 440. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter eum velle peccare etiam peccatum sit (§. 444. part. 1. Phil. pract. univ.); animum quoque actum illicitum committendi habere non debes (§. 440. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum jurans de re illicita habeas animum actum illicitum committendi (§. 852.); de re illicita jurare non debes, adeoque juramentum de re illicita illicitum est (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.).

Juras te injuriam tibi illatam vindicaturum cupiditate vindictæ adductus. Cum cupiditas vindictæ lege naturali prohibeatur (§. 948. part. 1. Jur. nat.), de re illicita juras (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Juramentum itaque illicitum.

§. 915.

Quale sit juramentum actui non obligatorio superaccedens.

Omne juramentum actui non obligatorio superaccedens illicitum est. Si enim juramentum actui non obligatorio superaccedit, eum in obligatorium convertere nequit (§. 904.), consequenter nullo sine præstatum (§. 932. Ontol.). Quamobrem cum

cum temerarium sit (§. 277.), temere autem jurare non licet (§. 278.); omne juramentum aetui non obligatorio superaccedens illicitum est.

Cum ab omni facto temerario sit abstinendum, immo ne temeraria quidem verba profiteri liceat (§. 278.); multo minus Deum temerarie invocare licet tanquam testem veritatis dictorum & tanquam vindicem perfidiae: id quod facit jurans (§. 852.), contra reverentiam Deo debitam (§. 1182. 1183. *part. 1. Jur. nat.*),

§. 916.

Si vel tui, vel alterius plurimum interest, ut de veritate dictorum tuorum is sit certus, asseveranti tamen credere non vult; juramentum licitum est. Etenim si tui, vel alterius plurimum interest, ut de veritate dictorum is sit certus, de ea vero dubitat; aut id probandum est per conscientiam, aut per Deum testem (§. 853.), consequenter vel asseverando (§. 851.), vel jurando (§. 852.). Quoniam itaque asseveranti credere non vult *per hypoth.* veritas dictorum aliter probari nequit nisi jurejurando, consequenter temerarie non juratur, ut propterea a juramento sit abstinendum (§. 278.). Enimvero cum jurans profiteatur, se pro certo habere, quod Deus norit cogitationes suas non minus, quam verba ore prolata, & mendacium ac perfidiam, immo obscurationem gloriae suae puniat (§. 871.), & se poenam eam mereri, nisi verum loquatur, ac se eandem lubenter, prout debet (§. 1071. *part. 1. Jur. nat.*), sibi velle, siquidem mendacii, perfidiae ac obscurationis gloriae divinae fiat reus; juramentum ipsum nil continet, quod pro certo habere ac ore profiteri illicitum sit (*not.* §. 871.). Quoniam itaque, cum vel tui, vel alterius plurimum interest, ut de veritate dictorum tuorum hic sit certus *per hypoth.* ad animi tui sensa alteri patefacienda obligaris, alio
autem

autem modo quam jurejurando hoc fieri non potest *per deum*, quin lege naturali tibi detur jus jurandi dubitandum non est (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Licitum adeo est juramentum, si vel tui, vel alterius plurimum interfit, ut hic de veritate dictorum tuorum sit certus, asseveranti tamen credere non vult.

Præstaret utique tam sanctum hominibus haberi servare fidem, ac juramentum, & tam detestabilem haberi violationem fidei datæ, quam juratæ, ut juramenti non esset opus. Enimvero cum hi non fiat hominum mores, ne Christianorum quidem, quos idem maxime decet, cum nemo in lege naturæ servanda, quæ fidem datam servare præcipit (§. 765.), fallere autem (§. cit.), ac mendacium (§. 183.) & perfidiam prohibet (§. 774.), exactior esse debeat homine Christiano; juramentum pro præsentis hominum conditione utique permittendum. Permissa sunt juramenta lege naturali ob perverfos hominum mores, minime autem præcepta. Quodsi tales essent eorum mores, quales esse debebant, omne juramentum foret illicitum, cum in temerariam invocationem Dei tanquam testis veritatis dictorum & vindicis mendacii ac perfidiæ verteretur, adeoque stylo scripturæ in abusum nominis divini abiret contra reverentiam Deo debitam (§. 1182. 1183. *part. 1. Jur. nat.*). Juramenta igitur non per se legi naturæ conveniunt, quippe quæ fidem simpliciter datam servare præcipit, fallere prohibet (§. 765.): sed ex hypothesi fidei fallacis quæ contemptum legis naturalis.

§. 917.

*Quando non
jurandum.*

Si tui, vel alterius parum interfit, ut de veritate dictorum tuorum is sit certus, asseveranti autem credere nolit; jurandum non est. Etenim si tui, vel alterius parum interfit, ut de veritate verborum tuorum is sit certus, asseveranti tamen credere nolit; nec opus est, ut eidem per Deum testem ac vindicem mendacii ac perfidiæ veritatem dictorum probes, consequenter

ter jures (§. 852.). Quamobrem cum tibi perinde esse possit, immo debeat, utrum alter dictis tuis fidem habere velit, nec ne; nulla quoque adest ratio, cur ad fidem faciendam dictis tuis sis obligatus (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.). Pro actu igitur temerario habendum est juramentum, quo veritatem dictorum adstruere vis (§. 277.), consequenter ab eo abstinendum (§. 278.). Si tui, vel alterius parum interfit, ut de veritate dictorum is sit certus, asseveranti autem credere non lit; jurandum non est,

In casu particulari dato haud difficulter perspicitur, utrum tui, vel alterius multum interfit, nec ne, ut dictis tuis fides habeatur, ut adeo facile pateat, num jurare liceat, ac non liceat, etiamsi rei, de qua jurandum, juramentum minime repugnet, prouti accidit in casu rei illicitæ, vel actus non obligatorii (§. 914. 915.).

§. 918.

Si asseveranti creditur, juramentum illicitum est. Etenim *Alius casus* si asseveranti creditur, per testem conscientiam satis probata *juramenti* est dictorum veritas (§. 851.), adeoque non opus est proba- *illiciti.* tione per Deum testem (§. 853.), consequenter per juramentum (§. 852.). Juramentum igitur cum fiat nullo fine, temerarium est (§. 276.), consequenter illicitum (§. 278.).

Juramenta non alio fine introducta, neque alio fine deferuntur, quam quia asseveranti non creditur. Quodsi semper tuta esset asseverantium fides, de juramento nemo vel per somnium cogitaret. Fides fallax peperit asseverationes, & cum nec tuta esset asseverantium fides, ipsum peperit juramentum, quo majus vinculum ad adstringendam aliorum fidem concipi minime potuit.

§. 919.

Si juramentum praestetur de re in se non illicita, sed majus bo- *An valeat*
(Wolfii Jur. Nat. Pars III.) M m m m *num*

juramentum de re licita, sed maius bonum morale impediens. *nam morale impediens; non valet.* Etenim homo obligatur ad id, quod altero melius est, eidem præferendum (§. 192. *Phil. pract. univ.*), & ad omnem faciendum facultatum nostrarum usum, qui ad perficiendum animam & imperfectionem ab eadem arcendum requiritur (§. 173. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem quod impedit bonum majus morale, id facere minime debemus, consequenter facere illicitum est (§. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*). Perinde igitur est, ac si de re illicita fieret juramentum, si præstetur de re majus bonum morale impediens. Quamobrem cum juramentum illicitum sit, quod præstatur de re illicita (§. 914.); illicitum quoque esse debet juramentum de re in se quidem non illicita, bonum tamen majus morale impediens præstitum, adeoque non valet.

Nimirum actus in se non illicitus in casu emergente illicitus evadit, quando majus bonum morale impedit, veluti quando prohiberis virtutem quandam intellectualem aut moralem ad majorem gradum evehere, aut de aliis præclarior mereri. Nemo sibi ipsi eripere potest libertatem proficiendi in bono: quod utique fieret, admissio juramento tanquam valido, quod hic damnatur. Tale juramentum est, quo quis se obstringit, quod nolit inventum aliquod generi humano perutile manifestare.

§. 920.

An juramentum sponte præstitum sit licitum.

Si is, cui de veritate distorum tuorum constare debet, juramentum tibi non desert, nec expresse, nec tacite; juramentum illicitum est. Etenim si is, cui de veritate distorum tuorum constare debet, juramentum tibi non desert, nec expresse, nec tacite; nec is verbis expressis declarat, neque aliunde id colligitur, quod tibi nisi jurato credere nolit (§. 892.). Quamobrem præsumendum potius est, ipsum tibi asseveranti credere velle. Enimvero si asseveranti creditur, juramentum illicitum est (§. 918.). Illicitum adeo etiam erit, si is, cui

de

de veritate dictorum tuorum conſtare debet, juramentum tibi non defert, nec expreſſe, nec tacite.

§. 921.

Qui aſſeveranti credere non vult, nec expreſſe dicit, ſe ne ju- Quando ju-
ranti quidem fidem habiturum; juramentum tibi tacite defert. ramentum
 Etenim qui aſſeveranti credere non vult, is negat te morali- tacite defe-
 ter verum loqui, non obſtante aſſeveratione tua, quod du- ratur,
 bitans de veritate dictorum magis inelinet in partem negati-
 vam (§. 420. part. 2. Theol. nat.). Quamobrem probatio-
 nem aſſeveratione meliorem exigere videtur. Enimvero
 præter aſſeverationem non datur alius veritatem dictorum
 moralem probandi modus, niſi juramentum (§. 853). Ergo
 ſi expreſſe non dicat, ſe ne juranti quidem fidem habiturum;
 juramentum tibi tacite defert.

§. 922.

Si aliunde conſtare poteſt de veritate eorum, quæ dicis, logica, Si veritas
cujus gratia noſſe intereſt, num moraliter verum loquaris; juran- logica aliun-
dum non eſt. Etenim cum tantummodo interſit noſſe, quod de conſtare
 moraliter verum loquaris, ut conſtet de veritate logica poſſit, jura-
 eorum quæ dicis, & hæc aliunde conſtare poſſit; non opus menti delat
 eſt ut per Deum teſtem probeſte moraliter verum loqui, cum *atio illicita.*
 ex eo, quod moraliter verum loquaris, non demum colli-
 gendum eſt logice verum eſſe, quod dicis: neque enim ver-
 bis opus eſt, ubi rerum teſtimonia adſunt. Quoniam itaque
 per juramentum non probatur, niſi quod moraliter verum
 loquaris (§. 852.); idem tibi deferri nullo fine cenſetur,
 adeoque pro temerario actu habenda juramenti delatio (§.
 277.). Sed temerarie nihil agendum (§. 278.). Ergo nec
 deferendum juramentum, ſi aliunde conſtare poteſt de eo-

rum, quæ dicis, veritate logica, cujus gratia interest nosse, num moraliter verum loquaris.

Aliud est probare dictorum veritatem, aliud vero est probare verum esse, quod dicis. Asseveratio & juramentum non probant nisi dictorum veritatem (§. 851. 852.), consequenter te moraliter verum loqui, non autem verum esse, quod dicis, sed hoc ex eo demum colligitur, quatenus veritas logica tibi perspecta supponitur. Quando igitur veritas logica probari potest, non opus est ut probetur moralis: probatio enim veritatis moralis surrogatur in locum probationis veritatis logicæ, ubi hæc deficit. Deum adeo invocare testem, quando opus non est, reverentiæ, quam ipsi debemus (§. 1183. part. 1. Jur. nat.), parum convenit (§. 1182. part. 1. Jur. nat.). Patebit idem etiam per ea, quæ de perjurio mox demonstraturi sumus.

§. 923.

An in eodem casu sponse oblaturum sit accipiendum. Quoniam perinde est, sive juramentum alteri deferas, sive jurare volentem jurare patiaris (§. 892.), juramentum vero alteri deferre non debes, si aliunde constare potest de veritate logica eorum, quæ dicis (§. 922.); *pati etiam non debes, ut juret alter sua sponse ad jurandum sese offerens, si aliunde constare potest de veritate logica ejus, quod dicit.*

Nimirum quando juramenti delatio illicita, sponse quoque oblata acceptatio illicita est, cum ad juramentum illicitum ipsa acceptatione concurras, quatenus declaras velle te ut juret alter, quando jurare non debet (§. 2.), adeoque idem ipsi deferre censendus es (§. 892.).

§. 924.

Quoties juramenti delatio illicita. Quando jurare non licet, delatio juramenti illicita est. Quando enim jurare non licet, lege naturali jurare prohibemur (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter jurans legem naturæ transgreditur (§. 139. part. 1. Phil. pract. univ.). Quodsi ergo juramentum ipsi defers, cum eum jurare velis (§. 892.);

eum

eum inducere vis ad legem naturæ transgrediendum. Quamobrem cum nemo alterum inducere debeat, ut legem naturæ transgrediatur (§. 701. part. 1. Jur. nat.); juramentum quoque alteri deferre non debes, quando jurare non licet, consequenter juramenti delatio illicita est, quando jurare non licet.

§. 925.

Quoniam perinde est, si ve juramentum alteri deferas, *Quoties* si ve sponte oblatum acceptes (§. 892.), delatio autem juramenti illicita est, quando jurare non licet (§. 924.); *juramenti acceptatio si sponte oblata acceptatio illicita est, quando jurare non licet. illicita.*

Ex hisce duabus propositionibus vis eorum, quæ de illicito juramento demonstrata sunt, nullo negotio infertur, quando in casu particulari juramentum non sit deferendum, & quando ab eo, cujus dictorum veritas in dubium revocatur, sua sponte oblatum non sit acceptandum, ne in Deum simus irreverentes stylo scripturæ nomine ejus abufuri.

§. 926.

Pejere dicitur, qui jurat se moraliter verum loqui, dum *Pejeratio* & moraliter falsum loquitur: ut adeo *Pejeratio* sit juramentum *perjurium* ejus, qui se moraliter verum loqui jurat, dum moraliter falsum loquitur. *quid sit.* Idiomate patrio dicimus einen falschen Eyd, juramentum falsum. Sed *perjurare* dicitur, qui, quod ex animi sui licet sententia juravit, id tamen non facit: ut adeo *perjurium* sit volitio faciendi id, quod te non facturum ex animi licet tui sententia jurasti, & contra. Idiomate patrio dicimus einen Meinenb.

Si quis jurat, aut animum habet moraliter verum loquendi, aut non habet, sed dum moraliter verum se loqui simulat, moraliter falsum loquitur. Enimvero fieri potest, ut jurans moraliter verum loquatur, dum se moraliter verum loqui, veluti hoc se facturum, vel non facturum esse jurat, non tamen faciat,

ciat, quod se facturum juravit, sed contrarium ejus faciat. Hæc duo itaque a se invicem differunt, moraliter verum loqui, quando juratur, & non facere, quod ex animi sententia seu moraliter verum loquens se facturum esse jurasti. Quamobrem verbis quoque a se invicem distinguenda sunt, ne æquivocatio in causa sit, ut a se invicem distinguenda confundantur. Quoniam itaque Cicero off. lib. 3. c. 29. disertè dicit, quod perjurare sit non falsum jurare, sed quod ex animi sui sententia jurans, id non facere; significatum quoque alium vocabulo perjurii tribuere nolumus. Enimvero ne juramentum falsum cum perjurio confundatur, quod tamen ab eo distinguendum esse ex iis, quæ modo diximus, constat; id pejerationem appellare libuit. Quoniam vero non minus contingere potest, ut pejerans, quam ut ex animi sui sententia jurans non faciat, quod juravit; ideo cum Cicero perjurium ad jurantem ex animi sui sententia restringere nolumus, præsertim cum non modo difficilis sit probatio, num perjurus ex animi sui sententia juraverit, verum etiam nullius inter homines utilitatis. Nobis duo sunt vocabula ein falscher Eyd & ein Meineyd. Significatum vero eorundem esse eundem, quem ipsis tribuimus, haud facile dubitabit, qui ad communem loquendi usum attendit animum, modo distinguere noverit ea, quæ per inconstantiam loquendi subinde dicuntur, ab iis, quæ ut plurimum dicuntur, juxta ea, quæ alibi præcipiuntur (§. 150. Log.).

§. 927.

Pejeratio
omnis illicita
est.

Pejerare non licet, seu omnis pejeratio illicita est. Etenim qui jurat ad dicendum verum sese alteri obligat (§. 885.). Quamobrem cum mentiatur, qui moraliter falsum loquitur, quando ad verum loquendum obligatur (§. 187.), hoc autem facit pejerans (§. 926.); qui pejerat, mentitur. Enimvero mentiri non licet (§. 188.), sed omne mendacium sua natura illicitum (§. 183.). Ergo etiam pejerare non licet, seu omnis pejeratio illicita est.

Mentitur pejerans non modo, quod dicat, se moraliter verum

rum loqui, dum se moraliter falsum loqui sibi conscius est; verum etiam quod asseveret Deum esse testem veritatis dictorum suorum, consequenter ipsi cognitum ac perspectum esse, quod moraliter verum loquatur, seu verba eum cogitationibus suis conveniant (§. 852.). Ut vero intimius perspiciatur turpitudine hujus mendacii; sequentem addere lubet propositionem.

§. 928.

Pejeratio est mendacium omnium maximum. Etenim qui *Pejeratio* jurat, Deum testem invocat veritatis dictorum & vindicem *quale sit* mendacii, siquidem moraliter falsum loquatur (§. 852.), im-*mendaciam.*mo obscuracionis gloriæ suæ (§. 872.), & se obligat ad dicendum verum (§. 885.). Quando vero pejerat, moraliter falsum loquitur (§. 926.), consequenter falsum est, quod verum dicat, quod a Deo se puniri velit, si moraliter falsum loquatur, quod Deo cognitum & perspectum sit, se verum moraliter loqui, quod denique sibi non sit animus obscurandi gloriam divinam, seu stylo scripturæ nomine ejus abutendi. Enimvero si quis mentitur, aut nude mentitur, nulla addita asseveratione, aut asseveranter, aut denique jurato mentitur. Quoniam itaque magis mendax concipi nequit, quam qui jurato mentitur per ea, quæ demonstrata sunt, quoniam scilicet qui nude mentitur liberum alteri relinquit, num sibi credere velit, an nolit; qui asseveranter mentitur, per conscientiam testem veritatem dictorum probare vult (§. 851.); pejeratio omnino mendacium omnium maximum est.

Paret ex demonstratione propositionis præsentis, in pejeratione multiplex contineri mendacium, nec a propositio-
tiendi pœna divina deterreri posse pejerantem, immo eandem malle gloriam Dei obscurare, quam verum dicere, ut taceamus alia, quæ pro diversitate casuum particularium diversa sunt, expendenda potius in Philosophia morali, quam hic enu-

enumeranda. Quamobrem, cum apud omnes gentes mendacium maxime detestabile fuerit; non mirum quod tantopere abominati fuerint pejerationem.

§. 929.

Pejeratio
quid sit.

Pejeratio itaque definiri potest per mendacium juratum.

Mentitur nimirum jurans (§. 928.) & juramento confirmare audet mendacium, ut tanto securius mentiatur.

§. 930.

Quando
pejerans non
fiat perjurus.

Si pejerantem poenitet pejerasse & quod se facturum juravit facit; perjurus non est. Etenim si pejerantem poenitet se pejerasse & quod se facturum juravit, facit; is animum, quem jurans habuit, mutavit, ut adeo perinde sit respectu ejus, cui juravit, ac si non pejerasset, sed potius ex animi sui sententia jurasset. Quoniam itaque perjurus non est, qui facit, quod ex animi sui sententia alteri juravit se facturum, immo qui etiam contra animi sui sententiam, quæ juranti erat, hoc facit (§. 926.); perjurus non est is, quem poenitet pejerasse, & qui quod se facturum juravit, facit.

Perjurium cognoscitur ex eo, quod quis non facit, quod se facturum juravit, cum jurasse, non pejerasse quilibet præsumatur, nec de pejeratione constare possit, ubi sit, quod juratum est. In perjurio igitur non attenditur pejeratio.

§. 931.

Juramentum
servare
quid sit.

Juramentum servare dicitur, qui facit, quod se facturum jurat, seu qui promissum juratum servat (§. 430.). Quodsi jures te moraliter verum dicere velle, verum dicendum est (§. 885.); si jures te hoc facturum faciendum est (§. 431.). Juramenta igitur servanda sunt.

Obligatio servandi juramenti nascitur ex pacto (not. §. 885.), si te obligasti ad dicendum verum; ex promissione autem, si promissionem juramento confirmes, quatenus nimirum obligatio respicit personam ejus, cui juratur.

§. 932.

§. 932.

*Qui perjurus est, juramentum non seruat, & contra qui jura- Quinam
mentum non seruat perjurus est. Etenim qui perjurus est, non juramen-
facit, quod se facturum juravit (§. 926.). Quamobrem cum tum non ser-
juramentum non seruet, qui non facit, quod se facturum ju- vet.
ravit (§. 931.); qui perjurus est, juramentum non seruat.
Quod erat unum.*

Ex aduerso qui juramentum non seruat, is non facit,
quod se facturum juravit (§. 931.). Sed qui non facit, quod
se facturum juravit, perjurus est (§. 926.). Ergo qui jura-
mentum non seruat, perjurus est. *Quod erat alterum.*

Per se patet, sermonem hic esse de juramento licito, quale
semper intelligitur, nisi contrarium expresse dicatur.

§. 933.

*Omne perjurium illicitum est. Etenim juramenta sunt ser- Perjurium
uanda (§. 931.), consequenter ea non seruare lege naturali illicitum.
prohibitum (§. 722. part. 1. Jur. nat.), adeoque illicitum est
(§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum perju-
rus juramentum non seruet (§. 932.); perjurium omne illi-
citurum est.*

* Illicita etiam est pejeratio (§. 927.). Quodsi ergo perju-
rium huic accedat; id peccatum majus est, quam si absque
pejeratione fias perjurus: magis enim peccat, qui bis peccat.

§. 934.

*Jurans adstringit fidem suam ei, cui jurato promittit, de eo quod Fides jura-
præstandum. Etenim jurato promittens juramento suo confir- mento ad-
mat, se in præsentī voluntate seruandi promissum perseverare stricta.
uelle (§. 902.), consequenter cum ad verum dicendum sese al-
teri obliget juramento (§. 885.), se certo facturum, seu præsti-
turum, quod se facturum seu præstiturum dicit, adeoque ad fi-
(Wolffii Jur. Nat. Pars III.) Nnn dem*

dem servandam se obligat (§. 759.). Jurans igitur fidem suam ei adstringit, cui jurato promittit, de eo, quod præstandum (§. cit.).

Hinc *fides jurata* dicitur, quæ juramento fuit confirmata.

§. 935.

*Perjurium
quanta sit
perfidia.*

Perjurium est perfidia omnium maxima. Jurans fidem suam ei adstringit, cui jurato promittit (§. 934.). Quamobrem si contrarium ejus facit, quod se facturum promissit, consequenter etiam si non facit, quod se facturum promissit; perfidus est (§. 966.), adeoque perjurium perfidia est. *Quod erat unum.*

Enimvero jurans fidem suam adstringit Deum testem ac vindicem perfidiæ invocando (§. 852.), quam tanto magis punire debere agnoscit, quod conjuncta sit perfidia cum obscuracione gloriæ divinæ (§. 872.). Quamobrem cum fidem non magis alteri quam hoc pacto adstringere valeamus; perfidia quoque major concipi nequit (§. 766.). Perjurium itaque perfidia omnium maxima est. *Quod erat alterum.*

Perfidiam pro re maxime detestanda habuerunt gentes omnes, quantum ex Historicorum monumentis constat. Unde non mirum, quod tantopere abominati fuerint perjurium; perfidiam longe maximam. Sane qui fidem juratam fallit, multo magis fallit fidem non juratam. Qui perfidiam juratam non detestatur, multo minus dedecori sibi ducet perfidiam non juratam. Nemini adeo tuta haberi potest fides, qui perfidiæ juratæ reus est.

§. 936.

*Perjurium
illicitum.*

Quoniam perjurium est perfidia omnium maxima (§. 935.), perfidia vero omnis illicita (§. 774.); *perjurium quoque omne illicitum est.*

Idem jam aliter ostendimus (§. 933.): ex præsentis tamen demonstratione liquet multo clarius, cur a perjurio nobis omni studio cavere debeamus.

§. 937.

§. 937.

Perjurium definiri etiam potest, quod sit perfidia jurata, *Perjurii de-*
vel quod sit violatio fidei juratæ. *finisio.*

Pejeratio mendacium juratum est (§. 929.), quod omnium mendaciorum maximum (§. 928.); *perjurium* perfidia jurata, quæ omnium maxima perfidia est (§. 935.). Quodsi ergo *perjurium* committitur a pejerante; non concipi potest homo, cujus minor sit fides, immo nullius fidei homo merito dicendus, quamdiu fidem datam servando non aliis actibus iteratis, nec interruptis probavit, ut de mutatis pravis moribus certi ac securi esse possimus.

§. 938.

Nemini juramentum deferre licet, qui de pejeratione vel de An jura-
perjurio suspectus est. Etenim si alter tibi suspectus est de pe-
mentum de-
jeratione, non improbable tibi videtur fore, ut moraliter ferre liceat
falsum loquatur, dum se verum dicere jurat (§. 926.), & quan-
ei, qui de pe-
do de perjurio suspectus est, non improbable videtur fore, *jeratione*
ut non faciat, quod se facturum jurat, etiamsi ex animi sui *vel de per-*
sententia juret (§. cit.), adeoque moraliter verum loquatur, *jurio suspe-*
dum jurat. Quamobrem nec credere potes, vera esse, quæ *ctus.*
dicit, & ipsum facturum, quod se facturum jurat, consequen-
ter dum ipsum jurare vis, adeoque juramentum eidem defers
(§. 892.), actus hic temerario æquiparandus (§. 277.), aut
saltem valde metuendum, ne sit temerarius, consequenter
cum actus omnis temerarius illicitus sit (§. 278.), nec consci-
entia dubia quicquam agendum (§. 260.), nemini juramen-
tum deferre licet, qui de pejeratione, vel de perjurio suspe-
ctus est.

Ostendi etiam potest hoc modo. Quoniam tam peje-
ratio (§. 927.), quam *perjurium* lege naturali prohibetur (§.
936.); qui pejerat, vel *perjurus* fit legem naturæ transgredi-

tur (§. 139. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Nemo alterum inducere debet, ut legem naturæ transgrediatur (§. 701. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque impedire etiam debes, si potes, ne transgrediatur. Quamobrem ut juret, quem de pejuratione aut perjurio suspectum habes, velle non debes. Enimvero qui alteri juramentum defert, vult ut is juret (§. 892.). Juramentum igitur deferre ei, qui de pejuratione, vel de perjurio suspectus est, non licet.

Agitur hic de moralitate actus, quo de pejuratione, vel perjurio suspecto defertur juramentum. Qua de causa nullam hic attentionem merentur rationes eorum, quorum interest ne pejeretur, aut ad juramentum admittatur, qui perjurus fit, alio loco utique attendendæ, ubi spectandum, quid intersit juratum esse.

§. 939.

An juramentum scriptum valeat.

Juramentum vocabulis scriptis expressum validum est. Vocabula scripta idem significant, quod ore prolata, quod nemini ignotum. Unum adeo idemque est, sive verba jurantia ore proferantur, sive scribantur. Quamobrem si eadem animo jurandi scribantur, adeoque juramentum vocabulis scriptis exprimitur; eodem modo valet, ac si viva voce fuisset præstitum.

§. 940.

An absens absenti jurare possit.

Quoniam juramentum vocabulis scriptis expressum validum est (§. 939.), absens vero absenti scribere potest, ideo patet, *posse absentem absenti juramentum in literis deferre & jurare.*

Nulla sane ratio est, cur juramentum scriptum non ejusdem valoris esse debeat cum eo, quod viva voce proferitur: neque enim efficacia ejus ullo modo dependet a signis, quibus animi tui sententiam alteri significas. Quodsi moribus solennitates quædam accedant, idem non sunt juris naturalis,

nec

nec ad ejus valorem quicquam conferunt, quamvis ſuam in jurando habeant utilitatem. Sed de his dicere non eſt flujus loci.

§. 941.

*In animam alterius jurare dicitur, qui nomine & mandato In animam
absentis jurat. alterius ju-*

E. gr. Titius abſens jurare debet Mævio. Is mandat Sempronio, ut nomine ſuo idem juret. Dicitur Sempronius jurare in animam Titii. *rare quid ſit.*

§. 942.

Juramentum in animam alterius præſtitum validum eſt. Ete- An juram
nim unum idemque eſt, ſive animi tui ſententiam quocunq; *mentum in*
in caſu alteri ſignifices per literas, ſive viva voce alterius, qui *animam al-*
ut hoc faciat voluisti. Quamobrem cum juramentum per li- *terius præ-*
teras ſignificatum validum ſit (§. 939.); validum quoque eſt *ſtitum ſit*
ſe debet juramentum, quod viva voce alterius præſtas, cui *validum.*
hoc demandasti. Enimvero qui nomine & mandato alteri-
us jurat, in animam alterius jurat (§. 941.). Ergo juramen-
tum in animam alterius præſtitum validum eſt.

Quæ de juramento ſcripto annotavimus (not. § 940.), deo etiam tenenda, quod in animam alterius præſtatur. Ceterum hic juramentum tantummodo in ſe ſpectamus nullo reſpectu habito ad ſtatum civilem, de quo ſuo demum loco dicetur.

§. 943.

Qui abſenti per literas jurat, aut alium in animam ſuam ju- An pejera-
rare vult, non tamen habet animum jurandi, pejerat, & qui non fa- rare
cit, quod hoc modo ſe facturam jurato promiſſit, perjurus eſt. Ete- ritium locum
nim juramentum validum eſt, ſive per literas juret (§. 939.), *habeat in ju-*
ſive in animam abſentis ab alio præſtetur (§. 942.). Quodſi *ramento*
ergo is, qui per literas jurat, aut in animam ſuam jurari vult, *ſcripto & in*

serius praestito.

non habeat animum jurandi, moraliter falsum est hanc esse animi sui sententiam, quam verbis scriptis, aut viva alterius voce significat. Et si non facit, quod facturum sese sive in literis, sive per alium jurato significavit, utique non facit, quod se facturum jurato promisit. Enimvero si jurans moraliter falsum loquitur, pejerat, & si contrarium ejus facit, vel id non facit, quod se facturum juraverat, perjurus est (§. 926.). Quamobrem pejerat, qui absenti per literas jurat, aut alium in animam suam jurare vult, non tamen habet animum jurandi, & perjurus est, qui non facit, quod hoc modo se facturum jurat.

Naturaliter nulla differentia est inter juramentum scriptum & in animam alterius praestitum & inter juramentum ipsa jurantis viva voce enunciatum. Quocunque igitur modo praestetur juramentum, eadem semper religione praestandum. Quemadmodum juramenti semper eadem est efficacia, ita quoque pejeratur & perjurium committitur eodem modo. Non negaverim multos aliter opinari posse, ut malint per literas, aut per alium jurare, quam juramentum voce propria praestare, ac facilius in casu priori ad pejerandum & perjurium duci, quam in posteriori; sed erronea non recte sentientium opinio nullum veritati praedictum affert, quamvis in praxi ejus habenda sit ratio.

§. 944.

Obtestatio quid sit.

Obtestatio est actus, quo quis alterum per Deum testem veritatis dictorum & vindicem mendacii ac perfidiae, aut facti cujusdam illiciti, vel per rem aliam ipsi charissimam, vel cujus maxime rationem habere debet, obsecrat, ut verum dicat, vel ut quid faciat, aut non faciat. *Obtestatio* tendit alterum permovere ad verum dicendum, vel quod faciat, aut non faciendum, quatenus scilicet in memoriam revocat motiva volitionis vel nolitionis (§. 890. *Psych. empir.*), ad actum voli-

volitionis, vel nolitionis neceſſaria (§. 889. *Psych. empir.*). Patrio ſermone dicimus: einen beſchweren.

Nimirum ſi per Deum teſtem ac vindicem alterum obteſtamur, eum cogitare jubemus, Deum noſſe omnes hominum cogitationes ac certo punire mendacium ac perfidiam, & factum quodvis illicitum, & hortamur, ne pœnam divinam incurrat. Ita Archiſacerdos obteſtabatur Chriſtum ut diceret, num fit filius Dei, Matth. XXVI. 23. Similiter ſi quis alterum obteſtatur per famam ſuam, aut per parentes ſuos, ut verum dicat, vel promiſſum ſervet, aut ne quid faciat; is eidem repræſentat labem, quam famæ ſuæ fit adſperſurus mendacio aut perfidia, aut factò alio illicito, & triftitiam parentibus contrahendam, vel labem famæ ipſorum adſpergendam perfidia aut factò quodam ſceleſto. Eodem modo facile interpretari datur obteſtationum formùlas quaſcunque alias, modo ad intentionem obteſtantis animùm advertas & circumſtantias caſus præſentis, in quo obteſtatio fit.

§. 945.

Quoniam obteſtans alterum permovere etiam intendit, ne quid faciat (§. 944.); eum, qui jurare debet, obteſtari poſſumus ne pejeret, vel ubi juramentum promiſſorium præſtitit, ne fiat perjurus, quando pejerationis, vel perjurii ſuſpicio adest. *Juraturum num obteſtari poſſimus.*

Niſi enim metuendum fit, ne juraturus pejeret, aut, qui jurato promiſit, perjurus fiat, obteſtatione opus non eſt.

§. 946.

Quando tui plurimum intereſt, ut alter verum dicat qui ad verum dicendum tibi obligatur, aut ut faciat, qua promittit; obteſtatio licita eſt. Etenim quando tui plurimum intereſt, ut alter verum dicat, & hic ad verum dicendum tibi obligetur; tibi etiam jus eſt alterum ad verum dicendum compellendi (§. 23. part. 1. *Jur. nat.*), conſequenter licitum eſt eum permovere ad verum dicendum, nec temere hoc facis (§. 277.),

ut

ut propterea ab hoc proposito sit abstinendum (§. 278.) Quoniam itaque obtestatione non aliud intenditur, quam ut alter ad verum dicendum permoveatur, nec utaris nisi motivis, quibus alter animum suum a mendacio avertere debet (§. 944. & not. §. 871.); quando tui plurimum interest, ut ad verum dicendum tibi obligatus verum dicat, obtestatio licita est. *Quod erat unum.*

Similiter si tui plurimum interest, ut quæ alter promittit faciat, & ut sis securus, quod facturus sit, cum is ad promissa servanda tibi obligetur (§. 363. 431.); eodem, quo ante modo patet, tibi esse jus eum obtestandi, ut faciat, quæ se facturum promittit, consequenter in hoc etiam casu obtestationem licitam esse. *Quod erat alterum.*

Nimirum obtestatio temeraria non est, quando necessaria, cumque in se nil contineat, quod sit illicitum, nulla sane ratio est, cur in hypothese propositionis præsentis, minime licita esse debeat, aut, si per Deum testem ac vindicem fiat, cur ad abusum nominis divini, seu obscurationem gloriæ divinæ referri debeat, cum definitio obscurationis gloriæ divinæ huic actui parum conveniat (§. 1153. part. 1. Jur. nat.).

§. 947.

Idem porro expenditur. Quando alterum exhortari debes ne quid faciat, aut ut faciat, qui prodit animum illum facienda, hoc non facienda; obtestatio licita. Etenim qui alterum exhortari debet, ne quid faciat, aut ut faciat, ipsi significare debet, seriam sibi & constantem esse voluntatem, ne hoc faciat, ad quod non faciendum obligatur, aut seriam & constantem voluntatem, ut hoc faciat, ad quod faciendum obligatur & adhortationi ac dehortationi jungere motiva, quibus alter ad faciendum, quod facere debet, & non faciendum, quod facere non debet, determinatur (§. 125. 129. part. 2. Phil. præf. anev.).

Quam-

Quamobrem cum obtestans alterum intendat permovere ad faciendum, quod facere debet, vel non faciendum, quod facere non debet, siquidem habeat animum non faciendi, quod debebat facere, vel faciendi, quod facere non debebat (§. 944.); obtestatio omnino licita est, quando alterum exhortari debemus, ne quid faciat, aut ut faciat, quando illud non faciendi, hoc faciendi animum prodit.

Cum ex ipsa definitione intelligatur, obtestationem nil continere, quod in se spectatum illicitum sit, neque etiam illicita dici possit intentio obtestantis in se spectata (§. 944.); si judicare velis, utrum obtestatio licita sit, nec ne, dispiciendum tantummodo est, num sit necessaria: neque enim illicita esse potest, nisi quando temeraria (§. 278.), temeraria autem non est, quando necessaria.

§. 948.

Aseveratio per Deum testem aut rem aliam nobis *Contestatio* *quid sit.*
rissimam, vel magni momenti dicitur *Contestatio*.

Accedit ea propius ad juramentura, in quod etiam abit, si vim juramenti eidem tribuere velimus. Sed cum de his aseverandi formulis jam egerimus in superioribus (§. 891. 894.); non opus est, ut de contestatione plura addamus.

§. 949.

Quando
præstandum
non sit, quod
jurato pro-
missum.
Quod jurato promissimus *præstandum non est alteri, si is hoc sibi* *Quando*
præstari noluerit. Etenim si is, cui quid jurato promissimus, *præstandum*
idem sibi præstari non vult, jus suum remittit (§. 95.), quod *non sit, quod*
facere utique potest (§. 117.), consequenter tu ab obligatio- *jurato pro-*
ne tua liberaris (§. 97.). Quoniam itaque necesse non est, *missum.*
ut ei præstes, quod ad certiorandam fidem tuam jurato pro-
miseras (§. 852.); si alter, cui jurato quid promissisti, id sibi
præstari non vult, præstandum hoc ipsi non est.

Jurasti alterius gratia, cui promissio facta est, ut tanto se
(*Wolfii Jur. Nat. Pars III.*) O O O O curi-

curior esset de fide data non fallenda. Quodsi ergo is nolu-
 rit, te prestare id, quod sibi promissum est; juramenti non
 ea est vis, ut ipso invito prestes, quod ipsi prestandum erat:
 neque enim ideo, quod te sibi jurare passus est, ademit tibi
 libertatem jus ex jurata promissione quaeritum remittendi, nec
 tibi imposuit necessitatem in remissionem juris sui non consen-
 tiendi. Horum enim nihil in ipso juramento continetur, cui
 tacitas conditiones adjicere non licet (§. 908.).

§. 950.

Quando perjurus non sit, qui jurato se promissum non praestat.
 Quoniam alteri prestandum non est, quod jurato pro-
 missum, si is hoc sibi prestari non vult (§. 949.), perjurus
 autem is demum est, qui volenti non praestat, quod ipsi se
 praestitutum promissit (§. 926.); si quod jurato alteri promissisti non
 praestas, quia id sibi prestare non vult, perjurus non es.

Nimirum quando juras te alteri quid praestitutum, non ju-
 ras, te id prestare velle, etiamsi alter noluerit, ut praestas.
 Quamobrem ubi is debitum remittit, hoc acceptando nil facis,
 quod est contra juramentum, nec dici potest, te id servare
 nolle (§. 931.): neque enim hoc aliud continet, quam quod
 animum praestandi promissum, qui tibi est, mutare nolis (§.
 902.). Hunc autem animum non mutas, cum remissionem
 debiti acceptas; sed mutas alteri animum a te debiti solutionem
 exigendi, cujus gratia fidem tuam ipsi adstrinxisti (§. 934.).
 Facit autem hoc alter jure suo (§. 117.), adeoque licet (§.
 170. part 1 Pbil. pract. unib.). Quamobrem quoad te perin-
 de est, ac si servando juramentum praestitisses, quod prestan-
 dum erat, consequenter fidem juratam minime sefellisti, nec
 ulla ratio est, cur perjurii suspicio in te cadat. Quodsi quis
 extirpat, te Deo obligatum esse ad praestandum, quod erat pro-
 missum, ab hac autem obligatione te liberare non posse eum,
 cui juratum est; supra jam notatum est (not. §. 905.), sibi
 eos, qui sibi persuadent juramento adstringi fidem nostram
 Deo ipsique nos obligari ad promissionem juratam adimplen-
 dam.

dam. Unde sua sponte cadit objectio, quæ aliquam veritatis speciem habere videbatur.

§. 951.

Promissio conditionata non est servanda propter juramentum accedens conditione non existente, seu juramentum conditionatum non sic conditionata in puram. Deficiente enim conditione promissio conditionata evanescit (§. 534.), consequenter ex ea nulla oritur juramentum obligatio præstandi id, quod promissum, totaque adeo provertatur in actu non obligatorio habenda (§. 121. part. 1. Phil. pract. univ.). *puram.* Quando itaque obligatio ad promissionem conditionatam accedit, cujus conditio deficit; actui non obligatorio superaccedit. Enimvero si juramentum actui non obligatorio superaccedit, eum in obligatorium convertere nequit (§. 904.). Promissionem itaque conditionatam, cujus deficit conditio, obligatoriam efficere nequit, consequenter conditionata promissio conditione non existente propter juramentum accedens servanda non est.

Quod si promissio conditionata conditione non existente servanda esset, in puram vertenda foret (§. 462.). Quoniam itaque deficiente conditione propter juramentum servanda non est promissio conditionata *per demonstrata*; nec eam juramentum in puram convertit.

Nimirum si conditionate jurato quid promittis, non juras nisi te hoc præstaturum conditione existente, aut non præstaturum, conditione non existente. Juramento adeo adstringitur fides (§. 881.), non nisi in eo casu, quo conditio existit, non vero in altero, quo non existit. Quamobrem si conditio non existat, non præstando id, quod sub conditione fuerat promissum, nihil fit contra juramentum.

§. 952.

*Qui sub conditione potestativa ex parte suo jurato promittit, Eff. Aus ju-
fidem*

ramenti in fidem suam adstringit de conditione adimplenda. Etenim si sub promissione conditione potestativa promittitur, promissor eam protrahe-
sub conditio- re non debet eo fine, ne quod promissum præstare teneatur
ne potesta- (§. 522.). Quoniam itaque jurato promittens fidem suam
tiva. alteri adstringit (§. 934.); si conditio potestativa adfit ex parte sui, fidem quoque suam adstringit de non protrahenda adimplerione conditionis potestativæ (§. 758.). Patet itaque eum, qui sub conditione potestativa ex parte sui quid promittit, fidem suam de adimplenda promissione adstringere.

Nimirum juramento adstringitur fides de eo omni, ad quod vi promissionis obligaris, quemadmodum ipsa definitio juramenti loquitur (§. 852.). Quamobrem sub conditione potestativa ex parte sui jurans omnino juras, te adimplerionem conditionis minime protracturum, quin potius eam adimplendi habere animum. Absolum enim foret alterum persuadere veritatis dictorum, & non habere animum conditionem adimplendi, sub qua promittitur.

§. 953.

An conditio- Quoniam perfidus est, qui facere non vult, quod se fa-
nem potesta- cturum juravit (§. 926.), qui autem sub conditione potestati-
tivam non va ex parte sui jurato promittit, fidem suam de adimplenda
adimplens conditione adstringit (§. 952.), consequenter jurat, se eam
fit perjurus. adimplere velle (§. 758.); si conditionem adimplere negligit, vel ejus adimplerionem studio protrahit, qui sub conditione potestativa ex parte sui promissit, utique perjurus est.

Fidem juratam violat promissor, qui conditionem potestativam ex parte sui adimplere negligit, vel ejus adimplerionem studio prorsus protrahit (§. 952.), & quidem in casu priori culpa sua (§. 758. part. 1. *Phil. pract. univ.*), in posteriori dolo (§. 705. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum violatio fidei juratæ perjurium sit (§. 937.); nullum est dubium, quin neglectus adimplerionis conditionis potestativæ, sub

sub qua promissum est, sit perjurium culposum, ejus autem protractio studio facta perjurium dolosum. Quemadmodum factum dolosum omne pravius est facto culposo; ita quoque perjurium dolosum multo pejus est culposo. Quamobrem ubi quis fuerit perjurus, probe dispiciendum est, utrum dolosum, an culposum sit perjurium, cumque culpa (§ 759. part. 1. *Phil. pract. univ.*) multos admittat gradus, horum quoque in aestimando perjurio habenda ratio est.

§. 954.

Juramentum promissorium generale est, quando in genere *juramenti* quid promittitur: *speciale* vero, quando certus quidam actus *promissorii* in specie promittitur. *divisio in ge-*

E, gr. Si juras te officium tuum diligenter obire velle; *juramentum promissorium generale* est: diligentia enim ista multos sub se comprehendit actus, quos singulos distincte tibi non repræsentas, dum juras. Enimvero si juras, te proximis nundinis Titio daturum decem aureos; *juramentum speciale* est. Erit idem adhuc *speciale*, si præstetur de actu quodam in specie, etsi non singulari, veluti si jures te sine permissu superioris nunquam iter ingressurum. Non implicat, ut idem *juramentum* sit simul & generale, & speciale, quatenus plures continet promissiones, quarum aliis in genere, aliis in specie quid promittitur.

§. 955.

Quoniam perjurus est, qui non facit, quod se facturum *Quale sit* juravit (§. 926.), non solum vero non facit, quod se factum *perjurium* juravit, qui actum quendam certum in specie promisit, *pro diversitate ista juramentorum* verum etiam qui in genere quid promittit, consequenter qui *juramentum* etiam generale, non vero tantummodo speciale *violat* (§. 954.); *perjurium non modo est violatio juramenti promissorii specialis, verum etiam generalis.* Quoniam tamen *juramentum generale præstans de singulis actibus ad genus istud*

referendis non cogitat, dum jurat, ut oblata agendi occasio juramentum in memoriam revocet, vel revocare possit, quemadmodum in speciali juramento (§. 228. *Isych. empir.*), ac facilius is sibi persuadeat, quasi ad actum quendam specialem sub generali contento ob circumstantias præsertim in casu emergente obvias non adstrinxerit fidem suam; *violatio juramenti specialis perjurium majus est, quam generalis.*

Videmus indies generalia juramenta promissoria facile violari, quasi eorum violatio pro perjurio minime sit habenda & multitudo errantium errori huic patrocinium parere videtur. Quamobrem velim ea, quæ hic demonstrantur, probe perpendi, ut major sit juramenta generalia serjandi religio, quam vulgo esse solet, quemadmodum esse debet, nec juramenta istiusmodi generalia tandem in actum vanum abeant, cujus nulla est utilitas. Ceterum hæc differentia quoque probe attendenda venit, ne perjurii infamia eadem notes violatores juramenti generalis, qua merito notantur violatores specialis.

§. 956.

An petere remissionem promissæ jurati sit perjurium. Si quis petat remissionem ejus, quod jurato promissæ; is perjurus non est. Qui jurato quid promittit juramento equidem sue confirmat, se animum præstandi, quem habet, non mutaturum (§. 902.); quoniam tamen alteri præstandum non est, quod jurato promissum, si is hoc sibi præstari nolit (§. 949.); consequenter si præstationem remittit (§. 95.), non ideo promissæ censendus est, quod remissionem petere nolit, in arbitrio omnino promissarii relinquens, utrum remittere velit, nec ne, dum eam petit. Quamobrem si petit remissionem, nil facit, quod se non facturum promissit. Quoniam itaque tum demum perjurus dicendus est, quando quid facit, quod se non facturum jurato promissit (§. 926.); qui petit remissionem ejus, quod jurato promissit, is perjurus non est.

Quod

Quod petens remissionem non mutet animum præstandi, quod se præstiturum jurato promisit, vel exinde apparet, quod eundem non deponat, si denegetur remissio petenti. Immo si animum præstandi, quod se præstiturum jurato promisit, deponeret, remissionem minime peteret. Novi equidem hanc petitionem a nonnullis ad perjurium referri: attamen hi non perpendere videntur ea, quæ de animo præstandi, quod promissum est, non mutato a petente modo diximus, vel in ea sunt opinione, quasi jurans Deo sese obliget ad dictis fidem addendam, a qua obligatione is, cui juratum est, eum liberare nequeat, quod dubium posterius jam ante removimus (not. §. 950.). Quamvis in juramenti admittendæ non sint tacitæ exceptiones & conditiones (§. 908.); nec tamen ex adverso verba quoque jurantium extendi debent ultra ea, quæ iisdem significantur.

§. 957.

Si pœna promissioni adjecta facile exigi possit, juramento pro An promissionem pœnalem confirmare non licet; licet autem in casu opposito. sionem pœ-
 Quodsi enim pœna promissioni adjecta, promissor declarat *nalem jura-*
 se hoc daturum, vel facturum, nisi steterit promisso (§. 606.), *mento con-*
 consequenter cum juramento confirmetur *dictorum veritas firmare li-*
 (§. 852.); quando juramentum ad promissionem pœnalem *ac-*
 cedit, cum eodem declares te animum præstandi, quem nunc *ceat.*
 habes, non mutaturum (§. 902.), juramento quoque non *firmare li-*
 aliud confirmas, quam te, quod pœnæ nomine promissum, *ac-*
 præstiturum, siquidem promisso non steteris. Quodsi ergo *ac-*
 pœna promissioni adjecta facile exigi possit, juramentum pro *ac-*
 actu temerario habendum (§. 277.), adeoque illicitum est (§. *ac-*
 278.), consequenter promissionem pœnalem hoc in casu ju- *ac-*
 ramento confirmare non licet. *Quod erat unum.*

Enimvero qui promissionem pœnalem acceptat, ei perinde est, utrum promittens stet promisso, an quod pœnæ nomine

mine promissum præstet (§. 606. 3), consequenter cum juramento adstringatur fides promissoris (§. 934.), non minus ejus fidem adstringere licet de eo, quod poenæ nomine promissum, præstando, quam de præstando eo, quod aliter promissum, nisi temerarie hoc fiat. Quoniam itaque temerarie hoc non fit, si poenam facile exigere non datur, quin hoc in casu promissionem poenalem juramento confirmare liceat, dubitandum non est. *Quod erat secundum.*

Cum promissor promissario perfecte sese obliget (§. 363.), semper ipsi competit jus exigendi id, quod promittit: immo ipsa promissione hoc jus in ipsum transfertur (§. 361.), unde oritur ista obligatio vi demonstrationis superioris (§. 363.). Hæc vero minime obstat, quo minus fidem promittentis juramento adstringas, ut de servanda fide sis certus (§. 916.). Quamvis ergo tibi etiam competat jus exigendi poenam, nisi promisso steterit promissor, id tamen minime obstat, quo minus fidem promittentis quoad præstationem ejus, quod poenæ nomine promissum, adstringas, ut de ea sis securus, ubi alias difficile fuerit eam exigere.

§. 958.

An falsiloquium licitum juramento confirmare liceat.

Falsiloquium licitum juramento confirmare non licet. Qui enim jurat, jurejurando se obligat alteri ad dicendum verum (§. 885.), & fidem suam ei adstringit de dictorum veritate (§. 881.). Quamobrem cum ad dicendum verum se alteri obligare & fidem suam ei adstringere de veritate dictorum, atque moraliter falsum loqui sibi mutuo repugnent; falsiloquium licitum juramento confirmare non licet.

Si falsiloquium licitum est, jus tibi est moraliter falsum loquendi (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quodsi vero hoc jure uti volueris, alteri te obligare non potes ad moraliter verum loquendum, consequenter tibi ipsi imponere necessitatem moraliter falsum non loquendi (§. 118. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quam hæc sint absurda nemo non intelligit.

§. 959.

Qui falsiloquium licitum juramento confirmat, pejerat. Ju- An istiusmo-
rat enim se moraliter verum loqui, dum falsum loquitur. *di juramen-*
Sed qui moraliter falsum loquitur, dum se moraliter verum *tum sit pe-*
loqui jurat, pejerat (§. 926.). Ergo qui falsiloquium licitum *jeratio.*
juramento confirmat, pejerat.

Quoniam omnis pejeratio illicita est (§. 927.), hinc etiam
patere poterat, falsiloquio licito juramentum addere non li-
cere. Sane quando pejeratio colliditur cum falsiloquio lici-
to, lex prohibitiva colliditur cum lege permissiva (§. 163, 165,
170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero si lex prohibitiva
colliditur cum permissiva, permissiva cedit prohibitivæ (§. 211.
part. 1. Phil. pract. univ.), adeoque satisfaciendum prohibi-
tivæ (§. 208. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem non pe-
jerandum, ut moraliter falsum loqui possis, sed a falsiloquio
alias licito abstinendum, si absque juramento falsiloquio lo-
cus non conceditur.

§. 960.

Votum est pollicitatio Deo facta. Unde *vovere* dicimur *Votum quid*
id, quod Deo pollicemur. Quoniam itaque pollicitando *fit.*
declaramus, nos velle quidpiam alteri præstare ac in hoc
proposito perseverare (§. 367.); *qui votum facit, Deo declarat,*
sibi esse animum aliquid faciendi, vel non faciendi, & se in hoc pro-
posito perseveraturum.

E. gr. Quando ægrotus declarat, si Deus ipsum sanitati re-
stituerit, se velle quotannis inter pauperes certo die decem au-
reos distribuere, votum facit. Similiter votum facit, qui de-
clarat, se certo die anni jejunare & diem integrum precibus ac
meditationibus sacris transigere velle. Votum faciunt mona-
chi, dum Deo pollicentur perpetuam castitatem, paupertatem
& strictam erga superiores obedientiam. Votum faciebat
Carolus VI. Imperator Romanus, cum pestis Viennæ grassa-
(*Wolfii Jur. Nat. Pars III.*) Pppp retur,

retur, se *D. Carolo Borromæo* templum extructurum, si ex peste salvus evasisset.

§. 961.

Votum ser-

vare vel ad- *Votum servare, vel adimplere dicitur, qui ea facit, vel non*
facit, quæ se facturum, vel non facturum, aut dat, quæ se da-
implere quid turum vovit.

sis.

Ita *Carolus VI.* Imperator votum servabat, vel adimplebat, dum peste extincta, ex qua salvus evaserat, *D. Carolo Borromæo* templum extruebat.

§. 962.

Fides Deo
data a vo-
vente.

Qui votum facit Deo dat fidem de voto servando. Etenim qui votum facit, Deo declarat sibi esse animum aliquid faciendi, vel non faciendi, & se in hoc proposito perseveraturum (§. 960.), adeoque affirmat, se præstiturum quod dicit. Enimvero qui hoc affirmat, fidem dat (§. 758.). Ergo qui votum facit Deo dat fidem. Servat autem fidem, qui ea facit, quæ se facturum, vel non facit, quæ se non facturum, aut etiam dat, quæ se daturum dicit (§. 961.). Quamobrem cum fides detur de eo, quod nos præstituros dicimus (§. 758.); qui votum Deo facit, fidem suam dat de voto adimplendo seu servando.

Dare Deo fidem res ardua est: non minore igitur religione rovendum, quam juramentum. Immo votum proxime accedit ad jurandum. Declaramus enim Deo, nos quid facere velle & in hoc proposito fore constantes, quem omniscium esse novimus, ut adeo ipsi per se constet de veritate dictorum, nec alio teste præter se habeat opus. Nonne igitur perinde est, ac si ipsum testem veritatis dictorum invocarem? Damus Deo fidem, & hoc ipso declaramus constantiam voluntatis (§. 757.). Quamobrem cum Deus non modo intima animi nostri perscrutetur, verum etiam futura prævideat; nonne hoc perinde est, ac si ad ipsius testimonium de fide data a nobis

nobis non fallenda provocaremus? Novimus quoque Deum punire tam mendacium, quam fidei fallaciam. Quando igitur Deum certum ac ſecurum eſſe volumus de veritate dictorum & conſtantia animi: nonne hoc perinde eſt ac ſi ipſum tanquam vindicem mendacii ac fidei fallacis invocaremus? Pa- ret adeo voto tacite ineſſe, quæ juramento inſunt (§. 852.), con- ſequenter id quam proxime ad juramentum accedere.

§. 963.

Votum fieri debet animo maxime deliberato. Etenim homo *Animus de-* niſ quicquam agere debet, absque animo deliberato (§. 390.). *liberatus ad* Quare nec votum facere debet absque animo deliberato. Eſt *votum re-* autem ipſi negotium, dum votum facit, cum Deo omniscio *quisatus.* (§. 302. part. 1. Theol. nat.), & futurorum omnium præſcio (§. 528. part. 1. Theol. nat.), ac vindice malarum actionum ſeu earum, quæ legi naturæ adverſantur (§. 1080. 1081. part. 1. Theol. nat.). Quamobrem votum fieri debet animo maxime deliberato (§. 387.).

Quo majus arduum fuerit negotium, eo magis eſſe debet animus deliberatus, quod nemo non concedere tenetur; qui quid ſit animus deliberatus novit (§. 387.). Oſtendimus autem (*not.* §. 962.), rem maxime arduam eſſe votum. Quamobrem hinc ſtatim intelligitur requiri ad votum animum maxime deliberatum, non modo ne quid temere voveamus, verum etiam ne vota non ſervando poſthac fidem ipſi Deo datam (§. 962.) fallamus. Quamvis enim votum concipiatur ſubinde in utilitatem hominum, mox tamen videbimus, quod primario reſpiciat Deum.

§. 964.

Vovens ſe Deo obligat ad votum ſervandum. Etenim pol-*Voventis* licitator ſe interne obligat ad pollicitationem ſervandam (§. *obligatio.* 776.), ei ſcilicet, cui quid pollicetur. Quamobrem cum

votum fit pollicitatio Deo facta (§. 960.); vovens se Deo obligat ad votum servandum.

Quodsi dicas hominem ad nihil sese Deo obligare posse, eum jam ad omne opus bonum, quod in ipsius honorem facere potest, jam sit obligatus, adeoque facere non possit, nisi quod eidem jam debet. Cessare respectu Dei eam rationem, qua pollicitationem a temeritate absolvimus (*not.* §. 776.); Tenendum itaque, quamvis homo obligatus sit ad omnia officia erga Deum præstanda, quæ ab ipso præstari possunt; hoc tamen non obstante actum quendam eligi posse ad testandum promptitudinem satisfaciendi officiis erga Deum in genere & officio cuidam in specie, in exemplum inprimis aliorum hominum: id quod ut rectius intelligatur, exemplo voti *Carolo VI. Imperatoris* modo allati (*not.* §. 960.) dicta illustrare lubet. Vovebat Imperator, si Deus ipsum in peste saluum servaret, se *D. Carole Borromæo* templum extructurum, ut gratum scilicet animum pro beneficio divino declararet. Obligabatur Imperator ad gratitudinem erga Deum (§. 1214. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter ipsius erat studere, ut ob malum depulsum prompta officiorum præstatione eidem placere studeret (§. 1213. *part. 1. Jur. nat.*). Immo obligabatur aliis præsertim tanquam superior subditis suis exemplum gratitudinis hujus erga Deum præbere (§. 930. *part. 1. Jur. nat.*); inprimis cum eorum magna vis sit in animis hominum ad bene & recte agendum, prouti fusc ostendimus (§. 260. & *seqq. part. 1. Phil. pract. univ.*), & vis maxima exempli superioris in animis subditorum, quemadmodum suo loco ostendemus. Quando igitur Imperator animum gratum erga Deum testaturus in utilitatem aliorum hominum templum extruebat; non faciebat, nisi quod absque voto fieri poterat ac debebat. Enimvero non opus erat, ut præcise templi extructione graditudinem suam pro depulsa peste testaretur non minus beneficii divini, quam gratitudinis suæ pro eo præstitio memoriam in exemplum aliorum conservaturus. Quamobrem cum vovens hunc modum conservandi beneficii divini memoriam & testandi promptitudinem

satis-

ſatisfaciendi gratitudini Deo debitæ eligeret ; ad beneficii divini memoriam hoc modo conſervandum & promptitudinem gratitudinem ſuam erga Deum pro eo præſtito teſtandum Deo ſeſe obligare poterat. Puto igitur abunde jam conſtare, hominem voto ſeſe obligare poſſe ad quidpiam faciendum. Nec difficulter intelligitur, quod eodem modo ſe obligare poſſit ad non faciendum. Quodſi eodem modo vota alia diſtincte quis explicare voluerit, nullus dubito fore, ut & votum animo bene concipiat, & quidnam eidem inſit penitus perſpiciat, & omne dubium de obligatione, qua Deo ex voto tenemur, protinus evaneſcat.

§. 965.

Quoniam vovens ſe Deo obligat ad votum ſervandum *perfidia in* (§. 964.), adeoque fidem, quam dat (§. 962.), eidem etiam *voti viola-* adſtringit (§. 758.), qui vero contrarium ejus facit, adeoque *tione admis-* etiam qui non facit, ad quod faciendum fidem ſuam adſtrin- *ſa.* xit, perfidus eſt (§. 766.); *ſi quis votum, quod fecit, non ſervat,* erga Deum perfidus eſt.

Hinc intelligitur intrinſeca turpitudine violationis votorum.

§. 966.

Quoniam perfidia omnis illicita eſt (§. 774.), perfidia *Vota num* erga Deum illicita quoque eſſe debet, conſequenter cum per- *ſervanda.* fidus erga Deum ſit, qui votum, quod fecit, non ſervat (§. 965.); *vota omnino ſunt ſervanda.*

Tacite intelligitur, perinde ac in juramento, promiſſionibus & fide data hic ſupponi, nihil eſſe in voto vitioſi, ob quod illicitum declarari poſſit. Quodſi enim votum fuerit illicitum, cum iſtiusmodi votum fieri non debeat (§. 170. *part. 1. Phil. præſt. univ.*), peccat quod vovens id fecit (§. 440. *part. 1. Phil. præſt. univ.*). Emimvero peccandum denuo non eſt, ne non peccaſſe videaris. Ecquid enim abſurdius eſt, quam peccato peccati labem abſtregere velle?

§. 967.

An quis a voto seipsum absolute possit.

Similiter quoniam vota sunt servanda (§. 966.) adeoque vovens se Deo obligat ad votum servandum (§. 962.), ab obligatione autem sua nemo seipsum liberare potest (§. 674.); *nec qui votum fecit ab obligatione id adimplendi seipsum liberare potest.*

Si quis seipsum ab obligatione votum adimplendi liberare posset, nulla foret necessitas adimplendi, consequenter obligatio foret nulla (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*): quod omnino absurdum. Immo si tibi jus esset te ab obligatione voti liberandi, in tua libertate relictum esset, utrum votum adimplere velles, nec ne. Vovens adeo pro suo arbitrio votum omne irritum facere posset, ut adeo actus evaderet temerarius, a quo abstinendum (§. 278.). Nemo itaque a voto seipsum absolvere potest. Quamobrem denuo patet, quam sit necessarium, ut vota fiant animo deliberato, ne voventes factorum poeniteat; id quod tanto magis opus est, cum vota adimpleri non debeant animo tristi, ut ea non adimplere males, sed hilari,

§. 968.

Finis votorum.

Vota fieri debent animo testandi promptitudinem satisfaciendi officii erga Deum vel in genere, vel cuidam in specie. Vota enim fiunt Deo (§. 960.), adeoque necesse est ut intuitu Dei facere velis, quod voves te facturum, Quod vero intuitu Dei facere debes, officium erga Deum est (§. 226, *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter cum ad id jam naturaliter sis obligatus (§. 225. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ad id præstandum non demum te ipse obliges necesse est, consequenter Deo te obligare non potes nisi ad testandum promptitudinem satisfaciendi officii erga ipsum in genere, vel cuidam in specie. Quoniam itaque votum faciens se obligat Deo ad idem servandum (§. 964.), consequenter ad faciendum, vel non faciendum, quod se facturum, vel non facturum vovet (§. 960.);

vota

vota fieri debent animo teſtandi promptitudinem ſatisfaciendi officiis erga Deum vel in genere, vel cuidam in ſpecie.

Propoſitio præſens maximæ utilitatis eſt in doctrina votorum: vi hujus enim non modo definiendum, quid vovere licitum ſit, quid non liceat, verum etiam ea faciem præfert, ut votum omne legitimum intimius perſpiciamus. Qui attentè mente recolit ea, quæ modo (*not.* §. 964.) de voto *Caroli VI.* Imperatoris inculcavimus; utilitatem propoſitionis præſentis facile perſpiciet, ad quam illuſtrandam cum exemplum iſtud abunde ſufficiat, non opus eſt ut de aliis cogitemus, quamvis nullum detur votum legitimum, quod ſimili modo explicatum eidem illuſtrandæ non inſerviat.

§. 969.

Quoniam vota fieri debent animo teſtandi promptitudinem ſatisfaciendi officiis erga Deum vel in genere, vel cuidam in ſpecie (§. 968.); *vota fieri debent de iſtiusmodi actibus, quibus promptitudo ſatisfaciendi officiis erga Deum vel in genere, vel cuidam in ſpecie declaratur, aut cultus divinus tam externus, quam internus promovetur, quippe qui uterque ad officia erga Deum ſpectat (§. 1231. part. 1. Jur. nat.).*

*Materia
votorum.*

Ita vovemus actus, quibus memoria beneficiorum divinorum nobis præſtitutorum conſervatur, & quibus pro beneficiis ab ipſo in nos collatis debitas gratias agendi animum ſignificamus, quibus ad cultum divinum efficiamur aptiores, & quibus res ad cultum divinum deſtinantur. Quodſi officia omnia erga Deum perluftrare animo attento libuenit, facile conſtabit, quales actus vovere detur.

§. 970.

Quoniam vota fieri debent de iſtiusmodi actibus, quibus promptitudo ſatisfaciendi officiis erga Deum vel in genere, vel cuidam in ſpecie declaratur, aut cultus divinus tam externus, quam internus promovetur (§. 969.); *ſi Deo vovemus, ſt. inda.*

*Quomodo
voveamus
aliss pra-
nos*

nos hominibus quidpiam daturus, vel facturus, id tamen fieri non debet, nisi respectu habito ad officium aliquod erga Deum.

Ita vovemus certam nummorum summam distribuere inter pauperes, si a morbo restituamur, animo testandi gratitudinem erga Deum, quod ejus beneficio sanitatem recuperaverimus. Nisi aliis præstanda voventes ad officia erga Deum simul respiceremus, non Deo, sed hominibus quid polliceremur; adeoque istiusmodi pollicitatio hominibus facta votum dici non poterat (§. 960.), quemadmodum promissio de aliquo præstando Titio non tibi fit, quando præstationem istam non tibi, sed Titio ipse immediate promitto. Quando autem Deo quid pollicemur, necesse est, ut id, quod pollicemur, ipsum Deum respiciat; alias enim tertio promissio fieri poterat sine his ambagibus & ubi fidem tuam fortius adstringere volueras, vel asseverando per Deum testem, vel jurèjurando. Motivum aliquod esse debet, cur Deo quid pollicearis, quod hominibus promittere poteras. Hoc autem desumendum est ab officio aliquo erga Deum, quemadmodum loquitur exemplum, quod modo dedimus.

§. 971.

Votum conditionatum est, quod sub certa conditione præstatum est. *Purum* autem est *votum*, quod præstatum absque conditione certa.

Ita votum *Caroli VI.* Imperatoris, de quo jam aliquoties dictum est, erat votum conditionatum: sub hac enim præstatur conditione, si Deus ipsum salvum in peste, quæ Viennæ grassabatur, servaret. Fuisset autem purum, si hoc votum præstitisset, ubi salvus ex peste evasisset. Similiter votum conditionatum est, si 10. aureos inter pauperes distribuendos voves ægrotans, si quidem sanitati fueris restitutus: at ubi eosdem voves, ubi sanitati restitutus fuisti, propterea quod restitutus fueris, votum purum est.

§. 972.

*Ad votum conditionatum adimplendum non tenemur, conditio-
ne non existente.* Etenim si te hoc facturum voves sub hac
conditione, istud tibi faciendi animus non est nisi existente
conditione; minimè autem, conditione non existente. Cum
igitur hoc voto te obliges Deo ad votum servandum (§. 964.);
te non obligas ad hoc faciendum, quod voves, nisi existente
conditione. Quodsi ergo conditio non existat, ad votum
adimplendum non teneris.

Convenit votum qua conditionatum cum promissione con-
ditionata. Quamobrem quæ de promissione conditionata pro-
lixè admodum demonstrata sunt in capite præcedente, ea abs-
que difficultate ad vota quoque conditionata applicantur, ut
adeo superfluum existimemus plura eam in rem dicere. Quem-
admodum juramentum promissionem conditionatam non mu-
tat in puram (§. 951.); ita nec pollicitatio conditionata, pro-
terea quod Deo fit, in puram abit.

§. 973.

Votum de re illicita illicitum est, ac invalidum. Etenim si
id, quod voves, illicitum est, ad id omittendum lege naturali
obligaris (§. 970. part. 1. Phil. præct. univ.). Quamobrem cum
etiam Deus hominem obliget ad legem naturæ servandam
etiam sit licitum & validum.
(§. 276. part. 1. Phil. præct. univ.); te etiam obligat ad id, quod
voves, omittendum. Quamobrem cum voto te obliges ad
votum servandum (§. 964.), consequenter ad faciendum id,
quod voves (§. 961.); nihil quoque vovere potes, quod
illicitum est, consequenter votum de re illicita illicitum est.
Quod erat unum.

Quoniam quod voves illicitum est, lege naturali, adeo-
que & voluntate divina (§. 277. part. 1. Phil. præct. univ.), obli-
garis ad id, quod voves, non faciendum (§. 170. part. 1. Phil.

præf. univ.) Quamobrem cum obligatio, quæ a lege naturæ venit, immutabilis sit (§. 142. *part. 1. Phil. præf. univ.*); tu eandem voto tuo mutare nequis. Votum adeo tuum adimplendum non est (§. 961.), adeoque invalidum. *Quod erat alterum.*

Te obligare non potes voluntate tua ad id non faciendum, ad quod te Deus obligat, adeoque a te fieri vult: Dei enim voluntas tibi esse debet loco propriæ voluntatis (§. 971. *part. 1. Theol. nat.*).

§. 974.

An votum de re impos-
sibili sit va-
lidum. *Votum de re impossibili & vires tuas transcendente, vel qua in potestate tua non est, invalidum est. Patet eodem modo, quod idem ostendimus de promissionibus (§. 633. & seqq.).*

Parum enim differt votum a promissione, si rem spectes, quam voves. Quod per se repugnat, ut promitti possit; idem quoque per se repugnat voto: neque enim quia votum Deo præstatur, quod a te fieri physice nequit, redditur vel in se, vel tibi possibile. E. gr. Si votum facis de extruendo templo, tibi autem non sunt tantæ opes, ut templo excitando sufficiant; votum omnino invalidum est, etsi preces, quod votum feceris, quod a te adimpleri minime posse noveras, aut nosse saltem poteras. Ex propositione præsentæ & præcedente innumeri definiuntur casus particulares votorum invalidorum, cum actuum illicitorum, seu lege naturali prohibitorum magnus sit numerus, nec minor eorum, qui vel vires tuas transcendunt, vel in potestate tua non sunt, nec in eam venire possunt. Quamobrem magna circumspectione opus est, ne vota faciamus, quæ a nobis adimpleri minime possunt.

§. 975.

An jus perfectum ei competat ad id, quod ex
Ad id, quod ex voto alteri debetur, jus perfectum is non habet.
Etenim vovenste alteri quid præstaturum, Deo polliceris quod eidem id præstare velis (§. 960.), adeoque non ipsi hoc promittis, ut ab illo idem acceptari velis. Quamobrem cum al-

teri

teri te obligare nequeas niſi promittendo (§. 393.); nec voto debe- alter jus perfectum a te conſequi poſſit niſi acceptando (§. tur. 365.); evidens eſt, ad id, quod ex voto ipſi debetur, eun- dem jus perfectum non habere.

§. 976.

Quoniam qui jus perfectum non habet alterum compel- An ad vo- lere nequit ad quid ſibi præſtandum (§. 235. part. 1. Phil. præſt. tum adim- univ.), ad id vero, quod debetur ex voto, jus perfectum ti- plendum al- bi non eſt (§. 975.); nec ad id, quod tibi ex voto debetur, præ- terum cogere poſſis is, ſtandum alterum compellere potes.

Ejus adeo, qui votum facit, arbitrio relinquendum eſt, u- cus quid ex trum idem adimplere velit, nec ne. Eſi enim graviter pec- eo debetur. ceter, niſi adimpleat; non tamen ideo tibi jus eum ad adimplen- dum promiſſum compellendi competit, ne peccet. Alia ni- mirum quæſtio eſt, an votum non adimplendo peccetur; a- dium tibi jus ſit ad votum adimplendum alterum cogere. Hæc quidem naturaliter obtinent: non tamen ideo negatur, lege civili aliter diſponi poſſe, prouti ſuo loco conſtabit.

§. 977.

Si quod ex voto tibi debetur, is qui vovit tibi præſtare vult, tu An a voto vero idem acceptare nolis; votum pro adimpleteo habetur. Etenim liberemur, ſi quando Deo te obligas ad votum ſervandum (§. 964.), te alter, quod obligas, quod alteri præſtare velis, quæ ipſi polliceris (§. ex voto ipſi 961.), non vero quod efficere velis, ut ab ipſo acceptetur debetur, id (§. 974.). Quamobrem ſi tu præſtare viſ, quod ex voto al- teri debes, is autem id acceptare noluerit; quin votum a te acceptare nolis. ſit adimpletum dubitari nequit.

Minime autem hinc ſequitur, quod aliis idem præſtare de- beas, veluti pauperibus dare, quod dandum erat, ſi alter, cui debetur, id acceptare nolit: neque enim hoc in voto continetur. Quodſi vero hoc facias, non vi voti facis, ſed facis po- rius quod ſine voto facere poteras. Utrum pie facias, nec ne,

si feceris, in genere dici nequit. Pendet enim definitio a circumstantiis particularibus.

§. 978.

An ex voto debitum promitti possit.

Quod ex voto debetur, licite promittitur. Etenim quod ex voto debetur, ad id tibi jus perfectum non est (§. 975.), ex promissione autem acceptata idem consequi potes (§. 364. 365.). Promissio igitur voto accedens temeraria non est (§. 277.), ut ideo accedere nequeat (§. 278.). Quamobrem cum tibi animus sit servandi votum (§. 962. 758.), adeoque præstandi id, quod ex voto debetur (§. 961.); nil obstat, quo minus etiam ei, cui debetur, ad hoc præstandum te obliges, consequenter idem promittas (§. 393.).

Tanto minus dubitari potest, licitam esse promissionem ejus quod ex voto debetur, si alter a te petierit, ut hoc facias.

§. 979.

Quando promittatur.

Si in acceptionem ejus, quod quis ex voto consequi potest, consentis; hoc ipsi promittis. Quando enim acceptat, quod ipsi te præstiturum vovisti, sufficienter declarat, se velle, ut hoc ipsi præstes (§. 2.). Quamobrem si in hanc acceptionem consentis, eandem quoque tibi esse voluntatem declaras (§. 658. part. 1. Phil. pract. univ.), cumque vi voti Deo jam sis obligatus ad hoc faciendum (§. 964. 963.); hoc tuo consensu declarare intelligeris, te non modo habere animum in proposito hoc perseverandi, verum etiam in eum transferre jus id a te exigendi. Quamobrem cum hac declaratione voluntatis fiat promissio (§. 361.); si in acceptionem ejus, quod quis ex voto tuo consequi potest, consentis, hoc ipsi promittis.

Sane si nolles alteri te perfecte obligare ad id, ad quod ex voto jus perfectum non habet (§. 975.), in acceptionem consentire non poteris; sed respondere debebas, ea non esse opus,

pus, cum sufficiat te Deo teneri ad votum adimplendum & fidem Deo datam tibi sanctiorem esse fide hominibus data. Nisi enim hæc fuerit ratio, quæ te a promittendo retrahere possit; asseveranter promittere non dubitabis, quod Deo pollicitus est. Si hæres fidem de eo adstringere homini, de quo fidem adstrinxisti Deo: animum servandi votum non haberes. Acceptatio igitur sine animo promittendi non intelligitur, neque etiam acceptatio alio fine fit, quam ut acceptanti obligeris ad id præstandum, quod ex voto debes (§. 381.).

§. 980.

Votum soli Deo cognitum adimplendum. Etenim votote obligas Deo ad idem servandum (§. 964.), adeoque opus non est, ut hominibus innotescat, si validum esse debet. Quamobrem cum vota sint servanda (§. 966.), servari adhuc debent, etiam si nulli hominum, sed Deo soli cognita sint.

An votum soli Deo cognitum sit adimplendum.

Sane nemo hominum, etiam si ex voto tuo quid consequi debet, te compellere potest ad votum servandum (§. 976.). Servandum igitur est intuitu Dei solius. Perinde igitur est, si ve hominibus constet de voto tuo, si ve hoc soli Deo sit cognitum, nec per hoc, quod nemini hominum cognitum sit, mutatur voti servandi obligatio, quæ ab hominum notitia nullo modo dependet, quemadmodum ex demonstratione manifestum est (§. 964.). Qui hominum saltem gratia votum servare vellet, is homines magis vereretur, quam Deum: id quod officio erga Deum e diametro repugnat (§. 1181. 839. part. 1. *Jur. nat.*).

§. 981.

Votum de re aliena non valet. Etenim de re aliena nemo pro arbitrio suo disponere potest (§. 147. part. 2. *Jur. nat.*), sed ea Domino restituenda (§. 467. part. 2. *Jur. nat.*), adeoque illud facere, hoc non facere non licet (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Votum adeo, quod de re aliena fit, de re

An votum de re aliena sit licitum.

illicita fit. Enimvero votum de re illicita factum invalidum est (§. 973.). Ergo etiam votum de re aliena factum non valet.

Ostenditur etiam hoc modo. Ponamus votum de re aliena factum validum esse. Voto igitur tuo domino dominium præter voluntatem suam auferre potes: quod cum sit absurdum (§. 338. part. 2. Jur. nat.), nec valere potest votum de re aliena factum.

Si ea esset votorum vis, ut domini jus, quod in re sua habet, extingui per ea posset; quilibet licite alteri invito sive clam, sive vi auferre, nec rem Dominio restituere, sed alii, cui vellet, eam dare posset, modo se ad hoc faciendum voto obligaret.

CAPUT VI.

De modo alteri constituendi jus quoddam in re sua.

§. 982.

Quinam jus alteri in re aliqua constituere possit.

Dominus alteri in re sua jus quodcumque constituere potest. Et enim dominus de re sua & omni ejus utilitate pro arbitrio suo disponere potest (§. 118. 136. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem a voluntate ipsius unice pendet, utrum alicui jus quoddam in re sua constituere velit nec ne. Quod si ergo velit, hoc facere potest. Patet itaque dominum alteri in re sua jus quodcumque constituere posse.

E. gr. Tibi permissum non est ire per fundum meum ad tuum, vel haurire aquas ex puteo meo. Quod si vero in te transfero jus per fundum meum ad tuum eundi, vel hauriendi aquam ex puteo meo; jus tibi constituo in fundo & puteo meo. Ego vi domini mei ab hoc actu te excludo; si vero mihi lubet te non excludere, vi ejusdem domini hoc facere possum.

§. 983.

§. 983.

Nemo præter dominum alteri jus quoddam in re aliqua constitui non potest. Etenim si dominus non es, res aliena est, in qua jus alteri constituendum (§. 146. part. 2. *Jur. nat.*). Sed de rei alienæ substantia, usu & fructu pro arbitrio suo nemo disponere potest (§. 147. part. 2. *Jur. nat.*). Ergo nec a voluntate tua pendet, utrum alteri in ea re jus quoddam constituere velis, nec ne, consequenter tu in ea nemini jus constituere potes. Pater adeo, quod nemo præter dominum alteri jus quoddam in re aliqua constituere possit.

E. gr. Ego in te transferre nequeo jus hauriendi aquam ex puteo in fundo vicino, qui meus non est. Equidem subinde contingere potest, ut mihi liceat usus rei alicujus mihi a domino concessi te facere participem, veluti si ædes conduxerim & ex puteo, qui in area subdiali est, te patior haurire aquam in usum tuum; non tamen dum hoc facio jus quoddam tibi in puteo isto constituo. Aliud enim est jus quoddam in re alteri constituere; aliud est usus rei nobis concessi alterum domino non contradicente facere participem.

§. 984.

A domini unice voluntate pendet, quomodo seu qua lege jus in re sua alteri constituere velit, & num velit. Ostenditur eodem prorsus modo, quo supra ostendimus a domini voluntate unice pendere, utrum jus quoddam in alium transferre velit, nec ne (§. 12.) & quomodo transferre velit (§. 11.).

Relegenda hic etiam sunt, quæ superius de translatione juris cujuscunque in alium annotata sunt (not. §. 11. 12.). Sed demus exemplum. Si tibi constituo jus in puteo meo, ut pro arbitrio tuo aquam inde haurire possis; a mea voluntate dependet, utrum hoc jus tantummodo tibi competere debeat, an cuilibet futuro fundi tui possessori; an tibi hoc jus dare velim gratis, an sub conditione vicissim aliquid præstandi;

num

num jus hoc esse debeat perpetuum, an tibi vel possessoribus futuris competere debeat ad certum tempus; num haurire possis aquam, quantum libuerit, an saltem ad certum quandam usum, veluti ad irrigandum hortum tuum, aut ad coquendum cerevisiam; num hoc faciendum sit qualibet diei hora, & ita porro. Relegenda hic sunt, quæ supra ostendimus (§. 14. & seqq.).

§. 985.

*Quantum
juris in re
aliena hac
constitutio-
ne acquiratur.*

Quoniam a domini voluntate pendet, qua lege jus in re sua tibi constituere velit (§. 986.); *non plus juris in re alterius acquirere potes, quam dominus tibi in ea constituere voluit.*

E. gr. Si jus tibi competit hauriendi aquam ex puteo meo ad irrigandum hortum; non potes haurire aquam in alios usus. Quodsi feceris, sine consensu meo, jure tuo abuteris mihi-que injuriam facis, qui hoc pati non debebam. Similiter si tibi competit jus hauriendi aquam ex puteo meo certa dici hora; non licet tibi eam haurire alia quacunque hora, nec ego pati teneor, ut alia haurias.

§. 986.

*An promissione
acquiratur jus
in re alterius.*

Sola promissione nondum acquiritur jus in re alterius. Etenim promissione tantummodo acquiritur jus ad rem (§. 784.), consequenter etiam non nisi jus ad jus in re aliena constituentum, tanquam ad rem incorporalem (§. 498 *part. 1. Jur. nat.*), adeoque nondum jus ipsum in re alterius. Quamobrem alio adhuc actu opus est, ut idem acquiras. Sola igitur promissione nondum acquiritur jus in re alterius.

E. gr. promitto tibi jus hauriendi aquam ex puteo meo ad irrigandum hortum tuum, & tu hoc acceptas. Acceptatione tua acquiris vi promissionis a me factæ jus ad jus hauriendi aquam, tanquam rem incorporalem; nondum vero id tibi competit actu. Consentanea hæc videntur menti Jstorum Romanorum l. 36. §. 1. ff. de V. O. non tamen præsens propositio
idem

idem insinuat, quod ipsis visum est. Etenim nos promissionem sumimus pro declaratione voluntatis de futuro (§. 361.), non vero de presenti, quemadmodum in Jure Romano accipitur pro qualibet conventionem, quando de promissione servitutis sermo est. Quemadmodum enim communiter ad dominii actualem translationem requisiverunt traditionem rerum corporalium, qua acquiritur possessio (§. 22.); ita nec rerum incorporalium, quales sunt servitutes, proprietatem transire in alterum voluerunt absque quasi traditione, qua eorundem acquiritur quasi possessio.

§. 987.

Naturaliter jus in re aliena statim acquiris, quamprimum dominus sufficienter declarat, tibi jus hoc competere debere & tu hoc acceptas. Etenim sola domini voluntate sufficienter declarata transfertur jus quoddam proprium in accipientem (§. 13.). Quamobrem quamprimum dominus declarat sufficienter, tibi hoc jus competere debere & tu hoc acceptas; tibi quoque idem statim competit, adeoque naturaliter idem acquiris, voluntate domini, quam sufficienter declaravit, a te acceptata. *Quomodo jus in re naturaliter constituitur.*

E. gr. Si ego dico, tibi competere debere jus hauriendi aquam ex cisterna mea ad irrigandum hortum tuum, & tu hoc acceptas; naturaliter tibi statim competit jus in istum usum ex cisterna mea aquam hauriendi, nec ad idem acquirendum alio opus est actu.

§. 988.

Naturaliter jus in re aliena constituitur pacto. Etenim naturaliter jus in re aliena statim acquiris, adeoque a domino tibi in ea constituitur, quamprimum is sufficienter declarat, tibi jus hoc competere debere & tu hoc acceptas (§. 987.), consequenter vicissim declares te velle, ut hoc jus tibi competat (§. 2.). Quoniam adeo idem decernitis (§. 497. part. *Idem porro expenditur.*)
(*Wolfii Jur. Nat. Pars III.*) Rrrr 1. Theol.

1. *Theol. nat.*), qui autem idem una decernunt, inter se conveniunt (§. 698.); actus, quo jus in re aliena constituitur, conventio est. Enimvero dum dominus declarat, tibi hoc jus competere debere; voluntatem suam quoque declarat de futuro, quod nimirum in hac voluntate sit perseveraturus & passurus, ut hoc jure utaris, & in te transfert jus idem a se exigendi. Conventio igitur vestra promissionem continet (§. 361.). Quamobrem cum conventio promissionem continens pactum sit (§. 788.); ideo patet, naturaliter jus in re aliena constitui pacto.

Quando Jæti Romani negant, promissione servitutem constitui; negant quoque eam constitui per conventionem inter vivos, seu pacto quodam, aut contractu, & pactum tantummodo operari volunt jus ad rem, quod promissioni tribuimus (§. 986.). Ceterum quando jus in re pacto quodam constituitur, non tam ab actu promittendi, qui conventioni inest, acquisitio juris istius dependet, quam ab actu, quo declaratur voluntas actualis translationis hujus juris in te, ab actu autem promittendi pendet obligatio transferendi quoque possessionem eamque non turbandi. Plenior hisce lux affulget per contractus, quibus transfertur actu dominium rerum corporalem & una contrahuntur obligationes ad actus futuros.

§. 989.

Jus affirmativum & *negativum* est, quo non pati tenemur, ut alter quid faciat, quid sit.

Jus affirmativum est, quo facere quid possumus: *Jus negativum* est, quo non pati tenemur, ut alter quid faciat.

E. gr. *Jus affirmativum* est, quo aquam ex puteo meo haurire potes ad irrigandum hortum tuum: est *Jus negativum* est, quo pati non debes, ut vicinus quicquam faciat, quo lumina ædium tuarum obscurantur. Ita etiam securitas natura homini cuilibet competens (§. 918 *part. 1. Jur. nat.*), cum consistat in non patiendo, ut quis ipsum lædat (§. 917 *part. 1. Jur. nat.*), *Jus negativum* est.

§. 990.

Patientia facti alieni consistit in non resistentia contra factum alienum, quæ quomocunque fieri poterat, sive verbis, sive factis. *facti alieni quid sit.*

E. gr. Si pati teneor, ut tu aquam haurias ex puteo meo, ego nec prohibere possum, ne facias, nec ullo alio modo facienti resistere.

§. 991.

Quando jus affirmativum constituitur in re alterius, dominus pati tenetur, ut quid facias, quod facere alias non poteras. Etenim quando jus affirmativum tibi constituit dominus in re sua, concedere tibi debet ut quid facere possis, quod facere antea non poteras (§. 989. h. & §. 120. part. 2. *Jur. nat.*). Quamobrem cum hoc facis, prohibere nequit, ne facias, nec ullo alio modo facienti resistere potest. Enimvero quando nullo modo, neque verbis, neque factis tibi resistere potest, ne facias, pati tenetur ut facias (§. 990.). Quando igitur tibi constituit jus affirmativum in re sua, pati tenetur, ut facias, quod facere antea non poteras. *Obligatio jure affirmativo in re sua constituta contra te.*

E. gr. Dominus putei pati non tenetur ut aquam haurias ex puteo suo in usum tuum (§. 120. part. 1. *Jur. nat.*) Enimvero si tibi constituit jus hauriendi aquam ex puteo suo, in eodem jus affirmativum tibi constituitur (§. 989.), & ipse pati tenetur, ut, quotiescunque e re tua fuerit aquam ex puteo ejus haurire, hoc facias. Quamobrem dum jus affirmativum tibi constituit in re sua; ipse obligatur ad patiendum, ut facias, quod facere alias non poteras. Jus tuum concipi nequit sine hac patientia domini. Quando igitur tibi concedit jus, se ipsum obligat ad patiendum. Immo quia se ad patiendum obligat, ex hac ipsa obligatione jus tuum nascitur (§. 23. part. 1. *Jur. nat.*): nisi enim ad patiendum, ut facias, sese obligaret, nec jus faciendi tibi competere posset. Atque adeo apparet con-

stitutionem juris in re sua differre a translatione juris sui in alium, quippe quod ex transferente in alterum migrat, non vero mediante aliqua obligatione demum producitur.

§. 992.

Obligatio ex jure negati-vo in re sua. Quando jus negativum constituitur in re alterius, dominus intermittere tenetur, quod facere alias poterat. Quando enim dominus tibi constituit jus in re sua negativum, tu pati non teneris, ut faciat, quod alias facere poterat (§. 989. h. & §. 118. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem si hoc facere velit, tu hoc prohibere, aut alio quocunque modo eidem resistere potes, ne faciat (§. 990.). Enimvero quando prohibere, aut alio quocunque modo eidem resistere potes, ne faciat; ipse intermittere tenetur, quod alias facere poterat. Quando igitur tibi constituit jus negativum in re sua, intermittere tenetur, quod alias facere poterat.

E. gr. Quando dominus tibi constituit jus in fundo suo, ne luminibus tuis quomodocunque officiat; jus hoc negativum est, cum pati non teneris, ut quid faciat in fundo suo, quo luminibus tuis officiat (§. 989.). Obligatur itaque ad intermittendum omne factum, quo luminibus tuis officitur. Jus igitur negativum tibi in re sua constituendo contrahit obligationem intermittendi, quod alias in fundo suo facere poterat jure domini. Jus tuum concipi nequit sine intermissione facti jure domini alias liciti. Quando igitur dominus tibi concedit jus, seipsum obligat ad non faciendum, quod alias facere potuisset. Immo quia ad hoc intermittendum se obligat, ex hac ipsa obligatione jus tuum resultat (§. 23. part. 1. Jur. nat.).

§. 993.

Quomodo possessio juris & dominus hoc fieri patitur; possessorem juris affirmativi in re aliena acquiris. Quando facis, quod vi juris in re aliena constituti facere potes, dominus hoc fieri patitur; possessorem juris affirmativi in re aliena acquiris. Etenim quando dominus patitur, te facere, quod vi ju-

vi juris in re sua constituti facere potes, jus hoc tibi tradit (§. *re aliena ac-* 39.), & dum tu hoc facis, patiente domino, idem apprehen-*quiratur.* dis (§. 64.). Enimvero traditione transfertur (§. 23.), & apprehensione acquiritur possessio rei incorporalis, seu juris (§. 32.). Quamobrem cum jus hoc affirmativum sit, quo facere quid potes (§. 989.); possessionem juris affirmativi in re aliena acquiris, quando facis, quod vi juris in re aliena constituti facere potes, & dominus hoc fieri patitur.

Ita acquiris possessionem juris hauriendi aquam ex puteo meo, quando aquam hauris actu & ego hoc a te fieri patior. Primo adeo actu, quo jus tuum exerces, possessionem acquiris.

§. 994.

Quando dominus intermittit, quod vi juris in re sua tibi con- *Quomodo*
stituti ut faciat tu pati non debes, tu vero, si facere velles non pa- *possessio juris*
tereris ut faciat; possessionem juris negativi in re aliena acquiris. negativi in
Etenim quando dominus intermittit, quod vi juris in re sua *re aliena*
tibi constituti ut faciat tu pati non debes, tu vero, si facere *acquiratur.*
vellet non patereris ut faciat; tu jus tuum exercere, ipse vero pati censendus, ut exerceas (§. 992.). Enimvero si dominus te jus tuum exercere patitur, idem tibi tradit (§. 39.), & dum tu patiente domino idem exerces, idem apprehendis (§. 64.). Quoniam itaque traditione transfertur (§. 23.), & apprehensione acquiritur possessio (§. 32.); jus autem negativum est, quo pati non teneris, ut alter faciat, quod alias facere poterat (§. 989.); quando dominus intermittit, quod vi juris in re sua tibi constituti ut faciat tu pati non debes, tu vero, si facere velles, non patereris, ut faciat, possessionem juris negativi in re aliena acquiris.

E. gr. Si ego nil quicquam in fundo meo facere teneor, quo luminibus tuis officiat, nec tu hoc pati teneris. Quando omne istiusmodi factum intermitto, tu vero, si quid tale face-

re vellem, non pateris, ut facerem, juris negativi in fundo meo acquiris possessionem.

§. 995.

Quando exercitium liberum juris negativi incipiat.

Quamprimum dominus intermittit, quod alias facere poterat, dum tu pati non debes, ut faciat; exercitium juris negativi liberum incipit. Etenim cum jus negativum consistat in non patiendo, ne dominus faciat, quod alias vi domini facere poterat (§. 989.); jure hoc in re aliena constituto, dominus intermittere tenetur, quod facere alias potest. Quamprimum dominus intermittit, quod alias facere poterat, dum tu pati non debes, ut faciat; ideo intermittere hoc censendus est, quia tu pati non debes, ut faciat. Quoniam itaque exercitium juris consistit in actibus vi juris ei licitis, cui idem competit (§. 653. part. 2. Jur. nat.), adeoque exercitium juris negativi consistit in intermissione actuum alias licitorum, quibus resistere licet alteri; liberum juris negativi exercitium incipere debet, quamprimum dominus intermittit, quod alias facere poterat, dum tu pati non debes ut faciat.

Ita exercitium juris mei negativi in fundo tuo constituti statim incipit, quamprimum tu nil facis, quod luminibus meis officere poterat, cum ego prohibere possem, ne faceres, aut alio modo resistere facturo. Tum enim intermissio non amplius est actus, qui a libera tua voluntate, sed qui a jure meo dependet, atque adeo ad exercitium juris mei referendus ex parte mei, quemadmodum ad obligationem tuam ex parte tui (§. 992.). Intermissionis dependentia a jure tuo eam efficit actum exercitii juris tui.

§. 996.

Quando acquiratur.

Possessio juris negativi in re aliena cum ipso jure statim acquiritur. Etenim quamprimum jus negativum in re aliena acquiratur.

quis, tu pati non debes, ut alter faciat, quod alias jure do-^{possessio juris}minii facere poterat (§. 989.), & dominus intermittere tene-^{negativi in}tur, quod facere alias poterat (§. 992.). Quoniam igitur ^{re aliena.}tum hoc facere intermittit, dum jus in re ipsius negativum acquiritur; quamprimum vero intermittit, quod alias facere poterat, dum tu pati non debes, ut faciat, exercitium juris tui incipit (§. 995.); juris negativi in re aliena exercitium statim incipit, quando jus istud acquiritur. Quamobrem cum jura nobis competentia usu possideantur (§. 744. part. 2. *Jur. nat.*), jure autem tuo uteris, dum id exerces (§. 654. part. 2. *Jur. nat.*); possessio juris negativi in re aliena cum ipso jure statim acquiritur.

Vidimus jam superius (§. 25.), dominium & possessionem simul transferri posse: non igitur mirum videri potest, quod etiam jus negativum & ejus possessio simul acquiritur. Enimvero quemadmodum ibidem ostendimus, translationem dominii & traditionem non fieri uno eodemque actu, sed duplicem actum concurrere, quando dominium & possessio simul acquiruntur; ita etiam hic non uno eodemque actu acquiritur jus negativum & ejus possessio, sed possessio cum jure una acquiritur, quia actus, quo acquiritur jus, & alter, quo acquiritur possessio, concurrunt. Etenim jus ipsum negativum in re aliena pacto acquiritur (§. 988.); possessio autem intermissione ejus, quod alias vi dominii fieri poterat, dependenter a jure tuo non patiendi, ut fiat, facta; quae intermissio cum incipiat conventionem perfectam, actus, quo acquiritur possessio, cum actu, quo acquiritur jus, concurrat, aut hunc sine ulla interruptione excipit.

§. 997.

Si jus in re sua tibi constituit dominus affirmativum, inter ac- Quando in-
quisitionem juris & ejus possessionis mora intercedere potest. Etenim *ter acqui-*
jus acquiritur pacto (§. 988.), possessio autem, quando do- *tionem juris*
mino

§ *possessio- mino patiente facis, quod vi ejusdem facere potes (§. 993.).
nis ejus mo- Jus acquisitum tibi invito auferre iterum nequit dominus (§.
ra interce- 336. part. 2. Jur. nat.), consequenter ejus exercitium tamdiu
dere possit. differre, adeoque ab actu vi juris iustius licito abstinere potest
(§. 653. part. 2. Jur. nat.), quamdiu visum fuerit. Quoni-
am itaque dilatio hæc mora est (§. 638.); si jus in re sua tibi
constituit dominus affirmativum, inter acquisitionem juris
& acquisitionem possessionis ejus mora intercedere potest.*

Nimirum ab arbitrio acquirentis unice pendet, quandonam
possessionem acquirere velit: ejus enim solius, non vero con-
cedentis interest, ut eandem acquirat. Nihil ex mora conce-
denti metuendum damnum est. Quando acquirens in mora
est possessionem apprehendendi, quam apprehendere poterat,
utilitate quadam caret, quam habere poterat.

§. 998.

Quando *Possessio juris in re aliena constituti incipit cum primo actu pos-*
possessio juris *essorio.* Jura enim nobis competentia possidentur usu & fa-
in re aliena *cultate physica utendi (§. 744. part. 2. Jur. nat.).* Quamobrem
constituti *si jus fuerit affirmativum; quo quid facere potes (§. 989.),*
incipiat. *actus quilibet vi ejusdem juris editus actus possessorius est: &*
ubi jus fuerit negativum, quo aliquid non pati teneris, ut al-
ter quid faciat (§. 989.), quando alter facere intermittit, quod
alias vi domini facere poterat, quia tu hoc pati non debes,
cum intermissio spectetur tanquam a jure tuo dependens,
adeoque a tacita tua prohibitionem proficiscens, hæc ipsa quo-
que tacita prohibitio actus possessorius est. Enimvero pos-
sessio juris affirmativi acquiritur, adeoque incipit, quando
domino patiente facis, quod vi juris tibi in re ipsius concessi
facere potes (§. 993.), possessio autem juris negativi, quan-
do dominus intermittit, quod alias facere poterat, dum tu
pati non debes, ut faciat (§. 995.); possessio juris in re alie-
na constituti incipit cum primo actu possessorio.

Ante primum adeo actum possessorium dici nequit possessio turbari, quando concedens eidem resistit; sed is potius impedit acquisitionem possessionis.

§. 999.

Si jus in re aliena tibi constituendum promittitur sub certa conditione, & dominus antequam ea existit, te facere patitur, quod conditionem vi juris istius facere poteras; hoc actu possessio istius juris non existentem acquiritur. Antequam enim conditio existit, tibi jus in re *juris in re aliena*, quod sub certa conditione tibi constituendum pro-*aliena committitur*, competere nequit (§. 467.). Quamobrem si do-*ditionati* minus patitur ut facias, quod vi juris hujus facere poteras, *possessio ac-* non vi juris hujus hoc facis, sed quia dominus hunc actum *quiri possit.* tibi sine jure tuo concedit. Enimvero possessio juris in re aliena tum demum acquiritur; si vi juris ejusdem facis, domino patiente, quod vi ejusdem facere poteras (§. 993.). Ergo si jus in re aliena tibi constituendum sub certa conditione promittitur, & dominus, antequam existit, te facere patitur, quod vi juris istius facere poteras; hoc actu possessio istius juris non acquiritur.

Antequam tibi jus in re aliena competit, nec actus possessorius locum habere potest. Quicquid adeo fit ante conditionem existentem, pro actu possessorio haberi nequit. Quamobrem cum possessio incipiat cum primo actu possessorio (§. 998.); nec cum actu ante conditionem existentem possessio incipere potest, si jus constituendum tibi fuerit promissum sub certa conditione.

§. 1000.

Si jus in re aliena constituendum promittitur in diem, & dominus, antequam dies venit, te facere patitur, quod vi juris istius facere poteras; hoc actu possessio istius juris nondum acquiritur. Quodiam enim quod in diem promittitur, non ante exigi potest, *Idem obtinet, si jus in diem consti-* quam dies venerit (§. 501.), jure quoque in re aliena concessio *tuatur.*

uti non potes, antequam dies venerit, consequenter si domino patiente quid facis, quod vi juris illius facere potes ante diem, actus hic nondum fit vi juris tibi concessi. Hinc porro patet ut in demonstratione propositionis præcedentis, actu hoc possessionem juris istius nondum acquiri.

Quodsi istiusmodi actu ante conditionem existentem, vel ante diem possessio acquiri poterat, conditionata & in diem facta conventio converteretur in puram: id quod ex illo inferri nequit, propterea quod constituens tibi actum istum ex officio humanitatis concedere potest & concessisse præsumitur, nisi animum a se mutatum esse declarat, quod scilicet velit conditione licet non existente, vel antequam venerit dies, jus tibi competere debere. Quamobrem hic actus minime obstat, quo minus dominus prohibere possit, ne eundem reperas, ubi repetere volueris.

§. 1001.

Jus singulare ex promissione juris in re aliena conditionata nascens.

Si jus negativum in re aliena constituendum fuerit promissum sub certa conditione, & concedens, antequam existat conditio, facere velit, quod juri tuo nullum relinquit locum; tu prohibere potes, ne faciat. Etenim si jus negativum in re aliena constituendum fuerit promissum sub certa conditione; ex ista promissione habes spem jus tibi constitutum iri (§. 471.), suo tempore jus excitaturam, siquidem conditio in se certa sit (§. 473.). Quamobrem cum ista spes tibi invito adimi nequeat (§. 477.); concedens obligatus est ad non faciendum quicquam, quod ex tunc conditione juri isto nullum relinqueret locum. Quodsi ergo tale quid facere voluerit, tu prohibere potes, ne faciat (§. 236. part. I. Phil. pract. univ.).

E. gr. Sub conditione certa conventum est, Titium luminibus tuis officere non velle. Quodsi ergo ædes suas altius tollere velit, ut luminibus tuis officatur, antequam conditio existat; tu hoc pati non debes, cum existente conditione juri tuo

tunc

tunc non esset locus. Quemadmodum tibi expectandum est, donec constet, utrum conditio extet, nec ne, ut certus sis tibi jus competere; ita quoque concedenti expectandum est, donec constet, conditionem non extare, antequam facere possit, quod juri tibi promisso contrariatur (§. 478.). Ad hanc expectationem se obligavit, dum conditionate promisit, adeoque juris sui usum suspendit in eventum futurum, ut adeo non ante eodem uti possit, quam si conditio non extiterit. Medio igitur tempore perinde est, ac si jus negativum in re aliena tibi jam actu competeret. Unde in hac juris constitutione conventum esse videtur, quod jus negativum tibi statim competere debeat, sed finiendum, quamprimum certum sit conditionem non extare: neque enim aliter concessio juris negativi in re aliena sub certa conditione concipi potest. Sane nisi ita interpreteris constitutionem juris negativi in re aliena, nihil actum videtur, quando de jure negativo in re aliena constituendo convenitur sub certa conditione. Per se patet, cum jus in re aliena constituatur pacto (§. 988.), quod promissionem continet (§. 788.); ad hanc juris constitutionem ea applicanda esse, quæ de promissione conditionata & in diem facta, immo etiam alia, quæ de promissione demonstravimus, ut adeo non opus sit prolixius ea inculcari.

§. 1002.

Quodsi in hypothesis propositionis præcedentis non prohibes, ne Quando jus concedens faciat, quod juri in re sua negativo constituendo nullum re-negativum linquit locum; jus istud a te repudiatum putatur. Prohiberi conditionem enim poterat, ne faceret (§. 1001.), immo prohibere debetum in re aliena repudiam itaque hoc non facis, ex non facto tuo colligitur, te id dari præsumere nolle. Quamobrem cum jus delatum repudietur, *matut.* quod tibi delatum te habere nolle significas (§. 111.), tibi autem jus, quod sub conditione promittitur, sub eadem defectur (§. 110. 361.); si in hypothesis propositionis præcedentis

tis non prohibes, ne concedens faciat, quod juri in re sua negativo constituendo nullum relinquit locum; id a te repudiarum censetur.

Si jus tuum conditionatum conservare, nec spem ejus obtinendi, quæ tibi adimi nequit (§. 477.), abjicere velles, voluntatem tuam declarare debebas; id quod fit prohibendo, ne fiat, quod juri acquirendo nullum relinquit locum. Quando vero, taces, dum voluntatem tuam significare debes, in factum alterius tacite consentis (§. 658. part. 1. *Phil. pract. univ.*): ex hoc autem consensu aliud colligi nequit, quam te jus conditionatum tibi delatum repudiare.

§. 1009.

Effectus juris in re sua alteri constituiti.

Si alteri in re sua jus quoddam constituitis, dominium tuum imminuitur. Quodsi enim jus constituitur affirmativum, tibi facere conceditur, quod alias facere non poteras (§. 989.). Antequam hoc jus tibi constitueretur, dominus te eodem excludere poterat (§. 120. part. 2. *Jur. nat.*), adeoque permittere non debebat, ut hoc faceres; jure autem constituto cum permittere teneatur *per demonstrata*, dominium ejus hac juris in re sua constitutione omnino diminutum.

Quodsi jus constituitur negativum, tu non pati teneris, ut concedens quid faciat, quod jure dominii alias facere poterat (§. 989.), adeoque de usu rei suæ non amplius disponere hac in parte potest pro arbitrio suo. Quoniam itaque dominium plenum etiam continet jus de omni usu rei suæ pro arbitrio suo disponendi nulla ex parte diminutum (§. 137. part. 2. *Jur. nat.*); ideo patet juris negativi in re sua constitutione dominium tuum diminui.

Facile patet non qualibet juris in re constitutione dominium æque imminui, non modo quod plus juris dominio detrahatur una constitutione, quam alia; verum etiam quod unum permittere alteri molestius accidat, quam aliud, & una

ubi

utilitas, qua concedens carere tenetur, alia major sit. Inde est, quod jus alteri concedendum aestimationem recipiat, adeoque juste ejus aliquod pretium constitui possit, prouti suo loco clarius patebit, quando de pretio rerum tam corporalium, quam incorporalium acturi sumus. In re per se manifesta non opus esse judicamus, ut dictis fidem faciamus exemplis.

§. 1004.

Ex promissione juris in re aliena tibi constituendi nascitur tibi Quale jus jus alterum compellendi, ut constituat. Etenim ex promissione nascatur ex tibi competit jus ad id, quod promissum est, perfectum (§. promissione 364.), adeoque promissorem compellere potes ut praestet, *juris consti-* quod se tibi praestitutum promisit (§. 236. part. 1. *Phil. pract. tuendi in re univ.*). Quodsi ergo promisit, se tibi jus quoddam in re sua sua. constiturum esse; ad id constituendum eum compellere potes, consequenter patet, ex promissione juris in re alterius tibi constituendi nasci jus alterum compellendi, ut constituat.

Equidem fieri potest, & forsitan plerumque fieri solet, ut promissio non praecedat conventionem de jure in re aliena constituendo, sed eidem insit, ut adeo jus statim constituatur sine ulla mora; non tamen impossibile est, ut praecedat & inter eam ac conventionem, qua constituitur (§. 988.), mora quaedam intercedat (§. 638.), veluti cum concedens adhuc deliberare velit, quam sub lege jus istud in re sua tibi constituere velit. Atque in hoc casu accidere potest, ne jus constituatur, si in eam legem etsi non iniquam consentire nolis. Et hoc modo maxime patet, promissionem nudam juris constituendi ab ipso pacto, quo constituitur, differre.

§. 1005.

Ex pacto de jure in re aliena tibi concesso nascitur jus conce- *Ex pacto de*
dentem ad tradendam possessionem compellendi. Etenim ex pacto *jure in re*
dominium illius juris acquiris (§. 988. h. & §. 216. part. 2. Jur. aliena quod-
nat), consequenter etiam jus possidendi (§. 157. part. 2. Jur. nat.)- nam jus na-
scatur.

Quoniam itaque jus istud nulli tibi usui est, nisi idem possideas (§. 747. part. 2. Jur. nat.); qui tibi jus in re sua constituit, se etiam tibi obligat ad tradendam possessionem. Quamobrem ex pacto de jure in re aliena tibi concesso nascitur jus concedentem ad tradendam possessionem compellendi.

Nimirum jus ante defendere non potes, nisi quando possides, adeoque aliud jus ex pacto, quo illud acquiris, tibi competere nequit.

§. 1006.

*Idem uberi-
us explica-
tur.*

Quoniam ex pacto de jure in re aliena tibi concesso nascitur jus concedentem ad tradendam possessionem compellendi (§. 1005.), possessio autem acquiritur, si domino patiente facis, quod vi juris in te ipsius facere potes (§. 993.), aut quando jus fuerit negativum, si dominus facere intermit- tit, quod vi juris istius ut faciat pati non debes (§. 994.); *jus tibi competit concedentem cogendi, ut te facere patiaris, quod vi ejusdem facere potes, aut ne intermittat, quod tu pati non debes ne faciat, prouti jus in re aliena tibi competit vel affirmativum, vel negativum.*

Quoniam possessio incipit cum primo actu possessorio (§. 998.); jus compellendi concedentem ad possessionem juris constituti tradendum tendit ad obtinendum primum actum possessorium. Quia vero possessio juris negativi cum ipso statim jure acquiritur (§. 996.); jus compellendi concedentem ad tradendam possessionem fere inutile videtur, nisi huc referre velis, quod concedens statim a pacto inuito ductus pœnitentia facere velit, quod intermittere debet.

§. 1007.

*Jus defen-
dendi jus si-
bi in re alie-*

Cum jure in re alterius acquiratur etiam jus idem defendendi. Quoniam enim res etiam incorporales dominio subjici possunt (§. 216. part. 2. Jur. nat.); quando jus in re aliena acquiris,

quis, hoc dominio tuo subicitur. Quamobrem cum do-^{na constitu-}mino competat jus rem suam defendendi (§. 691. *part. 2. Jur. tum quomo-*
nat.); cum jure in re alterius etiam acquiratur jus defendendi ^{do acquiratur.}
jus in re aliena constitutum.

Nisi tibi competeret jus defendendi jus in re aliena tibi con-
stitutum; concedens tibi ipsum adimere posset, quodocun-
que ipse luberet: quod tamen fieri non debere abunde constat
(§. 336. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 1008.

Quoniam jus defendendi rem suam non est nisi jus de-^{Jus defen-}
fendendi possessionem, ne eadem excidas (§. 710. *part. 2. Jur. dendi illius*
nat.), cum jure autem in re alterius acquiratur etiam ^{possessionem}
defendendi (§. 1007.); ^{quomodo ac-} cum jure in re alterius acquiratur etiam ^{quiratur.}
jus defendendi possessionem. Quia vero possessio defendi nequit,
antequam eam habes; jus quoque in re aliena tibi competens de-
fendere nequit, ^{antequam possessionem acquisiveris.} antequam possessionem acquisiveris.

In rebus corporalibus id satis manifestum est: est ubi quæ
de iisdem demonstrata sunt, ea ad incorporales transferre vo-
lueris, acumine haud raro opus est, ut, quæ coincidere vi-
dentur, ea a se invicem distinguas. Non tamen inanes sunt
subtilitates: si enim jure tuo uti volueris, necesse etiam est ut
idem penitus perspicias, ne ignores, quid agendum sit & quo-
modo recte agatur.

§. 1009.

Naturaliter tibi competit jus belli adversus eum, qui jus in re ^{Jus belli ex}
sua promissum constituere non vult, aut juris constituti tradere pos-^{jure in re a-}
ssessionem renuit, vel etiam jus istud tibi eripere, seu possessione ejus ^{liena natum.}
te dejicere conatur. Competit enim tibi jus cogendi eum, qui
tibi jus in re sua constituendum promissit, ad idem constitu-
endum (§. 1004.), & ubi constitutum, ad ejus possessionem tra-
dendam (§. 1005.). Sed jus istud cogendi jus belli est (§.

687. *part. 2. Jur. nat.*). Ergo tibi competit jus belli adversus eum, qui jus in re sua promissum constituere non vult, vel constituti possessionem tradere renuit. *Quod erat unum.*

Similiter competit jus defendendi jus tuum; quod in re alterius habes, & ejus possessionem (§. 1007. 1008.). Enimvero defendendo jus tuum vel ejus possessionem ei resistis, ne tibi id eripiat, vel possessione ejus te dejiciat (§. 690. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter vi jus tuum persequeris adversus eum, qui tibi id eripere, vel de ejus possessione te dejicere vult. Quoniam itaque jus belli est, quo vi persequeris jus tuum adversus eum, qui tibi id tribuere non vult (§. 1107. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter qui te eodem privare, aut de ejus possessione te dejicere conatur (§. 921. *part. 1. Jur. nat.*); naturaliter tibi competit jus belli adversus eum, qui jus in re sua promissum constituere non vult, aut juris constituti tradere possessionem renuit, vel etiam jus istud tibi eripere, seu de possessione ejus te dejicere conatur.

Videmus adeo, quanam belli causa ex jure in re alterius vel constituendo, vel constituto provenire possit: id quod hic notasse suo tempore ac loco proderit.

§. 1010.

An possessor
rei aliena in
ea jus alteri
constituere
possit.

Si jus in re constituitur a possessore non domino; hoc jus tam diu durat, donec dominus rem suam vindicaverit. Etenim possessor rem detinet tanquam suam, sive quod putet rem esse suam, sive quod eam ab aliis pro sua haberi velit (§. 150. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter de ea, quamdiu eandem possidet, instar domini disponit. Quamdiu adeo verus dominus rem suam non vindicat, adeoque dominium suum non probavit (§. 545. *part. 2. Jur. nat.*); quicquid facit, a domino factum putatur. Quamobrem cum dominus jus alteri in re sua constituere possit (§. 982.), si cur jus quoddam in re, quam possi-

possidet, constituit, id a Domino, constitutum putatur, consequenter is, cui constituitur, eodem quoque uti potest, ac si ab ipso domino ipsi fuisset constitutum. Enimvero cum nemo præter dominum alteri jus quoddam in re aliqua constituere possit (§. 983.); jus quoque istud subsistere nequit, quamprimum constat, quinam sit verus dominus. Quamobrem cum dominus dominium suum probavit, dum rem suam vindicavit (§. 545. part. 2. Jur. nat.); jus quoque a possessore non domino in re constitutum diutius durare nequit, quam donec dominus rem suam vindicaverit.

Jus, quod a possessore non domino in re constituitur, accurate loquendo jus non est (§. 983.), sed esse tantummodo putatur, quia constituens habetur pro domino. Sustinetur adeo opinione falsa domini constituentis, qua sublata per rei vindicationem tollitur quoque jus putativum.

§. 1011.

Jus in re a domino constitutum subsistit, etiamsi res alienetur, nisi aliter fuerit conventum. Jus enim in re tibi constitutum, domino tibi in rem ipsam competit (§. 778.), adeoque non dependet a persona constituentis. Quamobrem cum dominus tibi invito idem adimere non possit (§. 336. part. 2. Jur. nat.); nec dominus, etsi jus alienandi habeat (§. 665. part. 2. Jur. nat.), eam alienare potest nisi salvo jure tuo. Etsi itaque res alienetur, jus tamen in ea a domino constitutum subsistit. *Quod erat unum.*

Enimvero a domini voluntate unice pendet, qua lege jus in re sua tibi constituere velit (§. 984.). Quamobrem non repugnat ut conveniatur, jus in re sua tamdiu durare debere, quamdiu dominium ejus subsistit, consequenter donec rem alienaverit (§. 662. part. 2. Jur. nat.). Quoniam itaque non plus juris in re alterius acquirere potes, quam dominus

tibi in ea constituere voluit (§. 985.); si ita fuerit conven-
tum, nec jus acquiris in re ipsius diutius duraturum, quam
donec fuerit alienatum. Jus igitur a domino in re constitu-
tum non subsistit, quando ea alienatur, si ita fuerit conven-
tum. *Quod erat alterum.*

Si in pacto, quo constituitur jus in re alterius, nulla fiat
mentio durationis, nec expresse, nec tacite, jus perpetuum
intelligitur, quod adeo in rem perpetuo competit, nec ab eo
separari potest. Quamobrem nec ea res aliter alienari potest,
quam hoc jure affecta. Cui igitur hoc jus competit, eum eo-
dem uti patiendum est cuique rei possessori. Sane quomodo
dominium salvum manet ei, cui competit, quomocumque
possessio ab uno in alterum transfertur; ita etiam jus in re sal-
vum manet ei, cum in re aliena id constitutum, quomocum-
que dominium & possessio ejus ab uno in alterum transfertur.

§. 1012.

*Quid in
constitutio-
ne juris in
re sua alic-
netur.*

*Qui jus quoddam alteri in re sua constituit, is partem, vel par-
ticulam quandam dominii sui alienat.* Etenim quando jus affir-
mativum tibi constituit in re sua, pati tenetur, ut quid faci-
as, quod facere alias non poteras (§. 991.), consequenter ti-
bi interdicare nequit actu vi dominii licito (§. 990.). Quam-
obrem cum hoc jus domino ante competeret (§. 121. part. 2.
Jur. nat.), tu vero jam facere possis, quod nonnisi dominus ju-
re facere poterat *per demonstrata*; partem, vel particulam quan-
dam dominii in te transfudit, consequenter eam alienavit (§.
662. part. 2. Jur. nat.).

Similiter quando dominus jus negativum tibi constituit
in re sua, tu pati non teneris, ut is quid faciat, quod alias
facere poterat (§. 989.), seu is intermittere tenetur, quod
facere alias poterat (§. 992.). Quamobrem jus quoddam in
dominio contentum sibi ademit & tuæ voluntati subiecit, ut

tu jam

tu jam de eo disponere possis pro tuo arbitrio. Partem adeo, vel particulam quandam dominii revera in te transtulit, consequenter eam alienavit (§. 662. part. 2. *Jur. nat.*).

Particulam, vel partem dominii quam dominus alienavit, dum tibi jus quoddam in re sua constituit, non potest denuo alienare, dum rem alienat; sed dum hoc facit, in alterum transfert dominium ea particula, vel parte diminutum. Quando jus quoddam in re tua alteri constituisti, dominium non habes nisi imminutum (§. 1003.), consequenter nec nisi imminutum in alium transferre potes, quia nemo in alterum transferre potest, nisi quod habet. Quamobrem hinc quoque patet, cur jus tuum in re alterius tibi constitutum salvum manere debeat, etiamsi res alienetur.

§. 1013.

Qui jus quoddam in re sua tibi constituit, id pro arbitrio suo Quale jus restringere ac limitare potest. Etenim a domini unice voluntate constitutum te pendet, qua lege jus in re sua tibi constituere velit (§. 984.) *in re alterius.* Quamobrem dubium non est, quin id pro arbitrio suo restringere ac limitare possit.

Hanc propositionem ideo addere lubet, ut appareat ratio, cur de diversitate juris in re aliena constituti hic non agatur. Quæ enim ab arbitrio humana pendent unice, de his non opus est multa dici, præsertim cum cetera, quæ inde pendent, vel ex iis intelligantur, quæ de promissionibus prolixè admodum demonstrata sunt, vel alio loco commodius tradantur.

§. 1014.

Quoniam qui jus quoddam in re sua tibi constituit, id pro arbitrio suo restringere ac limitare potest (§. 1013.), *unde id improbitate* autem illud constituitur pacto (§. 988.); *ex pacto, quo jus constitutum, intelligitur qua lege fuerit constitutum, consequenter quomodo fuerit restrictum, vel limitatum.*

Pacta non continent nisi mutuas promissiones & earundem acceptationes (§. 788.). Quamobrem cum de promissionibus prolixè admodum egerimus, quæ de iis demonstrata sunt, ad pacta, quibus juræ in re aliena constituuntur, facile transferuntur. Quoniam vero de variis hujus juris speciebus suo loco ex instituto agendum; si quæ in genere adhuc notandæ sint, ibidem a nobis non prætermittentur.

CAPVT VII.

De derelictione præsumta, usucapione & præscriptione.

§. 1015.

Quomodo rem alienam possidens eam acquirat.

SI tu rem alterius possides & is eam derelinquit, statim tua fit. Quando enim quis rem suam derelinquit, statim ejus dominus esse desinit (§. 250. part. 2. Jur. nat.), consequenter ea ipsius amplius non est. Quodsi ergo tu eandem possides, eam detines tanquam tuam (§. 150. part. 2. Jur. nat.); adeoque ratio nulla est, quæ obstat, quo minus tua esse possit. Tua igitur est. Quamobrem si tu rem alterius possides & is eam derelinquit, statim tua fit.

Ostenditur etiam hoc modo. Rei derelictæ dominium acquiritur occupando (§. 252. part. 2. Jur. nat.). Enimvero qui rem possidet, eam detinet tanquam suam (§. 150. part. 2. Jur. nat.), adeoque non modo eandem redigit in eum statum, quo de ea pro arbitrio suo disponere, consequenter quo sua esse possit (§. 118. 124. part. 2. Jur. nat.), sed etiam ipso facto declarat, quod suam esse velit, consequenter eam occupavit (§. 174. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem qui rem alterius possidet, ejus dominium acquirit, si dominus eandem derelinquit.

quit. Patet itaque, si tu rem alterius possides & is eam derelinquit, eam statim fieri tuam (§. 124. part. 2. *Jur. nat.*).

Immo ostendi etiam potest hoc modo. Possessor rei alienæ rem suam domino restituere tenetur (§. 471. part. 2. *Jur. nat.*). Enimvero qui rem derelinquit, is eam non amplius suam esse vult (§. 249. part. 2. *Jur. nat.*), consequenter hoc ipso declarat, nolle se ut ea tibi a possessore restituatur. Quoniam itaque restitutionem eidem remittis (§. 95.), possessor eam retinere potest tanquam suam. Quamobrem cum nuda domini voluntate dominium transferatur in accipientem (§. 13.); dominium rei derelictæ transfertur in ejus possessorem. Quod si ergo tu rem alterius possides & is eam derelinquit, statim tua fit (§. 124. part. 2. *Jur. nat.*).

Si quis rem suam derelinquit, dominium suum in ea retinere non vult, nec etiam vult transferre in personam certam, parum quippe sollicitus, quinam eam suam facere velit (§. 249. part. 2. *Jur. nat.*). Quamobrem liberum unicuique facit, ut eam occupet qui velit, quemadmodum facit qui missilia jactat, nec vult, ut is, in cujus potestatem venerit, eandem sibi restituat. Derelictio igitur continet tam tacitam collationem domini in personam incertam, si qua eam occupare velit, quam remissionem tacitam restitutionis, si eam occupaverit. Consensit adeo non minus in occupationem, si ea adhuc a nemine occupata, dum eam derelinquit, quam in retentionem, si ea jam in alicujus fuerit potestate. Immo quemadmodum acceptatio præcedere potest translationem domini & promissionis, quæ ordinarie eandem sequitur; ita quoque occupatio præcedere potest consensum, etsi ordinarie hic prærequiratur. Ceterum propositio præsens vera est, sive quis bona, sive mala fide possideat, neque enim fides hic attenditur, quæ quis possidet, quemadmodum ex demonstrationibus liquet. Hæc tamen differentia intercedit, quod acquisitio possessionis bonæ fidei peccato careat, sed acquisitio possessionis malæ fidei sit

peccato obnoxia, quamvis in utroque casu ipsius dominii acquisitio non adverteretur justitiæ.

§. 1016.

An res derelicta vindicari possit,

Res derelicta ab eo, qui eandem dereliquit, adversus possessorem vindicari nequit. Etenim qui rem derelinquit, statim ejus dominus esse desinit (§. 250. part. 2. Jur. nat.). Enimvero jus rem suam vindicandi adversus quemlibet possessorem domino competit (§. 544. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem qui dereliquit, rem eam adversus possessorem vindicare nequit.

Vindicatio rei ex dominio oritur & ab eo separari nequit, quemadmodum ex demonstratione juris rem suam vindicandi domino competentis manifestum est (§. 544. part. 2. Jur. nat.) & ex ipsa ejus definitione liquet, cum non vindicetur nisi res sua (§. 543. part. 2. Jur. nat.), ut ideo dominium suum probare teneatur, qui rem vindicare voluerit (§. 455. part. 2. Jur. nat.). Transigitur hoc jus una cum dominio in eum, qui efficitur rei dominus, nec rei vindicatio retineri, dominium transferri potest. Qui dominium acquirit, jus rem vindicandi acquirit, quod tam diu manet suum, quamdiu res sua manserit. Nec quicquam refert, quod te poeniteat derelictionis: poenitentia enim tuum iterum facere nequit, quod tuum esse desiit, nec alteri auferre potest dominium, quod acquisivit, cum factum infestum reddere non possit,

§. 1017.

Num ex derelictione presumta dominium acquiri possit.

Rei, cujus derelictio presumitur, dominium occupando acquiritur. Quamprimum enim res a domino derelicta presumi potest, pro re nullius habenda (§. 265. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum occupando acquiratur dominium rerum, quæ nullius sunt (§. 174. 178. part. 2. Jur. nat.); rei, cujus derelictio presumitur, dominium occupando acquiritur.

Ostendimus rei derelictæ dominium occupando acquiri, ex eo, quod sit nullius (§. 252. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem

cum in negotiis humanis admittendum sit, ut res quarum derelictio præsumitur, habeantur pro rebus nullius (§. 265. part. 2. *Jur. nat.*); admittendum quoque est, ut earum dominium occupando, acquiratur.

§. 1018.

Quod in casu dubio, quando certitudo haberi nequit, præsumitur, id in negotiis humanis contra eum pro vero habetur, contra quem fit præsumtio. Quando enim certitudo haberi nequit, & tamen aliquid statuendum, in probabilibus acquiescendum (§. 574. 578. *Log.*). Quamobrem cum præsumatur, quod in casu singulari dubium probabiliter colligitur (§. 244. part. 2. *Jur. nat.*); quando in casu dubio certitudo haberi nequit, in eo acquiescendum est in negotiis humanis, quod recte præsumitur. Quoniam itaque quod præsumitur sumitur tanquam verum contra eum, adversus quem fit præsumtio (§. 247. part. 2. *Jur. nat.*); quod in casu dubio, quando certitudo haberi nequit, præsumitur, id in negotiis humanis contra eum pro vero habetur, contra quem fit præsumtio. *Præsumtio nis in negotiis humanis necessitas.*

Nemo negare potest, propositionem præsentem tanquam principium in Jure naturæ esse admittendam, nisi omne jus externum, quod viget inter homines, ex Jure naturæ eliminare & pro mere civili habere velit. Sane hoc principio nititur validitas omnium pactorum & contractuum, inprimis quæ contractuum, nititur etiam multarum rerum acquisitio originaria. Qui adeo negare non ausit, ea esse juris naturalis; huic etiam principio in Jure naturæ locum concedere tenetur & juris naturalis ea esse agnoscere debet, quæ firmiter ex eodem concluduntur. Ast ne quid dubii superesse possit, paulo uberius ea, quæ modo diximus, declaranda sunt. Ostendimus supra (§. 427.), quod quis sufficienter indicavit, quando ad verum dicendum obligatur, id adversus eum pro vero haberi, ac inde intulimus, quod promissor sufficienter indicat, id contra ipsum pro vero haberi (§. 428.). Equis adeo hebes est, ut

est, ut non videat, hic pro vero haberi contra loquentem, quod præsumitur, ubi certitudo haberi nequit? Et enim quando quis ad verum dicendum obligatus est, non minus fieri potest, ut mentiatur (§. 187.), quam ut verum moraliter loquatur (§. 150.). Utrum horum obtineat, certo constare nequit. Quod si enim dicas, veritatem dictorum asseverando, vel juramento probari posse (§. 851. *Et seqq.*); nonne denuo fieri potest, ut asseveratio sit falsa (§. 851.), & ut pejeretur (§. 926.)? Quando igitur contra asserentem pro vero habetur quod sufficienter indicat, nonne præsumitur, quando in casu dubio certitudo haberi nequit, in gratiam certitudinis negotiorum humanorum, cum verum moraliter loqui, quando ad moraliter verum loquendum obligatur? Et nonne similiter præsumitur asseverantis dicta esse vera, nec jurantem pejerare? Cum nemo alteri sese perfecte obligare possit non nisi promittendo (§. 393.), contra promissorem vero pro vero habetur, quod sufficienter indicat (§. 428.); nonne hoc modo labefactabitur omnis obligatio naturalis, quæ ab hominibus contrahitur? Quæ necessitas imperat, ut ea fiant, quæ vi juris naturalis fieri vel debent, vel fieri possunt; ea omnino juris naturalis esse firmiter tenendum. Ex jure igitur naturali proscribi nequit præsumtio veritatis in eo casu, quo quis ad verum dicendum obligatur, ut jura hominum fiant certa, quia opponis in pœnam mendacii esse statutum, ut contra asserentem pro vero habeatur, quod sufficienter indicat, quando ad verum dicendum obligatur, & hinc inferens inventum esse civile, modum sese obligandi promittendo, adeoque obligationem contrahendi per pacta seu contractus. Quod si damnum mendacis, quod ex mendacio emergit, habendum pro pœna, cum hoc ipsi recte imputetur (§. 528. *part. 1. Phil. pract. univ.*), annon perinde pro pœna naturali haberi potest (§. 306. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*), immo debet, ac pro civili, utpote cui locus est in omni actione legi naturæ contraria (§. 305. *part. 1. Phil. pract. univ.*)? Et quando dicimus, mendacem sibi imputare debere, quod damnum incurrat, quando mentitus, dum verum loqui tenebatur,

batur, nonne hoc ipso damnum istud pro pœna mendacii naturali declaramus? Probe hæc perpendi velim, ne veritas eorum, quæ mox ostendentur, suspecta videatur ob rationes ab iis afferri solitas, qui contrarium asserunt. Sed disertius quoque doceri convenit, quod in modo acquirendi originario principio huic sit locus. Quando avis ex custodia tua avolat, quæ ab aliis ejus speciei discerni nequit, & avis quædam ejus speciei capitur; dubium omnino est, utrum ea sit avis tua, nec ne, neque fieri potest, ut certo definiatur, utrum horum verum sit. Nonne igitur præsumptioni locus conceditur, dum ea pro re a te derelicta habetur (§. 268. *part. 2. Jur. nat.*), & ideo contra te pro vero habetur, te dominium in ea animo non retinuisse, quamvis idem retinere malle videaris (§. 249. *part. 2. Jur. nat.*). An vero dicendum erit, pro vero contra te non haberi, te dominium in ave, quæ avolavit, retinuisse, ac ideo dominium tribui occupanti in pœnam negligentiam, quod scilicet avem tuam non diligentius custodiveris, & hinc porro inferendum, inventum esse civile, quod occupatione acquiratur dominium ejus etiam avis, quæ ex cavea tua evolavit? Jure naturali igitur, quando avis, tibi ne quidem discernibilis, ex cavea tua avolavit, imponenda erat necessitas vel avis ejus speciei captæ dominium in dubio relinquendi, quod sane idem foret, ac toto aliquo tempore ab avibus ejus speciei capiendi prorsus abstinendi, vel tecum transigendi, ne invitus in dubio dominium avis tuæ amitteres. Ecquis vero erit, qui hoc asserere aufit? Sublata itaque præsumptione, omnis propemodum tollitur in jure externo certitudo, quod tamen certum esse maxime interest generis humani. Clarius hæc patebunt in applicatione juris naturalis ad gentes.

§. 1019.

Quoniam in casu dubio, quando certitudo haberi nequit, id pro vero habetur, quod præsumitur, contra eum, cui quando contra quem fit præsumtio; si constare certo nequit, quando intererat ut constaret, num dominus rem suam dereliquerit, derelictio tamen pro-

Derelictio

rei quando

adversus do-

minum pro-

(*Wolfii Jur. Nat. Pars III.*

VVVV

men

vero habetur. - men præsimitur, quod eam dereliqueris contra ipsum pro vero ha-

Certitudo dominiorum, de qua constare debet, haud raro exigit, ut constet, utrum dominus, si forsan non dominus rem possideat, eam dereliquerit, nec ne. Quando igitur certo de eo constare nequit, quod præsimitur adversus ipsum pro vero habetur, nimirum quod rem dereliquerit. Recte omnino hoc fieri, patet per ea, quæ ad propositionem præcedentem annotavimus. Probe autem notandum est, non ideo pro vero haberi, quod dominus rem suam dereliquerit, quia ignoratur, num dereliquerit; sed rationes probabiles adesse debere, ex quibus derelictio præsimitur, quando impossibile est, ut de vera domini voluntate certi quid constet.

§. 1020.

*Dominii ex
præsumpta
derelictione
rei acquisi-
tio.*

Si quis rem suam dereliquisse præsimitur, quando constare de-
bet, num eam dereliquerit, qui eam possidet, dominus ejus fit, seu
res, quam dominus dereliquisse præsimitur, fit possessoris. Etenim
si derelictio præsimitur, quando certo constare nequit, utrum
dominus rem suam dereliquerit, nec ne, constare tamen de-
bebat; contra eum pro vero habetur, quod dereliquerit (§.
1019.). Enimvero si dominus rem suam derelinquit, qui
eam possidet, statim fit ejusdem dominus (§. 1015.). Ergo
etiam qui rem possidet, dominus ejus fieri debet, si qui erat
dominus eandem dereliquisse præsimitur, quando constare
debet, num eam dereliquerit.

Volo tibi vendere agrum, quem possideo. Interest tui, ut constet, utrum ego sim dominus, nec ne, consequenter num a domino possessionem nactus. Quoniam hoc probatu impossibile, recte tamen præsimitur, si vel maxime a non domino possessionem fuerim nactus, dominum tamen eandem dereliquisse; me ex derelictione hac præsumpta dominium acquisivisse dicendum. Te igitur rem a domino emere certus esse po-
tes.

tes. Quodsi adeo ad hunc casum animum, prout fieri debet, attendas; haud difficulter perspicias non minorem adesse necessitatem, ut præsumta voluntas in derelictione rei admittatur, quam ut in promissione valeat præsumta veritas dictorum, sine qua valide promitti nil poterat.

§. 1021.

Dominii acquisitio ex derelictione rei præsumta dicitur *Usucapio*.

Modestinus l. 3. ff. de usurp. & usucap. usucapionem definit per adjectionem, seu ut *Ulpianus* legit, adeptionem domini per continuationem possessionis temporis lege definiti. Enimvero hæc definitio non contrariatur ei, quam juxta mentem *Grotii* de J. B. & P. lib. 2. c. 4. dedimus, modo notes, *Modestinum* exprimere modum præsumtionis, & ab illa separe, quod civile est. Nimirum ex lege duodecim tabularum derelictio præsumi debet ex continuatione possessionis per certum tempus, quod quantum esse debeat eadem lege definitur, atque continuatio possessionis temporis lege definiti civile quid est. Et quatenus derelictio præsumenda est ex possessione per tantum præcise tempus continuata, quantum lege civili præscribitur; usucapio modus acquirendi civilis est. Hoc autem minime obstat, quin dominii acquisitio ex derelictione rei præsumta, demto eo, quod additum est lege civili, sit modus naturalis acquirendi dominium, quemadmodum in anterioribus adstruximus. Novi equidem non deesse haud paucos, qui asseveranter affirmant tam certum esse, usucapionem non esse juris naturalis, quam quod est certissimum; sed hi sunt, qui animum ad definitionem *Modestini* attendentes omnem aciem in tempus unice convertunt, per quod continuari debet possessio, ut de dominio a possessore acquiratur, ac hinc inferunt, quasi tempori ea tribuenda sit vis, siquidem usucapio juris naturalis esse debeat, ut possessionem efficiat validam ad dominium acquirendum. Sola possessione non acquiri dominium nemo est, qui non ultro concedat, modo non ignoret, quid

fit possessio, quid dominium, & quænam inter utrumque differentia intercedat. Nemo etiam est, qui non æque largiatur, tempus nullum producere posse effectum juris, consequenter si possessio per se dominium conferre nequit, nec eam vim a tempore accipere posse. Quamobrem omnino a ratione alienum est, eam vim tempori tribuere. Sed nemo quoque sanus hoc statuet. Quæstio enim de eo est, an rationi, consequenter juri naturali (§. 259. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consentaneum sit, derelictionem præsumi, & num derelictioni præsumptæ id tribui possit, quod efficit derelictio, quando certa est. Alia deinde quæstio est, quid de modo præsumendi derelictionem statuendum sit in jure civili, ne is litibus inextricabilibus implicetur. In lege duodecim Tabularum usucapio valde restricta erat tum quoad objectum, tum quoad subiectum, tum etiam quoad modum usucapiendi. Enimvero cum hæc sint mere civilia, de iis dicere non est hujus loci. Neque nostrum est dicere de mutationibus, quas usucapio subit in Jure Romano.

§. 1022.

Objectum usucapionis Quoniam res etiam incorporales dominio subjici possunt (§. 216. part. 2. *Jur. nat.*), usucapione autem rerum dominium acquiri potest (§. 1021.); *non minus rerum incorporalium, quam corporalium dominium usucapione acquiri potest, seu non minus res incorporales, quam incorporales usucapiuntur.* Cumque res corporales vel mobiles sint, vel immobiles (§. 148. 149. part. 2. *Jur. nat.*); *res tam mobiles, quam immobiles usucapiuntur.*

Non igitur hic attenditur differentia, quæ in Jure Romano five antiquo, five novo traditur, quippe quæ mere civilis est.

§. 1023.

An usucapio sit modus acquirendi naturalis. Quoniam naturaliter res, quæ derelicta præsumitur, fit possessoris (§. 1020.), res autem usucapitur, cujus dominium ex derelictione præsumptæ acquiritur (§. 1021.); *usucapio est modus acquirendi naturalis.*

Cur in Jure Romano dicatur modus acquirendi civilis ex iis patet, quæ ad definitionem usucapionis annotavimus (not. §. 1021.).

§. 1024.

Præscriptio est amissio juris proprii ex consensu præsumto. *Præscriptio*

Ita præscriptionem definimus, ut ea sit juri naturali consensu *quid sit.*

tanea, nec a significato, quem a prima origine in Jure Romano habuit, abhorreat. Quoniam enim in lege duodecim tabularum usucapio valde restricta erat, prætori autem, cum in liberrima Rep. potestas legislativa esset penes populum, in lege nil quicquam mutare licebat; ipsius tamen erat præscribere actionem in foro litigaturis; ideo prætor ex æquitate jus agendi, veluti vindicandi rem suam, adimebat domino, cui lex per usucapionem in aliis casibus adimebat ipsum dominum. Agere adeo volentem possessor vi præscriptionis repellebat, quæ adeo pariebat exceptionem, atque hoc modo is securus erat de possessione, etsi non haberet dominium, quod parit rei vindicationem (§. 544. part. 2. Jur. nat.), consequenter si res venisset in alterius potestatem, eam vindicare non poterat. Usucapio itaque tribuebat dominium; præscriptio auferebat alteri jus agendi adversus possessorem. Quamobrem a significato, quem vocabulum a prima origine in Jure Romano habuit, minime abhorret, quod præscriptionem definiamus per amissionem juris. Enimvero sicuti dominium usucapiendo acquiritur naturaliter ex derelictione præsumta (§. 1021.), quæ consensum præsumtum continet, quemadmodum mox clarius patebit; ita etiam præscriptio naturaliter ex consensu præsumto descendit. Immo quando lex positiva declarat, quanto tempore possessor rem usucapere vel præscribere debeat; ipsa derelictionem, vel consensum præsumit. Postquam imperium a Romanis translatum fuerat in Imperatores, ut jam hi leges ferre possent; *Justinianus* præscriptionem longi temporis, quæ dicebatur, usucapioni æquiparabat. Atque ea de causa factum est, ut vocabula usucapio & præscriptio promiscue usurpentur. Sed cum in systemate Juris naturæ, in quo

ea, quæ Juris naturæ sunt, demonstrari debent, non admittatur promiscuus istorum vocabulorum usus; nos vocabulis istis non utemur nisi in eo significato, quem in definitionibus ipsa tribuimus.

§. 1025.

Consensus rem suam derelinquentis in domini acquisitionem ab alio.

Qui rem derelinquit, in acquisitionem domini ab alio tacite consentit. Qui enim rem suam derelinquit, eam non amplius suam esse vult, parum sollicitus, quinam eandem suam facere velit (§. 249. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum rei derelictæ dominium occupando acquiratur (§. 252. part. 2. Jur. nat.) & possessor ejus statim fiat ejusdem dominus, quamprimum derelinquitur (§. 1015.); qui rem derelinquit, hoc ipso facto declarat, se velle, ut is sit dominus, qui eam occupaverit, vel jam possidet. Quamobrem qui rem derelinquit, in acquisitionem domini ab alio tacite consentit (§. 660. part. 2. Phil. pract. univ.).

Si qui rem derelinquit, nollet alium ejus dominium acquirere posse; eam destruere deberet, siquidem eandem in potestate sua haberet, vel eam vindicare ac postea destruere deberet, siquidem ea in alterius esset potestate, consequenter eam derelinquere non posset.

§. 1026.

Quando dominium acquiratur consensu domini præsumto.

Quoniam qui rem derelinquit, in acquisitionem domini ab alio consentit (§. 1025.); *qui rem derelinquere præsumitur, in acquisitionem domini ab alio consentire præsumitur, consequenter qui dominium acquirit ex derelictione præsumta, is idem acquirit præsumto ejus, qui dominus erat, consensu.*

Atque adeo patet, acquisitionem domini ex derelictione præsumta non repugnare principio juris naturalis, quod nemini invito dominium auferri possit (§. 338. part. 2. Jur. nat.). Qui enim ex derelictione præsumta dominium acquirit, non habet animum invito auferendi dominium, sed pro vero habet,

&

& recte habet (§. 1019.), quod in acquisitionem dominii consentiat, & voluntate ipsius efficiatur dominus, cum ubi derelictio recte præsumitur, in acquisitionem dominii ab alio consentire debeat. Quamobrem mihi non probatur, quando dicitur æquitati in genere scriptæ rigorem in specie scriptum præferendum esse, ac proinde etiam æquitati illi, quæ vult neminem cum alterius damno locupletari, ac nemini dominium suum auferri invito debere, præferendum esse rigorem juris præscribendi. Magis placet, quod cum veritate magis consentit, quando dicitur, quod domini quasi permissu & voluntate compleri intelligatur usucapio.

§. 1027.

Usucapio fit præsumto domini consensu. Etenim dominium *Nam domi-*
usucapiendo acquiritur ex derelictione præsumta (§. 1021.). *nus in usu-*
Sed qui dominium ex derelictione præsumta acquirit, is idem *capionem*
acquirit præsumto ejus, qui dominus erat, consensu (§. 1026.). *consentiat.*
Quamobrem patet usucapionem fieri præsumto domini consensu.

In usucapione itaque non supponitur, dominium absque domini consensu transire debere in alium, quasi ipsi invito sit adimendum & ademptum alteri adjiciendum: id quod utique juri naturali repugnaret (§. 338. *part. 2. Jur. nat.*), & usucapionem efficeret eidem contrariam. Et quamvis determinationes civiles usucapionis videantur domino invito auferre dominium & id adjicere possessori; patebit tamen suo loco in statu civili, quem solum respicit usucapio civilis, id fieri posse ipso jure naturali non repugnante.

§. 1028.

Qui rem dereliquisse præsumitur, jus quoque eam vindicandi Amissio præ-
amississe præsumitur. Qui enim rem derelinquit, is eam vindi- *summa vin-*
care nequit adversus ejus possessorem (§. 1016.), consequenter *dicationis*
jus eam vindicandi amittit. Quamobrem qui rem dereliquisse *rei.*
præsumitur, jus quoque eam vindicandi amississe præsumitur

Cum

Cum rem derelinquens eam nolit amplius esse suam (§. 249. part. 2. *Jur. nat.*); reservatio juris vindicandi rem suam cum voluntate dereliquentis pugnat (§. 543. part. 2. *Jur. nat.*). Quoniam igitur nemo contradictoria velle præsumitur, nec præsumi potest, te rem quam dereliquisse, jus tamen eam vindicandi tibi reservasse. Quodsi dicas, posse quem rem suam derelinquere ea lege, ne fiat alterius, sed ut maneat nullius, cum dominus de re sua pro arbitrio disponere possit (§. 118. part. 2. *Jur. nat.*); cum sibi adhuc reservet aliquod jus de re ista disponendi, nimirum prohibendi, ne quis eam faciat suam, dominium in ea adhuc revera retinet (§. *cit.*), consequenter eam adhuc suam esse vult: vult enim adhuc rei proprietatem competere, cum nemo eandem se invito suam facere debeat (§. 663. 131. part. 2. *Jur. nat.*), & cum pati nolit, alium eadem uti frui, de usu etiam & fructu rei disponendi jus sibi reservat, consequenter jus utendi ac fruendi (§. 135. part. 2. *Jur. nat.*). Reservat igitur sibi dominium plenum (§. 137. part. 2. *Jur. nat.*). Equis vero dicet, se rem derelinquere, sed dominium plenum sibi reservare, nisi qui absonum dicere velit (§. 249. 250. part. 2. *Jur. nat.*)?

§. 1029.

Quando consensus in amissionem vindicationis rei præsumatur. Qui rem derelinquere præsumitur, in amissionem juris eam vindicandi consentire præsumitur. Qui enim rem derelinquit, eam adversus possessorem vindicare nequit (§. 1016.), consequenter dum eam derelinquit, ipso facto declarat, se eam vindicare nolle, adeoque in amissionem juris vindicandi tacite consentit (§. 660. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem quando rem derelinquere præsumitur, in amissionem juris eam vindicandi consentire præsumitur.

Illustrant propositionem præsentem, quæ ad præcedentem modo annotavimus (not. §. 1028.).

§. 1030.

Quando

Quando res usucapitur, jus eam vindicandi domino præscribitur.
Etenim

Etenim quando res usucapitur, dominium ejus acquiritur, vindicatio quia dominus eam dereliquisse præsumitur (§. 1021.). Enim-*rei præscri-* vero qui rem derelinquere præsumitur, in amissionem juris *batur.* eam vindicandi consentire præsumitur (§. 1029.), consequenter quoniam cum dominio amittitur jus eam vindicandi (§. 1016.), quando res usucapitur, dominus in amissionem juris eam vindicandi consentire præsumitur. Cum itaque jus vindicandi rem domino præscribatur, quando idem consensu præsumto amittit (§. 1024.); quando res usucapitur, jus eam vindicandi domino præscribitur.

Præscriptio igitur vindicationis rei inest usucapioni, ita ut qui rem usucapit, jus quoque eam vindicandi domino præscribat, & usucapio rei ac præscriptio juris eam vindicandi fiant simul uno eodemque actu. Atque ita intelligitur, quomodo differant usucapio & præscriptio. Nimirum usucapio cum dominio tibi tribuit jus eam vindicandi, ubi ea in alterius potestatem quomodocunque venerit (§. 544. *part. 2. Jur. nat.*); præscriptio autem adimit domino anteriori jus eam vindicandi. Atque adeo usucapio dominium tuum reddit certum; præscriptio autem securitatem præstat possessioni.

§. 1031.

● *In usucapione dominium domino præscribitur.* Etenim in usu-*In usucapio-* capione dominium acquiris consensu domini præsumto (§. *ne num do-* 1027.), adeoque is idem amittit consensu præsumto. Quo-*minium præ-* niam itaque jus proprium ei præscribitur, qui consensu præ-*scribatur.* sumto idem amittit (§. 1024.), dominium autem jus proprium est (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*); in usucapione dominium domino præscribitur.

Hanc propositionem ideo addere lubit, ut appareat, quo sensu res præscribi dicantur. Nimirum quando præscribi dicuntur, dominum respicimus, qui eam derelinquendo dominium amittit: ast quando usucapi dicuntur, respicimus eum, (Wolffii *Jur. Nat. Pars III.*) X x x x qui

qui dominium rei derelictæ acquirat. Aliud autem cum sit dominium rei derelictione amittere, aliud vero rei derelictæ dominium acquirere; præscriptio rei ab usucapione ejusdem hoc etiam sensu adhuc differt, nec idem prorsus dicit, qui rem usucapi & qui eam præscribi dicit. Ceterum hinc quoque patere poterat, in usucapione jus vindicandi præscribi, quia jus vindicandi dominio ita cohereret, ut hoc sine illo præscribi nequeat, etsi illud sine hoc præscribi possit. Posterius fecit prætor, prius *Justinianus*, dum præscriptionem longi temporis usucapioni æquiparavit. Proprie tamen loquendo præscriptione dominii res non usucapitur, quamvis usucapione præscribatur dominium. Etenim quando dominium præscribitur, dominus ob consensum præsumtum idem amittit. Sed propterea quod ego dominium amitto, tu nondum idem acquiris, consequenter usucapis (§. 1021.). Quando vero tu rem usucapis, ego necessario dominium amitto, retinere minime possum. Usucapio itaque simul actus est, quo dominium & tibi acquiritur, & mihi præscribitur.

§. 1032.

Præsumtio absoluta & conditionalis.

Præsumtio absoluta est, qua quod præsumitur pro vero haberi lex præcipit. *Conditionalis* vero est præsumtio, qua quod præsumitur, tamdiu pro vero habendum, donec contrarium probetur. Præsumtio absoluta coincidit cum ea, quæ ab Interpretibus Juris vocatur *Præsumtio juris & de Jure*; conditionalis vero cum ea, quæ *Præsumtio Juris* ab iisdem appellatur. Addunt illi tertiam præsumtionis speciem, quam *Præsumtionem hominis* vocant, quæ fit ab homine, veluti a iudice, ubi lex tale quid præsumi non statuit. In Jure naturæ præsumtio juris & præsumtio hominis non differunt: neque enim in eodem admittuntur præsumptiones, nisi quæ hoc jure probantur. Probantur autem omnes, quæ rationi consentaneæ.

Præsumtio ab Interpretibus Juris Romani dividi solet in præsum-

sanctionem Juris & de Jure, præsumtionem juris & præsumtionem hominis. *Bayerus* in suis Positionibus Juris præsumtionem juris & præsumtionem hominis non differre statuit. Enimvero nulla differentia est, quemadmodum diximus, in Juræ naturæ, ut adeo hic superfluum, nec ullius utilitatis foret distinctio inter præsumtionem juris & præsumtionem hominis: sed in Jure civili omnino admittenda est differentia. Nostrium tamen non est disputare de eo, quod in Jure naturæ nullam habet utilitatem. Ipsa autem lege naturali constituta est differentia, quæ inter præsumtionem juris & de jure atque inter præsumtionem juris intercedit, nimirum ut præsumtio eidem probata vel excludat probationem contrarii, vel eandem admittat, consequenter ut quod præsumitur vel absolute pro vero habeatur, vel pro vero habeatur tamdiu, donec contrarium probetur, adeoque non habeatur pro vero, nisi sub hac conditione, nisi contrarium probetur. Præsumtio itaque in Jure naturali commodissime dividitur in absolutam & conditionalem. Ea divisione usus est *Huberus* in Præf. J. C. ad tit. 3. lib. 22. ff. §. 18. Quamobrem multo minus reprehendi poterit, quod nos in Jure naturæ missa communi præsumtionum divisione eandem amplectamur. Ceterum ex iis, quæ sequuntur, constabit, Juri naturæ convenire hanc divisionem præsumtionis, & eam inprimis maximi momenti esse in præsentis doctrina, ita ut absque ea penitus intelligi non possit. Præsumtionum theoria generalis ad Logicam probabilium spectat, qualem nos animo concepimus. Quamobrem si ea non adhuc esset in desideratis, multo evidentius demonstrari & demonstrationibus ad prima principia reduci poterant, quæ a præsumtionibus in Jure naturæ pendent.

§. 1033.

Quilibet possessor præsumitur dominus rei, nisi præstent rationes An ex sola probabiles in contrarium. Nemo negare potest, possessores re-possessorum esse plerumque dominos earundem, rarius autem contrariatur prætingere, ut domini non sint. Enimvero quod plerumque fit, sumtio do-

id præsumitur, non quod rarius, ubi nullæ rationes peculiariter prostant, cur scilicet contrarium potius præsumi debeat (§. 248. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem quilibet possessor præsumitur dominus rei, nisi prostant rationes probabiles in contrarium.

Præsumtio hæc admittenda est in Jure naturali. Etenim jus naturæ prohibet, ne rem vindicare volenti reddatur res, antequam dominium suum probaverit (§. 346. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem si tu rem possides, permittere quoque debes, ut tamdiu habearis pro domino, donec probatum fuerit, rem, quam possides, esse alienam; nisi ex probabilibus rationibus colligi possit, rem, quam possides, tuam non esse, consequenter si prostant rationes in contrarium. Præsumtio enim dominii cum ex ratione generali procedat, quemadmodum ipsa demonstratio loquitur, cedit præsumptioni non dominii, quæ rationibus specialibus nititur: id quod ex Logica probabilium tanquam verum sumimus, in qua nimirum agendum est de collisione præsumtionum ac inde oriundarum exceptionum. Ceterum hic nobis sufficit notasse, pro vero haberi non posse id, quod probabiliter verum non esse colligitur. E. gr. Titius tibi vendere vult gemmam pretiosam vilissimo pretio. Hinc præsumitur eam vel invenisse, vel clam alteri surripuisse, consequenter eum dominum non esse. Quamvis ergo de possessione ejus nullum superfit dubium, non tamen ex ea præsumi potest dominium. Enimvero ubi nullæ prostant rationes probabiles in contrarium, ex dictis liquet, vi juris naturæ præsumendum esse dominium, sed quod præsumitur, cum pro vero habendum non sit, nisi quamdiu contrarium non probatur; hinc patet, præsumptionem præsentem non esse juris & de jure, seu absolutam; sed tantummodo juris, seu conditionalem (§. 1032.). Quod si ergo quis fuerit, qui dominium suum probare possit, hæc præsumtio minime obstat, ut id faciat & rem suam vindicet: tibi autem hoc præstat præsumtio, ne probare tenearis dominium, si quis alius id dubium vocare velit.

§. 1034.

Titulus justus est, qui infert nudam possibilitatem juris acquisiti, veluti dominii, non vero ipsam ejus actualem acquisitionem. Unde Titulum justum habere dicitur possessor, qui possessionem acquisivit istiusmodi facto, quo dominium a domino transferri posse lex declarat.

Titulus justus quid sit.

E. gr. Si rem emis a domino, actu in te transfertur dominium, quemadmodum suo loco ostendetur. Enimvero si eandem emis a non domino, dominium in te non transfertur; sed tantummodo possessio. Quamdiu igitur dubium est, utrum a domino, an non domino emeris; non minus possibile est, quod dominium in te non fuerit translatum, quam quod fuerit translatum. Quamobrem ex eo solo, quod rem emeris, tantummodo possibile intelligitur, quod dominium acquisiveris, nondum vero constat te actu dominium acquisivisse. Emptio igitur rei, quamdiu in dubio relinquatur, utrum a domino, an non domino emeris, titulus justus est, quatenus nempe non repugnat, ut rem emendo acquisiveris dominium. Cum titulus sit ratio legalis, per quam patet factum quoddam tale jus parere posse (§. 113. part. 1. Jur. nat.); suppono, emtionem rei vocari titulum, non quatenus spectatur tanquam factum, seu actus quidam, sed quatenus allegatur tanquam ratio juris facto isto acquisiti.

§. 1035.

Quoniam titulus verus est, si & factum fuerit verum, & lex declarat, hoc facto jus tale acquiri (§. 118. part. 1. Jur. nat.), falsus autem, si factum quidem fuerit verum, in eo autem erras, quod lex declaret hoc facto jus tale acquiri posse (§. 120. part. 1. Jur. nat.); sed justus titulus tantummodo infert nudam possibilitatem juris acquisiti, non vero ipsam ejus actualem acquisitionem (§. 1034.); *titulus justus nec verus, nec falsus est, sed peculiaris quadam tituli species; inter verum & falsum quasi intermedia.*

Num differat a titulo vero & falso.

Nimirum si falsus fuerit titulus, factio, quod allegas, jus acquiri minime potuit; si verus fuerit, eodem jus actu acquiretum: Quodsi vero fuerit justus, fieri quidem potuit, ut dominium factio isto acquisiveris; fieri tamen quoque potuit, ut non acquisiveris, ac ideo in dubio relinquatur, num verus sit. Patet ex modo allato exemplo emtionis rei (*not. §. 1034.*). Cum enim vel a domino, vel a non domino rem emere poteris; constat quidem ex factio tuo, te dominium acquirere potuisse, non vero quod actu acquisiveris; ex eo autem minime constat, te dominium non acquisivisse, quemadmodum liquet, si ad inventionem rei amissæ provoces. Quamobrem titulus non potest dici falsus, nec potest dici verus. Dicitur vero justus, quatenus aliquam veri tituli partem, seu quædam ejus requisita continet, ut adeo probabilis sit (§. 578. *Log.*), etsi nondum verus. Atque adeo satis clare ac distincte exposuimus, quid per titulum justum intelligatur, ut constet, quid probandum sit, si titulus justus probari debeat, & nec cum titulo vero, nec cum falso, neque etiam cum putativo confundatur (§. 119. *part. 1. Jur. nat.*): immo quoniam in foro non probatur jus, sed facta tantummodo probantur, ad quæ jura applicanda; hinc quoque patet, cur probata e. gr. emtionem probatus intelligatur titulus justus, quia nempe per emtionem patet, te dominium hoc factio acquirere potuisse, consequenter eo continetur ratio possibilitatis domini acquisiti.

§. 1036.

Possessio justa quam sit.

Possessio justa est, quæ & titulo justo, & bona fide constat. *Injusta* igitur *possessio* est, quæ justum quidem habet titulum, bona autem fide destituitur, vel quæ bona quidem fide constare videtur, justo tamen destituitur titulo. Unde consequitur, *possessionem titulatam posse esse injustam.*

E. gr. Si rem emisti, justum titulum habet possessio: enimvero fieri potest, ut tibi constet, te rem emisse a non domino, consequenter te dominum rei, quam possides, non esse (§. 667. *part. 2. Jur. nat.*). Mala igitur fide eandem possides (§.

153. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum deficiat bona fides (§. *cit.*); possessio justa non est. Similiter rem, quam invenisti, putas esse tuam, adeoque bona fide eandem possidere tibi videris (§. *cit.*). Quoniam tamen inventio rei amissæ dominium non tribuit (§. 421. *part. 2. Jur. nat.*); titulus iustus destituitur possessio. Justa igitur ea non est.

§. 1037.

Qui rem a domino præsumto iusto titulo accepit, eam bona fide possidet. Quodsi enim rem a domino præsumto accipis, eam a domino te accipere putas (§. 247. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum eam accipias iusto titulo, tibi constat dominum hoc facto dominium in te transferre potuisse (§. 1034.). Quoniam itaque dominus dominium transferendo accipientem efficit dominum rei (§. 13.); tuam esse rem, quam accepisti, recte putas. Enimvero quando possessor putat rem, quam possidet, esse suam, eam bona fide possidet (§. 153. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem qui rem a domino præsumto iusto titulo accepit, eam bona fide possidet. *Quando bona fide res possideatur.*

Justus titulus solus non causatur bonam fidem possessoris. Erenim emtio rei iustus titulus est (*not.* §. 1034.). Ast si emis rem furtivam, quam furtivam esse nosti, aut saltem præsumis; te eam a domino accepisse putare non potes, consequenter nec rem tuam esse recte putas. Bonæ fidei possessor igitur non es, quamvis iusto titulo possessionem nactus fueris. Ignorantia juris neminem excusat, cum vincibili æquiparetur. Quemadmodum titulus putativus & falsus non habentur pro titulo iusto, propter ignorantiam facti vel juris, ita etiam bona fides non subsistit per ignorantiam juris, nec in Jure naturali error manifestus in locum probabilitatis surrogari potest. Quando putas te esse dominum necesse est ut adsint rationes probabiles, cur putes: non vero hanc opinionem recte inducunt errores de jure.

§. 1038.

§. 1038.

Iam porro expenditur. Qui rem a possessore quocunque, cuius dominium cur sit suspectum, rationes probabiles nulla prostant, iusto titulo accipit, eam bona fide possidet. Etenim cum quilibet possessor præsumatur dominus rei, nisi prostant rationes probabiles in contrarium (§. 1033.); qui rem a possessore quocunque, cuius dominium cur sit suspectum, rationes probabiles nullæ prostant, iusto titulo accipit, eam a domino præsumto iusto titulo accipit. Enimvero qui rem a domino præsumto iusto titulo accipit, eam bona fide possidet (§. 1037.). Ergo etiam eandem bona fide possidet, qui rem a possessore quocunque, cuius dominium cur sit suspectum, rationes probabiles nullæ prostant, iusto titulo accipit.

Bona fides nititur præsumtionibus. Tamdiu enim te dominum esse putas, quamdiu præsumis te a domino rem habere, quam iusto titulo possides. Si scis te dominum revera esse, non tantummodo te esse putas: scire enim non est putare. Qui scit, is certo novit hoc verum esse: ast qui putat, ob rationes probabiles pro vero habet, quod num verum sit certo nosse non potest. Ceterum hæc facile intelligitur, nisi præsumtionibus in Jure naturali daretur locus, dominiorum translationem difficultatibus inextricabilibus implicari, ad quam tamen lege naturali sibi invicem obligantur homines (§. 124.). Hæc igitur cum nos non obliget ad impossibilia (§. 209. part. 1. *Pbil. pract. univ*); ea etiam probare debet, sine quibus obligationi isti satisfieri nequit.

§. 1039.

Quando bona fides præsumatur. Quilibet possessor rem bona fide possidere præsumitur, si nulla prostant rationes probabiles in contrarium. Etenim præsumitur dominus rei, quam possidet, si nullæ sint rationes probabiles in contrarium (§. 1033.). Multo magis igitur præsumendum, quod se putet esse dominum, si nullæ prostant rationes probabiles in contrarium.

Quodsi

Quodsi præsumere velles, cum esse possessorem malæ fidei, etsi nullæ prostant rationes probabiles, cur hoc præsumas, non modo hoc ipsum repugnaret notioni præsumtionis (§. 244. part. 2. Jur. nat.); verum etiam ex sola possessione, nulla prostante ratione in contrarium, præsumi non poterat ipsum dominium, cum qui mala fide rem possidet, norit se possidere rem alienam (§. 153. part. 2. Jur. nat.), consequenter qui præsumitur rem mala fide possidere, is præsumitur nosse, quod rem possideat alienam; quæ utique præsumtio præsumtionem domini tolleret.

§. 1040.

Quoniam possessor quilibet rem bona fide possidere præsumitur, si nullæ prostant rationes probabiles in contrarium *Quando fortior sit* (§. 1039.); bona fide autem rem possidet, qui rem a domino præsumto iusto titulo accepit (§. 1037.); *si constet aliquem præsumtio,* iusto titulo possidere, tanto magis præsumitur, quod bona fide possideat (§. 579. Log. & §. 244. part. 2. Jur. nat.).

Tutior est præsumtio, quo plures fuerint rationes probabiles, ob quæ quid præsumitur. Quænam vero rationes probabiles sint, ex iis intelligitur, quæ de probabilitate diximus in Logica (§. 578. seqq. Log.). Plenius autem hoc patere poterat per principia Logicæ probabilium, siquidem ea jam prostarer, cujus semina sparimus in Logica & Philosophia prima, seu Ontologia.

§. 1041.

Quoniam bona fides præsumitur, si nullæ prostant rationes in contrarium (§. 1039.); *Mala fides* mala fides ex sola possessione præsumi nequit, consequenter qui contendit se mala fide possidere, hoc nequeat, sed probare tenetur.

Bona fides nullis admittis præsumtionibus difficulter, immo prorsus non probari potest: ast mala fides supponit facta juri naturali contraria, quæ cum probari possint, facilius est probatio. Sane mala fides in se spectata nil continet, quod probatio

(Wolfii Jur. Nat. Pars III.)

Yyy

bationi

bationi obstaculum ponat: quod ut evidentius pateat, sequentia adhuc addere lubet.

§. 1042.

Possessio violenta & clandestina malam fidem arguens.

Omnis possessio clandestina & violenta possessio mala fidei est seu pro tali habenda. Etenim possessio clandestina omnis illicita, sive a domino, sive ab alio possessore quocunque clam possideas (§. 735. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum tibi conscius sis, te rem clam ab alio possidere; nec putare potes te esse dominum rei, quam possides, consequenter mala fide te eam possidere constat (§. 153. part. 2. Jur. nat.). Possessio itaque clandestina omnis mala fidei est. *Quod erat primum.*

Similiter qui sine jure alterum vi de possessione dejicit, seu is, cujus possessio violenta est (§. 727. part. 2. Jur. nat.), cum sibi conscius sit, se vi alterum sine jure de possessione dejecisse, adeoque possessionem eidem restituendam esse (§. 725. part. 2. Jur. nat.), se dominum esse, aut pro domino ab aliis habendum esse, putare nequit. Denuo igitur constat, quod aut mala fide possideat, aut pro possessore mala fidei habendus sit. Quamobrem omnis possessio violenta possessio mala fidei est, aut pro possessione mala fidei habenda. *Quod erat secundum.*

Utrumque simul offenditur etiam hoc modo. Clandestina possessio omnis illicita est (§. 735. part. 2. Jur. nat.), & tibi competit jus eum, qui clam a te possidet, de eadem dejiciendi (§. 736. part. 2. Jur. nat.). Similiter non dominus possessorem quemcunque vi de possessione sua dejicere potest (§. 720. part. 2. Jur. nat.), & ne dominus quidem hoc facere potest, antequam dominium probavit (§. 722. part. 2. Jur. nat.), & tibi competit jus utrumque de possessione vi iterum dejiciendi, ubi de ea te vi dejecit (§. 726. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem clandestina & violenta possessio restituitur justo titulo

titulo (§. 1034.), qui cum a bona fide possessoris abesse nequeat (§. 1037. 1040.); qui clam vel vi ab alio possidet, possessor malæ fidei est, seu pro tali habendus.

Si dominus, qui dominum suum probavit, vel possessor quicumque tibi clam eripit, quod clam ab ipso possides, vel de clandestina aut violenta possessione iterum te vi dejicit, clam a te, vel vi minime possidet (§. 728. 738. part. 2. *Jur. nat.*). Quamobrem ad eum, qui clam ei aufert possessionem, vel vi eum dejicit de possessione, qui clam vel vi ab ipso possidet, applicanda non sunt, quæ de clandestina & violenta possessione hic demonstrantur. Neque etiam mirum videri debet, dominum ipsum pro possessore malæ fidei habendum esse, si clam eripuit alteri possessionem, vel vi de eadem eum dejecit, quamdiu dominium non probavit. Quamdiu enim dominum non probavit, contra possessorem, qui dominus præsumitur (§. 1033.), pro non domino habetur. Præsumtio enim tamdiu subsistit, donec probatione contrarii elidatur (§. 247. part. 2. *Jur. nat.*). Quod si excipias fieri posse, ut aliquis sit dominus & ut norit, se dominum esse, etiam si dominium probare non possit, consequenter cum soli domino competat jus possidendi (§. 151. part. 2. *Jur. nat.*), eum malæ fidei possessorem non esse, ubi clam vel vi possessionem adeptus ab eo, qui rem suam possidebat; hoc quidem verum est, si jus internum spectes, sed tanquam verum admitti nequit, si externi habenda ratio est. Jura enim externa certa esse debent, consequenter quod nobis competant, probandum seu demonstrandum est.

§. 1043.

Possessio precaria dicitur, quæ ab altero revocabiliter in te Possessio præfuit translata. Quod si ergo possessio non fuerit concessa ad certum caria quantum tempus; quocumque tempore revocari potest; si vero concessa fuerit nam sit. ad certum tempus, eo finito.

De precario agemus suo loco. Quoniam tamen hic possessionis precariæ mentio fieri debebat; eam quoque definire necesse erat.

§. 1044.

An possessio
bona vel
mala fidei sit
precaria.

Qui precario possidet, possessor bonæ fidei non est, neque etiam mala fidei possessor dicendus. Etenim qui precario possidet, is rem, quam possidet, non esse suam, sed alteri possessionem esse restituendam, quando eam revocaturus (§. 1043.). Quamobrem cum possessor bonæ fidei non sit, qui non putat rem esse suam (§. 153. part. 2. Jur. nat.); qui precario possidet, possessor bonæ fidei non est. *Quod erat unum.*

Enimvero cum qui precario possidet, rem, quam possidet, non esse suam norit, eam restitutus alteri possessionem revocaturus (§. 1043.); nec dici potest, quod dominus esse ac pro eo haberi velit. Quoniam itaque possessor malæ fidei dici nequit, qui cum norit rem esse alterius, dominus esse non vult, nec pro eo haberi vult (§. 153. part. 2. Jur. nat.); qui precario possidet, possessor malæ fidei dicendus non est. *Quod erat alterum.*

Possessor tam bonæ, quam malæ fidei rem possidet absque voluntate domini, vel alterius possessoris: aut qui precario possidet, is possessionem habet ab alio possessore eamque a voluntate ipsius pendente (§. 1043.). Quamobrem divisio possessionis in possessionem bonæ ac malæ fidei ad precariam trahi nequit, consequenter nulla ejus habenda ratio est, ubi de possessione malæ ac bonæ fidei injicitur mentio. Nimirum possessio alia independens est a voluntate alterius, quem admodum communiter obtinet; vel dependens, id quod rarissime contingit. Illa dividitur in possessionem bonæ, vel malæ fidei, si a non domino possides; hæc vero ipsa precaria est. Possessio malæ fidei vel justum titulum habet, quando a non domino sciens titulum & possessionem habes; vel titulo destituitur, & hæc vel clandestina, vel violenta est.

§. 1045.

Quando
precario possidet.

Si qui precario possidet, rem suam esse velit & pro domino haberi

heri contendat; possessor mala fidei fit. Cum enim sibi conscius *fidens fiat* sit se rem tantummodo precario possidere, eandem quoque *possessor mala fidei.* suam non esse novit, quippe alteri restituendam, quando possessionem revocat (§. 1043.). Quoniam tamen suam esse vult, & pro domino haberi contendit *per hypoth.* rei, quam possidet, dominus esse & pro eo haberi vult, etiamsi norit, non se, sed alium dominum esse. Mala igitur fide eandem possidet.

Facile apparet, hoc obtinere in eo casu, quo mortuo cedente ignoratur, quod precario possideatur. Etenim dum precario possidens rem heredi restituendam retinet, furtum committit in re mobili (§. 498. *part. 2. Jur. nat.*), & ab eo clam possidere incipit, rem tam mobilem, quam immobilem quam precario possederat (§. 732. *part. 2. Jur. nat.*). Abit igitur possessio precaria in possessionem mala fidei (§. 1042.), non quia precaria manet, sed quia speciem mutat, dum in clandestinam vertitur.

§. 1046.

Nemo hominum negligens esse debet in inquirendo in res suas, Negligentia quia forsan in alterius potestatem venerunt, aut quas in eam venisse in inquirendo novit, nec non in jura sibi competentia. Omnem enim dare debet operam, ut caveat, ne patrimonio suo damnum aliquod inferatur (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter ne universitatibus bonorum suorum quicquam decedat (§. 452. 486. 487. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque rei nullius dominio excidat (§. 448. *part. 2. Jur. nat.*), neque jure quodam sibi competente privetur (§. 451. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam vero hoc facile accidere potest, si negligens fuerit in inquirendo in res suas, quas in alterius potestatem venisse novit, vel quae forsan ipso incio in eandem venerunt, aut etiam in jura sibi competentia (§. 750. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nemo hominum negli-

gens esse debet in inquirendo in res suas, quæ forsan in alterius potestatem venerunt, aut quas in eam venisse novit, nec non in jura sibi competentia.

Non est quod excipias domino competere jus rem suam derelinquendi (§. 256. part. 2. Jur. nat.), consequenter negligentiam inquirendi in res & jura sua non posse prohiberi lege naturali. Etenim jus derelinquendi fluit ex dominio, quemadmodum ex demonstratione liquet, qua idem domino vindicatur (§. cit.), domino vero permittendus est etiam abusus rerum suarum, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 169. part. 2. Jur. nat.). Obligatio vero, de qua loquitur præsens propositio interna est, in jure externo non attendenda, præsertim cum non omnis derelictio ad abusum domini referri possit. Fieri nimirum potest, ut officiorum collisio exceptionem pariat, quæ derelictionem injungit. Jus rem suam derelinquendi in se nihil habet vitiosi, quemadmodum nec dominium, ex quo originem suam deducit; sed derelictio vitium contrahit ab abusu istius juris, quemadmodum actus vitiosi domini ad ejus abusum referendi. Quamobrem de ipsa derelictione rei non judicandum est ex jure derelinquendi, sed ex circumstantiis casus dati, per quas patet, utrum quis jure suo fuerit usus, an abusus: ubi imprimis perpendendum est, cur & quo animo dominus rem suam dereliquerit. Hoc autem fieri necesse est, ubi judicium ferendum, num qui rem dereliquit recte fecerit, quod eam dereliquerit: id quod ejus est, qui rem dereliquit, non autem aliorum, quorum tantummodo interest nosse, utrum res pro derelicta habenda, nec ne.

§. 1047.

*Diligentia e
contrario
præcepta.*

Quoniam qui negligens non est diligens est (§. 750. 751.), nemo autem hominum negligens esse debet in inquirendo in res suas, quæ forsan in alterius potestatem venerunt, vel quas in eas venisse novit, nec non in jura sibi competentia (§. 1046.); Quilibet hominum diligens esse debet in inquirendo in res suas, num

quæ forsan in alterius potestate sint, aut in cuiusmodi potestatem eadem venerint, nec non in jura sibi competentia.

Quibus paradoxum videtur istiusmodi diligentiam lege naturali præceptam esse, hi non perpendunt, quorumnam officiorum praxis a patrimonio dependet, ut adeo negligentia in patrimonio conservando & amplificando admissa negligentem reddat impotentem iisdem satisfaciendi. Officiorum itaque omissio, quæ ab ista negligentia venit, etsi jam necessaria videatur, tibi tamen imputanda venit, quatenus necessitatem istam evitare potuisses, si negligens non fuisses. Jus naturæ exigit omnimodam actionum humanarum rectitudinem (§. 189. part. 1. Phil. præct. univ.), & ad perfectionem vitæ moralis omnium actionum liberarum inter se requiritur consensus (§. 9. part. 2. Phil. præct. univ.), qui non obtinetur nisi summo in lege naturæ servando rigore (§. 4. part. 2. Phil. præct. univ.). Quamobrem non est quod existimes obligationem naturalem in nimium extendi, quando ea urgemus, ad quæ vulgo parum animum attendere solent etiam ii, qui in censendis aliorum moribus rigidi sunt.

§. 1048.

Quilibet hominum, quantum datur, sibi cavere debet, ne inter res, quas possidet, reperiantur quæ sunt alterius. Qui enim rem alienam possidet, eam domino restituere tenetur (§. 471. part. 1. in patrimonio suo Jur. nat.), & re aliena nullo jure utitur ac fruitur (§. 161. part. 2. Jur. nat.), ac factum omne juri alterius contrarium, quo de ea quomocunque disponit (§. 162. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem ne ipsi imputari possit, quod rem domino suo non restituerit, & de ea contra jus domini quomocunque disposuerit, operam dare tenetur, ne culpa sua ignoret, rem esse alienam (§. 449. part. 1. Phil. præct. univ.). Cavere igitur sibi debet, quantum datur, ne inter res, quas possidet, reperiantur quæ sunt alterius.

Hanc

Hanc curam describit *Sonoca* de Vita beata c. 23. quando sapiens, inquit, habebit, quo gloriatur, si aperta domo & admiffa in res suas civitate, poterit dicere, quod quisque suum agnoverit, tollat. Nec justitia interna concipi potest absque ea: sit ita, quod vulgo hæc cura superflua existimetur. Quam parum autem abesse possit a justitia interna, quæ constantem ac perpetuam requirit voluntatem suam cuique tribuendi, nemo non admittere tenetur, qui negare minime aufit, absque ista voluntate justitiam concipi minime posse (§. 926. part. 1. Jur. nat. & §. 328. part. 1. Phil. pract. univ.). Qui ad justitiam, quam disuncte comprehendit, animum attendit, turpitudinem intrinsecam neglectus hujus curæ, quam imperat propositio præsens, haud difficulter perspiciet, neque adeo mirabitur, lege naturali eundem prohiberi.

§. 1049.

Obligatio certam domini sui cognitionem acquirendi.

Quoniam quilibet homo, quantum datur, sibi cavere debet, ne inter res, quas possidet, reperiantur, quæ sunt alterius (§. 1048.), rem autem suam esse non novit, quamdiu certus non est, eandem esse in dominio suo (§. 124. part. 2. Jur. nat.); Quilibet etiam homo omnem dare operam debet, ut dominium earum rerum, quas possidet, sibi sit certum.

Quando justitia præcipitur (§. 927. part. 1. Jur. nat.), cui sine certitudine dominiorum ex asse satisfieri nequit; lex naturalis quoque injungit diligentiam, qua in id eniti debemus, ut rerum possellarum dominium nobis sit certum. Quod si eam in nobis desiderari patiamur, ut culpa nostra rem alienam possideamus, injustitiæ obnoxii sumus. Quamvis enim bona fide rem possideri videamur, ea tamen vitium contrahit a negligentia nobis imputanda, nec in foro conscientiae excusat. Virum justum summa animi sollicitudo tenet, ne quid sit in numero rerum, quas possidet, quod sit alterius: unde dominii incertitudinem impatienter ferre solet.

§. 1050.

§. 1050.

Lex natura dat nobis jus ad eos actus, sine quibus dominiorum *actus, sine quibus do-* certitudo obtineri nequit. Etenim nos obligat ad omnem ope- *miniorum* ram adhibendam, ut dominium earum rerum, quas posside- *certitudo* mus, nobis sit certum (§. 1049.). Quamobrem cum eadem *da.* nobis jus det ad ea omnia, sine quibus obligationi naturali *da.* satisfacere non possumus (§. 159. part. 1. Phil. pract. univ.); non obtinemus etiam dat jus ad eos actus, sine quibus dominiorum *da.* certitudo obtineri nequit.

Hoc principium maximi usus est, non modo in praesenti argumento, verum etiam in Jure civili & Jure gentium arbitrario, quando definiendum, quomodo dominia rerum in tuto collocanda.

§. 1051.

Omni circumspectione utendum, ne quid a non domino accipiamus. *Circumspe-* Quicquid enim a non domino accipimus, id nostrum *ctio singula-* non est (§. 669. 124. part. 2. Jur. nat.). Enimvero cavere *ris in rebus* nobis debemus, ne inter res, quas possidemus, reperiantur, *acquirendis.* quæ sunt alterius (§. 1048.). Ergo omni etiam circumspectione utendum, ne quid a non dominio accipiamus.

Quoniam domino dominium suum probanti rem restituere tenemur (§. 545. part. 2. Jur. nat.), prudentia quoque suadet hanc circumspectionem. Quamvis vero ad eam acquirendam obligemur (§. 256. part. 1. Jur. nat.); non tamen opus est, ut obligationem ad circumspectionem, qua in rebus acquirendis utendum, ne quid a non domino accipiamus, ab ea demum quasi e longinquo petamus.

§. 1052.

Quilibet operam dare debet pro virili, ne dominia aliorum *Obligatio* *certam do-* *minii alieni* *Enim-* neant in incerto. Quilibet enim operam dare debet, ut dominium earum rerum, quas possidet, sibi sit certum (§. 1049.).

(Wolffii Jur. Nat. Pars III)

Zzzz

Enim-

cognitionem promouendi. Enimvero quilibet homo alteri cuiunque homini debet, quod sibi, quatenus alter id non habet in potestate sua, ipse autem citra neglectum officii erga seipsum hoc alteri præstare potest (§. 608. part. 1. Jur. nat.). Quilibet igitur etiam pro virili operam dare debet, ne dominia aliorum maneant in incerto.

Cur hæc certitudinis domini aliorum est pars justitiæ. Neque enim justus ipse tantummodo unicuique tribuit, quod suum est; verum etiam, quantum in se est, curat, ut ab aliis quod suum est unicuique tribuatur, neque etiam in causa est, ut alius vel inscius quid committat justitiæ adversum. Animus hominis justus nondum immunis est ab omni labe, nisi flagret desiderio, ut justitiæ satisfiat ubivis omni ex parte, & unusquisque possideat, quod suum est, nemo autem, quod est alterius. Conveniunt hæc puritati cordis, quam commendat Christus, hoc est, appetitus humani, quem ab omni labe immunem esse vult.

§. 1053.

*Præsumtio
derelictionis
ex facto
serio.*

Si quis sciens rem esse suam ea facit, quæ facere non poterat, si eam suam esse vellet, eam derelinquere præsumitur. Etenim qui, cum sciat rem esse suam, ea tamen facit, quæ facere non poterat, si eam suam esse vellet; ex hoc facto colligitur, consequenter præsumitur (§. 244. part. 2. Jur. nat.), quod eam suam esse nolit. Enimvero qui præsumitur nolle, ut res sit sua, is eam derelinquere præsumitur (§. 249. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem si quis sciens rem esse suam ea facit, quæ facere non poterat, si eam suam esse vellet, eam derelinquere præsumitur.

Nosti rem, quam Titius possidet, esse tuam: tu serio cum eodem de eadem contrahis tanquam de re aliena. Hinc colligitur te eam dereliquisse. Quod si enim malles eam adhuc esse tuam & dominium animo in eadem retinisses; eam vindicare

dicare potuisses (§. 544. *part. 2. Jur. nat.*), nec opus erat, ut eam consecuturus cum ipso tanquam de re aliena contraheres,

§. 1054.

Qui tacet, quando loqui poterat & debebat, is consentire prasumitur. Quando enim quis loqui poterat & debebat, con-*consensus* sequenter animi sui sensa declarare tenebatur, nec quicquam *prasumatur.* obstabat, quo minus animi sui sententiam diceret, tacere autem mavult; is non alio fine hoc facere prasumitur, quam quod idem velit, quod vult alter, vel ceteri volunt, qui verbis aut alio quocunque modo animi sui sententiam significant (§. 244. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum is consentiat, qui idem vult, quod vult alius, vel alii volunt (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*); qui tacet, quando loqui poterat & debebat, is consentire prasumitur.

Pater prohibere tenetur, ne filius, qui in potestate sua est, tempus otio fallat, quod studiis literariis impendere debebat. Quodsi igitur norit, filium suum otio esse deditum, & tacuerit, in otium & neglectum studiorum consentire prasumitur, Vulgo dicitur: Qui tacet, consentire videtur. Enim vero tum tacite supponitur, tacentem non ignorare, quid dicat aut faciat alius, & nisi consentire vellet, dissensum suum declarare debere. Nullum enim est dubium, quin hic casus oculis veluti ejus obversatus fuerit, qui primus dixit, tacentem consentire videri. Immo experientia loquitur, nonnisi in hoc casu tacentem pro consentiente haberi. Quodsi enim prostant rationes in contrarium, iis prasumptio elidi solet. Verba igitur capta ret, qui verba ista aliter interpretaretur: id quod ab honestate alienum. Clarius hoc patebit suo loco, quando de interpretatione restrictiva acturi sumus.

§. 1055.

Quoniam is demum consentire prasumitur, qui tacet, *Quale silentium ad con-*
Zzzz 2 *quantum ad con-*

sensum praesumendum quando loqui poterat & debebat (§. 1054.); *silentium, ex quo* consensus praesumitur, debet esse scientis ac volentis. *requiratur.*

Si alterutrum horum defecerit, ratio ad consensum praesumendum insufficientis est. Praesumptioni tamen non obstat, ut tam scientia, quam volitio praesumatur, quamvis fortior sit praesumptio, quando alterutrum requisitum certum est, v. gr. si certum fuerit, te hoc scire, & tamen tacere, quemadmodum obtinet in exemplo, quod modo dedimus (not. §. 1054.).

§. 1056.

Quando ex
silenzio pra-
sumatur de-
relictio rei.

Qui scit rem suam ab alio possideri; nec multo tempore contra-
dicat, cum ratio nulla manifesta appareat, cur silentium; is eam dere-
liquisse praesumitur. Etenim qui scit rem suam ab alio teneri, cum operam dare debeat pro virili, ne dominium alterius maneat in incerto (§. 1052.), sufficienter significare quanto-
cyus debebat, utrum illam adhuc suam esse vellet, an nollet. Et quia ratio nulla manifesta apparet, cur silere potius, quam contradicere debeat *per h. p.* voluntatem suam declarare inter-
mittit, quando eam significare poterat. Quod si ergo multo tempore non contradicit; evidens est, ipsum silere, quando loqui poterat & debebat *per demonstrata.* Quamobrem cum alter, quem rem suam possidere novit, eam habeat pro sua (§. 150. part. 2. Jur. nat.), qui vero tacet, quando loqui poterat ac debebat, consentire praesumatur (§. 1053.); qui rem suam ab alio possideri scit, nec multo tempore contradicit, etsi nulla adsit ratio manifesta, cur ipsi silentium sit, in hoc consentire praesumitur, ut sit alterius, consequenter rem dereliquisse praesumitur (§. 249. part. 2. Jur. nat.).

Adest in hypothese propositionis praesentis scientia, hoc enim expresse sumitur: adest libera volitio silendi, cum nulla adsit manifesta ratio, quae silentium imperet, quamvis loqui mallet, qui tacet, immo silet multo tempore, ut adeo vel hinc constare possit, silentium proficisci a libera voluntate. Ad

hinc

sunt igitur illa requisita, quæ adesse debent, ut ex silentio consensus recte præsumatur (§. 1055.). Quibus durum videtur derelictionem præsumi ex silentio domini; si sibi persuadent, cum dominium animo retineri possit (§. 258. *part. 2. Jur. nat.*), & naturaliter quilibet sit actionum suarum arbiter, quam diu nil facit contra jus alterius (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), a domini voluntate unice pendere, quamdiu filere velit, nec silentium dominio nocere posse. Enimvero hi non perpendunt, dominum, qui novit rem suam in alterius venisse potestatem, obligari ad contradicendum, aut in eam inquirendum, nisi eam derelinquere velit (§. 1046. 1047. 1052.), consequenter cum libertas naturalis non tollat obligationem naturalem (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*), & lex præceptiva, quæ in rem, quam tuam esse vis, te inquirere jubet (§. 1047.), ac prohibitiva, quæ negligentiam omnem in inquirendo prohibet (§. 1046.), vincat permissivam de dominio animo retinendo (§. 258. *part. 2. Jur. nat.*), in casu collisionis (§. 211. *part. 1. Phil. pract. univ.*), non liberum esse domino filere, quamdiu voluerit, ubi nulla ratio id urgeat. Immo cum alterius interfit, ut dominium rerum, quas possidet, sit sibi certum, adeoque ipsi competat jus exigendi ab altero, ut mature contradicat, siquidem contradicendi jus habeat (§. 1050.); nec silentium dici potest non esse contra jus alterius, qui rem possidet. Deproperant iudicium, qui hæc omnia non satis perpendunt, antequam certi quid statuunt.

§. 1057.

Si quis multo tempore rem alienam possidet, dominus nosse præsumitur, quod eam possideat, nisi manifestæ rationes in contrarium proferantur, aut, si res mobilis fuerit, desperare, quod ad notitiam suam sit innum ex perventurum, quinam eam possideat. Quilibet enim obligatur ad tempore inquirendum in res suas, quæ forsan in alterius potestatem venissent, aut quas in eam venisse novit, nec non in jura sibi competentia (§. 1047.), nec in inquirendo negligens esse debet (§. 1046.). Quamobrem cum multo tempore fieri vix possit, ut

diligenter inquirendo non perveniat in notitiam rei suæ ab alio possessæ, ut ipsi constet, rem suam esse, quam alter possidet, vel rem, in quam inquirebat, ab hoc possideri; si quis multo tempore rem alienam possidet, dominus nosse præsumitur, quod eam possideat, nisi manifestæ rationes in contrarium prostant. *Quod erat unum.*

Eninvero qui multo tempore omnem diligentiam frustra adhibuit in inquirendo in rem mobilem, quam in alterius equidem potestatem venisse novit, ast in cujus potestatem ea venerit indagare non potuit; ei omnis adempta spes videtur, ut ulla unquam via ad hujus notitiam perveniat. Quamobrem cum recte desperare præsumatur, quod ad notitiam suam unquam sit perventurum, quinam eam possideat (§. 244. part. 2. *Jur. nat.*), si quis rem mobilem alterius multo tempore possidet, dominus saltem desperare præsumitur, quod ad notitiam suam unquam sit perventurum, quod eam possideat. *Quod erat alterum.*

Supina negligentia inquirendi in res suas hic non attenditur, ubi quæstio est, quid secundum jus naturæ præsumendum, adeoque præsumptiones juris sunt (§. 1032.): neque enim præsumi hic debet, nisi quod vi principiorum juris naturæ præsumi potest, consequenter actus legi naturæ contrarii non elidunt præsumtionem. Quando itaque scientia domini non contradicentis, aut silentis præsumenda, non supponi debet, eum esse negligentem in inquirendo in res suas, cum hoc prohibeat lex naturæ (§. 1046.); sed supponendum potius est, eum esse diligentem; cum hoc præcipiat eadem lex (§. 1047.). Quodsi præsumtio negligenti fuerit damnosa, sibi imputet, quod legi naturæ actiones suas conformare noluerit, sed peccare maluerit. Damnum enim, quod patitur poena naturalis est (§. 305. part. 1. *Phil. pract. univ.*), quæ ipsum a negligentia abstrahere debebat.

§. 1058.

Num rei derelictio ex tempore præsumatur. *Ex silentio diuturno rei derelictio præsumitur, nisi manifesta rationes in contrarium prostant.* Quodsi enim rationes manifestæ in contrarium non prostant, dominus nosse præsumitur, quod rem suam possideat, qui multo tempore eam possidet, aut, si res mobilis

bilis fuerit, desperare, quod ad notitiam suam unquam sit per-
venturum, quinam eum possideat (§. 1057.). Quod si vero quis
scit rem suam ab alio possideri, nec multo tempore contradicit,
cum ratio nulla manifesta appareat, cur silendum fuerit, is
eam dereliquisse præsumitur (§. 1056.), & quoniam in casu
altero nulla spes rem recuperandi superest, dominus vero rem
suam derelinquere præsumitur, quando ipsi nulla spes eam re-
cuperandi superest (§. 264. part. 2. Jur. nat.), eandem quoque
dereliquisse præsumitur, si desperat, quod ad notitiam suam
unquam sit perventurum, quinam eam possideat. Quamobrem
ex silentio diuturno rei derelictio præsumitur, nisi manifestæ
rationes in contrarium præstent.

Longum tempus favet etiam præsumptioni actus liberi voluntatis: neque
enim causæ, quæ impediunt, quo minus contradicere velis, constanter sub-
sistunt, aut perennant, sed cum tempore mutantur. Ast de re manifesta non
opus est, ut disertius dicamus. Ceterum quantum tempus esse debeat si-
lentii, ut præsumptioni derelictionis rei sufficiat, ex circumstantiis particu-
laribus casus dati definiendum. Neque enim præsumtio ex solo tempore fit,
sed etiam ex iis, quæ in tempore accidunt, ac imprimis ex circumstantiis
tam respectu ejus, qui rem possidet, quam alterius, cujus ea est.

§. 1059.

Præsumtio derelictionis rei adversus negligentem in inquirendo *Qualis sit*
in res suas est præsumtio absoluta, seu juris & de jure. Per antero- *derelictionis*
ra patet, dominia rerum semper fore in incerto, nisi admitta- *rei præsum-*
tur præsumtio, quod multo tempore in res suas inquirere ne- *tio adversus*
gligens eas derelinquat, ita ut contra eum pro vero habeatur, *negligen-*
quod eas derelinquat. Quoniam itaque lex naturæ dat jus *tem.*
ad eos actus, sine quibus dominiorum certitudo obtineri ne-
quit (§. 1050.); præsumtio derelictionis rei adversus negli-
gentem in inquirendo in res suas est præsumtio absoluta, seu
juris & de jure (§. 1032.).

Nolumus prolixè probare, quod sine præsumptione derelictionis rei nulla
concepit possit dominiorum certitudo, cum hoc vulgo concedatur ab omni-
bus, nec principiorum juris naturæ de dominio ac pend. tribus hinc
gnarus

guarus difficulter rationes a priori perspicat, cur cœcitas dominiorum ab eadem pendat.

§. 1060.

An qui precario & qui a domino factam præsumere nequit. Etenim qui precario possidet, novit rem esse alterius, & eam domino suo restituendam esse, quando voluerit (§. 1043.). Quodsi ergo dominus non declaret, se restitutionem nolle, eam tanquam rem ipsius possidet. Nulla igitur ratio est, cur præsumere debeat, quod eam dereliquerit. *Quod erat unum.*

Qui mala fide rem possidet, is novit eam non esse suam (§. 153. part. 2. Jur. nat.), & omnem dare debet operam, ut domino suo restituatur (§. 466. part. 2. Jur. nat.). Quoniam itaque dum eam domino suo restituit, scire potest, utrum velit eandem pro derelicta haberi, nec ne, præsumptioni autem tantummodo locus est, ubi de veritate certo constare nequit (§. 247. part. 2. Jur. nat.); qui mala fide possidet, ei jus nullum est præsumendi, quod dominus eandem derelinquat. *Quod erat alterum.*

Si possessor m. f. rem non restituit, is dolose celat rem esse alterius, adeoque in causa est, ne dominus in ejus notitiam venire possit. Absolutum itaque foret statuere, quod lex naturæ ipsi concedat jus derelictionem præsumendi ut eam usucapere possit: cui etiam obstat perpetua obligatio rem restituendi. Alia quæ de derelictione præsumta & præscriptione præscriptum jurium in re aliena eorundemque usucapione dici adhuc poterant, rectius alio loco tradentur.

Finis partis tertiæ Juris naturalis.

CONSPECTVS

PARTIS III.

J V R I S N A T V R Æ

DE MODO ACQVIRENDI DOMINIVM ET JVS QVOD-
CVNQVE PRÆSERTIM IN RE ALTERIVS DERIVATIVO.

CAPUT I.

De modo acquirendi derivativo in genere,

CAPUT II.

De obligatione circa Sermonem,

CAPUT III.

De Sinceritate, Simulatione & Diffimulatione,

CAPUT IV.

De modo sese alteri obligandi, ubi de Promissione & Pactis in
genere,

CAPUT V.

De Asseveratione, Jurejurando & Voto,

CAPUT VI.

De modo alteri constituendi jus quoddam in re sua,

CAPUT VII.

De Derelictione præsumta, Usucapione & Præscriptione,

FINIS CONSPECTVS.

INDEX

RERVM PRÆCIPVARVM ET VERBORVM, IN QVO NUMERI PARAGRAPHS INDICANT.

A.	
<i>Abdicatio juris.</i> Definitio, 115. an sit modus jus transferendi, 116. an naturaliter licita, 118	num ab alio præfente fieri poffit, 751
<i>Absens</i> num jurare poffit <i>absenti</i> , 940	<i>Acceptatio promiffionis in literis facta</i> num fieri poffit, antequam ex per- ferantur, 735. 736. cur ea non ob- ftante revocari poffit promiffio, 736
<i>Abufus libertatis</i> num tribuat jus agen- di, 1420	<i>Acceptatio tacita.</i> Definitio,
<i>Acceptatio.</i> Definitio, 2. num ad trans- lationem dominii vel juris proprii fit necessaria, 7. 365. quando præcedat, quando fequatur voluntatem do- mini jus transferentis, 10. qualem requirat animum, 392. quodnam jus & quanam obligationem pa- riat, 382. quando præfumatur, 714. quando præfumta validam efficiat promiffionem, 718. num per mi- niftrum fieri poffit, 748. num in- notefcere debeat promiffori, ut va- leat promiffio, 715. & feqq. 719. quando post mortem promifforis fieri poffit, 717. 720. num habeat locum in pollicitatione & nuda af- fertione, 384. quo fine fiat, 381	<i>Accipere</i> quid fignificet, <i>Actiones</i> quænam debeant efle finceræ, 317. quænam non ferant fimulatio- nem, 326
<i>Acceptatio non facta</i> num liberet a vo- to, 977	<i>Actus obligatorius</i> num fiat per jura- mentum ex non obligatorio, 904
<i>Acceptatio expreffa.</i> Definitio, 8	<i>Ænigma.</i> Definitio, 209. ufus, 210. an in fe licitum, 211. an ad ambi- guum fermonem referendum, 212. ejus moralitas quomodo dijudican- da, 213. quando licitum ad evita- da pericula, 217
<i>Acceptatio præfumta.</i> Definitio, 8	<i>Æftimatio rei promiffa</i> quando præ- ftanda, 661
<i>Acceptatio promiffionis abfenti facta</i>	<i>Agendum nihil</i> quandonam fit, 261
	<i>Alienatio rerum communium</i> quomodo fiat, 142
	<i>Alienatio partis rei communis</i> quodnam jus pariat, 144. quando valida, 145
	<i>Alienatio rei promiffa</i> lege naturali pro- hibita, 666. 667

Index Rerum Præcipuarum & Verborum.

- Allegoria.* Definitio, 207. cur ad eam ingenium requiratur, 208
- Ambigue loquendo* quomodo verum loquamur, 223
- Ambiguitas in loquendo.* Definitio, 190. quando non fit falsiloquium, 191. quando fit, 195. quando sit imprudentis, 191. quando culpofa & vitanda, 192. quando illicita & mendacio æquipolleat, 193. 194
- Amentes* num promittere possint, 449
- Amentibus* quando falsum dicere liceat, 219
- Amore infano laborans* num valide promittat, 452
- Animi sui sensa* quando alteri significare teneamur, 159. 160. quando non celanda, 163
- Animus deliberatus.* Definitio, 387. quid supponat, 388. in agendo præceptus, 390. ad quid requiratur, 391. 392. ad juramentum, 878. juramenti delationem, 879, & votum requisitus, 963
- Animus deliberatus promissaris* a quonam dijudicandus, 423. 424. quando præsumatur, 425
- Animus deliberatus promissoris* a quonam dijudicandus, 422. 424. quando præsumatur, 425
- Animus indeliberatus.* Definitio, 387. quid supponat, 389
- Appetitus sensitivus* quando invalidum efficiat promissum, 459
- Apprehensio.* Definitio, 32. in quo consistat, 33. num per licitas fieri possit, 58. quomodo fiat in cessione, 91
- Apprehensio brevi manu.* Definitio, 41. quomodo fiat, 57. 61
- Apprehensio longa manu.* Definitio, 47. quomodo fiat, 55
- Apprehensio rei immobilis* quomodo fiat, 53. 54. 62
- Apprehensio rei incorporalis* quando fiat, 63. 64
- Apprehensio rei mobilis* quomodo fiat, 52
- Apprehensio symbolica.* Definitio, 74. num fieri possit, 75
- Arcanum.* Definitio, 267. ratio, 270
- Arcana committere.* Definitio, 268. num aliis sua committere liceat, 272
- Arcana prodere.* Definitio, 268. num liceat, 273. 274
- Arcana inimici* num prodere liceat, 275
- Assertio nuda præstandi.* Definitio, 371. an per eam transferatur jus aliquod, 372. an ea contrahatur obligatio, 373. an acceptationem excludat, 384. an in se licita, 386. an temere facta sit licita, 771. ejus effectus, 380
- Asserens nude se quid præstare velle,* num licite voluntatem mutet, 379. cur perfecte obligari non possit, 383. num fidem adstringat, 763. num fallat, si non præstet, quod dixit, 764. num perfidus fieri possit, 770
- Asseratio.* Definitio, 851. quando licita, 854. 855
- Asseratio nuda.* Definitio, 859

Index Rerum Præcipuarum & Verborum.

- Afferveratio panalis.* Definitio, 859.
quando illicita, 862
- Afferveratio temeraria* num licita, 856
- Atque* num jurare possit, 873
- B.
- B***elli causa injusta* denegatio imperfe-
ctæ debiti, 410
- Belli causa justa* denegatio perfectæ de-
biti, 409. denegatio officii huma-
nitatis promissi, 440
- Bona fides* quando præsumatur, 1039.
1040
- Bona fide* quando res possideatur, 1037
1048
- C.
- C***edens.* Definitio, 82
- Cessio.* Definitio, 81. quomodo fi-
at, 83. quomodo jus vi ejus transe-
at in alium, 84. ejus effectus, 85.
num fieri possit sine consensu ejus,
qui ad quid præstandum obligatur,
89. quando fieri nequeat, 90. quo-
modo in ea jus tradatur & appre-
hendatur 91. quando naturaliter per-
mittenda, 117
- Cessio juris* in rerum communium di-
visione, 138
- Cessionarius.* Definitio, 82. quantum
sit ejus jus, 86. quanta obligatio, 87.
88. jus belli ei competens, 92. vis
licita, 94
- Circumscriptio singularis* in rebus acqui-
rendis, 1051
- Cogere* quid sit, 795
- Communicatio operum* Definitio, 120.
qualis sit dominiis introductis, 121.
num ad eam finis obligati, 123
- Communio* quando invitis iis, qui in
eadem sunt, subsistat, 139
- Communio positiva* num plura contine-
at dominia, 131. quando intereat,
132. quando ex ea alia nascatur,
133. quomodo lucrum & damnum
in ea dividendum, 135. num quis
invitus in ea manere cogatur, 146.
147
- Communio primæva* num sit jus in re,
780. ad quodnam homines stans
ea sese invicem obligare potuerint,
434
- Communis dividendi negotium* quomo-
do exitum habeat, 140
- Communium rerum administratio* num
omnium requirat consensum, 141.
an alienatio absque consensu sit va-
lida, 142. an quilibet ratam suam
alienare possit, 143-145. quodnam
jus pariat ratæ alienatio, 144
- Conditio dans causam promisso.* Defi-
nitio, 504. quid operetur, & eam
certo exituram putes, 505
- Conditio* an tacite adjici possit promif-
sioni, vel pacto, 809. quando per
se insit, 806. cuiusnam tum æquipol-
lear, 807. 808. certo exituræ quid
desinet, 502. quot modis plures
adjiciantur promissioni, 531. & seqq.
- Conditio casualis.* Definitio, 487
- Conditio benefica.* Definitio, 492
- Condi-*

Index Rerum Pracipuarum & Verborum.

<i>Conditio impossibilis.</i> Definitio, 483.	<i>Consentientia dubia</i> num agere liceat, 260
num sub ea promitti possit, 484	<i>Consensus</i> ad translationem juris requisitus, 9. item ad conventionem, 699. quando præsumat, 1054.
<i>Conditio mixta.</i> Definitio, 487	num vi & metu extortus valeat, 574
<i>Conditio moraliter impossibilis.</i> Definitio, 491	<i>Constitutione juris in re aliena</i> quid alienetur, 1012
<i>Conditio negativa.</i> Definitio, 489.	<i>Contestatio.</i> Definitio, 948
quando existat, 490	<i>Continuatio prestationis.</i> Definitio, 509.
<i>Conditio possibilis.</i> Definitio, 485. unde agnoscatur, 486. in promissione sola admittenda, 493	quid in promissione efficiat, 511
<i>Conditio potestativa.</i> Definitio, 487.	<i>Continuatio repetitionis prestationis.</i> Definitio, 509
quando ab ipso promissario adimplenda, 551. quando per alium liceat, 552	<i>Contractus.</i> Definitio, 793. num naturaliter a pacto differat, 794. Objectum, 796
<i>Conditio potestativa in forma specifica impleri</i> quando dicatur, 553. quando debeat, 554	<i>Convalescere</i> quando dicatur promissio, 588
<i>Conditio potestativa per equipollens impleri</i> quando dicatur, 553. quando possit, 554	<i>Convenientium</i> quale sit iudicium, 700
<i>Conditioni potestativa ex parte promissarii</i> qualis insit obligatio, 550	<i>Conventio.</i> Definitio, 698. an per se obliget, 701. quomodo fiat actus obligatorius, 702. quando insit promissioni, 703
<i>Conditionem potestativam ex parte sui</i> non adimplens num sit perjurus, 953	<i>Conventio pactum dissolventium</i> , 844
<i>Conditio promissioni adjecta</i> quid efficiat, 481. 482	<i>Conventio de pactis in scripturam referendis</i> , 847
<i>Conditio promiscua.</i> Definitio, 487	<i>Cura</i> non admittendi in patrimonium suum res alienas, 1048
<i>Conditio resolutiva.</i> Definitio, 488.	<i>Correi credendi.</i> Definitio, 692. quomodo non constituentur, 693
effectus, si extet, 530. quanam sub ea promitti possint, 525	<i>Correi debendi.</i> Definitio, 692. num uno excusso alterum excutere liceat, 696
<i>Conditio suspensiva.</i> Definitio, 488	<i>Correi promittendi.</i> Definitio, 692.
<i>Conditio tacta</i> , sub qua dominia introducta, 432. 433	quor modis constitui possint, 706.
<i>Conditio turpis.</i> Definitio, 491	an sibi invicem teneantur, 697.

Index Rerum Precipuarum & Verborum.

quando sibi invicem teneantur,	705	<i>Debitor.</i> Definitio,	95
<i>Correi stipulandi.</i> Definitio, 692. quomodo non constituentur,	693	<i>Debitum ex obligatione commata</i> quale fit, 402. num denegari possit,	400
<i>Correorum constitutio</i> quid operetur,	694	<i>Debitum ex obligatione dandi & faciendi naturali</i> num fit justa causa belli, 409. num læsio, 411. num peccatum, 412. num injuria,	413
<i>Correus</i> num constitui possit, partem rei ab alio promissæ promittendo,	710	<i>Debitum ex obligatione contracta</i> quale fit,	403
<i>Curiostitas temeraria in interrogando</i> quomodo redarguenda,	203	<i>Debitum ex voto</i> num licite promittitur,	978
<i>Cryptographia.</i> Definitio, 252. quando licita, 255. 253. an exercitii gratia licita,	254	<i>Debitum imperfecte.</i> Definitio, 401. quomodo in perfecte debitum mutetur, 404. num denegatio ejus fit injuria, 413. an læsio, 411. an peccatum, 412. num justa causa belli,	409
<i>Cryptographia</i> abusus,	257	<i>Debitum perfecte.</i> Definitio, 401. num fit justa belli causa,	409
<i>Cryptologia.</i> Definitio, 252. quando licita, 253. 255. an exercitii gratia licita,	254	<i>Deductio juris.</i> Definitio, 443. finis, 444. quænam ad eam requirantur, 445. cuinam naturaliter licita,	446
<i>Cryptologia</i> abusus,	257	<i>Dei</i> num jurare possit,	873
D.		<i>Deliberatio promissarii</i> quænam esse debeat,	395
D <i>ammum.</i> Definitio,	265	<i>Deliberatio promissoris</i> quænam esse debeat,	394
<i>Dammum</i> quomodo dividatur in communiõne positiva, 135. quando a promissario refarciendum,	573	<i>Delirantis promissio</i> num fit valida,	457
<i>Dammum mora datum</i> num refarciendum,	655	<i>Derelictio rei</i> quando adversus dominum pro vero habeatur, 1019. quod ex facto positivo præsumatur, 1053. quando ex silentio præsumatur,	1056. 1058
<i>Dammum promissione errantis</i> datum quando refarciendum,	571	<i>Derelictionis rei præsumtio adversus negligentem</i> qualis fit,	1059
<i>Dammum promissori datum metu incusso</i> quinquam refarcire teneatur,	578	<i>Deus</i>	
<i>Dare & facere</i> in quantum sint idem,	122		
<i>Datum ad certum finem</i> num restituendum, si moriaris modo non adimpleto,	566		

Index Rerum Præcipuarum & Verborum.

Dei est testis num fit juramentum, 895
Dicta alium offensura num sint licita, 263. 264
Diligentia inquirendi in res & jura sua præcepta, 1047
Discedens a pacto ad quid teneatur, quando alteri jam aliquid præstitit, 830
Diffimulare num liceat, 351
Diffimulatio quando licita, 353. quando illicita, 353. quando insit falſiloquio, 177
Diffimulatio veritatis quando licita, 170. 171
Dominia sub qua tacita conditione fuerint introducta, 432. 433
Dominii introductio quamnam diligentiam cauſata, 119
Dominii præſumptio num oriatur ex ſola poſſeſſione, 1033
Dominii sui certa cognitio præcepta, 1049
Dominii transferendi modus unde definiatur, 11 in quo conſiſtat, 13
Dominium quale fit jus, 779. num in communione poſitiua fit multiplex, 131. in quem transferatur, 712. qua lege transferri poſſit, 1. 24. & ſeqq. num in abſentem transferri poſſit, 59. an ab abſente transferri poſſit, 37. quomodo acquiratur ab alio, 1. num ſola voluntate transferatur, 13. num transferatur reſtitutionis remiſſione, 100. num contineat jus, an ſaltem impunitatem abutendi, 421.

num acquiri poſſit ex derelictione præſumta, 1017. 1020. quando acquiratur conſenſu domini præſumpto, 1026. num in uſucapione præſcribatur, 1131. quando transferri non debeat in alium, 127
Dominium rei non poſſeſſe num transferri poſſit, 26
Dominium rei promiſſe num a promiſſore in alium transferri poſſit, 662

E.

Ebriis quando falſum dicere liceat, 221
Ebrii promiſſio num fit valida, 453-454. an ſi a ſobrio renovetur, 456
Error quando vitiet promiſſionem, 569. quando non, 570
Execratio. Definitio, 865. an licita, 869. num juramento licite inferatur, 898
Execrari ſeipſum num liceat, 870
Exigere quid fit, 795

F.

Facere & dare in quantum ſint idem, 122
Facta quando verbis æquipolleant, 286
Facta temeraria. Definitio, 277. an licita, 278
Factum alienum num promitti poſſit, 602. & ſeqq. quando promittente neatur ad id, quod intereſt, 604. quando ipſe quid præſtare teneatur, 605. quando non teneatur ad omnem

Index Rerum Præcipuarum & Verborum.

- omnem diligentiam in facto alieno
 obtinendo, 610
Factum illicitum tertii qualis sit condi-
 tio, 497
*Factum proprium promissioni alieni ad-
 jectum* num sit poena, 698
Fallere alterum quid sit, 330
Falsa dicentis intentio generalis, 331
Falsiloquium. Definitio, 156. 332. fi-
 nis, 179. 180. qualis sit sermo, 333.
 qualis actio, 158. num supponat fal-
 sitatem logicam, 157. quid in eo
 simuletur, 334. quando prohibitum,
 164. 165. unde illicitum reddatur,
 166. cur non permissum tacere va-
 lenti, 184. num in hoc casu sit men-
 dacium, 186. quando per exceptio-
 nem evadat illicitum, 342. 344.
 quando licitum, 172. num sit licitum
 quando quis dicit se rem falsam di-
 cere, 173. 174. quando licitum ad
 evitandum periculum, 216. quan-
 do ad veritatem eliciendam, 222
Falsiloquium licitum num juramento
 confirmare liceat, 958
Falsitas moralis. Definitio, 132
Falsum loqui num liceat, metu periculi
 a veriloquio imminentis, 214. eo
 fine, ut alter alterum fallat, 227
Falsum loquendo quando verum dica-
 mus, 223
Falsum moraliter num logice verum ef-
 fe possit, 153
Fides. Definitio, 757. quid supponat,
 757
Fidem adstringere. Definitio, 758. num
 adstringatur promissario, 760. 761.
 de quo adstringatur juramento, 934
Fidem dare. Definitio, 758. num de-
 tur nude asserendo, 763. num Deo
 detur a vovente, 962
Fidem fallere. Definitio, 758. quando
 fallat promissor, 759
Fidem servare. Definitio, 758. quando
 servetur a promissore, 759. num ab
 eodem servanda, 765. 775. num
 servanda a pollicitatore, 777
Furtis num falsum dicere liceat, 220.
 num promittere possit, 449. an in
 lucidis intervallis valide promittat,
 451
Fustitas. Definitio, 281

G.

Garrulitas. Definitio, 280. an sit vi-
 tium, 280

H.

Hypocrisis. Definitio, 323. an illicita,
 324

I.

Jactantia. Definitio, 282. num pro-
 hibita, 283. quando sine ea recen-
 seantur merita propria, 284
Id quod interest. Definitio, 622. quan-
 do ad id teneamur, 623. 626
ad Id quod interest teneri quid sit, 625.
 quando teneamur, 626. num quis
 ob moram teneatur, 655
Ignorare alias cur quid velimus, 269
Impedimentum inevitabile. Definitio,
 639.

Index Rerum Præcipuarum & Verborum,

699. removet imputationem moræ, 640
- Impossibile* num promitti possit, 633
- Imprecatio*. Definitio, 863. num licita, an juramento licite inferatur, 898
- Impunitas agen. s.* Definitio, 418. an obtineat in abusu libertatis, 420
- Impunitas denegando id, quod quis peccat,* 419
- Impunitas re abutendi* cur insit dominio, 421
- Intelligentia* ex introductione dominiorum orta, 119
- Infanter* num promittere possint, 449
- Infantibus* quando falsum dicere liceat, 218
- Interpretatio* responsionis ad pollicitationem & nudam assertionem alteri quid præstandi, 385
- Intercium promissio* num valida sit 798
- Jocari* quando liceat, 303
- Jocum* Definitio, 287. ratio, 288. quinam licitus, 289. quinam illicitus, 290. quando ab eo abstinendum, 306. 313. quomodo iis utendum, 301. quando voluptas ex iis percipienda sit innocua, 302. num per jocum dicta vel facta in serium convertere liceat, 304
- Jocus* num decorus esse debeat, 312
- Jocus tunc corus* num illicitus, 315
- Jocosis* quando falsum dicere liceat, 221
- Judicia de aliorum dictis & factis* qualia esse debeant, 305
- Juramentum*. Definitio, 852. effectus, (Wolfii Jur. Nat. Pars III.)
934. effectus in promissione sub conditione potestativa ex parte promittentis, 952. ad quid obliget, 880. 881. num producat obligationem præstandi, 903. num ex actu non obligatorio efficiat obligatorium, 904. num tacitas exceptiones & conditiones arceat, 908. an reservationibus mentalibus faciat locum, 909. num promissionem invalidam possit efficere validam, 905. num conditionatam vertat in puram, 951. num requirat animum deliberatum, 878. num animum jurandi, 877. quale pactum contineat, 884. quinam non servet, 932. num sit servandum, 931. num de re illicita præstitum obliget, 913. an idem sit licitum, 914. quando in genere sit licitum, 916. quando non, 917. & seqq.
- Juramentum actus non obligatorio superaddens* num sit licitum, 915
- Juramentum falsum* quibus actibus malitiosis constet, 872
- Juramentum per Deos falsos* num validum, 886. quinam per eos jurare possit, 887. quando per eos jurari nequeat, 888
- Juramentum per res alias quam Deum* quando perperam videatur, 891. quando non, 893. quando æquipolleat juramento per Deum, 898
- Juramentum promissioni accedens* quid indicet, 907

B b b b b

Jura-

Index Rerum Praecipuarum & Verborum.

- Juramentum*, quo falsoquium licitum confirmatur, num sit pejeratio, 959.
- Juramentum assertorium*. Definitio, 900. ejus sensus, 901.
- Juramentum promissorium*. Definitio, 900. quidnam eo confirmetur, 902.
- Juramentum promissorium generale*. Definitio, 954.
- speciale*. Definitio, 955.
- Juramentum scriptum* num valeat, 939.
- Juramentum sponte oblatum* quando non acceptandum, 923. 925.
- Juramenti delatio*. Definitio, 892. quando illicita, 922. 924. quando tacite fiat, 921. an licite, si juraturus de pejeratione, vel perjurio suspectus, 938.
- Jurandi formalis* quales esse debeant, 889.
- Jurans* quanam de Deo scire debeat, 871. quomodo alteri obligetur, 885. num licite Deo praescribat poenam temporalem 896. quanam expendere debeat, 882.
- Jurantis verba proferre* num sit jurare, 874. num liceat, 876. quando illa sint temeraria, 875.
- Jurare per res alias quam per Deum* quo sensu non liceat, 897.
- Jurata qui sibi passitur* quanam expendere debeat, 883.
- Jurare sponte sua* num liceat, 920.
- Jurare in animam alterius*. Definitio, 941. an juramentum hoc sit validum, 942.
- Juratum promissum* quando non praestandum, 949. quando sine perjurio non praestetur, 950.
- Juratum num obtestari liceat*, 945.
- Juris partem* quanam remittat, 98.
- Juris transferendi modus* unde definitur, II. in quo consistat, 12.
- Jus* num per ministrum acquiri possit, 723. quantum acceptatione acquiratur, 382. quale acquiratur ex promissione conditionata, 466. quodnam sit ejus, qui pactum adimplevit, adversus discedentem a pacto, 831. quodnam ejus, qui sibi reservavit, num singulis in solidum teneri velit, 689. quodnam eorum, quibus singulis in solidum tenetur promissor, 688.
- Jus abutendi re sua* num infat dominio, 421.
- Jus ad actus*, sine quibus dominiorum certitudo obtineri nequit, 1050.
- Jus ad id, ad quod dandum vel faciendum naturaliter nobis quis obligatur*, quale sit, 355.
- Jus ad pollicitum* quale sit, 370.
- Jus ad rem*. Definitio, 781. cuius juri cohaereat, 782. ad quid proficit, 783. quod promissione acquiratur, 784.
- Jus ad rem imperfectam*. Definitio, 785. cuius juri cohaereat, 786. ad quid proficit, 787.
- Jus ad res & actiones nobis compulsas* quomodo acquirantur, 788.

Index Rerum Præcipuarum & Verborum.

quando certum, 447. quando incertum, 447	cabile, 742. an extinguatur morte conferentis, 744
<i>Jus affirmativum.</i> Definitio, 989	<i>Jus in re.</i> Definitio, 778. quid involvat, 778
<i>Jus affirmativum in re sua alteri constituens</i> ad quid obligetur, 991	<i>Jus in re aliqua</i> quinam alteri constituere possit, 982. qui non possit, 983. undenam constitutio & modus constituendi pendeat, 984. quinam sit ejus effectus, 1003
<i>Juris affirmativi possessio in re aliena</i> quomodo acquiratur, 993	<i>Jus in re aliena</i> quomodo constituitur, 986. & seqq. num constitutum rei alienatione extinguatur, 1011. quale sit, 1013. 1014
<i>Jus belli</i> cessionario competens, 92. quomodo acquiratur, 93. ex jure in re aliena natum, 1009. adversus violatorem pacti; 848. num competat in eum, qui præstare non vult debitum, 407	<i>Juris in re aliena constituti possessio</i> quando incipiat, 998. num ante diem acquiri possit, si jus in diem constitutum, 1000. num ante possessionem, si constitutio fuerit conditionalis, 999
<i>Jus certum.</i> Definitio, 441	<i>Juris in re aliena</i> quantum quis consequi possit, 985
<i>Jus comparandi sibi res vel operas</i> ab aliis quale sit, 356. quando nullum, 128. 130. quando competat, 126	<i>Jus internum.</i> Definitio, 396
<i>Jus defendendi</i> jus in re aliena sibi constitutum quomodo acquiratur, 1007. possessionem hujus juris quomodo acquiratur, 1008	<i>Juris interni</i> quoad dandum & faciendum origo, 406
<i>Jus delatum.</i> Definitio, 110	<i>Jus ministri</i> quodnam sit, 724. an extinguatur morte promissarii, 747
<i>Jus ex pacto de jure in re aliena constituto</i> quodnam nascatur, 1005. 1006	<i>Jus mutandi voluntatem</i> quando homini competat, 374. quando non, 375. quale sit externum, 377
<i>Jus ex promissione jure in re constitutum</i> quodnam nascatur, 1004	<i>Jus negativum.</i> Definitio, 930. quando ejus liberum exercitium incipiat, 995. ad quodnam id alteri in re sua constituens obligetur, 992. quomodo ejus in re aliena possessio acquiratur, 994. quando acquiratur, 996
<i>Jus ex pena asseverationi adjecta</i> quodnam nascatur, 861	
<i>Jus externum.</i> Definitio, 396. quale sit, 397. unde derivetur, 398. ejus quoad dandum & faciendum origo, 406	
<i>Jus incertum.</i> Definitio, 441. quale sit, 480	
<i>Jus in ministerium collatum</i> num sit revo-	

Index Rerum Principiarum & Verborum.

- Jus negationem conditionatum in re aliena* quando repudiari praesumatur, 1002
- Jus perfectum* ad id, quod ex voto debetur, 975. ad officium humanitatis quomodo acquiratur, 439
- Jus personale.* Definitio, 539. quae promissione acquiratur, 540. num sit alienabile, 541. quando definat, 542
- Jus possidentis* quando transferatur, 19. quomodo transferatur, 20. quando cum dominio simul transferatur, 25
- Jus promissarii* quale sit, 364. quomodo acquiratur, 365. quale ex promissione rem promissam non alienandi acquiratur, 664. & seqq.
- Jus promissariorum*, quibus conjunctim facta promissio, si promissor in mora fuerit, 690
- Jus promissurii*, si plures correi promittendi diverso modo constituentur, 707. 708. 709
- Jus ex promissione acquisitum* quale, 784
- Jus proprium* quomodo acquiratur ab alio, 1. num sola voluntate transferatur, 13
- Jus reale.* Definitio, 778
- Jus singulare* ex promissione juris in re aliena conditionata enascens, 1001
- Jus quiescens.* Definitio, 102. certitudo ejus quando constet, 442
- L.
- Libertas naturalis* promittendi, pollicendi & nude afferendi, quod quid praestare velis, 386
- Libertatis abusus* num jure fiat, 420
- Literarum loco* num ex pacto aliis signis uti liceat, 247
- Literarum significatus* num in scribendo sit retinendus, 246
- Loquentium* quomodo sit, 148
- Lucida intervalla furiosorum* Definitio, 450. num furiosus in iis polleat usu rationis, 450. num in iis promittere possit, 451
- Lucrum.* Definitio, 613. quomodo dividendum in communiione positiva, 135
- Lucrum certum.* Definitio, 615. qualis sit res, 618. 619. impediens quid impediat, 620
- Lucrum cessans.* Definitio, 614. quale sit, 616. quando cesset, 617. num aequipolleat damno, 621. num ob moram cessans sit resarciendum, 655. ejus effectus, 628
- Ludendum temere* num sit, 311
- Ludus.* Definitio, 287. ratio, 288. finis, 307. quales esse ludi debeant, 308. quinam liciti, 309. quinam animi gratia recte fiant, 310. quando nam ab iis abstinendum, 306
- M.
- Mala fides* num praesumatur, 1041
- Mala imprecari* quinam dicatur, 863. quibus soleant homines, 867. an liceat, 868. sibi ipsi num liceat, 870
- Mand-*

Index Rerum Principuarum & Verborum.

- Ad manifeste loqui* quid sit, 250. finis, 251
Ad manifeste scribere quid sit, 239. finis, 251
Adiudicatio num uti liceat ad finem illicitum, 256
Molambolici promissio num sit valida, 460, 461
Attendendum. Definitio, 182. quod sit illicitum in se, 183. qualis sit sermo, 337. num liberet promissorem ab obligatione, 429
Mendax. Definitio, 182. quid simulat, 335
Mentiri quid sit, 187. an unquam licitum, 188
Merces ob factum illicitum promissa num sit præstanda, 496
Merita propria quando recenseantur sine iactantia, 284
Metus incussus num vitiet promissionem, 575. & seqq. ab alio incussi notitia num eandem vitiet, 581
Minister. Definitio, 721. obligatio, quænam sit, 730. quomodo perficiatur, 731. quantum juris habeat, 724. num nobis contrahere possit obligationem & jura acquirere, 723. num post mortem promissoris promittere possit, 745. num eo mortuo promissio revocari possit, 738. num eo incisco revocari possit, 740. 743. quo effectu eo utamur in negotiis nostris, 722
Ministerii ratio cur alteri significanda, cum quo per ministrum agendum, 726
Ministorum differentia, 725
Minister acceptandi. Definitio, 721
Minister promittendi. Definitio, 721
Minister contrahenda obligationis. Definitio, 721
Modus quid significet in promissione, 557. an suspendat obligationem, vel differat exactionem, 560. an sit conditio suspensiva, 561. quid efficiat, 563. quando ejus habenda ratio in promissione sub conditione suspensiva & in diem facta, 564
Modi impleto. Definitio, 558. adimplendi obligatio quomodo tollatur, 631
Mora. Definitio, 638. quando intercedat inter acquisitionem juris & possessionis ejus, 997. quando agentis imputerur, 340. quando sit culpa, 643. 644. 648. quando non sit, 645. 646. cuinam imputerur, 647. an debitori indulgenda, 653. an eam indulgere liceat, 654. quid eam excuset, 651
in Mora esse quoniam dicatur, 638. quoniam non sit, 641. 642. num esse liceat, 652. in ea qui est ad quid teneatur, 655
Moram non ferre quid dicatur, 638
de Mora se purgare. Definitio, 649. quomodo hoc fiat, 650
Moraliter falsum num logice verum esse possit, 153
M. valiter falsum loquens quid intendat, Bbbbb 3 175.

Index Rerum Praecipuarum & Verborum.

175. quod animi sui sensa occultare studeat, 176
Moraliter verum quando quid dicit, 151
Motiva falsa quando licita, 218
Mutatio voluntatis quando licita, 374.
quando illicita, 375. 376. 378. quando
permittenda, 377. quando licita
pollicitatori & nudo assertori, 379
N.
Negligentia inquirandi in res & jura
sua prohibita, 210. 2046
Voluntas expressa. Definitio, 5
presumpta an sit tacita, 6
tacita. Definitio, 5. num sit
presumpta, 6
O.
Obligandi sese perfecte modus, 393
Obligatio quatenus acceptando re-
sultet, 382. de qua convenitur, num
sit valida, 704. qualis insit condi-
tioni potestativa, 550. num per mi-
nistrum contrahi possit, 723. qui-
nam eam tollere possit, 674. 837.
num contrahatur nuda assertione
praestandi, 373
Obligatio ejus, cui ob certum finem
quid datur, 556. ejus, qui per mi-
nistrum cum alio agit, 727. 728.
ex jure affirmativo in re sua consti-
tuto contracta, 991. ex jure nega-
tivo in re sua constituto contracta,
992. ex juramento enata, 880. ex
pœna asseverationi adjecta nascens,
860
Obligatio acquirendi certam cognitio-
nem dominii sui, 2049. promota-
di certam dominii alieni cognitio-
nem, 1052. non efficiendi, ne alter
minus habeat, quam habere debe-
bat, 624
Obligatio ad animam deliberatam in
agendo, 390. ad dominia transferen-
da & operas communicandas, 123.
circa sermonem, 148. & seqq.
Obligatio ad id quod interest quomodo
contrahatur, 629. quando a promif-
sore contrahatur, 630. quomodo
tollatur, 632
Obligatio ad dicendum verum effe-
ctus, 427. in promissore, 428
Obligatio contracta dandi & faciendi qua-
lis sit, 405
Obligatio contracta debitum non
denegari possit, 400. quale sit, 402
Obligatio dandi & faciendi qualis sit,
354
Obligatio dandi & faciendi contracta,
qualis sit, 405. ejus. ris, 404. quale
signat debitum, 403
Obligatio dandi & faciendi perfecta
quomodo nascatur, 357
Obligatio externa qualis locum habue-
rit in communiione primæ, 434
Obligatio incerta qualis sit, 480
Obligatio in solidum in promissis plu-
ribus facta unde nascatur, 684
Obligatio ministri, 730. quomodo per-
ficiatur, 731
Obligatio manua ad dandum & facien-
dum, 124. 358. 359
Obl-

Index Rerum Principiarum & Verborum.

Obligatio mutui dandi & faciendi naturalis qualis sit, 399. quale sit officium, 410
contracta, qualis sit, 399
Obligatio naturalis rem promissam non alienandi, 666. 667
Obligatio perfecta cur non cadat in pollicitatorem, nec in nudum assertorem, 383
Obligatio perfecta faciendi quid sit, 364
Obligatio perpetuari quando dicatur, 410
Obligatio pollicitatoris qualis sit, 369
Obligatio promissarii ad dicendum verum, 426
Obligatio promissoria quoad rem promissam, 671. 672. qualis sit, 363. quomodo valida efficiatur, 365. qualis sit sub conditione potestativa ex parte sui, 522, 523. dicendi verum, 426
Obligatio promittentis factum aliquum, 602, 603, 604, 605
Obligatio servandi fidem, 775. promissa, 431
Obligatio significandi alteri animi sui sensu quando obineat, 1359, 1360
Obligatio vocantis, 964
Obligatio renovatio. Definitio, 444
Oblastatio. Definitio, 944. quando licita, 946, 947
Oculis loqui quid sit, 250. finis, 251
Oculis scribere quid sit, 250. finis, 251
Offensura alium num loqui liceat, 262

Officium humanitatis quale sit debitum, 436. quando fiat perfecte debitum, 437. denegatio ejus quando iusta causa belli, 440
Opus promissioni adjectum. Definitio, 585. an adjicere liceat, 586. cuius contra injuriam adjiciatur, 587. quando revocabile, 756
Operarum communicatio. Definitio, 120. qualis sit dominis rerum introductis, 121. num ad eam obligemur, 123
Opus de verborum significato in Jure Romano quale adhuc desideretur, 795
Pacifices quando fidem fallant, quando fiant perfidi, 790
Pactum. Definitio, 788. objectum, 797. an naturaliter obliget, seu servandum sit, 789. an non servandum ob inutilitatem, 799. de quibus non & quomodo validum fiat, 800. num valeat, antequam in scripturam referatur, 846. quomodo ea de re conveniri possit, 847. quomodo renovetur, 819. & seq. quomodo continetur ultra terminum prestitutum vigore primae conventionis, 824. num eo constituitur jus in re aliena, 988. quale juramento continetur, 884
Pactum aeternum. Definitio, 804. num sit reale, 805
Pactum affirmativum. Definitio, 841
Pactum

Index Rerum Principuarum & Verborum

- Pactum conditumatum.* Definitio, 792
Pactum expressum. Definitio, 791
Pactum in diem factum. Definitio, 792
Pactum mixtum. Definitio, 792
Pactum negativum. Definitio, 841
Pactum personale. Definitio, 801. quando videatur, 802. quando extinguitur, 803
Pactum purum. Definitio, 792. quod purum videtur quando sit conditumatum, 811. num conditum tacite adduci possit, 810
Pactum reale. Definitio, 801
Pactum tacitum. Definitio, 791. quamdiu tacite renovatum duret, 823
Pactum temporarium. Definitio, 804. quando fiat reale, 805. quodnam non sit, 813. quando finiatur, 814
Pactum dissolventium. Definitio, 836. quomodo dissolvatur, 838. 840. 845. num dissolvere liceat, 838. quid dissolutio efficiat, 842. qualis eidem insit promissio, 843
Pactum dissolventium conventio, 844
a Pacto recedere quando liceat, 827. an recedatur sine perfidia, 828. num recedere liceat, si in alio pacto alter fidem fallit, 834. quid juris, si ab eo recedatur, 829. & seqq. quid, si recedatur paribus utrinque præstitis, 835
Pactum renovare. Definitio, 816. renovare & de novo inire quomodo differant, 818
Pactorum violatio num iusta belli causa, 849. si violati continuatio offeratur, num acceptanda, 832. quid licitum, si acceptetur, 833
Pejorans quando non fiat perjurus, 930
Pejoratio. Definitio, 926. 929. num illicita, 927. quale sit mendacium, 928. num locum habeat in juramento scripto, 943. an in juramento in animam alterius præstito, 943
Perfidia. Definitio, 766. 767. quando committatur a promissore, 768. num committatur in voti violatione, 965. an lege naturali prohibita, 774
Periculi evitandi causa num falsum loqui liceat, 214. num ambigua & ænigmatica dictio licita, 215. 217. quando falsiloquium licitum, 216
Perjurium. Definitio, 926. 937. quod illicitum, 933. 936. quod eidem insit perfidia, 935. quale sit prodiversitate juramentorum, 955
Perseverantia in voluntate presenti ad promissionem requisita, 366
Personale in genere quid sit, 543
Persona certa. Definitio, 28
Persona incerta. Definitio, 28
Petere quid sit, 795. petenti quando impune quid denegeretur, 419
Pietas Philosophica num sit virtus, 320. num ejus simulatio licita, 321
Patientia facti alieni. Definitio, 990
Pæna asseverationi adjecta. Definitio, 857. quamnam obligationem pariat, 860. quando ea sit opus, 853
Pæna promissioni adjecta. Definitio,

Index Rerum Præcipuarum & Verbarum.

606. quando adjiciatur & quo effectu,	609	<i>Penalis promissio</i> quid operetur, si tertii gratia tibi promittatur,	754. quomodo effectum sortiatur,	755
<i>sub Pena execrationis</i> quando quid asseveretur,	864	<i>sub Pena imprecationis</i> quando quid asseveretur,	866	
<i>Penitentia</i> quod cohæreat revocationi promissionis,	597. quando impediatur,	598. quidnam eam impediat,	599. 607	
<i>Pollicendi libertas</i> homini competens,	381	<i>Pollicitatio</i> . Definitio, 367. quale jus pariat, 370. num sit servanda, 776. cur excludat acceptationem,	384. num temeraria sit licita,	771
<i>Pollicitator</i> . Definitio, 368. ejus obligatio, 369. cur perfecte obligari non possit, 388. num fidem suam adstringat, 762. num perfidus fieri possit, 769. num fidem servare teneatur, 777. quando voluntatem mutare possit,	379	<i>Possessio</i> num in absentem transferri possit, 59. num solo animo amitti possit, 66. quo momento transferatur, 50 a quo incipiat, 51. quomodo acquiratur, 21. 22. num ab absente transferri possit, 37. quænam malam fidem arguat,	1042	
<i>Possessio bonæ fidei</i> undenam fit,	1037	1038. num præcaria esse possit,	1044	
<i>Possessio injusta</i> . Definitio,	1036	<i>justa</i> . Definitio,	1036	
		<i>Possessio malæ fidei</i> num præcaria esse possit,	1044	
		<i>præcaria</i> . Definitio,	1043	
		<i>Possessio titulata</i> num possit esse injusta,	1036	
		<i>Possessio juris in re aliena</i> quando incipiat,	998	
		<i>Possessio juris affirmativi in re aliena</i> quomodo acquiratur,	993	
		<i>Possessio juris conditionati in re aliena</i> num ante conditionem extantem acquiri possit,	999	
		<i>Possessio juris in diem constituti in re aliena</i> num ante diem acquiri possit,	1000	
		<i>Possessio juris negativi in re aliena</i> quomodo acquiratur, 994. quando acquiratur,	996	
		<i>Possessor malæ fidei</i> num derelictionem rei possessæ præsumere possit,	1060	
		<i>Possessor rei alienæ</i> quomodo eam acquirat, 1015. num alteri jus in ea constituere possit,	1010	
		<i>Præcario possidens</i> quando fiat possessor malæ fidei, 1045. num derelictionem rei possessæ præsumere possit,	1060	
		<i>Præscriptio</i> . Definitio, 1024. vindicationis rei,	1030	
		<i>Præsumptio absoluta</i> . Definitio, 1032. necessitas in negotiis humanis, 1018	1018	
		<i>Præsumptio conditionata</i> . Definitio, 1032	1032	
		<i>Præsumptio consensus ex silentio</i> ,	1054. 1055	

Index Rerum Principuarum & Verborum.

- Præsumptio derelictionis* ex facto positivo, 7053.
- Præsumptio dominii* num oriatur ex sola possessione, 1033.
- Præsumptio hominis*. Definitio, 1032.
- Præsumptio juris*. Definitio, 1032.
- Præsumptio juris & de jure*. Definitio, 1032.
- Præstare* quid significet, 80.
- Præstationis continuatio*. Definitio, 509. quid efficiat in promissione, 511.
- Præstatio continua* quomodo assimileter in diem factæ promissioni, 514. quomodo exigenda, 515.
- Præstationis repetitio*. Definitio, 509. quid efficiat in promissione, 511.
- Præstationes repetendo* quomodo exigendæ, 515. quando simul exigi possunt, 519.
- Præstatio omnia præna* quando statim exigi possit, 513.
- Præstationes mutua*. Definitio, 825. quomodo sese ad se invicem habeant, 826.
- Præstationes non mutua*. Definitio, 825.
- Præstationum multiplicatio* in promissionibus, 516.
- Præstatio per plura tempora distributa* quando simul exigi possit, 528.
- Promissa* qualia in communiõne primæva locum habuerint, 435.
- Promissariet æstimatio* quando præstanda, 661.
- Promissarius*. Definitio, 362. quate jus acquirat, 364. quomodo id acquirat, 365. quodnam habeat jus circa alienationem rei promissæ, 668. 669. de quo deliberare debeat ante acceptationem, 395. quale jus acquirat ex conditionata promissione, 466. quid habeat ex promissione conditionata, 471. quomodo fidem promissoris adstringat, 761. quod obligetur ad dicendum verum, 426. num statuere debeat de animo deliberato promissoris, 422. 424. quid facere debeat, si promissorem ad adimplendam promissionem conditionatam compellere velit, 470. quando ipsemet conditionem potestativam adimplere debeat, 551. quando per alium adimplere possit, 572. quomodo ab obligatione modi adimplendi liberetur, 631. quando damnum resarcire tenetur, 573.
- Promissarii animum deliberatum* quinam dijudicare debeat, 423. 424. quando præsumatur, 425.
- Promissarii officium* circa promissiones temerarias, 773.
- Promissio*. Definitio, 361. qualem animum requirat, 391. quod requirat usum rationis, 448. num habere debeat causam expressam, 594. quando valeat ex acceptatione præsumta, 718. quando ex post facto invalida fiat, 670. quomodo morte promissoris fiat invalida, 716. quando convalescat, 589. & seqq. num non vali-

Index Rerum Præcipuarum & Verborum.

- valida per juramentum fiat valida,** 905. num vi vel metu extorqueri possit, 575. & seqq. quid valeat, si pro parte in errore fundata, 572. quando error eam vitiet, 569. quando non, 570. quale jus pariat, 784. num ea constitui alteri possit jus in re sua, 987. quid valeat, si in nudam promittentis voluntatem conferatur, 520. quid valeat, termino solutionis in nudam promissoris voluntatem collata, 521. quando pro adimpleta habeatur, 677. qualis sit, quæ præstationem commodioris solutionis gratia differt, 517. quamnam vim habeat in officia humanitatis, 438. an onus ei adjicere liceat, 586. 587. quomodo irrevocabilis fiat, 596. quando revocari possit, 595. num revocari possit mortuo tabellario, 732. 734. an epistola ad promissarium nondum perlata, 733. quod sit modus alteri perfecte sese obligandi, 393
- Promissio absenti facta & a presente alio acceptata** quando revocari possit, 752. quando non, 753
- Promissio ad diem facta.** Definitio, 812
- Promissio conditionata.** Definitio, 462. quando nam quod valida sit constet, 467. quando adimplenda, 468. 469. quando valida, 463. quando invalida, 464. quando nulla, 464. quem habeat effectum, 465. quale jus promissario conferat, 466. sub qua conditione fieri debeat, 493. num sub
- impossibili, 484. num sub turpi, 494. 495. num sub facto turpi tertii, 498. sub pluribus conditionibus copulative adjectis quando valida, 531. quando valeat, si disjunctive adjiciantur, 533. quando pro pura habenda, 678. quando in puram abeat, 529. num juramento vertatur in puram, 951. quando evanescat, 534. num revocari possit, 600. quamdiu certitudinem obligationis & juris differat, 478
- Promissio conditionata personalis** quando evanescat, 546
- Promissio sub conditione certo extitura** quem habeat effectum, 503. sub conditione, quam certo extituram putas, quando valeat, quando non, 506
- Promissio sub conditione impossibili negativa** qualis sit, 678
- Promissio sub conditione potestativa** num valida, si ob impedimentum insuperabile adimpleri nequit, 555. quando evanescat, 535
- Promissio sub conditione resolutiva** qualis sit, 525. si nunquam extitura, 526
- Promissio sub conditione turpi negativa** num sit valida, 679
- Promissio errantis** quomodo se habeat, 569. & seqq. quomodo convalescat, 591
- Promissio ex melancholia profecta** num sit valida, 460. 461

Index rerum Principuarum & Verborum.

- Promissio furtoſa* in lucidis intervallis
num fit valida, 451
- Promissio datis dexteris facta* quando
fit jurata, quando non, 899
- Promissio facti alieni* quomodo se ha-
beat, 602. & seqq. quando ex ea te-
neamur ad id, quod interest, 604.
quando ipsimes, quid prestare te-
neamur, 605
- Promissio facti vires nostras transcenden-
tis* num fit valida, 636
- Promissio impossibilium* num valeat, 632
- Promissio in diem facta*. Definitio, 500.
qualem habeat effectum juris, 501.
quando subsistat mortuo promissa-
rio, 565. num fit valida, si dies nun-
quam adventurus, 507. quid tenen-
dum, si nunquam adventurus puta-
batur adventurus, 508
- Promissio in literis facta* num fit valida,
711. an ea viva voce acceptari pos-
sit & contra, 713. quomodo rogan-
ti in literis facta valeat, 738
- Promissio inutilium* num valida, 798
- Promissionum juratarum exempla*, quæ
sunt nullæ, 906
- Promissio mere liberalis, sive benefica*.
Definitio, 713
- Promissio modalis*. Definitio, 557. quan-
do evanescat, 567. 568
- Promissio multiplex* quando uno actu
fiat, 691
- Promissio non adionandi rem promissam*
quid operetur, 663. 664. 665
- Promissio ob causam ante debitam*. De-
- finicio, 582. eius effectus, 583. num
fit valida, 584
- Promissio onerosa*. Definitio, 712
- Promissio personalis*. Definitio, 357.
quid in ea fiat, 538. quale jus con-
ferat, 540
- Promissio per ministrum cum alio actu*,
729
- Promissio per ministrum* quomodo effi-
ciatur valida, 729. an a ministro
post mortem promissoris facta fit
valida, 575. an contra jus arcanum
facta fit valida, 746
- Promissio prestationem repetendam con-
tinens* qualis fit, 512
- Promissio pluribus conjunctim facta* quo-
modo se habeat, 684. & seqq.
- Promissio pœnalis*. Definitio, 606. num
licite juramento confirmetur, 957.
quid efficiat, si factum proprium
promittatur, 611
- Promissio pura*. Definitio, 462. quæ pu-
ra videtur, quando fit conditionata,
811. num si conditio tacite adjici
possit, 810
- Promissio ex voto debiti* num licita, 978.
quomodo fiat, 979
- Promissio realis*. Definitio, 547. quan-
do conditionata evanescat, 549
- Promissio, qua quis singulari in solidum*
tenetur, quem habeat effectum, 687
- Promissio rei aliena* num fit valida, 656
- Promissio rei, quam nostram fieri posse*
putamus, quid valeat, 658. 659. quid
valeat, si fuerit conditionata, 660

Pro-

Index Rerum Pracipuarum & Verborum.

- Promissio rei, quam nos non habere, aut interisse novimus, num sit valida,* 637
- Promissio rei nondum sua, ad quid obliget,* 657
- Promissio rei, que in potestatem nostram venire potest, qualis sit, 527. ad quid obliget,* 528
- Promissio rei alteri jam promissa num sit valida,* 681
- Promissio rei, quam non amplius habes, num sit valida,* 635
- Promissio rei, que in rerum natura extitisse nequit, num sit valida,* 634
- Promissio rei ejusdem duobus facta quando valida,* 682
- Promissio rei a pluribus ita facta, ut singuli in solidum teneantur, qualis det jus,* 695
- Promissio rei propria ab alio facta nobis, quomodo intelligenda,* 680
- Promissio temeraria num licita, 771. num talis sit, quinam judicare debeat,* 772
- Promissio tertio facta quantum valeat, 749. ad quod is tibi teneatur,* 750
- Promissionis revocatio. Definitio, 595. quando fieri possit ministro mortuo, 739. quando eodem inscio, 740*
- Promissionis renovatio. Definitio, 455. num arguat animum deliberatum,* 455
- Promissor. Definitio, 362. num implere teneatur conditionem potestativam ex parte sui, 524. quomodo se obliget, 363. num fidem adstringat promissario, 760. quando fidem fervet, quando fallat, 759. num fidem servare teneatur, 763. quando fiat perfidus, 768. num mentiendo liberetur ab obligatione, 429. quando contrahat obligationem ad id, quod inter est, 627. 630. num statuere debeat de animo deliberato promissarii, 423. 424*
- Promissoris animum num promissarius dijudicare debeat, 422. 424. quando is deliberatus præsumat, 425*
- Promissoris deliberatio quænam esse debeat, 394*
- Promissoris obligatio qualis sit, 363. quomodo valida efficiatur. 365. quænam sit quoad rem promissam, 671. 672. quænam ad dicendum verum, 426. quænam sit sub conditione potestativa ex parte sui, 522. 523*
- Promissor facti alieni quando non obligetur ad omnem diligentiam in eo obtinendo collocandam, 610*
- Promissor facti proprii quando teneatur ad id, quod interest, 612*
- Promissum quando visum trahat ab appetitu sensitivo, 459*
- Promissum conditionale quomodo præstetur, conditione non extante, 592. an nova promissione ad hoc sit opus, 593*
- Promissum juratum quando non præstandum, 949*
- Cccc 3. *Pro-*

Index Rerum Præcipuarum & Verborum.

- Promissum penale.* Definitio, 606. quale fit, 607
Promissum servare quid fit, 430. num fit servandum, 431
Promittendi libertas homini competens, 386
Provocatio ad Deum testem num fit iuramentum, 894
Puerorum obligatio quando invalida, 458
- Q.
- Quasi apprehensio.* Definitio, 32
Quasi traditio. Definitio, 23
- R.
- Recedenti a pacto* ad quid teneat, ubi mihi aliquid jam præstitit, 829
Remissio debiti. Definitio, 95
Remissio juris. Definitio, 95. effectus, 97. num ea jus acquiratur, 99. quando naturaliter permittenda, 117
Remissio iurato promissi num absque perjurio peti possit, 956
Remissio partis Juris, 98
Remissio pæne num fit species remissionis juris, 101
Remissio restitutionis rei num transferat dominium, 100
Renovatio pacti. Definitio, 816. quomodo fiat, 819. & seqq. an in ea quid mutetur, 817
Renunciatio. Definitio, 103. effectus, 104. an fit species translationis juris, 105. a cujus voluntate pendeat, 106. quomodo fiat, 107. an ejus hypothetica necessitas obstat libertati voluntatis, 108. an ea faciat renunciationem coactam, 109. quando naturaliter licita, 118
Repetitio præstationis quando continuatur, 509. quid efficiat in promissione, 512
Repudiatio turis. Definitio, 111. ad quodnam jus spectet, 112. an jus in alium transferat, 113. quod fit spontanea, 114. quando naturaliter licita, 118
Rem ab alio sibi comparate quid fit, 125
Rem derelinquens num consentiat in acquisitionem dominii ab alio, 1025
Rem derelinquere qui præsumitur num consentiat in amissionem vindicationis rei, 1029
Res aliena num valide promittatur, 656. an cavendum, ne patrimonium amittatur, 1048
Res certa. Definitio, 28
Res communis quomodo dividenda, 134. quod ex ejus divisione oriuntur dominia, 132. quænam in divisione observanda, 136. & seqq. quid fieri debeat, si dividi non possit, 137
Res derelicta num vindicari possit, 1016
Res immobilis quomodo apprehendatur, 53. 54. quomodo tradatur, 30. 31. 38
Res incerta. Definitio, 28
Res incorporalis quomodo apprehendatur,

Index Rerum Pracipuarum & Verborum.

datur, 63. 64. quando acceptando apprehendatur, 65. quomodo tradatur, 39. quomodo cum corporaliter tradatur & apprehendatur, 63

Res mobilis quomodo apprehendatur, 52. quomodo tradatur, 27. 29. 34. & seqq.

Res nondum sua num promitti possit, 657

Res promissa num alienari possit, 666. 667. num ejus dominium in alium transferre possit promissor, 662. num valide alteri promittatur, 681

Res promissa intercurrente quando promissio valida maneat, 673. 675. 676. quando non maneat, 670. quando pro adimpleta habeatur, 677

Res, quae consensu domini est penes alium, quomodo tradatur & apprehendatur, 69

Res, quam nostram fieri posse putamus, num valide promittatur, 658. & seqq.

Res tradenda num vacuae possessionis esse debeat, 67

Reservatio mentalis. Definitio, 231. qua respectu sit veriloquium, 232. quo falso loquium, 233. cujusnam respectu sit falso loquium, 234. qualis contradictio ei insit, 235. quando mendacium sit, 236. quando prohibita, 237. quando licita, sed inutilis, 238. an in juramentis admittenda, 909

Responsio ad pollicitationem & nudam

assertionem praestandi facta quomodo interpretanda, 385

Reticandum quod est num sit arcanum, 271

Reus debendi. Definitio, 499

Reus credendi. Definitio, 499

Reus promittendi. Definitio, 499

Reus stipulantis. Definitio, 499

Revocatio iuris in alterum collata. Definitio, 741

Revocatio promissionis. Definitio, 595. num inferat poenitentiam, 597

Rogare quid sit, 795

S.

Scientia silentis domini num ex tempore praesumatur, 1057

Serium quid, 285

Sermonis finis ultimus, 279

Sermo contrario sensu intelligendus num sit falso loquium, 245. quando licitus, 245. 248

Sermo respectu tertii quando falso loquium non sit, 225. 226

Signa quanam verbis aequipolleant, 241. quando iisdem uti liceat, 242

Signa manifesta. Definitio, 250

Signa occulta. Definitio, 249

Silentium quale ad consensum praesumendum requiratur, 1055

Simulantis intentio, 328. 329. 331. factum, quale esse debeat, 380

Simulare num liceat commodi alicujus causa, 349. periculi evitandi causa, 348. 349

Simus.

Index Rerum Præcipuarum & Verborum.

- Simulatio*. Definitio, 332. finis ultimus, 347. qualis sit, 327. quibusnam actionibus repugnet, 326. quænam insit falsiloquio, 178. 334. qualis insit mendacio, 335. quando licita, 339. 340. quando illicita, 338. quando exceptione fiat illicita, 341. 343
- Simulationis illicita principium*, quando negotium nobis cum aliis, 345
- Simulatio pietatis* prohibita, 321
- Simulatio temeraria* illicita, 346
- Simulatio veracitatis* quale sit vitium, 336
- Simulatio virtutis* num licita, 319. num sit vitium, 312
- Simulatio vitii* num licita, 325
- Sincere* quando loquamur, 315
- Sinceritas animi*. Definitio, 314. quid excludat, 316. in quibus actionibus spectanda, 317. cum virtute indivulsus nexus, 318
- in Solidum teneri* quid sit, 683. quando teneatur promissor singulis, 684. & seqq. num pluribus teneatur, unde pateat, 684
- Spes debitum iri* ex promissione conditionata enascens, 471. qualis sit, 472. 473. qualis oriatur ex promissione conditionata personali, 544. 545. qualis ex reali, 548. quando evanescat, 536. num promissario adimi queat, 477
- Spes jus excitatura*. Definitio, 473. num invito auferri possit, 474. an absque injuria, 475. 476
- Symbolum*. Definitio, 71
- Symbolum traditionis* quale esse debeat, 76
- T.
- T***abellario mortuo* num promissio revocari possit, 732. 734
- Tacere nolens, cum possit*, cur verum loqui teneatur, 185
- Tacere valenti* cur falsiloquium non permissum, 184. cur id sit mendacium, 186
- Taciturnitas*. Definitio, 218
- Taciturnus*. Definitio, 258. quando veritatem reticeat, 259
- Temeraria promissio* num remittenda, 773
- Temeraria simulatio* num illicita, 346
- Temeritas in promittendo* a quonam iudicari debeat, 772
- Teneri in solidum* quid sit, 683. quando promissor ex promissione pluribus conjunctim facta teneatur, 684. & seqq.
- Titulus iustus*. Definitio, 1034. num differat a vero & falso, 1035
- Traditio*. Definitio, 23. in quo consistat, 24. 46. & seqq. quomodo fiat, 27. 29. 34. & seqq. 38. 40. & seqq. quomodo fiat demonstrando, 34. quomodo in cessione, 91. num supponat possessionem vacuum, 68
- Traditionis modis* quidam num sint ficti, 79

Index Rerum Principuarum & Verborum.

<i>Traditio brevi manu.</i> Definitio, 41. quomodo fiat, 43. & seqq. 70	<i>beat jurans,</i> 910. 912. num in sen- sum alienum detorquere liceat, 911
<i>Traditio longa manu.</i> Definitio, 47. quando fiat, 48. quomodo fiat, 48	<i>Verba tacita.</i> Definitio, 228. usus, 229. 230. quando cum apertis effi- ciant reservationem mentalem, 239.
<i>Traditio negativa.</i> Definitio, 23	<i>Verba temeraria, five otiosa.</i> Definitio, 276. an licita, 278.
<i>Traditio positiva.</i> Definitio, 23	<i>Veriloquium.</i> Definitio, 154. an sup- ponat veritatem logicam, 155. qua- lis sit actio, 158. quando præceptum, 161. 162. quando illicitum, 167. 168. num repugnet officio, vel sit contra jus alterius, quando dubium, quid fieri debeat, 262. num in eo terti, cui non loquimur, habenda sit ratio, 223. num sit mendacium, si hic fallatur, 224.
<i>Traditio rei immobilis</i> quomodo fiat, 30. 31. 38	<i>Veriloquium damnosum</i> num sit licitum, 266
<i>Traditio rei incorporalis</i> quomodo fiat, 39	<i>Veritas moralis.</i> Definitio, 150
<i>Traditio rei mobilis</i> quomodo fiat, 27. 29	<i>Veritas</i> quando celanda, 163. quando reticenda, 264. 167. 168. quando licite dissimuletur, 170. 171. 264.
<i>Traditio symbolica.</i> Definitio, 72. an res symbolice tradi possint, 73. quæ- nam sit apprens, 77. 78	<i>Veritas doctorum</i> quando per conscien- tiam, aut Deum testem probanda, 853
<i>Traditionis symbolum</i> quale esse debe- at, 76	<i>Verum</i> quid habeatur contra eum, qui ad dicendum verum obligatur, 427. quid contra promissorem, 428
<i>Translatio dominii</i> num lege naturali præcipiatur, 123	<i>Verum moraliter</i> num logicæ falsum esse possit, 151
<i>Translatio dominii revocabiliter vel ir- revocabiliter facta.</i> Definitio, 16	<i>Vindicatio rei</i> quando amissa præsuma- tur, 1028. quando præscribatur, 1030
<i>Translatio juris</i> exigit animum delibe- ratum, 391. quomodo fiat in per- sonam, 17. certam, vel incertam, 18. in rem, 17	
V.	
<i>Verax.</i> Definitio, 181	
<i>Veracitas.</i> Definitio, 181	
<i>Verba</i> quando quædam reservare li- ceat, 240	
<i>Verba æquivoca</i> quando non sint falsi- loquium, 189	
<i>Verba aperta.</i> Definitio, 228. usus, 229	
<i>Verba jurantia</i> quomodo sumere de- (<i>Wolfii Jur. Nat. Pars III.</i>)	

Index Rerum Principuarum & Verbarum.

<i>Veritas simulatio</i> num licita, 319. an sit vitium, 322	<i>Etia</i> , 977. num quis seipsum ab eo absoluere possit, 967
<i>Vis</i> num vitiet promissionem, 575. & seqq.	<i>Votum conditionatum</i> . Definitio, 971. quando non adimplendum, 972
<i>Vis</i> cessionario licita, 94	<i>Votum purum</i> . Definitio, 971
<i>Vitii simulatio</i> num licita, 325	<i>Votum de re aliena</i> an valeat, 981
<i>Vocabulis</i> num tribuere liceat significatum ab eo, quem habent, diversum, 243. 244	<i>Votum de re illicita</i> num invalidum & illicitum, 973
<i>Voluntas expressa</i> . Definitio, 3	<i>Votum de re impossibili</i> num invalidum, 974
<i>Voluntas presunta</i> num fit tacita, 4	<i>Votum servare, vel adimplere</i> . Definitio, 961. num fit servandum, 966. num quis cogi possit ad id adimplendum, 976. num soli Deo cognitum adimplendum, 980
<i>Voluntas tacita</i> . Definitio, 3. num fit presunta, 4	<i>Voti violatio</i> num fit perfidia, 965
<i>Voluntatis mutatio</i> quando licita, 374. quando illicita, 375. 376. quando permittenda, 377. quando licita pollicitori & nudo assertori, 378	<i>Vovens</i> cuiusnam obligetur, 964. num Deo det fidem, 962
<i>Voluntatis mutatio in melius</i> quando non licita, 378	<i>Usucapio</i> . Definitio, 1021. objectum, 1022. an sit modus acquirendi naturalis, 1023. num fiat domino consentiente, 1027
<i>Volutas ex jocis percepta</i> quando innocua, 302	<i>Usus loquendi communis</i> num fit tenendus, 149
<i>Votum</i> . Definitio, 960. quid eo declaratur, 960. finis, 968. materia, 969. quomodo fiat de eo, quod aliis prestandum, 970. num requirat animum deliberatum, 963. num tollatur acceptance ab altero non facta, 977.	<i>Usus rationis</i> cur ad promittendum requiratur, 448
	<i>Utilitatis suae causa</i> num liceat simulare, 349

FINIS INDICIS.

